

**UNIVERSITATEA DE STAT
„BOGDAN PETRICEICU HASDEU”
DIN CAHUL**

**CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ
INTERNAȚIONALĂ**

**PERSPECTIVELE ȘI PROBLEMELE
INTEGRĂRII ÎN SPAȚIUL EUROPEAN
AL CERCETĂRII ȘI EDUCAȚIEI**

7 IUNIE 2017

Volumul I

Atelierul II. Științe juridice

Atelierul III. Științe economice

Atelierul IV. Științe exacte și ingineresti

CAHUL 2017

ISBN 978-9975-88-019-0.
978-9975-88-020-6.
CZU 082:378.4(478-21)=00
P 52

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Conferința științifică internațională
„*Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*”,
7 iunie 2017

Volumul I

Atelierul II. Științe juridice
Atelierul III. Științe economice
Atelierul IV. Științe exacte și ingineresti

Descrierea CIP

"Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației", conferință științifică internațională (2017 ; Chișinău). Conferința științifică internațională "Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației", 7 iunie 2017 : [în vol.] / com. șt.: Bostan Ion [et al.] ; com. org.: Cornea Sergiu (președinte) [et al.]. – Cahul : Universitatea de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul, 2017 (Tipogr. "Centrografic") – . – ISBN 978-9975-88-019-0.
Vol. 1. – 2017. – 354 p. : fig., tab. – Antetit.: Univ. de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul. – Texte : lb. rom., engl., pol., alte lb. străine. – Rez.: lb. rom., engl., rusă. – Bibliogr. la sfârșitul art. – Referințe bibliogr. în subsol. – 100 ex. – ISBN 978-9975-88-020-6.
082:378.4(478-21)=00
P 52

Materialele incluse în prezenta ediție sunt recomandate de catedrele de profil și aprobate spre publicare de către Senatul Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul (proces verbal nr. 01 din 30 august 2017).

ISBN 978-9975-88-019-0.
978-9975-88-020-6.

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Bostan Ion, academician al Academiei de Științe a Moldovei, dr. hab., prof. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei
Găină Boris, academician al Academiei de Științe a Moldovei, dr. hab., prof. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei
Duca Maria, academician al Academiei de Științe a Moldovei, dr. hab., prof. univ., rector, Universitatea Academiei de Științe a Moldovei
Belostecnic Grigore, academician al Academiei de Științe a Moldovei, dr. hab., prof. univ., rector Academia de Studii Economice a Moldovei
Bostan Viorel, dr. hab., prof. univ., rector Universitatea Tehnică a Moldovei
Pop Ioan-Aurel, academician al Academiei Române, prof. univ., dr., rector, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca
Toader Tudorel, prof. univ., dr., ministrul justiției, România
Bîrsan Iulian Gabriel, prof. univ., dr. ing., rector, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
Pușcă Andy, prof. univ., dr., rector, Universitatea „Danubius” din Galați
Pogolșa Lilia, conf. univ., dr. hab., Viceministru Educației, Culturii și Cercetării
Șișcanu Ion, prof. univ., dr. hab., Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei
Bulatova Elena, prof. univ., dr. hab., prorector, Universitatea de Stat din Mariupol
Tudor Florin, prof. univ., dr., decan, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
Guțu Vladimir, prof. univ., dr. hab., decan, Universitatea de Stat din Moldova
Popa Andrei, prof. univ., dr. hab., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Parmacli Dmitrii, prof. univ., dr. hab., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Axentii Ioana Aurelia, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Axentii Victor, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Balțatu Ludmila, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Bercu Oleg, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Bîrlea Svetlana, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Ceclu Liliana, lector univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Certan Ion, conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Cornea Sergiu, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Cornea Valentina, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Ghelețchi Ion, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Miron Oxana, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Todos Irina, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul

COMITETUL ORGANIZATORIC

Cornea Sergiu	Președintele comitetului organizatoric
Bercu Oleg	Științe politice și administrative
Blașcu Olesea	Științe juridice
Mihailuc Olesea	Științe economice
Ceclu Liliana	Științe exacte și inginerești
Radu Corina	Științe pedagogice și psihologice
Ghelețchi Ion	Științe istorice
Luchianciuc Natalia	Științe filologice: limba și literatura română
Fuciji Marianna	Științe filologice: limbi moderne

CUPRINS

ȘEDINȚA ÎN PLEN

CORNEA Sergiu <i>PRINCIPIILE ȘI FACTORII ORGANIZĂRII TERITORIALE A PUTERII PUBLICE LOCALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA</i>	7
Atelierul II. ȘTIINȚE JURIDICE	
АРСЕНИ Игорь <i>СУЩНОСТЬ ДИСТРИБЬЮТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ</i>	12
BLAȘCU Olesca <i>CONTESTAREA ACȚIUNILOR ȘI ACTELOR DE CONTROL FISCAL</i>	16
BODLEV Sergiu <i>RESPONSABILITATEA OFIȚERILOR VAMALI ÎN CADRUL ACTIVITĂȚILOR VAMALE PRIN PRISMA INTEGRĂRII ÎN SPAȚIUL EUROPEAN</i>	21
DANDEȘ Veaceslav, BOTEZATU Igor <i>URMĂRILE PREJUDICIABILE – SEMN OBLIGATORIU A LATURII OBIECTIVE A INFRAȚIUNII DE ÎNCĂLCARE A REGULILOR DE PROTECȚIE A MUNCII</i>	24
CALENDARU Dumitru <i>CALEA DE ATAC ÎMPOTRIVA SENTINȚEI DE ÎNCETARE A PROCESULUI PENAL PRONUNȚATE ÎN ȘEDINȚA PRELIMINARĂ: APEL SAU RECURS?</i>	28
CHIRONACHI Vladimir <i>INSTITUȚIA SOȚULUI SUPRACEȚUITOR ÎN REGLEMENTAREA PROIECTULUI NOULUI COD CIVIL</i>	32
CIUDIN Oxana <i>ASPECTE COMPARATIVE PRIVIND CONTRACTUL MATRIMONIAL SI CONTRACTUL PRIVIND PLATA PENSIEI DE ÎNȚEȚINERE</i>	35
CRAEVSCAIA Cristina <i>IMPACTUL CONFERINȚEI DE LA ALMA ATA din 2003 ASUPRA REGIMULUI JURIDIC DE STAT FĂRĂ LITORAL MARITIM ÎN CURS DE DEZVOLTARE AL REPUBLICII MOLODVA</i>	39
CRECIUN Ilie <i>PROBELE ȘI PROBAȚIUNEA ÎN CADRUL EXAMINĂRII CAZURILOR DE ÎNCĂLCARE A LEGISLAȚIEI CONCURENȚIALE</i>	44
CRUGLIȚCHI Tatiana <i>REFLECȚII ASUPRA CERINȚELOR ÎNAINȚATE ACTELOR DE PROCEDURĂ CIVILĂ</i>	47
DORUL Olga <i>IMPRESCRIPTIBILITATEA CRIMELOR DE RĂZBOI ȘI CRIMELOR ÎMPOTRIVA UMANITĂȚII</i>	51
GORINCIOI Cornelia <i>ACTELE DE CONCURENȚĂ NELOIALĂ. REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE</i>	54
GUCEAC Ion <i>INTEGRAREA EUROPEANĂ ȘI STATUL INOVAȚIONAL – CONDIȚII PRIMORDIALE PENTRU DEZVOLTAREA DURABILĂ A REPUBLICII MOLDOVA</i>	56
IGNAT Ionel <i>ASIGURAREA PROTECȚIEI DREPTURILOR FUNDAMENTALE ȘI LIBERTĂȚILOR ECONOMICE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ</i>	66
NIESIOŁOWSKI Jaroslaw <i>CZY PRAWNICY WINNI BAĆ SIĘ UNIJNEGO PRAWA ?</i>	71
SOSNA Boris, MIHALAȘ Victoria <i>О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРАВОСУДИЯ</i>	73
OJOGA (CEBAN) Mariana <i>CONDIȚIILE EXERCITĂRII EXPROPRIERII ȘI IMPLICAȚIILE ACESTEIA ASUPRA DREPTULUI LA PROPRIETATE</i>	77
PASAT Aurel Octavian <i>ANALIZA INFRAȚIUNILOR VAMALE IN LEGISLAȚIA ROMÂNIEI</i>	81
PITIC Mariana <i>ASPECTE DEFINITORII ALE ACCESULUI FEMEILOR LA JUSTIȚIE</i>	84
RENIȚĂ Gheorghe <i>TRATAMENTUL SANȚIONATOR AL INFRAȚIUNILOR DE MANIPULARE A UNUI EVENIMENT ȘI DE PARIURI ARANJATE (ART.242¹ ȘI 242² CP RM)</i>	87
SEDLIȚCHI Elena <i>UNELE ASPECTE TEORETICE ALE INTERFERENȚEI DINTRE PROTECȚIA PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE ȘI PROTECȚIA CONCURENȚEI</i>	93
STATI Vitalie <i>RAPORTUL DINTRE INFRAȚIUNILE, PREVĂZUTE LA ART. 199 DIN CODUL PENAL, ȘI INFRAȚIUNILE SPECIFICATE LA ART. 243 DIN CODUL PENAL</i>	98
TODOROV Maxim <i>SPECIFICUL ÎNTOARCERII EXECUTĂRII SILITE ÎN CAUZELE PRIVIND REPARAREA PREJUDICIULUI ÎN CAZ DE VĂTĂMARE A INTEGRITĂȚII CORPORALE SAU O ALTĂ VĂTĂMARE A SĂNĂTĂȚII, PRECUM ȘI PRIN PIERDEREA ÎNȚEȚINĂTORULUI</i>	102
VOICU Pavel <i>ABORDĂRI DOCTRINARE PRIVIND PROBLEMATICA PREVENIRII INFRAȚIUNILOR ÎN PROCESUL ASIGURĂRII ORDINII PUBLICE</i>	107
Atelierul III. ȘTIINȚE ECONOMICE	
POPA Andrei <i>EFICIENȚA INVESTIȚIILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA – ACTUALITATE ȘI OPȚIUNI DE PERSPECTIVĂ</i>	112
BUGA Oleg <i>THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES MANAGEMENT FOR ECONOMIC RECOVERY IN MOLDOVA</i>	122
BUGA Oleg, PĂVĂLUC Sabina-Elena <i>THE PUBLIC MANAGEMENT AND POLICIES OF EXTERNAL ECONOMY OF LOCAL COLLECTIVITIES</i>	127
BULIMAGA Tatiana <i>THE IMPORTANCE OF THE TECHNOLOGY TRANSFER OFFICES FOR UNIVERSITIES</i>	131
ПАРМАКЛИ Дмитрий Михайлович, ТОДОРИЧ Людмила Павловна, ДУДОГЛО Татьяна Дмитриевна <i>К ВОПРОСУ РАСЧЕТОВ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ И ОПЕРАЦИОННОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ</i>	135
BEȘLIU Iurie <i>EVOLUȚIA INSTRUMENTELOR FINANCIARE DE GESTIUNE A VALORII ÎNȚEPRINDERII</i>	139
IACHIMOVSCHI Anatolie <i>EVALUAREA AFIRMAȚIILOR CONDUCERII ENTITĂȚII ÎN PROCESUL ÎNȚOCMIRII ȘI PREZENTĂRII RAPORTULUI DE AUDIT</i>	142
GUȚAN Viorica, MALECA Ina <i>TRATAMENTE CONTABILE ȘI FISCALE PRIVIND REȚINEREA IMPOZITULUI PE VENIT LA SURSA DE PLATĂ</i>	147
BĂDICU Galina <i>POLITICA TARIFARA: SEMNIFICAȚIA ȘI IMPACTUL ASUPRA PERFORMANȚEI</i>	

<i>FINANCIARE A OPERATORILOR DE TELECOMUNICAȚII.....</i>	150
COVALIOV-RUSU Georgeta <i>INSTRUMENTE FINANCIARE – CONCEPT ȘI ABORDARE.....</i>	154
MALECA Ina, PRODAN Djulieta <i>DESEMNAREA PROCENTUALĂ- O NOUĂ SURSĂ DE FINANȚARE PENTRU ORGANIZAȚIILE NECOMERCIALE.....</i>	159
ȚUGULSCHI Iuliana, CUȘMĂUNSA Rodica <i>FUNDAMENTELE EVOLUȚIEI CONTABILITĂȚII MANAGERIALE.....</i>	161
POPOVICI Mihai <i>UNELE ASPECTE PRIVIND EVALUAREA ULTERIOARĂ A IMOBILIZĂRILOR CORPORALE.....</i>	166
GUȚAN Viorica <i>CONSIDERAȚII PRIVIND CONTABILITATEA IMPOZITUL PE VENIT CALCULAT DE CĂTRE PERSOANELE CE PRACTICĂ ACTIVITATE PROFESIONALĂ.....</i>	170
ZUBCOVA Elena <i>ACHITĂRI ADIȚIONALE PENTRU SALOANELE INDIVIDUALE ÎN SPITALELE PUBLICE..</i>	174
MIRON Oxana, IACHIMOVSCI Anatolie <i>CAPITALUL VENTURE CA O SURSĂ ALTERNATIVĂ DE FINANȚARE A PROIECTELOR INOVAȚIONALE.....</i>	179
DONEA Sofia <i>RISCUL DE PRODUCȚIE – ELEMENT ESENȚIAL DE STUDIU ÎN MANAGEMENTUL RISCURILOR AGRICOLE.....</i>	183
CHIRONACHI Corina <i>ABORDĂRI PRIVIND ROLUL POLITICII MONETARE ȘI A INSTRUMENTELOR POLITICII MONETARE DE-A LUNGUL TIMPULUI.....</i>	186
ȘCHIOPU Irina <i>POLITICA DE FINANȚARE ȘI IMPACTUL EI ASUPRA DEZVOLTĂRII ECONOMICO- FINANCIARE LA Î.I. „LIUSI SUSANU.....</i>	189
GÎRNEȚ Slavic <i>IMPACTUL CALITĂȚII RESURSELOR UMANE ASUPRA CREȘTERII ECONOMICE.....</i>	195
IVAȘCIȘIN Dina <i>COMERȚUL EXTERIOR AL REPUBLICII MOLDOVA: EVOLUȚIE, PROBLEME ȘI PERSPECTIVE.....</i>	200
VULPE Olesia <i>DE LA UN TURISM FRAGMENTAT LA UN TURISM INTEGRAT.....</i>	204
NONI Ludmila <i>POLITICA DE DEZVOLTARE REGIONALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....</i>	208
ROȘCA-SADURSCHI Liudmila <i>EXPERIENȚA REUȘITĂ A UNIUNII EUROPENE ÎN PERFEȚIONAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN DOMENIUL ECONOMIC.....</i>	212
ISPAS Maria <i>COOPERAREA TRANSFRONTALIERĂ A RM ÎN DOMENIUL EDUCAȚIONAL – STUDIU DE CAZ PREZENTAREA GENERALĂ A PROGRAMELOR CU SPECIFIC EDUCAȚIONAL.....</i>	217
SAGHIN Lilia <i>INTEGRARE ÎN CÎMPUL MUNCII A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA – PROBLEME ȘI PERSPECTIVE.....</i>	224
SAGHIN Lilia <i>UNELE PROBLEME ȘI SOLUȚII DE DEZVOLTARE A IMM-URILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA.....</i>	235
Atelierul IV. ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI	
LUPAȘCU Tudor, LUPAȘCU Lucian, ȚIMBALIUC Nina, SPÎNU Oxana, POVAR Igor <i>OBȚINEREA ȘI APLICAREA PREPARATULUI ENOXIL ÎN AGRICULTURĂ ȘI MEDICINĂ.....</i>	246
МАФТУЛЯК Алексей, ЦЫМБАЛЮК Нина <i>АКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА КИНЕТИКУ ПРОЦЕССА, КОТОРЫХ СЛЕДУЕТ УЧЕСТЬ ПРИ ИЗУЧЕНИИ АДсорбЦИИ ВЕЩЕСТВ ИЗ ИХ РАСТВОРОВ.....</i>	250
POVAR Igor, SPÎNU Oxana <i>APLICAREA TERMODINAMICII PENTRU STUDIUL ECHILIBRELOR CHIMICE COMPLEXE ÎN SISTEME ETEROGENE MULTICOMPONENTE.....</i>	253
SPĂTARU Petru <i>STUDIUL IMPACTULUI DILUȚIILOR ASUPRA PROCESULUI DE OXIDARE A AMONIULUI, NITRIFICARE, AUTOEPURARE ÎN APA RĂURILOR, BĂLȚILOR.....</i>	257
SPATARU Petru, BUZILA Silvia <i>IMPACTUL SUBSTANȚELOR TENSIOACTIVE ASUPRA PROCESULOR REDOX ALE FORMELOR SOLUBILE ALE AZOTULUI ÎN APA DE RĂU.....</i>	262
ȚIMBALIUC Nina, LUPAȘCU Tudor <i>OBȚINEREA ȘI CARACTERIZAREA EXTRACTELOR DIN DEȘEURI FORESTIERE.....</i>	267
GINSARI Irina, NASTAS Raisa <i>MODIFICAREA ȘI CARACTERIZAREA CĂRBUNELUI ACTIV DIN COJI DE NUCI.....</i>	272
PRODAN Lilian, FELEA Viorel, ȚURCAN Vladimir <i>PROPRIETĂȚILE MAGNETICE ȘI ELASTICE ALE COMPUSULUI SPINEL $CoCr_2S_4$.....</i>	277
GĂLĂȚANU Iuliana Viorica <i>COMPUȘI ORGANICI CU UTILIZĂRI ÎN PRACTICĂ – AGENȚI ACTIVI DE SUPRAFAȚĂ.....</i>	280
GHENDOV-MOȘANU Aliona, STURZA Rodica, PATRAȘ Antoanela <i>UTILIZAREA MATERIEI VEGETALE DIN FRUCTE DE MĂCEȘ, CĂȚINA ALBĂ ȘI PĂDUCEL ÎN TEHNOLOGIE DE PANIFICAȚIE.....</i>	283
BANTEA-ZAGAREANU Valentina, GHENDOV-MOȘANU Aliona <i>ASIGURAREA CALITĂȚII ȘI VALABILITĂȚII PĂINII CU FĂINĂ DE PORUMB.....</i>	286
MALECA Tudor <i>SISTEMATIZAREA ȘI ACTUALIZAREA CLASIFICĂRII VINURILOR DE STRUGURI LINE NATURALE PRIN IERARHIZARE.....</i>	290
ARTIOMOV Laurenția <i>BIOFILMUL MICROBIAN: IMPLICAREA ÎN SIGURANȚA ALIMENTELOR.....</i>	295
ARTIOMOV Laurenția <i>AGRICULTURA ECOLOGICĂ ÎN CONTEXTUL UTILIZĂRII METODELOR BIOLOGICE DE CONTROL AL FUNGILOR FITOPATOGENI AI FRUCTELOR ÎN PERIOADA POST RECOLTĂ</i>	298
STREȚCO Tatiana <i>STUDIUL PARTICULARITĂȚILOR TEHNOLOGIILOR DE OBȚINERE A SOSURILOR ALIMENTARE CU SCOPUL ELABORĂRII DOCUMENTAȚIEI TEHNICE.....</i>	302
STOICA Maricica, ALEXE Petru, STOICA Dimitrie <i>ETAPELE CREĂRII ȘI DEZVOLTĂRII PRODUSELOR ALIMENTARE. ASPECTE GENERALE.....</i>	306
TODOS Irina <i>ANALIZA SIGURANȚEI ALIMENTELOR – PREROGATIVA AUTORITĂȚILOR REGATOARE....</i>	309
RUMEUS Iurie <i>STUDIUL PRIVIND UTILIZAREA FĂINII DIN SEMINȚE DE STRUGURI ÎN PANIFICAȚIE.....</i>	311
BUNEA Marina <i>STUDIUL MATERIALELOR PLASTICE BIODEGRADABILE PENTRU AMBALAREA</i>	

<i>PRODUSELOR ALIMENTARE</i>	317
BUNEA Marina <i>EFECTELE NANOPARTICULELOR DE METALE ȘI DE OXIZI METALICI ASUPRA PROPRIETĂȚILOR MATERIALELOR DE AMBALAJ</i>	321
BÎCLEA Diana <i>ASUPRA UNOR METODE DE SEPARARE A RĂDĂCINILOR REALE ALE ECUAȚILOR ALGEBRICE</i>	325
CĂPĂȚÎNĂ Ana, BÎRLEA Svetlana <i>SISTEMUL DE MANAGEMENT AL CONȚINUTULUI UNUI SITE WEB</i>	328
GURGUROV Mihaela, CĂPĂȚÎNĂ Ana <i>METODE INTERACTIVE DE EVALUARE PRIN UTILIZAREA TIC</i>	331
POPOVICI Iona <i>IMPLEMENTAREA BLOG-URILOR ÎN PROCESUL DE INSTRUIRE A DISCIPLINEI TCI</i>	335
POPOVICI Iona <i>IMPLEMENTAREA E-PORTOFOLIILOR ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL AL DISCIPLINEI TCI</i>	339
MORARU Doina <i>PRINCIPIILE DE BAZĂ ALE INSTRUIRII ASISTATE DE CALCULATOR</i>	343
DUNAS Tudor <i>IMPACTUL GEOMETRIEI DESCRIPTIVE ȘI A DESENULUI TEHNIC ÎN FORMAREA COMPETENȚELOR INGINEREȘTI</i>	346

ȘEDINȚA ÎN PLEN

PRINCIPIILE ȘI FACTORII ORGANIZĂRII TERITORIALE A PUTERII PUBLICE LOCALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Sergiu CORNEA, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: Principles and factors of the territorial organization of local public power

Local power is carried out within the territorial boundaries of local municipalities that are delimited by each other through clearly defined borders and their degree of autonomy and vitality and depends, to a large extent, on the principles underlying the territorial organization of this public power.

The author considers that the territorial organization of the public power in the Republic of Moldova must be carried out on the basis of the following principles: a) respect for human rights, b) respect for historical, national and local traditions, c) economic and financial sufficiency, d) ensuring the participation of the population in the management of local public affairs, e) maximum proximity of the local public authorities to the inhabitants, f) population consultation on issues related to the territorial organization of the public power, g) legality, h) respect of the scientific achievements.

It was concluded that there is no strict dependence on the process of the territorial organization of public power to the objective criteria for creating territorial systems for the exercise of public power. Unlike other systems, the system of territorial organization of public power is much more static. This is a necessary condition for the proper functioning of the public authorities, which must have a permanent and clearly defined territorial area of activity.

The territorial organization of power in the Republic of Moldova was influenced by the factors of social, economic, organizational, national, historical, political nature. Each of the listed factors can determine the most important aspects of the territorial structure at certain stages of state development.

Keywords: principles, territorial organization, public power

Organizarea teritorială a puterii publice în baza unor principii moderne este o parte integrantă a procesului de reforme instituționale necesare pentru edificarea unei societăți democratice, societate în care colectivitățile locale constituie fundamentul regimului democratic.

Puterea locală se realizează în limitele teritoriale ale colectivităților locale care sunt delimitate unele de altele prin hotare clar stabilite și gradul lor de autonomie și vitalitate depinde, în mare măsură, de principiile care stau la baza organizării teritoriale a acestei puterii publice.

Conceptul de principiu al organizării teritoriale a puterii publice locale, în sensul cel mai larg reflectă și include trei elemente principale:

1. Cunoașterea teoretică și înțelegerea legităților obiective care guvernează organizarea teritorială a puterii publice, existența și evoluția colectivităților locale;
2. Utilizarea în activitatea practică a exigențelor obiective ale legităților studiate, asigurarea, în procesul de aplicare a lor, a unei autoorganizări reale a cetățenilor, creând pentru aceasta condiții necesare;
3. Formularea clară și includerea acestor cerințe în legislație cu scopul stabilirii unor condiții uniforme pentru punerea în aplicare a autonomiei locale la nivelul întregii țări.¹

Studiind lucrările publicate la tema cercetată constat am constatat că gradul cercetării științifice a acestei probleme nu corespunde actualității ei. Și aici am în vedere faptul că nu au fost elaborate și suficient studiate principiile care trebuie să fie puse la baza soluționării problemelor delimitării teritoriale a puterii publice. În lucrările care au și compartimente referitor la organizarea teritorială a puterii publice, precum și în manualele și materialele didactice, de regulă, acestea sunt doar listate. Mai constat și faptul că numărul și natura acestor principii de la o lucrare la alta diferă, deoarece, de multe ori prevalează nu atât analiza lor obiectivă cât poziția subiectivă a autorului.

¹ Иванникова И.А. Понятие и система принципов территориальной организации местного самоуправления. http://superinf.ru/view_helpstud.php?id=2549 (accesat la 13.12.2016).

Analiza principiilor organizării teritoriale a puterii publice, oferă posibilitatea elucidării esenței structurii existente și de a crea o idee generală privind similitudinile și diferențele existente în comparație cu alte state.

Principiile organizării teritoriale a puterii publice locale sunt determinate de elementele sale esențiale: nivel, competență, formele și metodele de acțiune. În același timp, principiile organizării teritoriale a puterii publice sunt rezultatul cercetărilor științifice, direcțiilor strategice ale politicilor publice și a experienței istorice acumulate. Pentru ca principiile organizării teritoriale a puterii publice locale să fie transformate în exigențe care au o forță juridică obligatorie este necesar ca ele să fie fixate în textul legii, în caz contrar acestea rămân doar idei științifice.

Principiile organizării teritoriale a puterii publice locale mai depind de epoca în care au fost elaborate, de oameni și necesitățile lor, de modul de producție. Oamenii care stabilesc relații sociale, conform dezvoltării economice și valorilor morale existente, creează principiile ideale și categoriile corespunzătoare acestor relații sociale. Toate principiile fenomenelor sociale au un caracter temporar, fiind, de regulă, niște idei avansate pentru perioada respectivă. Din aceste considerente, de multe ori principiile sunt niște standarde superioare la care societatea se aliniază pentru a le implementa și realiza.¹

La identificarea principiilor este important ca ele să se regăsească printre cele care constituie la moment standarde europene și cele care au reglementare constituțională (articolele 6, 8, 34, 38, 39, 53, 109, 127 și altele din Constituția Republicii Moldova). Toate reglementările, menționa V. Popa, trebuie să decurgă din aceste principii și să le dezvolte, în caz contrar, este posibil ca unele reglementări să fie declarate neconstituționale sau să intre în contradicție cu normele internaționale ratificate de Republica Moldova.²

Principiile organizării teritoriale a puterii locale

În procesul de organizare teritorială a puterii publice recomand respectarea următoarelor principii:

Principiul respectării drepturilor omului. Respectarea deplină a drepturilor și libertăților omului este una din sarcinile esențiale ale puterii publice locale. Datorită complexității crescânde a problemelor impuse de perioada de tranziție, autoritățile publice locale sunt puse în situația de a interveni din ce în ce mai mult în aproape toate domeniile vieții sociale și de a lua decizii ce interesează un număr tot mai mare de locuitori. Intervențiile autorităților publice locale, fie în formă de acte juridice sau acțiuni, au incidențe crescânde asupra drepturilor și libertăților omului cu toate riscurile de prejudicieri eventuale a libertății și demnității individuale posibile. În aceste condiții, problematica drepturilor omului trebuie să constituie o preocupare prioritară în activitatea autorităților publice locale.

La nivel internațional, *Declarația Universală a Drepturilor Omului* din 1948 oferă un model normativ pentru drepturile omului și proclamă un număr de drepturi fundamentale aplicabile tuturor cetățenilor. Standartizarea internațională a Drepturilor omului a fost însoțită de dezvoltări regionale cu apariția instrumentelor regionale și a instituțiilor pentru a asigura aplicarea lor. Reglementările regionale în materie sunt de o importanță primordială pentru Republica Moldova, în calitate sa de membru al Consiliului Europei și semnatară a *Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* (4.11.1950). Statele semnatare a Convenției și a Protocoalelor adiționale s-au angajat să asigure tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția lor o serie de drepturi și libertăți definite în respectivele documente. Convenția a fost ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997 și este în vigoare pentru Republica Moldova din 12.09.1997.³ Constituția Republicii Moldova stipulează că prevederile constituționale cu privire la drepturile și libertățile omului sunt interpretate și aplicate potrivit cu pactele internaționale la care Republica Moldova este parte și stabilește că normele internaționale în domeniul drepturilor omului au prioritate față de cele interne (art.4).

Este necesar de menționat că în prezent problematica drepturilor omului nu constituie o preocupare directă a autorităților administrației publice locale, dar prin competențele și atribuțiile ce le sunt atribuite de legislația în vigoare, ele pot și trebuie să contribuie la realizarea deplină a drepturilor omului. În acest ordine de idei, consider a fi necesară familiarizarea consilierilor locali și a reprezentanților autorităților executive locale cu drepturile și libertățile fundamentale ale omului, cu documentele internaționale și naționale din domeniu, cu practicile moderne de respectare și garantare a drepturilor omului în activitatea autorităților locale.

¹ Cobăneanu S., Bobeica E., Rusu V. Drept administrativ. Note de curs. Chișinău, 2012, p.11.

² Popa V. Regândirea procesului de reformă al administrației publice locale în Moldova prin politici publice și acțiuni participative. Chișinău: TISH, 2003, p.10.

³ Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale a fost publicată în ediția oficială *Tratatul internațional*, Volumul I, 1998, p.341.

Este evident că pentru a fi respectate, drepturile omului trebuie să fie cunoscute, atât de către autoritățile publice abilitate să le aplice cât și de populație, care ar trebui să-și cunoască drepturile și posibilitățile de a le realiza.

Principiul respectării tradițiilor istorice, naționale și locale. La delimitarea teritorială a puterii publice locale trebuie neapărat luate în considerare experiența istorică, tradițiile naționale și locale acumulate în acest domeniu, precum și particularitățile locale.

În acest sens, ar trebui luate în considerare nu numai cele stabilite de-a lungul timpului și transmise din generație în generație cum ar fi ideile, opiniile, gusturile, stilul de viață, acțiunile, obiceiurile, regulile de conduită, dar și particularitățile culturale, precum și cele etnice, demografice, geografice și caracteristicile socio-economice și materiale ale așezării individuale sau grupuri de așezări.

În procesul de organizare teritorială a puterii publice nu este de neglijat nici experiența istorică acumulată de secole. Tradiția istorică și experiența națională acumulată în domeniul respectiv ne pot sugera un tablou al organizării teritoriale a puterii publice verificat de decenii sau chiar secole.

Teritoriul statului medieval moldovenesc era divizat în ținuturi. În fruntea ținuturilor, care aveau pe teritoriul lor cetăți, se aflau pârcălabii, iar în celelalte, sudeții. Conducătorii ținuturilor de hotar se numeau de obicei staroști. Atribuțiile conducătorilor de ținuturi erau administrative, judecătorești, fiscale și militare. În 1741 ei au fost înlocuiți de către C. Mavrocordat cu ispravnici abilitați să exercite funcții administrative și judecătorești.

Subdiviziunile administrative ale ținuturilor erau ocoalele. Ocoalele erau administrate de ocolăși numiți de ispravnic și erau abilitați să exercite atribuții administrative și polițienești. Satele erau administrate de un organ colectiv – „oamenii buni și bătrâni”, care aveau atribuții fiscale și judecătorești. În fiecare sat exista un vataman și un vornicel. Vatamanul era ales de către obștea sătească, iar vornicelul era reprezentantul proprietarului.

La începutul secolului XVIII teritoriul Țării era divizat în 23 de ținuturi. După pierderea Bucovinei rămăseseră numai 19 ținuturi, la care s-au adăugat mai apoi ținuturile Herța și Hotărniceni. În vara anului 1812, după anexarea Basarabiei, Moldova a rămas în teritoriul dintre Prut și Siret doar cu 16 ținuturi.

Autoritățile rusești, inițial au divizat teritoriul acaparat în nouă ținuturi. În 1816 numărul ținuturilor se reduce la opt. Noul regulament administrativ al Basarabiei, promulgat la 29 aprilie 1918 a micșorat numărul ținuturilor la șase, care în 1828 au fost transformate în județe. În 1830 se revine la divizarea regiunii în opt județe. Ulterior, Basarabia a suferit multiple modificări ale divizării teritorial-administrative, dar numărul unităților teritorial-administrative, în cea mai mare parte a perioadei examinate, a variat în limitele de la șase la opt.

În perioada anilor 1918-1940, Basarabia, ca parte componentă a României a fost divizată în nouă județe. Către anul 1930, în componența celor nouă județe erau 37 plase, 17 orașe și 1847 sate. Numărul mediu al locuitorilor pe unități administrative era: în județe - 318.157; în plase - 67.386; în orașe - 21.771; în sate - 1382.¹

Sistemul sovietic de administrare se caracteriza printr-o fărâmițare excesivă a teritoriului. În perioada postbelică numărul raioanelor a variat în limitele de 60-82 unități. Către începutul anilor 60, în rezultatul comasării, numărul raioanelor s-a redus la 31. Ulterior numărul raioanelor se mărește până la 40, delimitare ce se menține până la proclamarea suveranității Republicii Moldova.²

Organizarea teritorială a puterii publice nu este doar o operațiune de ordin tehnic, ea ține de o anumită realitate geografică și istorică, culturală și socială. Chiar dacă această realitate deseori este reinterpretată de către stat, diferențierea colectivităților teritoriale locale nu este doar de ordin birocratic, ci ține și de anumite realități sociale valabile. Statutul de colectivitate teritorială locală contribuie la construirea identității, asigurând reprezentarea colectivității în spațiul politico-administrativ, oferind reprezentanților dreptul de a vorbi în numele ei. Astfel colectivitatea teritorială locală reprezintă emanația unei populații, implantată într-un spațiu geografic circumscris. Beneficiind de o realitate incontestabilă de ordin sociologic și o plasare teritorială specifică, ea dispune de o legitimitate proprie față de stat: administrarea afacerilor locale nu se circumscrie unui plan oficial, elaborat la nivel central, ci în funcție de interesele locuitorilor colectivității respective.³

Principiul suficienței economice și financiare. La dimensionarea teritorială a colectivităților

¹ Platon M., Roșca S., Roman A., Popescu T. Istoria administrației publice din Moldova. Chișinău, 1999, p.288.

² Matei C. Problemele organizării teritoriale a societății. În: Reformele economice în Republica Moldova și România: realizări, tendințe, probleme. Chișinău, 1998, p.64.

³ Apostol D. Probleme actuale ale descentralizării administrative (I). În: Studii de drept românesc, nr.3-4, 1991, p.145.

teritoriale locale trebuie să se țină cont de resursele existente, numărul și densitatea populației, căile de comunicație, perspectivele dezvoltării economice. Altfel spus, hotarele administrative ale colectivităților locale trebuie să se apropie la maximum sau chiar să coincidă cu cele economice.

Recunoscând faptul că resursele materiale și resursele financiare sunt premise importante pentru dezvoltarea autonomiei locale, nu trebuie totuși să absolutizăm valoarea lor în abordarea organizării teritoriale a puterii publice. Suficiența economică și financiară nu trebuie interpretată doar prin prisma situației existente în prezent – lipsa de mijloace materiale și a veniturilor în bugetele locale. Referitor la incapacitatea financiară a colectivităților locale din Republica Moldova, putem afirma cu certitudine că, în mare parte, ea se datorează politicilor bugetare și fiscale a statului.

Principiul asigurării participării populației la administrarea treburilor publice locale. Limitele teritoriale ale exercitării puterii publice locale trebuie trasate în așa fel ca populația încadrată în aceste limite să aibă interese comune privind soluționarea problemelor de interes local existente.

Principiul apropierii maxime a autorităților puterii locale de locuitori. Acest principiu presupune acordarea unui spectru larg de servicii calitative și accesibile precum și satisfacerea diverselor necesități ale populației cât mai aproape de locul de trai.

Organizarea teritorială a puterii publice are la bază premisa de a satisface cât mai deplin necesitățile populației cuprinse în limitele teritoriale ale colectivităților locale.

Principiul consultării populației în problemele legate de organizarea teritorială a puterii publice. Orice modificare a limitelor teritoriale ale colectivităților locale trebuie să fie realizată în dependență de doleanțele și opiniile cetățenilor.

Potrivit cu prevederile art. 66 (lit „d”) și art 72 (alin. 3, lit. „f”), organizarea administrației locale, a teritoriului, precum și regimul general privind autonomia locală, constituie una din atribuțiile de bază a Parlamentului și se reglementează prin lege organică. Exercițarea acestei atribuții de către Parlament trebuie să fie conformă prevederilor naționale și internaționale în domeniul respectiv. Astfel, art. 5 al *Cartei* prevede că „pentru orice modificare a limitelor teritoriale locale colectivitățile locale în cauză trebuie să fie consultate în prealabil, eventual pe cale de referendum, acolo unde legea o permite”.

Mecanismul determinării necesității modificării limitelor teritoriale ale colectivităților locale prin consultarea opiniei publice permite să se răspundă în mod adecvat la provocările economice și organizatorice ale colectivității.

Principiul legalității. Garantarea constituțională a elementelor de bază ale sistemului organizării teritoriale a puterii publice este foarte importantă. Organizarea teritorială a puterii publice trebuie să corespundă principiilor stipulate în articolul 109 al Constituției Republicii Moldova.

Pentru funcționarea eficientă a sistemului puterii publice la toate nivelurile este necesar de a asigura un cadru legislativ corespunzător

Principiul respectării realizărilor științei. Orice modificare a organizării teritoriale a puterii publice trebuie să aibă o bază teoretică temeinică, să constituie rezultatul unei cercetări aprofundate și riguroase a realităților existente, a consecințelor pozitive, dar mai ales negative pe care le-ar putea provoca schimbările realizate. Un rol deosebit de important, dar nu singular, în elaborarea strategiei de organizare teritorială a puterii publice locale revine științei în general, și științei administrative, în special. În același timp nu putem concepe o astfel de strategie fără a ne folosi și de rezultatele cercetărilor obținute în alte domenii cum ar fi: știința politică, drept, economie, demografie, geografie, sociologie, psihologie socială, informatică și altele. Eșecul multor reforme din diverse domenii, se datorează anume faptului că nu au fost elaborate în baza unor studii aprofundate, argumentate științific.

Factorii determinanți ai organizării teritoriale a puterii publice

Am constatat că nu există o dependență strictă a procesului organizării teritoriale a puterii publice față de criteriile obiective de creare a sistemelor teritoriale. Dimpotrivă, o influență asupra procesului au configurațiile constituite de-a lungul timpului. Influența hotarelor colectivităților locale în limitele cărora își realizează atribuțiile autoritățile publice locale sunt cu atât mai stabile cu cât funcțiile exercitate de autorități sunt mai evaluate și cât mai multe sunt resursele proprii de care dispun. Altfel spus, funcționarea îndelungată a unor autorități publice în limitele teritoriale constituite în timp constituie un factor important în stabilirea dimensiunii colectivității locale. Atunci când are loc o dezvoltare evolutivă, treptată a societății, acest factor plasează procesele de formare a complexelor și sistemelor teritoriale în cadrul spațial conturat de hotarele administrative. Anume prin aceasta se explică stabilitatea pe termen lung a organizării teritoriale a puterii publice în statele dezvoltate ale lumii (SUA, Marea Britanie, Germania, Canada).

Spre deosebire de aceste țări, Republica Moldova a avut o evoluție istorică diferită.

În primul rând, reformele din perioada sovietică, au schimbat complet structura teritorială, transformând-o, în mare măsură, într-o constructivă artificială.

În al doilea rând, în condițiile puterii hipercentralizate care a dominat zeci de ani, dezvoltarea locală era unilateral subordonată autorităților centrale distribuiau resurse financiare și materiale, preponderent după criteriul departamental și de ramură, fără o coordonare adecvată cu autoritățile regionale și locale. În aceste condiții funcțiile autorităților locale rămâneau nesolicitate.

În al treilea rând, natura instabilă și impulsivă a dezvoltării economiei sovietice, determinată de caracterul său impulsiv, a dus la schimbări frecvente privind amplasarea și distribuția producției, la dezvoltarea unor noi teritorii, cauzate de lipsa constantă a resurselor naturale și a materiilor prime.

Astfel, în Republica Moldova, condițiile și factorii obiectivi s-au constituit nu în favoarea rolului stabilizator al organizării teritoriale a puterii, care a avut un efect redus asupra dezvoltării și amplasării entităților economice, precum și asupra dezvoltării sociale a anumitor regiuni și localități.

Spre deosebire de alte sisteme, sistemul organizării teritoriale a puterii publice este mult mai static. Această stare este o condiție necesară pentru buna funcționare a autorităților publice, care trebuie să aibă o arie teritorială de activitate permanentă și clar delimitată. Desigur, staticitatea organizării teritoriale a puterii publice nu poate fi corelată cu situația responsabilităților legate de administrarea colectivităților locale, care evoluează și sunt determinate de condițiile în schimbare ale dezvoltării sociale și locale.

Influența factorilor socio-economici și organizaționali este determinată și de legislația în vigoare, de formă de guvernare, sistemul economic existent și de corelarea și delimitarea funcțiilor dintre nivelurile de realizare a puterii.

În afară de factorii socio-economici și organizaționali asupra organizării teritoriale a puterii publice influențează și alți factori, cum ar fi: național, istoric, politic, fiecare dintre care poate determina aspectele cele mai importante ale structurii teritoriale la anumite etape de dezvoltare a statului.

Referitor la factorul național menționez că pentru cele mai multe state democratice cel mai acceptabil model a fost constituirea colectivităților teritoriale locale uniforme din punct de vedere național, evitând crearea lor în baza principiului etnic.

Rolul factorului istoric este asociat cu caracterul evolutiv și de continuitate al delimitării teritoriale, iar importanța factorului politic în condiții actuale rezultă din necesitatea de a menține unitatea statului Republica Moldova și a asigura dezvoltarea lui economică și socială.

Concluzii

Organizarea teritorială a puterii publice ca oricare alt proces de administrare se bazează pe anumite principii, care sunt formulate ca niște cerințe înaintate față de acest proces. Punerea în aplicare a acestor principii permite elaborarea unor abordări flexibile privind delimitarea teritorială a colectivităților locale, ținând cont de posibilitățile de dezvoltare a instituțiilor social-economice și a infrastructurii; tradițiile locale, istorice și culturale în materie de autoadministrare locală; condițiile demografice și geografice existente.

Principiile organizării teritoriale a puterii publice nu tot timpul sunt respectate în activitatea practică. Activitatea cotidiană ne demonstrează că puterea statală în procesul de administrare are tendința de a nu lua în considerare opiniile cercetătorilor științifici, de a „secretiza” informația, de a pune probleme irealizabile pentru stadiul actual de dezvoltare a societății, de a adopta acte normative contradictorii ș. a. Opțiunea pentru unul sau altul mod de organizare teritorială a puterii publice nu este dată neapărat de factorii care țin de știință și nevoile unei bune administrații, ci de considerente politice, de tradiții și de mentalități.

În aceste condiții, este evident faptul că puterea însăși, fără controlul social, fără feed-back nu este în stare să asigure aceste principii. Puterea are tentația de a administra necontrolat și în acest caz, evident, principiile sunt un obstacol. În condițiile în care este sesizată problema abaterii de la principiile existente și de la modelul stabilit cea mai importantă misiune pe care o are societatea este de a influența puterea să revină la respectarea principiilor, să insiste asupra îndeplinirii lor.

Iar referitor la factorii determinanți ai organizării teritoriale a puterii publice, se poate concluziona că diferiți factori au un impact complex și ambiguu asupra organizării teritoriale a puterii publice în Republica Moldova. Soluția pentru gestionarea eficientă este de a realiza o anumită unitate și complementaritate a sistemelor socio-economice teritoriale și organizării teritoriale a puterii publice. În același timp, asigurarea acestei unități are limitele sale și este posibilă doar până la o anumită limită, dar, cu toate acestea, eforturile trebuiesc continuate până la găsirea unui anumit punct optim.

Atelierul II. ȘTIINȚE JURIDICE

СУЩНОСТЬ ДИСТРИБЬЮТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ

Игорь АРСЕНИ,

Магистр права, докторант,
преподаватель юридического факультета
Комратский госуниверситет

Summary: In this article, the author reveals the essence of distribution activities as economic categories. Distributor activity from the economic point of view is very beneficial both for the manufacturer and for the distributor, since the manufacturer easily sells the produced goods with minimal economic costs, and the distributor is interested in promoting the goods of the producer and receiving from this profit. The importance of distribution activities in the modern trade turnover is very high, since it is the distributors that ensure the permanent availability of the necessary goods in the retail network.

На современном этапе процесс активного развития экономической и, в частности, торговой деятельности приобретает огромные масштабы, а развитие коммерческого оборота ведет к усложнению форм коммерческого взаимодействия сторон. В свою очередь, потребности совершенствования форм и методов выступления на рынке, прежде всего при сбыте товаров, вызвали к жизни различные варианты взаимоотношений сторон, одним из которых является использование услуг третьих лиц: агентов, посредников и представителей.[4, с.32]

Каждый производитель товаров сталкивается с вопросом, как реализовать свой товар и довести его до конечного потребителя: заниматься этим самостоятельно, договориться с посредниками, реализовать через торговые сети или работать напрямую с небольшими торговыми точками. Все эти вопросы решаются, прежде всего, в рамках маркетинговой и логистической стратегии производителя.[5, с.18]

Этап производства-распределения в совокупности с концентрацией человеческого ресурса и финансового обеспечения включает в себя широкий спектр технологических процессов, имеющий сложную структуру организации и управления, в тени которой зачастую скрыты резервы экономической выгоды.[1, с.14]

Дистрибьютор, предоставляя услуги по распределению товара и одновременно продвигая товар на рынок с помощью маркетинговых технологий, позволяет использовать данные резервы получения экономической выгоды, поскольку способствует реализации следующих функций:

- сбор и распространение информации об имеющихся и потенциальных покупателях, конкурентах и других субъектах, факторах маркетинговой среды;
- разработка и распространение направленных на стимулирование покупок обращений к покупателям;
- достижение согласия по ценовым и другим вопросам для обеспечения передачи прав владения и распоряжения товаром;
- размещение заказов на производство товаров;
- изыскание и распределение финансовых средств, необходимых для покрытия издержек, возникающих на различных уровнях маркетингового канала;
- принятие на себя ответственности за функционирование канала;
- последовательное хранение и физическое перемещение товаров;
- перевод денег покупателей на счета производителя через банки и другие финансовые учреждения;
- передача прав владения и распоряжения товаром от одного лица к другому.

С.В. Николюкин в качестве отличительных черт деятельности дистрибьютора выделяет следующие:

- приобретение и перепродажа товаров от своего имени и за свой счет;
- доверительные отношения с производителем; – принятие обязательств по продвижению, организации сбыта на определенной территории;
- предоставление дистрибьютору права продажи, когда производитель утрачивает привилегированное положение на территории дистрибьютора;
- установление отношений с производителем на согласованный период, что лежит в основе их сотрудничества; – ограничение свободы действий дистрибьютора обязательством воздерживаться от конкуренции;
- осуществление сбыта маркированных товаров под товарным знаком производителя. [10, с.104-106]

Дистрибьютор действует от своего имени и поэтому несет предпринимательский риск по контрактам, которые он заключает, он является независимым торговцем в отличие от коммерческих представителей и агентов.

Комплекс оказываемых дистрибьютором услуг состоит из следующих частей:

- дистрибуция — организация распространения (продажи) продукции в соответствии с целями и политикой производителей;
- дистрибуция — организация грузообработки, складирование, таможенное оформление, переупаковка, доставка до клиентов, информационное сопровождение всех процессов;
- продвижение — организация маркетинговых мероприятий в интересах производителей: стимулирование сбыта, обратная связь и анализ рынка, укрепление лояльности к брендам производителя.[2, с.28-33]

С экономической точки зрения выбор партнера-дистрибьютора является принципиально важной задачей для производителя, так как от возможностей потенциального дистрибьютора во многом зависит объем продаж продукции. При принятии решения о построении цепи дистрибуции и о возможности сотрудничества с конкретной компанией производитель должен учитывать целый спектр факторов. Одними из наиболее важных факторов являются стратегия дистрибьютора (какова система ценообразования, сколько торговых представителей работает в команде, с какими компаниями и розничными сетями сотрудничает дистрибьютор), и покрытие — территория, на которой работает дистрибьютор (отдельный город или сравнительно большая группа регионов страны). Принципиально важным также является, есть ли в ассортименте дистрибьютора аналогичные товары: наличие таких товаров не обязательно означает отказ от работы с этим дистрибьютором, более того, дистрибуция таких товаров может свидетельствовать о наличии налаженной системы распространения товара. С репутационной точки зрения важным может быть также и то, товары каких брендов распространяет потенциальный дистрибьютор, даже если эти товары никак не связаны и не конкурируют с товарами поставщика.[6, с.107]

В качестве требований производителей, предъявляемых к дистрибьюторам, также можно выделить качественную складскую инфраструктуру, возможность привлечения дистрибьютором значительных материальных ресурсов для финансирования сезонных всплесков продаж, закупки техники, лояльность к дистрибьютору розничных торговых организаций, оказание дистрибьютором услуг по продвижению, рекламе и другим видам маркетингового сопровождения продукции на региональном рынке.

Анализ мирового опыта показывает, что договорная модель дистрибуции, основанная на конструкции дистрибьюторского соглашения, является одной из наиболее адаптированных к решению задач сбыта и продвижения товаров на новые рынки. Данная форма предпринимательской деятельности позволяет производителю обеспечить максимально возможную в существующих в конкретный период времени рыночных условиях представленность товаров на соответствующем рынке без значительных капиталовложений и одновременно спрогнозировать объемы производимой продукции. Это происходит за счет возможности экономии оборотных средств производителя и совместного с дистрибьютором прогнозирования спроса, что гарантирует производителю возможность обеспечить большую стабильность финансовых и операционных ресурсов и денежных потоков, в отличие от организации сбыта и продвижения, производимых им товаров своими силами и за счет собственных или заемных средств. В зависимости от целей производителя и экономической обстановки на конкретном

рынке производитель выбирает из следующих вариантов дистрибуции товара: *интенсивное, селективное или эксклюзивное распределение*. Они различаются количеством торговых посредников, с которыми работает производитель, и условиями их взаимодействия.[3, с.643-644]

Интенсивное распределение предполагает распространение товара и сотрудничество с как можно большим количеством дистрибьюторов. При этой стратегии производитель сотрудничает практически со всеми потенциальными дистрибьюторами, если это не наносит ему ущерба. Этот тип распределения, как правило, используется для распространения товаров, у которых есть широкий спектр заменителей. В данном случае производитель несет высокие транзакционные издержки [9, с.338] и ему сложно контролировать конечную цену товара и качество обслуживания. Данный тип дистрибуции не применим для сложных и дорогих товаров, таких как, например, техника и автомобили, которые требуют гарантийного обслуживания и тесного взаимодействия с производителем. При этом его использование позволяет стимулировать импульсивные покупки за счет доступности товаров, которая достигается благодаря их невысокой стоимости и возможности приобрести в большом количестве магазинов. *Эксклюзивное распределение* предполагает два варианта сотрудничества поставщика и дистрибьютора в зависимости от того, какая сторона наделяется эксклюзивным статусом.

В рамках собственно *эксклюзивной дистрибуции* поставщик обязуется на договорной территории поставлять товары одному дистрибьютору. Кроме возможности создания репутации эксклюзивного товара, эксклюзивная дистрибуция обладает рядом преимуществ: максимальный контроль над каналами дистрибуции, большая предсказуемость продаж, контроль над логистикой и складированием, а также возможность ограничивать продажу товаров, конкурирующих с товаром производителя. У такого типа распределения также есть и очевидные минусы: приходится полностью полагаться на единственного дистрибьютора, а это крайне рискованно и может привести к неблагоприятным результатам в случае оппортунизма последнего, что оправдано в отношении тех товаров, которые продаются по высокой цене с большой наценкой и в относительно небольших количествах.

Система взаимоотношений, в рамках которой дистрибьютор обязуется приобретать товары для последующего продвижения не у своего контрагента по дистрибьюторскому соглашению, а у третьего лица (импортера, дочерней компании поставщика и т.п.), не являющегося стороной дистрибьюторского договора, достаточно распространена на практике. Возможность ее применения, как представляется, не может быть ограничена только конструкцией договора об исключительной продаже (разновидностью дистрибьюторского соглашения). Данное обстоятельство является одним из аргументов в пользу признания самостоятельности конструкции дистрибьюторского соглашения и возможности его функционирования независимо от конструкции договора поставки, а также того, что интерес поставщика как стороны дистрибьюторского соглашения в большей степени обусловлен продвижением товаров, маркированных товарными знаками, правообладателем которых он является.

Селективное распределение является средним между интенсивным и эксклюзивным типами распределения. Целью данного типа является обеспечение максимально возможного охвата при меньших в сравнении с интенсивным распределением транзакционных издержках на переговоры, заключение договоров, сотрудничество и контроль дистрибьюторов. Селективное распределение целесообразно использовать при распространении товаров длительного пользования, прежде всего, таких, как бытовая техника. В этом случае нет необходимости в эксклюзивной дистрибуции, так как товары достаточно широкого потребления, но в то же время необходимо обеспечить их техническое обслуживание, специальные условия хранения и/или транспортировки, консультирование потребителей и т.п., поэтому в такой ситуации интенсивное распределение неэффективно, а селективная дистрибуция, предполагающая предъявление к потенциальным дистрибьюторам определенных требований, является оптимальным вариантом.[8, с.259] Как отмечается, «небольшое число партнеров позволяет построить четкую, контролируемую систему управления сбытом, чего никак нельзя добиться при четырех сотнях сбытовых компаний разного типа. С другой стороны, наличие 12–15 партнеров не допускает монополии и диктата со стороны одного дистрибьютора, т. к. компания всегда может отказаться от услуг партнера, не соблюдающего договоренности, и предоставить возможность работать на его территории другим дистрибьюторам». Тем не менее, использование селективной дистрибуции «создает предпосылки для доминирования группы лиц, практически находящихся под единым управлением поставщика,

что также влечет формирование антиконкурентной среды на рынке определенного товара и на определенной территории».[7, с.343]

Важным условием сотрудничества, в особенности для селективного и эксклюзивного распределений, является ценообразование, в том числе возможные ограничения, которые могут налагаться на ценообразование дистрибьютора. Производитель может устанавливать рекомендуемую цену или ценовой коридор и осуществлять мониторинг выполнения условий, в случае систематического нарушения которых дистрибьютором производитель может отказаться от сотрудничества с недобросовестным дистрибьютором; другим вариантом решения проблемы недобросовестности дистрибьютора является взыскание неустойки, создание собственной системы дистрибуции или поглощение компании-дистрибьютора.

Выбор стратегии дистрибуции также определяется такими факторами, как конкурентная среда в отрасли, государственное регулирование, особенности информационных технологий, политика компании по управлению человеческими ресурсами, стратегические союзы компании и пр.

В настоящее время сложились две основные разновидности вертикальных маркетинговых систем по распространению продукции: когда один из участников дистрибуционной сети является владельцем всех остальных звеньев (корпоративная система) или предоставляет им торговые привилегии (договорная система).

1. Для корпоративной системы характерно объединение в рамках одного владельца сети (юридического лица, группы связанных лиц) этапов производства и распределения. Такая система может быть необходима, если для реализации продукции дистрибьютором необходима какая-то информация, которую производитель не хочет распространять, кроме того, для некоторых типов товаров может существовать экономия на масштабе, когда бывает выгодно сосредоточить все функции в рамках одной компании. В качестве разновидности такой системы дистрибуции в литературе рассматривают прямую дистрибуцию: когда компании продают товары напрямую конечным потребителям, минуя оптовые и розничные торговые сети и других посредников.

Успешными примерами такой системы являются системы реализации таких компаний как Avon, Dell, Oriflame.

2. В договорной системе группа независимых компаний связана договорными отношениями, в рамках которых они координируют программы деятельности для достижения большей экономии или/и лучших коммерческих результатов, чем можно было бы получить по отдельности. Такая система может быть особенно выгодна при международной дистрибуции, когда производителю нецелесообразно самостоятельно создавать предприятия в другом государстве, вникать в тонкости законодательства и деловых обычаев. В этом случае между двумя независимыми компаниями заключается дистрибьюторский договор.

Таким образом, анализ дистрибуции как экономического понятия позволяет в общих словах охарактеризовать ее как комплексные отношения по распространению товаров производителя или поставщика на согласованных условиях. В широком смысле дистрибуция включает все виды деятельности по перемещению товаров между предприятиями и далее до конечного потребителя.

Однако такого рода отношения являются крайне разнообразными и многосторонними, как и другие отношения в рамках свободной рыночной экономики. Экономические агенты, в зависимости от своих особенностей и потребностей, выстраивают систему распространения своей продукции, руководствуясь целями по увеличению прибыли.

Библиография:

1. Аникандров А. А. Развитие дистрибьюторских сетей реализации продукции при реорганизации компаний в холдинговые структуры : дис. канд. эконом. наук. Волгоград, 2007.
2. Аранович О. Время перемен для дистрибьюторов // Управление каналами дистрибуции. 2005. № 3.
3. Армстронг Г. Основы маркетинга / Г. Армстронг, Ф. Котлер. - М. ; СПб.; Киев, 2003.
4. Вилкова Н. Г. Договорное право в международном обороте. М.: Статут, 2002.
5. Горчелс Л., Мариен Э., Уэст Ч. Управление каналами дистрибуции. М.: ИД Гребенникова, 2005.
6. Джоббер Д. Продажи и управление продажами : учеб. пособие для вузов / Д. Джоббер, Дж. Ланкастер. — М.: Юнити - Дана, 2002.

7. Егорова М. А. Коммерческое право: учебник для вузов / М. А. Егорова. — М.: РАНХиГС при Президенте РФ, Статут, 2013.
8. Карпова Н. В. Маркетинг / Н. В. Карпов, Э. В. Минько. - М., 2007.
9. Неинституциональная экономическая теория : учеб. пособие / под ред. В. В. Разумова.- М.: Финансовая академия при Правительстве РФ, 2005.
10. Николукин С. В. Посреднические договоры. М.: Юстицинформ, 2010.

CONTESTAREA ACȚIUNILOR ȘI ACTELOR DE CONTROL FISCAL

Olesea BLAȘCU,
Universitatea B.P.Hasdeu din Cahul,
Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Catedra de Drept,
blascuolesea@yahoo.com

Abstract: *One of the taxpayer's fundamental rights is to challenge tax acts.*

This right is governed by the Constitution of the Republic of Moldova and by the Fiscal Code. In this article, we are going to analyze the categories of acts to be challenged, as well as the appeal procedure.

Satisfacerea necesităților publice, îndeplinirea rolului și funcțiilor statale impun realizarea unor venituri. În consecință, statul procedează la repartitia sarcinilor publice între membrii societății, obligându-i, potrivit art. 58 din Constituție, la *contribuții financiare*.¹

Astfel, art.58 al Constituției prevede: “(1) *Cetățenii au obligația să contribuie, prin impozite și prin taxe, la cheltuielile publice. (2) Sistemul legal de impuneri trebuie să asigure așezarea justă a sarcinilor fiscale.*”²

Ca parte integrantă a sistemului fiscal, autoritățile fiscale monitorizează activitatea economică a persoanelor fizice și juridice, iar obiectivul lor primordial este colectarea cu maximă eficiență (costuri cât mai scăzute) a obligațiilor fiscale. Dezideratul poate fi obținut prin crearea unui mediu de cooperare în care toate persoanele fizice și juridice aflate sub incidența legii să își onoreze obligațiile fiscale.³

Codul fiscal al RM în art.129 alin.(11) definește **controlul fiscal** ca *verificare a corectitudinii cu care contribuabilul execută obligația fiscală și alte obligații prevăzute de legislația fiscală, inclusiv verificare a altor persoane sub aspectul legăturii lor cu activitatea contribuabilului prin metode, forme și operațiuni prevăzute de prezentul cod*.⁴

În cadrul procesului de realizare a controlului de stat părțile: contribuabilul și organul fiscal, potrivit legislației dispun de drepturi și obligații. Astfel, considerăm că unul dintre cele mai importante drepturi ale contribuabilului fiind Dreptul de a contesta deciziile, acțiunile sau inacțiunile autorităților cu atribuții de administrare fiscală sau a funcționarilor acestora.

În continuare vom analiza documentele aferente controlului fiscal și contestarea acțiunilor și actelor de control fiscal.

Documentele aferente controlului fiscal sunt:

- Decizia de inițiere a controlului fiscal
- Actul de control
- Citația la organul fiscal
- Citația bancară
- Înștiințarea privind instituirea postului fiscal

¹ Constituția Republicii Moldova: comentariu/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Tipogr. „Europress”). Ch.: Arc, 2012, pag.231 http://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utilita/Comentariu_Constitutie.pdf

² Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, Publicat : 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1 Data intrării în vigoare : 27.08.1994 , modificată prin *HCC7 din 04.03.16, MO59-67/18.03.16 art.10; în vigoare 04.03.16*

³ Ramona–Anca Nichita, Analiza comportamentului contribuabililor sub impactul modificării politicii fiscale, Cluj-Napoca, 2012 file:///C:/Users/User2015/Downloads/nichita_ramona_rez_ro.pdf , pag.8

⁴ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec.,

Decizia de inițiere a controlului fiscal. Codul Fiscal stipulează că controlul fiscal la fața locului poate fi efectuat *numai în temeiul unei decizii scrise a conducerii organului care exercită controlul*.¹

Conținutul acestei decizii nu este reglementat de Codul Fiscal, regăsind referire în art.20 alin.(2) Legea privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător, și anume:

Decizia de control va conține:

- a) denumirea (numele) persoanei supuse controlului;
- b) tipul controlului și scopul acestuia;
- c) temeiul efectuării controlului, în cazul controalelor inopinate;
- d) aspectele ce urmează a fi examinate în cadrul controlului;
- e) numele complet al controlorului (controlorilor);
- f) termenul de efectuare a controlului;
- g) perioada de activitate supusă controlului.

În baza deciziei de inițiere a controlului fiscal, organul fiscal citează persoana fizică supusă verificării pentru a o înștiința despre inițierea controlului fiscal.

Actul de control fiscal este un document întocmit de funcționarul fiscal sau altă persoană cu funcție de răspundere a organului care exercită controlul, în care se consemnează rezultatele controlului fiscal. În act se va descrie obiectiv, clar și exact încălcarea legislației fiscale și/sau a modului de evidență a obiectelor impunerii, cu referire la documentele de evidență respective și la alte materiale, indicându-se actele normative încălcate. În act va fi reflectată fiecare perioadă fiscală în parte, specificându-se încălcările fiscale depistate în ea. La actul de control fiscal se anexează materialele ce au stat la baza rezultatelor stabilite.

Structura actului de control este reglementată de art.28 alin.(2) Legea privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător. Actul de control va conține, în mod obligatoriu:

- a) denumirea completă a organului de control, numele complet și funcția persoanelor care au efectuat controlul;
- b) copia deciziei, a delegației și a mandatului de control;
- c) denumirea completă (numele) a persoanei supuse controlului;
- d) tipul controlului;
- e) obiectul și temeiul efectuării controlului;
- f) date privind toate aspectele, documentele, bunurile, încăperile, produsele, utilajele și obiectele de altă natură care au fost supuse controlului, relevante scopului controlului;
- g) constatările și rezultatele controlului;
- h) referința expresă la prevederile actelor legislative și normative pe care le-a încălcat persoana supusă controlului;
- i) copiile documentelor examinate care confirmă încălcarea legii;
- j) procesele-verbale întocmite în cadrul controlului;
- k) date privind durata controlului;
- l) explicațiile în scris ale persoanei supuse controlului și/sau ale angajaților acesteia.

Actul de control se întocmește în două exemplare, se numerotează și se semnează pe fiecare pagină de toți controlorii care au efectuat controlul și de persoana supusă controlului. Un exemplar al actului de control se înmânează, contra unei confirmări scrise pe actul de control, persoanei supuse controlului.

În art.216 alin.(8) Cod Fiscal contribuabilul, inclusiv prin intermediul conducătorului sau altui reprezentant al său, este obligat, să semneze actul de control fiscal, chiar și în cazul dezacordului. În caz de dezacord, el este obligat să prezinte în scris, în termen de până la 15 zile calendaristice, argumentarea dezacordului, anexînd documentele de rigoare.

La posturile fiscale, actul de control fiscal se va întocmi numai în caz de depistare a încălcării legislației fiscale.²

Actul de control în sine nu poartă caracter obligatoriu în vederea exercitării obligațiilor / achitării impozitelor, ci servește drept temei pentru emiterea deciziei asupra rezultatelor controlului.³

Citația la organul fiscal este un înscris în care persoana este invitată la organul fiscal ca să depună documente sau să prezinte alt gen de informație, relevante pentru administrarea fiscală, precum și pentru

¹ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec., art.216 alin.(2)

² Ordin IFPS nr. 409 din 18.05.2015 privind Regulamentul privind funcționarea posturilor fiscale <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=360762>

³ Controlul fiscal în Republica Moldova între drept și obligație, pag.18 <https://www.pwc.com/md/en/publications/assets/tax-guide-md-2015.pdf>

realizarea tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte. Organul fiscal este în drept să citeze orice persoană pentru a depune mărturii sau a prezenta documente.¹

Modelul citației este stabilit de Inspectoratul Fiscal Principal de Stat.² Citațiile se întocmesc în 2 exemplare, una dintre care se înmânează/expediază persoanei citate, iar alta se anexează la contestația depusă de contribuabil. Evidența citațiilor se ține în Registrul de evidență a citațiilor. (Anexa nr.9-10)

În ea se indică scopul citării, data, ora și locul unde trebuie să se prezinte persoana citată, obligațiile și responsabilitatea ei.

În cazul citării, trebuie respectate următoarele reguli:

- a) citația să fie semnată de conducerea organului fiscal;
- b) citația să se înmâneze cu cel puțin 3 zile lucrătoare înainte de data la care persoana citată trebuie să se prezinte dacă legislația nu prevede altfel;
- c) în citație să fie specificate documentele de evidență sau un alt gen de informații dacă urmează să fie prezentate;
- d) la cererea persoanei citate, organul fiscal poate schimba data, ora sau locul de prezentare;
- e) persoana citată are dreptul să depună mărturii în prezența reprezentantului său;
- f) organul fiscal este în drept să ceară persoanei citate să prezinte documentele existente, nu este însă în drept să ceară întocmirea și/sau semnarea de documente, cu excepția procesului-verbal.

Citația bancară reprezintă o cerere specifică, adresată în scris instituției financiare (sucursalei sau filialei acesteia) prin intermediul sistemului informațional automatizat de creare și circulație a documentelor electronice între Serviciul Fiscal de Stat și instituțiile financiare, în care acesteia i se solicită să prezinte informații despre persoana supusă controlului fiscal ori pasibilă de el și documentele referitoare la operațiunile din conturile bancare ale persoanei.³

Citația bancară trebuie să întrunească următoarele condiții:

- a) să fie de un model aprobat de Inspectoratul Fiscal Principal de Stat;⁴
- c) să fie remisă, după caz, instituției financiare respective sau filialei (sucursalei) în care contribuabilul are deschis cont bancar ori instituției financiare dacă filiala (sucursala) ei nu este cunoscută sau dacă contribuabilul are ori se presupune că are conturi bancare la mai multe filiale ale acesteia;
- d) să indice perioada examinării documentelor specificate în ea, perioadă care va dura cel mult 10 zile din data primirii documentelor.

În termen de 3 zile lucrătoare de la primirea citației bancare, instituția financiară (sucursala sau filiala acesteia) trebuie să asigure colectarea tuturor documentelor pe care le deține referitor la contul bancar al contribuabilului și la operațiunile efectuate în acest cont pentru perioada (perioadele) supusă examinării și să le prezinte organului fiscal. (Anexa nr.11)

Înștiințarea privind instituirea postului fiscal. Postul fiscal se instituie prin Ordinul IFPS. La instituirea postului fiscal, funcționarul fiscal urmează să aducă la cunoștința administrației agentului economic și/sau subdiviziunii la care este instituit postul fiscal, amplasată în altă localitate decât sediul agentului economic, despre instituirea postului fiscal, prin înmânarea contra semnătură a Ordinului IFPS privind instituirea postului fiscal, Ordinului privind desemnarea funcționarului fiscal responsabil de monitorizarea postului fiscal și deciziei privind inițierea controlului fiscal. În cazul în care subdiviziunea la care a fost instituit postul fiscal este amplasată în altă localitate decât sediul agentului economic, persoanele cu funcții de răspundere ale agentului economic se vor informa verbal la telefon despre instituirea postului fiscal, cu remiterea, în ziua instituirii postului fiscal, a ordinelor. Suplimentar, funcționarul fiscal va informa administratorul subdiviziunii monitorizate, cu solicitarea semnăturii și indicarea datei de începere și finalizare a activității postului fiscal.⁵

Contestarea acțiunilor și actelor de control fiscal

Soluționarea conflictelor privind actele administrative fiscale se face printr-o procedură cu două etape:⁶

¹ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec., art.226 alin.(1)

² Ordinul IFPS nr.125 din 01.03.2011 privind aprobarea formularului Citației la examinarea contestației,
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=337746>

³ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec., art.226 alin.(5)

⁴ Ordinul IFPS nr.982 din 26.09.2012 cu privire la aprobarea formularelor utilizate în SIA CCDE
<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=351227&lang=1>

⁵ Ordin IFPS nr. 409 din 18.05.2015 privind Regulamentul privind funcționarea posturilor fiscale, pct.20
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=360762>

⁶ Ioana Maria Costea, Curs de drept financiar, ed.a 2-a, editura Hamangiu, București, 2015, pag.269

- contestarea administrativă (este obligatorie);
- contestarea judiciară (accesibilă doar după contestația administrativă).

Conform art.8 alin.(1) lit.g) din Codul Fiscal, contribuabilul este în drept să conteste, în modul stabilit de legislație, deciziile, acțiunile sau inacțiunile organelor cu atribuții de administrare fiscal și ale persoanelor cu funcții de răspundere ale acestora.

Procedura contestării acțiunilor și actelor de control fiscal include:¹

- prezentarea dezacordului cu actul de control fiscal;
- contestarea deciziilor emise în baza actelor de control fiscal.

Prezentarea dezacordului cu actul de control fiscal

Astfel, conform an. 216 alin. (8) al Codului fiscal, în caz de dezacord cu actul de control fiscal, contribuabilul urmează să prezinte în termen de până la 15 zile calendaristice, argumentarea dezacordului, anexînd documentele de rigoare.

Luînd în considerație prevederile art. 259, 261 alin.(1), 264 alin. (4) și alin. (6) al Codului civil, termenul stabilit în art. 216 alin.(8) al Codului fiscal, se va calcula în modul următor:

1. Ziua semnării actului nu se va lua în calcul; termenul de prezentare a dezacordului se va calcula începînd cu următoarea zi cînd a fost semnat actul de control fiscal de către contribuabil.

2. Termenul de prezentare a dezacordului expiră la ora cînd organul fiscal își încheie programul de lucru. Dezacordul depus la oficiile poștale sau telegrafice pînă la ora 24 a ultimei zile a termenului se consideră depuse în termen. Echivalează cu depunerea la poștă transmiterea textului documentului prin teletip, fax și prin alte mijloace de comunicație.

Astfel, în cazul în care actul de control fiscal a fost semnat de contribuabil la data de 1 februarie, termenul de prezentare a dezacordului expiră la data de 16 februarie.²

Codul Fiscal prevede că termenul de 15 zile începe a curge din momentul semnării efective a actului de control de către contribuabil, în caz contrar se va lua în calcul ziua întocmirii actului de către inspectorii fiscali. De aceea este important ca contribuabilul cînd semnează să indice data.

Argumentarea dezacordului cade în sarcina contribuabilului, astfel el este obligat să aducă argument și probe concludente în legătură cu faptele constatate în actul de control .

Dezacordul se prezintă și se depune la organul fiscal teritorial de către contribuabil personal fie de către reprezentantul acestuia.

Conform art. 246 alin. (1) Cod fiscal, cazul de încălcare fiscală se examinează în termen de 15 zile din data:

- a) prezentării dezacordului - dacă a fost prezentat la timp;
- b) expirării termenului de prezentare a dezacordului - dacă nu a fost prezentat sau dacă a fost prezentat cu întîrziere.

În cazul prezentării unor argumente întemeiate, termenul menționat la alin.(1) poate fi prelungit cu 30 de zile prin decizia organului abilitat să examineze cazurile de încălcare fiscală, inclusiv în baza demersului argumentat, prezentat de persoana trasă la răspundere pentru încălcare fiscală, conform art.243 alin.(2).

Începînd cu 13 ianuarie 2012, în conformitate cu art. 246 alin. (2) Cod fiscal, la solicitarea scrisă a contribuabilului cu mențiunea că este de acord cu rezultatele controlului, examinarea cazului de încălcare fiscală poate fi efectuată fără respectarea termenului de prezentare a dezacordului prevăzut la art.216 alin.(8) Cod fiscal.

Totodată, depunerea în scris a confirmării că este de acord cu rezultatul controlului nu exclude aplicarea de către organul fiscal a prevederilor art. 243 a Codului fiscal, astfel indiferent dacă cazul de încălcare fiscală se examinează în conformitate cu art. 246 alin (1) Cod fiscal sau cu art. 246 alin. (2)¹ Cod fiscal, organul fiscal va cita în mod obligatoriu contribuabilul la examinarea cazului de încălcare fiscală.

După examinarea cazului de încălcare fiscală, organul fiscal emite o decizie, care trebuie să conțină elementele obligatorii menționate în art. 248 Cod fiscal.¹

¹ Vlad Vlaicu, Aureliu Rotaru, Viorica Boaghi, Daniela Vidaicu, *op.cit.*, pag.221

² Scrisoarea IFPS Nr.26-12/2-11/421/1130 din ”27” februarie 2012 Privind respectarea procedurii de examinare a cazului de încălcare a legislației fiscale
<http://contabilsef.md/libview.php?l=ro&idc=231&id=7826&t=/Legislatia/Legislatia-fiscala/Scrisori/Alte-scrisori/Privind-respectarea-procedurii-de-examinare-a-cazului-de-incalcare-a-legislatiei-fiscale-sc-nr26-12-114211130-din-27022012>

Decizia asupra cazului de încălcare fiscală se pronunță imediat după încheierea examinării lui. În decursul a 3 zile după emiterea deciziei asupra cazului de încălcare fiscală, un exemplar al deciziei se înmânează sau se expediază recomandat persoanei vizate în ea.²

Potrivit art.252 Cod Fiscal persoana vizată în decizia asupra cazului de încălcare fiscală urmează să o execute în termen de 30 de zile din data pronunțării. Pentru această perioadă nu se suspendă calcularea majorării de întârziere. În caz de contestare, executarea deciziei asupra cazului de încălcare fiscală nu se suspendă dacă autoritatea care examinează contestația nu dispune altfel. După expirarea termenului de 30 de zile, dacă nu a fost executată benevol sau nu a fost constituit gajul legal, decizia asupra cazului de încălcare fiscală este executată silit de către organul fiscal unde persoana vizată se află la evidență sau asistență.

Contestarea deciziilor emise în baza actelor de control fiscal.

Decizia organului fiscal sau acțiunea funcționarului fiscal poate fi contestată numai de persoana vizată în decizie sau împotriva căreia a fost întreprinsă acțiunea ori de reprezentantul ei.

Sarcina de a dovedi incorectitudinea deciziei emise de organul fiscal se atribuie persoanei care contestează.

Contestația împotriva deciziei organului fiscal sau acțiunii funcționarului fiscal poate fi depusă în decursul a 30 de zile de la data primirii deciziei sau a întreprinderii acțiunii contestate. În cazul omiterii acestui termen din motive întemeiate, el poate fi restabilit, la cererea persoanei vizate în decizie sau împotriva căreia a fost întreprinsă acțiunea, de organul fiscal abilitat să examineze contestația.

Contestația împotriva deciziei organului fiscal sau acțiunii funcționarului fiscal se depune la organul fiscal emitent a deciziei sau al cărei funcționar a întreprins acțiunea.³

Depunerea contestației nu suspendă executarea deciziei contestate. Contribuabilul trebuie, în acest caz, să solicite expres suspendarea executării deciziei în baza argumentelor relevante.⁴

Examinarea contestației își regăsește fundamental în art.270 Cod Fiscal care stipulează că organul fiscal abilitat examinează contestația în termen de 30 de zile din data primirii, cu excepția cazurilor în care conducerea ei emite o decizie cu privire la prelungirea acestui termen, fapt despre care este înștiințat contribuabilul. Timpul cu care se prelungeste termenul nu va depăși 30 de zile. La examinarea contestației este invitat contribuabilul pentru a da explicații, avînd dreptul să depună documente confirmative. După examinare, conducerea organului fiscal emite o decizie pe marginea contestației un exemplar al căreia se remite contribuabilului.

În conformitate cu art.271 Cod Fiscal pe marginea contestației împotriva deciziei organului fiscal poate fi emisă una din următoarele decizii privind:

- a) respingerea contestației și menținerea deciziei contestate;
- b) satisfacerea parțială a contestației și modificarea deciziei contestate;
- c) satisfacerea contestației și anularea deciziei contestate;
- d) suspendarea executării deciziei contestate și efectuarea unui control repetat.

Pe marginea contestației împotriva *acțiunii funcționarului fiscal* poate fi emisă o decizie privind respingerea contestației sau privind tragerea la răspundere a funcționarului fiscal în conformitate cu legislația, cu restabilirea drepturilor lezate ale persoanei care a contestat acțiunea funcționarului fiscal.

Decizia pe care organul fiscal a emis-o pe marginea contestației poate fi contestată la Inspectoratul Fiscal Principal de Stat. În caz de adresare la Inspectoratul Fiscal Principal de Stat, contestația este prezentată organului fiscal emitent a deciziei, care este obligat ca, în termen de 3 zile, să o remită Inspectoratului Fiscal Principal de Stat, anexînd la ea materialele de control și deciziile de rigoare.

Contribuabilul nesatisfăcut de soluționarea deciziei de către Inspectoratul Fiscal Principal de Stat are dreptul să se adreseze în instanța de judecată în vederea satisfacerii pretențiilor sale.⁵

Cererea de chemare în judecată împotriva deciziei autorității fiscale se depune în instanța de judecată competentă în baza Legii contenciosului administrative în termen de 30 zile de la data primirii deciziei de respingere a contestației. Termenul de 30 de zile este termen de prescripție.¹

¹ Scrisoarea IFPS Nr.26-12/2-11/421/1130 din ”27” februarie 2012 Privind respectarea procedurii de examinare a cazului de încălcare a legislației fiscale

<http://contabilsef.md/libview.php?l=ro&idc=231&id=7826&t=/Legislatia/Legislatia-fiscala/Scrisori/Alte-scrisori/Privind-respectarea-procedurii-de-examinare-a-cazului-de-incalcare-a-legislatiei-fiscale-sc-nr26-12-114211130-din-27022012>

² Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec., art.250

³ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec., art.267-269

⁴ Controlul fiscal în Republica Moldova Între drept și obligație, pag.22, <https://www.pwc.com/md/en/publications/assets/tax-guide-md-2015.pdf>

⁵ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec., art. 269 alin.(2)

Respectarea procedurii prealabile este o condiție obligatorie. Legea contenciosului administrativ în dispoziții finale și tranzitorii stipulează că dispozițiile legii menționate se completează cu prevederile Codului de procedură civilă. Astfel, nerespectarea procedurii prealabile de contestare a actului administrative fiscal constituie temei de restituire a cererii de chemare în judecată, iar dacă cererea a fost primită, instanța scoate cererea de pe rol.²

RESPONSABILITATEA OFIȚERILOR VAMALI ÎN CADRUL ACTIVITĂȚILOR VAMALE PRIN PRISMA INTEGRĂRII ÎN SPAȚIUL EUROPEAN

Sergiu BODLEV, lector universitar, catedra drept,
Facultatea Drept și Administrație Publică,
Universitatea de Stat din Cahul

***Abstract:** Article's theme is important and current, both theoretically and practically. Reported results are necessary for implementation in practice of national strategy for European integration, particularly integration of custom system of Republic of Moldova in the unique custom space of European Union. In this article are presented aspects of different types of responsibilities of decision-makers in custom system, aspects and principles of ethics in professional behavior, ways to solve conflicts of interest.*

Tema articolului dat este importantă și actuală, atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, iar rezultatele sesizate fiind necesare implementării în practică a strategiei naționale de integrare europeană, în special a integrării sistemului vamal al Republicii Moldova în spațiul vamal unic al Uniunii Europene.

Respectarea normelor de drept nu se revendică unor exigențe abstracte. Ea se legitimează în cerințe social obiective, legate de asigurarea unei conștiințe de respectare a valorilor, de evitare a faptelor antisociale care afectează relațiile inter umane și viața socială. Starea de ordine în desfășurarea raporturilor sociale, ce rezultă din atitudinea de respectare a legilor se mai numește legalitate. În activitatea vamală respectarea normelor juridice ocupă un loc important. Aceasta se datorează faptului că numai o atitudine serioasă față de ordinea legală și temerea de a suporta constrângerea poate asigura o bună funcționare a aparatului de stat, dezvoltarea normală a relațiilor sociale, evitarea pericolului ce poate pune în nesiguranță viața, sănătatea sau proprietatea persoanei. O dată cu apariția, apoi dezvoltarea orânduirii statale s-a ivit și problema respectării drepturilor, libertăților și intereselor persoanelor ce constituie societatea în cauză.

Apărarea celor mai importante valori sociale constituie o problemă stridentă și preocupă statele atât pe plan intern cât și pe plan internațional. Pentru buna stabilitate și dezvoltare a relațiilor sociale într-o comunitate statală orice subiect de drept are obligația de a respecta normele juridice existente.

Diverse fraude săvârșite în domeniul reglementărilor vamale atrag după sine răspundere contravențională, penală, materială, civilă sau disciplinară. Pentru fiecare tip de astfel de încălcări legislația vamală prevede un spectru larg de responsabilități.

Angajații vamali trebuie să respecte cu strictețe toate regulile și obligațiile prevăzute de reglementările interne ale muncii, ordinea generală de comportament corect cu participanții la raporturi juridice vamale.

Ordinele de serviciu angajații vamali le primesc direct de la superiorii săi. Responsabilitatea pentru îndeplinirea obligațiilor angajaților vamali o poartă de asemenea, șeful, care a confirmat (semnat) ordinul de serviciu.

Pentru neîndeplinirea obligațiilor de serviciu angajații vamali poartă răspundere disciplinară.

¹ Legea Nr. 793 din 10.02.2000 contenciosului administrativ, Publicat : 18.05.2000 în Monitorul Oficial Nr. 57-58 art Nr : 375 Data intrării în vigoare : 18.08.2000, art.17 <http://lex.justice.md/md/311729/>

² Cod de procedură civilă Nr. 225 din 30.05.2003 Publicat : 12.06.2003 în Monitorul Oficial Nr. 111-115 art Nr : 451 Data intrării în vigoare : 12.06.2003, art.170 alin.(1) lit.a), art.267 lit.a) <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=331818&lang=1>

Răspunderea disciplinară prevede responsabilitatea administrativă și juridică, dar care, de asemenea, este cercetată în normele dreptului vamal.

Răspunderea disciplinară a funcționarilor vamali este unul dintre tipurile de răspundere prevăzute de legislația vamală.

Răspunderea disciplinară a colaboratorilor vamali survine, de regulă, în cazul unei abateri disciplinare, adică încălcarea de către colaboratorii vamali a regulilor și normelor reglementărilor interne ale muncii sau a altor norme.

Această încălcare poate fi exprimată atât în acțiunea ilegală ale colaboratorului vamal cât și în inacțiune în procesul exercitării atribuțiilor de serviciu. Această încălcare poate fi, de asemenea, săvârșită de către colaboratorii vamali, atât intenționat cât și din culpă.

De asemenea, răspunderea disciplinară a funcționarilor vamali poate fi definită ca aplicarea față de el a măsurilor disciplinare pentru acțiuni culpabile sau inacțiune.

Răspunderea disciplinară a colaboratorilor vamali presupune aplicarea față de acești angajați a sancțiunilor disciplinare, întrucât în normele administrativ- juridice pentru diferite abateri disciplinare și a altor tipuri de fraude săvârșite de ofițerii vamali.

Răspunderea disciplinara este, asadar, o forma a raspunderii juridice, specifica dreptului muncii si intervine in cazurile in care o persoana incadrata in serviciul vamal savarseste, cu vinovatie, o abatere de la obligatiile de serviciu – inclusiv normele de comportare – asumate prin contractul de munca, abatere prin care se incalca obligatia de a respecta disciplina muncii, sau, in alti termeni se lezeaza ordinea normala a desfasurarii procesului de munca in acea unitate. Daca aceste conditii sunt indeplinite cumulativ, raspunderea disciplinara se realizeaza prin aplicarea, de catre organul competent – de regula, acel organ unipersonal sau colectiv care a incheiat contractul de munca – a sanctiunilor disciplinare prevazute de lege.

Dintre toate definițiile de mai sus este evident că abaterea disciplinară săvârșită de către angajatul vamal, de regulă, este principalul (dar nu singurul) motiv pentru a atrage colaboratorul vamal în cauză la răspundere disciplinară.

Comportamentul profesional al colaboratorului vamal este reglementat, ca regula, de etica principiilor și de etica virtuții. Virtutea etică impune angajatului anumite trăsături de caracter și orientări valorice. Principiile de etică solicită un set de cerințe specifice referitoare la metodele de soluționare a problemelor. Principiile etice ajuta la alegerea corectă a standartelor din punct de vedere social și istoric și să acționeze în conformitate cu acestea, în cazul unor situații similare în viitor. (. A se vedea Legea nr.1150 din 20.07.2000 Serviciului în Organele Vamale, Statutul disciplinar al factorilor de decizie din organele controlului vamal al Republicii Moldova, aprobat prin HG 746 din 07.08.1997), care prevede prezența la angajații vamali a următoarelor caracteristici și calități de caracter sau, în limbajul de etică, virtuți: curaj, determinare, disciplina, politețe, cultură ridicată de comunicare și de comportament.

Legislația susmenționată interzice manifestarea a astfel de trăsături, cum ar fi aroganța, ignoranța, colaboratorii vamali sunt obligați să se conducă în activitatea lor de următoarele principii de activitate, cum ar fi : integritate, onestitate; munca în echipă, să acorde asistență dezinteresată colegilor; să respecte legea; să dea dovadă de devotament față de Patrie; să respecte atributele simbolurilor și obiceiurilor de stat, tradițiile profesionale; etc. Legislația vamală cere ofițerilor vamali să se concentreze pe idealuri, curaj, valoarea persoanei. Sunt interzice astfel de acțiuni, ca darea și luarea de mită, formalismul în îndeplinirea datoriei, incompetență, trădare. Serviciul în organele vamale este echivalent cu armata, astfel încât angajații, în conformitate cu cerințele art. 17 al Legii serviciului în organele vamale vor depune jurământul, după cum urmează: "Jur să respect cu strictețe Constituția și legile Republicii Moldova, să apăr suveranitatea și securitatea ei economică, să execut conștiincios obligațiile de serviciu" Principiile etice guvernează acțiunile și standardele autorităților vamale în ansamblu, precum și acțiunile și standardele angajaților vamali în parte. Colaboratorul vamal este un reprezentant al statului, iar de comportamentul său depinde încrederea cetățenilor în politica autorităților vamale și a statului în ansamblul său. Urmare a principiilor etice, autoritățile vamale ale Republicii Moldova și angajații își realizează responsabilitatea lor morală față stat, societate, cetățeni cât și comunitatea internațională. Sursele principiilor etice de care ar trebui să se ghideze autoritățile vamale și personalul acestora și care vor fi cercetate în continuare, sunt legislația R.Moldova, tratatele și acordurile internaționale, la care este parte.

Principiul legalității. Autoritățile vamale ale R.Moldova și funcționarii acesteia, trebuie să respecte în activitățile lor principiul legalității. Conform acestui principiu, nimeni nu va fi sancționat pentru

încălcarea reglementărilor vamale, cu excepția motivelor și în modul prevăzut de actele legislative ale Republicii Moldova; autoritățile vamale și funcționarii ei pot aplica măsurile de influență pentru încălcarea regulilor vamale numai în limitele competenței sale și în strictă conformitate cu legislația. Respectarea principiului legalității de către autoritățile vamale este controlată de către autoritățile ierarhice superioare, de instanțele judiciare; cît și prin supravegherea procurorului asupra lor. În activitatea funcționarilor vamali principiul legalității se manifestă prin faptul că acestea sunt obligate să asigure persoanei, atrasa la raspundere, realizarea drepturilor ei. Persoana, atrasa la raspundere, are dreptul: Să înțeleagă, pentru care faptă de încălcare a reglementărilor vamale este urmărită, se familiarizeze cu materialele de caz după încheierea procesului cît și în timpul examinării sale, sa facă extrase din acestea; să prezinte dovezi; declare recuze; depune petiții; sa beneficieze de serviciile avocatului; sa declare recurs împotriva hotărârii în cauză, etc.

Principiul confidențialității. Acest principiu etic reglementează activitatea tuturor participanților la relațiile vamale: autoritățile vamale, brokerii vamali, transportatorii vamali și angajații acestora. Principiul confidențialității, în conformitate cu art. 17, din Codul vamal și Legea Serviciului în Organele Vamale trebuie să fie respectate în toate cazurile, cu excepția celor prevăzute de actele legislative ale R.Moldova. Cerințele de confidențialitate sunt următoarele: a) informațiile furnizate autorităților vamale de către întreprinderi, instituții, autorități publice și cetățeni, urmează să fie utilizate exclusiv în scopuri vamale; b) informațiile primite de către brokerul vamal și angajații săi reprezentat de aceștia de la persoana care urmează să fie utilizate de către aceștia numai în scopuri vamale; c) toate informațiile care constituie un secret de stat, comercial, bancar sau alt secret protejat de lege, precum și informațiile care nu sunt disponibile în mod public și care pot aduce atingere drepturilor și intereselor legitime ale persoanei care o depune nu poate fi dezvăluită; utilizate de către funcționarii vamali în scopuri personale; transferată către terți, precum și autoritățile guvernamentale (cu excepția cazurilor prevăzute de legislație), d) informațiile ce constituie secret comercial, bancar sau alte secrete protejate, precum și informații confidențiale care nu pot fi divulgate de către brokerul vamal și angajații săi, pentru a fi utilizate în scopuri proprii, transferate către terți, precum și autoritățile guvernamentale (cu excepția autorităților vamale); e) primite de la expeditorul de mărfuri Principiul confidențialității trebuie respectat de către autoritățile vamale la controlul (în cazul în care există motive pentru organizarea unor astfel de controale) a activităților financiare și economice ale persoanelor care transportă mărfuri, brokeri vamali și alte persoane supravegheate de către autoritățile vamale

Principiul responsabilității. La nivel instituțional, autoritățile vamale ar trebui să fie responsabile pentru acțiunile lor, în special printr-un proces ușor accesibil de revedere a deciziilor proprii, afît pe cale administrativă cît și judiciară. Principiul responsabilității este desfășurat în mai multe articole din Codul vamal. Angajații autorităților vamale au drepturile și competențe largi de ași desfășura atribuțiile de serviciu.

Un exemplu de competențe largi ale funcționarilor vamali se referă la cazurile de încălcare a regulilor vamale. Un funcționar responsabil de unul sau un alt caz de încălcare a reglementărilor vamale, evaluează probele în conformitate cu convingerea lui interioară bazată pe o examinare cuprinzătoare, completă și obiectivă a tuturor circumstanțelor cazului. Factorul de decizie evaluează gradul de pericol social al faptei și personalitatea făptuitorului și decide cu privire la gradul de pedeapsă, cu indicarea obligatorie a circumstanțelor atenuante și agravante. Pentru ca factorii de decizie al Serviciului Vamal să poată utiliza pe deplin competențele și responsabilitățile sale, care le sunt acordate prin lege, fără a aduce atingere drepturilor persoanelor, abuz de putere și urmărire de scopuri cupidante, ele trebuie să descrie, să valideze și să justifice acțiunile lor în formele stabilite de Codul Vamal al R.Moldova, ordinele, dispozițiile și instrucțiunile Serviciului Vamal.

Principiul obiectivității. Autoritățile vamale ar trebui să depună eforturi pentru obiectivitate în desfășurarea procedurilor în cazurile de încălcare a reglementărilor vamale și examinarea acesteia. Pentru a se conforma cu obiectivitate și imparțialitate, aceștia au dreptul să implice experți, specialiști, interpreți, martori, să petreacă expertize. Angajații vamali sunt obligați să colecteze și să prezinte dovezi necesare în cazurile de încălcări ale reglementărilor vamale. Aceste dovezi sunt: rapoarte și alte documente care să ateste circumstanțele și faptele referitoare la fraudă; explicații ale persoanei atrasa la răspundere pentru încălcarea reglementărilor vamale, explicații ale martorilor; concluzii ale experților. În baza principiului obiectivității este numit funcționarul care se va ocupa cu cercetarea cazului de încălcare a reglementărilor vamale. În special, colaboratorul vamal nu poate efectua procedura de cercetare a cazului dacă: în mod direct sau indirect este interesat de rezultatul cazului, a fost implicat anterior în cadrul procedurii, în cazul

sau în examinarea sa în calitate de martor, expert, specialist, reprezentant legal al persoanei care este cercetată; este o rudă a persoanei fizice atrase la răspundere, avocatul sau reprezentantul său, precum și un martor, expert, auditor, expert, care a participat la desfășurarea sau examinarea cauzei. În cazul prezenței circumstanțelor susmenționate, ofițerul vamal, în cazul în care i-a fost încredințat efectuarea cercetării cazului privind încălcarea reglementărilor vamale, este obligat să-și decline competența.

Bibliografie :

1. Codul Vamal Comunitar, instituit prin Regulamentul CEE nr. 2913/92 al Consiliului din 12 octombrie 1992;
2. Codul Vamal al RM din 20 iulie 2000 modificat prin legea LP27-XVI din 22.02.08, MO47-48/07.03.08 art.145;
3. Legea serviciului în organele vamale Nr. 1150 din 20.07.2000;
4. Statut disciplinar al factorilor de decizie din organele controlului vamal al Republicii Moldova, Aprobata prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 746 din 7 august 1997
5. Institutul European din România, *Tratatul de la Lisabona. Implicații asupra instituțiilor și politicilor românești*,. București, 2010, p. 74;
6. Marin Voicu, *Drept Comunitar*, București, 2003, p. 174;
7. Mihaela Tofan, *Drept European*, București, 2008, p. 39;
8. Radu Gh., *Drept vamal comunitar: Curs de lecții*. Chișinău, 2001, p.108;
9. Ершов А. Д. *Международные таможенные отношения*. СПб., 2000. С. 135
10. http://www.customs.ro/ro/40_ani_de_uniune_vamala/40_ani_de_uniune_vamala.aspx
11. http://europa.eu/pol/cust/index_ro.htm

URMĂRILE PREJUDICIABILE – SEMN OBLIGATORIU A LATURII OBIECTIVE A INFRAȚIUNII DE ÎNCĂLCARE A REGULILOR DE PROTECȚIE A MUNCII

Veaceslav DANDEȘ, magistrul în drept,
Igor BOTEZATU, doctor în drept

Summary: This article is dedicated to the study of the offense of violation of the labor protection rules in compliance with the Criminal Code of the Republic of Moldova, and implicitly of the injurious consequences as a obligatory objective of the latter infringement of breach of working protection regulations. The legislator included this crime in the criminal category and established the respective penalties, concentrating first of all on the negative consequences that may result from negligence over the rules of labor protection.

Thus, there is a need to investigate the criminal aspect of the issue of occupational safety and health, which has undergone several changes in the course of time, and raises the question as to the applicability of the criminal provisions of Article 183 of the Criminal Code, which have remained unchanged since the entry into June 12, 2003.

Infrațiunea prevăzută la alin.(1) art.183 CP RM este o infrațiune materială. Ea se consideră consumată din momentul producerii accidentului cu oameni sau a unei alte urmări grave, avînd un caracter alternativ, de aceea producerea oricăreia dintre ele este suficientă în vederea răspunderii conform art.183 Codul penal.

De remarcat că noțiunea și calitatea de urmări prejudiciabile ”accidente cu oameni” este utilizată de legea penală pe lângă prevederile art.183 Codul penal, și în prevederile art.270, 271 Codul penal, care de asemenea prevăd în calitate de urmări prejudiciabile și ”alte urmări grave”.

Această noțiune/formulare nu este explicată de prevederile Codului penal, în capitolul XIII a Părții Generale, la fel cum nu este redat înțelesul formulei ”alte urmări grave”, astfel, există pericolul real să fie încălcată una din regulile statuate la alin.(2) art.3 Codul penal, conform căreia interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale este interzisă.

Astfel, considerăm că prin „accident cu oameni” se are în vedere: rănirea, electrocutarea, arsura, degerarea, asfixierea, intoxicația acută profesională etc., care, după gravitate, corespunde vătămării medii și grave a integrității corporale sau a sănătății.

Limitarea doar la aceste categorii de vătămare corporală, este dictată, de prevederile art.55 Codul contravențional, conform analizei acestei norme și reieșind din noțiunea de contravenție, am expus concluzia că este aplicabilă răspunderea contravențională, în situația urmărilor prejudiciabile sub forma vătămărilor corporale, neînsemnate sau ușoare, din motivul gradului de pericol social mai redus a acestora.

Conform legislației în vigoare accidentele se clasifică în: 1) accidente de muncă; și 2) accidente în afara muncii.

Prin accident de muncă se înțelege,¹ un eveniment care a produs vătămarea violentă a organismului salariatului (leziune, stres psihologic, electrocutare, arsură, degerare, asfixiere, intoxicație acută, leziuni corporale provocate de insecte și animale, de calamități naturale etc.), ca urmare a acțiunii unui factor de risc (însușire, stare, proces, fenomen, comportament) propriu unui element al sistemului de muncă (executant, sarcini de muncă, mijloace de producție, mediu de muncă) și care a condus la pierderea temporară sau permanentă a capacității de muncă ori la decesul salariatului, survenit:

- a) în timpul îndeplinirii sarcinii de muncă sau obligațiilor de serviciu;
- b) înainte de începerea sau după încetarea lucrului, când salariatul se deplasează de la intrarea în incinta întreprinderii, instituției, organizației (în continuare - unitate) pînă la locul de muncă și invers, își schimbă îmbrăcămintea personală, echipamentul individual de protecție și de lucru și invers, preia sau predă locul de muncă și mijloacele de producție;
- c) în timpul pauzelor stabilite, când salariatul se află pe teritoriul unității sau la locul său de muncă, precum și în timpul frecventării încăperilor sanitaro-igienice sau auxiliare;
- d) în timpul deplasării de la domiciliu la lucru și invers, cu transportul oferit de unitate, în modul stabilit, precum și în timpul îmbarcării sau debarcării din acest mijloc de transport;
- e) în timpul deplasării de la unitatea în care este încadrat salariatul, pînă la locul de muncă, organizat în afara teritoriului unității, sau pînă la o altă unitate, și invers, pentru îndeplinirea unei sarcini de muncă sau a obligațiilor de serviciu, în timpul util pentru aceasta și pe traseul stabilit al deplasării, indiferent de modul de deplasare sau mijlocul de transport utilizat;
- f) în cadrul participării la acțiuni culturale, sportive sau la alte activități organizate de unitate în baza ordinului sau dispoziției emise de angajator;
- g) în cadrul acțiunii întreprinse din proprie inițiativă pentru prevenirea sau înlăturarea unui pericol ori pentru salvarea altui salariat de la un pericol în circumstanțele specificate la literele a),b),c),d) și f) ale prezentului punct;
- h) în timpul instruirii de producție sau practicii profesionale în bază de contract încheiat între angajator și instituția de învățămînt, între angajator, elevi și studenți.

Prin accident în afara muncii se înțelege un eveniment care a provocat vătămarea violentă a organismului salariatului, chiar dacă s-a produs în timpul de muncă al acestuia, la locul de muncă sau pe teritoriul unității, în condiții expuse mai sus, cauza directă a căruia este determinată de fapte ce nu au legătură cu îndeplinirea sarcinii de muncă sau obligațiilor de serviciu (joacă, încăierare, automutilare intenționată, sinucidere, cazuri de boală latentă și moarte naturală, folosire a mijloacelor de producție în scopuri personale fără permisiunea angajatorului sau conducătorului, comitere a unui furt din avutul unității, angajatorului persoană fizică și altele de acest gen). Activitățile, actele sau faptele menționate în prezentul punct trebuie să fie confirmate prin documente corespunzătoare.²

În literatura de specialitate,³ este expusă opinia că este extrem de redusă posibilitatea ca accidentul în afara muncii să apară în contextul comiterii infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.183 Codul penal.

Reieșind din cuprinsul art.183 Codul penal, legiuitorul nu face nici o precizare cu privire la tipul accidentului cu oameni, ce reprezintă urmările prejudiciabile ale infracțiunii examinate: accident de muncă sau accident în afara muncii.

¹ Pct.3, Hotărîrea Guvernului nr.1361/22.12.2005 pentru aprobarea Regulamentului privind modul de cercetare a accidentelor de muncă; Monitorul Oficial 9-12/51, 20.01.2006, cu modificările și completările ulterioare.

² Pct.4, Hotărîrea Guvernului nr.1361/22.12.2005 pentru aprobarea Regulamentului privind modul de cercetare a accidentelor de muncă; Monitorul Oficial 9-12/51, 20.01.2006, cu modificările și completările ulterioare.

³ Sergiu Brînză, Vitalie Stati, Tratat de drept penal. Partea Specială, în 2 volume, Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Drept, Catedra Drept Penal și Criminologie, FEP "Tipografia Centrală" Chișinău, 2015, Vol.1, p.755.

În această ordine de idei, considerăm important, ca subiectul accidentat să aibă calitățile victimei infracțiunii prevăzute la art.183 Codul penal, iar accidentul cu oameni să se afle în legătură de cauzalitate cu fapta prejudiciabilă de încălcare a tehnicii securității, a igienei industriale sau a altor reguli de protecție a muncii.

În afară de accidentul cu oameni, o ”altă urmare gravă” poate să reprezinte urmările prejudiciabile specificate la alin.(1) art.183 CP RM.

Cum am menționat această noțiune de asemenea nu se regăsește în explicațiile legii penale, astfel, încât aceasta urmează a fi dedusă, din textul complet al acestui articol, inclusiv reieșind din practica judiciară, și eventual regulile de tehnică legislativă.

În această ordine de idei, apreciem prin „alte urmări grave” - ”daunele materiale în proporții mari, care se pot caracteriza prin distrugerea sau deteriorarea bunurilor unității, (în proporții mari); sistarea îndelungată a funcționării unității, presupunând daune în proporții mari etc”.

Motivul unei astfel de tratări, care este reflectată și în literatura de specialitate, și cu care suntem de acord, este evident și ține în primul rând de ideea că odată ce este prevăzută consecința accidentelor cu oameni aici se încadrează toate tipurile de consecințe suferite de oameni, indiferent de gravitatea vătămarilor, medii sau grave.

Cu toate acestea, din definiția expusă a noțiunii de ”alte urmări grave”, reiese că fapta prejudiciabilă în principiu de-și a avut loc în legătură cu exercitarea necorespunzătoare și propriu-zisă a atribuțiilor de muncă, dar nu a adus atingere direct angajaților acesteia, și astfel în atare circumstanțe nu avem o veritabilă situație de încălcare a dreptului la protecția muncii lucrătorilor, ci avem o atingere a dreptului de proprietate asupra bunurilor întreprinderii/angajator, a activității și stabilității sale economice, circumstanțe care doar indirect pot prejudicia lucrătorii în contextul doar ipotetic al instituirii unei perioade de șomaj tehnic în legătură cu necesitatea asigurării reparațiilor respective.

Astfel, deși pare logică o astfel, de abordare și interpretare a acestor prevederi penale, pe tot atât de logică și reală avem situația în care, legiuitorul a exclus de mult timp din prevederile legii penale infracțiunea prevăzută de art.198 Codul penal ”Distrugerea sau deteriorarea din imprudență a bunurilor”,¹ faptă care nu se regăsește nici într-o formă în Codul Contravențional, motiv pentru care, în condițiile evoluției legislației la acest capitol, și în contextul în care nu mai suntem în societatea în care totul era ”proprietate socialistă” perioadă în care prin astfel de norme generale, statul își lăsa posibilitatea de a ”urmări” orice persoane, pentru orice faptă și orice consecințe, actualmente în condițiile deja expuse a cerințelor legii de claritate și previzibilitate, vedem necesară a exclude această formulare, foarte abstractă și care lasă locul de multiple interpretări, care au un caracter extensiv.

Mai mult ca atât, de menționat, ce ține de noțiunea de ”alte urmări grave”, că practica judiciară,² cunoaște și explică prevederile lit.f) alin.(3) art.189 Codul penal, prin ”alte urmări grave” ”moartea sau sinuciderea proprietarului, a posesorului sau a deținătorului, a rudelor sau a apropiaților acestora; precum și încetarea impusă a activității agentului economic sau a activității profesionale a persoanei fizice; alte urmări care, cu luarea în calcul a circumstanțelor concrete ale cauzei, pot fi recunoscute de către instanța judecătorească ca fiind grave. În cazul urmărilor grave intenția făptuitorului se manifestă prin imprudență. Dacă, săvârșind șantajul, făptuitorul intenționat a omorât o persoană, faptele comise urmează a fi calificate prin concurs în baza art.189 și art.145 CP”.

Însă evident ”decesul persoanei” în cazul nostru este inaplicabil într-ucât, această agravantă este prevăzută de alin.(2) art.183 Codul penal, pe când sinuciderea nu se încadrează în celelalte elemente constitutive ale infracțiunii prevăzute de art.183 Codul penal.

În ce ne privește, remarcăm că nici dintr-o prevedere normativă nu reiese ce înseamnă „alte urmări grave”. Care este linia de demarcație dintre o urmare gravă și o urmare lipsită de gravitate? Este clar că fiecare subiect al interpretării va înțelege în felul lui sensul noțiunii „alte urmări grave”. Este imposibil a nu manifesta subiectivism atunci când trebuie rezolvată dilema „grav sau lipsit de gravitate”. Deci, există pericolul aplicării neuniforme a legii penale, precum și al interpretării extensive defavorabile a legii penale. De aceea, pentru a nu fi încălcată regula fixată la alin.(2) art.3 Codul penal, este necesară o interpretare cât mai restrictivă a acestei noțiuni, și drept consecință, evidențiem necesitatea mai degrabă a excluderii acesteia.

¹ Art.198 Codul penal, abrogat prin Legea nr.292-XVI din 21.12.2007, Monitorul Oficial nr.28-29/82 din 08.02.2008, în vigoare din 08.02.2008.

² Pct.22 a Hotărârii Plenumului Curții Supreme de Justiție a RM din 07.11.2005, nr.16 - Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre șantaj //Buletinul CSJ a RM 4/7, 2006.

Forma agravantă de la alin.(2) a art.183 Codul penal, face trimitere la prevederile alin.(1), însă stabilește în calitate de urmări prejudiciabile”decesul unei persoane”. Astfel, deosebirea acesteia de infracțiunea specificată la alin.(1) art.183 CP RM constă, în principal, în conținutul obiectului juridic secundar și al urmărilor prejudiciabile.

Fapta infracțională de la alin.(2) art.183 CP RM aduce atingere, în plan secundar, relațiilor sociale cu privire la viața persoanei. În cazul acestei infracțiuni, urmările prejudiciabile se exprimă în decesul victimei, cauză căruia este în legătură de cauzalitate cu încălcările admise ale tehnicii securității, a igienei industriale sau a altor reguli de protecție a muncii.

Deși este evident faptul, că analogic altor infracțiuni comise din imprudență, ca de exemplu art.264 Codul penal, ar fi logic, stabilirea concretă a răspunderii penale și a limitelor de pedeapsă, aparte pentru fiecare din urmările prejudiciabile survenite, și cu cât urmările sunt mai grave, a stabili o pedeapsă mai aspră.

Cu toate acestea, actualmente, legea penală la alin.(2) art.183 Codul penal, prevede fără care-va interpretări, decesul ”unei” persoane.

De menționat, că în literatura, de specialitate,¹ este expusă opinia, că numărul de victime nu influențează asupra calificării faptei conform alin.(2) art.183 CP RM, însă poate fi luat în considerare la individualizarea pedepsei.

Opinie greu de combătut, însă pe atât de greu și de susținut, ori individualizarea pedepsei, în această situație se face în strictă conformitate cu prevederile art.75, 77 Codul penal, care însă nu conțin circumstanțe agravante sub formă de ”fapta comisă asupra a două sau mai multe persoane”, iar aplicarea în calitate de circumstanțe agravante a unor situații care nu sunt prevăzute de legea penale, este ilegală.

Conform Dicționarului Explicativ a Limbii Române,² ”unei” este articol nehotărît la genul dativ, numărul singular, pluralul căruia este ”unor”. În această ordine de idei și termene, suntem în situația în care decesul a două sau mai multe persoane, în calitate de urmări prejudiciabile, nu sunt reflectate în calitate de prevederi ale art.183 Codul penal, ceea ce considerăm că este o lacună, deoarece, gravitatea urmărilor sub forma decesului a două sau mai multe persoane, drept urmare a faptelor conform prevederilor art.183 alin.(1) Codul penal, este incomensurabil mai mare decât cea a decesului unei singure persoane.

Mai mult ca atât, reieșind din ideile și mențiunile indicate în introducere, ce țin de obligația activă, asumată de stat, de protejare a vieții fiecărei persoane, în varianta actuală a acestei norme penale, în situația ipotetică a survenirii decesului a două sau mai multe persoane, în cazul condamnării persoanei ce se face vinovată, suntem în situația unei neechități a actului de justiție, ceea ce este inadmisibil, și considerăm necesar, a fi reparat, prin introducerea modificărilor, de rigoare, și anume completarea cu alin.(3) cu următorul text ”acțiunea prevăzută la alin.(1), care a cauzat din imprudență decesul a două sau mai multor persoane”.

În această din urmă situație putem cu certitudine expune exemplul, cazului de rezonanță ”La Soacra”, însă cu mențiunea obligatorie, că sentința instanței de fond,³ menținută parțial prin Decizia Curții de Apel Chișinău din 14 februarie 2017,⁴ este definitivă și executorie, dar cu drept de recurs ordinar la Curtea Supremă de Justiție, și actualmente se află în proces de examinare în ordine de recurs,⁵ și astfel acest exemplu nu-l invocăm în calitate de practică judiciară, ci mai degrabă o situație de fapt care poate exista în societate, cu astfel, de urmări, asupra cărora organul de urmărire penală (și procurorul) și-au expus poziția oficială, privind calificarea faptelor persoanei.

În speță, conform părții descriptive a sentinței din 19 mai 2016, se expune: ”Încălcarea de către X, care și-a asumat, cu acordul lui Y, drepturile și obligațiile persoanei care gestionează o organizație comercială, în partea ce ține de gestionarea cu personalul, a tehnicii securității și a altor reguli de protecție a muncii indicate mai sus, a provocat la 09.01.2016 aproximativ la ora 10 și 00 min., în încăperea cafenelei ”La Soacra”, a avut loc un accident de muncă cu oameni, în formă de deflagrație și incendiu, care s-a soldat cu decesul a trei salariați”, și ”reieșind din probele acumulate instanța consideră că acuzarea X s-a confirmat pe deplin acțiunile X urmînd a fi calificate în baza art.183 alin. (2) Codul penal

¹ Sergiu Brînză, Vitalie Stati, *Tratat de drept penal. Partea Specială*, în 2 volume, Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Drept, Catedra Drept Penal și Criminologie, FEP ”Tipografia Centrală” Chișinău, 2015, Vol.1, p.757.

²<http://www.dex.ro/unei>

³ Sentința Judecătorei Grigoriopol din 19 mai 2016; publicată pe portalul instanțelor de judecată: https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php

⁴ https://cac.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php

⁵ Recurs cu număr de înregistrare la CSJ nr.01-861/17 înregistrat la data de 14 aprilie 2017.

– încălcarea de către o persoană care gestionează o organizație comercială a tehnicii securității și a altor reguli de protecție a muncii, ce a provocat accidente cu oameni și din imprudență decesul unei persoane”.

Prin decizia instanței de apel a fost casată sentința parțial în partea pedepsei, astfel, încât partea faptică descrisă mai sus a rămas constatată drept confirmată și de instanța de apel.

CALEA DE ATAC ÎMPOTRIVA SENTINȚEI DE ÎNCETARE A PROCESULUI PENAL PRONUNȚATE ÎN ȘEDINȚA PRELIMINARĂ: APEL SAU RECURS?

Dumitru CALENDARI,

Procuror, șef-interimar al Procuraturii de Circumscripție Cahul

Abstract: *The article analyzes how the appeal is to be enforced against the cessation sentence of criminal process by the courts of first instance in the preliminary hearing.*

Key words: *the criminal process, preliminary hearing, the cessation sentence of criminal process, appeal.*

Rezumatul: *În articol se analizează care cale de atac, apelul sau recursul, urmează a fi aplicată împotriva sentințelor de încetare a procesului penal pronunțate de instanțele de fond în cadrul ședințelor preliminare.*

Cuvintele cheie: *procesul penal, ședința preliminară, sentința de încetare a procesului penal, apelul, recursul.*

În justiția represivă perfecțiunea este un ideal greu, dacă nu chiar imposibil, de atins. Nu toate hotărârile judecătorești se sprijină pe *adevărul real*, după cum nu toate au la bază o *corectă* interpretare și *aplicare a legii*.¹

În cauza *Delcourt c. Belgiei* (17 ianuarie 1970, nr.2689/65, par.25), Curtea Europeană a remarcat că dreptul de acces la o instituție, acoperă și dreptul de a introduce apel sau recurs, în măsura în care astfel de căi de atac sunt reglementate de legislația națională.

În cauza *Krombach c. Franței* (13 februarie 2001, nr.29731/96 Par 96-100) Curtea reiterează faptul că Statele contractante dispun în principiu de o marjă largă de apreciere pentru a determina cum trebuie exercitat dreptul garantat de articolul 2 din Protocolul nr.7 al Convenției. Astfel, examinarea de către o curte mai înaltă a sentinței poate lua în considerație momentele în fapt și în drept sau se poate limita doar la momente în drept.²

Codul de procedură penală a Republicii Moldova³ prevede căile ordinare de atac: Apelul și Recursul ordinar (Recursul împotriva hotărârilor instanțelor de apel și Recursul împotriva hotărârilor judecătorești pentru care nu este prevăzută calea de atac apelul).

Potrivit art.400 alin.(1) Cod de procedură penală, sentințele pot fi atacate cu apel în vederea unei noi judecări în fapt și în drept a cauzei, cu excepția sentințelor pronunțate de către instanțele judecătorești privind infracțiunile pentru a căror săvârșire legea prevede exclusiv pedeapsă nonprivativă de libertate.

Conform art. 437 alin.(1) Cod de procedură penală, pot fi atacate cu recurs: sentințele pronunțate de judecătorii privind infracțiunile ușoare pentru săvârșirea cărora legea prevede în exclusivitate pedeapsă nonprivativă de libertate; sentințele pronunțate de Curtea Supremă de Justiție; alte hotărâri penale pentru care legea prevede această cale de atac.

În practica judiciară apar cazuri când în urma pronunțării unor sentințe de prima instanță nu este clar ce cale de atac urmează a fi folosită de către participanți la proces.

Spre exemplu, ce cale de atac urmează a fi aplicată în cazul încetării procesului penal de către prima instanță în cadrul ședinței preliminare?

În conformitate cu art.345 alin.(3) Codul de procedură penală, ședința preliminară constă în soluționarea, cu participarea părților, a chestiunilor legate de punerea pe rol a cauzei. Alin.(4) pct.(3)

¹ Papadopol V., Turianu C. *Apelul penal*. București: Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., 1994, p.13.

² Dolea, I. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova (Comentariu aplicativ)*. Chișinău: Cartea juridică, 2016, p.857.

³ Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013.

aceluiași articol prevede că, în ședința preliminară se soluționează chestiuni privind încetarea, totală sau parțială, a procesului penal.

Conform art.350 alin.(1) și (3) Cod de procedură penală, dacă în ședința preliminară s-au constatat temeiurile prevăzute în art.332, instanța, prin sentință motivată, încetează procesul penal în cauza respectivă. Copia de pe sentința de încetare a procesului penal se înmânează părților și persoanelor interesate, explicându-li-se modul și ordinea de atac.

La rîndul său, art.332 Codul de procedură penală, prevede temeiuri care pot servi drept pentru încetarea procesului penal, și anume:

- 1- „art.275 pct.5)-9) Codul de procedură penală”: 5) *a intervenit decesul făptuitorului*; 6) *lipsește plîngerea victimei în cazurile în care urmărirea penală începe, conform art.276, numai în baza plîngerii acesteia sau plîngerea prealabilă a fost retrasă*; 7) *în privința unei persoane există o hotărîre judecătorească definitivă în legătură cu aceeași acuzație sau prin care s-a constatat imposibilitatea urmării penale pe aceleași temeiuri*; 8) *în privința unei persoane există o hotărîre neanulată de neîncepere a urmării penale sau de încetare a urmării penale pe aceleași acuzații*; 9) *există alte circumstanțe prevăzute de lege care condiționează excluderea sau, după caz, exclud urmărirea penală*).
- 2- „art.285 alin.(1) pct.1),2),4),5) Codul de procedură penală”. În prezent, după republicarea Codului de procedură penală la 05.11.2013, art.285 în alin.(1) Codul de procedură penală nu prevede careva puncte, iar alin.(2) aceluiași articol menționează: *Încetarea urmării penale are loc în cazurile de nereabilitare a persoanei, prevăzute la art.275 pct.4)–9) din prezentul cod, precum și dacă există cel puțin una din cauzele prevăzute la art.53 din Codul penal sau dacă se constată că: 1) plîngerea prealabilă a fost retrasă de către partea vătămată sau părțile s-au împăcat – în cazurile în care urmărirea penală poate fi pornită numai în baza plîngerii prealabile sau legea penală permite împăcarea; 2) persoana nu a atins vîrsta la care poate fi trasă la răspundere penală; 3) persoana a săvîrșit o faptă prejudiciabilă fiind în stare de iresponsabilitate și nu este necesară aplicarea măsurilor de constrîngere cu caracter medical*.
- 3- „cazurile prevăzute în art.53-60 Cod penal¹” (liberarea de răspundere penală în cazurile a) minorilor; b) tragerii la răspundere contravențională; c) renunțării de bună voie la săvîrșirea infracțiunii; d) cîinței active; e) schimbării situației; f) liberării condiționate; g) prescripției de tragere la răspundere penală).
- 4- „în cazul în care fapta persoanei constituie o contravenție”. Însă, în alin.(2) art.332 Codul de procedură penală este prevăzut un alt termen vechi - „contravenție administrativă”.

Tot același articol 332 prevede în alin.(4) că, sentința de încetare a procesului penal poate fi atacată cu **apel** sau, după caz, cu **recurs** în instanța ierarhic superioară, în modul prevăzut de prezentul cod.

Dar, anume în care cazuri sentința poate fi atacată cu apel și, respective, cu recurs legislatorul nu a precizat.

Potrivit pct.2 al Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”, nr.22 din 12.12.2005, cu modificările ulterioare, orice sentință poate fi atacată cu apel, cu excepția celor referitor la care legea interzice expres a se folosi această cale de atac. Excepțiile sunt arătate în lege.²

Sentințele susceptibile de atac cu apel sunt: a) sentințele prin care se soluționează latura penală și latura civilă a cauzei, sentințele de achitare, de condamnare (art.389-390 CPP); b) sentințele pronunțate la judecarea cauzelor cu aplicarea procedurii speciale: procedura în cauzele privind minorii (art.474-478 CPP), procedura aplicării măsurilor de constrîngere cu caracter medical (art.488-503 CPP), procedura de urmărire și judecare a infracțiunilor flagrante (art.513-519 CPP), procedura privind urmărirea penală și judecarea cauzelor privind infracțiunile săvîrșite de persoane juridice (art.520-523 CPP); c) sentințele instanței de revizuire date în conformitate cu cerințele art.464 și art.465 CPP, avîndu-se în vedere noua hotărîre potrivit dispozițiilor art.382-397 CPP, care poate ataca cu apel în ordine generală.

Aici se poate de adăugat și sentințele pronunțate într-o procedură simplificată a judecării cauzelor penale pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală (art.364/1 CPP).

¹ Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002. Republicat în: în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74 din 14.04.2009, art. nr.195.

² În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.7, pag.10.

De asemenea, potrivit aceleiași hotărâri plenare¹, conform pct.3, și a comentariilor date Codului de procedură penală în monografie a profesorului, dr.hab. I.Dolea², precum și art.437 Codul de procedură penală, nu pot fi supuse căii de atac a apelului următoarele categorii de hotărâri: a) sentințele pronunțate de judecătorii și de judecătoria militară (care a încetat activitatea la 01.04.2017 potrivit Legii nr.76 din 21.04.2016³) privind infracțiunile pentru săvârșirea cărora legea prevede în exclusivitate o pedeapsă nonprivativă de libertate. Acestea nu se atacă cu apel dat fiind faptul că infracțiunile poartă un grad redus prejudiciabil; b) sentințele pronunțate de Curtea Supremă de Justiție; c) alte hotărâri pentru care legea nu prevede această cale de atac (încheierea de respingere a cererii de revizuire (art.462 alin.(4) CPP), sentința adoptată în cazul acordului de recunoaștere a vinovăției (art.509 CPP), sentința de încetare a procesului penal (art.332, 391 CPP).

Conform pct. 40 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 5 din 19 iunie 2006, „privind sentința judecătorească”, în conformitate cu art. 332 alin. (4) Cod de procedură penală, *sentința de încetare a procesului penal* poate fi atacată cu recurs în cazul în care cauza s-a judecat în ședința preliminară (art.345, 350 Cod de procedură penală) și cu apel în cazul în care cauza s-a judecat în ordinea stabilită la art. 354-384 Cod de procedură penală⁴.

În cauza penală cu nr.1ra-1533/2014 a Curții Supreme de Justiție, pe care Judecătoria Telenești la 07.12.2012 a pronunțat o sentință de încetare în cadrul ședinței preliminare și care a fost atacată și examinată în ordine de apel la Curtea de Apel Bălți, Colegiul lărgit prin decizia sa din 11.11.2014 a remarcat că, sentința instanței de fond corect a fost contestată inițial cu recurs de către procuror, însă greșit a fost înregistrat apelul suplimentar, care urma a fi înregistrat tot ca recurs, ceea ce a dus la judecarea eronată de către instanța de recurs în ordine de apel.

Mai mult ca atât, Curtea de Apel Bălți incorect a verificat împrejurările de fapt și aspectele de drept a cauzei, efectuând cercetarea nemijlocită, a probelor administrate, procedură care este inadmisibilă în cadrul examinării recursului, deoarece instanța de recurs se expune doar asupra erorilor de drept și în ședința de judecată nu se întocmește proces-verbal, respectiv nici probele nu se cercetează.

Astfel, Colegiul lărgit al Curții Supreme de Justiție a consemnat prezența temeiului de casare a deciziei instanței de apel și a dispus rejudecarea cauzei în aceeași instanță, în alt complet de judecători, deoarece aceste erori nu pot fi corectate de instanța de recurs.⁵

O practica asemănătoare este susținută și aplicată pe larg de Curtea de Apel Chișinău, spre exemplu în dosarele cu nr.1r-43/2017 din 01.03.2017, nr.1r-7/2017 din 07.02.2017, nr.1r-263/2016 din 08.02.2017, nr.1r-232/2016 din 22.02.2016, nr.1r-240/2016 din 20.12.2016, nr.1r-257/2016 din 21.11.2016, nr.1r-241/2016 din 22.11.2016, nr.1r-109/2016 din 08.06.2016.⁶

Potrivit altei practici susținute de către judecătorii din Curtea de Apel Cahul, sentințele de încetare pronunțate în cadrul ședinței preliminare urmează a fi atacate cu apel, așa cum prevede alin.(4) art.322 CPP, iar cele sentințe pronunțate de judecătorii în cadrul ședinței preliminare pe cauze penale privind infracțiunile pentru săvârșirea cărora legea prevede în exclusivitate o pedeapsă nonprivativă de libertate urmează a fi atacate cu recurs în conformitate cu prevederile art. 437 alin.(1) Cod de procedură penală.

Considerăm că această opinie este întemeiată pe prevederile legii procesual-penale în vigoare, și anume așa cum este redat art.322 Codul de procedură penală.

Reieșind din faptul că apelul este o cale de atac ordinară. În apel sunt examinate toate chestiunile de fapt și de drept, adică cauza este supusă unui control judecătoresc complex, verificând hotărârea atacată sub toate aspectele – asupra chestiunilor cu privire la faptă, cât și a celor cu privire la respectarea și aplicarea corectă a legii.

Apelul declanșează o nouă judecare a cauzei în fond, verificându-se hotărârea atacată pe baza probelor examinate de prima instanță, cât și a probelor prezentate în instanța de apel.⁷

¹ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.22 din 12.12.2005 „Cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.7, pag.10.

² Dolea, I. Codul de procedură penală al Republicii Moldova (Comentariu aplicativ). Chișinău: Cartea juridică, 2016, p.858-859.

³ Legea cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești nr.76 din 21.04.2016. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.184-192/387 din 01.07.2016.

⁴ În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2007, nr.1, pag.14.

⁵ Baza de date a hotărârilor Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova [Accesat 15.04.2017] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=3301

⁶ Hotărârile Curții de Apel Chișinău [Accesat 15.04.2017] Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=02-1r-&solr_document_2=&Tematica=&solr_document_3=2

⁷ Dolea I. ș.a. Drept procesual penal. Partea specială. Volumul II. Ediția a II-a revizuită și completată. Chișinău: Cartdidact, 2006, p.158.

În cadrul ședinței preliminare, instanța de fond nu cercetează probe, nu examinează cauza penală cu privire la faptă, ci numai chestiuni legate de punerea pe rol a cauzei, fiind o etapă facultativă la examinarea cauzei în fond.

Astfel, în cazul pronunțării unei sentințe de încetare a procesului penal la această etapă, o singură cale de atac care poate fi aplicată, după părerea noastră, este – recursul.

Recursul este o cale de atac cu efect devolutiv parțial, și anume limitat, în principiu, numai la chestiunile de drept, așa cum este stipulat în art.art.424 și 441 din Codul de procedură penală.

În concluzie, practica judiciară privind contestarea cu recurs a sentințelor pronunțate de prima instanța în cadrul ședințelor preliminare contravine legii procesual penale în vigoare.

Este necesar de concretizat că procedura contestării sentințelor de încetare pronunțate în cadrul ședințelor preliminare cu introducerea modificărilor în art.332 Codul de procedură penală, și precizarea că sentințele respective pot fi atacate în instanța ierarhic superioară cu recurs.

Consider că este necesar de a introduce modificările în art.332 Codul de procedură penală și a aduce în concordanță cu prevederile art.285 alin.(1) și alin.(2) Codul de procedură penală. De asemenea, în alin.(4) art.322 Cod de procedură penală este necesar de exclus cuvântul „administrativă”.

Totodată, într-o aplicare uniformă a practicii judiciare este necesar de introdus modificările respective în Hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție nr.22 din 12.12.2005 „cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”, nr. 5 din 19.06.2006 „privind sentința judecătorească” și nr.9 din 30.10.2009 „cu privire la judecarea recursului ordinar în cauza penală” în pct.35¹, și a explica că, sentințele pronunțate de prima instanța în cadrul ședințelor preliminare pot fi contestate numai cu recurs.

Referințe bibliografice:

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013.
2. Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74 din 14.04.2009, art. nr.195.
3. Legea cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești nr.76 din 21.04.2016. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.184-192/387 din 01.07.2016.
4. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.22 din 12.12.2005 „cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.7, pag.10.
5. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 5 din 19.06.2006 „privind sentința judecătorească”. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2007, nr.1, pag.14.
6. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 9 din 30.10.2009 „cu privire la judecarea recursului ordinar în cauza penală”. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2010, nr.5/4.
7. Baza de date a hotărîrilor Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova [Accesat 15.04.2017] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=3301.
8. Hotărîrile Curții de Apel Chișinău pe dosare penale examinate în ordine de recurs [Accesat 15.04.2017] Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=02-1r-&solr_document_2=&Tematica=&solr_document_3=2.
9. Dolea I. Codul de procedură penală al Republicii Moldova (Comentariu aplicativ). Chișinău: Cartea juridică, 2016.
10. Dolea I. ș.a. Drept procesual penal. Partea specială. Volumul II. Ediția a II-a revizuită și completată. Chișinău: Cartdidact, 2006.
11. Papadopol V., Turianu C. Apelul penal. București: Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., 1994.

¹ În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2010, nr.5/4.

INSTITUȚIA SOȚULUI SUPRACEȚUITOR ÎN REGLEMENTAREA PROIECTULUI NOULUI COD CIVIL

Vladimir CHIRONACHI, lector superior universitar,
Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
Catedra de Drept

***Abstract:** In this article the author intended to show the importance and highlight the particularities of this Institution in the system of Civil Law. Also, he intended to cover the lacks that he had identified in the law by offering answers to some delicate questions theoretical and practice.*

Problema devoluțiunii legale a moștenirii se pune în mod obișnuit atunci când cel ce lasă moștenirea nu a dispus prin testament de bunurile sale, este motivul pentru care această moștenire poartă denumirea de moștenire ab intestat. Moștenirea se deferă prin lege și în cazul în care deși defunctul a dispus de bunurile sale prin testament, aceste dispoziții de ultimă voință nu sunt valabile. Există situații în care una și aceeași moștenire se deferă atât prin lege, cât și prin testament: este cazul când, existând moștenitori rezervatori, defunctul nu poate dispune prin acte de ultimă voință decât de o anumită parte din moștenire (cotitatea disponibilă, restul, rezerva) revenind în virtutea legii anumitor moștenitori legali.

În principiu, legea cheamă la moștenire rudele apropiate ale defunctului indiferent dacă legătura de rudenie rezultă din căsătorie, din afara căsătoriei ori din adopție, precum și pe soțul supraviețuitor al acestuia¹.

Astfel, potrivit Codului Familiei al RM „rudenia este legătura bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun”. Rudenia în linie dreaptă poate fi ascendentă sau descendentă. Gradul de rudenie este distanța dintre două rude care se stabilește astfel:

în linie dreaptă, după numărul generațiilor care separă pe defunct de moștenitorii săi, astfel încât de exemplu, tatăl și fiul sunt rude de gradul întâi, bunicul și nepotul sunt rude de gradul doi.

în linie colaterală, după numărul nașterilor care separă pe defunct de moștenitorii săi, urcând de la defunct la ascendentul comun și coborând de la acesta la cel chemat la moștenire, așa încât, de exemplu, frații defunctului sunt rude de gradul doi, unchii și mătușile sunt rude de gradul trei.

Rudele în linie dreaptă ale defunctului-atât ascendentă cât și descendentă-pot moșteni la infinit, adică indiferent de gradul lor. În linie colaterală însă posibilitatea practică de a moșteni este limitată prin lege la gradul patru de rudenie inclusiv. Deși legea stabilește cercul persoanelor chemate să culeagă moștenirea, acestea nu vor putea să culeagă toate împreună patrimoniul succesoral. Este evident că dacă s-ar proceda astfel, s-ar fi ajuns la o excesivă fracționare a patrimoniului succesoral. De aceea legiuitorul a instituit două criterii de bază și anume: clasa de moștenitori și gradul de rudenie.

Clasa de moștenitori reprezintă grupul de rude ale celui care lasă moștenirea, determinat potrivit legii, chemate de alte grupe de rude dintr-o altă clasă.

Rudele de același grad vor culege moștenirea cu drept de cotă egală, acesta constituind principiul împărțirii succesiunii între rudele de același grad în părțile egale (pe capete). În conformitate cu acest principiu, în cazul în care la moștenire sunt chemate rude din aceeași clasă de moștenitori și au același grad de rudenie cu cel care lasă moștenirea, fiecare din succesibili va moșteni o parte egală cu a celorlalți succesibili.

În anul 2002 a fost elaborat un proiect al Codului Civil, care însă nu a intrat în vigoare, autorii acestui proiect propuneau cinci clase de moștenitori și anume:

- În prima clasă de moștenitori legali au fost incluși descendenții în linie dreaptă ai defunctului.
- În clasa a II-a de moștenitori autorii au inclus părinții defunctului și descendenții acestora în linie dreaptă.
- Din clasa a III-a de moștenitori legali fac parte bunicii și bunicile celui ce a lăsat moștenirea și descendenții în linie dreaptă ai acestora.
- În clasa a IV-a de moștenitori au fost incluși străbunicii și străbunicele defunctului și descendenții acestora în linie dreaptă.

¹ Gheorghe CHIBAC, Aurel BĂIEȘU, Alexandru ROTARI, Oleg EFRIM, DREPT CIVIL Contracte și succesiuni, Ediția a III-a, Chisinau, 2010

- În clasa V-a de moștenitori legali autorii au inclus stră-străbunicii și stră-străbunicele defunctului și descendenții în linie dreaptă ai acestora.

Proiectul Codului Civil este total diferit de prevederile Codului Civil în vigoare atât în privința claselor și subclaselor de moștenitori legali cât și în privința drepturilor acordate soțului supraviețuitor, în schimb prevederile acestui proiect se asemănau foarte mult cu prevederile Codului Civil al României stabilind aceleași clase de moștenitori și acordând soțului supraviețuitor dreptul la $\frac{1}{4}$ din moștenire în cazul când vine la moștenire în concurs cu prima clasă de moștenitori; $\frac{1}{2}$ când vine la moștenire în concurs cu clasa a II-a de moștenitori iar în lipsa moștenitorilor de clasa I și a II-a sau dacă aceștia sînt renunțatori sau nedemni, soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire.

În cele ce urmează vom examina ordinea chemării soțului supraviețuitor în reglementarea proiectului codului civil în paralel cu art.1500 Codul Civil al .

Potrivit art.1500 alin.(1) pct.a) din Codul Civil al RM, **din clasa I de moștenitori fac parte:** descendenții (fii și fiicele celui ce a lăsat moștenirea, la fel cei născuți vii după decesul lui, precum și cel înfiați) soțul supraviețuitor și ascendenții privilegiați (părinții, înfietorii) celui ce a lăsat moștenirea, spre deosebire de moștenitorii din alte clase, moștenitorii care fac parte din clasa I sînt moștenitori rezervatori: rezerva succesoră este de $\frac{1}{2}$ din cota ce s-ar fi cuvenit fiecăruia din ei în caz de succesiune legală, dacă sunt incapabili de muncă.

Este de sesizat faptul că în reglementarea actuală soțul supraviețuitor face parte din prima clasă de moștenitori, concomitent fiind inclus în clasele de moștenitori cu restul rudelor defunctului care au vocație succesoră legală¹.

Soțul supraviețuitor are în momentul deschiderii succesiunii soțului defunct o dublă calitate juridică: aceea de proprietar devălmaș al comunității de bunuri a soților și aceea de succesibil al defunctului.

Pentru a avea vocație succesoră la moștenirea lăsată de soțul precedent, soțul supraviețuitor trebuie să îndeplinească, pe lângă condițiile generale ale dreptului la moștenirea legală, o condiție specială și anume: să aibă calitate de soț la data deschiderii moștenirii . Aceste condiții sunt reglementate atât de codul civil în vigoare cât și de proiectul noului cod civil.

Dreptul de moștenire recunoscut soțului supraviețuitor se întemeiază pe o calitate care specială² care se poate pierde . Numai căsătoria încheiată la organele de stat de stare civilă dă naștere la drepturi și obligații între soți. De aceea numai persoana care a fost căsătorită legal cu cel care a lăsat moștenirea are vocație succesoră la moștenirea acestuia.

Soțul supraviețuitor este chemat la succesiunea soțului său precedent, indiferent de sex, durata căsătoriei cu defunctul, starea materială, dacă din căsătorie au rezultat sau nu copii ori dacă soții convețuiau la data deschiderii moștenirii sau erau despărțiți în fapt. Concubinajul – convețuirea a două persoane de sex diferit nu conferă concubinului supraviețuitor vocație succesoră legală de moștenirea concubinului precedent.

Conform reglementării art. 1500 cod civil soțul supraviețuitor face parte din prima clasă de moștenitori și va culege o cotă egală cu cea a copiilor și a părinților. Masa succesoră a soțului precedent este alcătuită din bunurile proprii ale celui care lasă moștenirea și din bunurile rămase după scăderea părții ce se cuvine soțului supraviețuitor din bunurile comune. Soțului supraviețuitor îi revine o parte din bunurile comune ce se cuvine acestuia în calitate de codevălmaș, plus o cotă egală cu cea a copiilor și a părinților din masa succesoră. Soțul supraviețuitor vine la moștenire în nume propriu, nu și prin reprezentare, este moștenitor rezervatar , dacă este inapt de muncă. Așadar, după cum am văzut soțul supraviețuitor va veni la moștenirea soțului său precedent în comun cu copiii și părinții defunctului și va culege o cotă egală cu a acestora. Includerea soțului supraviețuitor în clasele de moștenitori, alături de rudele defunctului nu instituie prezumția că acesta este rudă. Trebuie reținut că calitatea de soț supraviețuitor este una specială, care se dobândește odată cu încheierea legală a căsătoriei și care se poate pierde doar în condițiile legii.

Proiectul codului civil face această deosebire între rudele defunctului și soțul supraviețuitor. Preluând practica franceză sau română, autorii proiectului noului cod civil propun neincluderea soțului supraviețuitor în clasele de moștenitori, ci posibilitatea venirii la succesiune a acestuia în concurs cu

Gheorghe CHIBAC, Aurel BĂIEȘU, Alexandru ROTARI, Oleg EFRIM, DREPT CIVIL Contracte și succesiuni, Ediția a III-a, Chisinau, 2010

² Chirică Dan, Drept civil. Succesiuni și testamente. Editura Rosești, București 2003.

orișice clasă de moștenitori legali care ar culege masa succesorală. Astfel soțul supraviețuitor nu mai este inclus în nici una dintre cele cinci clase de moștenitori propuse de proiectul noului cod civil, ci reprezintă un succesor legal cu un statut special și care va culege o cotă parte determinată în dependență cu care clase de moștenitori vine în concurs.

Conform proiectului noului cod civil, art. 1455 soțul supraviețuitor este moștenitor legal și în concurs cu clasa întâi de moștenitori are dreptul la 1/4 din moștenire, indiferent de numărul descendenților.

În concurs cu clasa a doua de moștenitori sau cu bunicii, soțul supraviețuitor are dreptul la 1/2 din moștenire, indiferent de numărul moștenitorilor. Dacă sunt în viață atât bunici cât și descendenți ai bunicii, soțul supraviețuitor de asemenea primește cota din cealaltă cotă succesorală de 1/2 care conform art. 1450 ar fi trebuit să revină descendenților.

Stabilirea cotei succesorală ce i se cuvine soțului supraviețuitor se face cu preferință față de stabilirea cotelor succesorală a moștenitorilor cu care acesta concurează.

În lipsa moștenitorilor de clasa întâi și a doua și dacă bunicii nu sunt în viață, sau dacă aceștia au renunțat la moștenire sau au fost declarați nedemni, soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire.

Aastfel proiectul noului cod civil instituie vocația succesorală generală a soțului supraviețuitor la moștenirea defunctului în concurs cu oricare dintre cele cinci clase de moștenitori legali, îi creează o rezervă succesorală și îi acordă o serie de drepturi succesorală speciale. Mărimea părții sale succesorală este în funcție de clasa de moștenitori legali cu care vine în concurs și nu depinde de numărul de moștenitori din clasa (respectiv subclasa) respectivă, după cum urmează:

- a) când vine în concurs cu clasa I a descendenților defunctului, moștenește 1/4 din succesiune;
- b) când vine în concurs cu clasa a II-a soțul supraviețuitor, moștenește 1/2 din succesiune

Dacă sunt în viață atât bunici cât și descendenți ai bunicii, soțul supraviețuitor de asemenea primește cota din cealaltă cotă succesorală de 1/2 care conform art. 1450 ar fi trebuit să revină descendenților.;

c) lipsa moștenitorilor de clasa întâi și a doua și dacă bunicii nu sunt în viață, sau dacă aceștia au renunțat la moștenire sau au fost declarați nedemni, soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire

Rezultă că întotdeauna, indiferent de clasa cu care vine în concurs, partea soțului supraviețuitor se impută asupra moștenirii, adică se scade din moștenire, și diferența urmează să se împartă între moștenitorii legali cu vocație succesorală concretă cu care este în concurs.

Cu alte cuvinte, dacă soțul supraviețuitor vine la moștenire împreună cu rudele defunctului, moștenitori legali, stabilirea cotei ce i se cuvine se face cu înfietate față de stabilirea cotelor moștenitorilor cu care concurează. Soțul supraviețuitor vine la moștenire numai în nume propriu și este moștenitor rezervatar¹.

Deasemeni legiuitorul mai prevede și dreptul succesoral special al soțului supraviețuitor numit Preciput. Conform art. 1456 în cazul în care soțul supraviețuitor vine la moștenirea legală alături de moștenitorii de clasa a doua sau cu bunicii, acesta primește cu titlu de preciput, în afară de cota sa succesorală, mobilierul și obiectele de uz casnic care au fost afectate folosinței comune a soților, cu excepția cazului în care acestea sunt accesorii ale unui imobil și nu pot fi separate fără a deteriora imobilul. În cazul în care soțul supraviețuitor vine la moștenirea legală alături de moștenitorii de clasa întâi el poate, de asemenea, primi obiectele indicate în măsura în care acestea sunt necesare pentru menținerea gospodăriei. (2) Referitor la preciput se aplică regulile privind legatele.

Spre deosebire de actualul Cod Civil, proiectul noului cod civil stabilește patru situații clare care duc la pierderea calității de soț supraviețuitor.

Conform art. 1457 soțul supraviețuitor poate fi decăzut din dreptul la moștenire în următoarele cazuri:

- cel care a lăsat moștenirea a depus o acțiune de divorț;
- a recunoscut acțiunea în divorț depusă de celălalt soț
- a depus cerere de divorț conform legii;
- căsătoria este declarată nulă prin hotărârea judecătorească sau există temeieri pentru nulitatea căsătoriei și a fost intentată o acțiune de divorț;

Conform art. 39 C. Familiei al Republicii Moldova, căsătoria este desfăcută din ziua când hotărârea judecătorească prin care a fost pronunțat divorțul la oficiul de stare civilă, în cazul desfăcerii căsătoriei la oficiul de stare civilă. În această situație însă depunerea cererii de divorț în cadrul oficiului de stare

¹ Deak Francisc, Tratat de drept succesoral, ediția II, București 2002.

civilă va priva soțul supraviețuitor de dreptul de a culege masa succesorală în conformitate cu art. 1457 a proiectului noului cod civil.

Deoarece divorțul produce efecte numai pentru viitor, nu și pentru trecut, calitatea de soț se păstrează pînă la data cînd hotărîrea judecătorească prin care sa pronunțat divorțul a rămas definitivă sau pînă la ziua înregistrării divorțului la oficiul de stare civilă, chiar dacă moartea a intervenit în cursul procesului sau chiar după pronunțarea divorțului, dar înainte ca hotărîrea să fi devenit definitivă sau să fi fost înregistrat divorțul la oficiul de stare civilă. Aceasta înseamnă că în situația în care unul din soți decedează în cursul procesului sau după ce sa pronunțat divorțul, dar înainte ca hotărîrea să fi rămas definitivă sau să fi fost înregistrată, efectele divorțului nu se mai produc, căsătoria nedeșființîndu –se prin divorț, ci încetînd prin decesul unuia dintre soți, soțul supraviețuitor urmînd să moștenească. Această situație a fost remediată de proiectul noului cod civil, conform articolului sus indicat simpla depunere a cererii de chemare în judecată care are drept obiect desfacerea căsătoriei este suficientă pentru pierderea calității de soț supraviețuitor, spre deosebire de actuala reglementare care impune existența unei hotărîri definitive și irevocabile.

Calitatea de soț se mai poate pierde în urma desființării căsătoriei prin hotărîrea judecătorească de constatare a nulității căsătoriei ori instanța pronunță anularea căsătoriei . În cazul nulității, căsătoria se desființează cu efect retroactiv, astfel încât, din punct de vedere juridic se consideră că soții nu au fost nici odată căsătoriți între ei și deci problema unor drepturi succesoriale nu se mai pune, calitatea de soț pe care soțul supraviețuitor o avusese la data deschiderii succesiunii desființîndu –se cu efect retroactiv.

În concluzie consider că proiectul noului cod civil reglementează mult mai amplu instituția soțului supraviețuitor, acordîndu-i acestuia o serie de drepturi specifice, inexistente pînă în prezent. Iar cel mai important fapt este excluderea soțului supraviețuitor din clasele de moștenitori și acordarea posibilității de a veni în concurs cu orișici clasă de succesori legali care participă la devoluțiunea legală a succesiunii, culegînd o cotă parte determinată de lege din masa succesorală partajabilă.

Bibliografie:

1. Convenție pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale amendată prin Protocoalele nr. 3, 5 și 8 și completată prin Protocolul nr. 2, încheiată la Roma la noiembrie 1950 (publicată în Monitorul Oficial nr. 135 din 31 mai 1994)
2. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 06.06.2002.
3. Hotărîrea plenului curții supreme de justiție a republicii moldova, Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune nr.13 din 03.10.2005
4. Proiectul Noului Cod Civil;
5. Gheorghe CHIBAC, Aurel BĂIEȘU, Alexandru ROTARI, Oleg EFRIM, DREPT CIVIL Contracte și succesiuni, Ediția a III-a, Chisinau, 2010
6. Merișescu Anica, Decanu Nicolae, Drept succesoral, Editura Lumina Lex, București 2002.
7. Bacaci A, Hageanu Codruța, Dumitrache V, Dreptul Familiei. Curs Universitar, Ed. All Beck, Bucuresti, 1999.
8. Chirică Dan, Drept civil. Succesiuni și testamente. Editura Rosești, București 2003.
9. Robu Oxana, Clasele de succesori legali, Revista națională de drept, nr. 9 din 2005.
10. Florescu Dumitru, Drept civil, succesiuni, editura Univers „ Titu Maiorescu, București, 2001.
11. Cărpenaru St., Drept Civil. Contracte speciale. Dreptul de moștenire, București, 1983.
12. Deak Francisc, Tratat de drept succesoral, ediția II, București 2002.

ASPECTE COMPARATIVE PRIVIND CONTRACTUL MATRIMONIAL SI CONTRACTUL PRIVIND PLATA PENSIEI DE INTREȚINERE

Oxana CIUDIN, lec. univ., drd.,
Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
Catedra de Drept

***Abstract:** The basis for family relationships should be love, respect and mutual care between family members. Namely for this purpose the Moldovan lawyer thought and regulated the matrimonial contract and the contract for payment of the maintenance pension.*

The matrimonial contract was regulated in order to create certainty as to the patrimonial rights between spouses and the contract for the payment of the maintenance pension in order to ensure the minimum necessary for the members of the family in need.

In this scientific article we aim to make a comparison between the two institutions of family law.

În lucrarea de față ne propunem să realizăm o analiză comparativă a două contracte reglementate de Codul familiei a Republicii Moldova, și anume, contractul matrimonial, prevăzut în titlul II, capitolul 5, [1] și contractul privind plata pensiei de întreținere, reglementate de capitolul 15, titlul IV. [1]

Pentru început am putea constata faptul că aceste două contracte sunt două instituții de dreptul familiei relativ noi, ambele apărând în legislația familială a Republicii Moldova o dată cu intrarea în vigoare la 26.04.2001 a Codului familiei.

Conform prevederilor Codului familiei articolului 27: „Contractul matrimonial este convenția încheiată benevol între persoanele care doresc să se căsătorească sau între soți, în care se determină drepturile și obligațiile patrimoniale ale acestora în timpul căsătoriei și/sau în cazul desfacerii acesteia”, iar articolul 92 prevede: „Contractul privind mărimea, condițiile și modul de plată a pensiei de întreținere poate fi încheiat între persoana care datorează întreținere (debitorul întreținerii) și persoana care are dreptul la întreținere (creditorul întreținerii). În cazul când debitorul întreținerii și/sau creditorul întreținerii sînt declarați incapabili, contractul este încheiat de către reprezentanții legali ai acestora. Persoanele cu capacitatea limitată de exercițiu încheie contractul cu acordul curatorului”.

Din definițiile relatate putem deduce faptul că prin reglementările actuale referitoare la regimul matrimonial legal privind proprietatea comună devălmășă a soțior [2, p. 122], precum și cele referitoare la obligația de întreținere dintre membrii familiei, au fost înlocuite cu norme dispozitive.

Plata pensiei de întreținere putea fi efectuată în mod benevol și pînă la intrarea în vigoare a noului cod al familiei, dar neavînd o reglementare juridică, respectiv, nu avea nici protecție juridică. În caz că o parte refuza plata pensiei în continuare, cealaltă nu-l putea impune. La fel nu puteau fi efectuate modificări ale contractului de plată la inițiativa unei părți. [2, p. 254]

Aceiași concluzie poate fi dedusă și în privința unor raporturi patrimoniale dintre soți, și anume, în privința bunurilor mobile dobîndite în timpul căsătoriei de către unul dintre soți din veniturile prevăzute de art. 20 alin (2) Codul familiei.

Ca și orice contract civil, și cele supuse studiului, pot fi caracterizate de existența scopului, subiecților, obiectului și conținutului.

Referindu-ne la scopul urmărit de subiecții fiecărui tip de contract am putea deduce faptul că, în ambele cazuri, părțile au posibilitatea de a schimba regimul legal patrimonial pentru ca el să satisfacă necesitățile lor.

În cazul contractului matrimonial soții sau viitorii soți urmăresc modificarea regimului matrimonial legal și anume cel referitor la proprietatea comună în devălmășie cu un alt regim convenabil lor. Motivul acestor acțiuni poate fi diferit, de la dorința soțului de a păstra capitalul societății comerciale care îi aparține, în caz de divorț, pînă la tendințele femeii de a obține egalitate cu soțul în toate domeniile. Oricare ar fi motivul încheierii contractului, el nu are importanță juridică în conținutul acestuia. [2, p. 125]

Referitor la contractul privind plata pensiei de întreținere scopul urmărit este cel de a stabili mijloacele necesare ajutării celui aflat în nevoie. Starea de necesitate poate fi rezultatul incapacității totale sau parțiale de a munci, ca urmare a vîrstei înaintate, stării sănătății precare sau a altor circumstanțe ce ar putea caracteriza creditorul obligației de întreținere.

Referitor la subiectele celor două contracte putem anticipa concluzia că cele ale contractului prevăut de art. 92 Codul familiei sunt mult mai numeroase decît în cazul contractului matrimonial. Altfel spus, în cazul contractului matrimonial norma este restrictivă, stabilind că acesta poate fi încheiat doar între soți și viitori soți, pe cînd în cazul celui alt contract părți ai acestuia pot fi debitorul întreținerii și creditorul întreținerii, art. 92 Codul familiei.

Din analiza articolului 92 Codul familiei, putem deduce faptul că, părți a contractului privind plata pensiei de întreținere pot fi persoanele între care s-au stabilit anumite relații ca efect a: rudeniei, căsătoriei, și a unor relații asimilate de lege cu relațiile de familie (părinți vitregi, părinți educatori, alții decît cei din casele de copii de tip familial), precum și dintre persoane străine, cu condiția atingerii acordului de voință dintre beneficiarul pensiei de întreținere și debitorul acesteia.

Dacă e să ne referim la posibilitatea încheierii fiecărui tip de contract se impune necesitatea accentuării faptului că, părți a contractului matrimonial pot fi doar persoanele fizice cu capacitate juridică, „ce presupune prezența atât a capacității de folosință cât și de exercițiu” [2, p. 125] depline. Dobândită la vârsta de 18 ani sau în mod anticipat prin încheierea căsătoriei sau prin emanapare. Nu pot încheia un contract matrimonial persoanele majore incapabile precum și viitorii soți minori care au obținut dispensa de vîrstă.

În privința contractului privind plata pensiei de întreținere, putem spune că, acesta poate fi încheiat, la fel, doar între persoane fizice, dar în privința capacității de exercițiu, observăm că nu-i atât de restrictivă. Atât debitor cât și creditor al obligației de întreținere poate fi atât o persoană cu capacitate deplină de exercițiu cât și restrînsă, precum și cei declarați incapabili. În privința celor din urmă categorii, se impune a concretiza, că contractul urmează a fi încheiat fie cu acordul curatorului, fie de către reprezentantul legal ai acestora.

O altă condiție referitoare la subiectele celor două contracte o reprezintă consimțămîntul, adică, conform art. 199 alin. (1) cod civil „manifestarea exteriorizată a voinței persoanei de a încheia un act juridic”. [3]

Pentru a fi valabil, consimțămîntul trebuie să provină de la o persoană cu discernămînt, să fie exprimat cu intenția de a produce efecte juridice, să fie exteriorizat și să nu fie viciat.[2, p. 126]

Obiectul contractului. Pentru a putea stabili care este obiectul juridic al contractelor analizate se impune necesitatea explicării noțiunii de obiect juridic. Conform art. 206 alin. (1) Cod civil RM „obiect al actului juridic este obligația persoanei care a încheiat actul juridic.” Astfel, într-o opinie, obiect al actului juridic civil este numită prestația (adică acțiunea sau inacțiunea) pe care subiectul activ o poate pretinde iar subiectul pasiv este obligat să o săvîrșească în temeiul angajamentului luat prin încheierea actului juridic.[4, p.123]

Obiectul contractului matrimonial se constituie din statutul patrimonial pe care soții înțeleg să-l aplice în raporturile dintre ei. Prin intermediul contractului matrimonial soții își realizează dreptul de a modifica regimul legal al proprietății comune în devălmășie prevăzut la art. 20 Codul familiei. [2, p.126]

Obiectul contractului privind plata pensiei de întreținere o constituie obligația de plată a pensiei de întreținere, care presupune a fi, prestarea a ceea ce este necesar traiului creditorului (alimente, locuință, îmbrăcăminte, medicamente, etc), care poate fi stabilită într-o sumă bănească fixă, o cotă parte din veniturile debitorului sau într-un alt mod.

Conținutul. Prin conținut al raportului juridic civil, se înțelege, totalitatea de drepturi și obligații care aparțin părților raportului juridic civil. [5, p. 85]

Conținutul contractului matrimonial reprezintă condițiile cu ajutorul cărora soții și/sau viitorii soți stabilesc regimul matrimonial al bunurilor prezente sau viitoare, [2, p. 126] altfel spus, este reprezentat de totalitatea drepturilor și obligațiilor subiective reciproce în privința raporturilor patrimoniale dintre ei.

Conținutul contractului privind plata pensiei de întreținere constă în stabilirea cuantumului și a modului de plată a pensiei de întreținere. Conform art. 95 alin. (1) cuantumul pensiei de întreținere stabilite prin contract se determină de către părți la încheierea contractului corespunzător. Părțile reies din situația materială și familială a beneficiarului și persoanei ce se obligă la plata pensiei de întreținere.

În cazul ambelor contracte părțile au posibilitatea de a stabili regimul juridic aplicabil obligațiilor asumate, cu condiția ca ele să nu contravină normelor legale imperative și bunelor moravuri.

Din analiza art. 29 alin (4) Codul familiei), poate fi dedus faptul că în contractul matrimonial soții au dreptul să stipuleze obligația de întreținere reciprocă. În cazul soțului inapt de muncă, care are dreptul la întreținere, conform art. 95 alin (1) Codul familiei) cuantumul pensiei de întreținere stabilite prin contract se determină de către părți la încheierea contractului corespunzător. De aici poate fi dedus faptul că soții sunt liberi să decidă care va fi mărimea, modalitatea și frecvența cu care se va plăti pensia de întreținere. Restricții referitoare la plafonul minim al pensiei stabilite prin contract existînd doar în privința copiilor minori, art. 95 alin. (2) Codul familiei.

Referitor la forma celor două contracte, putem spune că prevederile legale ce le reglementează, sunt absolut identice. Alin (3), art. 29 Codul familiei prevede: „Contractul matrimonial se încheie în formă scrisă și se autentifică notarial. Nerespectarea acestor prevederi atrage nulitatea contractului.” La fel prevede și art. 93 „Contractul privind plata pensiei de întreținere se întocmește în scris și se autentifică notarial. Nerespectarea acestor prevederi atrage nulitatea contractului.”

Aceiași identitate de reglementare se atestă și în privința posibilității de modificare a celor două contracte. În cazul contractului matrimonial e nevoie să se vadă art. 30 Codul familiei, iar a contractului privind plata pensiei de întreținere art. 94 alin. (2), (3) și (4).

O analiză calitativă a celor două contracte nu poate avea loc în afara stabilirii caracterelor juridice. Vom încerca să identificăm, mai întâi, caracterele asemănătoare, și care sunt.:

a) contracte numite – deoarece sunt prevăzute de lege. Principalele norme legale referitoare la ele sunt prevăzute în Codul familiei RM, iar ca norme complementare sunt cele cuprinse în codul civil RM [6];

b) contracte solemne – deoarece intră în vigoare din momentul încheierii lor în formă scrisă și autentificate notarial;

c) contracte patrimoniale – deoarece au conținut economic, exprimat în bani și dau naștere la drepturi reale și de creanță. [5, p. 162];

d) contracte bilaterale – deoarece se încheie între două părți. În cazul contractului matrimonial cele două părți sunt soții sau viitorii soți, iar în cazul contractului privind plata pensiei de întreținere debitorul și creditorul pensie de întreținere;

e) contracte cu executare succesivă – deoarece efectele juridice ale acestora nu se realizează dintr-o dată, ele se execută treptat. În cazul contractului matrimonial, unele dintre ele pot să nu se execute niciodată, mai ales cele care au fost pentru cauză de divorț. [6]

f) contract încheiat între vii – în cazul ambelor contracte contractanții urmăresc producerea efectelor juridice în timpul vieții. [5, p. 156] În cazul contractului matrimonial se deduce faptul ca soții nu pot prevedea drepturi și obligații pentru cauză de moarte, și anume din prevederea finală a art. 27 Codul familiei: „...și/sau în cazul desfacerii acesteia”. Noțiunea de desfacere presupune divorțul dintre soți și, nicidecum încetarea acesteia în cazul decesului unuia sau a ambilor soți sau a declarării unuia sau a ambilor decedați. Iar în cazul contractului privind plata pensiei de întreținere clauzele acestuia se sting la expirarea termenului acestuia sau în urma decesului unuia dintre părți. [2, p.261]

g) contracte negociate – deoarece părțile discută, negociază toate clauzele contractuale, fără ca să li se impună ceva de către alte persoane. Acest caracter reiese din prevederile art. 667 alin (2) Cod civil RM. [3];

h) pot fi afectate de termen sau condiție – în cazul ambelor contracte părțile pot prevedea modificarea sau stingerea obligațiilor și drepturilor asumate, sau doar a unora dintre ele, prin încheierea acestor contracte, de trecerea unui termen sau de producerea unui eveniment.

i) contracte încheiate atât personal cât și prin reprezentare – din coroborarea art. 27 cu 92 codul familiei RM se deduce faptul că ambele contracte vor fi încheiate în mod personal, dar datorită specificului lor personal pot fi încheiate și prin mandatar. [2, p. 1240];

j) contracte cu carter revocabil – deoarece părțile au dreptul să le modifice ori de câte ori doresc, însă cu condiția că vor respecta forma scrisă și autentică a acordului de modificare.[6]

În continuare urmează să identificăm caracterele juridice ale celor două contracte specifice fiecărui tip de contract. Referitor la contractul matrimonial am putea spune că este:

a) contract cu titlu oneros – deoarece, conform principiilor stipulate în art. 2 alin. (3) Codul familiei RM, și anume: „egalitatea în drepturi a soților în familie, sprijin reciproc moral și material” se înțelege faptul că cei doi soți vor urmări obținerea de foloase reciproce. Nu putem nega faptul că, la nivel teoretic, ar fi posibil ca acest contract să fie și unul cu titlu gratuit și anume prin faptul că unul dintre soți și-ar asuma toate obligațiile patrimoniale în favoarea celuilalt, fără a urmări vreun drept patrimonial în schimb.

b) act accesoriu căsătoriei – analizând prevederile art. 28 Codul familiei RM, referitor la încheierea contractului matrimonial, se deduce concluzia că: „...convenția matrimonială este atât de strâns legată de căsătorie, încât se poate vorbi de un raport de accesorialitate. Accesorialitatea urmărește și întinderea în timp a efectelor contractului matrimonial. Astfel, pe de o parte, convenția matrimonială nu poate produce efecte decât în intervalul cuprins între data oficierei căsătoriei sau data desfacerii sau, după caz, încetării acesteia”, [7, p. 87] cu excepția clauzelor care au fost prevăzute pentru perioada de după desfacerea căsătoriei. Pe de altă parte, în situația în care căsătoria proiectată nu se mai încheie, contractul matrimonial devine caduc.

c) contract sinalagmatic – conform art. 704 Cod civil RM „Un contract este sinalagmatic dacă fiecare dintre părți se obligă reciproc, astfel încât obligația fiecăreia dintre ele să fie corelativă obligației celeilalte.” [3] Reese că contractul matrimonial are caracter sinalagmatic, întrucât produce efecte juridice asupra ambilor soți. Aceasta înseamnă că, prin încheierea acestui contract ambii soți obțin drepturi și

obligații reciproce. Caracterul sinalagmatic este asimilat cu caracterul bilateral, deși între acestea există deosebiri. [6]. Chiar dacă soții nu se obligă atît unul față de altul, ci față de familie, care nu este nici terț, nici persoană, nici obiect al contractului matrimonial, acest caracter reiese din esența căsătoriei pe care au încheiat-o soții și, în virtutea căreia, s-au obligat să suporte împreună sarcinile sale. [2, p. 124]

d) contract formal – deoarece se consideră încheiat din momentul îndeplinirii formalităților prevăzute de lege, adică din momentul înregistrării căsătoriei la organul respectiv (se are în vedere contractul încheiat pînă la căsătorie). De asemenea, acest contract are caracter formal și datorită faptului că legea impune autentificarea notarială. [6]

e) Contract aleatoriu – Ținem să împărtășim doar în parte părerea lui V. Pînzari care afirmă: „Contractul matrimonial cuprinde un șir de drepturi și obligații între soți. O mare parte dintre acestea sunt aleatorii, adică nu se știe precis dacă ele se vor produce sau nu, ele depinzînd de durata căsătoriei și de posibilul divorț.” [6] Această afirmație ar fi corectă doar în cazul în care ne-am referi la drepturi și obligații dintre soți în funcție de durata căsătoriei și de eventualitatea producerii unui divorț. Dar, în acelaș timp, am putea spune că contractul matrimonial are și caracter comutativ, argumentînd că părțile își cunosc drepturile și obligațiile matrimoniale din momentul încheierii contractului matrimonial.

Spre deosebire de contractul matrimonial, contractul privind plata pensiei de întreținere este un:

a) contract principal – deoarece el are o existență de sine stătătoare, soarta sa nedepinzînd de soarta altui act juridic. [8, p.132]

b) contract comutativ – deoarece debitorul cît și creditorul obligației de întreținere își cunosc toate drepturile și obligațiile din momentul încheierii contractului.

c) contract cu titlu gratuit – deoarece debitorul se obligă să plătească întreținerea în mărimea și modul la care au convenit părțile și nu presupune careva obligații pentru creditorul întreținerii. [2,p. 256]

Ne propunem ca în lucrarea de față să ne oprim la cele tratate pînă acum, urmînd ca într-o cercetare ulterioară să facem o analiză a instituțiilor modificării, rezilierii, încetării și declarării nului și celor două contracte, precum și a garanțiilor drepturilor creditorilor părților.

Bibliografie:

1. Codul familiei. Nr.1316 din 26 aprilie 2001. În: Monitorul Oficial Nr. 47-48 din 26.04 2001. (210)
2. Cibotari V. Dreptul familiei. Ed.- III-a. Revăzută și completată. Chișinău. USM, 2014, p. 344
3. Codul civil. Nr. 1107 din 06 iunie 2002. În Monitorul Oficial nr. 82-86 din 22.06.2002. (661)
4. Ungureanu O., Munteanu C. Drept civil. Persoanele. În reglementarea noului Cod civil. Ed. – III-a revăzută și adăugită, București, Ed. Hamangiu, 2015, p.448
5. Baieș S., Roșca N. Drept civil. Partea generală Ed.- III-a. Revăzută și completată. Chișinău. USM, 2007, p.412
6. Pînzari V. Contractual matrimonial <https://sites.google.com/site/contractmatrimonial/home/importanta> (vizitat 20.05.2017)
7. Nicolescu C. Regimurile matrimoniale convenționale în sistemul noului Cod civil roman: abordare istorică, utilitaristă și comparativă, București, Universul Juridic, 2012, p. 534
8. Beleiu Gh. Drept civil rămân, Ed. a V-a Revăzută și adăugită. București, Casa de editură și presă “Șansa” SRL, 1998, p. 492

IMPACTUL CONFERINȚEI DE LA ALMA ATA din 2003 ASUPRA REGIMULUI JURIDIC DE STAT FĂRĂ LITORAL MARITIM ÎN CURS DE DEZVOLTARE AL REPUBLICII MOLODVA

Cristina CRAEVSCAIA, lect.univ.,
Facultatea de Drept și Științe Sociale
USARB

Abstract: *Landlocked developing countries (LLDCs) lack territorial access to the sea which means they can face significant challenges in trade, transport and infrastructure amongst other areas. All LLDCs have low gross domestic product and low human development. A large proportion of the 32 landlocked developing countries are also classified as least developed countries. The Almaty Programme*

of Action was adopted in 2003 as the United Nations' response to the growing recognition by the international community of the special needs and challenges faced by the landlocked developing countries in achieving their development goals. Following its adoption in 2003 by the International Ministerial Conference of Landlocked and Transit Developing Countries and International Financial and Development Institution on Transit Transport Cooperation, held in Almaty, Kazakhstan, Almaty Programme of Actions priorities have been integrated into Moldavian national development Frameworks.

Intensificarea relațiilor economice internaționale și cooperării transfrontaliere generează, în ultimele decenii, o atenție sporită asupra problemelor și provocărilor cu care se confruntă un grup de state geografic și economic dezavantajate: statele fără litoral maritim în curs de dezvoltare (*Landlocked Developing Countries – în continuare abr. LLDCs*). Enclavamentul, condiționat de lipsa accesului direct la mare, subminează considerabil competitivitatea statelor LLDC, precum și capacitatea acestora de a accede la un nivel de dezvoltare suficient, de a asigura un progres tehnico-științific. Barierele multiple, atât tarifare cât și non-tarifare, izolarea de piețele comerciale, precum și dependența accentuată față de statele de tranzit sporesc cheltuielile de transport și costurile de tranzit.

Scopul prezentului studiu rezidă în analiza impedimentelor cu care se confruntă Republica Moldova în calitatea sa de stat LLDC, precum și a progreselor atinse după implementarea Programului de Acțiuni de la Alma Ata din 2003 asupra statelor LLDC.

Republica Moldova face parte din grupul celor 32 de state LLDC, țări membre ONU din Africa, America de Sud, Asia și Europa, cu o populație de cca 478,8 milioane (în 2015).¹ Geografic, statele LLDC sunt repartizate după cum urmează: în Africa 16 state (Botswana, Burkina Faso, Burundi, Republica Central Africană, Etiopia, Lesotho, Mali, Rwanda, Sudanul de Sud, Uganda, Zambia etc.); în Asia 10 state (Afganistan, Bhutan, Kazahstan, Kyrgyzstan, Republica Populară Democrată Laos, Mongolia, Nepal, Tadjikistan, Turkmenistan, Uzbekistan); în Europa 4 țări (Armenia, Azerbaidjan, Republica Moldova, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei); în America de Sud 2 state (Bolivia și Paraguay).² Suprafața totală a acestor state constituie 15,927,656 km², ceea ce reprezintă 12,5 % din suprafața globală.³

Tradițional, eforturile statelor LLDC au fost orientate spre obținerea drepturilor de acces la mare sau de la mare, cu scopul participării la relațiile de comerț internațional. Problema accesului la mare a statelor fără litoral nu este nouă, de felul său și se extrapolează focusării clasice asupra libertății de navigație maritimă. Cele mai vechi grupuri, evidențiate în doctrină, ce au avut de suferit de pe urma statutului dezavantajat din punct de vedere geografic, erau triburile beduinilor, ale căror acces la Marea Mediterană era blocat de expansiunea egiptenilor de-a lungul coastei estice a acelei mări cca 1430-1300 î. Hr. Într-o manieră similară, așezările timpurii grecești din Anatolia, în secolele IX-VII î.Hr., trebuiau să depășească dificultăți de ieșire la mare. Fiind așezări coloniale, ele ilustrează una din cele mai vechi aplicații ale unui truism repetat în istorie: legătura dintre colonizarea de peste mări și statele fără ieșire la mare sau dezavantajate pentru zonele învecinate situate în hinterland.⁴ Tendința istorică a marilor imperii a vizat, în mod constant, evitarea statutului de enclavament, prin obținerea unui acces cât mai ușor și larg posibil la mări și oceane, strategie denumită ”marșul spre mare”.⁵

Potrivit doctrinarilor români, Manea C. și Moșneagu M., jurisconsultilor romani le revine onoarea de a fi încercat să stabilească natura juridică a mării libere. Deși, din punct de vedere politic, romanii considerau Marea Mediterană un *lac roman*, afirmație care reflectă realitatea, întrucât marea era înconjurată de provincii consulare și pretoriene, în această perioadă, în dreptul roman, marea este considerată *res communis*.⁶

Viziunea contemporană asupra regimului juridic al mărilor și oceanelor aduce în prim plan conceptul de ”spații nesupuse vreunei suveranități”, care este extins și asupra spațiului extraatmosferic,

¹ Landlocked developing countries (LLDCs) Factsheet:2017 //http://unohrrls.org/about-lllcs/official-documents/factsheets/ (Vizitat la 15.05.2017).

² http://unohrrls.org/about-lllcs/country-profiles/ (vizitat la 4.04.2017).

³ Landlocked developing countries. Things to know, Things to do //http://unohrrls.org/custom-content/uploads/2016/06/LLDC_Things_To_Know-Do_2016.pdf (vizitat la 10.04.2017).

⁴ Prin *hinterland*, potrivit DEX-ului, vom înțelege o regiune învecinată cu un teritoriu ocupat, folosită ca bază a unor acțiuni expansionist; colonie sau țară slab dezvoltată dependentă economic de metropolă.// https://dexonline.ro/definitie/hinterland

⁵ Menefee, Samuel. ”The oar of Odysseus”: landlocked and geographically disadvantaged states in historical perspective. În California Western International Law Journal, vol.23, Nr.1, 1992-1993// http://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1370&context=cwilj

⁶ Manea C.; Moșneagu M. Dreptul mării în timp de pace și de război. București: Ed. Mica Valahie, 2012, p. 29.

corpurilor cerești și Antarcticii. Pe parcursul evoluției sale interpretarea acestui concept a căpătat multiple valențe. El reapare la finele anului 1950, în cadrul Conferinței de la Geneva asupra dreptului mării, ca o referință destinată a contrabalansa noțiunea clasică de suveranitate și este relansat de către ambasadorul Maltei - Arvid Pardo, cu ocazia Conferinței a III asupra dreptului mării, care reamintește ideea de ”patrimoniu comun al întregii umanități”.

Un șir de acte internaționale recunosc astăzi problemele individualizate ale statelor LLDC: Declarația statelor private de acces la mare, prezentată în cadrul Conferinței de la Barcelona din 1921 vizând comunicațiile și tranzitul, Convenția de la New-York din 8 iulie 1965 asupra comerțului de tranzit al statelor enclavate, în care se recunoștea statelor private de litoral libertatea de tranzit, suspusă, în aplicarea sa, acordului statului de tranzit; Declarația Mileniului din 2000 de la New-York, a III-a Conferință a ONU de la Bruxelles din mai 2001 privind statele cel mai puțin dezvoltate, Conferința internațională privind finanțarea pentru dezvoltare din martie 2002 de la Monterrey etc.

Pentru Republica Moldova, un pas decisiv în soluționarea provocărilor legate de absența unei ieșiri directe la mare, a fost marcat prin reuniunea ministerială internațională a statelor fără litoral maritim în curs de dezvoltare și de tranzit, a statelor donatoare și organizațiilor internaționale de finanțare și dezvoltare în domeniul transportului și tranzitului, ce a avut loc la Alma Ata, Kazahstan, între 28-29 august 2003. Convocarea acesteia a fost decisă prin rezoluția Adunării Generale a ONU 56/180, ”Măsuri specifice privind necesitățile și problemele particulare ale statelor fără litoral”.¹ Documentele finale ale reuniunii- Declarația de la Alma Ata și Planul de Acțiuni, și-au propus drept obiective: 1) garantarea accesului la mare și de la mare prin toate mijloacele de transport; 2) reducerea costurilor și ameliorarea serviciilor în vederea asigurării competitivității exporturilor; 3) diminuarea costurilor de import; 4) analiza problemei întârzierilor și incertitudinilor rutelor comerciale; 5) consolidarea infrastructurii naționale; 6) favorizarea creșterii exporturilor; 7) asigurarea securității transportului rutier și călătorilor pe coridoarele de transport.

Obiectivele înaintate și-au găsit reflectare în câteva domenii prioritare, ce țineau de: 1) problemele fundamentale legate de politice de tranzit; 2) Dezvoltarea și consolidarea infrastructurii: a transportului feroviar, transportului rutier, porturilor, căilor fluviale, conductelor (de petrol și gaze naturale), transportului aerian, comunicațiilor; 3) facilitarea comerțului, cu precădere a celui internațional; 4) măsuri de sprijin internațional; 5) aplicarea și evaluarea.²

Anul 1999 devenise semnificativ pentru Republica Moldova, din perspectiva consolidării poziției sale pe arena internațională și cooperării în regiunea Mării Negre, întrucât a primit o fâșie de teren cu o ieșire la Dunăre de 450 de metri, care a aparținut statului ucrainean după destrămarea Uniunii Sovietice, obținând, totodată, ieșire indirectă la Marea Neagră.

Portul Internațional Liber ”Giurgiulești”, care are statut de port internațional până în anul 2030, grație amplasării sale pe Dunărea de Jos, devine o zonă de importanță strategică pentru Moldova, fiind unicul punct fluvio-maritim direct de distribuție și transbordare în/din țară, un centru regional de logistică la frontiera UE cu acces la căile de comunicație terestră, feroviară, fluvială și maritimă.³

Implementarea în Republica Moldova a Programului de Acțiuni de la Alma Ata s-a soldat cu anumite performanțe în principalele domenii vizate, rezultatele fiind reflectate în cadrul unui raport național, prezentat în cadrul lucrărilor pregătitoare ale celei de-a II Conferințe ONU din 3-5 noiembrie 2014 de la Viena privind regimul juridic al statelor LLDC.⁴

Astfel, pentru prima direcție prioritară, legată de *politicile de tranzit*, progresele principale au presupus îmbunătățirea cadrului normativ în vigoare, în special a Codului Vamal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 1149-XV din 20.07.2000; precum și consolidarea activității Serviciului Vamal. Prin Ordinul Serviciului Vamal nr. 228 din 20.12.2005 au fost aprobate Normele metodologice privind aplicarea sistemului de tranzit pe teritoriul Republicii Moldova.⁵ Reglementarea transportului

¹ Rezoluția ONU 56/180 din 24.01.2002. Specific actions related to the particular needs and problems of landlocked developing countries // <http://unohrrls.org/UserFiles/File/Maria/ARES-56-180.pdf> (vizitat la 5.05.2017).

² Rapport de la Conférence ministérielle internationale des pays en développement sans littoral et de transit, des pays donateurs et des organismes internationaux de financement et de développement sur la coopération en matière de transport en transit, Almaty (Kazakhstan), 28 et 29 août 2003 (A/CONF.202/3), annexe I // <http://undocs.org/fr/A/CONF.202/3> (vizitat la 24.04.2017).

³ În baza Legii nr.7 din 17.02.2005 pentru aprobarea Acordului de investiții ”Cu privire la Portul Internațional liber Giurgiulești” și a Legii nr. 8 din 17.02.2005 cu privire la Portul Internațional Liber ”Giurgiulești”// <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=313244>

⁴ <http://www.lldc2conference.org/custom-content/uploads/2015/01/FRENCH-Report-of-the-second-United-Nations-Conference-on-LLDCs-held-3-to-5-November-2014.pdf>

⁵ <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=315248&lang=1>

internațional de mărfuri sub acoperirea carnetului TIR, a fost decisă încă în 1993, când Republica Moldova aderă, la 26 noiembrie, la Convenția TIR din 1975.

Simplificarea și armonizarea procedurilor legate de tranzitul de mărfuri au fost însoțite de o colaborare semnificativă internațională și regională, prin acorduri bi- și multilaterale: Acordul european privind activitatea echipajelor vehiculelor care efectuează transporturi internaționale pe șosele (AETR), Acordul privind transportul internațional ocazional de călători cu autocarul și autobuzul (INTERBUS); Acordul european referitor la traficul rutier internațional de mărfuri periculoase (ADR) și Acordul cu privire la transporturile internaționale de produse alimentare perisabile și cu privire la mijloacele de transport speciale destinate acestor transporturi (ATP).¹

Un domeniu de colaborare strategică pentru Moldova rămâne a fi bazinul Mării Negre și Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră (OCEMN), structură regională ce urmărește accelerarea dezvoltării economice și sociale a statelor membre în perspectiva integrării lor în Uniunea Europeană, prin intensificarea cooperării multilaterale și folosirea avantajelor care decurg din proximitatea geografică și complementaritatea economiilor naționale.

A II prioritate a Republicii Moldova *Dezvoltarea și consolidarea infrastructurii*, are multiple destinații: dezvoltarea transportului feroviar, transportului rutier, porturilor, căilor fluviale, conductelor (de petrol și gaze naturale), transportului aerian, comunicațiilor. Insuficiența infrastructură, atât pentru statul nostru, cât și pentru celelalte state LLDC, reprezintă un obstacol major pentru stabilirea unor căi de transport și tranzit eficiente între statele fără litoral și cele de tranzit. În vederea satisfacerii acestei necesități, în pofida progreselor atinse, sunt necesare, în continuare, importante investiții, consolidarea parteneriatului public-privat, implementarea de noi politici și reforma instituțiilor existente.

În anul 1992, 70% din rețeaua rutieră a Moldovei era considerată ca fiind în stare bună sau satisfăcătoare. Studiul vizual detaliat al drumurilor, efectuat la finele anului 2006, demonstrează că doar 7% din rețeaua rutieră se află în stare bună sau satisfăcătoare, iar 93% - în stare rea sau extrem de rea. Declinul major al sectorului transporturilor din Moldova este îndeosebi evident în subsectorul transportului rutier. Acesta este caracterizat prin micșorarea traficului și o lipsă acută de mijloace pentru întreținerea drumurilor.²

Se cerea crearea unui instrument adecvat pentru canalizarea fondurilor colectate către sectorul drumurilor, precum și majorarea semnificativă a nivelului general de finanțare pentru întreținerea drumurilor. Astfel, principalul fond special în Republica Moldova, Fondul Rutier, constituit în baza Legii nr.720 din 02.02.1996, a suferit importante schimbări, sub aspectul constituirii sale, în temeiul modificărilor legislative din 29 decembrie 2009, prin încasarea progresivă a accizelor la petrol și gaze naturale în anii 2010, 2011, 2012 respectiv. Iar în noiembrie 2012, este introdusă în Codul Fiscal al Republicii Moldova: vinieta — taxă pentru folosirea drumurilor de către autovehiculele neînmatriculate în Republica, perceperea căreia se efectuează de către organul vamal, care eliberează un certificat standardizat ce confirmă achitarea vinetei și termenul de valabilitate.³ Încasările de pe urma acestei taxe au sporit considerabil volumul mijloacelor acumulate în Fondul Rutier, dar și povara fiscală asupra posesorilor unităților de transport.

Un salt semnificativ l-a constituit aprobarea prin Hotărârea Guvernului nr. 365 din 28 martie 2002 a Concepției privind crearea și dezvoltarea rețelei naționale a coridoarelor internaționale de transport pînă în anul 2015. Scopul Concepției îl constituia determinarea rețelei de transport naționale ca parte componentă a coridoarelor internaționale de transport, stabilirea priorităților dezvoltării acestei rețele în condițiile de tranziție la economia de piață și formarea ei la parametrii rețelei de transport europene. Actualitatea stringentă a acestei Concepții a fost condiționată de cursul declarat în Programul de activitate al Guvernului spre aprofundarea colaborării cu Uniunea Europeană și de necesitatea integrării rețelelor de transport ale Republicii Moldova în sistemul de transport european, dictată de acest curs, inclusiv prin promovarea eficienței a politicii naționale de tranzit.

Interpretând noțiunea de coridoare de transport internaționale drept un complex de comunicații magistrale terestre de transport, dotate din punct de vedere tehnic, pentru diverse tipuri de transport ce asigură transportarea pasagerilor și mărfurilor în traficul internațional în direcțiile concentrării lor majore ce unesc diverse țări, Concepția urmărește formarea și dezvoltarea rețelei naționale a acestor coridoare în

¹ <http://www.lldc2conference.org/custom-content/uploads/2014/08/Moldova-National-report-english-2.pdf>

² Hotărârea Guvernului nr. 85 din 1 februarie 2008 de aprobare a Strategiei infrastructurii transportului terestru pe anii 2008-2017 // http://www.mtid.gov.md/sites/default/files/files/politici_strategii/strategie-infrastructurii-transportului-terestru-2008-2017.pdf

³ Codul Fiscal al Republicii Moldova nr.1163 din 24.04.1997 // <http://lex.justice.md/md/326971/>

concordanță cu Principiile Directoare ale Comunității Europene privind dezvoltarea rețelei de transport transeuropene.¹ Importanța coridoarelor era actuală și pentru transportul feroviar în Republica Moldova.

Transportul feroviar în Republica Moldova, dezvoltat primordial în perioada URSS-ului, își menține rolul de portal de comunicare cu vestul Europei, unicul prestator al acestui serviciu public fiind Î.S. ”Calea Ferată din Moldova” (în continuare CFM). Obiectivele de bază urmărite de aceasta țin de satisfacerea integrală și la timp a necesităților economiei și populației în transport de mărfuri și călători, inclusiv în trafic internațional, promovarea unei politici tehnice și investiționale care să asigure dezvoltarea complexă a acestui tip de transport, crearea unui sistem multilateral de activitate, care să sporească rentabilitatea și competitivitatea transportului feroviar.² La situația din 2014, sistemul național feroviar constituia cca 1,045.4 km de linii ne-electrice.³ Principalele coridoare internaționale feroviare, la care este parte Moldova, sunt cele Pan-Europene, iar din 2004 Rețeaua trans-europeană de transport (*TEN-T*). Crearea acestor rețele a avut ca obiectiv, alături de interconectarea rețelelor naționale, și stabilirea de legături între punctele periferice ale Uniunii Europene și zona sa centrală, precum și stimularea competitivității economice și dezvoltării durabile a Uniunii Europene, creșterea coeziunii economice și sociale.

Necesitățile invocate în Planul de Acțiuni de la Alma Ata, de consacrare a unei părți importante de finanțe investițiilor în infrastructură, diversificării serviciilor de transport, precum și încurajării concurenței, s-au lovit în perioada de referință, de deficiențe serioase în domeniul transportului feroviar, determinate de: existența unui singur prestator, absența din 2005 a investițiilor în calea ferată, parcul învechit de unități de transport; impactul notabil al conflictului transnistrean asupra serviciilor feroviare internaționale ale Moldovei, forțând redirectionarea unei părți a traficului pe itinerare de ocolire; folosirea veniturilor de la serviciile de transport al mărfurilor pentru subvenționarea serviciilor în pierdere ale transportului de călători, ceea ce reducea capacitatea CFM de a finanța întreținerea rețelei și a materialului rulant; prestarea în continuare de către CFM a serviciilor în pierdere în domeniul transportului de călători, deteriorarea în continuare a infrastructurii feroviare, întrucât CFM nu are posibilitatea de a finanța lucrările urgente de întreținere.

Așadar, rămâne actuală necesitatea cooperării bilaterale și regionale în materia asistenței și inovațiilor tehnice, ameliorarea echipamentului existent.

În domeniul transportului naval intern au intervenit, de asemenea, restructurări. Potrivit Concepției dezvoltării transportului naval, Republica Moldova deține două căi navigabile interne de scurgere liberă (râurile Nistru și Prut) care sunt, în conformitate cu Acordul european privind principalele căi navale interne de importanță internațională, încheiat la Geneva la 19 ianuarie 1996 (Hotărârea Parlamentului nr.1431/24.12.97 pentru ratificarea Acordului european privind principalele căi navale interne de importanță internațională, Monitorul Oficial 5/17, 22.01.1998), clasificate drept căi de importanță internațională.: E 80 – 07 – râul Prut, de la estuar pînă la or. Ungheni (407,0 km); E 90 – 03 – râul Nistru de la portul Belgorod-Dnestrovsk (Ucraina) pînă la portul Bender (228 km), incluzând două porturi moldovenești de importanță internațională cu identificativul: P 80 – 62 – portul Giurgiulești (133 km) în calitate de complex portuar în proces de construcție pe fluviul Dunărea, și P 90 – 03 – 02 – portul Bender (228,0 km) pe râul Nistru.⁴

În iunie 2012 însă, navigația pe râul Prut se rezuma doar la sectorul Giurgiulești-Cahul, fiind stagnată, ulterior, aproape completamente pe motivul necesității reabilitării substanțiale a întregului sistem. Renovarea traseelor interne navale ar reduce considerabil din costurile de transport.

Prioritățile III: *Facilitarea comerțului, cu precădere a celui internațional* și IV: *măsuri de sprijin internațional*, s-au soldat cu măsuri importante la nivel normativ și instituțional. Astfel, în vederea integrării Republicii Moldova în sistemul comerțului internațional și consolidarea exporturilor, în 2001 statul nostru aderă la Organizația Mondială a Comerțului și se obligă să respecte toate angajamentele asumate în baza Acordului de la Marrakech privind constituirea OMC, precum și în baza Acordului General pentru Tarife și Comerț din 1994.

¹ Hotărârea Guvernului nr. 365 din 28 martie 2002 de aprobare a Concepției privind crearea și dezvoltarea rețelei naționale a coridoarelor internaționale de transport // <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=301398>

² Potrivit Statutului Î.S. ”Calea Ferată din Moldova”, aprobat prin Ordinul nr.25 al Ministrului Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor din 27.02.2014 // <http://www.railway.md/content/ro/2-Company/1-Statutul/StatutulCFM.PDF?rand=885954517>

³ <http://www.ildc2conference.org/custom-content/uploads/2014/08/Moldova-National-report-english-2.pdf>

⁴ http://www.mtid.gov.md/sites/default/files/files/politici_strategii/conceptia-dezvoltarii-transportului-naval.pdf

Includerea în programul de lucru al OMC a problemelor micilor economii vulnerabile și incluziunea acestora în sistemul de comerț mondial a constituit un factor de încurajare pentru statele LLDC. Au fost înaintate obiective de dublare a eforturilor, în măsura mijloacelor disponibile, de facilitare a procedurilor vamale la import-export, consolidarea poziției organismelor guvernamentale în domeniul comerțului, promovarea intereselor, în domeniile vizate, în special a sectorului privat.

Fiind dependentă de finanțarea externă, Republica Moldova a reușit să obțină progrese cu suportul financiar al FMI, UE, Băncii Mondiale, BERD-ului, BIRD-ului, AID, BEI etc.

Monitorizarea progresului atins la nivelul implementării Programului de Acțiuni de la Alma Ata a revenit Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, competențele concrete fiind repartizate pentru ministerele și instituțiile de resort, pentru fiecare prioritate în parte. În pofida realizărilor amintite, Republica Moldova, stat LLDC, continuă să înfrunte multiple provocări determinate de dezavantajul geografic de lipsă a unui acces direct la mare, provocări comune statelor din acest grup, enunțate în cadrul celei de-a II Conferințe ONU din 3-5 noiembrie 2014 de la Viena privind regimul juridic al statelor LLDC.

PROBELE ȘI PROBAȚIUNEA ÎN CADRUL EXAMINĂRII CAZURILOR DE ÎNCĂLCARE A LEGISLAȚIEI CONCURENȚIALE

Ilie CRECIUN, student-doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

idem est non esse et non probari
(a nu fi sau a nu fi probat este același lucru)

Abstract: *EVIDENCE AND PROBATION IN THE CONTEXT OF THE INVESTIGATION OF THE CASES OF INFRINGEMENT OF THE COMPETITION LAW PROVISIONS. The Competition Council decides on the existence or absence of an infringement, by approaching the legal and economic issues and by evaluating the circumstances in which the deeds occurred. Any investigation of a case implies the existence of a set of probation rules, which, when respected, allow the accumulation of the evidences that are going to substantiate the final verdict. Unlike the court of law, which has a guiding role in the organization and execution of the civil proceedings, the Competition Council has an active position in the investigation of the cases. The probation is the activity of the competition authority and of the parties, carried out by the process means set out by the law, aiming at identifying the objective truth about the existence or absence of certain circumstances, necessary for settling the dispute between the parties. The evidences can be considered those facts (information) acquired legally, which serve to determine the existence or absence of an infringement, as well as of other relevant circumstances linked to the case, such as the relevant market, the subjects, the cause-effect connection etc.*

Confirmarea sau infirmarea unui adevăr se face prin analiza unor elemente de fapt – numite probe. Orice organ jurisdicțional care are competența de a examina cauze litigioase este obligat să determine circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei examinate și probele care demonstrează existența acestor circumstanțe. Astfel, activitatea de examinare și analiză a probelor aduse de participanții la procesul litigios este o activitate importantă pentru organele jurisdicționale, inclusiv instanțele de judecată, arbitrajele comerciale, autorități publice, precum și comisii sau consilii administrative etc.

Funcția de analiză a probelor ține de competența Consiliului Concurenței. Acesta este, potrivit art. 39 lit. e) și f) din Legea concurenței nr. 183 din 11.07.2012 autoritatea specializată care investighează cauzele ce se referă la practicile anticoncurențiale, concurență neloială etc., constată încălcări ale legislației, impune măsuri corective și aplică sancțiuni pentru comiterea încălcărilor. În acest sens, ca autoritate publică, Consiliul Concurenței intervine pentru a identifica, colecta și administra probe în vederea constatării existenței sau lipsei comportamentelor neloiale. Abordând aspecte de ordin juridic și economic, evaluând circumstanțele în care s-au produs anumite fapte, acesta decide asupra existenței unei încălcări sau lipsei încălcării. Procesul de examinare este unul de mare complexitate și implică, pe lângă

altele, ca o condiție *sine qua non*, cunoștințe în domeniul probațiunii, pentru a putea pe deplin să fie atinse principiile statuate în Constituție¹. În acest sens, Constituția Republicii Moldova, la art. 9 și art. 126, declară că statul trebuie să asigure protecția concurenței loiale, care este unul din factorii de bază ai economiei.

Instituția probelor este calificată ca o instituție centrală pentru orișicare proces, probele fiind deosebit de importante pentru protecția și ocrotirea drepturilor subiective civile. Încă din dreptul roman s-a consacrat adagiul: „*idem est non esse et non probari*”, a nu fi sau a nu fi probat este același lucru².

Considerând că examinarea unui caz este un duel al probelor, putem spune că probele au importanță atât pentru autoritatea de concurență, cât și pentru părți. Întrucât nu se poate elucida cazul dedus examinării numai pe baza afirmațiilor părților, este imperioasă acumularea a cât mai multor date care permit o privire de ansamblu a cauzei. Urmează ca pe baza probelor, membrii Plenului Consiliului Concurenței să-și formeze convingerea intimă și să pronunțe actul jurisdicțional (dispoziția/decizia) prin care constată existența faptului reprobabil. Nu este suficient, pentru părți, să fie ori să se pretindă titularul unui drept sau victima unei concurențe neloiale/practici anticoncurențiale pentru a obține o satisfacție în fața Consiliului Concurenței. Orice examinare a unui caz implică existența unor reguli de probațiune, care fiind respectate, vor permite acumularea probelor ce urmează să fundamenteze verdictul final.

De regulă, în cadrul examinării unei cauze concurențiale, Consiliul este pus în situația de a determina circumstanțele, care confirmă sau infirmă existența faptelor reprobabile care se califică ca fiind încălcări ale legislației concurenței. Procesul de colectare, prezentare și administrare a probelor îmbracă o anumită formă procesuală și este numit probațiune. Spre deosebire de alte categorii de cauze supuse examinării în care dreptul de a colecta și prezenta probe reprezintă un drept dar și o obligație a părților, probațiunea în litigiile ce se referă la actele concurențiale reprezintă nu doar o obligație a părților dar și o activitate a autorității de concurență. Astfel, Consiliul desfășoară o activitate cu ajutorul mijloacelor procesuale stabilite de lege, privitor la stabilirea adevărului obiectiv despre existența sau inexistența anumitor circumstanțe, necesare pentru soluționarea litigiului între părți³.

Legea concurenței⁴ și Legea cu privire la ajutorul de stat⁵ sunt actele legislative de bază care conțin linii directorii cu privire la probe și probațiune în acest domeniu. În special, Legea concurenței operează cu expresii de gen „probe calitative”, „probe verificabile”, „probe concludente”, „probe directe”, „probe indirecte”.

Probe și mijloace de probă

Legea concurenței folosește cuvântul „probe” în sensul analizat de cel puțin 24 de ori, deși nu definește noțiunea de probă. Din acest motiv vom supune analizei instituția juridică a „probațiunii” reglementată în Codul de Procedură Civilă⁶ și Codul de Procedură Penală⁷.

În conformitate cu art. 117 Cod de Procedură Civilă, probe în pricini civile sunt elementele de fapt, dobândite în modul prevăzut de lege, care servesc la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a pricinii. Iar art. 6 din Codul de Procedură Penală definește probele drept elemente de fapt dobândite în modul stabilit de Codul de Procedură Penală, care servesc la constatarea existenței sau inexistenței infracțiunii, la identificarea făptuitorului, la constatarea vinovăției, precum și la stabilirea altor împrejurări importante pentru justa soluționare a cauzei.

Prin raportare la specificul legislației concurențiale, menționăm că probe pot fi considerate acele elemente de fapt (informații) dobândite legal, care servesc la constatarea existenței sau lipsei încălcării, precum și a altor circumstanțe relevante cazului, cum ar fi piața relevantă, identificarea subiecților, legătura causală etc.

Mijloacele de probă sunt acele căi prin intermediul cărora datele de fapt care au importanță în soluționarea unei cauze pot fi utilizate legal în acea cauză⁸. Altfel spus mijloacele de probă sunt

¹ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Publicată în Monitorul Oficial nr. 1 din 12.08.1994. Data intrării în vigoare: 27.08.1994.

² Deleanu I., Deleanu S., Adagii și locuțiuni latine în dreptul românesc, ed. Fundației Chemarea, Iași, 1993, pag. 130.

³ Nistor I., Principiul *jura novat curia* în cazul aplicării legii străine, Studii și cercetări juridice, pag. 26.

⁴ Legea concurenței nr. 183 din 11.07.2012. Publicată în Monitorul Oficial nr. 193-197 din 14.09.2012, art. nr. 667.

⁵ Legea nr. 139 din 15.06.2012 cu privire la ajutorul de stat. Publicată în Monitorul Oficial nr. 166-169a din 16.08.2012, art. nr. 565. Data intrării în vigoare: 16.08.2013.

⁶ Cod de procedură civilă nr. 225 din 30.05.2003. Publicat în Monitorul Oficial nr. 111-115 din 12.06.2003, art. nr. 451.

⁷ Cod de procedură penală nr. 122 din 14.03.2003. Publicat în Monitorul Oficial nr. 104-110 din 07.06.2003, art. nr. 447. Data intrării în vigoare: 12.06.2003.

⁸ Dolea I., Roman D. și alții, Drept procesual penal, ed. Cartier, 2005, pag. 281.

mijloacele prevăzute de lege prin care se administrează probele într-un anumit caz și sunt în stare să furnizeze anumite informații. Spre ex.: mijlocul de probă „înscris” – contract de vânzare-cumpărare, furnizează probe (informații) despre persoana care a vândut și cea care a cumpărat, precum și alte condiții.

Potrivit art. 52 alin. (4) al Legii concurenței, Consiliul Concurenței poate să utilizeze ca mijloc de probă orice element de fapt și de drept, inclusiv informații confidențiale dobândite în modul prevăzut de lege, care servesc la constatarea existenței sau lipsei încălcării. Consiliul Concurenței admite atât probe directe, cât și probe indirecte:

- Probe directe sunt depozițiile martorilor sau ale altor persoane, probele materiale, înscrisurile, înregistrările audio și/sau video, concluziile experților și orice alte dovezi care probează în mod expres existența sau lipsa unei încălcări a legii;
- Probe indirecte sunt probele care dau naștere unei concluzii logice precum că o încălcare a legii există sau a existat la un moment dat ori nu există și nu a existat la un moment dat.

Pe cale de consecință, în cadrul examinării cazurilor de încălcare a legislației concurențiale pot fi administrate următoarele mijloace de probă:

explicațiile date de părțile cauzei;
depozițiile martorilor sau ale altor persoane;
concluziile experților, specialiștilor;
înscrisuri;
probe materiale;
înregistrările audio și/sau video, fotografiile;
actele procedurale în care se consemnează rezultatele activităților de examinare și anexele la ele, inclusiv stenograma, fotografiile, înregistrările și altele.

Sarcina probațiunii

Sarcina probațiunii reprezintă acea îndatorire de a dovedi anumite circumstanțe de fapt¹. La acest capitol este bine cunoscut adagiul latin *onus probandi incumbit actori*² – sarcina probei incumbă celui ce invocă. Acest principiu este aplicabil, de regulă, și în cadrul examinării cauzelor ce țin de competența Consiliului Concurenței.

La sesizarea presupuselor acțiuni anticoncurențiale, autorul plângerii trebuie să prezinte probe în susținerea faptelor pe care își întemeiază plângerea și să demonstreze interesul legitim. Întreprinderea care invocă beneficiul exceptării acordurilor anticoncurențiale îi revine sarcina de a dovedi că sunt îndeplinite condițiile prevăzute de actele normative.

În situația unor probe insuficiente, este îngreunată activitatea autorității de a depista situația reală, drept urmare se poate considera că lipsesc temeieri rezonabile pentru a suspecta încălcarea legislației concurențiale.

Spre deosebire de instanța de judecată, care are un rol diriguitor în organizarea și desfășurarea procesului civil, Consiliul Concurenței are o poziție activă la examinarea cauzelor. Consiliul Concurenței are dreptul să solicite din oficiu, autorului plângerii, informații complementare celor prezentate pentru a se putea determina asupra necesității inițierii unei investigații ca urmare a plângerii depuse.

În procedura de examinare a presupuselor cazuri de încălcare a legislației concurențiale, sarcina probei încălcării îi revine Consiliului Concurenței. Inițierea unei investigații nu presupune faptul că autoritatea de concurență ia locul reclamantului. Autorității îi revine obligația de a clarifica cazul prin identificarea, colectarea, administrarea și aprecierea probelor veridice și suficiente, iar constatarea încălcării sau lipsei încălcării, trebuie probată. Încadrarea legală și calificarea acțiunilor din Decizia adoptată de Plenul Consiliului Concurenței asupra unui caz poate să nu fie de fiecare dată identică cu temeierile indicate în Dispoziția de inițiere a investigației.

Orice soluție adoptată de Consiliul Concurenței urmează să fie întemeiată pe probe veridice și suficiente care au fost administrate la dosarul cauzei. În cadrul autorității de concurență, probele sunt identificate, colectate și administrate de către angajați și sunt apreciate de către membrii Plenului, care, în cele din urmă, soluționează cazul.

Procedee probatorii

¹ Centrul juridic „Dalini”, Drept procesual civil: Partea generală, ed. Tipografia Centrală, 2007, pag. 102.

² Măgureanu F., Înscrisurile Mijloace de probă în procesul civil, ed. All-B, 1998, pag. 33.

Procedul probatoriu reprezintă un sistem cognitiv de metode și operațiuni prevăzute de lege pentru depistarea, obținerea și fixarea informațiilor probatorii¹. Legislația concurențială reglementează următoarele procedee probatorii principale:

(1) Solicitarea informațiilor;	(5) Studiu de piață;
(2) Interviewarea;	(6) Expertiza publicității;
(3) Inspecția;	(7) Constatarea faptelor;
(4) Audierea;	

Concluzii

Pentru examinarea cazurilor de încălcare a legislației concurențiale, rolul probelor și al probațiunii este de importanță majoră. Întreaga activitate a autorității de concurență de examinare a cazurilor de încălcare a legislației concurențiale poate fi încadrată în conceptul de *probațiune*. Drept rezultat al oricărei examinări se urmărește clarificarea tuturor aspectelor și, scopul principal, constatarea existenței încălcării sau lipsei încălcării. Pe lângă acestea, mai sunt un șir de aspecte legate de părțile cauzei, circumstanțe atenuante și agravante, piața relevantă etc. Astfel, pentru a ajunge la rezultatul final, autoritatea de concurență identifică, colectează, administrează și apreciază probe. De calitatea probelor și a procesului probațiunii, depinde, direct proporțional, și calitatea actului final adoptat.

REFLECȚII ASUPRA CERINȚELOR ÎNAINȚATE ACTELOR DE PROCEDURĂ CIVILĂ

Tatiana CRUGLIȚCHI, lect. sup. univ.,
Catedra Drept Privat,
Facultatea de Drept și Științe Sociale
a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: The civil suit is an activity, which is unfolding in time and it consists of a complex procedural acts that be accomplished at random and they have to be thoroughly analysed by law.

As a rule, the conditions of civil procedural acts designate legal exigences, which are to be respected and it also shows the fixed terms for them to take place.

There are special procedural limits beyond which it isn't tolerable fro the promotion and the development of the suit.

A brief presentation of the general conditions of procedural acts is imposed as a necessary premise in dealing with the nullity of the penalty.

Se admite, îndeobște, că unele dintre aceste cerințe au caracter general, fiind aplicabile tuturor actelor de procedură, în timp ce altele sunt speciale, proprii fiecărui act sau unor categorii de acte.

Așadar, pentru a produce efectele pentru care a fost destinat, un act de procedură trebuie să îndeplinească condițiile de fond sau substanțiale și, totodată, să fie efectuat cu observarea prescripțiilor legale de formă. *Per a contrario*, efectuarea unui act de procedură în lipsa vreunei condiții de fond sau cu neobservarea formelor legale nu își va produce, în principiu, efectele specifice, fiind lovit după caz, de un viciu procedural de fond sau unul de formă. Aceste vicii, la care se adaugă omisiunea îndeplinirii unui act de procedură, atrag anumite sancțiuni; de regulă, nulitatea actelor de procedură.¹

Cu privire la condițiile generale ale actelor de procedură, opiniile autorilor sunt dintre cele mai diverse.

În literatura juridică² s-a învederat că, condițiile pentru îndeplinirea actelor de procedură vizează două reguli și anume:

- a) actele de procedură trebuie să îmbrace forma scrisă;

¹ Смирнов А., Калиновский К., Уголовный процесс. Учебное пособие. 2-е изд. Стандарт третьего поколения, ed. Питер, 2015, pag. 98.

¹ O. Ungureanu, Actele de procedură în procesul civil (la instanța de fond), București, Casa de editură și presă „Șansa” – SRL, 1994, pag. 28

² I.Stoinescu, S.Zilberstein, Tratat de drept procesual civil. Teoria generală, București, Ed. Didactică și pedagogică, 1977, pag.406-407

b) actul de procedură trebuie să relateze, în chiar conținutul său, faptul că cerințele legii au fost îndeplinite.

Menționând acestea, V. M. Ciobanu adaugă că sunt și unele acte care, fără a îmbrăca forma scrisă, produc efecte juridice.³

Susținând aceeași remarcă, O. Ungureanu menționează caracterul discutabil al primei condiții invocate, exemplificând: explicațiile părților, depozițiile martorilor.⁴

Având în vedere principiul oralității, actele ce se produc oral sunt îndeplinite chiar în acel moment, numai că, de regulă, urmează fixarea lor grafică în procesul – verbal al ședinței de judecată. Dar, prin fixarea grafică, actul oral nu devine act scris, ci rămâne act oral, iar actul scris nu servește decât la constatarea actului oral.⁵

Iată de ce se susține că forma scrisă nu se înfățișează ca o condiție generală a actelor de procedură civilă, ci eventual ca una majoritară. Concluzia acestui raționament se apreciază în raport de definiția dată actului de procedură civilă.

Pe cale de consecință, nici a doua regulă, potrivit căreia actele trebuie să relateze în chiar conținutul lor faptul că au fost îndeplinite cerințele legii, nu este o condiție generală, din moment ce admitem că o parte a actelor se îndeplinesc oral. Mai mult, poate să surprindă, dar nici chiar unele acte importante, cum ar fi cererea de chemare în judecată, cererea reconvențională etc., nu trebuie să relateze în conținutul lor îndeplinirea cerințelor legii așa cum se susține în opinia expusă; legea nu cere o asemenea condiție. Precizarea în cuprinsul unui înscris, că cerințele legii au fost îndeplinite, reprezintă mai degrabă doar o condiție pentru actele instanței care au ca finalitate constatarea anumitor activități procesuale.⁶

Dar chiar și în cazul actelor scrise ale părților cea de-a doua condiție ar fi lipsită de orice semnificație, întrucât legalitatea actului se apreciază de instanță, în raport cu celelalte cerințe de validitate impuse de lege. Pe de altă parte, instanța este obligată să verifice dacă actele părților sunt întocmite în conformitate cu legea și dacă prin ele nu se urmărește un scop contrar ordinii de drept. Prin urmare, mențiunea că cerințele legii au fost respectate nu scutește instanța de judecată de obligația de a verifica conformitatea actului cu legea.

O atare împrejurare îndreptățește să apreciem că mențiunea, potrivit căreia cerințele legii au fost îndeplinite, nu se înfățișează ca o condiție generală de validitate a actelor de procedură.

Același autor⁷ opinează și împotriva celei de-a treia condiții învederate în literatura de specialitate⁸, cea potrivit căreia, actele de procedură trebuie îndeplinite în limba de stat, susținând că posibilitatea folosirii în justiție a limbii materne este un element esențial al democratismului, rezultând din principiile care guvernează un stat de drept.

Mergând până la termenii logici ai raționamentului, dacă am admis prin premisă că actele de procedură se efectuează și oral, incidența acestei constatări, ne conduce la concluzia că, în unele cazuri, actele de procedură nu se efectuează în limba de stat, ci în acea limbă care este de folosință. Considerăm că existența actului de procedură este de sine stătătoare, iar folosirea serviciilor interpretului se face numai pentru ca instanța și părțile să înțeleagă sensul susținerilor, dacă aceștia nu cunosc limba folosită, ca apoi acestea să fie consemnate în limba de stat, actul în sine putând fi îndeplinit în limba maternă.⁹

Susținând că aceste cerințe nu pot fi reținute drept condiții generale ale actelor de procedură civilă, autorul propune alte asemenea condiții: actele de procedură se îndeplinesc în termenele prevăzute de lege sau într-o anumită fază procesuală; la sediul instanței sau în afara sediului ei; se săvârșesc în mod public, cu excepțiile prevăzute de lege (acestea ar fi condițiile generale de formă). În ceea ce privește condițiile de fond, autorul consideră că într-o viitoare legislație procesuală este cazul a le indica expres.¹⁰

Este adevărat că actele de procedură se îndeplinesc în termenele prevăzute de lege sau într-o anumită fază procesuală, iar, pe de altă parte, de regulă, actele de procedură se îndeplinesc la sediul instanței de judecată, dar pot fi îndeplinite și într-un alt loc, de exemplu, audierea unui martor la domiciliu, cu ocazia unei cercetări la fața locului.

³ V. M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. I., București, Ed. Național, 1996, pag. 455

⁴ O. Ungureanu, *Nulitățile procedurale civile*, București, Ed. All Beck, 1998, pag. 11

⁵ G. Boroș, D. Rădescu, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, București, Ed. Lumina – Lex, 1995, pag. 136 – 137

⁶ O. Ungureanu, *Actele...*, op. cit., pag. 34

⁷ Idem

⁸ V. M. Ciobanu, op. cit., Vol. I., pag. 456

⁹ O. Ungureanu, *Actele...*, op. cit., pag. 35

¹⁰ Ibidem, pag. 36 - 39

Totodată, conform principiului constituțional, actele de procedură se îndeplinesc în mod public. Publicitatea dezbaterilor constituie regula, iar ședința secretă este totdeauna o excepție.

S-a remarcat de către I. Leș¹¹ că enunțarea unor condiții diferite privitoare la validitatea actelor de procedură se datorează faptului că legea nu reglementează în mod special această materie. Acest autor formulează rezerve cu privire la opinia potrivit căreia actele de procedură trebuie să respecte forma scrisă și cu privire la opinia conform căreia, o condiție generală a actelor de procedură se concretizează în mențiunea că cerințele legii au fost aduse la îndeplinire. În schimb, consideră că o condiție generală a actelor de procedură, care îmbracă forma scrisă, este redactarea lor în limba de stat.

Prezentarea condițiilor de validitate a actelor de procedură nu poate face abstracție de faptul că un număr destul de însemnat de acte procedurale se înfățișează ca manifestări de voință ale părților. Așa fiind, aceste acte trebuie să îndeplinească și unele condiții de fond, cum sunt cele privitoare la capacitate, consimțământul părților și obiect.

Există însă și unele condiții care vizează timpul sau locul întocmirii actelor de procedură. Pe de altă parte, arată că, de regulă, actele de procedură se îndeplinesc la sediul instanței de judecată. Deasemenea, actele de procedură ale instanței trebuie să emane de la organele competente potrivit legii.

Actele de procedură trebuie să îndeplinească și unele condiții particulare, ce sunt impuse de lege, în funcție de obiectul sau finalitatea lor. Aceste cerințe diferă în funcție de categoria din care face parte actul respectiv.¹²

În prezența acestor opinii, care în majoritatea privințelor converg, dar și diverg, preferăm să abordăm o poziție proprie, deși multe idei exprimate de autorii citați trebuie să fie reținute ca valide. Poziția noastră față de opiniile exprimate, inclusiv rezervele cu privire la unele dintre acestea, va rezulta din expunerea propriului punct de vedere.

Totuși, mai înainte de orice argumentare, este necesar să se stabilească premisele problemei. Într-adevăr, în discuție nu se pune chestiunea de a ști care sunt condițiile de valabilitate, chiar și generale, ale actelor de procedură, în raport de care intră în funcție sau nu sancțiunile prevăzute de lege, ci care sunt condițiile generale de îndeplinire ale acestor acte, cu accentul exclusiv pe modalitățile formale în care trebuie să fie exprimate, spre a putea fi dovedite oricând, indiferent de sancțiunile posibile care intervin în cazul nerespectării altor condiții.

În al doilea rând, este necesar să pornim de la constatarea că fiecare act de procedură (scris, oral, material) se îndeplinește în condiții și în termene diferite. Prin urmare, ceea ce trebuie să lămurim este faptul dacă, în afară de aceste condiții, proprii unor acte de procedură, există și condiții generale, comune tuturor, de îndeplinirea cărora depinde desfășurarea procesului în ansamblu.

Pentru soluționarea problemelor puse în discuție, vom porni de la raționamentul că nici un act făcut în cursul și în cadrul procesului nu are aptitudinea de a se constitui într-un unicat sau model exclusiv, care apoi să poată fi extrapolat marii diversități de acte de procedură. De această dată, urmărim să determinăm, din punct de vedere al posibilității de dovadă și conservare a actelor de procedură, condițiile în care ele pot fi exprimate spre a sluji acestui scop. Și aceasta este valabil, mai ales, pentru actele de procedură orale.

Nu este vorba de a sublinia că un act care *ad validitatem* nu poate fi făcut decât oral cum ar fi, de exemplu, depoziția martorului, explicația părții, nu poate fi înlocuit cu un act scris, ci de necesitatea ca acesta să fie fixat într-un înscris.

Or, la un examen mai atent, se observă că îndeplinirea oricărui act de procedură – operație juridică necesită o formă scrisă (când actul de procedură este chiar un înscris, condiția este evident îndeplinită).

Art. 274 CPC al RM cere ca îndeplinirea ori neîndeplinirea actelor de procedură, care nu îmbracă, prin natura lor, forma scrisă, să fie consemnate în scris. Astfel, prezența sau absența participanților la proces, martorilor, experților, specialiștilor și interpreților; declarațiile, demersurile și explicațiile participanților la proces; depozițiile martorilor, explicațiile și consultațiile expertului și specialistului; conținutul susținerilor orale, dispozițiile președintelui ședinței de judecată, precum și orice alt act de procedură oral se consemnează în procesul – verbal al ședinței de judecată, care se semnează de judecător și de grefier.

¹¹ I. Leș, Sancțiunile procedurale în materie civilă, București, Ed. Lumina Lex, 1997, pag. 21

¹² Ibidem, pag.22-23

Alteori, aceste constatări se fac în chiar actul de procedură care se îndeplinește, de exemplu: când cel obligat să semneze declarațiile făcute nu vrea sau nu poate să semneze, se va face mențiune despre aceasta în actul de procedură respectiv, de exemplu, refuzul de a primi citația (art. 106 CPC al RM).

Mai mult, actele de procedură care pot fi îndeplinite și oral, îmbracă finalmente și ele forma scrisă, cum ar fi, de exemplu: renunțarea reclamantului la acțiune, recunoașterea acțiunii de către pârât și tranzacția părților se consemnează în procesul – verbal al ședinței de judecată (art. 212 CPC al RM).

De aici rezultă că în toate situațiile în care actele de procedură nu pot să fie, sub raportul valabilității lor, îndeplinite decât oral sau și oral, acestea trebuie să îmbrace, în virtutea legii, o expresie scrisă fie prin întocmirea unui înscris care să cuprindă în întregime conținutul actului oral, fie sub forma consemnării în scris a îndeplinirii acestor acte orale.

Prin urmare, o primă condiție generală, comună tuturor actelor de procedură, este ca acestea să îmbrace forma scrisă.

Importanța practică a acestei reguli rezidă în următoarele:

a) înscrisurile care conțin sau atestă săvârșirea tuturor actelor de procedură sunt înscrisuri cu caracter autentic, ceea ce înseamnă că fac dovada deplină cu privire la dată și la constatările proprii ale autorității judecătorești de la care emană, până la dovada contrară stabilită prin procedura înscrierii în fals. Desigur, carențele acestor acte pot fi remediate; actele pot fi refăcute ori anulate în condițiile prevăzute de lege;

b) înscrisurile care conțin sau atestă actele de procedură orale constituie, în majoritatea cazurilor, proba legală necesară și suficientă că formele de procedură au fost aduse la îndeplinire, inclusiv în cadrul controlului prin exercitarea căilor de atac;

c) examinarea și aprecierea regularității actelor de procedură este de neconceput fără îndeplinirea condiției generale, în virtutea căreia toate actele de procedură trebuie să îmbrace, până la urmă, forma scrisă.

O altă condiție a actelor de procedură este aceea că ele trebuie să relateze în chiar conținutul lor faptul că au fost aduse la îndeplinire cerințele legii.

De aici decurg două consecințe, și anume:

a) un act de procedură este considerat că a fost săvârșit în conformitate cu cerințele legale, numai în măsura în care atestă, chiar în conținutul său că aceste cerințe au fost respectate. Astfel, de exemplu, cerințele art. 105 CPC al RM referitoare la înmânarea citației personal celui citat nu pot fi considerate ca fiind aduse la îndeplinire decât dacă persoana împuternicită cu înmânarea citației certifică identitatea și semnătura acestuia; dacă cel citat, aflându-se la domiciliu, nu vrea să primească citația sau, nu voiește, sau nu poate să semneze cotorul citației, persoana împuternicită să o înmâneze consemnează refuzul pe cotorul citației și o restituie instanței judecătorești.

Tot astfel, conform art. 107 CPC al RM, dacă își schimbă domiciliul sau sediul după pornirea procesului, partea este obligată să comunice instanței, prin cerere, noua adresă, iar părții adverse - prin scrisoare recomandată, a cărei recipisă se depune la dosar odată cu cererea. În lipsa unei astfel de comunicări, citația se trimite la ultima adresă cunoscută instanței și se consideră înmănată, chiar dacă destinatarul nu mai locuiește acolo.

Din exemplele enunțate rezultă că, în lipsa mențiunii în chiar conținutul actelor de procedură a faptului că au fost aduse la îndeplinire cerințele legii, nu se poate spune că aceste cerințe au fost respectate. Cu alte cuvinte, numai în măsura existenței acestor mențiuni se consideră că actele de procedură au fost îndeplinite potrivit cerințelor legii.

b) de aici decurge o altă consecință: cuprinsul actului nu poate fi completat ulterior prin probe suplimentare, de exemplu, cu martori sau chiar cu alte înscrisuri. Astfel, nu se va putea face dovada înmânării citației personal celui citat în lipsa mențiunii, semnăturii de pe cotor printr-o altă probă decât însuși cotorul citației.

Legea procesual civilă face, în acest sens, excepții numai în cazurile în care admite, în mod expres, că un act de procedură poate să fie înlocuit cu un alt act echivalent, producând aceleași efecte juridice¹³. Este cazul prevăzut de art. 102, al. 5 CPC al RM: „prezentarea părții în instanță, în persoană sau prin reprezentant, acoperă orice viciu de înmânare a citației”

În fine, ***o a treia condiție generală a actelor de procedură civilă este aceea că ele se îndeplinesc în limba oficială de stat***, condiție ce decurge atât din Constituția RM, care la art.118 stipulează expres că

¹³ M.Popa, Teoria generală a nulității actelor de procedură civilă, București, Ed.All Beck, 2003, pag.131-133

limba de procedură judiciară este limba moldovenească, cât și din prevederile Codului de procedură al RM și ale Legii privind organizarea judecătorească. Persoanele interesate în soluționarea pricinii care nu posedă sau nu vorbesc limba de stat sunt în drept să ia cunoștință de actele dosarului și să vorbească în judecată prin interpret. Totuși, legiuitorul admite și excepții de la această regulă. Astfel, potrivit art.24 al.3 CPC al RM, prin încheierea instanței, procesul se poate desfășura și într-o limbă acceptabilă pentru majoritatea participanților la proces, hotărârea pronunțându-se, în mod obligatoriu, și în limba moldovenească. Este, de altfel, o cerință care se regăsește în legislația multor țări europene¹⁴, față de care nu s-a exprimat nici o rezervă.

IMPRESCRIPTIBILITATEA CRIMELOR DE RĂZBOI ȘI CRIMELOR ÎMPOTRIVA UMANITĂȚII

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Summary: States of the world deeming it necessary to safeguard human dignity in wartime and in peace time by finding crimes against humanity and war as a serious assault on human dignity, concerned to avoid that the prosecution and punishment of such crimes should not be hindered by the prescription of the prosecution and execution of the punishments, laid down in numerous international treaties the principle of imprescriptibility of war crimes and crimes against humanity as an effective instrument in ensuring the universal repression of international crimes and the realization of the individualization of the international criminal responsibility of individuals who have committed such crimes.

Dreptul penal, în dependență de diferite categorii de crime, fixează termeni, la expirarea cărora orice acțiune publică nu mai poate fi realizată, iar urmărirea penală devine imposibilă. Legislațiile naționale inspirate din dreptul roman reglementează prescripția pentru anumite sau pentru toate infracțiunile. Termenii de prescripție pot varia de la unul până la treizeci de ani în dependență de gravitatea infracțiunilor. În ordinea juridică a statelor ce aparțin sistemului de drept anglosaxon nu se conține o prescriere a celor mai grave crime cum este omorul.¹

Imprescriptibilitatea se aplică crimelor ale căror examinare este foarte dificilă. Aceasta se referă în special la crimele de război și crimele împotriva umanității pentru care este necesar ca o situație de război să înceteze sau ca autoritățile politice ale unei țări să se schimbe pentru ca acțiunea în justiție să fie practic posibilă. Imprescriptibilitatea permite să fie evitată situația când crimele cele mai grave rămân nepedepsite.²

Timp îndelungat juriștii specializați în materia dreptului internațional, practicieni și teoreticieni, nu erau unanimi în vederea determinării originii regulii imprescriptibilității crimelor de război. Unii considerau că acest principiu este o creație a ordinilor juridice naționale, alții – că este o normă internațională având origine cutumiară, actualmente fiind deja codificată.

Urmare a ororilor produse de cele două conflagrații mondiale, omenirea a realizat importanța reprimării universale a crimelor împotriva umanității și a crimelor de război. Printre primele tentative în acest sens, se numără codificarea oficială internațională a principiului imprescriptibilității crimelor internaționale menționate mai sus. Primul tratat internațional în acest sens, a devenit Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității. Reieșind din dispozițiile Convenției:

”Oricare ar fi data la care au fost comise, crimele următoare sunt imprescriptibile:

a) crimele de război, așa cum sunt definite în Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg din 8 august 1945 și confirmate prin rezoluțiile Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite 3 (I) și 95 (I) din 13 februarie 1946 și 11 decembrie 1946 și, în special, "infracțiunile grave" enumerate în convențiile de la Geneva din 12 august 1949 pentru protecția victimelor de război;

¹⁴ J.Vincent, S.Guinchard, Procedure civile, Ed. Dalloz, 2001, pag.531

¹ Dictionnaire pratique du droit humanitaire,
<http://dictionnaire-droit-humanitaire.org/content/article/2/imprescriptibilite/>

² Ibidem

b) *crimele contra umanității, indiferent dacă sunt comise în timp de război sau în timp de pace, așa cum sunt definite în Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg din 8 august 1945 și confirmate prin rezoluțiile Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite 3 (I) și 95 (I) din 13 februarie 1946 și 11 decembrie 1946, evicțiunea prin atac armat sau ocupație și actele inumane care decurg din politica de apartheid, precum și crima de genocid, așa cum este definită în Convenția din 1948 pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid, chiar dacă aceste acte nu constituie o violare a dreptului intern al țării în care au fost comise.*” (art. 1)

”Dacă va fi comisă oricare dintre crimele menționate în articolul 1, prevederile acestei Convenții vor fi aplicate reprezentanților autorității de stat și persoanelor particulare care participă la comiterea ei ca autori sau complici, care se fac vinovați de incitare directă la comiterea oricăreia dintre aceste crime, sau care participă la o înțelegere în vederea comiterii ei, indiferent de gradul de execuție în care s-ar afla, precum și reprezentanților autorității de stat care tolerează comiterea acestei crime”. (art. 2)¹

Un alt tratat internațional în materie, deși de o importanță regională, este Convenția europeană privind imprescriptibilitatea crimelor împotriva umanității și a crimelor de război² care la articolul 1 prevede:

”Orice stat contractant se angajează să ia măsurile necesare pentru ca prescripția să fie inaplicabilă urmării infracțiunilor următoare și executării pedepselor pronunțate pentru astfel de infracțiuni, în măsura în care aceste infracțiuni sunt susceptibile de pedeapsă în legislația națională:

1. *crimele împotriva umanității, prevăzute în Convenția pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid, adoptată la 9 decembrie 1948 de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite;*

2. a) *infracțiunile prevăzute la art.50 din Convenția de la Geneva din 1949 pentru ameliorarea situației răniților și bolnavilor din forțele armate de pe câmpul de luptă, la art. 51 din Convenția de la Geneva din 1949 pentru ameliorarea situației răniților, bolnavilor și naufragiaților forțelor armate, la art. 130 din Convenția de la Geneva din 1949 privind tratamentul prizonierilor de război și la art. 147 din Convenția de la Geneva din 1949 privind protecția persoanelor civile în timp de război;*

b) *orice încălcări similare ale legilor războiului în vigoare în momentul intrării în vigoare a prezentei convenții și a cutumelor de război existente în acel moment, care nu au fost prevăzute de dispozițiile mai sus menționate ale convențiilor de la Geneva, atunci când infracțiunea în speță este considerată deosebit de gravă fie din cauza elementelor sale materiale și internaționale, fie din cauza întinderii consecințelor sale previzibile;*

3. *orice altă infracțiune la legi și cutume din dreptul internațional, așa cum se va stabili în viitor și pe care statul contractant interesat le consideră, în termenii unei declarații făcute conform art. 6, ca fiind de natură analoagă celor prevăzute la paragraful 1 sau 2 al prezentului articol.”*

Între aceste două tratate internaționale există o deosebire substanțială: Convenția din 1968 are efect retroactiv, conținând la art. IV prevederea: *”Statele părți la prezenta Convenție se angajează să adopte, în conformitate cu procedurile lor constituționale, orice măsuri legislative sau de alt ordin care ar fi necesare pentru a asigura imprescriptibilitatea crimelor menționate în articolele I și II ale prezentei Convenții, atât în ceea ce privește urmărirea, cât și în ceea ce privește pedeapsa; acolo unde în acest domeniu ar exista o prescripție, în virtutea legii sau altfel, ea va fi abolită.”* La rândul său, Convenția din anul 1974 nu are un asemenea efect, deoarece se aplică crimelor săvârșite fie după, fie până la intrarea sa în vigoare și pentru care încă nu a expirat termenul de prescripție.³

Statutele tribunalelor internaționale militare (1945, 1946) și penale (1993, 1994) nu au consacrat expres principiul imprescriptibilității crimelor de război și crimelor împotriva umanității. Abia în anul 1998, odată cu adoptarea Statutului Curții Penale Internaționale este consfințită regula imprescriptibilității crimelor internaționale. Astfel, în conformitate cu prevederile articolului 29 din Statutul Curții Penale Internaționale, intitulat *”Imprescriptibilitatea”*, crimele ce țin de competența Curții nu se prescriu. Totodată, în conformitate cu prevederile alineatului 1 al articolului 5 al Statutului, competența Curții este limitată la crimele cele mai grave care privesc ansamblul comunității internaționale. În baza statutului

¹ Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 2391 (XXIII) din 26 noiembrie 1968. Intrată în vigoare la 11 noiembrie 1970. Publicată în *Tratate Internaționale* Nr. 1 art Nr : 96

² *Convenția Europeană privind imprescriptibilitatea crimelor împotriva umanității și a crimelor de război* Strasbourg, adoptată sub egida Consiliului Europei la 25 ianuarie 1974, intrată în vigoare la 27 iunie 2003. <https://www.coe.int/tu/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/09000016800761bd>; <http://www.procuror.ro/article/9102/Convenția-Europeana-privind-imprescriptibilitatea-crimelor-impotriva-umanit%C4%83%C8%9Bii-%C8%99i-a-crimelor-de-r%C4%83zboi>

³ Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов – Москва: МККК, 2011. – 1144 с. P. 932

Curtea are competență în ceea ce privește următoarele crime: a) crima de genocid; b) crimele împotriva umanității; c) crimele de război; d) crima de agresiune.¹

Suplimentar normelor internaționale convenționale, în dreptul internațional umanitar se aplică normele cutumiare. Astfel, potrivit normei 160, practica statelor stabilește că neaplicarea termenului de prescripție crimelor de război este valabilă atât în cazul conflictelor armate internaționale, precum și în cadrul conflictelor armate fără caracter internațional².

În vederea asigurării implementării principiului cercetat în prezenta lucrare în ordinea juridică internă a statelor părți la tratatele internaționale, este necesar ca statele să adopte un cadru normativ intern relevant. Astfel se prezintă astăzi legislațiile penale ale majorității statelor, inclusiv a Republicii Moldova, or, articolul 60 (al. 8) al Codului Penal³ al statului nostru intitulat ”Prescripția tragerii la răspundere penală” prevede:

”Prescripția nu se aplică persoanelor care au săvârșit infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război, infracțiuni de tortură, tratament inuman sau degradant sau alte infracțiuni prevăzute de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, indiferent de data la care au fost săvârșite.”

Întru a exemplifica practic cele menționate mai sus, estimăm relevant să reamintim procesul lui Adolf Eichmann, cunoscut ofițer nazist. Eichmann, numit ”arhitectul Holocaustului”, după ce a fost judecat în contumacie, a fost capturat în Argentina de către Serviciul de informații externe al Israelului, Mosad, în anul 1961, după 15 ani de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Fiind adus în Israel, Eichmann a pledat nevinovat invocând executarea ordinelor superiorilor. Suplimentar, acuzatul a invocat termenul de prescripție de 15 ani, prevăzut de legea argentiniană, întru a fi eliberat de răspundere penală. Instanța a respins acest argument, argumentând că legislația argentiniană nu are forță juridică pentru Israel.⁴ La fel, instanța de judecată din Israel a abordat subiectul nu din punct de vedere a dreptului internațional, ci prin prisma dreptului izraelian, care nu conținea termeni de prescripție pentru crimele împotriva umanității și crimele de război. Eichmann a fost declarat vinovat pentru săvârșirea crimelor de război și crimelor împotriva umanității, a fost condamnat la moarte prin spânzurare și executat în anul 1962.

În concluzie, realizarea conținutului principiului imprescriptibilității crimelor de război și crimelor împotriva umanității, deși suferă interpretări contradictorii și este subminată uneori de reticența statelor, constituie o condiție *sine qua non* în vederea reprimării universale a crimelor internaționale și asigurarea, în ultimă instanță, a individualizării răspunderii internaționale penale a persoanei fizice care a comis crime de război sau crime împotriva umanității.

Referințe bibliografice:

1. Dictionnaire pratique du droit humanitaire, <http://dictionnaire-droit-humanitaire.org/content/article/2/imprescriptibilite/>
2. Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 2391 (XXIII) din 26 noiembrie 1968. Intrată în vigoare la 11 noiembrie 1970. Publicată în *Tratate Internaționale* Nr. 1 art Nr : 96
3. *Conventia Europeana privind imprescriptibilitatea crimelor împotriva umanității și a crimelor de război*, adoptată sub egida Consiliului Europei, Strasbourg, 25 ianuarie 1974, intrată în vigoare la 27 iunie 2003. <https://www.coe.int/ru/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/09000016800761bd>
4. Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов – Москва: МККК, 2011. 1144 с.
5. Statutul Curții Penale Internaționale, adoptat la Roma la 17 iulie 1998, ratificat de Republica Moldova la 9 septembrie 2010, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 190 din 29 septembrie 2010. <http://lex.justice.md/index.php?action=doc&lang=1&id=336126>

¹ Statutul Curții Penale Internaționale, adoptat la Roma la 17 iulie 1998, ratificat de Republica Moldova la 9 septembrie 2010, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 190 din 29 septembrie 2010. <http://lex.justice.md/index.php?action=doc&lang=1&id=336126> [vizitat la 08.01.2017]

² Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L., Alvermann C., Dormann K., Rolfe B., *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules* Cambridge University Press 2005, vol. II, cap. 4, sect. E. перев. Обычное международное гуманитарное право. МККК, 2006. p. 795

³ Codul penal al Republicii Moldova, publicat în *Monitorul Oficial* al Republicii Moldova Nr. 72-74 din 14.04.2009.

⁴ Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов – Москва: МККК, 2011. – 1144 с. P. 932

6. Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L., Alvermann C., Dormann K., Rolfe B., Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules Cambridge University Press 2005, vol. II, capit. 4, secți. E перев. Обычное международное гуманитарное право. МККК, 2006.
7. Codul penal al Republicii Moldova, publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 72-74 din 14.04.2009.

ACTELE DE CONCURENȚĂ NELOIALĂ REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Cornelia GORINCIOI,
Doctorand, USM,
Șef Direcție Concurență Neloială
Consiliul Concurenței al Republicii Moldova

Abstract: *According to the provisions of the Competition Law, unfair competition only exists in the context of the following actions: disparagement of the competitors, incitement to termination of contract with the competitor, acquisition and/ or illegal use of the competitor's commercial secret, stealing the competitor's clients and creating confusion.*

At the moment, the law does not cover all the situations available related to the unfair competition practice. Often, the actions of the entrepreneurs, at a first glance, cannot be considered as unfair competition but, nevertheless, they are. On the other hand, one can also state the contrary: the actions that were not aimed at obtaining advantages on the market can be qualified as unfair competition acts.

The analysis of the forms of unfair competition is even more important, as they are increasingly diverse and spread, especially in growing market economies, such as the economies in transition, in this category may also be included the economy of Moldova.

În plin proces de absorbție, ajustare și implementare a unor practici internaționale în domeniul antreprenoriatului, legislativul Republicii Moldova a adoptat la data de 11.07.2012 Legea concurenței¹. Acest act normativ a venit să inițieze o nouă orânduire de protecție a concurenței și a concurenților, promovare, monitorizare, investigare, sancționare și implicare asupra mediului concurențial specific al Republicii Moldova.

Legea concurenței, reglementează următoarele categorii de componente de încălcări ale legislației concurențiale:

1. Practici anticoncurențiale (acorduri anticoncurențiale, abuz de poziție dominantă și faptele autorităților publice);
2. Concentrări economice nenotificate;
3. Concurență neloială.

În sensul prevederilor Legii concurenței, concurență neloială există doar în cazul următoarelor acțiuni: discreditarea concurenților, instigarea la rezilierea contractului cu concurentul, obținerea și/sau folosirea ilegală a secretului comercial al concurentului, deturnarea clientelei concurentului și confuzie. Alte acțiuni ale întreprinderilor nu pot fi interpretate ca fiind de concurență neloială, or o interpretare extincțivă ar excede câmpul acțiunilor de concurență neloială interzise de prevederile Legii concurenței.

În acest context, prevederile Convenției de la Paris din 20 martie 1883 pentru protecția proprietății industriale² nu sunt atât de stricte. Potrivit art. 10 al Convenției, „constituie un act de concurență neloială orice act de concurență contrar practicilor cinstite în materie industrială sau comercială. Va trebui să fie interzise mai ales: 1. orice fapte care sânt de natură să creeze, prin orice mijloc, o confuzie cu întreprinderea, produsele sau activitatea industrială sau comercială a unui concurent; 2. afirmațiile false, în exercitarea comerțului, care sânt de natură a discredita întreprinderea, produsele sau activitatea industrială sau comercială a unui concurent; 3. indicațiile sau afirmațiile a căror folosire, în exercitarea comerțului, este susceptibilă să inducă publicul în eroare cu privire la natura, modul de fabricație,

¹ Monitorul Oficial nr. 193-197, art. 667 din 14.09.2012.

² Republica Moldova a ratificat-o prin Hotărârea Parlamentului nr. 1328 din 11.03.1993.

caracteristicile, aptitudinea la întrebuițare sau cantitatea mărfurilor”. Astfel, Convenția identifică 2 categorii de acțiuni de concurență neloială: A) acțiuni de concurență neloială strict interzise în orice stat parte la Convenție și B) acțiuni de concurență neloială relative.

A. Acțiunile de concurență neloială strict interzise, în mod obligatoriu sânt reglementate în dreptul intern al statelor semnatare. Aceste acțiuni reflectă comportamentul agresiv al concurenților și consecințele asupra acestora, asupra consumatorilor și asupra mediului concurențial pe o piață relevantă. Aceste componente de încălcări a concurenței sânt reglementate de prevederile art. 15, 18, 19 ale Legii concurenței.

B. Acțiunile de concurență neloială relative, reprezintă acele componente de încălcări construite de fiecare stat în parte prin prisma noțiunii generale a concurenței neloiale. Politica comercială a fiecărui stat este specifică, determinată de factori geopolitici, fapt ce permite o marjă de discrepanță între reglementările. În dependență de istoria activității de întreprinzător, uzanțele adoptate în relațiile comerciale, ierarhia valorilor sociale și principiilor într-un anumit stat, anumite comportamente ale întreprinderilor pot fi dezaprobrate categoric, iar altele admise, chiar dacă, prin prisma noțiunii generale a concurenței neloiale, sunt neloiale.

Spre exemplu, legislația concurențială rusească¹ este mai avansată la capitolul recunoașterii și protecției unor noi obiecte de proprietate intelectuală, care nu se regăsesc în legislația din domeniu vizat a Republicii Moldova. Astfel, legislația rusească protejează ca rezultat al creației industriale modalitatea executării și performanțele. Aceste obiecte reprezintă un ansamblu de acțiuni și modalități speciale și deosebite, utilizate la realizarea anumitor servicii, lucrări.

În România este considerată ca acțiune de concurență neloială, metoda „*bulgărelui de zăpadă*”, care în Moldova nu este interzisă. Potrivit art. 4 lit. c) din Legea privind concurența neloială a României², „*Constituie contravenții următoarele fapte, dacă nu sunt săvârșite în astfel de condiții încât să fie considerate, potrivit legii penale, infracțiuni: c) încheierea de contracte prin care un comerciant asigură predarea unei mărfi sau executarea unor prestații în mod avantajos, cu condiția aducerii de către client a altor cumpărători cu care comerciantul ar urma să încheie contracte asemănătoare*”.

Metoda respectivă a fost inițial definită de jurisprudența franceză, care a decis că reprezintă o vânzare tip „*bulgare de zăpadă*” atunci, când se oferă nouă perechi de ciorapi la un preț interesant oricărei clientele care furnizează trei comenzi similare ale altor consumatoare.

Asemenea exemple sunt o multitudine, însă cert este că fiecare stat, în acest domeniu, are un câmp de manevră relativ larg.

Potrivit teoriei lui A. Smith³, doar libertatea de concurență este o garanție a progresului. Este evident că progresând, evoluează posibilitățile întreprinzătorilor, dar, totodată, survin și un șir de dificultăți, ce țin de protecția intereselor legitime ale acestora. Formele mijloacelor incorecte, folosite de concurenții neloiali pentru acapararea pieței și consolidarea unei poziții net avantajoase pe piață, se modifică și diversifică pe an ce trece.

Actualmente, legea nu acoperă toate cazurile disponibile în practică de concurență neloială. Deseori, acțiunile întreprinzătorilor, la prima vedere, nu pot fi calificate ca acțiuni de concurență neloială, dar ele, totuși, sunt. Totodată, poate fi și invers: ca acțiune de concurență neloială pot fi calificate acele acțiuni, care nu au avut ca scop obținerea avantajelor pe piață. Din cauza unor astfel de situații ambigue, judecătorii și autoritățile uneori iau o decizie foarte controversată în ceea ce privește recunoașterea anumitor acțiuni ca acte de concurență neloială.

În contextul celor menționate, este oportun de examinat posibilitatea completării legislației cu așa prevederi, care ar califica drept acțiuni de concurență neloială următoarele:

• **Acțiune de concurență neloială prin dezorganizarea activității economice a agentului economic (personalului agentului economic).**

Recunoașterea dezorganizării activității agentului economic (personalului) ca acțiune de concurență neloială este îndreptată spre stoparea practicii de a submina relațiile de afaceri existente, civile și de altă natură ale unui agent economic prin metode neonestе. Totodată, pentru a califica anumite acțiuni ca dezorganizare a concurentului, nu este atât de simplu. În cazul, când, de exemplu, un muncitor se angajează la un concurent, deoarece acesta îi propune salariu mai mare și condiții de muncă mai atractive,

¹ Art. 1225, p.1, partea IV, Codul Civil al Federației Ruse din 21.10.1994.

² Monitorul Oficial al României, nr. 24 din 30.01.1991.

³ Adam Smith, *Avuția națiunilor. Cercetare asupra naturii și cauzelor ei*, vol. I, Editura Academiei, București, 1962.

acest fapt nu poate fi calificat ca dezorganizarea activității agentului economic. Însă, în cazul în care se provoacă concedierea cu ulterioară plasare în câmpul muncii unui concurent și aceasta are un caracter masiv, este posibil să fie o acțiune de concurență neloială.

• **Acțiune de concurență neloială prin crearea confuziei.**

Acest tip de acțiuni sunt stipulate în art. 19 al Legii concurenței¹, care prevede: „Sînt interzise orice acțiuni sau fapte care sînt de natură să creeze, prin orice mijloc, o confuzie cu întreprinderea, produsele sau activitatea economică a unui concurent, realizate prin:

a) folosirea ilegală, integrală sau parțială a unei mărci, embleme de deservire, denumiri de firmă, a unui desen sau model industrial sau a altor obiecte ale proprietății industriale de natură să creeze o confuzie cu cele folosite în mod legal de către o altă întreprindere;

b) copierea ilegală a formei, a ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului unei întreprinderi și plasarea produsului respectiv pe piață, copierea ilegală a publicității unei întreprinderi, dacă aceasta a adus sau poate aduce atingere intereselor legitime ale concurentului.” Totodată, sunt cazuri când o întreprindere nu copie (nu produce și nici nu ambalează produsul pe teritoriul Republicii Moldova), ci doar importă și plasează pe piața autohtonă. În acest caz, dacă nu este înregistrat vre-un drept de proprietate industrială asupra formei, ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului, agentul economic nu poate să invoce confuzia, deoarece norma prevede acțiuni cumulative de copiere și plasare pe piață. În acest context, venim cu propunerea de a modifica această prevedere în așa formă ca să răspundă nu doar producătorul/ambalatorul, dar și cel care distribuie acest produs/serviciu.

Sunt companii, care fără scrupule adesea creează confuzie indirectă. În asemenea cazuri nu este vorba de o copiere directă, dar prin anumite elemente specifice, o comunitate de culori, design, mod de prezentare a bunului sau de prestare a serviciilor se creează o confuzie cu agentul economic concurent.

Studierea formelor de manifestare a concurenței neloiale este cu atât mai importantă, cu cât ele capătă o diversitate și o răspândire mai mare, în deosebi în economii de piață în devenire, cum sunt economiile în tranziție, din care categorie face parte și economia Republicii Moldova.

INTEGRAREA EUROPEANĂ ȘI STATUL INOVAȚIONAL – CONDIȚII PRIMORDIALE PENTRU DEZVOLTAREA DURABILĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept,
prof. univ., mem. cor. al AȘM,
Vicepreședinte

**„Mulți indivizi din societatea modernă
sunt ca barcagii: trag la vâsle,
dar stau cu spatele la viitor.”
(Confucius)**

În condițiile în care omenirea a pășit în etapa societății bazate pe cunoaștere, al cărei rezultat final este crearea de noi cunoștințe, inovații, sisteme și tehnologii și punerea lor în aplicare în diferite sfere de activitate umană, implementarea doctrinei statului inovațional în ingineria construcției constituționale a puterii de stat în Republica Moldova este pe deplin justificată.

La începutul procesului de reformare a Republicii Moldova, se părea că, după obținerea independenței și perfecționarea legislației naționale, statul nostru va începe să prospere, nivelul de trai va crește brusc, ramurile economiei naționale vor abandona calea extensivă de dezvoltare și vor trece la metode de terapie intensivă, iar aceste realizări vor afecta pozitiv cultura socială a țării. Astăzi, cu regret, aspirațiile în cauză apar în culori mai sumbre, deoarece aplicarea acestora a dezvăluit o serie de dificultăți enorme, în plan organizațional și juridic.

Totuși, rămânem în epoca reformelor, spiritul public se agită asupra mai multor probleme, toate „vitale”, a căror rezolvare nu mai poate întârzia.

¹ Monitorul Oficial nr. 193-197, art. 667 din 14.09.2012.

Tendențele de dezvoltare economică, la nivel mondial, arată că economia modernă este îndreptată mai mult către o economie bazată pe cunoaștere, care devine, de fapt, principala sursă strategică, la fel ca și capitalul în societatea industrială, exercitând o influență decisivă pentru dezvoltarea și prosperitatea oricărui stat. E bine cunoscut faptul că, în țările înalt dezvoltate economic, utilizarea intensivă a cunoștințelor este factorul principal pentru progresul și creșterea economică durabilă.¹

Republica Moldova, de altfel ca și alte state în tranziție, nu dispune de capacități pentru modernizare și are nevoie de schimbări cardinale, care să asigure statului o dezvoltare durabilă, în conformitate cu spiritul timpului de astăzi. În acest context, statul trebuie să creeze condiții stimulatorii pentru promovarea științei și culturii, dar și pentru implementarea rezultatelor activității intelectuale.²

După obținerea independenței de către Republica Moldova, infrastructura domeniului cercetării-dezvoltării a cunoscut o criză profundă, cauzată de insuficiența și instabilitatea financiară, de deteriorarea bazei materiale și tehnico-științifice, care au provocat exodul masiv al potențialului uman din domeniul de cercetare. În perioada anilor 1990-1999, finanțarea publică a cercetării-dezvoltării a scăzut drastic de la 0,73% din PIB, în 1990, la 0,22%, în 2004. Finanțarea a revenit la 0,6% din PIB, în 2008 și a scăzut din nou la 0,4%, în 2011, din cauza crizei economice și financiare internaționale, care au impus noi constrângeri asupra bugetului public național.³

Este îmbucurător faptul că Strategia de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în 2020 are drept scop „dezvoltarea unui mediu propice pentru activitatea în domeniul cercetării-dezvoltării, crearea condițiilor necesare pentru implementarea produselor inovatoare în sectorul real al economiei – elemente-cheie pentru instituirea în Republica Moldova a unei veritabile societăți și economii bazate pe cunoaștere”.

La răscruce de mileniu, Republica Moldova trebuie să pledeze pentru calea de dezvoltare cea mai progresistă – economia inovatoare, nu în zadar, cuvântul „inovare” fiind unul dintre cele mai frecvent utilizate în societatea contemporană. Inovarea* este un concept și un mod de acțiune specific, analizat și definit în Manualul Oslo.⁴ Acest document face distincție între inovarea tehnologică de produs* și inovarea de proces*.

Țările dezvoltate din lume, inclusiv statele membre ale U.E., mizează mult pe procesul de inovare, considerând că inovarea este un proces complex, care permite transformarea rezultatelor cercetării în beneficii pentru societate. Republica Moldova, ca și alte state candidate, dispune de un Plan de Acțiuni, chemat să asigure implementarea Acordului de Parteneriat și Cooperare dintre Comunitățile Europene și statele lor membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, care conține un compartiment (2.6. Transport, energie, telecomunicații, mediu și cercetări, dezvoltare și inovații), în care, pentru sectorul *Cercetare, dezvoltare și inovație* sunt prevăzute trei acțiuni de bază:

1. *Pregătirea Moldovei pentru integrarea în Spațiul European de Cercetare (ERA) și în cadrul Programelor Comunitare de Cercetare-Dezvoltare, în baza excelenței științifice.* Pentru realizarea acestei acțiuni statul trebuie să asigure:

- Implementarea strategiei informaționale apropiate, pentru a facilita participarea adecvată a savanților la Acordul de cooperare științifică și dezvoltare tehnologică (C&DT);
- Estimarea capacității structurilor de cercetare în Moldova, cu scopul integrării lor în Spațiul European de Cercetare.

2. *Dezvoltarea capacității Moldovei în domeniul cercetării și dezvoltării tehnologice, pentru a susține economia și societatea.* Întru realizarea acestei acțiuni, statul trebuie să asigure consolidarea resurselor umane, materiale și instituționale, în scopul îmbunătățirii capacităților de cercetare-dezvoltare tehnologică și inovare, inclusiv prin intermediul acțiunilor INTAS, EUREKA și COST.

¹ G. Belostecinic. *Dezvoltarea economică a Republicii Moldova*. Akademos, nr. 1(12) 2009, p. 53.

² И. Гучак. Нормативно-правовые аспекты взаимодействия научного сообщества с международными организациями: опыт Республики Молдова. În: Висник, Nr. 11, Украина, 2015, p. 41.

³ Strategia de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în 2020, Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 920 din 07.11.2014, Monitorul Oficial nr. 386-396/1099 din 26.12.2014.

* activitatea de inovare presupune orice intervenție științifică, tehnologică, organizațională, financiară și comercială, care conduce sau vizează să conducă la realizarea produselor sau procedeelelor tehnologice noi sau ameliorate.

⁴ *Manualul Oslo - Linii directoare în colectarea și interpretarea datelor privind inovarea, ediția a III-a*, OECD, Paris, http://www.oecd.org/document/33/0,3343,en_2649_34273_35595607_1_1_1_37417,00.html.

* punerea la punct/comercializarea unui produs mai performant, cu scopul de a furniza consumatorului servicii, în mod obiectiv, noi sau ameliorate.

* punerea la punct/adoptarea de metode de producție sau de distribuție noi sau în bună măsură ameliorate. Ea poate face să intervină schimbări, care afectează separat sau simultan materialele, resursele umane sau metodele de lucru.

3. *Susținerea integrării Moldovei în schimburi științifice, la nivel înalt.* Pentru realizarea acestei acțiuni, statul trebuie să asigure:

- Consolidarea participării Moldovei la programele de studii internaționale Marie Curie, incluzând sprijinul mecanismelor corespunzătoare de revenire;

- Promovarea participării savanților Moldovei la dezbateri și foruri internaționale.

Conform Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte (art. 127)¹, Republica Moldova este obligată să promoveze cooperarea în toate domeniile activităților de cercetare științifică civilă, de dezvoltare tehnologică și activități demonstrative, cu condiția, ca drepturile de proprietate intelectuală să fie protejate în mod adecvat și eficace. Cooperarea în domeniul CDT mai vizează (art. 128): creșterea capacității de cercetare și participarea entităților de cercetare ale Republicii Moldova la programele-cadru de cercetare ale UE; promovarea proiectelor comune de cercetare în toate domeniile CDT; desfășurarea unor activități de formare și a unor programe de mobilitate pentru oameni de știință, cercetători și pentru alte categorii de personal din domeniul cercetării, implicat în activități CDT etc.

Diminuarea volumului mijloacelor financiare pentru sfera știință și inovare cu 254 mln. lei în ultimii 5 ani, ne impune întrebarea dacă vom fi în stare să „pregătim Moldova pentru integrarea în Spațiul European de Cercetare, în baza excelenței științifice” și să „dezvoltăm capacitățile Moldovei, în domeniul cercetării și dezvoltării tehnologice, pentru a susține economia și societatea” sau să desfășurăm activități „de formare a unor programe de mobilitate pentru oameni de știință, cercetători și pentru alte categorii de personal din domeniul cercetării implicat în activități CD”?

Cu părere de rău, nu doar Guvernul, dar și societatea civilă din țara noastră nu percepe importanța cercetării-dezvoltării, ca domeniu de activitate. Un exemplu în acest sens poate servi un Ghid², realizat de două ONG-uri din Republica Moldova (ADEPT și EXPERT-GRUP), cu sprijinul financiar al Departamentului pentru Dezvoltare Internațională (DFID) al Marii Britanii*. Astfel, în Partea a IV-a a Ghidului (Domenii de acțiune prioritară în Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova), autorii propun „o analiză mai detaliată a prevederilor PA ... și a rezultatelor așteptate în trei domenii: democrația și statul de drept, problema transnistreană și dezvoltarea economică și social”. Aceste domenii nu acoperă întreg spectrul de domenii de cooperare dintre UE și RM, însă, în opinia autorilor, ele sunt „cele care definesc cel mai bine prioritățile de pe agenda bilaterală și perspectivele de viitor ale relațiilor dintre UE și RM”.

În situația în care importanța cercetării-dezvoltării pentru relansarea economiei naționale și asigurarea unei dezvoltări durabile a țării este recunoscută ca fiind una din prioritățile de bază, o soluție, în viziunea noastră, ar fi constituționalizarea conceptului de „stat inovațional”.

În forma cea mai simplă, inovațional poate fi considerat statul care promovează inovațiile la nivel național, contribuind, astfel, la creșterea substanțială a capacităților inovatoare, la toate nivelurile de organizare a statului. Un astfel de stat asigură:

- alocarea mijloacelor financiare suficiente în inovații, în dezvoltarea noilor tehnologii, în comercializarea descoperirilor și invențiilor;

- obținerea în permanență a unor inovații reproductibile, asigurând astfel, în măsura posibilităților, depășirea evenimentelor din viața reală, fiind pregătit pentru aceasta din timp, pentru a nu reacționa, aproape întotdeauna, post factum, ca și statul obișnuit;

- consolidarea potențialului intelectual pentru soluționarea unor probleme ce țin de noile tehnologii și implementarea lor, cu scopul final de obținere al profitului și distribuirea echitabilă a acestuia între membrii societății, așa cum este specific unui stat echitabil, în care, în capul mesei stă creatorul, lucrătorul, dar nu individul care s-a îmbogățit printr-un concurs de împrejurări, deseori dubioase;

- selectarea și promovarea în organele de administrare și diverse grupuri de experți, doar a persoanelor capabile pentru desfășurarea unor activități inovatorii, creative și manageriale.

În această ordine de idei, promovarea doctrinei statului inovațional în Republica Moldova trebuie să devină un proiect care să cuprindă întreaga societate.

¹ Legea nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, Monitorul Oficial nr. 185-199 din 18.07.2014.

² Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova: Ghid, Editura GUNIVAS, Chișinău, 2006.

* În Ghid se menționează că opiniile exprimate în această publicație nu reprezintă în mod neapărat punctul de vedere al instituției finanțatoare.

Indiscutabil că, pentru atingerea acestui obiectiv, sunt necesare anumite eforturi. În primul rând, este vorba de investiții serioase în sfera inovării, astfel încât să înviorăm procesul de comercializare a ideilor, invențiilor, descoperirilor de către oamenii de știință din țara noastră.

Aceasta presupune atât o serie de reforme în anumite domenii de reglementare normativă (ex. întreprinderi și parcuri inovatoare, statutul cercetătorului, protecția proprietății intelectuale etc.), cât și sporirea gradului de interacțiune a statului cu societatea civilă, sectorul privat, stabilirea unui sistem de feedback eficient, care ar permite statului să-și ajusteze politicile în raport cu informația privind rezultativitatea și performanța acestora, obținută de la instituțiile societății civile.

În statul inovațional și cetățeanului îi revin sarcini de mare importanță. Acesta trebuie să-și asume o mare răspundere, să devină extrem de activ, să manifeste interes față de tot ceea ce se întâmplă în stat, bazându-se pe munca, inteligența și aptitudinile sale, demonstrând, astfel, un activism social sporit.

În condițiile civilizației de azi, printre factorii de cea mai mare importanță se regăsesc informația și imaginația. În esență, acesta este un lucru firesc, fiindcă în orice timp, ideile geniale se adaptează la cerințele intelectuale ale societății, pătrunzând în cele mai ascunse spații ale vieții. Ideile corect organizate întotdeauna au constituit arma decisivă a politicii. Nu în zadar J.-F. Revel menționa că sărăcia popoarelor este consecința politicii bazate pe idei proaste¹.

Succesele și eșecurile națiunilor sunt legate de modul de gândire al grupurilor lor de avangardă, căci potențialul societății moderne este determinat nu de volumul cunoștințelor acumulate în ea, ci de entropia lor, diseminarea și posibilitățile lor de acumulare.

În opinia noastră, lupta pentru viitor o vor câștiga societățile în care educația va fi mai liberă și mai universală, finalitățile nefiind alese spontan. În schimb, sistemele care vor continua să producă indivizi, în calitate de mijloace de obținere a rezultatului programat – vor pierde.

Geniile se nasc în provincie și mor la Paris, spune o zicală franceză. Potențialul intelectual este spontan dispersat în mediul geografic, temporal și politic. De aceea, nici partidul (partidele) aflat (e) la putere, nici depărtarea localității de centru, nici vremurile nefericite nu trebuie să împiedice activitatea intelectuală a societății care este preocupată de viitorul său. Să reținem faptul că nici strategiile guvernamentale de luminare a poporului, nici cultul medieval al cunoștințelor, susținut de monarhii cei mai înaintați, nu au dus la rezultate palpabile în societățile conservatiste și închise.

Libertatea activității intelectuale, scria Z. Brzezinski, este esențială pentru că democrația nu este capabilă să răspundă la întrebarea ce este, de fapt, o viață bună². Același autor susține că tocmai activitatea intelectuală brusc crescută în sec. al XX-lea în America Latină, Europa de Sud-Est, Egipt și India le-a permis acestor state să devină receptivă la critică. Lucrul acesta este important, deoarece societăților intelectual-active le este suficient uneori doar un imbold, pentru a se avânta pe calea schimbărilor.

Deoarece sensul general al activității intelectuale constă în valorificarea de către societate a realității înconjurătoare, elaborarea strategiei și tacticii de reacționare la diverse situații, în activitatea politică intelectuală se încadrează preponderent acele forme de activitate mintală, care tind spre comunicare, spre discurs. În majoritatea cazurilor, activitatea sus-menționată se manifestă la nivel științific, religios, cotidian și de cultură generală. Datorită acesteia, se cooperează eforturile în educație, știință și artă. Activitatea poate fi orientată atât spre un rezultat concret, cât și spre o exprimare verbală sau vizuală intrinsecă. De cele mai dese ori însă ea se manifestă în căutarea de noi sensuri sau a celor pierdute, în elaborarea și promovarea simbolurilor, formularea concepțiilor, doctrinelor, paradigmele sociale.

Din aceste considerente, activitatea intelectuală trebuie garantată juridic, prin instituirea unor și garanții constituționale.

După cum se știe, Curtea Supremă a SUA a plasat deschiderea informațională sub protecția Amendamentului 1 la Constituția SUA*, care interzice orice limitare (inclusiv legislativă) a libertății

¹ F. Revel J, *Democracy Against Itself*, USA, Free Press, 1993. p.167.

² Z. Brzezinski, *Out of Control*, USA, 1993. p.75.

* Amendamentul I. (Libertatea religiei, a cuvântului, a presei, libertatea de întrunire și de petiționare). Congresul nu va elabora nicio lege care să impună o religie sau să interzică practicarea liberă a unei religii; sau să restrângă libertatea cuvântului sau a presei; sau dreptul poporului la întrunire pașnică sau de a adresa Guvernului petiții privind repararea nedreptăților. *Constituția Statelor Unite ale Americii*. forumulconstitutional.ro/download/constitutia-s-u-a.pdf, vizitat la 19.08.2016.

cuvântului, conștiinței și petițiilor, dezvăluind astfel procesele schimbului intelectual în spațiul liber de limitări de drept.

Ideologiile consolidează valorile și orientările, expun teoria trecutului, legiferează prezentul și creează viziuni despre viitor. Ele ajută la formularea modului de abordare a problemelor actuale, stimulează energia și determină motivele necesare pentru soluționarea efectivă a acestor probleme.

Actualmente, procesul dezideologizării a cuprins țările posttotalitare, cea ce se reflectă și în constituțiile lor. Însă problema reală a acestor state, inclusiv și a Republicii Moldova, constă nu atât în renunțarea la ideologie, cât în recunoașterea consecvență a pluralismului ideologic, a dreptului omului la comportament neconform și de împotrivire față de organizațiile bazate pe interes monoideologic sau pur și simplu colectiv. Evident că cetățenii trebuie să fie protejați nu numai de violența fizică, ci și de cea ideologică. Libertatea lor intelectuală trebuie să fie apărată nu numai față de Guvern, ci și față de democrație. Cert este faptul că și astăzi, legile adesea se dovedesc a fi, în exclusivitate, niște pârgșii ale puterii executive ale statului.

Analizând practica Curții Supreme de Justiție a SUA, au fost identificate „patru libertăți esențiale” ale universalității americane:

- a) libertatea de a-și stabili bazele academice ale instruirii;
- b) libertatea de a-și alege lectorii;
- c) libertatea metodelor de studii;

d) libertatea de opțiune a celor ce învață. Cu alte cuvinte, cetățenii țărilor posttotalitare trebuie să fie protejați împotriva recidivelor de violență intelectual-corporativă.

E imperios să recunoaștem că statul a conștientizat de mai mult timp faptul că ideile sunt în stare să răstoarne lumea și că dinamica socială a lumii se bazează pe convingeri. Negând divergențele de păreri în problemele vieții, statul, de regulă, respectă tradiția, ca principală condiție a ordinii sociale.

Întrucât, așa cum se consideră astăzi, inaccesibilitatea informației, fie și pentru o parte din populația țării, de regulă, blochează mecanismul democrației, ascunderea informației compromise puterea mai mult decât adoptarea unor decizii proaste. Ca rezultat, statul elaborează un limbaj politic special, care doar în aparență este deschis. Așa apare fenomenul „logocrației” politice, adică sistemul actual de utilizare rafinată a cuvântului.

În viziunea noastră însă, pentru putere întotdeauna există ispita de a suprima imaginația societății civile și de a răspândi atmosfera de izolaționism intelectual. Tocmai de aceea, activitatea intelectuală a societății civile nu coincide cu activitatea ideologică a statului.

Garanția progresului o poate da numai poziția autonomă a societății în raport cu puterea de stat. Cu alte cuvinte, pentru asigurarea progresului este necesară unirea părții „dominante” și a celei „subordonate” ale națiunii, în așa fel ca celei dintâi să i se garanteze păstrarea puterii, iar celei de-a doua – asigurarea avantajelor libertății. De aceea, cea mai bună orânduire politică poate fi considerată aceea, care este capabilă să cultive la cetățeni cel mai înalt respect față de dreptul altuia, în îmbinarea cu dragostea de propria libertate. În afară de aceasta, statul nu trebuie să amenințe libertatea intelectuală, deoarece, din punct de vedere al suveranității poporului, cenzura intelectuală politiceste este absurdă.

De fapt, antagonismul dintre ordinea de stat și libertatea societății civile este mai convenabil să fie recunoscut deschis. Întrucât interesul progresului cere ca libertate civică să fie prețuită mai înalt decât ordinea de stat, de aici reiese că libertatea activității intelectuale trebuie să fie apărată de constituție. Altfel spus, dacă instanțele guvernamentale și, în genere, orice instanțe oficiale ale puterii interzic denaturarea adevărului, aceasta deja e suficient într-o crea un pericol de moarte, pentru libertatea intelectuală a omului.

La vremea sa, A. Soljenițan a taxat ingerința statului în procesele informaționale drept „pericol cumplit”. Deoarece suprimarea informației duce la entropie și distrugere¹, toate obstacolele pentru schimbul liber de idei în societate trebuie să fie înlăturate. Este semnificativ că, în urmă cu 250 de ani, în 1766, Suedia a devenit prima țară din lume, care a introdus o lege constituțională (*Legea libertății presei*), pentru a abolii cenzura. Astfel, legea prevedea că documentele oficiale, la cerere, să fie puse la dispoziția oricărei persoane, fără perceperea vreunei taxe. Deciziile autorităților de a refuza accesul la documente oficiale puteau fi atacate la tribunalele administrative generale și, în ultimă instanță, la Curtea Supremă Administrativă.

¹ A. Солженицын, *Нобелевская лекция*, Новый мир, 1989, пг. 7, р. 142.

Pentru a evita dictatura politică, noi trebuie să trăim într-un mediu intelectual tolerant, mintal mobil, deschis imaginației și diversității de stil.

În aspect constituțional, aceasta înseamnă că infrastructura intelectual-creativă a societății civile trebuie să fie protejată împotriva oricărui amestec, în primul rând, din partea statului. Din aceasta, de asemenea, decurge că niciun fel de informație nu poate fi considerată secretă nelimitat de mult timp, că persoanele particulare nu trebuie și nu pot să poarte răspundere pentru divulgarea secretului de stat, că libertatea de opinie nu poate fi îngrădită atât de puterea politică (întruchipată în oameni), cât și de puterea juridică abstractă.

În general, există trei abordări, privitor la ideologia politică: obligativitățile unei anumite ideologii; ideologia unică susținută de stat, fără sancționarea altor opinii exprimate; diversitatea liberă a ideologiei politice.¹

În scopul impunerii obligatorii a unei anumite ideologii, sunt impuse sancțiuni, inclusiv penale, pentru încălcarea acestui principiu. De exemplu, Constituția Vietnamului (art. 30) declară că statul și societatea păstrează și dezvoltă cultura vietnameză – caracterul popular al acesteia, contemporanitatea, umanitatea; moștenesc și multiplică valorile culturale ale naționalităților Vietnamului, ideile, morala și stilul lui Hồ Chí Minh. Constituția interzice cu strictețe propagarea ideologiei reacționare și amorale.²

Instituirea unei *ideologii unice susținută de stat*, dar fără sancționarea altor opinii exprimate, se întâlnește, de exemplu, în Coreea de Nord, în conformitate cu Constituția căreia (art. 10), statul, fortificând revoluția ideologică, sporește conștiința ideologică a tuturor membrilor societății, educându-i în spiritul tradițiilor clasei muncitoare și transformă întreaga societate într-un colectiv tovarășesc încheșat. Statul (art. 13 din Constituție), prin întreaga sa activitate „traduce în viață spiritul și metoda Chonsanri, a cărei esență constă în faptul că suspușii ajută pe cei „de jos”, identifică în grosul maselor soluția corectă a problemelor, înaintează pe prim-plan munca politică, lucrul cu oamenii și identifică entuziasmul conștient al acestora”.³

Constituția Cubei (art. 8) dispune că statul socialist aprobă ideologia, regulile de conviețuire și comportament specifice societății libere de exploatarea omului de către om.⁴

Libertatea ideologiei politice este un principiu constituțional, recunoscut de majoritatea statelor lumii. De exemplu, Constituția Republicii Moldova, dispune (art. 5) că nicio ideologie nu poate fi instituită, ca ideologie oficială a statului.⁵ Constituția Republicii Slovacia (art. 1) dispune că statul este liber de orice ideologie.⁶ În Spania (art. 16 din Constituție) este garantată libertatea ideologică a indivizilor și a comunităților, fără nicio limitare privind formele de manifestare, în afara celor necesare pentru păstrarea ordinii publice protejate de lege.⁷ În Constituția Bulgariei (art. 11) se consacră că niciun partid politic sau ideologie nu poate fi proclamat(ă) sau afirmat(ă), ca fiind un partid sau o ideologie a statului.⁸ În Belgia (art. 19 din Constituție) libertatea de susținere a opiniilor proprii în orice privință este garantată, cu excepția infrafracțiunilor comise, ca urmare a exercitării acestor libertăți.⁹

Revenind la aspectul juridic al problemei, trebuie să recunoaștem că libertatea ideologiei, în mod obligatoriu, trebuie să fie însoțită de interzicerea cenzurii.

Astfel, conform Constituției Belgiei (art. 25), presa este liberă, cenzura nu poate fi introdusă.¹⁰ Cenzura mijloacelor de informare în masă este interzisă, dispune Constituția Lituaniei (art. 44). Constituția Croației (art. 38) completează interdicția cenzurii cu dreptul jurnaliștilor la difuzarea liberă a materialelor de reportaj și acces la informație.¹¹

Reglementări extinse la acest capitol găsim în Constituția Italiei (art. 21),¹² în conformitate cu care presa nu poate fi supusă niciunei forme de autorizare sau cenzură. Sechestrul poate fi instituit numai în baza unui ordin judecătoresc motivat și numai în legătură cu delikte prevăzute expres de legea presei sau în cazul încălcării obligației de identificare a persoanelor responsabile, pentru comiterea acestor delikte.

¹ I. Guceac. *Constituția la răscruce de milenii*, Chișinău, 2013, p. 353.

² *Конституция Вьетнама*, www.myrpzs.ru/konstituciya-vetnama-1992/, vizitat la 23.08.2015.

³ *Конституция КНР 1982 г.*, www.chinalawinfo.ru/constitutional_law/constitution, vizitat la 22.09.2013.

⁴ *Конституция Республики Куба*, www.ru.wikisource.org/wiki, vizitat la 12.08.2013.

⁵ *Constituția Republicii Moldova*, Chișinău, Cartier, 2015.

⁶ *Constituția Republicii Slovace*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, codex.just.ro.

⁷ *Constituția Regatului Spaniei*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

⁸ *Constituția Republicii Bulgariei*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

⁹ *Constituția Regatului Belgiei*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

¹⁰ *Constituția Regatului Belgiei*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

¹¹ *Constituția Republicii Croația*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

¹² *Constituția Republicii Italia*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

În aceste cazuri, în măsura în care este absolut necesară, iar intervenția în timp util a autorității judiciare nu este posibilă, confiscarea unei publicații periodice se poate efectua de către poliția judiciară, urmând ca, imediat și nu mai târziu de 24 de ore, aceasta să supună măsura respectivă, spre validare, autorității judiciare competente. În absența unei astfel de validări, în decursul următoarelor 24 de ore, măsura trebuie revocată și considerată nulă de drept. În același timp, Constituția interzice publicațiile, spectacolele și alte manifestări, care contravin moralei publice. Măsurile de prevenție și măsurile de combatere a acestor încălcări sunt stabilite de lege.

Presa din Grecia este liberă, cenzura și orice alte măsuri preventive fiind interzise (art. 14 din Constituție). La fel, este interzisă confiscarea ziarelor și a altor publicații înainte sau după punerea lor în circulație. În mod excepțional, confiscarea va fi permisă prin ordinul procurorului, după punerea în circulație și în cazul: unei infracțiuni contra religiei creștine sau a oricărei alte religii cunoscute; unei insulte împotriva persoanei Președintelui Republicii; unei publicații care divulgă informații privind componența, echipamentele și organizarea forțelor armate sau a fortificațiilor țării sau care are drept scop răsturnarea violentă a regimului, sau care este îndreptată împotriva integrității teritoriale a Statului; unei publicații obscene, care este ofensatoare pentru decența publică, în cazurile stipulate prin lege.¹

Constituția Germaniei (art. 5) garantează libertatea presei și libertatea de informare, prin intermediul programelor de radio și de televiziune și al filmelor, excluzând cenzura.²

Constituția Poloniei (art. 54) interzice cenzura mijloacelor de comunicare în masă și cenzurarea acordării de licențe pentru presă.³ Și Constituția Moldovei (art. 33), garantând libertatea creației artistice și științifice, dispune că creația nu este supusă cenzurii.

Reamintim că libertatea ideologiei este o condiție obligatorie pentru libertatea creației, recunoscută drept un element indispensabil al vieții spirituale a societății, tradiției democratice, statului de drept.⁴

Statele contemporane recunosc importanța vieții spirituale a societății, din care motiv și introduc în conținutul normativ al constituțiilor principiile de bază ale ei, formulări despre libertatea opiniilor, libertatea activității științifice și de creație, libertatea artei, protecția proprietății intelectuale etc.

De exemplu, în preambulul Constituției Egiptului se menționează despre rolul inovațional, științific și cultural al statului egiptean, deoarece aceasta se întrușchipează în forța gândirii egiptene, creației și artei, inclusiv în universități, centre științifice, centre lingvistice și de cercetare, presă, artă, literatură și mijloace de informare în masă, în biserica națională și Universitatea al-Azhar, cu istoria ca pilon de bază a identității naționale, limba arabă și shariatul islamic ca gândire moderată – parte a gândirii iluminate.⁵

O condiție indispensabilă pentru libertatea creației științifice și artistice reprezintă neamestecul statului în procesele de creație, din care motiv constituțiile declară libertatea acestor activități. De exemplu, Constituția Turciei (art. 27) oferă fiecăruia dreptul de a studia liber și de a preda știința și artele, de a explica, inclusiv a realiza, cercetări în aceste domenii.⁶ Prin Constituția Bulgariei (art. 54), creativitatea artistică, științifică și tehnologică este recunoscută și garantată prin lege. Statul protejează drepturile inventatorilor, drepturile de autor și drepturile conexe. În Constituția Letoniei (art. 113) se menționează că statul recunoaște libertatea cercetărilor științifice, a activităților artistice și a altor activități creative și protejează drepturile de autor și brevetele.⁷

În conformitate cu Constituția, Ungaria asigură libertatea de cercetare științifică și creație artistică, libertatea de învățare, în vederea dobândirii celui mai înalt nivel posibil de cunoștințe și libertatea de predare în cadrul stabilit prin lege. Mai mult decât atât, statul nu are dreptul să decidă cu privire la probleme legate de adevărul științific; numai oamenii de știință au dreptul de a evalua o cercetare științifică.⁸

Constituția Estoniei (art. 38) declară că știința și arta, precum și predarea acestora sunt gratuite. Universitățile și instituțiile de cercetare sunt autonome în limitele prevăzute prin lege.⁹ Constituția Germaniei (art. 5) statuează că artele și științele, cercetarea și învățământul sunt libere. Libertatea de a preda nu exonerează nicio persoană de supunerea față de Constituție.

¹ *Constituția Republicii Elene*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

² *Legea fundamentală a Republicii Federale Germania*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

³ *Constituția Republicii Polone*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

⁴ I. Guceac, *Constituția la răscruce de milenii*, op. cit., p. 355.

⁵ *Историческая Конституция Египта*, worldconstitutions.ru/archives/61, vizitat la 12.07.2013.

⁶ *Конституция Турецкой Республики*, legalportal.am/download/constitutions/227_ru.pdf, vizitat la 23.08.2016.

⁷ *Constituția Republicii Letonia*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

⁸ *Constituția Ungariei*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

⁹ *Constituția Republicii Estonia*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

În Grecia (art. 16 din Constituție) artele și științele, cercetarea și învățământul sunt recunoscute libere, iar dezvoltarea și promovarea acestora se consideră obligația statului. Libertatea academică și libertatea de a preda nu exonerează nicio persoană de supunerea față de Constituție. Învățământul, în Grecia, reprezintă o misiune fundamentală pentru stat și are ca obiectiv formarea morală, intelectuală, profesională și fizică a cetățenilor greci, dezvoltarea conștiinței naționale și religioase și formarea acestora, ca cetățeni liberi și responsabili.

În Constituția Portugaliei (art. 42) creația intelectuală, artistică și științifică este garantată. Această libertate include dreptul de a inventa, de a produce și de a publica lucrări științifice, literare și artistice, precum și protejarea prin lege a dreptului de autor.¹

Arabia Saudită (art. 29 din Constituție) manifestă grijă de știință, literatură și cultură și încurajează efectuarea cercetărilor științifice.² În Peru (art. 2 alin. (8) din Constituție) fiecare se bucură de libertatea creației intelectuale, artistice, tehnice și a creației științifice, inclusiv de dreptul la proprietate asupra acestor invenții și la orice avantaje legate de ele.³ În Polonia (art. 73 din Constituție) fiecăruia i se asigură libertatea creației științifice, cercetărilor științifice, inclusiv la publicarea rezultatelor lor.

Libertatea științei, artei și a altor genuri de creație, inclusiv drepturile care provin din activitatea științifică, de creație sau alt gen de activitate intelectuală sunt garantate și în Macedonia (art. 47 din Constituție).⁴ În Brazilia (art. IX din Constituție) activitatea intelectuală, artistică, științifică și comunicațională este liberă, nu poate fi cenzurată și nu are nevoie de permisiune.⁵

Unele Constituții nu menționează libertatea creației științifice și artistice, ci doar garantarea acestor activități. Astfel, Constituția Republicii Moldova (art. 33) garantează libertatea creației artistice și științifice. Dreptul cetățenilor la proprietatea intelectuală, interesele lor materiale și morale ce apar în legătură cu diversele genuri de creație intelectuală sunt apărute de lege. Conform Constituției Yemenului (art. 27), statul garantează libertatea cercetărilor științifice și realizărilor în literatură, artă și cultură. Aceste realizări însă trebuie să corespundă spiritului și scopului Constituției.⁶ Constituția Albaniei (art. 58) garantează tuturor libertatea creației artistice și a cercetărilor științifice, inclusiv venitul obținut în urma acestor activități.⁷ În Polonia fiecăruia i se garantează libertatea creației artistice, cercetărilor științifice, publicarea rezultatelor acestora (art. 73 din Constituție).

În vederea creării unor condiții efective pentru realizarea libertății creației științifice și artistice, Constituțiile obligă statul să întreprindă acțiuni concrete în acest scop. Astfel, Constituția Coreei de Sud (art. 127) obligă statul să întreprindă toate măsurile pentru ameliorarea economiei naționale, prin intermediul dezvoltării științei și tehnologiilor, resurselor informaționale și a forței de muncă, inclusiv contribuind la implementarea inovațiilor tehnice.⁸

Constituția Afganistanului (art. 47) obligă statul să elaboreze programe eficiente pentru dezvoltarea științei, culturii, literaturii și artei. Statul garantează drepturile autorilor, inventatorilor și exploratorilor, stimulează și susține cercetările științifice în toate domeniile.⁹

Conform Constituției Croației (art. 68), statul este obligat să contribuie și să ajute la dezvoltarea științei, culturii și artei; să protejeze valorile științifice, culturale și artistice în calitatea lor de patrimoniu național spiritual.

Pentru asigurarea libertății tuturor formelor de creație, statul egiptean se obligă: să dezvolte sferele științei, artei, literaturii, să finanțeze novatorii și inventatorii, să protejeze inovațiile și invențiile lor și să le aplice spre binele societății (art. 46 din Constituție); să garanteze libertatea cercetărilor științifice și literare; să protejeze autonomia Academiiilor de științe și lingvistice și a Centrelor de cercetare și să repartizeze între ele un procent suficient din venitul național (art. 59 din Constituție).

Conform Constituției Chinei, statul dezvoltă științele sociale și exacte, popularizează cunoștințele tehnico-științifice, stimulează realizările din domeniul activității de cercetare științifică, invențiile și

¹ *Constituția Republicii Portugheze*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

² *Основной Низам (Положение) Королевства Саудовской Аравия*, www.worldconstitutions.ru/archives/86, vizitat la 24.05.2013.

³ *Политическая Конституция Перу*, worldconstitutions.ru/archives/534.

⁴ *Конституция Республики Македония*, www.concourt.am/armenian/legal_resources/world.../macedon-r.htm.

⁵ *Конституция Бразилии (1988, русский текст)*, ru.wikipedia.org/wiki/, vizitat la 23.08.2016.

⁶ *Конституция Йеменской Республики*, legalportal.am/download/constitutions/246_ru.pdf, vizitat la 23.08.2016.

⁷ *Конституции государств Европы*. Москва: НОРМА, 2001 г.

⁸ *Конституция Южной Кореи*, legalportal.am/download/constitutions/119_ru.pdf, vizitat la 23.08.2016.

⁹ *The Constitution of Afghanistan*, [on-line0] http://www.afghan-web.com/politics/current_constitution.html#chapterthree, vizitat 04.04.2015.

descoperirile în domeniul tehnicii (art. 20).¹ Confederația elvețiană încurajează cercetarea științifică și inovația, gestionând, creând sau restabilind, în acest scop, Centre de cercetare (art. 64 din Constituție).²

Guvernul Etiopiei (art. 51 din Constituție) este obligat să stabilească și să aplice standarde naționale și principii de bază ale politicii în domeniul științei și tehnologiilor, inclusiv în protecția și dezvoltarea patrimoniului cultural și istoric. Guvernul mai este obligat:

- să susțină, conform principiului egalității, creșterea și îmbogățirea culturii și tradițiilor, care corespund drepturilor fundamentale, demnității umane, ideilor și normelor democratice, inclusiv dispozițiilor din Constituție;

- să acorde suport pentru dezvoltarea artei, științei și tehnologiilor, în măsura în care permit resursele țării (art. 91 din Constituție).³

Guvernul Iranului trebuie să întreprindă toate acțiunile pentru promovarea inițiativei și spiritului cercetător în toate sferele științei, tehnicii, culturii și islamului, prin crearea Centrelor de cercetare și stimularea cercetătorilor (art. 3 alin. 10 din Constituție).⁴ În Qatar (art. 24 din Constituție), stimularea științei, artelor, protecția patrimoniului cultural și național, contribuirea la efectuarea cercetărilor științifice este una dintre sarcinile statului.⁵

Statul portughez (art. 73 din Constituție) este obligat să contribuie la democratizarea instituțiilor culturale, stimulând și asigurând accesul tuturor cetățenilor la realizările culturii și la creație. Când privește creația științifică și descoperirile, inclusiv inovațiile tehnologice, acestea sunt stimulate și susținute de stat în așa fel, încât să asigure libertatea și autonomia respectivă, creșterea concurenței și interacțiunea dintre instituțiile științifice și întreprinderi. Totuși una dintre sarcinile primordiale ale statului (art. 81 lit. j) din Constituție) constă în asigurarea unei politici științifice și tehnologice pentru dezvoltarea favorabilă a țării.⁶

Constituția Vietnamului (art. 37) oferă științei și tehnicii un rol primordial în procesul de dezvoltare social-economică. Pentru realizarea acestui obiectiv, statul elaborează și realizează politica în domeniul științei și tehnicii, dezvoltă știința și tehnologiile moderne, are grijă de dezvoltarea echilibrată a tuturor ramurilor științei pentru crearea bazelor științifice, pentru elaborarea vectorului de bază al politicii și legislației, în scopul renovării tehnologiilor, dezvoltării forțelor de producție, ridicării calificării în administrare, asigurarea calității optime și tempoul de dezvoltare a economiei, în vederea asigurării aportului real pentru apărarea națională și securitatea statului. Statul vietnamez finanțează și stimulează alocarea mijloacelor dedicate științei din diferite surse financiare, oferă condiții privilegiate ramurilor prioritare ale științei și tehnologiei, are grijă de pregătirea și utilizarea rațională a lucrătorilor tehnico-științifici, în special a celor cu un nivel înalt de calificare, creează condiții pentru creație și munca plină de abnegație a oamenilor de știință, dezvoltă diverse forme de organizare a activității de cercetare științifică, raportează cercetările științifice la nivelul de dezvoltare social-economică a țării, asigură legătura strânsă dintre cercetările științifice și sfera de producție și antreprenariat (art. 38 din Constituție). Statul mai are sarcina de a extinde relațiile de colaborare cu alte țări în domeniul culturii, informaticii, literaturii, artei, științei, tehnologiilor etc. (art. 43 din Constituție).

Conform Constituției Turkmenistanului, statul va stimula creația științifică și artistică și diseminării rezultatelor pozitive ale acestora, va contribui la dezvoltarea relațiilor internaționale în domeniul științei, culturii și educației (art. 10),⁷ la dezvoltarea științei, culturii, artei, creației populare (art. 36). Constituția Ucrainei (art. 54) obligă statul să contribuie la dezvoltarea științei, stabilirea relațiilor științifice cu comunitatea internațională.⁸

Republica Macedonia (art. 47 din Constituție) contribuie, ajută și protejează dezvoltarea științei, artei și culturii, contribuie și ajută dezvoltarea științifică și tehnologică.⁹ Constituția Maltei (art. 8) impune

¹ Конституция Китайской Народной Республики Принята Всекитайским Собранием Народных Представителей 4 декабря 1982 г., (с изм. 1988, 1993, 1999, 2004 гг.), chinalawinfo.ru/constitutional_law/constitution, vizitat la 13.03.2015.

² Союзная конституция Швейцарской Конфедерации от 18 апреля 1999 года, www.concourt.am/armenian/.../swiss-r.htm, vizitat la 14.04.2015.

³ Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia [on-line] <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/et/et007en.pdf>, vizitat 29.01.2015.

⁴ Конституция Исламской Республики Иран, www.cis-emo.net/sites/.../constitution_of_iran., vizitat la 14.03.15.

⁵ Конституция Катара, worldconstitutions.ru/?p=92, vizitat la 14.03.2015.

⁶ Constituția Republicii Portugheze, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

⁷ Конституция Туркменистана, www.turkmenbusiness.org/node/127, vizitat la 14.04.2015.

⁸ Конституция Украины rada.gov.ua/uploads/documents/27396.pdf6, vizitat la 18.06.2015.

⁹ Конституция Республики Македония, www.concourt.am/.../legal/.../macedon-r.htm, vizitat la 14.04.2015.

statul să contribuie la dezvoltarea culturii, cercetărilor științifice și tehnice.¹ În Spania (art. 44 din Constituție), statul va încuraja și proteja accesul la cultură, la care toți cetățenii au dreptul și vor încuraja știința, cercetarea științifică și tehnică, în beneficiul interesului general. Constituția Yemenului (art. 27) obligă statul să asigure mijloacele necesare, susținerea și stimularea invențiilor tehnico-științifice, operelor artistice și să protejeze realizările din acest domeniu.

Revenind la situația Republicii Moldova, constatăm că Constituția noastră nu operează cu noțiunile „inovație”, „inovare”, „dezvoltare inovațională”, „politică de inovare”, dar, fără îndoială, că unele dintre normele sale creează premise importante, întru modernizarea societății, dezvoltarea acesteia pe principii inovaționale. În special, drepturile consacrate în titlul II din Constituție contribuie la crearea condițiilor necesare pentru formarea și dezvoltarea unei economii inovatoare. Cu toate acestea, în opinia noastră, acest lucru nu este suficient, iar progresul în edificarea unei economii inovatoare ar trebui să fie o reformă care implică modificări majore în Constituția Republicii Moldova.

Cu toate că în ultimii ani, numărul actelor legislative, Hotărârilor de Guvern, documentelor de politici, în domeniul relațiilor din sfera cercetare și dezvoltare a crescut considerabil, lipsa de coerență în procesul de elaborare a unor astfel de acte dă naștere unor lacune, ambiguități și contradicții între normele lor. Între timp, transparența și protecția mecanismelor de realizare a activității de inovare devine o condiție necesară progresului în acest domeniu.

Astfel, este nevoie de consolidarea tuturor normelor menționate anterior; de un singur document cu efect juridic direct și capabil de a oferi soluții pentru orice coliziuni juridice.

Este evident că un astfel de instrument ar putea fi doar Constituția Republicii Moldova, deoarece doar Legea Supremă a statului este în măsură să completeze lacunele juridice existente și să asigure uniformitatea acestor acte. Recunoscând caracterul axiomatic al afirmației că „legea supremă în stat este Constituția”,² reiterăm că valorile consacrate în conținutul ei sunt esențiale pentru existența unei societăți, bazate pe cunoaștere.

Consacrarea în Constituția Republicii Moldova a caracteristicii de stat inovațional poate servi drept dovada unei tendințe de consolidare a eforturilor depuse, în scopul unei dezvoltări durabile a societății noastre. Acest lucru ar fi un imbold nu numai pentru dezvoltarea economică și tehnologică, dar, de asemenea, pentru reformarea sferei sociale, sistemului de guvernare și a întregii ordini sociale.

Un efort important, în fundamentarea caracteristicii de stat inovațional pentru Republica Moldova, ar fi recunoașterea oficială, prin consacrarea acestei sintagme în art. 1 alin. (3) din Constituție (*Republica Moldova este un inovațional...*). Constituționalizarea caracteristicii „stat inovațional”, în viziunea noastră, ar spori garantarea acestui obiectiv strategic, prin norme juridice subordonate dispozițiilor din Legea Fundamentală, ar transforma Constituția în forță motrice a procesului de dezvoltare inovațională a statului.

Desigur, nu poate fi vorba de consacrarea detaliată, în Constituție, a conceptului de activitate inovațională și a mecanismului de implementare a acesteia, dar numai de stabilirea unui cadru general, pentru reglementarea acestui domeniu.

În această ordine de idei, propunem completarea articolului 126 (Economia) din Constituție, cu dispoziția care ar obliga statul să stimuleze activitatea de întreprinzător, bazată pe inovații. În viziunea noastră, o astfel de regulă poate deveni un principiu fundamental pentru elaborarea și aplicarea unor măsuri complexe, vizând sprijinirea antreprenoriatului inovativ.

La fel, sarcina statului de stimulare a cercetărilor științifice (art. 126, lit. d)), urmează a fi completată cu îndatorirea statului de a susține financiar cercetările științifice fundamentale.

Soluționarea diferitor tipuri de coliziuni în legislația ramurală, crearea unui fundament fiabil și durabil pentru construirea unei economii inovatoare, consolidarea importanței acestor tendințe în viața societății noastre ar putea fi asigurată, prin includerea în Titlul II „Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale” din Constituție, a dreptului fundamental la activitate inovațională.

Includerea acestui drept în categoria drepturilor fundamentale, va genera, în mod inevitabil, un lanț întreg de schimbări pozitive. În primul rând, aceasta va contribui la interpretarea uniformă a sensului noțiunii de inovare, pe care legislatorul îl va include în diverse acte legislative. În al doilea rând, devenind un element al conținutului capacității juridice a fiecărui om și cetățean al Republicii Moldova, acest drept va oferi tuturor posibilitatea de a urma această direcție de activitate.

¹ *Constituția Republicii Malta*, Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.

² Guceac I., *Dreptul la apă - un nou drept fundamental al omului*, Revista „Akademos”, nr. 3 (18), 2010, p. 44.

Mai mult decât atât, ridicat la rangul de drept fundamental de sine stătător, acesta va obține oportunități suplimentare pentru punerea în aplicare, deoarece, chiar în articolul respectiv din Constituție, vor fi consacrate nu doar dreptul subiectiv respectiv, dar, de asemenea, anumite garanții pentru realizarea acestuia.

În viziunea noastră, promovarea acestor reforme va asigura:

- accelerarea procesului de investiții în inovări, în vederea creșterii producției de noi bunuri, servicii, tehnici, tehnologii moderne, precum și în modernizarea instituțiilor de stat, identificarea unor noi forme și modele de interacțiune între individ și stat, în baza unei colaborări armonioase între știință și democrație, în administrarea statului;

- realizarea principiilor echității, responsabilității personale, implicarea personală a fiecărui cetățean în procesele constituționale ale construcției de stat;

- recrutarea unei noi generații a elitei politice. În situația unui declin în încrederea populației în clasa politică și creșterea absenteismului electoral, elita intelectuală, ca forță motrice a economiei moderne, va începe să-și promoveze membrii săi sau a celor în care are încredere, în mare măsură, în rândurile elitei politice.

Astfel, preluarea și implementarea celor mai bune practici constituționale ne va permite să trecem de la aspectul teoretic al doctrinei statului inovațional, la crearea propriu-zisă a unui model real și viabil a unui astfel de stat.

ASIGURAREA PROTECȚIEI DREPTURILOR FUNDAMENTALE ȘI LIBERTĂȚILOR ECONOMICE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Ionel IGNAT, doctorand,

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Summary: This is a short presentation of the evolution of fundamental rights and economic freedoms in the Union legal order, highlighting questions of scope and status rather than analysing the substance of the various rights recognised in the Charter of Fundamental Rights. As a preliminary point, it is important to note that fundamental rights have to be respected at all levels of EU governance, including by the various bodies of the Member States. Respect for fundamental rights by the Union as such raises questions concerning (i) the validity (legality) of Union secondary law, (ii) the interpretation of Union secondary law or (iii) the legality of individual measures such as Commission or judicial decisions. Compliance at the national level requires consideration of one additional, preliminary issue; Union fundamental rights will only be applicable in situations which fall within the scope of Union law.

Natura preponderent economică și tehnică a agendei de integrare comunitară nu a oprit Curtea Europeană de Justiție (CEJ) să declare în anul 1969, în cazul *Stauder*¹, că principiile generale ale dreptului comunitar includ drepturile fundamentale ale omului și libertățile economice ale acestuia, iar respectarea acestora revine Curții. Curtea a considerat, fără îndoială, că efectele dreptului comunitar, în special principiile de supremație și efect direct recunoscute de aceasta câțiva ani mai devreme, au făcut imposibilă continuarea izolării drepturilor fundamentale ale omului. A fi fost un risc evident dacă statele membre, inclusiv instanțele constituționale ale acestora, nu ar fi acceptat primatul peste constituția națională, în special a Cartei Drepturilor Fundamentale, a unei ordini juridice comunitare care să garanteze respectarea drepturilor fundamentale. În scopul de a-și apăra supremația, Curtea Europeană de Justiție a făcut drepturile fundamentale parte componentă a ordinii juridice comunitare, adăugând astfel încă un **ingredient constituțional** în evoluția acesteia [1].

Cazul *Stauder* a fost urmat de o serie de hotărâri care au dezvoltat și rafinat declarația laconică privind respectarea drepturilor fundamentale.² Acest „*activism judiciar*” a fost în cele din urmă reflectat printr-o acțiune din partea instituțiilor politice, în special prin Declarația comună³ formulată de

¹ Cazul *Stauder*, nr. 29/69 [1969], ECR 419, §7.

² Cazul 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft* [1970] ECR 1125; Cazul 4/73 *Nold* [1974] ECR 491; Cazul 36/75 *Rutili* [1975] ECR 1219.

³ Jurnalul Oficial al UE C103/1, 27/04/1977.

Parlamentul European, Consiliul și Comisia Europeană în 1977, privind protecția drepturilor fundamentale și a Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Cu toate acestea, a trecut mult timp până când legislația UE a luat în serios drepturile fundamentale [2].

Asigurarea protecției drepturilor fundamentale și libertăților economice comportă patru aspecte importante care marchează evoluția Uniunii Europene.

În primul rând, principiul de bază al respectării drepturilor fundamentale se regăsește în legislația scrisă la Maastricht prin ceea ce a devenit articolul 6 din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) și este în prezent, în temeiul Tratatului de la Lisabona, consacrat la articolele 2 și 6 din Tratatul UE. Importanța principiilor libertății, democrației, respectării drepturilor omului, a libertăților fundamentale și a statului de drept, proclamate în articolul 2 din TUE ca fundamentele Uniunii, a fost reflectată în Hotărârea *Kadi* (2008)¹, în care CEJ a recunoscut că anumite principii de bază ale ordinii constituționale a UE ar putea prevala față de alte părți ale legislației primare.

Articolul 6 din TUE, astfel cum a fost modificat prin Tratatul de la Lisabona, identifică o abordare pe trei axe pentru sistemul UE de drepturi fundamentale: (i) Carta Drepturilor Fundamentale, ridicată la același statut ca și tratatele²; (ii) aderarea UE la Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO); și (iii) reafirmarea principiilor generale ale dreptului Uniunii ca sursă a drepturilor fundamentale în UE, ținând seama de CEDO, alte instrumente internaționale privind drepturile omului, precum și tradițiile constituționale comune ale statelor membre.

În al doilea rând, jurisprudența s-a dezvoltat de la primele hotărâri, pronunțate în perioada 1969-1975. În timp ce UE nu a aderat încă la CEDO în dreptul său propriu, există o apropiere clară între sistemul judiciar al UE și sistemul instituit în temeiul Convenției, inclusiv Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Începând cu anii 1980, CEJ a recunoscut că CEDO se bucură de „*relevanță deosebită*”, și de la mijlocul anilor 1990, instanțele de judecată ale Uniunii citează în mod regulat nu numai prevederile Convenției, ci și hotărârile individuale ale Curții Europene de Justiție pentru Drepturile Omului. De asemenea, acestea au început să citeze Carta Drepturilor Fundamentale a UE și înainte de Tratatul de la Lisabona. Mai mult decât atât, jurisprudența este plină de exemple în care CEJ nu a favorizat libertățile economice în detrimentul drepturilor fundamentale; cazurile în care Curtea a admis că trebuie să existe un echilibru între drepturile fundamentale, cum ar fi drepturile de proprietate sau a libertății de întrunire și de exprimare, care nu sunt în sine absolute [3].

Intrarea în vigoare, la 1 decembrie 2009, a Tratatului de la Lisabona, a oferit prilejul pentru reluarea discuțiilor la nivelul UE cu privire la aderarea la CEDO și a modalității practice în care aceasta urmează să se realizeze. Temeiul juridic rezidă în dispozițiile articolului 6 alin. 2 din TUE conform cărora „*Uniunea aderă la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [...]*”, precum și cele ale Protocolului nr. 8 care detaliază aspectele instituționale și materiale care trebuie avute în vedere în cursul negocierilor. De asemenea, conform Declarației cu privire la art. 6 alin. 2 TUE (a doua Declarație anexată la Actul final al Conferinței interguvernamentale care a adoptat Tratatul de la Lisabona, semnat la 13 decembrie 2007), aderarea UE la CEDO „*trebuie realizată în conformitate cu proceduri care să permită menținerea aspectelor specifice ordinii juridice a Uniunii*”.

Aderarea UE la CEDO va permite unificarea jurisprudenței în materia protecției drepturilor omului pe întreg continentul european, consolidând, astfel, nivelul de protecție de care trebuie să se bucure cetățenii Uniunii. CEJ, competentă să asigure respectarea legislației de către Uniunea Europeană, va coopera, într-un cadru juridic modern, oferit de viitorul tratat de aderare a UE la CEDO, cu instanța de la Strasbourg (Curtea Europeană de Justiție pentru Drepturile Omului). De altfel, jurisprudența actuală a instanței de la Luxemburg (CEJ) ține seama de jurisprudența Curții Europene de Justiție pentru Drepturile Omului, iar Declarația a doua anexată Tratatului de la Lisabona „*constată existența unui dialog constant între Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Curtea Europeană de Justiție pentru Drepturile Omului (...)*”.

În al treilea rând, relevanța drepturilor fundamentale și libertăților economice a fost îmbunătățită prin dezvoltarea de drept derivat. Accentul tradițional pe discriminarea de gen, manifestat nu numai în dreptul primar, dar, de asemenea, într-o serie de directive adoptate din 1970, a fost extins ulterior pentru a include măsuri de combatere a discriminării. În special, două directive de nediscriminare adoptate în 2000

¹ Cazurile C-402/05 și C-415/05 *Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission* [2008] ECR I-6351.

² Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene a fost proclamată pentru prima dată de Parlament, Consiliu și Comisie la Nisa în 2000, JO C364/1.

se referă, pe de o parte, la o discriminare pe motive de rasă sau origine etnică (Directiva 2000/43) și, pe de altă parte, la o discriminare privind ocuparea forței de muncă pe motive de religie sau credință, handicap, vârstă sau orientare sexuală (Directiva 2000/78). În anul 2007, Uniunea Europeană a înființat Agenția pentru Drepturi Fundamentale (FRA) cu scopul de a furniza instituțiilor UE și statelor membre cunoștințe de specialitate și asistență independentă pe bază de dovezi în domeniul drepturilor fundamentale. FRA este un organism independent al UE, finanțat din bugetul acesteia, care asigură informații, asistență și expertiză instituțiilor pentru a se asigura că, în exercitarea competențelor lor diferite, aceste organisme să asigure respectarea deplină a drepturilor fundamentale.¹

În al patrulea rând, în contextul politicilor sale de relații externe, începând cu anii 1990, UE a acordat o atenție considerabilă promovării drepturilor omului în relațiile sale cu țările terțe. Acest lucru a fost realizat utilizând atât instrumente și mecanisme ale politicii externe și de securitate comună (PESC). În special, clauzele privind drepturile omului sunt incluse în legislația comunitară din domeniul comerțului și acordurilor de cooperare încheiate cu țările terțe. Acțiunile PESC acoperă diferite forme de coordonare a politicilor statelor membre, inclusiv în domeniul drepturilor omului în cadrul Organizației Națiunilor Unite. Măsurile legislative comunitare și PESC vor include în mod normal posibilitatea de a introduce sancțiuni ca urmare a presupuselor încălcări ale drepturilor omului comise de țările terțe. În promovarea drepturilor omului pe plan extern, Uniunea Europeană se bazează pe Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 ca bază pentru cooperarea drepturilor omului la nivel global [4].

În opinia noastră, drepturile fundamentale ale Uniunii trebuie să fie respectate la nivel național ori de câte ori dreptul Uniunii este în joc. Acest lucru este pur și simplu o funcție a faptului că drepturile fundamentale fac parte din dreptul primar al Uniunii și trebuie, la fel ca orice normă de drept al Uniunii, să fie respectate atunci când acest corp de lege, sau măsurile naționale de punere în aplicare a acestei lege, se aplică de către instanțele sau autoritățile statelor membre. Nu ar fi trebuit să fie o surpriză pentru nimeni, atunci când CEJ, în *Wachauf*, a confirmat că drepturile fundamentale ale Uniunii „sunt, de asemenea, obligatorii pentru statele membre atunci când pun în aplicare norme comunitare”.²

Tratatul de la Lisabona nu a modificat această stare de lucruri. În conformitate cu articolul 6(1) din TUE, dispozițiile Cartei drepturilor fundamentale „nu extind în niciun fel competențele Uniunii astfel cum sunt definite în tratate”. Articolul 51(2) din Cartă este chiar mai explicit, deoarece aceasta „nu extinde domeniul de aplicare a dreptului Uniunii în afara competențelor Uniunii, nu creează nici o competență sau sarcină nouă pentru Uniune și nu modifică competențele și sarcinile stabilite de tratate”.

Având în vedere diferențele care există între constituțiile naționale, în special într-o Uniune de 28 de state membre, nu este surprinzător faptul că CEDO și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului s-au dovedit mult mai utile ca linii directoare decât tradițiile constituționale comune ale statelor membre. Mai degrabă, trimiterea la tradițiile constituționale ale statelor membre ar trebui să fie văzută în contextul general al relevanței comenzilor naționale constituționale la ordinea constituțională a Uniunii în ansamblul său. În orice caz, aceasta nu implică faptul că o prevedere a Cartei trebuie să corespundă unei anumite dispoziții din cele 28 de constituții naționale [6].

Carta conține, de asemenea, o dispoziție la articolul 52(3), care prevede că înțelesul și întinderea drepturilor Cartei, care corespund drepturilor garantate de CEDO, „sunt aceleași ca și cele prevăzute de convenția menționată”. Mai mult decât atât, CEJ a recunoscut că ar trebui să-și reconsidere poziția și jurisprudența anterioară, atunci când este cazul, în funcție de evoluția ulterioară în fața Curții Europene a Drepturilor Omului. În timp ce tensiunile și conflictele între jurisprudența Luxemburg și Strasbourg nu poate fi exclusă, cele două sisteme au reușit până în prezent să se dezvolte în paralel, fără dificultăți majore. Aceeași observație este valabilă pentru relația dintre CEJ și instanțele constituționale naționale [7].

La rândul său, Curtea Europeană de Justiție pentru Drepturile Omului a recunoscut aceste evoluții și a considerat că, din moment ce sistemul UE de protecție a drepturilor fundamentale a devenit echivalent cu cel al Convenției. Există, prin urmare, prezumția că un stat membru al UE nu se va abate de la cerințele Convenției atunci când pune în aplicare obligațiile legale ce decurg din calitatea sa de membru al Uniunii.

Versiunea „soft law” a Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000 (adoptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg) a devenit rapid o sursă de referință pentru Avocatul

¹ Regulamentul Consiliului (EC) nr. 168/2007 din 15 Februarie 2007 pentru stabilirea Agenției pentru Drepturi Fundamentale a UE, [2007] OJ L53/1.

² Cazul 5/88 *Wachauf* (1989) ECR 2607, §19.

General al CEJ și Tribunalul de Primă Instanță.¹ CEJ a citat Carta pentru prima dată abia în iunie 2006, într-un caz în care directiva în cauză proclamă respectarea drepturilor prevăzute în Cartă. De atunci, CEJ a făcut referire la mai multe dispoziții ale Cartei, deși susține competența și conținutul principiilor generale ale dreptului comunitar.²

Carta are competențe materiale deosebit de largi, inclusiv, în a utiliza deopotrivă atât drepturile civile și politice cât și cele economice, sociale și culturale. Unele drepturi sunt evoluții destul de moderne, negăsite uneori printre instrumentele mai vechi din domeniul drepturilor omului, cum ar fi cele ale CEDO: de exemplu, o interdicție absolută și necondiționată a pedepsei cu moartea (articolul 2(1)), interzicerea clonării umane (articolul 3(2)), o interdicție de discriminare din motive de handicap, vârstă sau orientare sexuală (articolul 21(1)), drepturile persoanelor în vârstă (articolul 25), dreptul de a întreprinde o acțiune colectivă (articolul 28) și dreptul la o cale de atac (articolul 47) [9].

Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene (Tratatul de la Roma din 1957) nu conține nici un principiu de nediscriminare general. Principalul obiectiv al acestuia a fost crearea treptată a unei piețe comune, și era firesc să se concentreze pe prevenirea discriminării pe motive de naționalitate. Prevederea din articolul 18 din TFUE (ex-articolul 12 TCE), „*orice discriminare pe motive de naționalitate este interzisă*”, reprezintă un exemplu specific de interdicție care poate fi găsită și în dispozițiile care reglementează fiecare dintre libertățile economice. Dispozițiile privind cetățenia Uniunii Europene, în special dreptul cetățenilor Uniunii la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, pot fi văzute ca un prim pas dincolo de aspectul economic central al TCE.

Includerea în Tratatul de la Roma a „*principiului egalității de remunerare între lucrătorii de sex masculin și de sex feminin, pentru aceeași muncă sau pentru o muncă de valoare egală*”³ s-a născut prin urmare, din piața internă, mai degrabă decât din considerente legate de drepturile fundamentale. Interesant, a fost faptul că această interdicție de discriminare salarială pe motive de gen a furnizat CEJ oportunitatea să rețină, pentru prima dată în 1976, că o dispoziție a Tratatului ar putea produce un efect orizontal direct, și aceasta ar putea fi invocată direct de către părți private aflate în litigiu împotriva altei părți private.⁴ Această hotărâre a pavat calea pentru ideea aplicării orizontale și efectul direct al libertăților și a drepturilor fundamentale în general.

Se poate face o discuție generală asupra modului în care dreptul primar al Uniunii (nivel de care Carta aparține acum) poate fi invocat. Jurisprudența recentă sugerează că un anumit „*efect orizontal*” nu poate fi exclusă, deși dimensiunea exactă a acestei noțiuni trebuie încă să fie dezvoltată și clarificată. Pe baza jurisprudenței dezvoltate până în prezent, se disting următoarele trei situații, care se pot regăsi în cadrul unei proceduri preliminare înainte de a ajunge la CEJ.

1. În cazul unui litigiu între o persoană privată (A) și o autoritate de stat (S) cu privire la o măsură publică de stat care se adresează unei alte persoane private (B), apare o situație triunghiulară, care nu este o chestiune de efect orizontal în sensul propriu. De exemplu, în *Schmidberger*,⁵ o întreprindere comercială (A), în litigii între acesta și stat (fiind într-o relație verticală) a găsit opozabilă libertatea de exprimare și libertatea de întrunire de care se bucură (B), invocând pretențiile sale în temeiul articolului 28 din TCE la libera circulație a mărfurilor. În cazul de față, statul stabilit cu succes că, prin autorizarea unei demonstrații organizate de (B), care a închis o rută de transport între Italia și Austria pentru câteva zile, a lovit un echilibru just între interesele concurente.

2. În cazul în care litigiul se referă la un litigiu între două părți private (A v. B) și una dintre părți se bazează pe presupusa neconformitate a unei măsuri naționale de stat (S) cu dreptul Uniunii, situația are din nou un element triunghiular, dar relația dintre A și B este de natură orizontală. În *Mangold și Küçükdeveci*⁶ o persoană privată (A), într-o dispută cu angajatorul său din sectorul privat (B), bazată pe presupusa neconformitate a legislației (S) germană cu interzicerea discriminării de vârstă în dreptul Uniunii pentru a obține anularea dispoziției naționale. CEJ, a recunoscut statutul de principiu al nediscriminării pe motive de vârstă ca un principiu general de drept al Uniunii care conduce astfel la

¹ Opinia Avocatului General Tizzano în 8 Februarie 2001, §28, în Cazul C-173/99 *BECTU* [2001] ECR I-5881.

² Cazul C-411/04 *Salzgitter Mannesmann* [2007] ECR I-965, §50; Cazul C-432/05 *Unibet* [2007] ECR I-2271, §37; Cazul C-438/05 *International Transport Workers' Federation ('Viking Line')* [2007] ECR I-10779, §43-44; Cazul C-341/05 *Laval Un Partneri* [2007] ECR I-11767, §89-90; Cazul C-244/06 *Dynamic Medien* [2008] ECR I-505, §41.

³ Inițial articolul 119, mai târziu a devenit articolul 141 TCE și în prezent articolul 157(1) din TFUE.

⁴ Cazul 43/75 *Defrenne v. Sabena* [1976] ECR I-455.

⁵ Cazul C-112/00 *Schmidberger* [2003] ECR I-5659.

⁶ Cazul C-144/04 *Mangold* [2005] ECR I-9981; Cazul C-555/07 *Küçükdeveci* [2010] ECR I-365.

concluzia că judecătorul național trebuie să respingă, dacă este necesar, orice regulă națională care nu este în conformitate cu acest principiu.

3. Cea de a treia situație implică litigii directe între cele două persoane private (A v. B) care nu se referă la stat sau măsuri publice. Este mai o relație bilaterală, mai degrabă decât o relație triunghiulară. *Federația de Transport International Workers’* (cazul „*Viking Line*”)¹ și, într-o măsură mai mică, *Laval un Partneri*² sunt cazurile în discuție. În primul caz, o companie de transport maritim finlandez (A) s-a bazat pe dreptul de stabilire ca fiind o libertate economică recunoscută de dreptul primar, în scopul de a împiedica un sindicat finlandez și federația sa internațională (B) prin subminarea exercitării libertății economice cu acțiuni de boicot amenințătoare. Acesta din urmă, pe de altă parte, ar putea invoca în apărarea sa, dreptul la acțiune colectivă ca drept fundamental. Cazul a confirmat, astfel, potențialul de efect orizontal atât al unei libertăți economice cât și al unui drept fundamental. CEJ concluzionând că dreptul la acțiune colectivă a devenit un principiu general de drept comunitar, a acceptat că atât drepturile ar putea fi invocate și că, la fel ca în *Schmidberger*, cele două drepturi a trebuit să fie cântărite unul cu celălalt.

Aceste cazuri ilustrează situații în care drepturile fundamentale au fost organizate pentru a fi capabile să producă un efect direct, uneori chiar și în situații orizontale. Cu toate acestea, aceasta nu înseamnă că toate drepturile fundamentale se pretează la aplicare orizontală, nici că o astfel de cerere va produce în mod necesar aceleași efecte ca situațiile de efect vertical direct. De exemplu, efectul orizontal direct în *Mangold* și *Kücükdeveci* a fost limitat la obligația de anulare a unei norme naționale considerate incompatibile cu un principiu general al dreptului Uniunii și domeniul de aplicare al unei directive. Acest fapt generează o altă problemă dacă o decizie se poate baza exclusiv pe acest principiu general prin importul conținutului său în ordinea juridică națională [10].

Ca o concluzie finală, există o condiție care ar trebui să fie întotdeauna îndeplinită pentru asigurarea protecției drepturilor fundamentale și libertăților economice în Uniunea Europeană: ***Drepturile și libertățile fundamentale ale Uniunii Europene se aplică doar la nivelul statelor membre în situații care intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii.***

Având în vedere evoluțiile drepturilor fundamentale și drepturilor omului, a apărut o distincție conceptuală în Uniunea Europeană: ***drepturile fundamentale reprezintă un concept constituțional bazat pe jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene, articolul 6 din TUE și Carta drepturilor fundamentale***, în timp ce noțiunea de drepturile omului este utilizată în principal în contextul relațiilor externe ale UE cu țările terțe.

Bibliografie:

1. Rosas A. The European Court of Justice and Fundamental Rights: Yet Another Case of Judicial Activism? In: C. Baudenbacher and H. Bull (eds), *European Integration Through Interaction of Legal Regimes*. Oslo: Universitetsforlaget, 2007, p. 33.
2. Coppel J., O'Neill A., *The European Court of Justice: Taking Rights Seriously?* In: *Common Market Law Review*, 1992, nr. 29, pp. 669-692.
3. Rosas A. The European Union and Fundamental Rights/Human Rights. In: C. Krause and M. Scheinin (eds), *International Protection of Human Rights: A Textbook* (Turku/Åbo, Åbo Akademi University Institute for Human Rights), 2009, nr. 443, pp. 457-59.
4. Rosas A. The European Union: In Search of Legitimacy. In: V. Jaichand and M. Suksi (eds), *60 Years of the Universal Declaration of Human Rights in Europe*. Antwerp: Intersentia, 2009, p. 415.
5. De Búrca G. The Drafting of the European Union Charter of Fundamental Rights. In: *European Law Review*, 2001, nr. 26, p. 135.
6. De Witte B. The Past and Future Role of the European Court of Justice in the Protection of Human Rights. In: Philip Alston (ed), *The EU and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1999, pp. 859-878.
7. Popelier J., Van de Heyning C., Van Nuffel P. *Human Rights Protection in the European Legal Order: The Interaction between the European and the National Courts*. Cambridge: Intersentia, 2011.

¹ Cazul C-438/05 *International Transport Workers' Federation ("Viking Line")* [2007] ECR I-10779.

² Cazul C-341/05 *Laval un Partneri* [2007] ECR I-11767.

8. Aderarea UE la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția europeană a drepturilor omului sau CEDO) [online] [citat 30 oct. 2016]. Disponibil: <http://www.mae.ro/node/4492>
9. Eide A., Krause C., Rosas A. (eds), *Economic, Social and Cultural Rights: A Textbook*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 2001, Ed. a doua revizuită.
10. Kokott J., Sobotta C. *The Charter of Fundamental Rights of the European Union after Lisbon*, EUI Working Paper AEL. Florence: European University Institute, 2010, nr. 6, p. 14

CZY PRAWNICY WINNI BAĆ SIĘ UNIJNEGO PRAWA ?

Niesiołowski JAROSŁAW, Dr.,
Katedra Teorii i Filozofii Państwa i Prawa
Uniwersytet Gdański
Okręgowa Izba Radców Prawnych w Gdańsku

W niniejszym artykule pisze o prawie europejskim, ale zamiennie posługiwać się będę terminem prawo wspólnotowe. Polska przystąpiła do Unii Europejskiej w maju 2004 r., jednak przystąpienie Polski do Unii poprzedził układ o stowarzyszeniu z 1991 r., który zaczął obowiązywać od 1994 r. Okres od 1994 r. do 2004 r. nazywać będę w niniejszej pracy okresem przejściowym. W okresie przejściowym następowała w Polsce istotna zmiana prawa krajowego, mająca na celu przystosowanie prawa polskiego do prawa wspólnotowego. Przystosowanie prawa do prawa unijnego było istotnym warunkiem przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Warto zauważyć, że obok tego warunku istotne są takie kwestie w zakresie przystąpienia do Unii, jak istnienie w danym państwie systemu demokratycznego, gospodarki rynkowej, przestrzegania praw człowieka. Jeżeli chodzi o przystąpienie Polski do Unii Europejskiej istotne znaczenie miała również koniunktura polityczna związana z obaleniem systemów komunistycznych w Europie Środkowo-Wschodniej.

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, wśród prawników polskich wystąpiła konsternacja, stan niepewności i zaniepokojenie, związane z obawą jak wyglądać będzie polski system prawa i praktyka stosowania prawa, skoro prawo unijne obowiązuje bezpośrednio na terytorium państw członkowskich i to z pierwszeństwem przed prawem krajowym¹. Wobec powyższego prawnicy polscy winni wykazywać się biegłą znajomością prawa wspólnotowego. Nie jest to jednak sprawa prosta, ze względu na specyfikę tego prawa i rozmiary ilościowe, pomimo iż prawo to tłumaczone jest na język polski. Specyfika prawa europejskiego polega na tym, że powstaje ono w drodze dialogu i konsensusu uzyskanego między twórcami tego prawa, Prawo to pomimo swojego autonomicznego charakteru wyrasta z różnych kultur prawnych, przeważająca część tego prawa ma charakter ekonomiczny, prawo to ma charakter wielojęzyczny, pomimo dokonywanych tłumaczeń².

Ten stan obawy i niepewności szybko jednak uległ zmianie. Okazało się, iż w okresie przejściowym Polska znacznym wysiłkiem legislacyjnym dokonała przystosowania prawa polskiego do prawa unijnego. Nie bez znaczenia były również liczne konferencje i szkolenia w zakresie prawa unijnego, przeprowadzone w latach 1994 – 2004. Niezależnie od powyższego polscy prawnicy stwierdzili, iż pomimo bezpośredniego obowiązywania na terytorium Polski prawa unijnego w praktyce faktycznie prawo to obowiązuje w odniesieniu do osób fizycznych i prawnych w różnym zakresie, tak na przykład prawo pierwotne tworzone przez państwa członkowskie (traktaty założycielskie i ich modyfikacje) odnosi się głównie do państw członkowskich. Prawo wtórne pochodzące od instytucji unijnych, to jest rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, zalecenia i opinie również mają różny zakres zastosowania, aczkolwiek pośrednio mogą wpływać na sytuację podmiotu prawa krajowego. Warto zwrócić uwagę, iż decyzje jako akty indywidualne wydawane przez Komisję Europejską wielokrotnie przeciwdziałały praktykom monopolistycznym na rynku europejskim, powodując obniżenie cen usług i towarów. Tak na przykład obecnie w Polsce Komisja Europejska wszczęła procedury w stosunku do sieci

1F. Emmert, M. Morawiecki, *Prawo Europejskie*, Warszawa 1999, Wydawnictwo PWN S A, s. 125-133.

2.J. Niesiołowski, A. Mikołajczyk, *Z zagadnień wykładni prawa europejskiego* [w:] *Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej* (red.) S. Wronkowska, Kraków 2005, Kantor Wydawniczy Zakamycze, s. 206-207.

operatorów telefonów komórkowych w przedmiocie zawyżonych cen za roaming.

Spośród wymienionych aktów prawa wtórnego najbardziej istotne znaczenie z punktu widzenia osób fizycznych zdają się mieć dyrektywy. Dyrektywy są to specyficzne akty kierowane do państw członkowskich określające cel, który państwo członkowskie winno zrealizować oraz termin realizacji tego celu¹. Dyrektywy dla swej skuteczności wymagają implementacji na grunt prawa krajowego, co w praktyce oznacza wydanie przez Parlamenti krajowe ustaw uwzględniających cel dyrektywy. Brak implementacji powodować może negatywne konsekwencje ze strony Komisji Europejskiej, a następnie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z siedzibą w Luksemburgu, zwanego dalej ETS. Niezależnie od powyższego, zgodnie z utrwalonym orzecnictwem ETS, dyrektywy wywołują mogą tak zwany skutek bezpośredni, to jest podmioty krajowe w przypadku braku implementacji dyrektywy w określonym terminie oraz przy spełnieniu warunku, iż dyrektywa w sposób jednoznaczny określa uprawnienia podmiotów krajowych lub obowiązki państwa². W praktyce bywają dyrektywy bardziej szczegółowe. Polska ustaw o podatku VAT jest bezpośrednim tłumaczeniem dyrektywy europejskiej. Dyrektywy są środkiem harmonizacji prawa państw członkowskich, co sprawia iż prawo to we wszystkich państwach członkowskich jest podobne. Natomiast rozporządzenia są środkiem unifikacji prawa co powoduje, iż prawo w państwach członkowskich jest takie samo, albowiem rozporządzenia obowiązują na terytorium państw członkowskich bezpośrednio i z pierwszeństwem przed prawem krajowym. Należy podkreślić, iż rozporządzenia fragmentarycznie ingerują w sferę stosunków społecznych w danym państwie, natomiast dyrektywy w szerokim zakresie wpływają na treść prawa państw członkowskich. To właśnie dyrektywy poprzez implementację do prawa krajowego zmieniają prawo krajowe, powodując skutek w postaci harmonizacji. W konsekwencji prawnik polski ma do czynienia z prawem krajowym, a nie z dyrektywą unijną, co znacznie upraszcza procesy stosowania prawa i profesjonalny obrót prawny.

Inna instytucją mającą znaczenie z punktu widzenia praktyki stosowania prawa i wywołującą skutki dla podmiotów prawa krajowego są tak zwane pytania prejudycjalne, kierowane przez sądy krajowe do ETS. Istota tej instytucji polega na tym, iż w przypadku gdy podstawą rozstrzygnięcia ma być przepis prawa wspólnotowego, którego interpretacja budzi wątpliwości, to sąd krajowy może zwrócić się z pytaniem prejudycjalnym do ETS w Luksemburgu³. Odpowiedź na zadane pytanie ma charakter wiążący dla sądu krajowego w rozpatrywanej sprawie. W praktyce sądy krajowe również w innych sprawach podobnych kierują się rozstrzygnięciami Sądu krajowego, opartym na odpowiedzi ETS. W Polsce pytania prejudycjalne do ETS kierują przede wszystkim sądy najwyższej instancji, to jest Sąd Najwyższy i Naczelny Sąd Administracyjny. Ilość zadawanych pytań nie jest duża i wynosiła kilkadziesiąt pytań rocznie.

Konkludując, z punktu widzenia profesjonalnych prawników przystąpienie państwa do Unii nie powinno budzić obaw i zagrożeń. Jest to proces ewolucyjny, a nie rewolucyjny. Ważny jest okres przejściowy, dostosowania prawa krajowego do prawa unijnego, który należy w sposób właściwy wykorzystać. Występują tu duże zmiany w prawie krajowym. Po wejściu państwa do Unii Europejskiej, pomimo wskazanej już zasady pierwszeństwa prawa unijnego, decydujące znaczenie ma prawo krajowe, które powstaje wyniku działania dyrektyw. Z punktu widzenia praktyki istotnym wydaje się znajomość prawa wspólnotowego, celem powoływania się przed Sądami, w zakresie pytań prejudycjalnych. Jednak jak wynika z niniejszej pracy pytania kierowane przez sądy polskie do ETS występują w niewielkim zakresie.

Kończąc należy wskazać iż w Polsce podobnie jak w innych państwach członkowskich występują trzy porządki prawne, to jest prawo unijne, prawo międzynarodowe publiczne, które na przykład poprzez konwencje wywołuje skutki dla podmiotów krajowych oraz prawo krajowe. Jednak decydujące znaczenie zachowuje prawo krajowe.

1.M. Herdegen, *Prawo Europejskie*, Warszawa 2004, C. H. Beck, s. 118.

2. *Ibidem*, s. 119.

3.M. Kornilowicz, *Orzeczenia prejudycjalne Trybunału Sprawiedliwości wspólnot europejskich*, [w:] *Wymiar sprawiedliwości Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia*, (red.) M. Perkowski, Warszawa 2003, Lexis Nexis.

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРАВОСУДИЯ

Boris SOSNA, doctor în drept,
profesor universitar interimar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Victoria MIHALAȘ, doctorandă,
lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

Rezumat: При научном исследовании были учтены теоретические взгляды ученых Молдовы и зарубежных государств, а также многочисленные практические материалы.

Важным является то, что авторы указывают на противоречия и коллизии в действующем законодательстве и предлагают дополнения и изменения норм касающихся качества и эффективности правосудия.

Summary: In this work the authors aimed to draw attention to the need to amend certain laws governing the judicial courts, the Superior Council of Magistracy and prosecution.

In this scientific research were taken into account theoretical relevant opinions of scholars of Moldova and foreign States, as well as numerous practical materials.

Importantly, the authors point to the contradictions and conflicts in the existing legislation and propose additions and changes to the rules relating to the quality and efficiency of Justice.

Cuvinte cheie: calitatea justiției, termen rezonabil, justiție

Key words: quality of justice, reasonable time, justice.

Актуальность темы обусловлена невысоким качеством нашего правосудия.

На необходимость повышения качества правосудия обращается внимание в законе РМ № 231 от 25.11.2011 года «Об утверждении Стратегии реформы сектора юстиции на 2011-2016 года» и в постановлении Парламента РМ № 6 от 16.02.2012 года «Об утверждении Плана действий по реализации Стратегии реформы сектора юстиции на 2011-2016 года».¹

Одной из причин невысокого качества нашего правосудия является несовершенство законодательства, регулирующего деятельность судебных инстанций и Высшего совета магистратуры.

Наличие противоречивых норм и пробелов в праве препятствует единообразному применению законов.

Отдельные нормы затрудняют право на свободный доступ к правосудию.

Авторы поставили задачу обратить внимание на необходимость изменения отдельных норм законов, регулирующих деятельность судебных инстанций и Высшего совета магистратуры.

Изложение материала.

Реформирование сектора юстиции предусмотрено в законе РМ № 231 от 25.11.2011 года «Об утверждении Стратегии реформы сектора юстиции на 2011-2016 года».

В законе РМ № 231 от 25.11.2011 года «Об утверждении Стратегии реформы сектора юстиции на 2011-2016 года» отмечается, что несмотря на существенные институциональные преобразования и изменение законодательной базы, предпринятые шаги не вывели деятельность субъектов сектора юстиции на качественно новый уровень и не укрепили данный сектор, не сделали его более справедливым, корректным и ориентированным на потребности тяжущихся, на оказание им качественных и доступных услуг.²

В законе № 231 от 25.11.2011 года также отмечается, что в «Декларации о состоянии правосудия в Республике Молдова и необходимых мерах по улучшению положения в данной сфере, принятой Постановлением Парламента № 53-XVIII от 30 октября 2009 года, с озабоченностью констатируется, что правосудие в Республике Молдове серьезно поражено коррупцией. Здесь же отмечается, что подобный регресс молдавского правосудия стал возможен в

¹ Официальный монитор РМ № 109-112 от 05.06.2012 г.

² Официальный монитор РМ № 1-6 от 06.01.2012 г.

том числе по следующим причинам: пренебрежение законодательством, регулирующим ответственность судей, или избирательное его применение Высшим советом магистратуры, снисходительность такового к судьям; отсутствие реакции со стороны Высшего совета магистратуры и органов прокуратуры на порой преступные действия судей; непротивление судебного корпуса действиям по запугиванию и политическому давлению со стороны власти предрезающих; непрозрачность судопроизводства и деятельности Высшего совета магистратуры, особенно в том, что касается отбора, назначения, продвижения судей и привлечения их к ответственности; недостаточность начальной подготовки и непрерывного обучения судей; неадекватное материальное обеспечение судей; и др.

В законе № 231 от 25.11.2011 года подчеркивается, что «низкий уровень доверия граждан к сектору юстиции опасен тем, что может вызвать их общее неверие в эффективность и неподкупность публичных властей и даже государства в целом».

В данном законе обращается внимание, что реформа Сектора юстиции не может проводиться фрагментарно, поскольку отправление правосудия предполагает согласованную и эффективную деятельность таких институтов, как органы уголовного преследования, прокуратура, адвокатура, судебная система, Конституционный суд, нотариат, система исполнения судебных решений, пенитенциарная система и др.

Улучшение качества правосудия без улучшения качества законов, регулирующих деятельность судебных инстанций и Высшего совета магистратуры невозможно.

Деятельность судебных инстанций регулируется многими законами, и при этом имеются противоречия между нормами одного закона и нормами другого закона.

Согласно части (1) ст. 161 Исполнительного кодекса Республики Молдова (далее – ИК РМ) № 443-XV от 24.12.2004 года (в редакции закона РМ № 143 от 02.07.2010 года) исполнительные акты, составленные судебным исполнителем, или действия/ бездействие такового могут быть обжалованы сторонами и другими участниками исполнительного производства, а также третьими лицами, полагающими, что исполнительные акты или действия/бездействие судебного исполнителя нарушили их охраняемое законом право. Исполнительные акты, составленные судебным исполнителем, не могут быть обжалованы, если с момента их составления прошло более 6 месяцев.¹

Второе предложение части (1) ст. 161 ИК РМ не допускает обжалование актов, составленных судебным исполнителем, с момента составления которых прошло более 6 месяцев. Данный срок является пресекательным, или преклюзивным сроком, т.е. сроком, который не может быть восстановлен, независимо от причин его пропуска. Истечение данного срока погашает право на обжалование незаконного акта, составленного судебным исполнителем.

Данная норма противоречит ст. 20 Конституции РМ, принятой 29.07.1994 года, гарантирующей право на свободный доступ к правосудию.²

Согласно части (1) ст. 20 Конституции РМ любое лицо имеет право на эффективное восстановление в правах компетентными судами в случае нарушения его прав, свобод и законных интересов.

Согласно части (2) ст. 20 Конституции РМ ни один закон не может ограничить доступ к правосудию.

Второе предложение части (1) ст. 161 ИК РМ нарушает также и право на справедливое судебное разбирательство, гарантированное пунктом 1 ст. 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 года, которая была ратифицирована постановлением Парламента РМ № 1298-XIII от 24.07.1997 года.

Очевидно, что закон, запрещающий обжаловать акты судебного исполнителя в связи с тем, что истёк 6-месячный срок со дня их составления, а не со дня, когда участник исполнительного производства узнал или должен был узнать о составлении акта судебного исполнителя, нарушает право на свободный доступ к правосудию и право на справедливое судебное разбирательство, и создает условия для злоупотреблений со стороны судебных исполнителей.

Полагаем необходимым отменить второе предложение части (1) ст. 161 ИК РМ.

¹ Официальный монитор РМ № 160-162 от 07.09.2010 г.

² Официальный монитор РМ № 1 от 01.08.1994 г.

Согласно части (2) ст. 162 ИК РМ лицо может восстановить срок обжалования в соответствии с положениями Гражданского процессуального кодекса. Срок обжалования не может быть восстановлен лицом, если со дня вынесения или отказа в вынесении решения по обжалуемому акту прошло более 6 месяцев.

Полагаем необходимым внести изменение в часть (2) ст. 162 ИК РМ – отменить второе предложение части (2) ст. 162 ИК РМ, которое запрещает восстановление пропущенного срока, если со дня вынесения или отказа в вынесении решения по обжалуемому акту прошло более 6 месяцев.

Согласно части (1) ст. 163 ИК РМ претензии по заявлению об обжаловании исполнительных актов, составленных судебным исполнителем, или действий/бездействия такового предъявляются к взыскателю или должнику. Заявление рассматривается судебной инстанцией (включая вышестоящую судебную инстанцию) в порядке, предусмотренном Гражданским процессуальным кодексом, в срок не более 30 дней. Судебный исполнитель может быть приглашен для дачи объяснений по поводу обжалуемых актов.

Полагаем, что часть (1) ст. 163 ИК РМ следует изменить, предусмотрев, что претензии по заявлению об обжаловании исполнительных актов, составленных судебным исполнителем, предъявляются стороной исполнительного производства (взыскателем или должником) к судебному исполнителю, а другой участник исполнительного производства привлекается к участию в деле в качестве третьего лица, не заявляющих самостоятельных требований на предмет спора.

Судебный исполнитель в соответствии с частью (1) ст. 21 ИК РМ является единственным лицом, уполномоченным осуществлять принудительное исполнение исполнительных документов. В процессе рассмотрения заявления должника или взыскателя об отмене акта судебного исполнителя последний фактически является ответчиком, т.к. суд первой инстанции, рассматривающий это заявление, проверяет законность акта судебного исполнителя и выносит решение либо об отмене акта судебного исполнителя, либо об отклонении заявления истца, которым является, как правило, либо должник, либо взыскатель.

Согласно части (2) ст. 163 ИК РМ в случае обжалования акта, составленного судебным исполнителем, бремя доказывания ложится на истца.

Полагаем, что часть (2) ст. 163 ИК РМ следует изменить, возложив бремя доказывания законности акта, составленного судебным исполнителем, на судебного исполнителя, т.к. последний является лицом, исполняющим публичные функции.

Согласно части (3) ст. 24 закона РМ «Об административном суде» при рассмотрении в административном суде искового заявления об аннулировании обжалуемого административного акта представление доказательств вменяется в обязанность ответчика, а при рассмотрении требования о возмещении причиненного ущерба - в обязанность обеих сторон.

Серьезных доводов, обосновывающих необходимость сделать судебного исполнителя исключением из общего правила, не имеется.

Согласно части (3) ст. 163 ИК РМ законные по существу исполнительные акты, составленные судебным исполнителем, не могут быть аннулированы по формальным мотивам.

Полагаем необходимым отменить часть 93) ст. 163 ИК РМ, которая допускает неоднозначное толкование. К формальным мотивам можно отнести пропуск пресекающего срока давности исполнения исполнительных документов о взыскании штрафов. Данный мотив можно рассматривать как формальный.

Согласно части (4) ст. 163 ИК РМ решение судебной инстанции, рассмотревшей дело по существу, может быть обжаловано в кассационном порядке.

В данном случае под кассационным порядком следует понимать кассационный порядок, установленный ст. 423-428 ГПК РМ для обжалования решений судов первой инстанции.

Согласно части (3) ст. 14 ГПК РМ постановления первой инстанции, которыми дело не разрешается по существу, выносятся в форме определений.

Согласно части (3) ст. 426 ГПК РМ кассационная жалоба на определение рассматривается в трехмесячный срок составом из трех судей на основании дела и материалов, приложенных к жалобе, без рассмотрения вопроса о допустимости и без участия сторон.

Полагаем некорректным и нелогичным устанавливать одинаковый порядок рассмотрения определений и отдельных судебных решений и предлагаем изменить часть (4) ст. 163 ИК РМ,

предоставив право участникам исполнительного производства обжаловать решения суда в апелляционном порядке, который предусматривает рассмотрение апелляционных жалоб с участием сторон.

Согласно части (5) ст. 163 ИК РМ в случае отклонения жалобы истец может быть обязан по требованию ответчика или судебного исполнителя возместить убытки, причиненные просрочкой исполнения.

Часть (4) ст. 163 ИК РМ считаем излишней, дублирующей ст. 24 ИК РМ, предусматривающей ответственность за просрочку исполнения.

Согласно части (1) ст. 24 ИК РМ по заявлению взыскателя судебный исполнитель исчисляет проценты, пени и другие суммы, вытекающие из задержки исполнения, с учетом уровня инфляции и в соответствии с положениями ст. 619 ГК РМ. Указанные суммы начисляются со дня обретения решением судебной инстанции окончательного характера или, в случае иных исполнительных документов, со дня наступления срока исполнения требования и до дня реального погашения содержащегося в любом из этих документов обязательства с включением в начисляемый период также срока приостановления исполнительного производства в соответствии с положениями ИК РМ. Согласно части (2) ст. 164 ИК РМ, регулирующей возмещение ущерба, причиненного лицам, которые не являются участниками исполнительного производства, возмещение ущерба, нанесенного аннулированием акта о наложении ареста, если ущерб не вытекает из действий должника, указанных в части (3) статьи 44 настоящего кодекса, предъявляется стороне, которая истребовала наложение ареста, за исключением имущества, право собственности на которое подлежит обязательной государственной регистрации.

Полагаем, что ущерб, причиненный незаконным наложением ареста, должен возмещаться судебным исполнителем, незаконное определение которого о наложении ареста отменено, а не участником исполнительного производства, который потребовал наложения ареста. Поэтому часть (2) ст. 164 ИК РМ следует изменить.

Согласно части (3) ст. 164 ИК РМ иск об отмене ареста (исключении из описи) предъявляется к должнику и взыскателю. Если арест (опись) имущества произведен на основании решения по уголовному делу в части конфискации имущества, в качестве ответчика выступают осужденный и соответствующий финансовый орган.

Полагаем необходимым изменить часть (3) ст. 164 ИК РМ, предусмотрев, что иск об отмене ареста (исключения имущества из описи) должен предъявляться к судебному исполнителю, который вынес определение о наложении ареста на имущество. Предметом этого иска являются не действия должника и взыскателя, а определение судебного исполнителя, поскольку истец требует отмены определения.

Согласно части (5) ст. 2 закона РМ № 87 от 21.04.2011 года «О возмещении государством вреда, причиненного нарушением права бна судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок» после возмещения вреда, причиненного нарушением права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок, государство имеет право предъявить регрессное требование к виновному лицу.

Данная норма практически не применяется, т.к. закон не содержит ни размера, ни условий, ни сроков применения материальной ответственности за нарушение этого закона.

С государства были взысканы значительные суммы за нарушение права на исполнение судебных решений в разумный срок по вине судебных исполнителей. Однако причиненный по вине судебных исполнителей вред государству в порядке регресса не возмещен. Следовало бы принять закон о материальной ответственности судебных исполнителей.

Следовало бы обратить внимание и на часть (1) ст. 75 ГПК РМ, согласно которой физические лица могут защищать свои интересы в гражданском деле лично, через адвоката или адвоката–стажера. Личное участие в деле не лишает физическое лицо права иметь адвоката.

Полагаем целесообразным изменить часть (1) ст. 75 ГПК РМ, предоставив физическим лицам право выбирать себе любых представителей, т.к. услуги адвокатов стоят дорого и многие лица не доверяют адвокатам.

CONDIȚIILE EXERCITĂRII EXPROPRIERII ȘI IMPLICAȚIILE ACESTEIA ASUPRA DREPTULUI LA PROPRIETATE

Mariana OJOGA (CEBAN),

Coordonator științific: Ion GUCEAC

Doctorand Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract: *Expropriation is a measure of ownership of the state property of private property. In order not to be regarded as a violation of the right to property, expropriation must meet the following conditions: to be prescribed by law, to be made for a public utility interest, to comply with the rules of international law, to be made in return for a compensation and to respect the principle of proportionality.*

Exproprierea este o măsură de trecere în proprietatea statului a unor bunuri proprietate privată. Instituția este cunoscută din cele mai vechi timpuri: o găsim explicit sau implicit în declarațiile de drepturi de la sfârșitul sec. XVIII-lea, precum și în constituțiile care le-au urmat. Astfel, Declarația de drepturi a statului Virginia din 12 iunie 1776 stabilea că „poporul are dreptul de a alege [reprezentanții săi] și nu poate fi supus taxării și nici privat de proprietatea sa pentru scopuri de interes public, decât în baza propriului consimțământ sau al celui al reprezentanților săi aleși astfel”.¹ O formulare explicită a condițiilor și limitelor exproprierii o întâlnim în Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului care prevedea că „Proprietatea fiind un drept inviolabil și sacru, nimeni nu poate fi privat de ea, cu excepția cazurilor în care necesitatea publică, legal constatată, pretinde în mod evident acest lucru, și cu condiția unei juste despăgubiri prealabile”.

Această normă în formulări identice sau apropiate se va regăsi în majoritatea constituțiilor din deceniile următoare. Constituțiile sec. XX-lea rețin în esență aceleași principii în privința exproprierii. Mutația fundamentală s-a produs pe planul interpretării conceptului de utilitate publică. De asemenea, incidența considerabil mai mare a situațiilor care justifică exproprierea „pentru cauză de utilitate publică” în societatea contemporană face ca poziția *de facto* a proprietarului să fie în mare măsură alta în prezent de cea existentă anterior.² De altfel și Republica Moldova s-a aliniat standardelor naționale în materia reglementării instituției exproprierii, legiuitorul constituant stabilind în art. 46 alin. (2) „Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru o cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii, cu dreaptă și prealabilă despăgubire”.

Instituția exproprierii a incitat doctrinarii la mai multe opinii cu privire la natura acesteia. Potrivit unora exproprierea este considerată o limitare a caracterului inviolabil al proprietății, o restrângere legală a dreptului de proprietate, precum și un mod de dobândire a dreptului de proprietate publică.³ Alții consideră exproprierea un veritabil mod de încetare a dreptului de proprietate.⁴ Pe cealaltă parte a baricadei este doctrinarul Ion Adam, care neagă teoria că exproprierea ar fi un mod de încetare a dreptului de proprietate, având în vedere caracterul perpetuu și transmisibil al dreptului de proprietate. Cu alte cuvinte, dreptul de proprietate se prelungește prin transmiterea lui dintr-un patrimoniu în altul, de la o persoană la alta.⁵

Prin expropriere putem înțelege transferul de bunuri și drepturi patrimoniale din proprietatea privată în proprietatea publică, în scopul efectuării lucrărilor pentru cauză de utilitate publică de interes național sau interes local, prevăzute de lege, după o dreaptă și prealabilă despăgubire⁶

Într-o altă formulă, exproprierea pentru cauză de utilitate publică se prezintă ca fiind un ansamblu de acte și operațiuni jurisdicționale, prin care statul și unitățile administrativ teritoriale impun, în mod forțat, transferul proprietății unor bunuri imobile aflate în proprietatea persoanelor fizice și juridice, în scop de utilitate publică și în schimbul unei indemnizații juste sau prealabile.⁷

¹ Balan M. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Teoria generală a statului și a constituției. Constituția română în context european. București: Hamangiu, 2015 pag. 423; 489 p.

² Ibidem, ..pag. 423;

³ Chirtoacă L. Aspecte privind limitarea dreptului de proprietate privată prin intermediul instituției exproprierii. În. Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. Nr. 32, 2012, pag. 31; 30-38 p.

⁴ Urs I. R., Carmen I.-T. Drepturile reale. Doctrină. Aplicații. Practică. București: Oscar Print, 2003 pag.100; 416 p.

⁵ Adam I. Dreptul civil. Drepturile reale. București: AllBeck, 2002 pag. 66; 805p.

⁶ Chirtoacă L.... pag. 32.

⁷ Adam I. Drept civil. Teoria Generală a drepturilor reale. București: „Europa Nova”, 1998, pag. 29; 479 p.

Observăm că spre deosebire de legislația României, care prevede că obiect al exproprierii pot fi doar bunurile imobile, legislația din Republica Moldova admite ca obiect al exproprierii: bunurile imobile, mobile, drepturile patrimoniale și personale nepatrimoniale, precum și alte valori culturale artistice și istorice.

Din analiza reglementărilor cu privire la exproprierea pentru cauză de utilitate publică și definițiile analizate mai sus se conturează caracterul de excepție al acestei instituții. Totodată, privită din perspectiva dreptului european al omului, exproprierea apare, potrivit art. 1 Protocol nr. 1 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, acceptabilă cu îndeplinire următoarelor condiții:

1. *Legalitatea privării de proprietate.* Ingerința în dreptul la proprietate cade sub rezerva exigenței securității juridice sau legalității. Legalitatea privării de proprietate presupune îndeplinirea a 2 cerințe: mai întâi, trebuie să existe o lege în sensul Convenției în temeiul căreia să fie efectuată privarea, în al doilea rând legea însăși trebuie să îndeplinească acele calități pe care i le-a determinat Curtea în jurisprudența sa, adică să fie accesibilă, precisă și imprevizibilă. Noțiunea de „lege” este o noțiune autonomă, proprie Convenției, adică nu trebuie luată doar accepțiunea ei formală: normele juridice cuprinse în actele normative adoptate de Parlament. În sensul Convenției, legea reprezintă orice normă obligatorie și generală, oricare i-ar fi izvorul formal, care ordonează obligatoriu conduita individului¹.

Așadar, pentru ca privarea de proprietate să îndeplinească condiția legalității este necesar ca să fie prevăzută prin lege, iar legea trebuie să îndeplinească criteriile accesibilității și previzibilității². Prin urmare, obligațiile pozitive ce se incumbă unui stat sub incidența articolului 1 din Primul Protocol pot consta în adoptarea unei legislații clare și precise și asigurarea unei practici coerente a jurisdicțiilor naționale într-un domeniu stabilit. Lipsa de coerență în plan legislativ și divergențele de jurisprudență pot crea „un climat general de incertitudine și de nesiguranță juridică”³.

2. *Privarea de proprietate să fie făcută pentru un interes de utilitate publică.* Noțiunea de utilitate publică este amplă chiar prin natura ei, aceasta fiind înțeleasă larg de către Curte, considerându-se că poate să provină din orice politică legitimă de ordin social, economic sau de altă natură. Curtea a statuat că va respecta hotărârea legislativului în privința a ceea ce este interesul public, în afară de cazul în care este lipsită de orice temei rezonabil. Interesul public a fost acceptat ca scop, până acum în toate cauzele.

Curtea consideră că, grație unei cunoașteri directe a societății și a nevoilor sale, autoritățile naționale se află, în principiu, mai bine plasate decât un judecător internațional pentru a determina ce este de utilitate publică. Curtea a admis că noțiunea de utilitate publică este susceptibilă să varieze în timp și spațiu. Astfel, ceea ce justifică o expropriere la un moment dat poate să nu o mai justifice 15 ani mai târziu. În sistemul de protecție oferit prin Convenție este în primul rând sarcina autorităților naționale de a se pronunța asupra existenței unei probleme de interes public ce poate să justifice o privare de proprietate, astfel încât Curtea trebuie să le recunoască o anumită marjă de apreciere.⁴ Prin urmare, legiuitorul național dispune de o mare latitudine pentru a urma o anumită politică economică și socială, iar instanța europeană a arătat că respectă modul în care acesta concepe imperativele de utilitate publică, afară numai dacă această apreciere se dovedește a fi în mod manifest lipsită de orice bază națională. În acest sens, Leonid Chirtoacă susține că autoritățile publice cunosc direct și cel mai bine nevoile societății pentru a determina ce lucrare este de utilitate publică și nici un judecător, expert sau altă persoană nu pot avea o cunoaștere mai bună a situației.⁵

Potrivit legislației naționale declarația de utilitate publică este condiționată de cercetarea prealabilă a oportunității exproprierii. În speța nr. 2ra-3930/13 din 18 decembrie 2013⁶, utilitatea publică pentru exproprierea terenului a fost stabilită prin Hotărârea Guvernului nr. 1417 din 21 decembrie 2004 pentru construcția liniei de cale ferată Revaca-Căinari, iar în speța nr. 2ra-1051/15 din 24 iunie 2015⁷ utilitatea publică a terenului expropriat a fost declarată prin Hotărârea Guvernului cu privire la unele măsuri privind asigurarea reabilitării drumului național „M2 Sărăteni-Soroca” nr. 755 din 09 octombrie 2012.

¹ Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. București: C.H. Beck, 2010, pag. 1712-1713; 1887 p.

² Olteanu I. Drept european al drepturilor omului. Vol. I. Drept european material al drepturilor omului. Ediția IV-a. București: Editura Fundației „România de mâine”, 2007, pag. 134; 236 p.

³ Bîrsan C. Protecția dreptului de proprietate: dezvoltări recente în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. <http://www.universuljuridic.ro/protectia-dreptului-de-proprietate-dezvoltari-recente-in-jurisprudenta-curtii-europene-a-drepturilor-omului/>

⁴ Bîrsan C. ... pag. 1716-1717.

⁵ Chirtoacă L., pag. 33

⁶ Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 2ra-3930/13 din 18 decembrie 2013 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=6163

⁷ Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 2ra-1051/15 din 24 iunie 2015 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=20595

3. *Privarea de proprietate să fie conformă normelor de drept internațional.* Cuprinsă într-un tratat internațional multilateral cum este Convenția Europeană a Drepturilor Omului, această condiție impusă nu ar trebui să surprindă. Însă se poate pune întrebarea care este sensul ei, din moment ce dispozițiile Convenției sunt, ca regulă direct aplicabile în sistemele juridice ale statelor membre, pe de o parte, iar pe de altă parte, astfel, cum dispune art. 1 din Convenție, statele contractante recunosc oricărei persoane care este supusă jurisdicțiilor lor drepturile și libertățile pe care le reglementează?

În doctrina consacrată Convenției s-a arătat că „atunci când un tratat face trimitere la principiile de drept internațional, se poate afirma cu siguranță și fără nici cea mai mică urmă de îndoială că este așa, deoarece s-a dorit a se ascunde, sub o formulă de consens aparent, persistența unui dezacord grav între negociatori; altfel spus, s-a ieșit din impas de o manieră acceptabilă pentru toți, dar fiecare a păstrat punctul său de vedere cu privire la fondul problemei, care nu a putut fi rezolvată, ceea ce s-a întâmplat și cu norma înscrisă în art.1 Protocol nr. 1; „s-a făcut trimitere la normele de drept internațional datorită faptului că nu s-a putut ajunge la o înțelegere cu privire la problema de a se ști în ce limite obligația de indemnizare ar trebui să figureze printre condițiile privării de proprietate.”¹

4. *Despăgubirea.* Condiția indemnizării proprietarului în situația privării sale de bun nu este prevăzută în textul Convenției. Jurisprudența organelor Convenției a preluat însă necesitatea indemnizării proprietarului bunului expropriat din principiile generale ale dreptului internațional și a impus-o pentru orice situație de privare de proprietate recunoscută de aceste text. În absența unei indemnizări, art. 1 din Protocol nr. 1 nu ar asigura decât o protecție iluzorie și ineficace a dreptului la proprietate. Așadar, obligația de indemnizare a proprietarului este o cerință de creație jurisprudențială, impusă de Convenție pentru ca o privare de proprietate să nu înfrângă dispozițiile de protecție instituite în art.1 Protocol nr. 1.

Pentru a satisface cerințele Convenției, despăgubirea trebuie să îndeplinească două condiții: să fie proporțională cu valoarea proprietății, deși nu prezintă în mod necesar compensarea integrală și trebuie să fie plătită în termen rezonabil.²

Curtea a admis însă că încălcarea art. 1 nu garantează totuși în toate cazurile dreptul la o compensare integrală a pierderii suferite. Obiectivele legitime de utilitate publică, cum ar fi realizarea unor anumite reforme economice sau de justiție socială, pot milita pentru o îndemnizare inferioară valorii de piață a bunului. Instanța europeană a arătat că în situațiile ce presupun indemnizarea unor categorii largi de persoane prin măsuri legislative ce pot avea consecințe economice importante asupra ansamblului unui stat, autoritățile naționale trebuie să dispună de o mare putere discreționară nu numai în a alege măsurile de natură a garanta drepturile patrimoniale sau a reglementa raporturile de proprietate, dar și pentru a dispune de timpul necesar pentru aplicarea unor asemenea măsuri; alegerea acestora poate presupune diminuarea indemnizării pentru privarea de proprietate sau restituirea de bunuri de o valoare inferioară celei a bunului de care a fost privat un proprietar. Privarea de proprietate fără acordarea despăgubiri de asigurare nu poate fi justificată decât doar în cazuri excepționale.

Indemnizarea trebuie să fie stabilită și plătită cât mai aproape de momentul preluării bunului, instanța europeană statuând că plata indemnizației după privarea de proprietate nu este în sine condamnabilă, în afara unei întârzieri nejustificate, prelungite în timp. O întârziere excesivă a plății indemnizației agravează pierderea financiară a persoane vizate, datorată efectelor devalorizării monetare, și poate fi privită la rândul său ca o atingere gravă a substanței dreptului de proprietate, afectând proporționalitatea între interesele colectivității și cele private.

În cauza nr. 2ra-3930/13 din 18 decembrie 2013³ reclamantul Mititelu Simion a depus cerere de chemare în judecată împotriva Agenției Cadastru, Geodezie și Resurse Financiare, Guvernului cu privire la încasarea veniturii ratat pentru anii 2005-2007, în legătură cu neutilizarea terenului, deoarece în anul 2005 prin proces-verbal reclamantul, reprezentanții Întreprinderii de Stat „Calea Ferată din Moldova”, Agenției de Stat Relații Funciare și Cadastru, Institutul de Proiectări pentru Organizarea Teritoriului și Primăriei or.Șingera au stabilit să acorde în schimbul terenului expropriat pentru o cauză de utilitate publică un teren cu suprafață echivalentă, însă schimbul de terenuri s-a efectuat abia la 25 iunie 2007 prin Hotărârea Guvernului nr. 709. Astfel, în perioada anilor 2005-2007 reclamantul a fost în imposibilitate să utilizeze terenul deținut inițial, fapt pentru care s-a adresat în instanța de judecată. Instanțele de judecată au admis acțiunea reclamantului. Astfel, observăm în speță s-a pus în discuție acoperirea întregului

¹ Bîrsan C. pag. 1721-1722;

² Poalelungi M. Obligații pozitive și negative ale statului prin prisma Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Teză de doctor habilitat. Chișinău, 2015 pag. 166; 324p.

³ http://jurisprudenta.esj.md/search_col_civil.php?id=6163

prejudiciu cauzat persoanei a cărei teren a căzut sub incidența utilității publice. Reparația ce trebuie acordată pentru o privare de proprietate nu trebuie să fie neapărat pecuniară, ci poate consta în alte măsuri compensatorii. În speța invocată mai sus, expropriatului i s-a oferit un alt teren echivalent celui expropriat.

5. *Proportionalitatea*. Curtea a elaborat așa-numite teoria a „justului echilibru”, care trebuie respectat între atingerea adusă dreptului individual și necesitatea de utilitate publică. Posibilitatea conferită statului prin legea fundamentală de a expropria proprietatea pentru cauză de utilitate publică nu implică o putere discreționată în această privință. Autoritățile trebuie să respecte principiul proporționalității – inconvenientul impus proprietarului prin privarea de proprietate trebuie să fie în proporție rezonabilă cu interesul general urmărit prin actul exproprierii. Existența unui raport de proporționalitate între privarea de proprietate și scopul urmărit prin intermediul acestuia, sau astfel spus concilierea a două interese contrar, cel individual al titularului de drept și cel social, care aparține statului, în calitate de exponent al interesului general.

Nu orice interes public justifică ingerința în sfera libertății individuale și a proprietății. Construcția unui chioșc de ziare este neîndoielnic o lucrare de interes public, dar nu justifică exproprierea unei părți din curtea exterioară a unei locuințe. În plus, exproprierea nu este justificată în cazul în care lucrarea poate fi realizată din costuri similare sau apropiate - pe terenuri pe care statul deja le deține sau atunci când, pentru realizarea obiectivului urmărit, este suficientă grevarea proprietății cu un drept real, de exemplu o servitute de trecere.¹

În evaluarea faptului dacă a fost găsit un echilibru corect sau dacă reclamantului i s-a impus să suporte o sarcină excesivă și disproporțională, organismele Convenției examinează circumstanțele în întregul loc, analizând chestiuni referitoare la legalitate, la durata respectivă, la garanțiile procedurale și la efectul asupra reclamantului, la faptul dacă despăgubirea este efectivă.

Scopul principiului proporționalității este de a garanta protecția dreptului la proprietate al persoanelor fizice și juridice de orice abuzuri și ilegalități din partea statului. Astfel, statul trebuie să dispună de motive întemeiate pentru a pune în funcțiune orice ingerință privind dreptul la proprietate, aceasta urmând a fi nu doar legală și urmărind un scop legitim de protecție a interesului general, dar și necesară în vederea atingerii aceluși scop și în același.

În speța *Dacia SRL c. Moldovei*, Curtea Europeană a constatat că în rezultatul anulării privatizării hotelului „Dacia”, reclamantul a fost lipsit de proprietatea sa asupra hotelului și a terenului aferent, fără a-i fi acordate compensații suficiente. Curtea a ajuns la concluzia că în urma mai multor hotărâri judecătorești în această cauză reclamantul și-a pierdut proprietatea asupra hotelului său și a lotului de pământ pe care este situat acesta, precum și diferite investiții legate de hotel și a primit, în schimb, doar prețul inițial al hotelului. În aceste circumstanțe, a avut loc o ingerință în drepturile de proprietate ale reclamantului, care trebuie considerată ca o lipsire de proprietate față de care se aplică, prin urmare, cea de-a doua regulă a art. 1 al Protocol 1 la Convenție. Curtea a menționat că o lipsire de proprietate poate fi justificată dacă se dovedește că aceasta este, *inter alia*, „în interes public” și „în condițiile prevăzute de lege”. Mai mult, orice ingerință în dreptul de proprietate trebuie, de asemenea, să corespundă cerinței de proporționalitate. După cum Curtea a declarat, în mod repetat, trebuie de asigurat un echilibru just între cerințele interesului general al comunității și cerințele protecției drepturilor fundamentale ale persoanei, găsirea unui astfel de echilibru just fiind inerentă întregii Convenții. În aceste circumstanțe, având în vedere, în special, că iregularitățile în privatizarea hotelului au fost de natură formală și nu erau imputabile întreprinderii reclamante, și chiar prezumând faptul că lipsirea acesteia de proprietate putea fi dovedită ca fiind în interes public, Curtea a hotărât că a fost încălcat echilibrul just și că întreprinderea reclamantă a purtat și continuă să poarte o povară individuală excesivă, nefiind respectat principiul proporționalității între mijloacele antrenate de către autorități și scopul final atins în contextul privării de proprietate².

Totodată, se întâlnește în practica Curții Europene și noțiune de „expropriere de fapt”. Invenție a Curții, aceasta desemnează acea situație în care o persoană, care este proprietar al unui bun din punct de vedere juridic, pierde toate atributele dreptului de proprietate în favoarea statului, fără ca această privare de atributele proprietății să facă obiect al unui act juridic, fiind o formă a privării de proprietate, la care

¹ Balan M. pag. 425;

² Morărescu A. Principiul proporționalității și protecția proprietății în spețele Curții Europene a Drepturilor Omului contra Moldovei. În Materialele Conferinței științifice internaționale anuale ale tinerilor cercetători „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători”, ediția a VII-a, 30 mai 2013, Chișinău pag. 239-240; 233-241 p.

face trimitere textul art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Efectele exproprierii de fapt sunt, de fapt, identice cu cele ale unei exproprieri formale. Întrucât Convenția vizează protejarea drepturilor „concrete și efective”, pentru a determina dacă a avut loc o privare de bun, Curtea nu va examina numai dacă s-a realizat o deposedare sau expropriere formală, ci va privi dincolo de aparențe și va analiza realitatea situației litigioase pentru a vedea dacă situația din speță echivalează cu o expropriere de fapt.¹

Așadar, concluzionăm că fiind o serioasă modalitate de atingere adusă nu numai exercitării, dar și conținutului normativ al dreptului de proprietate, exproprieria pentru cauză de utilitate publică rămâne singura modalitate, acceptată de țările democratice, de transfer al proprietății prin transformarea dreptului de proprietate privată în publică. Aici, statul trebuie să conștientizeze că existența unei utilități publice care grevează un bun proprietate privată a persoanei dă naștere unei obligații pozitive ale statului de a expropria bunul prin oferirea unei compensații financiare proprietarului bunului.

ANALIZA INFRAȚIUNILOR VAMALE ÎN LEGISLAȚIA ROMÂNIEI

THE ANALYSIS OF CUSTOMS OFFENSES IN ROMANIAN LEGISLATION

Aurel Octavian PASAT,

Universitatea B.P.Hasdeu din Cahul,
Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Catedra de Drept

***Summary:** The smuggling resembles cheating or tax evasion, as: the manner in which it is committed is subject to misleading customs, for example by unrealistically declaring it and dispensing in whole or in part of acts of circumvention from the application Legal norms.*

The main damage to the smuggling offense is the state, its rights in relation to the import and export of goods. The demobilization and annihilation of offenders is only through the correct encroachment of smuggling by severely punishing those who violate the law in a healthy economic circuit that is characterized by effective control that can lead to detention of customs offenses.

Considering that the smuggling crime knows new forms depending on the evolution of society and that it is an important problem facing the economy of all states, especially in the crisis period that Europe is going through at present, the implementation and functioning of the measures imposed by the legislation Are not enough, therefore, the continuous harmonization of laws is required, depending on the new ways in which the offenses are manifested.

În viața socială se pot săvârși fapte (acțiuni, inacțiuni) neconvenabile, care vatămă sau pun în pericol interesele membrilor societății, fie că aceste interese aparțin tuturor, adică colectivității în ansamblu, fie că ele aparțin numai unora dintre ei. Toate aceste fapte, întrucât tulbură ordinea socială, sunt antisociale, însă ele pot fi caracterizate ca infracțiuni numai în măsura în care sunt incriminate prin legea penală și sancționate cu o pedeapsă².

În România, de-a lungul timpului, legislația a incriminat infracțiunile vamale, în speță contrabanda, începând cu Legea emisă în vederea modificării Legii generale a vămile din 15 iunie 1873, Legea generală a vămile din 1 iunie 1905, Legea pentru administrația generală a vămile din 13 aprilie 1933, Legea asupra vămile nr. 9 de la 1 ianuarie 1949, Legea nr. 6 din 28 decembrie 1961 privitoare la reglementarea regimului vamal al Republicii Populare Române.

Imediat după 22 decembrie 1989 granițele României s-au deschis complet, astfel fenomenul infracțional vamal s-a intensificat și diversificat, drept pentru care cercetătorii au acordat un interes deosebit pentru identificarea măsurilor corespunzătoare în vederea diminuării acestora.

Deschiderea frontierei a creat gustul de îmbogățire rapidă a multor indivizi, prin trafic de arme, droguri sau contrafacerea și plasarea de valută străină. La hotarul de est cu Republica Moldova, sub acoperirea schimburilor culturale dintre cele două țări și accesul la studii se comiteau infracțiuni minore

¹ Croitoru M. St. Dreptul de proprietate în jurisprudența CEDO. București: Hamangiu, 2010. pag. 130, 434p.

² Crânguș I., Nițu A., Dragomir I., *Drept penal. Partea generală. Ed. a 2-a.* București: Ministerul Administrației și Internelor, 2006, p. 34.

în domeniul vamal, prin desfășurarea comerțului mărunț: produse alimentare, băuturi alcoolice, țigări, mărfuri industriale, etc.

După 22 iunie 1995, când România a trimis cererea de aderare la Uniunea Europeană obiectivul principal era pregătirea condițiilor necesare aderării, de aceea era obligatoriu armonizarea cadrului instituțional al administrației vamale române, pentru a fi parte din uniunea vamală europeană.

În domeniul reglementărilor vamale legislația era insuficientă, ca și în majoritatea sectoarelor de activitate, nu acoperea toate modurile în care se poate comite infracțiunea de contrabandă în comparație cu sistemele de drept europene, unde mai multe fapte sunt sancționate penal, care în legislația română sunt considerate contravenții.

Pentru a restrânge comiterea unor asemenea fapte, statul ia măsuri reparatorii, confiscări sau amenzi, iar atunci când încălcările normelor juridice de drept depășesc sfera sancțiunilor civile se aplică măsuri cu caracter penal, incriminându-se contrabanda și celelalte infracțiuni vamale.

În anul 2006, au apărut ultimele reglementări în domeniu dreptului vamal prin Legea nr. 86/2006 prin care s-a adoptat Codul vamal actual. Prin Hotărârea Guvernului nr. 707/2006 s-a aprobat Regulamentul de aplicare a CV al României. Noul CV al României este de fapt o revizuire a legii nr. 141/1997 și aducerea acesteia la cerințele Uniunii Europene. S-au modificat mai multe articole pentru ca legea să corespundă cerințelor actuale. Legea nr. 86/2006 a fost adoptată în vederea aderării la Uniunea Europeană. Această lege asigură aplicarea Regulamentului Consiliului (CEE) nr. 2.913/92 de instituire a Codului vamal comunitar, cu modificările ulterioare¹, publicat în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene nr. 302/1992².

Actualul CV, Legea 86/2006, publicat în Monitorul Oficial Nr. 350 din 19 aprilie 2006, cu modificările și completările aduse, detaliază infracțiunile la regimul vamal al României, astfel cum sunt reglementate în art. 270-273.

Infracțiunea de contrabandă este reglementată de art. 270 (1) și constă în introducerea în sau scoaterea din țară, prin orice mijloace, a bunurilor sau mărfurilor, prin alte locuri decât cele stabilite pentru control vamal.

Esența acestui articol ne conduce la ipoteza că nu contează valoarea sau felul bunurilor care se încearcă a fi trecute peste frontieră, ci modul în care se concretizează “prin orice mijloace” și prin locuri unde nu se desfășoară controlul organelor vamale, astfel nerespectarea legii fiind mai mult decât o certitudine.

Aceeași infracțiune de contrabandă o regăsim la art. 270 (2), în situația în care bunurile sau mărfurile, care trebuie plasate sub un regim vamal, sunt sustrate de la controlul vamal, dacă valoarea lor în vamă este mai mare de 20.000 lei, pentru produsele accizabile și mai mare de 40.000 lei în cazul celorlalte bunuri și mărfuri și de două ori în decursul unui an dacă valoarea lor este mai mică de 20.000 lei sau 40.000 lei, sau înstrăinarea sub orice formă a mărfurilor aflate în tranzit; și art. 270 (3) atunci când se cunoaște că bunurile sau mărfurile provin din contrabandă sau sunt destinate săvârșirii acesteia și se dorește desfacerea, vânzarea, transportul, preluarea, etc.

În acest articol accentul se pune pe cerința “prin sustragere de la controlul vamal” și care se referă la modalitatea prin care se realizează tranzitarea frontierei. Prin art. 4, pct. 18 CV, controlul vamal este definit ca fiind actele specific efectuate de autoritatea vamală pentru a asigura aplicarea corectă a reglementărilor vamale și poate să include verificarea mărfurilor, a datelor înscrise în declarație, existența și autenticitatea documentelor electronice sau scrise, examinarea evidențelor contabile ale agenților economici și a altor înscrisuri, al bagajelor și al altor mărfuri transportate de sau aflate asupra persoanelor, precum și efectuarea de verificări administrative și alte acte asimilate. Considerăm că legiuitorul a făcut referire la “controlul vamal” tocmai pentru ca fapta antisocială să fie raportată cu o relație socială, altfel nu se putea reține existența contrabandei.

Cerințele suplimentare legate de valoarea minimă, ce diferă funcție de tipul bunurilor sau mărfurilor, accizabile sau neaccizabile și de numărul actelor comise în decursul unui an, pe care le regăsim în cuprinsul acestui articol au fost introduse de legiuitor pentru ca fapta să constituie contrabandă și să se încadreze în sfera penală.

¹ Pasat A.O., *Analiza juridico-vamală a contravențiilor, infracțiunilor vamale prevăzute de Codul vamal al României aflat în vigoare.* // Revista Națională de Drept. Nr. 2. Februarie 2014, p. 68.

² Regulamentul (CEE) nr. 2913/92 al Consiliului din 12 octombrie 1992 de instituire a Codului Vamal Comunitar. <http://eurex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1992R29>

Cel de-al treilea aliniat a fost introdus odată cu intrarea în vigoare a Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 54/2010, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 421 din 23 iunie 2010, aliniat ce incriminează actele asimilate contrabandei.

Infrațiunea de contrabandă calificată este reglementată de art. 271 în situația în care se urmărește introducerea în sau scoaterea din țară, fără drept, de arme, muniții, materiale explozibile, droguri, precursori, materiale nucleare sau alte substanțe radioactive, substanțe toxice, deșeuri, reziduuri ori materiale chimice periculoase.

Expresia “fără drept” întâlnită în cuprinsul articolului a înlocuit expresia “fără autorizație” în CV din 1997. Această cerință obligatorie se referă la un document oficial, de import, export sau de tranzit, prin care se permite de către autoritățile competente să se introducă în sau scoaterea din țară bunurile enumerate în normă. Condiția impusă este îndeplinită și în situația în care documentul oficial există însă izvorăște și de la o autoritate necompetentă, sau dacă din autorizație rezultă o altă cantitate, tip, valoare, etc., decât cea constatată în urma controlului vamal. Același articol de lege se aplică și atunci când există un astfel de document, însă autorizația a fost eliberată pentru un anumit interval de timp, iar perioada a expirat.

Apreciem că modul cum legiuitorul a construit și forma în care sunt incriminate infrațiunile ce presupun traficul de arme, constituie un pas înainte. Reglementarea este mai clară, mai bine sistematizată urmând că atât doctrina cât și activitatea legiuitorului să contribuie la clarificarea multor probleme.

Infrațiunea de folosire de acte nereale este reglementată de art. 272, atunci când la autoritatea vamală se prezintă documente vamale de transport sau comerciale care se referă la alte mărfuri sau bunuri ori la alte cantități de mărfuri sau bunuri decât cele prezentate în vamă.

Infrațiunea de folosire de acte falsificate o regăsim în art. 273, dacă la autoritatea vamală se prezintă documente vamale de transport sau comerciale falsificate.

Cu privire la acțiunea de folosire a actelor falsificate și a actelor nereale, în literatura de specialitate s-au exprimat păreri diferite. Unii autori au considerat că între infrațiunile de uz de fals și folosirea de acte falsificate ar exista o “conexiune teleologică” și că, datorită autonomiei lor, în ce le privește, sunt și rămân aplicabile regulile concursului de infrațiuni. Alții sunt de părere că uzul de fals este absorbit în conținutul infrațiunii vamale¹. Alții consideră că poate fi o eroare a făptuitorului sau rea intenție a reprezentanților unor firme față de conducerea societății la care sunt angajați și nu poate fi vorba despre săvârșirea unei infrațiuni vamale, ci de alte infrațiuni, neglijență în serviciu, eventual gestiunea frauduloasă, etc.

Încheind analiza acestor articole părerea noastră este că atât timp cât legiuitorul nu leagă aceste infrațiuni și de realizarea unei anumite urmări nu reușește să transpună în practică aplicarea lor. Se poate ca în urma folosirii acestor acte falsificate sau nereale să nu rezulte o scutire de la plata datoriei vamale sau diminuarea acesteia, ci poate aceeași valoare sau una mai mare. Astfel se impune o anchetă prin care organele de cercetare să stabilească, funcție de care a fost intenția cu care a acționat făptuitorul, cum va fi încadrată juridic infrațiunea, din punct de vedere penal sau administrativ.

Faptele prevăzute la art. 270-273 CV, comise de una sau mai multe persoane înarmate ori de două sau mai multe persoane împreună constituie forma agravantă a contrabandei și sunt incriminate prin art. 274.

Formele agravate ale infrațiunilor de contrabandă și contrabandă calificată prevăzute în Codul vamal român presupun, așadar, un subiect activ unic și unul plural. Este vorba de situațiile când autorul acționează singur și înarmat, precum și de cele când acționează mai multe persoane înarmate împreună. Nici în acest caz nu se pune problema circumstanțierii subiectului activ ci doar a condiției „înarmării” ori a comiterii infrațiunii de către două sau mai multe persoane împreună. Mai exact este vorba de orice persoană care săvârșește o infrațiune de contrabandă fiind înarmată, adică purtând o „armă” în înțelesul art. 151 a Codului penal român. Legea nu limitează noțiunea de armă la vreo anumită categorie de asemenea instrumente, ceea ce înseamnă că poate fi o armă de foc, armă albă, armă ascunsă, chimică, nucleară, bacteriologică, ofensivă ori defensivă².

Tentativa la infrațiunile prevăzute la art. 270 – 274 se pedepsește după cum legiuitorul a arătat în art. 275 CV.

În contextul analizei noțiunii “infrațiunii” putem conchide că actualul CV a suferit reale modificări, apărând noutăți în domeniul infrațiunilor vamale, folosirea de acte nereale, folosirea de acte

¹ *Culegere de studii juridice* - In onorem prof. univ. dr. George Antoniu, Craiova: Editura Sitech, 2009, p. 82.

² Pasat A. O., *Stabilirea și determinarea subiecților contravențiilor și al infrațiunilor vamale comise pe teritoriul României. // Vectorul European. Materialele Conferinței Internaționale Științifico-Practice “Abordări Europene în cercetare și inovare”*. USEM. 9-12 Octombrie. Chișinău. Nr. 2. 2014

falsificate și înlăturându-se neclaritățile prevăzute în alte acte normative, ce conduceau la înlăturarea caracterului penal al unor fapte.

În concluzie, rezultatul imediat al unei infracțiuni prevăzute de CV, este acela că se provoacă o daună bugetului public întrucât se eludează taxele vamale și totodată se declanșează o stare de pericol pentru regimul vamal. Contrabanda se aseamănă cu înșelăciunea sau cu evaziunea fiscală, astfel: prin modul în care se comite, este condiționată de inducerea în eroare a organelor vamale, de exemplu prin declararea nereală și dispune, în tot sau în parte, de acțiuni de sustragere de la aplicarea normelor legale. Principalul prejudiciat al infracțiunii de contrabandă este statul, drepturile acestuia în legătură cu importul și exportul de mărfuri iar demobilizarea și anihilarea infractorilor se face doar prin incriminarea corectă a contrabandei.

Având în vedere că infracțiunea de contrabandă cunoaște noi forme funcție de evoluția societății și că reprezintă o problemă importantă cu care se confruntă economia tuturor statelor, mai ales în perioada de criză pe care o traversează Europa în acest moment, implementarea și funcționarea măsurilor impuse prin legislație nu sunt suficiente, de aceea se impune armonizarea continuă a legilor, funcție de modalitățile noi prin care se manifestă infracțiunile.

Aplicarea unor măsuri severe pentru cei care încalcă legea, inclusiv pentru persoanele juridice, într-un circuit economic sănătos ce se caracterizează printr-un control eficace, poate conduce la reținerea de a săvârși infracțiuni vamale, cu scopul de a obține profituri ilicite.

Un prim aspect care ar trebui perfecționat continuu este cel referitor la optimizarea legislației, deoarece în principal contrabanda este o faptă care afectează grav raporturile sociale din domeniul regimului vamal iar lipsa unei legislații conforme realității pe care o trăim, încurajează infractorii, tentați de gustul îmbogățirii peste noapte, să eludeze raporturile juridice din domeniul vamal.

Un mare beneficiu ar fi adus combaterii fenomenelor infracționale și perfecționarea organelor cu atribuții în domeniu, ridicarea nivelului lor de calificare, derularea unor programe la nivel național prin care populația să înțeleagă consecințele extinse ce se pot produce prin săvârșirea acestor fapte.

De asemeni stoparea inflației, asigurarea stabilității monetare și a cursului de schimb, diminuarea fiscalității, crearea de noi locuri de muncă ar crea un mediu mai stabil desfășurării relațiilor sociale, ar conduce inevitabil ca economia subterană să iasă la suprafață, influențând pozitiv bugetul statului dar și nivelul de viață al oamenilor pentru că astfel s-ar face investiții în diverse domenii, de care ar beneficia tot populația țării.

Toate aceste aspecte apreciez că s-ar putea realiza prin instituirea unor măsuri adecvate de prevenire și combatere a tuturor faptelor ce se pot circumscrie noțiunii de contrabandă, reglementare distinctă a acestor acțiuni care contravin ordinii de drept, amendarea legislației naționale prin alinierea lor la cele ale căror state au realizat progrese în acest domeniu, consolidate cu tratate și convenții multilaterale care să înființeze structuri de cooperare și combatere comună a contrabandei, elaborarea unor metodologii și proceduri în domeniul supravegherii infracțiunilor de contrabandă, realizarea unor strategii fixate pe cerințele Uniunii Europene pentru supravegherea frontierei prin evaluarea în esență a principiilor obligatorii, înlăturarea contrabandei prin măsuri de ordin educațional pentru a conștientiza cetățenii că această infracțiune influențează veniturile statului și implicit populația.

În prezent, în România se manifestă o preocupare sporită față de acest fenomen, concretizată prin intensificarea controalelor care se desfășoară la frontiera vamală a statului, înăsprirea sancțiunilor și cooperarea cu alte țări și organisme internaționale, însă problema contrabandei, eschivarea de la achitarea datoriei vamale, evaziunea fiscală rămân a fi departe de soluționarea definitivă, constituind fenomene complexe și universale.

ASPECTE DEFINITORII ALE ACCESULUI FEMEILOR LA JUSTIȚIE

Mariana PITIC, doctorandă,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Summary: Access to justice is also the fundamental right of the person and the positive obligation of the state, which allows the person to be "heard" and to take all measures to repair the guaranteed right. From the content of the conventional provisions, recent jurisprudential developments, it follows

that access to justice is an obligation of purpose and means. Women, as a vulnerable category of the population of states, victims of multiple forms of discrimination, will particularly benefit from free access to justice.

Carta internațională a drepturilor fundamentale, deși nu consacră expres accesul la justiție în calitate de drept fundamental al persoanei, propune elementele sale constitutive. Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului în articolul 8 conține prevederea: ”Orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin constituție sau prin lege”. Suplimentar la articolul 10 Declarația stipulează: ”Orice persoană are dreptul în deplină egalitate de a fi audiată în mod echitabil și public de către un tribunal independent și imparțial care va hotărî fie asupra drepturilor și obligațiilor sale, fie asupra temeiniciei oricărei acuzări în materie penală îndreptată împotriva sa.” În cele ce au urmat, întru a conferi forță juridică prevederilor Declarației Universale, statele membre ale ONU au adoptat în anul 1966 pactele internaționale în materia drepturilor omului. În special, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice reglementează aspecte ale accesului la justiție în art. 2 par. 4 (dreptul de a dispune de o cale de recurs efectivă), art. 9 par. 4 (dreptul de a introduce recurs în fața unui tribunal), în art. 14 par. 1 (dreptul persoanei ca litigiul să fie examinat în mod echitabil și public), precum și la art. 14 par. 3 (dreptul persoanei acuzate de comiterea unei infracțiuni ca cauza sa să fie judecată fără o întârziere excesivă).

Totodată, relativ recent au fost adoptate tratate internaționale care consfințesc expres accesul la justiție: Convenția de la Aarhus privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu, care în art. 9 prevede expres și dezvoltă conținutul accesului la justiție,¹ precum și Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (art. 13).²

Accesul la justiție este un principiu fundamental al statului de drept. El permite persoanelor să se simtă protejate de atingerile aduse drepturilor fundamentale, materiale și procedurale, garantate și se aplică în mod transversal în materie civilă, penală, administrativă.³ Accesul la justiție este, de asemenea, un concept central pentru toate chestiunile ce privesc justiția fiind un indicator al bunei calități a funcționării instituțiilor judiciare. Ca regulă generală, accesul la justiție exprimă posibilitatea de a deferi o cauză unei jurisdicții pentru a valorifica drepturile sale sau de a cere reparații atunci când acestea au fost încălcate.⁴ Astfel, realizarea accesului la justiție constrânge statele să garanteze fiecărei persoane dreptul de a sesiza justiția sau, în anumite condiții, dreptul de a accede la un organ de reglementare extrajudiciară a litigiilor pentru a beneficia de recurs dacă a fost constatată violarea drepturilor sale.⁵

Reieșind din faptul că astăzi nu există un concept standardizat al ”accesului la justiție”, cercetările efectuate în domeniu identifică cinci aspecte ale accesului la justiție:

1. Dreptul la acces efectiv la un organism de reglementare a litigiilor;
2. Dreptul la un proces echitabil;
3. Dreptul la reglementarea litigiilor în termeni rezonabili;
4. Dreptul la despăgubire adecvată;
5. Principiile eficienței și eficacității.⁶

Din punct de vedere a accesului la justiție, justiția astăzi nu răspunde tuturor așteptărilor justițiabililor. Accesul la justiție este liber, dar inegal ținând cont de barierele multiforme care separă această instituție de justițiabili. Aceste bariere sunt de natură geografică, economică, culturală, socială, psihologică.⁷ În absența accesului la justiție, persoanele nu se pot face auzite, nu-și pot exercita drepturile, nu pot contesta acțiunile autorităților care au dus la încălcarea drepturilor, subsecvent, nu va putea fi angajată răspunderea factorilor decizionali culpabili, iar în ultimă instanță nu vor fi întrunite elementele în

¹ <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43f.pdf>

² Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități a fost adoptată la New York de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 13 decembrie 2006, a fost deschisă spre semnare la 30 martie 2007 și semnată de Republica Moldova la 30 martie 2007, ratificată prin Legea nr. 166/09.07.2010, publicată în Monitorul Oficial al RM nr. 126-128/428 din 23 iulie 2010.

³ Manuel de droit européen en matière d'accès à la justice. Agence des droits fondamentaux de l'Union européenne et Conseil de l'Europe, 2016, p. 16

⁴ http://eeas.europa.eu/archives/delegations/niger/documents/press_corner/expose_sur_acces_justice_niger.pdf

⁵ Manuel de droit européen en matière d'accès à la justice. Agence des droits fondamentaux de l'Union européenne et Conseil de l'Europe, 2016, p. 16

⁶ L'accès à la justice en Europe : présentation des défis à relever et des opportunités à saisir. Agence des droits fondamentaux de l'Union européenne, 2010.

⁷ http://eeas.europa.eu/archives/delegations/niger/documents/press_corner/expose_sur_acces_justice_niger.pdf

vederea angajării răspunderii statului. În acest context, în pofida faptului că astăzi majoritatea statelor au ratificat tratatele internaționale universale, regionale în materia drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, care reglementează nediscriminarea și egalitatea în fața legii, femeile sunt în continuare victime ale stereotipurilor de gen, a percepțiilor eronate privind rolul lor în societate, exprimate prin discriminare în domeniul social, politic, economic etc. Pentru a ameliora situația socială a femeilor, organizațiile internaționale, organismele convenționale și-au consolidat eforturile și au conceptualizat inclusiv conținutul accesului femeilor la justiție. Or, anume garantarea acestui drept va permite, în ultimă instanță, constatarea violării și repararea dreptului la demnitate al femeilor.

Accesul femeilor la justiție este esențial întru realizarea tuturor drepturilor protejate prin Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei. Este un element fundamental al statului de drept și a bunei guvernări, precum și a independenței, imparțialității, integrității și credibilității sistemului judiciar, lupta împotriva impunității și corupției, participarea egală a femeilor la mecanismele judiciare și la alte mecanisme de aplicare a legilor.¹

Dreptul de acces a femeilor la justiție are dimensiuni multiple. El înglobează justițiabilitatea, disponibilitatea, buna calitate și obligația de a ține cont de sistemele de justiție, precum și oferă căi de recurs victimelor. Cu titlu de exemplu, în materie penală, accesul femeilor la justiție este deseori identificat cu răspunsul justiției penale față de infractor. Totodată, femeile pot identifica alte modalități de realizării justiției în viziunea lor: capacitatea de a căuta siguranță prin intermediul ordinelor efective de protecție; recuperare fizică și psihologică prin intermediul serviciilor de sănătate accesibile și de bună calitate și oportunitatea de a obține divorțul și o nouă viață liberă de violența soțului. Aceste măsuri trebuie realizate de către state înainte ca o femeie, supusă violenței, să fie implicată într-o cauză penală.²

Dreptul de acces la justiție trebuie să fie reflectat în legislațiile interne ale statelor. Astfel, statelor le revine obligația de a răspândi informații privind recursurile disponibile în caz de violare a drepturilor fundamentale ale femeii. Suplimentar, statelor le revine sarcina de a reduce dificultățile întâlnite de către victime, să le protejeze viața lor și a membrilor familiilor lor, să le asigure asistența necesară întru realizarea accesului la justiție.

În contextul reglementărilor contemporane, atât în conținutul tratatelor internaționale, cât și în actele *soft law*, accesul la justiție apare ca un indiciu a asigurării egalității de gen. Comitetul pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei la data de 3 august 2015 a adoptat Recomandarea Generală nr. 33 cu privire la accesul femeilor la justiție care cuprinde următoarele șase elemente esențiale și interdependente ce sunt necesare pentru a garanta accesul la justiție:

- Femeile trebuie să beneficieze de un acces fără obstacole la justiție și să aibă capacitatea și mijloacele de a-și revendica drepturile în calitate de drepturi garantate de Convenție³;

- Disponibilitatea, semnifică crearea tribunalelor, organelor quasi-judiciare și altor organe în statele părți, în zonele urbane, rurale și îndepărtate, precum și întreținerea și finanțarea lor;

- Accesibilitatea semnifică că toate sistemele judiciare, formale și quasi-judiciare, sunt sigure, accesibile din punct de vedere financiar și fizic pentru femei, adaptate ce răspund necesităților femeilor, inclusiv celor care sunt victime ale discriminării;

- Buna calitate a sistemelor de justiție semnifică că toate elementele constitutive ale sistemului respectă normele internaționale privind competența, eficacitatea, independența și imparțialitatea și oferă în timp oportun căi de recurs apropiate și efective, care sunt realizate și reușesc să reglementeze durabil diferendele ținând cont de egalitatea de sexe, pentru toate femeile.

- Existența căilor de recurs semnifică faptul că femeile trebuie să poată să primească de la sistemele de justiție o veritabilă protecție și să beneficieze de o reparație echitabilă indiferent de natura prejudiciului suportat.

- Responsabilitatea sistemelor de justiție este asigurată prin supravegherea menită să se asigure funcționarea conform principiilor justițiabilității, disponibilității, accesibilității, bunei calități și existenței căilor de recurs.

În materia accesului femeilor la justiție se aplică suplimentar Recomandarea generală a Comitetului privind Eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei nr. 30 privind femeile în situații de

¹ Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei. Recomandarea generală nr. 33 privind accesul femeilor la justiție. 3 august 2015

² International Commission of Jurists. Women's Access to Justice for Gender-Based Violence. A Practitioners' Guide n.12, February 2016.

³ Notă: Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979. Intrată în vigoare la 3 septembrie 1981.

prevenire a conflictelor, conflict și post-conflict, care subliniază că accesul femeilor la justiție necesită procese de responsabilizare pe toată durata post-conflict. Spre exemplu, în mecanismele de justiție tranzițională făcându-se apel la refuzul amnistiei pentru încălcarea drepturilor pe bază de gen; asigurându-se participarea femeilor la proiectarea, funcționarea și monitorizarea tuturor proceselor justiției tranziționale; în situații de conflict, sectoarele de securitate și justiție pentru violență împotriva femeilor și fetelor să fie asigurate de anchete sensibile la aspectele de gen; iar reforma juridică și judiciară post-conflict să îmbunătățească accesul femeilor la justiție.¹

În concluzie, accesul la justiție a femeilor se prezintă astăzi ca un principiu fundamental al statului de drept și o precondiție a exercitării celorlalte drepturi, una din cele mai efective măsuri pozitive concepute în vederea asigurării egalității de gen. Componentele accesului la justiție: dreptul la recurs efectiv și dreptul la proces echitabil trebuie realizate, prin excelență, la nivel național, iar statelor le revin un șir de obligații pozitive în acest sens.

Referințe bibliografice:

1. <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43f.pdf>
2. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități a fost adoptată la New York de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 13 decembrie 2006, a fost deschisă spre semnare la 30 martie 2007 și semnată de Republica Moldova la 30 martie 2007, ratificată prin Legea nr. 166/09.07.2010, publicată în Monitorul Oficial al RM nr. 126-128/428 din 23 iulie 2010.
3. Manuel de droit européen en matière d'accès à la justice. Agence des droits fondamentaux de l'Union européenne et Conseil de l'Europe, 2016.p. 16
4. http://eeas.europa.eu/archives/delegations/niger/documents/press_corner/expose_sur_acces_justice_niger.pdf
5. L'accès à la justice en Europe : présentation des défis à relever et des opportunités à saisir. Agence des droits fondamentaux de l'Union européenne, 2010
6. Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei. Recomandarea generală nr. 33 privind accesul femeilor la justiție. 3 august 2015
7. International Commission of Jurists. Women's Access to Justice for Gender-Based Violence. A Practitioners' Guide n.12, February 2016.
8. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979. Intrată în vigoare la 3 septembrie 1981.
9. Recomandarea generală nr. 30 privind femeile în situații de prevenire a conflictelor, conflict și post-conflict, CEDAW, octombrie 2013

TRATAMENTUL SANȚIONATOR AL INFRAȚIUNILOR DE MANIPULARE A UNUI EVENIMENT ȘI DE PARIURI ARANJATE (ART.242¹ ȘI 242² CP RM)

Gheorghe RENIȚĂ, doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

***Abstract:** This study is dedicated to the analysis of the punishments established by the legislator for the manipulation of an event and arranged betting offences (art.242¹ and 242² of the Criminal Code). It is concluded that the positioning of the pecuniary punishment in the first place in art.242¹ and art.242² of the Criminal Code suggests to the judges that the alternatives available to the detention should be taken into consideration. It is stated that the imprisonment penalty should be applied as a last resort. It is also underlined that the penalty in the form of deprivation of the right to hold certain positions or to practice certain activities has a limited scope, namely: only in those hypotheses in which the perpetrator has made use of his or her job or the activity he carries out in committing the offense of manipulating an event. Nevertheless, there is a legislative inadvertence and an appropriate solution is proposed.*

¹ Recomandarea generală nr. 30 privind femeile în situații de prevenire a conflictelor, conflict și post-conflict, CEDAW, octombrie 2013

Se știe că, în materie penală, doar legea poate defini o infracțiune și prescrie o pedeapsă ca un corolar al adagiului latin „*nullum crimen, nulla poena sine lege*”¹. Cea de-a doua parte a dictonului – „*nulla poena sine lege*” – are reverberații actuale vizând principiul legalității pedepsei și evocă ideea în acord cu care nicio pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată pentru comiterea unei infracțiuni decât în condițiile și în temeiul legii². Așa stând lucrurile, în cele ce succed, ne propunem să abordăm tratamentul sancționator instituit de legiuitor pentru infracțiunile de manipulare a unui eveniment și de pariuri aranjate prevăzute la art.242¹ și 242² din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM). Ne vom concentra atenția pe dimensiunea individualizării legale; or, deocamdată, în peisajul jurisprudențial încă nu există hotărâri judecătorești de condamnare în baza art.242¹ și 242² CP RM, care ar permite și analiza pedepselor aplicate de către instanțele de judecată în asemenea cazuri (individualizarea judiciară).

Așadar, legiuitorul, estimând *in abstracto* pericolul social al infracțiunii de manipulare a unui eveniment, manifestată prin încurajarea, influențarea sau instruirea unui participant la un eveniment sportiv sau la un eveniment de pariat să întreprindă acțiuni care ar produce un efect viciat asupra evenimentului respectiv, cu scopul de a obține bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, care nu i se cuvin, pentru sine sau pentru o altă persoană, a decis că aceasta se pedepsește cu amendă de la 2350 la 4350 de unități convenționale sau cu închisoare de la 1 la 3 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă de la 6000 la 9000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate [alin.(1) art.242¹ CP RM].

Corelativ, se pedepsește cu amendă de la 2350 la 4350 de unități convenționale sau cu închisoare de la 1 la 3 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă de la 6000 la 8000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate, pariarea pe un eveniment sportiv sau pe un alt eveniment de pariat fie informarea altor persoane despre existența unei înțelegeri în privința trucării aceluși eveniment în intenția de a le determina să participe la pariul respectiv, săvârșită de către o persoană care cunoaște cu certitudine despre existența unei înțelegeri privind trucarea aceluși eveniment [alin.(1) art.242² CP RM].

Prin suprapunere, observăm că în varianta tip atât în cazul infracțiunii de manipulare a unui eveniment, cât și în cazul celei de pariuri aranjate, săvârșite de către o persoană fizică, este posibilă aplicarea în mod alternativ a pedepsei amenzii sau a închisorii în aceleași limite. În contrast, persoana juridică riscă să fie amendată [cu singura diferență că în alin.(1) art.242¹ CP RM limita maximă excede cu 1000 de unități convenționale limita maximă a infracțiunii inserate la alin.(1) art.242² CP RM] cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate.

Plasarea pedepsei pecuniare pe primul loc în șirul sancțiunilor descrise la alin.(1) art.242¹ și alin.(1) art.242² CP RM dovedește o anumită înțelegere a funcțiilor care îi sunt acordate pedepsei și a finalității pe care trebuie să o îndeplinească aceasta. O atare redare a consecutivității pedepselor pentru infracțiunile de manipulare a unui eveniment și de pariuri aranjate reprezintă un efect de oglindă al categoriilor de pedepse prevăzute la art.62 și 63 CP RM (ce-i drept, într-o manieră incompletă) și sugerează celor îndrituiți cu aplicarea legii penale (în particular, judecătorilor) că în situația subiectului-persoană fizică al infracțiunii trebuie să se ia în calcul alternativele disponibile detenției, și nu aplicarea automată a pedepsei închisorii³.

În acest sens, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei încurajează statele membre să recurgă cât mai mult posibil la alternative pentru detenție și să reorienteze politicile penale către aplicarea mai rară a pedepsei închisorii, care este catalogată ca o *ultima ratio*⁴, și nici pe departe ca un panaceu. Or,

¹ Pentru originea și esența juridică a acestei maxime latine, *a se vedea*: Ulianoschi X. *Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege (nu există infracțiune fără lege, nu există pedeapsă fără lege)*. În: Revista de Științe Penale, 2006, Anul II, p.339-340.

² Într-o formulare devenită celebră, principiul în discuție reprezintă „apărarea persoanei împotriva omnipotenței statului, protejând individul împotriva puterii implacabile a majorității, împotriva Leviatan-ului. Oricât de paradoxal poate părea, Codul penal este *magna carta* făptuitorului: îi garantează dreptul de a fi pedepsit doar în conformitate cu cerințele prevăzute de lege și numai în limitele stabilite de aceasta”. *Apud*: Liszt von F. *Die deterministischen Gegner der Zweckstrafe*. În: Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1893, vol.13, p.357.

³ În același sens, *a se vedea*: ECtHR: *Case of Kyprianou versus Cyprus*, application no. 73797/01, Judgment of 15 December 2005, §108. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664>; *Case of Varga and others versus Hungary*, application nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, and 64586/13, Judgment of 10 March 2015, §104. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152784>

⁴ De pildă, *a se vedea*: Recomandarea nr.R(99)22 din 30 septembrie 1999 cu privire la supraaglomerarea închisorilor și inflația populației închisorilor. În: *Compendiu de documente ale Consiliului Europei privind prevenirea supraaglomerării penitenciarelor*. Strasbourg: Consiliul Europei, 2015, p.5-26, 33-38.

libertatea persoanei constituie regula, iar privarea de libertate – excepția¹. De altfel, o pedeapsă mai aspră, din numărul celor alternative prevăzute pentru săvârșirea infracțiunii, se aplică numai atunci când o pedeapsă mai blândă, din numărul celor menționate, nu va asigura atingerea scopului pedepsei țintit la alin.(2) art.61 CP RM, care rezidă în restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât și din partea altor persoane. De exemplu, comiterea infracțiunii de manipulare a unui eveniment sau/și de pariuri aranjate în stare de recidivă antamează aplicarea *de plano* a închisorii (cuantumul căreia variază în funcție de felul recidivei: pentru recidivă nu poate fi mai mică de jumătate, pentru recidivă periculoasă este de cel puțin două treimi, iar pentru recidivă deosebit de periculoasă – de cel puțin trei pătrimi din limita maximă) ca fiind cea mai aspră pedeapsă din art.242¹ și art.242² CP RM. Suportul normativ al acestei teze derivă din alin.(2) art.82 CP RM.

După această digresiune absolut necesară, din alin.(2) art.64 CP RM, printre altele, aflăm că unitatea convențională de amendă este egală cu 50 de lei. Pornind de la acest text de lege, reiese că în cazul persoanei fizice limita minimă a amenzii conform alin.(1) art.242¹ și alin.(1) art.242² CP RM constituie 117500 lei, conform formulei de calcul: 2350 unități convenționale x 50 lei, iar limita maximă – 217500 lei (4350 x 50). Urmând același algoritm de calcul în privința amenzii infracțiunii de manipulare a unui eveniment, obținem în situația persoanei juridice următoarele limite: de la 300000 lei până la 450000 lei. În opoziție, pentru săvârșirea de către o persoană juridică a infracțiunii de pariuri aranjate, cifrele sunt: 300000 lei – 400000 lei. Deci, în aceste intervale judecătorul poate „jongla” la aplicarea amenzii.

Precizăm că limitele enunțate sunt valabile începând cu intrarea în vigoare la 07 noiembrie 2016, a amendamentelor operate prin Legea nr.207 din 28 iulie 2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative² (în continuare – Legea nr.207/2016). Însă, este de remarcat că până la această dată mărimea unității convenționale era de 20 de lei. Concomitent, cât privește pedeapsa în discuție, reținem că la alin.(1) art.242¹ și alin.(1) art.242² CP RM era stabilită amendă de la 2000 la 4000 de unități convenționale (ceea ce constituia 40000 lei – 80000 lei) în cazul persoanei fizice, iar persoana juridică risca o amendă de la 5000 la 8000 de unități convenționale (ceea ce reprezenta 100000 lei – 160000 lei) pentru manipularea unui eveniment și, corespunzător, cu amendă de la 5000 la 7000 de unități convenționale (100000 lei – 140000 lei) pentru comiterea infracțiunii de pariuri aranjate. În rest, Legea nr.207/2016 a lăsat intacte celelalte categorii de pedepse prevăzute la art.242¹ și art.242² CP RM.

Față de cele ce preced, rezultă că legiuitorul a majorat limitele amenzii pentru infracțiunile analizate, în ciuda îmbrățișării concepției de umanizare a politicii penale³.

În continuare, cu referire la pedeapsa închisorii, din coroborarea alin.(1) art.242¹ și alin.(1) art.242² CP RM cu alin.(3) art.16 CP RM, deducem că infracțiunile de manipulare a unui eveniment și de pariuri aranjate sunt mai puțin grave. De aici decurg o serie de consecințe juridice: în primul rând, posibilitatea condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei în corespundere cu art.90 CP RM; în al doilea rând, fiind susceptibilă aplicarea art.55 CP RM, care reglementează liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională (firește, dacă sunt întrunite și condițiile cerute de normele conturate); nu în ultimul rând, pentru executarea pedepsei privative de libertate poate fi determinat tipul penitenciarului – semiînchis [bineînțeles, dacă infracțiunile prevăzute la alin.(1) art.242¹ și alin.(1) art.242² CP RM nu au fost comise în stare de recidivă].

Sub un alt aspect, surprindem din alin.(1) art.242¹ CP RM, că pe lângă amendă sau închisoare, în ambele cazuri, urmează a fi dispusă în sarcina persoanei fizice și privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani⁴. În acord cu alin.(1) art.65 CP RM, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate constă în interzicerea de a ocupa o funcție sau de a exercita o activitate de natura aceleia de care s-a folosit

¹ Plecând de la aceste premise solide ale filosofiei penale, credem că se impune similar legislațiilor penale ale altor state (cum ar fi, art.182¹ din Codul penal al Lituaniei, art.184 din Codul penal al Federației Ruse etc.), de edictat *de lege ferenda* la art.242¹ și 242² CP RM (pentru subiectul-persoana fizică) și pedeapsa sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității, ca o alternativă a pedepsei închisorii și amenzii. Or, rolul acestei pedepse este de netăgăduit.

² *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.369-378.

³ *A se vedea:* pct.2.5 din **Legea** nr.231 din 25 noiembrie 2011 privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.1-6.

⁴ Reieșind din alin.(2) art.65 CP RM, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate poate fi stabilită de instanța de judecată pe un termen de la 1 la 5 ani, iar în cazurile expres prevăzute în Partea specială a prezentului cod – pe un termen de la un an la 15 ani.

condamnatul la săvârșirea infracțiunii (sublinierea ne aparține – *n.a.*). Drept urmare, constatăm că pedeapsa nominalizată are un câmp de aplicare limitat, și anume: doar la acele ipoteze în care făptuitorul a făcut uz de funcția pe care o ocupă sau de activitatea pe care o exercită pentru încurajarea, influențarea sau instruirea unui participant la un eveniment sportiv sau la un eveniment de pariuri să întreprindă acțiuni care ar produce un efect viciat asupra evenimentului respectiv, cu scopul de a obține bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, care nu i se cuvin, pentru sine sau pentru o altă persoană.

Pe această filieră, în literatura de specialitate s-a opinat că pedeapsa prenotată poate fi aplicată doar unui subiect special¹. Cu toate acestea, infracțiunea de manipulare a unui eveniment în varianta tip nu implică *eo ipso* existența unui subiect special. O astfel de concluzie transpare cu pregnanță din textul incriminator cuprins la alin.(1) art.242¹ CP RM. Pe cale de consecință, suscită reticență descrierea categoriilor de pedepse, aplicate subiectului-persoană fizică, în sancțiunea de la alin.(1) art.242¹ CP RM. Avansând pe această linie de gândire, atestăm o eroare tehnico-legislativă², care îngreuește raza de acțiune a infracțiunii de manipulare a unui eveniment în varianta tip pentru acele situații când subiectul-persoană fizică al infracțiunii date nu ocupă o anumită funcție fie nu exercită o anumită activitate de care să se folosească la săvârșirea ilicitului penal analizat³. Dimpotrivă, s-ar putea să ni se reproșeze și să se afirme că pedeapsa – privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate – poate fi aplicată chiar și atunci când nu ar exista neapărat un subiect special (cu excepția poziției de antrenor, agent al sportivului, membru al juriului, proprietar de club sportiv sau de persoană care face parte din conducerea unei organizații sportive), deoarece respectiva pedeapsă este impusă de lege cu titlu obligatoriu (nefiind la discreția instanței de judecată) și ar îndeplini rolul unei obligații negative pe viitor, *id est*: prohibiția de a accede în anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate. Totuși, această deslușire reprezintă o interpretare izolată a alin.(1) art.242¹ CP RM fără o corelare cu prevederile alin.(1) art.65 CP RM și fiind în detrimentul făptuitorului⁴, ceea ce este interzis *ope legis* [alin.(2) art.3 CP RM]. În același fâgaș, au fost considerate nelegale soluțiile potrivit cărora inculpatul a fost condamnat la pedeapsa complementară analizată, chiar dacă acesta nu s-a folosit în activitatea infracțională de funcția sau activitatea pe care acesta o desfășura în mod normal⁵. Mai mult, în jurisprudența sa constantă, CtEDO statuează că imperfecțiunile legislative legate de stabilirea pedepsei nu pot fi suportate de către făptuitor⁶.

Într-o strictă succesiune logică, în vederea depășirii incongruenței legislative reliefate mai sus, achiesăm fără rezerve recomandarea autorilor S.Brînza și V.Stati ca sancțiunea de la alin.(1) art.242¹ CP RM să fie modificată: sintagma „în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate” trebuie să substituie expresia „în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate”⁷. În eventualitatea unei asemenea rocade legislative, instanței de judecată i-ar reveni misiunea să stabilească în fiecare caz concret dedus judecății, mai întâi, dacă făptuitorul a făcut uz sau nu de funcția pe care o ocupă ori de activitatea pe care o exercită, mai apoi, în funcție de răspuns, să aplice (în caz afirmativ) sau nu (în caz negativ) pedeapsa menționată.

¹ Ceban V. *Alternativele detenției. Note de curs*. Chișinău, 2013, p.18.

² Realizând un excurs istoric indispensabil, constatăm că această eroare tehnico-legislativă a fost sesizată încă „din fașă”. La concret, în Avizul Direcției Juridice a Parlamentului Republicii Moldova la proiectul de lege nr.1246 din 08 iunie 2012 pentru modificarea și completarea Codului penal nr.985-XV din 18 aprilie 2002, se relevă: având în vedere că la fraudarea rezultatelor sportive pot participa nu doar persoanele care au funcții de conducere în sport, în sancțiunea propusă în art.394 CP RM (este vorba de componența de infracțiune proiectată de fraudare a meciurilor, prototipul art.242¹ CP RM – *n.a.*) urmează să fie revăzută expresia „cu privarea dreptului de a conduce organizații sportive pe un termen de până la 5 ani”*. Însă, cu regret, atestăm că a fost ignorată această sugestie, care, de altfel, era (și este cu anumite nuanțări) valabilă și în contextul alin.(1) art.242¹ CP RM.

* Secretariatul Parlamentului Republicii Moldova. Direcția Juridică. Avizul la Proiectul de Lege nr.1246 din 08 septembrie 2012 pentru modificarea și completarea Codului penal nr.985-XV din 18 aprilie 2002. Disponibil:

<http://parlament.md/%20procesullegislativ/proiectedeactelegislative/tabid/61/legislativid/1230/default.aspx>

³ În același sens, *a se vedea*: Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p.111; Stati V. *Infracțiunea de manipulare a unui eveniment (art.242¹ CP RM): studiu de drept penal*. Partea II. În: Revista Națională de Drept, 2013, nr.12, p.7-12; Stati V. *Infracțiuni economice: Note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2014, p.185; Stati V. *Infracțiuni economice: Note de curs*. Ediția a II-a, revăzută și actualizată. Chișinău: CEP USM, 2016, p.226.

⁴ Subliniem că interpretarea restrictivă a legii penale prevalează asupra principiului *actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat* (legea trebuie interpretată în sensul producerii efectelor ei, și nu în sensul neaplicării ei).

⁵ Bulai C., Mitrache C., Mitrache Cr., et al. *Drept penal. Partea generală. Culegere de probleme din practica judiciară pentru uzul studenților*. Ediția a VII-a revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2012, p.369.

⁶ ECtHR: *Case of Alimucaj versus Albania*, application no. 20134/05, Judgment of 7 February 2012, §161. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-108957>; *Case of Koprivnikar versus Slovenia*, application no. 67503/13, Judgment of 24 January 2017, §57. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-170456>; etc.

⁷ Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II.*, p.111.

În altă ordine de idei, varianta agravantă a infracțiunii de manipulare a unui eveniment, prevăzută la alin.(2) art.242¹ CP RM, este susceptibilă de a fi săvârșită de către un antrenor, un agent al sportivului, un membru al juriului, un proprietar de club sportiv sau de o persoană care face parte din conducerea unei organizații sportive și se pedepsește cu amendă de la 3350 la 5350 de unități convenționale (echivalentul sumei de la 167000 la 267500 lei) sau cu închisoare de la 2 la 6 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 4 la 7 ani¹.

La rândul său, răspunderea penală se agravează conform alin.(2) art.242² CP RM, dacă infracțiunea de pariuri aranjate este săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală² [lit.a)] sau cauzează daune în proporții deosebit de mari [lit.b)] și se pedepsește cu amendă de la 3350 la 5350 de unități convenționale sau cu închisoare de la 2 la 6 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă de la 9000 la 11000 de unități convenționale (adică de la 450000 la 550000 lei) cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate³.

Amintim că, până la modificările operate prin Legea nr.207/2016, pentru circumstanța agravantă prevăzută la alin.(2) art.242¹ CP RM limitele amenzii variaau de la 3000 la 5000 de unități convenționale (convertind în valută națională obținem de la 6000 la 10000 lei), iar în ipoteza alin.(2) art.242² CP RM – de la 3000 la 5000 de unități convenționale pentru persoana fizică și de la 8000 la 10000 de unități convenționale (mai precis, de la 16000 la 20000 lei) pentru persoana juridică.

Făcând o comparație, constatăm că în cazul subiectului-persoană fizică mărimea nominală a amenzii în unități convenționale a crescut cu aproximativ 12%, în timp ce, valoarea amenzii exprimată în valută națională a crescut aproape de 28 de ori (*infra*, vom reveni la tendința înăspririi pedepselor). În acest context, s-a evidențiat, cu drept cuvânt, că înăsprirea regimului sancționator este oarecum estompată în cazul lit.b) alin.(2) art.242¹ CP RM datorită modificării mecanismului de calcul a proporțiilor mari și deosebit de mari. Or, până la intrarea în forță a Legii nr.207/2016, proporțiile deosebit de mari reprezentau circa 100000 de lei (2500 unități convenționale x 20 lei). După intrarea în vigoare a acestei legi, proporțiile deosebit de mari pentru anul 2017 constituie 212000 de lei (40 de salarii medii lunare pe economie prognozate)⁴.

În perspectivă, nu putem să facem abstracție de faptul că într-un Proiect de Lege⁵ înregistrat în Parlament la 15 iunie 2016⁶ (cu nr.268), se dorește, inter alia, de a expune sancțiunea de la art.242¹ CP RM după cum urmează: „(amendă – paranteza noastră) în proporție de la 5 la 7 ori mai mare decât valoarea foloaselor necuvenite, iar când valoarea acestora nu poate fi stabilită – în mărime de la 2000 la 4000 de unități convenționale sau, în ambele cazuri, cu închisoare de la 1 la 3 ani, în toate cazurile cu privarea de dreptul de a ocupa funcții publice, iar, după caz, și de a exercita anumite activități pe un termen de la 5 la 7 ani, pe când persoana juridică” [alin.(1)]; „(amendă – paranteza noastră) în proporție de la 8 la 10 ori mai mare decât valoarea foloaselor necuvenite, iar când valoarea acestora nu poate fi stabilită – în mărime de la 3000 la 5000 de unități convenționale sau, în ambele cazuri, cu închisoare de la 2 la 6 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa funcții publice, iar, după caz, și de a exercita anumite activități pe un termen de la 5 la 7 ani” [alin.(2)].

De cealaltă parte, cât privește infracțiunea prevăzută la art.242² CP RM, prin același Proiect de Lege se preconizează completarea alin.(1) după sintagma „1 la 3 ani”, cu locuțiunea „în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa funcții publice, iar, după caz, și de a exercita anumite activități pe un termen de la 5 la 7 ani”. Totodată, la alin.(2) al aceluiași articol, se intenționează suplینirea după formula

¹ Justificarea agravării răspunderii penale în această ipoteză rezidă în faptul că persoanele enumerate la alin.(2) art.242¹ CP RM, nu trebuie să facă abuz de pozițiile pe care le dețin, mai ales să profite în scopuri personale sau pentru câștiguri.

² De reliefat că aplicarea răspunderii în temeiul lit.a) alin.(2) art.242² CP RM exclude invocarea prevederii de la lit.c) alin.(1) art.77 CP RM (săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație). Altminteri, s-ar acorda o dublă valență juridică uneia și aceleiași împrejurări.

³ Este de nuanțat că în ipoteza agravantei prevăzute la lit.b) alin.(2) art.242² CP RM, vom fi în prezența unei forme specifice a escrocheriei (în formă consumată) săvârșite în proporții deosebit de mari [adică a faptei specificate la alin.(5) art.190 CP RM]. Însă, spre deosebire de tratamentul sancționator de la alin.(2) art.242² CP RM, escrocheria săvârșită în proporții deosebit de mari se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani. Aceasta nu are să însemne că pledăm pentru înăsprirea pedepselor de la alin.(2) art.242² CP RM, ci dorim doar să punem pe tapet opțiunea (diferențiată) legiuitorului în ipotezele analizate.

⁴ Stati V. *Impactul adoptării Legii nr.207/2016 asupra normelor din Capitolul X din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova*. În: Актуальные научные исследования в современном мире: XIX Международная научно-практическая конференция, 26-27 ноября 2016 г., Переяслав-Хмельницкий: Сборник научных трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2016. Выпуск 11(19), Часть 4, p.24-29.

⁵ Proiectul Legii privind modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art. 55, 60, 64 ș.a.; Codul de procedură penală – art. 1328 ș.a.). Disponibil: <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/3289/language/ro-RO/Default.aspx>

⁶ Brînză S., Stati V. *Observații critice pe marginea Proiectului de Lege nr.268/2016*. În: Актуальные научные исследования в современном мире: XXI Международная научная конференция, 26-27 января 2017 г., Переяслав-Хмельницкий: Сборник научных трудов, 2017, Выпуск 1(21), Часть 4, p.82-96.

„2 la 6 ani”, cu expresia „în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa funcții publice, iar, după caz, și de a exercita anumite activități pe un termen de la 7 la 10 ani”.

În viziunea noastră, această inițiativă legislativă trezește nedumerire și, în așa fel se demonstrează (nu în premieră) incoerența politicii penale¹. La concret, ni se pare stranie optica de a stabili cuantumul amenzi pentru infracțiunea de manipulare a unui eveniment în raport cu valoarea foloaselor necuvenite. Or, prin natura sa juridică, infracțiunea prevăzută la art.242² CP RM, nu presupune necesarmente dobândirea de bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, care nu i se cuvin, pentru sine sau pentru o altă persoană. Ba din contra, fiind suficient doar ca făptuitorul să tindă spre atingerea acestui scop. De asemenea, în mod aparte, se impune atenției opțiunea de a modifica sancțiunea stabilită în art.242² CP RM. Oare de ce se intenționează limitarea sferei de aplicare a art.242² CP RM la ipotezele când făptuitorul a făcut uz de funcția pe care o ocupă sau, după caz, de activitatea pe care o exercită pentru parierea pe un eveniment sportiv sau pe un alt eveniment de pariat fie informarea altor persoane despre existența unei înțelegeri în privința trucării aceluși eveniment în intenția de a le determina să participe la pariul respectiv, săvârșită de către o persoană care cunoaște cu certitudine despre existența unei înțelegeri privind trucarea aceluși eveniment? Care a fost rațiunea pentru a propune un asemenea amendament? Considerăm că nu există niciuna și, implicit, este de neînțeles de ce se dorește să se „calce pe aceeași greblă” ca și în cazul alin.(1) art.242¹ CP RM².

Schimbând vectorul investigației, semnalăm că în doctrina juridică există voci care susțin că pentru îmbunătățirea calitativă a textului de lege care incriminează infracțiunea de manipulare a unui eveniment este necesară, *inter alia*, înăsprirea pedepselor, întrucât în opinia autorului citat, pedepsele de la alin.(1) art.184 din Codul penal al Federației Ruse³ [normă analogică cu alin.(1) art.242¹ CP RM], în esență, nu mai înspăimântă pe nimeni⁴. Cel mai probabil, în această din urmă accepție, pedeapsa pentru infracțiunea prevăzută la art.242¹ CP RM este percepută ca o măsură de constrângere cu efect inhibitor sau stigmatizant. Aceste alegații pot fi extrapolate cu ușurință și în contextul pedepsei infracțiunii de pariuri aranjate. Replicând, apreciem că austeritatea sancțiunilor penale nu poate fortifica calitatea legii penale. Întinderea și intensitatea represiei penale trebuie să rămână într-o relație rezonabilă cu gravitatea ilicitului penal, legiuitorul având sarcina, în considerarea unor împrejurări specifice, să dozeze adecvat cuantumul pedepselor, astfel încât acestea să fie proporționale, efective și disuasive⁵. Mediana unei astfel de balanțe este greu de găsit. Însă, este limpede că soluția de dorit nu este o majorare dusă la absurd a limitelor de pedeapsă, care nu face altceva decât să nesocotească ierarhia valorilor sociale într-o societate democratică, mai ales, în condițiile unei orientări preventive a politicii penale. Cu acest prilej, considerăm util să reproducem aserțiunea lui C.Beccaria: „Cu cât pedeapsa este mai severă, cu atât sufletele oamenilor se înăspresc și impresia o produce nu atât severitatea pedepsei (...), cât inevitabilitatea ei”⁶.

Ne oprim aici cu analiza noastră și sintetizând cele creionate *supra*, conchidem că tratamentul sancționator al infracțiunilor de manipulare a unui eveniment și de pariuri aranjate este de parte de a fi unul desăvârșit, conturându-se la descrierea pedepselor art.242¹ și 242² CP RM inadvertențe legislative a căror

¹ Pentru detalii, *a se vedea*: Bolocan-Holban A., Vidaicu M. *Tendențele politicii penale în Republica Moldova*. În: Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Științe Juridice, 2016, tomul LXIII, nr.II, p.222.

² Având în vedere că a trecut aproape un an de la înregistrarea *Proiectului de Lege nr.268/2016 și încă nu a fost inclus în ordinea de zi a autorității legiuitoare, intuim că traiectoria acestuia se îndreaptă spre neantul juridic. Or, în concepția alin.(14) art.47 din Legea nr.797 din 02 aprilie 1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului*, proiectele de acte legislative înregistrate care nu au fost incluse în ordinea de zi a Parlamentului devin nule (sublinierea ne aparține – *n.a.*) după 2 ani de la înregistrarea lor.*

* Republicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr.50.

³ De notat că această alegație a fost făcută în contextul alin.(1) art.184 din Codul penal al Federației Ruse în redacția sa din 2011, care stabilea în mod alternativ pedeapsa muncii neremunerate în folosul comunității de la 6 luni la 1 an sau arestul până la 3 luni. În contrast, conform redacției actuale a dispoziției menționate sunt prevăzute în calitate de pedepse: amendă în mărime de 300000 la 700000 de ruble sau salariul ori alte venituri pentru o perioadă de patru luni la un an, muncă neremunerată în folosul comunității până la 4 ani, cu sau fără privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a desfășura o anumită activitate până la 3 ani, sau închisoare de până la 5 ani, cu o amendă de până la 100000 de ruble sau salariul sau alte venituri pentru o perioadă de până la 5 luni, cu sau fără privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a desfășura o anumită activitate până la 3 ani*.

* Pentru o analiză retrospectivă a art.184 din Codul penal al Federației Ruse și tratamentul sancționator al acestui articol, *a se vedea*: Иванов А.С. *Оказание противоправного влияния на результат официального спортивного соревнования или зрелищного коммерческого конкурса как преступление коррупционной направленности*. În: Юридическая наука и правоохранительная практика, 2014, № 2 (28), p.188-194.

⁴ Федоренко С.Н. *Незаконные ставки против олимпийских принципов*. În: Пятая международная научно-практическая конференция «Спортивное право: перспективы развития»: Материалы конференции / Под общ. ред.: Гусов К.Н., Соловьев А.А. Москва, 2011, p.167-169.

⁵ Găsim termenii – „*proporțional*”, „*efectiv*” și „*disuasiv*” – oarecum ambigui și subiectivi, întrucât semnificația acestora poate să oscileze în diferite perioade istorice de la stat la stat. Chiar și așa, în vederea elucidării noțiunilor în cauză prin prisma jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene, *a se vedea*: Klip A. *Dreptul penal european. O abordare integrativă*. Chișinău: Cartier, 2014, p.73-74.

⁶ Beccaria C. *Dei delitti e delle pene (Despre infracțiuni și pedepse)*. București: Humanitas, 2007, p.38-52.

ostracizare este imperioasă. În același timp, legiuitorul în loc să perfecționeze materia cercetată, vine cu propuneri *de lege ferenda* neinspirate și golite de un fundament trainic și rațional.

UNELE ASPECTE TEORETICE ALE INTERFERENȚEI DINTRE PROTECȚIA PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE ȘI PROTECȚIA CONCURENȚEI

Elena SEDLEȚCHI, doctorandă, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova¹

Abstract: *The link between intellectual property protection and competition protection is a topic of current scientific research that has been tackled during recent years at the world's largest forums and since 2015 it becomes a strategic concern of the European Commission with the adoption of the Digital Market Strategy for Europe. However, this theme in the Republic of Moldova has not raised any interest for the researches. Therefore, in the present paper we propose to speak about the doctrine regarding the theoretical aspects of the link between these two rights, examining in this respect the specialized literature of the Republic of Moldova, the Russian Federation and the European Union.*

Introducere.

Într-o economie de piață, interferența dintre valorificarea dreptului de proprietate intelectuală și implementarea normelor concurențiale este inevitabilă. În scopul promovării inovării, importanța interferenței proprietății intelectuale și normelor concurențiale este recunoscută la nivelul celor mai înalte forumuri mondiale², dedicate problemelor economice.

Înainte de a începe examinarea aspectelor teoretice referitor la interferența dintre protecția proprietății intelectuale și protecția concurenței, considerăm necesar de definit cuvântul „interferență”. Dictionarul explicativ român³ definește cuvântul interferență ca întâlnire, combinare, încrucișare a două sau a mai multe fenomene, întâmplări, fapte, etc. Deci, în prezenta lucrare vom aborda aspectele teoretice ale interferenței ambelor domenii, utilizând analiza comparativă. Totodată, cercetarea interferenței dintre drepturile de proprietate intelectuală și protecția concurenței se va efectua pentru cele trei domenii ale protecției concurenței, după cum urmează:

- 1) concurența neloială (din partea concurenților care încalcă drepturile de proprietate intelectuală a altor concurenți);
- 2) abuzul de poziție dominantă (a titularului drepturilor de proprietate intelectuală care deține un drept de monopol); și
- 3) acordurile anticoncurențiale (încheiate de titularul drepturilor de proprietate intelectuală).

Abordarea aspectelor teoretice privind interferența dintre protecția proprietății intelectuale și protecția concurenței.

În literatura de specialitate există mai multe opinii și teorii referitoare la interferența dintre protecția proprietății intelectuale și protecția concurenței și vom încerca mai jos să le analizăm cât mai laconic.

În **Republica Moldova**, pe de o parte legislația în domeniul proprietății intelectuale conține prevederi care reglementează situațiile în care normele protecției intelectuale interferă cu protecția concurenței, și anume: art. 26 alin. (7), art. 28 alin. (4), art. 29 alin. (1), lit.d) și f) din Legea privind protecția invențiilor nr. 50 din 07 martie 2008; art. 15 alin. (7), art. 31 alin. (1), lit. i) din Legea privind protecția soiurilor de plante nr. 39 din 29 februarie 2009; art. 27 alin. (4) din Legea privind protecția mărcilor nr. 38 din 29 februarie 2008. Aceste prevederi legislative, pe de o parte au menirea:

- a) de a ”limita” drepturile proprietății intelectuale ale titularului de drept, atunci când realizarea acestora pot avea efecte prejudiciabile asupra concurenței pe o piață relevantă a produsului, sau
- b) de a preveni exercitarea drepturilor titularului de drept contrar dispozițiilor autorităților publice în vederea protecției concurenței, de exemplu: includerea în contractul de licență a practicilor sau a

¹ controlor principal de stat în cadrul Direcției Juridice al Consiliului Concurenței; e-mail andries.elena@gmail.com

² Bundeskartellamt International Conference on Competition. Berlin, 26.03.2015.

³ Dictionare ale limbii române. Dexonline: <https://dexonline.ro/definitie/interferenta> - vizitat la 13.05.2017.

condițiilor care pot constitui o folosință abuzivă a drepturilor de proprietate intelectuală; licența obligatorie, etc.

Pe de altă parte, legislația concurențială vine să completeze protecția proprietății intelectuale prin normele prevăzute la art.art. 5-11 și art.art. 15-19 din Legea concurenței nr. 183 din 11 iulie 2012¹.

Necătând la faptul că, există numeroase norme care reglementează într-un mod oarecum interferența dintre aceste două domenii, totuși putem constata că în Republica Moldova nu există monografii sau analize științifice care să explice sau să interpreteze normele legale în acest context. Doar câțiva autori, cum ar fi Bolocan L. și Pleșca T., Mogol N., Moisei A., Bulmaga O., Bologan D., Gorincioi C. și Creciu I. au făcut referiri tangențiale la interferența dintre proprietatea intelectuală și protecția concurenței în articole, comunicate științifice și teze de doctorat. Majoritatea lucrărilor oferă o privire generală asupra legislației și politicii Republicii Moldova în domeniile abordate și o analiză generală a deciziilor autorității de concurență asupra acțiunilor de concurență neloyală.

Autori Bolocan L., Pleșca T. în articolul ”*Protecția proprietății intelectuale și a concurenței în Republica Moldova*”² descriu succint imaginea de ansamblu a experienței privind interacțiunea dintre protecția proprietății intelectuale și protecția concurenței, accentuând faptul că, între concurența loială și protecția viabilă a drepturilor de proprietate intelectuală există o legătură strânsă și directă. Tot la acest capitol, autorii au menționat că, problemele care există în coraportul dintre proprietatea intelectuală și concurență sunt bine reflectate în jurisprudență, în special în cea referitoare la mărci. De asemenea, autorii prezintă impedimentele în calea interacțiunii eficiente dintre proprietatea intelectuală și concurență.

Menționăm că în lucrare s-au făcut referiri generale la interferența dreptului de proprietate intelectuală doar cu unul din domeniile protecției concurenței, și anume - concurența neloyală.

Gorincioi C. și Creciu I.³ stabilesc că fenomenul concurenței și proprietatea intelectuală interacționează într-un proces complex al economiei de piață, având drept rezultat asigurarea egalității tuturor subiecților și valorificarea nestingherită a propriei creații intelectuale. În acest sens, autorii explică că titularii drepturilor de proprietate intelectuală au la dispoziție o gamă variată de mijloace de apărare - unul dintre acestea este apărarea drepturilor pe cale administrativă, și anume, prin depunerea unei plângeri la Consiliul Concurenței. În continuare, în lucrare a fost descrisă procedura de depunere și examinare a cererii privind presupusele acte de concurență neloyală, ș.a.

Autorul Mogol N. în lucrarea sa⁴ menționează succint despre rolul autorității de concurență în asigurarea proprietății intelectuale, și anume că, asigurarea drepturilor asupra obiectelor de proprietate intelectuală, potrivit normelor legale, poate fi asigurată de către titularul dreptului asupra obiectului de proprietate intelectuală prin depunerea unei plângeri la Consiliul Concurenței. De asemenea, Consiliul Concurenței este responsabil de asigurarea cadrului necesar pentru exercitarea activităților loiale între concurenți, precum și de suprimarea oricăror încercări de a propaga o activitate neloyală din partea agenților economici.

Moisei A., abordând tema utilizării abuzive a sistemului de protecție a proprietății intelectuale a concluzionat că sistemul de protecție a obiectelor de proprietate intelectuală necesită să fie ajustat în măsura în care să stimuleze dezvoltarea concurenței și să preîntâmpine orice abuz, care ar genera dezvoltarea concurenței neloyale prin instituirea de blocaje și obținerea unor profituri nejustificate⁵.

În teza de doctorat al autorului Bulmaga O.⁶ se constată că problema interacțiunii dintre dreptul concurenței și dreptul proprietății intelectuale suscită discuții aprinse și controversate, dat fiind faptul că în societatea contemporană importanța activelor nemateriale este în plină creștere. Caracterul exclusiv prin care se disting și contractele care le au drept obiecte ridică întrebări asupra raporturilor existente între regulile privind libera concurență și dreptul proprietății intelectuale. Totodată, autorul explică că prin natura lor, drepturile de proprietate intelectuală conferă titularului lor un drept exclusiv de exploatare

¹ În continuare Legea nr. 183/2012

² Bolocan L., Pleșca T. Protecția proprietății intelectuale și a concurenței în Republica Moldova. În Revista *Intellectus*, 2012, nr. 1, Chișinău, p 7-18.

³ Gorincioi C., Creciu I. Combaterea acțiunilor de concurență neloyală în domeniul proprietății intelectuale. În Revista *Intellectus*, 2016, nr. 2, Chișinău, p 12-18.

⁴ Mogol N. Unele aspecte privind asigurarea drepturilor de proprietate intelectuală în Republica Moldova. În Revista *Intellectus*, 2013, nr. 2, p 21-26.

⁵ Moisei A. Utilizarea abuzivă a sistemului de protecție a proprietății intelectuale. În *Lecturi Agepi: Comunicări prezentate la simpozionul anual științifico-practic privind protecția proprietății intelectuale* (ediția a 18-a, 21-22 aprilie 2016). Chișinău: AGEPI, 2016. – 294 p.

⁶ Bulmaga O. *Măsurile organizatorico-juridice în privința entităților ce desfășoară practici anticoncurențiale*. Teză de dr. în drept. Chișinău, 2014. p.65.

pentru o anumită perioadă de timp și că acest lucru poate duce la eliminarea concurenței de pe piața pentru care a fost acordat dreptul.

Autorul precizează că, în unele cazuri, refuzul de a acorda licență poate fi considerat abuziv în situația în care se constată existența unei intenții anticoncurențiale în procesul de exploatare a acestui drept. Pentru a clarifica aceste împrejurări, autorul a făcut apel la jurisprudența comunitară (cazul Magill), care a stabilit circumstanțele excepționale, la întrunirea cărora refuzul de a acorda licență poate fi considerat abuziv și care condiționează interacțiunea dintre aceste două ramuri de drept.¹

Analiza prevederilor legale privind acordurile anticoncurențiale permise cu implicarea drepturilor de proprietate intelectuală a fost efectuată de către autorul Bologan D. în teza de doctorat cu titlul „Reglementarea juridică a înțelegerilor de cartel”²

Referindu-se la interferența dintre protecția proprietății intelectuale și protecția concurenței, **doctrina rusă** Voinikainis E. (Войниканис Е. А.)³ stabilește că reglementarea antimonopol și de protecție a drepturilor exclusive din punct de vedere istoric s-au dezvoltat ca două ramuri de drept independente, ce se deosebesc după obiectul și metoda de reglementare. Cu toate acestea, potrivit Voinikainis E., Șastitko A., Kurdin A. există un scop care le reunește: dreptul de proprietate intelectuală și dreptul concurenței trebuie să asigure inovația. În același timp, pentru stimularea activității inovative trebuie să existe o competiție permanent între inovatori, precum și în cadrul distribuirii și implementării inovațiilor în economia națională necesită a proteja interesele cumpărătorilor de produse care au la bază drepturi de proprietate intelectuală. Ambele aceste sarcini se rezolvă în cadrul politicii concurențiale, însă unele soluții practice a acestor sarcini poate să intre în contradicție cu unele aspecte ale protecției drepturilor de proprietate intelectuală.

Șastitko A., Kurdin A. (Шаститко А. Е., Курдин А.) consideră că excepția din legislația concurențială și anume că interdicția de abuz de poziție dominant și interdicția de restrângere a concurenței prin acorduri nu se aplică în relațiile cu privire la drepturile de proprietate intelectuală creează oportunități pentru abuz, după cum reiese din practica judiciară. Totodată, autorii consideră că renunțarea la excepții poate duce la rezultate chiar și mai rele, limitând protecția drepturilor de proprietate intelectuală. Iar în condițiile existenței unor particularități deosebite ale regimurilor de protecție a proprietății intelectuale în funcție de obiectele de proprietate intelectuală, cel mai probabil, nici o soluție alternativă de felul „șterge/lasă” nu va oferi echilibrul optim intereselor titularilor de drepturi și a obiectivelor de protecție a concurenței⁴. Iar, în legătură cu particularitățile specifice ale drepturilor de proprietate intelectuală, autorii consideră că, sunt necesare abordări deosebite în privința aplicării instrumentelor prevăzute de legislația concurențială⁵.

Profesorul Eremenko V. (Еременко В.И.)⁶, vine cu un răspuns la întrebarea care este raportul între dreptul la protecția împotriva concurenței neloiale și drepturi exclusive asupra rezultatelor activității intelectuale. În acest sens, menționează că în ciuda faptului că dreptul protecției împotriva concurenței neloiale și drepturile exclusive asupra rezultatelor activității intelectuale se referă la obiectele proprietății intelectuale (industriale), modurile lor de protecție juridică sunt diferite. Acțiunea drepturilor exclusive asupra rezultatelor activității intelectuale, având un monopol legal (de obicei, în baza unor legi speciale) este confirmată printr-un document de protecție, se aplică pe teritoriul întregii țări într-un anumit volum, și pe un termen fix. Iar, dreptul la protecția împotriva concurenței neloiale se referă la categoria drepturilor civile subiective, care are un caracter absolut. Totodată, constată că protecția concurenței neloiale nu intră în componența unui monopol legal.

Profesorul Fokov A. (Фоков А.П.) susține că practica judiciară a Uniunii Europene recunoaște că în sistemul drepturilor de proprietate intelectuală un loc important îl ocupă dreptul concurenței. Analizând modificările aduse Tratatului de la Lisabona din 19 octombrie 2007 cu privire la scopurile și obiectivele Uniunii Europene, autorul constată o poziție avantajoasă a normelor privind protecția proprietății

¹ Op. Cit Bulmaga O., p.78-79.

² Bologan D. *Reglementarea juridică a înțelegerilor de cartel*. Teză de dr. în drept. Chișinău, 2016. p. 85-93.

³ Войниканис Е. А. Роль антимонопольного регулирования в развитии парадигмы интеллектуальных прав. În *Вопросы экономики и права*, 2014, № 8, Москва, p 26-28.

⁴ Шаститко А. Е., Павлова Н. С., Курдин А. А., Мелешкина А. И., Фатихова А. Ф. *Основные направления защиты и развития конкуренции*, 2016, Москва, p 33.

⁵ Шаститко А. Е., Курдин А. А. Антитраст и защита интеллектуальной собственности в странах с развивающейся рыночной экономикой. În *Вопросы экономики*. № 1, Москва, p 84-95.

⁶ Еременко В.И., Недобросовестная конкуренция и исключительные права на результаты интеллектуальной деятельности. www.library.ru/help/docs/n39190/konkure.rtf - vizitat la 21.03.2017.

intelectuale și în acest sens, consideră că acest lucru este cauzat de intensificarea relațiilor de piață. De asemenea, autorul stabilește că, necatând la claritatea normelor legislației europene care asigură libera circulație a mărfurilor, persoanelor, serviciilor și capitalurilor, dreptul concurenței conține reglementările de bază a funcționării eficiente a pieței în beneficiul consumatorilor¹.

Artiemiev I. (Артемьев И.Ю.), având în vedere interacțiunea dintre protecția proprietății intelectuale și protecția concurenței propune măsuri antimonopol îndreptate spre limitarea titularului de drepturi, în beneficiul concurenței și consumatorului, după cum urmează:

- a) extinderea în viitor a acțiunilor antimonopol asupra activității titularilor de drepturi, inclusiv asupra licențelor;
- b) legalizarea importurilor paralele (prin limitarea dreptului la protecție a titularilor de drepturi de proprietate intelectuală) ca metodă de amplificare a concurenței pe piețele de mărfuri.
- c) formarea și dezvoltarea institutului privat de despăgubiri².

Interferența dintre protecția proprietății intelectuale și protecția concurenței este abordată și în **doctrina Uniunii Europene**.

Schröder V. ridică subiectul că, deși dreptul concurenței este bine recunoscut și implementat, fie la nivel regional sau național, într-o mare parte a lumii modern, cu toate acestea, nu există nici un acord internațional cuprinzător, care ar reglementa dreptul concurenței. Au existat discuții privind încheierea unui acord internațional, dar și astăzi nu există nici un acord global, care ar putea fi comparat, de exemplu Convenția de la Paris³ sau Acordul TRIPs⁴. Despre rolul legislației concurențiale în cadrul mecanismului de soluționare a litigiilor comerciale (inclusiv cu implicarea drepturilor de proprietate intelectuală) au fost discuții la nivelul Organizației Mondiale a Comerțului, dar nu a câștigat mult teren. Autorul stabilește că există doar acorduri comerciale bilaterale care reglementează cuprinzător dreptul concurenței ca de exemplu: Acordul de cooperare economică între statele CARIFORUM semnat la 23 iunie 2000⁵.

Tot Schröder V. în altă lucrare⁷ descrie începutul interacțiunii dintre proprietatea intelectuală și dreptul concurenței printr-o metafora amuzantă: ”relația dintre proprietatea intelectuală și dreptul concurenței cu siguranță nu a fost un pat de trandafiri” și remarcă existența a două teorii care au marcat aceste relații de la început până în prezent.

Potrivit acestei surse, pe parcursul anilor, interacțiunea dintre aceste două ramuri a fost văzută prin prisma a două teorii:

1) teoria inerenței – potrivit căreia inițial, cele două regimuri au fost considerate ca separate. La baza acestei teorii stă scopul ambelor ramuri, scopul principal al proprietății intelectuale este de a promova inovarea, în timp ce scopul principal al legii concurenței este de a promova concurența. Aceasta teorie ne face să observăm o anumită tensiune între obiectivele acestora. În acest context, se consideră că legea concurenței ar trebui să joace un rol activ în situațiile în care proprietatea intelectuală depășește limitele dreptului exclusiv. Teoria ridică preocupări, pe de o parte legate de riscul prin care unele întreprinderi ar putea fi nejustificat protejate împotriva intervențiilor de control al autorităților de concurență și pe de altă parte legate de excluderea interferenței și în cazurile excepționale.

2) teoria complementării – potrivit căreia cele două regimuri sunt considerate că se completează reciproc și au nevoie unul de altul pentru a funcționa și obiectivele nu sunt în mod necesar considerate a fi prea divergente. În Uniunea Europeană, dreptul concurenței acapără un teren mai mare asupra proprietății intelectuale, începând cu anii 1990, atunci când Curtea Europeană de Justiție pronunță câteva hotărâri importante în cazurile Magill, Bronner. Curtea a statuat expres că exercitarea drepturilor de proprietate intelectuală în anumite circumstanțe excepționale ar putea fi considerată o încălcare a dreptului concurenței.

¹ Фоков А.П. Охрана интеллектуальной собственности в практике Суда Европейского Союза и Европейской комиссии. În *Российское правосудие*. 2014, № 8. Москва, p 46-53.

² Артемьев И.Ю. Антимонопольное законодательство и защита интеллектуальных прав. 2014. Москва. http://faswalk.fas.gov.ru/netcat_files/557/716/Skolkovo_IYuA_20140422.pdf - vizitat la 16.03.2017.

³ Convenția de la Paris pentru protecția proprietății industriale din 20.03.1883

⁴ Acordul privind aspectele drepturilor de proprietate intelectuală legate de comerț din 15.04.1994

⁵ care a intrat în vigoare la 10 octombrie 2016.

⁶ Schröder V. Into the void – The lack of interaction of IP and competition law internationally. 19.10.2016. <http://trustinip.com/into-the-void-the-lack-of-interaction-of-ip-and-competition-law-internationally/#more-190> - vizitat la 11.04.2017.

⁷ Schröder V. The difficult marriage of IP & competition law. 06.10.2016. <http://trustinip.com/the-difficult-marriage-of-ip-competition-law/> - vizitat la 11.04.2017.

Evidențiem faptul că ambele teorii ridică preocupări legate de riscurile când proprietatea intelectuală este prea întinsă sau situația inversă când dreptul concurenței ar putea avea intervențe prea largi asupra exercitării drepturilor exclusive.

Unii autori consideră că între proprietatea intelectuală și dreptul concurenței există conflicte. Uneori, aceste conflicte au fost însă ignorate sau deghizate prin afirmarea că regimurile de fapt se completează reciproc, de exemplu: prin afirmarea că legea concurenței la fel promovează inovarea. În susținerea acestei afirmații sunt autorii Scantlebury M. S.C. și Trivelli P. care menționează că ambele, în egală măsură, atât protecția proprietății intelectuale cât și protecția concurenței sunt parte al sistemului global de inovare¹.

Alți autori consideră că în practică, teoria de complementare este folosită pentru a justifica intervenția dreptului de concurență asupra limitării drepturilor de proprietate intelectuală.

În acest context apare întrebarea dacă este necesar de conceput o nouă teorie sau teoriile existente sunt clare fiind necesară doar o îmbunătățire armonioasă?

Însăși Comisia Europeană în Raportul privind gestionarea drepturilor de gestiune colectivă din anul 2004 conchide că, normele concurenței rămân un mijloc efectiv de reglementare a pieței și a comportamentului societăților de colectare, aceste norme trebuie suplimentate prin stabilirea unui cadru legislativ privind buna guvernare².

Potrivit opiniei Organizației Mondiale pentru Proprietatea Intelectuală³⁴ proprietatea intelectuală îndeplinește funcția vitală de a asigura concurența numai atunci când protejează diferențele originale. În acest sens, invocă faptul că proprietatea intelectuală permite consumatorilor să aleagă între întreprinderi concurente și produsele lor pe care le vând. Prin urmare, prin natura sa, proprietatea intelectuală promovează concurența în măsura în care oferă protecția diferitor active nemateriale ale întreprinderilor. Fără proprietatea intelectuală producătorii mai puțin eficienți vor încerca să atragă clienții prin copierea produselor concurenților mai eficienți. Ca urmare, ultimii pot să piardă toate stimulentele pentru a îmbunătăți produsele sau pentru a oferi noi produse. În consecință, în pierdere poate fi întreaga societate.

OMPI explică interacțiunea dintre politica în domeniul proprietății intelectuale și politica în domeniul concurenței prin prisma a două situații:

a) „prea multă proprietate intelectuală” poate fi anticoncurențială. Este vorba de obiectul supus protecției, când este prea extins și acordă drepturi exclusive caracteristicilor care nu au deosebiri semnificative (cum ar fi brevetele pentru specificațiile tehnice, care nu îndeplinesc cerințele pentru a fi invenții sau mărci comerciale în cazul cuvintelor generice, ce nu pot fi distinse).

b) „prea puțină proprietate intelectuală” poate avea ca rezultat imitația, atunci când nu sânt căi eficiente de protecție a drepturilor sau nu poate fi asigurată protecția caracteristicilor diferite.

OMPI analizează și situația ipotetică a unei doze corecte de proprietate intelectuală. În acest sens, susține că doza corectă de proprietate intelectuală promovează concurența. Însă uneori nici prea multă, nici prea puțină proprietate intelectuală poate provoca confuzie în ceea ce privește dreptul consumatorului la libera alegere. Acest lucru se întâmplă atunci când se abuzează de drepturile de proprietate intelectuală sau atunci când acestea sunt utilizate contrar obiectivelor legii. Se poate întâmpla, de asemenea, că doza corectă poate fi asociată cu anumite circumstanțe care fac dificilă, imposibilă sau incomodă pentru concurenți căutarea unor metode alternative de atrage a clienților. Ca exemplu, situațiile când tehnologiile brevetate devin standarde din industrie, sau când rezultatele testelor implică un risc pentru sănătatea și bunăstarea oamenilor și animalelor. În primul caz, concurenții nu pot crea tehnologii alternative sau care se deosebesc. În al doilea caz, repetarea testelor, în scopul de a obține aceleași date cauzează un prejudiciu inutil și social nejustificat.

În concluzie, suntem de acord cu ideea că, atât protecția proprietății intelectuale, cât și protecția concurenței promovează inovarea. Legislația concurenței, pe de o parte vine să completeze legislația proprietății intelectuale atunci titularii de drept depășesc limitele dreptului exclusiv în dauna concurenței loiale pe piață și intereselor consumatorilor, iar pe de altă parte asigură o protecție suplimentară titularilor de drept împotriva actelor de concurență neloială, cum ar fi: confuzia; deturnarea clientelei concurentului;

¹ Scantlebury M. S.C., Trivelli P. *Interaction Between Intellectual Property and Competition Laws*. E15Initiative. Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum, 2015: <http://e15initiative.org/publications/interaction-between-intellectual-property-and-competition-laws/> - vizitat la 28.03.2017.

² Stuart E., Fano E., Scales L., Leonaviciene G., Lazareva A. *Legislația și politica în domeniul proprietății intelectuale. Armonizarea legislației Republicii Moldova cu standardele UE*. – Chișinău.: “Sinectica-Com” SRL, 2010. – 291 p. 213 p.

³ OMPI

⁴ ИС и политика в области конкуренции. <http://www.wipo.int/ip-competition/ru/> - vizitat la 11.04.2017.

obținerea și/sau folosirea ilegală a secretului comercial al concurentului; instigarea la rezilierea contractului cu concurentul; discreditarea concurenților.

RAPORTUL DINTRE INFRAȚIUNILE, PREVĂZUTE LA ART. 199 DIN CODUL PENAL, ȘI INFRAȚIUNILE SPECIFICATE LA ART. 243 DIN CODUL PENAL

Vitalie STATI, doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *This study is focused on establishing the criteria for delimiting the crimes provided by art. 199 „Acquisition or marketing of goods known to have been obtained by criminal means”, of the offenses specified in art. 243 „Money laundering” of the Criminal Code. It is revealed that secondary and correlative features are characteristic for both the offenses provided in art. 199 of the Criminal Code, as well as of the offenses specified in art. 243 of the Criminal Code. However, the crimes in question also involve differences in the object of the offense, the objective aspect of the offense, the subjective nature of the offense and the subject of the offense.*

În opinia lui A. Boroi, M. Gorunescu și M. Popescu, infracțiuni corelative sunt infracțiunile între care există o corelație, în sensul că săvârșirea uneia dintre ele este condiționată de preexistența celeilalte¹. Printre infracțiunile, care presupun săvârșirea în prealabil a unei alte infracțiuni, se numără infracțiunile prevăzute la art. 199 „Dobândirea sau comercializarea bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală” și art. 243 „Spălarea banilor” din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM).

Nota distinctivă a infracțiunilor specificate la art. 199 și 243 CP RM constă în aceea că ele formează întotdeauna o conexitate cronologică cu infracțiunea care a fost săvârșită anterior, urmare a căreia au fost obținute bunurile care reprezintă obiectul material sau imaterial al infracțiunilor prevăzute la art. 199 și 243 CP RM. Astfel, deși sunt infracțiuni autonome, infracțiunile specificate la art. 199 și 243 CP RM au ca situație-premisă săvârșirea unei alte infracțiuni, din care provin bunurile care constituie obiectul material sau imaterial al infracțiunilor prevăzute la art. 199 și 243 CP RM. Condiționarea existenței acestor infracțiuni de săvârșirea anterioară a unei alte infracțiuni, din care provin bunurile respective, le caracterizează pe acestea ca fiind infracțiuni corelative. Prin aceasta, infracțiunile specificate la art. 199 CP RM se aseamănă cu infracțiunile prevăzute la art. 243 CP RM.

Din această caracteristică derivă alta. Astfel, în art. 243 CP RM, infracțiunea care a fost săvârșită anterior, este denumită „infracțiune principală”. Păstrând aceeași terminologie, putem afirma că infracțiunile prevăzute la art. 199 și 243 CP RM sunt infracțiuni secundare. După M. M. Lapunin, infracțiune secundară este fapta intenționată prevăzută de partea specială a Codului penal: care are un caracter autonom; care nu se exprimă în participație la infracțiune; a cărei pericol social și punibilitate depind de comiterea anterioară de către aceeași persoană sau de către o altă persoană a unei alte infracțiuni². În context, suscită interes argumentele invocate în speța următoare: „*Infracțiunea de spălare a banilor are un caracter subsecvent, caracterul prejudiciabil al faptei derivând din infracțiunea principală, care are calitatea de situație-premisă. Ca urmare, instanța relevă că pentru existența infracțiunii subsecvente trebuie probată infracțiunea principală, al cărei subiect deține, direct sau indirect, dar ilicit, un profit căruia urmează să-i atribuie un aspect legal, împrejurări ce nu au fost constatate la examinarea cauzei*”³.

Așadar, corelativitatea și secundaritatea sunt caracteristici atât ale infracțiunilor specificate la art. 199 CP RM, cât și ale infracțiunilor prevăzute la art. 243 CP RM.

În afară de aceste caracteristici comune, infracțiunile în cauză presupun și diferențe. În primul rând, acestea se referă la obiectul juridic al infracțiunilor specificate la art. 199 și 243 CP RM: 1) obiectul

¹ Boroi A., Gorunescu M., Popescu M. Dicționar de drept penal. București: ALL Beck, 2004, p. 158-159.

² Лапунин М. М. Вторичная преступная деятельность и ее криминализация: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2006, p. 8.

³ Sentința Judecătoreiei sectorului Buiucani, mun. Chișinău, din 27.12.2013. Dosarul nr. 1-298/2013. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/hot?solr_document=&solr_document_2=&Tematica=243&solr_document_3=2

juridic generic îl constituie relațiile sociale cu privire la: patrimoniu (în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 199 CP RM); economia națională (în ipoteza infracțiunilor specificate la art. 243 CP RM); 2) obiectul juridic special îl formează relațiile sociale cu privire la: reîntoarcerea în masa patrimonială a bunurilor care au fost extrase pe cale infracțională din cadrul acesteia (obiectul juridic principal) și identificarea și sancționarea infractorilor (obiectul juridic secundar) (în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 199 CP RM); sursa și proveniența licită, precum și la circulația corectă în operațiunile financiare a bunurilor (în ipoteza infracțiunilor specificate la art. 243 CP RM).

După cum se poate vedea, infracțiunile prevăzute la art. 199 CP RM sunt pluriobiectuale. Astfel, nu doar conținutul obiectului juridic special, dar și alcătuirea acestuia este diferită în cazul infracțiunilor specificate la art. 199 și 243 CP RM.

L. P. Brici consideră că, din punct de vedere teoretic, se poate vorbi despre delimitarea infracțiunilor în funcție de obiectul juridic generic și obiectul juridic special al acestora. Totuși, atunci când infracțiunile urmează a fi delimitate la modul practic, aserțiunile privind calitățile disociative ale acestor obiecte ale infracțiunii nu ajută la nimic¹. În principiu, suntem de acord cu acest autor. O valoare practică mult mai pronunțată o au calitățile disociative ale altor semne constitutive ale infracțiunii.

În continuare, vom analiza aceste calități. Termenul „bunuri” este utilizat pentru caracterizarea obiectului material al infracțiunilor prevăzute la art. 199 CP RM, precum și a obiectului material sau imaterial al infracțiunilor specificate la art. 243 CP RM. În context, este util să reproducem părerea lui V. Podgrușa: „Înțelesul termenului „bunuri” trebuie identificat în fiecare caz concret, fără a se face abstracție de scopul normei în care este utilizat acest termen”². În corespundere cu art. 132¹ CP RM, „prin bunuri, în sensul art. 106, 243 și 279, se înțeleg mijloace financiare, orice categorie de valori (active) corporale sau incorporeale, mobile sau imobile, tangibile sau intangibile, precum și acte sau alte instrumente juridice sub orice formă, inclusiv în format electronic ori digital, care atestă un titlu ori un drept, inclusiv orice cotă (interes) cu privire la aceste valori (active)”. O accepțiune atât de largă a termenului „bunuri” este valabilă în contextul infracțiunilor prevăzute la art. 243 CP RM, însă nu poate fi valabilă în contextul infracțiunilor specificate la art. 199 CP RM. Aceasta întrucât nu pot reprezenta obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art. 199 CP RM: valorile (activele) incorporale, intangibile sau imobile; actele sau alte instrumente juridice sub orice formă, inclusiv în format electronic ori digital, care atestă un titlu ori un drept, inclusiv orice cotă (interes) cu privire la aceste valori (active). Obiectul material al acestor infracțiuni îl constituie doar bunurile care au o existență materială, sunt create prin munca omului, dispun de valoare materială și de cost determinat, fiind bunuri mobile și străine pentru făptuitor, și care au fost obținute nemijlocit pe cale criminală (infracțională).

Aceasta nu este singura calitate disociativă referitoare la obiectul material sau imaterial al infracțiunilor specificate la art. 199 și 243 CP RM. Astfel, O. O. Dudorov susține că obiectul material sau imaterial al infracțiunilor de spălare a banilor nu-l pot reprezenta acele bunuri a căror circulație legală, în conformitate cu legislația în vigoare, este interzisă sau considerabil limitată³. Într-o manieră apropiată, S. V. Kuprienko afirmă: norma cu privire la spălarea banilor poate fi aplicată doar în privința acelei tranzacții cu bunurile obținute pe cale infracțională, care presupune respectarea legislației civile. Dacă această condiție nu este îndeplinită, atunci fapta trebuie calificată ca dobândire sau comercializare a bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală⁴. La rândul său, M. Mutu-Strulea opinează: obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art. 199 CP RM include atât bunurile aflate în circuitul civil, cât și bunurile scoase din circuitul civil. Obiectul material al infracțiunilor de spălare a banilor îl constituie doar bunurile ce sunt în circuitul civil, aceasta din considerentul că dacă ar fi excluse din circuit, ele nu ar putea fi legalizate⁵. În concluzie, obiectul material sau imaterial al infracțiunilor specificate la art. 243 CP RM îl pot constitui numai bunurile aflate în circuitul civil. În caz contrar, ar fi

¹ Брич Л. Значення видів об'єкта й таких ознак, як предмет і потерпілий у розмежуванні суміжних складів злочинів між собою і для розмежування складів злочинів, передбачених конкуруючими злочинами // Вісник Львівського університету. Серія юридична, 2007, Вип. 44, р. 226-242.

² Подгруша В. Юридический словарь современного гражданского права (от «А» до «Я»). Disponibil: www.domexstroy.by/data/yuridicheskiy-spravochnik.doc

³ Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика. Київ: Юридична практика, 2003, р. 513-514.

⁴ Купрієнко С. В. Проблеми кримінально-правової кваліфікації легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Disponibil: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=356%3A091012-21&catid=51%3A5-1012&Itemid=63&lang=ru

⁵ Mutu-Strulea M. Analiza juridico-penală a spălării banilor. Chișinău: CEP USM, 2006, p. 161.

imposibilă legalizarea lor. În opoziție, pentru bunurile care reprezintă obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art. 199 CP RM nu este relevant dacă acestea se află sau nu în circuitul civil.

În alt context, entitățile, care constituie obiectul material, pot să se caracterizeze prin calități speciale. Ne referim la droguri, precursori, etnobotanice, analogii acestora, arme, muniții, substanțe explosive, materiale radioactive etc. Astfel de entități nu pot să reprezinte obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art. 199 CP RM. Dobândirea sau comercializarea ilegală a acestora va fi calificată conform art. 185¹, 185², 199⁴, 208¹, 214¹, 216, 217, 217¹-217³, 236, 237, 240¹, 250, 250¹, 260, 260², 260⁴, 279¹, art. 290-292, 301¹, 359, 361, 381 sau altora din Codul penal. Or, ilegalitatea dobândirii sau comercializării drogurilor, precursorilor, etnobotanicelor, analogilor acestora, armelor, munițiilor, substanțelor explosive, materialelor radioactive sau a altor asemenea entități poate presupune, printre altele, obținerea anterioară a acestora pe cale criminală (infracțională). Din aceste considerente, aplicarea uneia dintre normele speciale menționate mai sus exclude aplicarea art. 199 CP RM.

Pentru comparație, în cazul infracțiunilor specificate la art. 243 CP RM, nu este relevant dacă bunurile, care constituie obiectul material sau imaterial, se caracterizează prin calități speciale sau nu. Indiferent de prezența sau lipsa respectivelor calități, se va aplica art. 243 CP RM. Bineînțeles, aceasta dacă bunurile în cauză nu sunt excluse din circuitul civil. Astfel, art. 243 CP RM a fost aplicat în următoarea speță: *de la începutul lui aprilie 2006 până la 05.05.2007, L. A. a păstrat, a distribuit și a înstrăinat ilegal, contra mijloace bănești, substanțe narcotice în proporții deosebit de mari. Ulterior, pentru a legaliza aceste mijloacele bănești, L. A. a depus pe mai multe conturi bancare 20000 de dolari SUA și 10725 euro*¹.

În altă ordine de idei, vom analiza calitățile disociative referitoare la latura obiectivă a infracțiunii.

Atât infracțiunile prevăzute la art. 199 CP RM, cât și infracțiunile specificate la art. 243 CP RM sunt infracțiuni cu conținuturi alternative. Astfel, acțiunea prejudiciabilă prevăzută la art. 199 CP RM cunoaște două modalități normative cu caracter alternativ: 1) dobândire; 2) comercializare. Modalitățile normative cu caracter alternativ ale acțiunii prejudiciabile specificate la art. 243 CP RM sunt: a) convertirea sau transferul bunurilor de către o persoană care știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite; b) tănuirea sau deghizarea naturii, originii, amplasării, dispunerii, transiterii, deplasării proprietății reale a bunurilor ori a drepturilor aferente de către o persoană care știe sau trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite; c) dobândirea, deținerea sau utilizarea bunurilor de către o persoană care știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite; d) participarea la orice asociere, înțelegere, complicitate prin acordarea de asistență, ajutor sau sfaturi în vederea comiterii acțiunilor prevăzute la lit. a)-c).

Modalitățile de dobândire și de comercializare/transfer se regăsesc atât în contextul infracțiunilor prevăzute la art. 199 CP RM, cât și în contextul infracțiunilor specificate la art. 243 CP RM. Celelalte modalități ale acțiunii prejudiciabile, prevăzute la art. 243 CP RM, nu sunt cunoscute infracțiunilor specificate la art. 199 CP RM.

Modalitatea normativă, prevăzută la lit. d) alin. (1) art. 243 CP RM, se referă la așa-numita „participație calificată”, când fapta participantului secundar la infracțiune este asimilată faptei autorului infracțiunii. Existența acestei prevederi reduce mult posibilitatea ca art. 243 CP RM să fie aplicat cu referire la art. 42, 44 sau 45 CP RM. Nu același lucru se poate afirma despre infracțiunile specificate la art. 199 CP RM. Este adevărat că infracțiunile, prevăzute la art. 199 CP RM, constituie un caz special de favorizare a infracțiunii. Totuși, aceasta nu este un impediment ca, în toate cazurile posibile de participație, art. 199 CP RM să fie aplicat cu referire la art. 42, 44 sau 45 CP RM.

Sub aspectul laturii subiective, infracțiunile comparate comportă diferențe legate de scopul infracțiunii.

Dacă făptuitorul urmărește introducerea în circuitul legal a bunurilor despre care se știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite, dobândirea sau comercializarea/transferul acestor bunuri se va califica în baza art. 243 CP RM, și nu conform art. 199 CP RM. Scopul special al infracțiunilor prevăzute la art. 243 CP RM poate fi doar scopul introducerii în circuitul legal a bunurilor despre care se știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite. În prezența oricărui alt scop, fapta nu poate fi calificată în baza art. 243 CP RM. De exemplu, dacă se procură ilegal arme din contul mijloacelor bănești obținute din săvârșirea, de exemplu, a infracțiunii de proxenetism, lipsește temeiul aplicării art. 243 CP RM. Acest

¹ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 09.06.2009. Dosarul nr. 1ra-502/2009. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

temei ar exista dacă s-ar procura de la o persoană autorizată arme din contul mijloacelor bănești obținute din săvârșirea infracțiunii de proxenetism. În lipsa scopului introducerii în circuitul legal a bunurilor despre care se știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite, fapta poate atrage răspunderea în baza art. 199 CP RM. În acest sens, suntem de acord cu N. A. Lopașenko: „În ipoteza dobândirii sau comercializării bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală, făptuitorul nu urmărește să atribuie un caracter oficial, legal originii acestor bunuri”¹.

În legătură cu scopul infracțiunilor specificate la art. 243 CP RM, prezintă interes opinia exprimată de A. Bețișor: „O analiză *per ansamblu* a dispoziției art. 243 CP RM ne permite să constatăm că doar în raport cu modalitatea normativă a faptei prejudiciabile prevăzută la lit.a) alin. (1) art. 243 CP RM, presupunând convertirea sau transferul bunurilor săvârșite de către o persoană care știe sau trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite, spălarea banilor este orientată spre atingerea unuia dintre următoarele scopuri: tănuirea sau degizarea originii ilicite a bunurilor; ajutarea oricărei persoane, implicată în comiterea infracțiunii principale, de a se sustrage de la consecințele juridice ale acestor acțiuni... În cazul modalităților normative ale acțiunii prejudiciabile prevăzute la lit. b)-d) alin. (1) art. 243 CP RM, există un singur scop special care are relevanță la încadrare, care poate să constea în una din următoarele forme: atribuirea unui aspect legal sursei și provenienței veniturilor ilicite ori tănuirea originii sau apartenenței unor astfel de venituri. Remarcăm că tocmai acest scop nu numai că imprimă faptei relevanță penală, conferindu-i o fizionomie distinctă de categoriile juridico-civile ce formează materia de referință, dar și ajută la disocierea acestei infracțiuni atunci când aceasta se realizează prin modalitatea normativă de la lit. c) alin. (1) art. 243 CP RM de infracțiunea prevăzută la art. 199 CP RM”².

La prima vedere, din această aserțiune ar reieși că, în prezența modalității normative consemnate la lit.a) alin. (1) art. 243 CP RM: 1) scopul introducerii în circuitul legal a bunurilor, despre care se știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite, nu ar avea un caracter obligatoriu; 2) scopul de a tănuii sau a deghiza originea ilicită a bunurilor ori de a ajuta orice persoană, implicată în comiterea infracțiunii principale, de a se sustrage de la consecințele juridice ale acestor acțiuni, ar reprezenta nu scopul secundar al infracțiunii, dar scopul exclusiv al infracțiunii. Totuși, această primă impresie înșelătoare este combătută de alte argumente prezentate de către A. Bețișor: „Oricare dintre aceste două forme ale scopului secundar (se au în vedere scopul de a tănuii sau a deghiza originea ilicită a bunurilor și scopul de a ajuta orice persoană, implicată în comiterea infracțiunii principale, de a se sustrage de la consecințele juridice ale acestor acțiuni – *n.a.*) este subsecventă unei finalități speciale îndeplinind rolul de scop principal al infracțiunii examinate: atribuirea unui aspect legal sursei și provenienței veniturilor ilicite. Deși nu este prevăzut expres în norma de incriminare, acest scop special rezultă din materialitatea faptei”³. Așadar, în opinia autoarei precitate, în prezența modalității normative consemnate la lit. a) alin. (1) art. 243 CP RM: 1) scopul introducerii în circuitul legal a bunurilor, despre care se știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite, are un caracter obligatoriu; 2) scopul de a tănuii sau a deghiza originea ilicită a bunurilor ori de a ajuta orice persoană, implicată în comiterea infracțiunii principale, de a se sustrage de la consecințele juridice ale acestor acțiuni, reprezintă scopul secundar al infracțiunii, nu scopul exclusiv al infracțiunii.

Suntem de acord cu această poziție. Dispoziția de la alin. (1) art. 243 CP RM începe cu sintagma „Spălarea banilor săvârșită prin:...”. „A spăla” bani înseamnă a-i legaliza, a-i introduce în circuitul legal. O altă interpretare nu este posibilă. Din această perspectivă, ne raliem următorului punct de vedere: „Scopul unui mare număr de activități infracționale este generarea de profit pentru individul sau grupul care săvârșește infracțiunea. Spălarea banilor reprezintă procesarea acestor rezultate ale infracțiunii cu scopul de a le ascunde originea ilegală... Spălarea banilor este un proces prin care se dă o aparență de legalitate unor profituri obținute ilegal de către infractori care, fără a fi compromiși, beneficiază ulterior de sumele obținute”⁴. Noțiunea de spălare a banilor, utilizată în dispoziția de la alin. (1) art. 243 CP RM, este definită în art. 3 al Legii nr. 190 din 26.07.2007 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului: „spălare a banilor – acțiuni, stabilite în Codul penal la art. 243, orientate spre atribuirea unui aspect legal sursei și provenienței veniturilor ilicite ori spre tănuirea originii sau

¹ Лопашенко Н. А. Преступления в сфере экономики: авторский комментарий к уголовному закону. Москва: Волтерс Клувер, 2007, p. 210.

² Bețișor A. Scopul spălării banilor – condiție *sine qua non* pentru existența infracțiunii prevăzute la art.243 CP RM // Rolul științei și educației în implementarea acordului de asociere la Uniunea Europeană. Materialele Conferinței științifice internaționale (Chișinău, 05.02.2015). Iași: Vasiliana 98, 2015, p. 392-396.

³ Ibidem.

⁴ Manual de instruire privind combaterea spălării banilor și a finanțării terorismului. București: Imprimeria Națională, 2005, p. 8.

apartenenței unor astfel de venituri”. Așadar, în prezența oricăreia dintre modalitățile normative prevăzute la lit. a)-d) alin. (1) art. 243 CP RM, este obligatoriu scopul de atribuire a unui aspect legal sursei și provenienței veniturilor ilicite (*alias* scopul introducerii în circuitul legal a bunurilor, despre care se știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite). Totodată, scopul de tănuire a originii sau apartenenței unor astfel de venituri, menționat și el în art. 3 al Legii nr. 190 din 26.07.2007, este obligatoriu doar în prezența modalității normative consemnate la lit. a) alin. (1) art. 243 CP RM. Aceasta concluzie se desprinde din dispoziția în cauză.

În încheiere, ne vom referi la subiectul infracțiunilor specificate la art. 199 și 243 CP RM.

Sub acest aspect, subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 199 CP RM nu poate fi persoana juridică. În opoziție, subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 243 CP RM poate fi și persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Mai menționăm că, în ipoteza infracțiunilor prevăzute la art. 199 CP RM, subiect nu poate fi persoana care anterior a obținut nemijlocit pe cale criminală bunurile constituind obiectul material al infracțiunii. Aceasta reiese din sintagma „fără o promisiune prealabilă”, utilizată în dispoziția art. 199 CP RM. Or, este de neconceput ca făptuitorul să promită ceva sie însuși. În contrast, în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 243 CP RM, subiect poate fi și persoana care a obținut nemijlocit pe cale infracțională bunurile constituind obiectul material al infracțiunii. În art. 243 CP RM nu se stabilește expres nicio restricție vizavi de posibilitatea evoluării aceleiași persoane în calitate de subiect al spălării banilor și de subiect al infracțiunii principale. Din dispoziția de la lit. b) alin. 2 art. 9 al Convenției Consiliului Europei privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii și finanțarea terorismului, deducem că stabilirea unei asemenea restricții este de competența legiuitorului național.

SPECIFICUL ÎNTOARCERII EXECUTĂRII SILITE ÎN CAUZELE PRIVIND REPARAREA PREJUDICIULUI ÎN CAZ DE VĂTĂMARE A INTEGRITĂȚII CORPORALE SAU O ALTĂ VĂTĂMARE A SĂNĂTĂȚII, PRECUM ȘI PRIN PIERDEREA ÎNTREȚINĂTORULUI

Maxim TODOROV, lector univ., drd.,
Catedra de Drept,
Universitatea de Stat „B.P. Hașdeu” din or. Cahul

***Abstract:** The reparation in case of injury or death in the form of periodic payments has an immediate character, from the announcement of the court decision of action taking. The Court decision may be quashed by the Court of appeal, and inevitably occurs the problem of refund of the enforcement on a monthly basis. However, the Code does not allow the restitution of the enforcement of monthly compensation in case of injury or death. In this article we propose to examine the possibility of return of the enforcement of monthly compensation in case of injury or death.*

Normele privind repararea prejudiciului în caz de vătămare a integrității corporale sau deces, stabilite în art.1418-1421 C. civ. al Republicii Moldova sunt completate și de alte acte legislative în domeniul respectiv. Un aspect particular al răspunderii civile în caz de vătămare și deces îl constituie art.256 alin.1 lit.c) C.proc.civ. al Republicii Moldova și art.157-160 Codul de executare a Republicii Moldova. Prin intermediul reglementărilor în cauză, legiuitorul a stabilit modul de executare a actelor judecătorești de dispoziție, dar și excepții de la procedura de restituirea a executării, în cazul casării totale sau parțiale a hotărârii judecătorești de încasarea a prejudiciului pentru vătămare sau deces sub formă de prestații bănești periodice.

În cazul decesului persoanei vătămate, persoanelor îndreptățite la repararea prejudiciului material conform art.1419 C.civ., li se achită o indemnizație lunară pentru pierderea întreținătorului stabilită fie prin acordul părților, fie prin hotărâre a instanței de judecată, în caz de litigiu. De asemenea, și în cazul vătămării integrității corporale, în urma căreia persoana a fost încadrată conform legii într-un anumit grad de dizabilitate, instanța de judecată poate dispune repararea prejudiciului sub formă de rate lunare, pe durata incapacității de muncă, și proporțional pierderii capacității de muncă.

De cele mai dese ori, autorul prejudiciului nu intenționează să repare benevol daunele cauzate, și în acest caz, instanța de judecată la cererea persoanelor interesate stabilește și încasează despăgubirile

lunare pentru vătămare integrității corporale sau pentru pierderea întreținătorului. Fiind litigii civile frecvente care se examinează de instanța de drept comun, aceste categorii de cauze au fost luate în considerație de legiuitor la determinarea unui regim juridic special de executare. Astfel, art. 256 alin.1 lit.c) C.proc.civ. arată că: „ Urmează a fi executate imediat ordonanța sau hotărârea judecătorească prin care pârîtul este obligat la plata: c) reparației prejudiciilor cauzate prin vătămare a integrității corporale sau prin o altă vătămare a sănătății ori prin deces, dacă reparația s-a efectuat sub formă de prestații bănești periodice”. Observăm că, legiuitorul nu a inclus în regimul juridic de executare imediată orice prejudiciu cauzat prin vătămare sau deces, ci doar acel prejudiciu care trebuie să se repare sub formă de prestații bănești periodice. Astfel, nu se vor executa imediat hotărârile judecătorești prin care s-a dispus: repararea prejudiciului moral cauzat prin vătămare și deces; încasarea indemnizației unice pentru vătămarea sau decesul survenit în caz de accident de muncă sau boală profesională potrivit art.18 din Legea nr.186 din 10.07.2008 securității și sănătății în muncă; indemnizațiile stabilite conform Legii nr.756 din 24.12.2009 asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale. Toate aceste plăți, de regulă nu au un caracter periodic¹, și instanța nu poate dispune executarea imediată a hotărârilor judecătorești pronunțate pe marginea acestor cauze.

Dacă despăgubirile lunare sunt stabilite de instanța de judecată conform art.1418-1421 C.civ.; art.25 a Legii nr.414 din 22.12.2006 cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă pentru pagube produse de autovehicule; art.14 a Legii nr.407 din 21.12.2006 cu privire la asigurări, hotărârile judecătorești se vor executa imediat. Am inclus aici și despăgubirile de asigurare periodice achitate de asigurător, întrucât și aceste situații se circumscriu în aria de aplicare a art.256 lit.c) C.proc.civ. urmărind repararea prejudiciului în caz de vătămare și deces, izvorul răspunderii asigurătorului fiind contractul de asigurare.

La pronunțarea hotărârii judecătorești de încasare a despăgubirilor lunare în caz de vătămare sau deces instanța de judecată va indica expres în dispozitiv executarea imediată a hotărârii conform art.241 alin.7 CPC: „În cazul în care instanța judecătorească stabilește modul și termenul de executare a hotărârii, dispune executarea ei imediată sau ia măsuri pentru asigurarea executării, în dispozitiv se face o mențiune în acest sens”.

Referitor la procedura de executare a documentelor executorii, eliberate pe marginea hotărârilor judecătorești care se execută imediat, conform art.256 lit.c) C.proc.civ., legiuitorul în art.15 alin.2 lit.e) Cod de executare a stabilit că: „ Instanța de judecată prezintă din oficiu titlul executoriu spre executare în pricinile ce țin: de încasarea sumelor pentru repararea prejudiciilor cauzate prin vătămarea integrității corporale, prin o altă vătămare a sănătății sau prin deces, dacă reparația s-a efectuat sub formă de prestații bănești periodice”.

Acesta nu este unica norma de protecție inclusă de legiuitor în vederea ocrotirii necesităților existențiale ale persoanelor îndreptățite. Spre exemplu, de obligația avansării taxelor pentru efectuarea din oficiu a actelor executorului judecătoresc sunt scutiți creditorii conform documentelor privind încasarea sumelor bănești pentru reparația prejudiciilor cauzate prin vătămarea integrității corporale, prin o altă vătămare a sănătății sau prin deces, dacă reparația se efectuează sub formă de prestații bănești periodice conform art.37 alin.7 Cod de executare. În caz de urmărire, a sumelor pentru repararea prejudiciului cauzat prin schilodire sau prin o altă vătămare a sănătății, precum și în legătură cu pierderea întreținătorului, reținerile din salariul și alte venituri ale debitorului constituie nu mai mult de 70% din salariu și din alte venituri, potrivit art.106 alin.3 Cod de executare. La categoria întâi de creanțe sunt atribuite creanțele privind reparația prejudiciilor cauzate prin schilodire sau prin o altă vătămare a sănătății, precum și în legătură cu pierderea întreținătorului, respectiv ele se satisfac în mod prioritar în comparație cu creanțele altor creditori.

În aceste condiții, instanța de judecată, imediat după pronunțarea hotărârii judecătorești urmează să perfecteze titlul executoriu și să-l trimită spre executare executorului judecătoresc competent, cu informarea creditorului despre acest lucru. Primind spre executare documentul executoriu, executorul judecătoresc urmează să încaseze restanța creată pe parcursul judecării cauzei și pînă la data pronunțării hotărârii judecătorești într-o sumă unică, iar restul despăgubirilor lunare odată cu scadența acestora. Astfel, dacă procesul de judecată a durat în instanța de fond un an, executorul judecătoresc va încasa într-

¹ Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat: nr.156 din 14.10.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.03.2004, nr.42-44. Totuși unele indemnizații de asigurări sociale au un caracter periodic, cum ar fi: pensia de dizabilitate, pensia de urmaș, conform art.9 a legii.

o sumă unică despăgubirilor lunare pentru acest an, iar restul despăgubirilor odată cu scadența fiecărei luni în parte, similar cu modul de încasare a pensiei de întreținere stabilită conform Codului familiei.

Dar acest lucru nu înseamnă că, reclamantul care a avut câștig de cauză în fond, va avea câștig de cauză și în instanța de apel sau recurs. În practică se poate întâmpla ca hotărârea judecătorească de încasarea a despăgubirilor lunare în caz de vătămare sau deces să fie casată parțial sau total de către instanța de apel sau recurs, cu pronunțarea unei noi decizii de micșorare a sumelor încasate, sau în general de respingere a acțiunii reclamantului ca fiind neîntemeiată sau tardivă. Există și ipoteza ca instanța de apel sau recurs poate trimite cauza la o nouă rejudecare. În aceste cazuri, apare o dilemă referitoare la soarta despăgubirilor lunare deja achitate reclamantului pentru perioada cât s-a judecat cauza în fond, apel sau recurs, în dependență de instanța care a casat hotărârea. Cu alte cuvinte, apare problema restituirii executării silite a despăgubirilor lunare achitate în caz de vătămare sau deces.

Instituția întoarcerii executării silite este reglementată de art.157-160 Cod de executare. Art.157 Cod de executare arată că: „În cazul în care hotărârea executată se anulează și, după rejudecarea pricinii, se adoptă o hotărâre prin care acțiunea se respinge parțial sau integral ori o încheiere de încetare a procesului sau de scoatere a cererii de pe rol, instanța de judecată dispune din oficiu restituirea către pîrît (debitor), din contul reclamantului (creditorului), a tot ceea ce s-a încasat în temeiul hotărârii anulate, precum și a cheltuielilor de executare. (2) Dacă restituirea în natură a bunurilor este imposibilă, instanța de judecată prevede restituirea contravalorii lor, stabilită la data întoarcerii executării”. Din această normă rezultă că, problema restituirii executării silite o soluționează instanța care examinează pricina și care pronunță o hotărâre de respingere totală sau parțială a acțiunii, sau o încheiere de încetare a procesului sau de scoatere a cererii de pe rol. În acest context, trebuie să remarcăm că, instanța de apel și recurs de asemenea poate dispune casarea hotărârii instanței ierarhic inferioare cu scoaterea cererii de pe rol sau încetarea procesului civil¹.

Codul de executare diferențiază două situații distincte de restituire a executării silite. Prima situație vizează soluționarea de către prima instanță a întoarcerii executării. Astfel, potrivit art.158 Cod de executare, instanța de judecată căreia i s-a trimis pricina spre rejudecare este obligată să examineze din oficiu întoarcerea executării și să o soluționeze în o nouă hotărâre sau încheiere, prin care se dispune încetarea procesului în cauză. Dacă instanța de judecată care a rejudecat pricina nu a soluționat întoarcerea executării hotărârii anulate, pîrîtul este în drept, în termenele de prescripție, să înainteze în această instanță o cerere de întoarcere a executării în procedură în ordonanță, fără respectarea procedurii prealabile. Termenul de prescripție începe să curgă de la data rămîinerii definitive a hotărârii de respingere a acțiunii, iar părțile sînt scutite de plata taxei de stat, inclusiv pentru cererea de recurs. Reșiind din faptul că, Codul de executare nu interzice restituirea executării și prin înaintarea unei acțiuni civile în procedură contencioasă, considerăm posibil întoarcerea executării nu doar în procedură în ordonanță, dar și în procedura contencioasă.

A doua situație relevă soluționarea de către instanța de apel sau recurs a întoarcerii executării. Art.159 Cod de executare arată că instanța de apel sau instanța de recurs este obligată să dispună întoarcerea executării dacă, examinînd apelul sau recursul, anulează hotărârea instanței de fond cu adoptarea unei noi hotărâri prin care respinge parțial sau integral acțiunea ori adoptă o încheiere de încetare a procesului sau de scoatere a cererii de pe rol. Potrivit aceluși articol, în cazul în care instanța de apel sau de recurs nu a dispus întoarcerea executării, pîrîtul poate înainta o acțiune în condițiile art.158 Cod de executare.

Stabilește Codul de executare și excepții de la restituirea executării silite. Legiuitorul a indicat în art.160 Cod de executare că: „Nu se admite întoarcerea executării în pricinile de încasare a pensiei de întreținere, de reparare a prejudiciului cauzat prin schilodire sau prin altă vătămare a sănătății, precum și prin pierderea întreținătorului, cu excepția cazurilor cînd hotărârea anulată a fost întemeiată pe informații sau pe documente false prezentate de reclamant”. Ținînd cont de faptul că, în practică pot apărea mai multe situații cînd apare necesitatea executării silite a despăgubirilor în caz de vătămare sau deces vom examina cîteva ipoteze legate de tematica respectivă. Nu vom examina toate ipotezele pentru că multe din ele se aseamănă după efectele produse.

Prima ipoteză: instanța de fond a respins acțiunea reclamantului, însă instanța de apel a admis-o, iar instanța de recurs a menținut decizia instanței de apel. În această situație, despăgubirile lunare vor fi

¹ Codul de procedură al Republicii Moldova: nr.225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr.111-115, art.385, art.417.

achitate de la data pronunțării deciziei de către instanța de apel și dificultăți de aplicare a normelor Codului de executare nu înțelnim.

A doua ipoteză: instanța de fond a admis acțiunea reclamantului, instanța de apel a respins-o, iar instanța de recurs a menținut decizia instanței de apel. De la data pronunțării deciziei instanței de apel, încasarea despăgubirilor lunare va înceta, dar apare întrebarea ce se va întâmpla cu sumele achitate de către pîrît pînă la data pronunțării deciziei instanței de apel. Art.160 Cod de executare arată că: „ Nu se admite întoarcerea executării în pricinile de încasare a pensiei de întreținere, de reparare a prejudiciului cauzat prin schilodire sau prin altă vătămăre a sănătății, precum și prin pierderea întreținătorului, cu excepția cazurilor cînd hotărîrea anulată a fost întemeiată pe informații sau pe documente false prezentate de reclamant”. Din norma dată rezultă că, sumele achitate de pîrît vor putea fi restituite doar dacă hotărîrea anulată a fost întemeiată pe informații false sau documente false prezentate de reclamant. În restul cazurilor, restituirea nu se admite. Astfel, dacă acțiunea reclamantului a fost respinsă doar din cauza omiterii termenului de prescripție extinctivă, am putea înțelege logica legiuitorului care prin art.160 Cod de executare a dorit să ofere o protecție suplimentară persoanelor îndreptățite. Dacă însă acțiunea reclamantului a fost respinsă ca fiind neîntemeiată, pe alte temeiuri decît falsificarea de documente sau darea de declarații false, rezultă că pîrîtul pierde dreptul de a cere restituirea executării, ceea ce contravine normelor care stabilesc răspunderea pentru îmbogățirea fără justă cauză reglementată de art.1389-1397 C.civ.

Deși inițial temeiul legal de încasare a despăgubirilor există, acesta dispare ulterior ca urmarea a casării hotărîrii judecătorești de către instanța ierarhic superioară. Normele privind îmbogățirea fără justă cauză stabilesc la art.1389 alin.2 lit.a) C.civ. că: „Persoana care, întru executarea unei obligații prezente sau viitoare, a prestat ceva altuia poate cere restituirea prestației dacă: a) temeiul raportului obligațional a decăzut ulterior”. În baza normei respective restituirea executării ar fi fost posibilă, or pîrîtul executînd obligația prezentă impusă prin hotărîrea instanței de fond va putea cere sumele achitate, întrucît temeiul raportului obligațional și anume hotărîrea judecătorească emisă în fond, a decăzut ulterior prin casare de către instanța de apel. Cu toate acestea, nu trebuie să uităm de faptul că, Codul de executare este *lex specialis* în reglementarea raporturilor de executare, în comparație cu Codul civil care este *lex generalis* în reglementarea raporturilor civile. În plus, Codul de executare este actul legislativ ulterior Codului civil¹.

În cauza civilă Colosenco Sergiu vs S.A. Tricon instanța de fond a încasat despăgubirile lunare pentru pierderea întreținătorului într-o sumă unică de 221033,76 lei pentru trei ani anteriori înaintării acțiunii inclusiv în faza judecării cauzei, și anume iunie 2010 - martie 2014, conform art.280 lit. c) Cod civil. Ulterior, prin decizia Curții de Apel Cahul din 14.05.2015, s-a modificat hotărîrea Judecătoriei Cahul din 07.07.2014 prin micșorarea sumelor încasate din contul S.A. Tricon pentru perioada iunie 2010 - martie 2014 de la suma de de 221033,76 lei, la suma de 132619,80 lei². Astfel, dacă hotărîrea instanței de fond ar fi fost executată imediat, diferența de 88413,96 lei nu ar fi fost restituită debitorului S.A. Tricon, pentru că Codul de executare interzice acest lucru la art.160. Nu ar putea fi aplicată în situația din speță nici instituția compensării ca mod de stingere a obligațiilor, întrucît art.659 alin.1 lit.b) C.civ. nu admite compensarea creanțelor privind repararea prejudiciului cauzat prin vătămarea sănătății sau cauzarea morții. Astfel, executorul judecătoresc nu ar fi putut deduce din contul despăgubirilor lunare suma achitată în exces creditorului Colosenco Sergiu în mărime de 88413,96 lei. Celelalte ipoteze care pot exista, sînt similare după efecte cu cele expuse anterior, și pun în discuție soarta despăgubirilor lunare achitate și posibilitatea restituirii executării.

Rezumînd cele expuse mai sus, conchidem: legiuitorul a reglementat deficitar instituția restituirii executării în pricinile privind repararea prejudiciului cauzat prin vătămăre și deces dacă despăgubirile sunt achitate sub formă de rate lunare. Caracterul imediat de executare a hotărîrii urmează a fi menținut, însă restituirea executării ar trebui să opereze în măsura în care hotărîrea instanței de judecată este casată de instanța ierarhic superioară, iar mărimea despăgubirilor lunare în caz de vătămăre sau deces sunt reduse sau respinse. În caz contrar, acest lucru va duce la îmbogățirea fără justă cauză a creditorului obligației de întreținere și nici compensarea ca mod de stingere a obligațiilor nefiind aplicabilă.

¹ Legea privind actele legislative: nr.780 din 27.12.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.03.2002, nr.36-38. Art.6 a legii arată prioritatea legilor speciale în raport cu cele generale, și prioritatea legilor ulterioare în raport cu cele anterioare.

²Decizia Curții de Apel Cahul din 14.05.2015 în cauza civilă Colosenco Sergiu versus S.A. „Tricon” privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin pierderea întreținătorului. Disponibil: <http://instante.justice.md/cms/curtea-de-apel-cahul>.

Considerăm că legiuitorul urmează să excludă din art.160 Cod de executare repararea prejudiciului în caz de vătămare și deces, iar instituția restituirii executării în aceste categorii de cauze să fie aplicată în condițiile generale stabilite de lege.

Referințe bibliografice:

1. Codul civil al Republicii Moldova: Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86;
2. Codul de procedură al Republicii Moldova: nr.225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr.111-115;
3. Codul de executare al Republicii Moldova: nr.443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 03.03.2005, nr.34-35;
4. Legea privind actele legislative: nr.780 din 27.12.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.03.2002, nr.36-38;
5. Legea cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă pentru pagube produse de autovehicule: nr.414 din 22.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.03.2007, nr.32-35;
6. Legea nr.186 din 10.07.2008 securității și sănătății în muncă: nr.186 din 19.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.08.2008, nr.143-144.
7. Legea privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu: nr.278 din 11.02.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.03.1999, nr.024;
8. Legea privind îndemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale: nr.289 din 22.07.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 10.09.2004, nr.168-170;
9. Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat: În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.156 din 14.10.1998, 12.03.2004, nr.42-44;
10. Hotărârea Guvernului despre aprobarea Regulamentului cu privire la plata de către întreprinderi, organizații și instituții a îndemnizației unice pentru pierderea capacității de muncă sau decesul angajatului în urma unui accident de muncă sau unei afecțiuni profesionale: nr.513 din 11.08.1993. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.08.1993, nr.8.
11. Hotărârea Explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție a R.M. cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației materiale despre încasarea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau altă vătămare a sănătății ori prin deces: Nr.6 din 04.07.2005, pct.23. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, [on-line], 2006, nr.6, pag.4 [citat: 01 octombrie 2016. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=15;
12. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației în domeniul asigurărilor obligatorii și facultative a transportului auto: nr.11 din 16.12.2013, pct.58 [citat on-line: 01.10.2016]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=132;
13. Decizia Curții de Apel Cahul din 16.12.2015 în cauza civilă Ceban Ina vs Î.S. Calea Ferată din Moldova privind încasarea îndemnizației unice de deces, inflație la îndemnizația unică, îndemnizația lunară pentru pierderea întreținătorului și prejudiciu moral [citat on-line 01.10.2016]. Disponibil: <http://cach.instante.justice.md/ro>;
14. Încheierea de inadmisibilitate a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 12.05.2016 în cauza civilă Ceban Ina vs Î.S. Calea Ferată din Moldova privind încasarea îndemnizației unice de deces, inflație la îndemnizația unică, îndemnizația lunară pentru pierderea întreținătorului și prejudiciu moral [citat on-line 01.10.2016]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=28206. Disponibil: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5343>.
15. Decizia Curții de Apel Cahul din 14.05.2015 în cauza civilă Colosenco Sergiu versus S.A. „Tricon” privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin pierderea întreținătorului. Disponibil: <http://instante.justice.md/cms/curtea-de-apel-cahul>;
16. Încheierea de inadmisibilitate a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 26.08.2015 în cauza civilă Colosenco Sergiu versus S.A. „Tricon” privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin pierderea întreținătorului. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=21564;

17. BLOȘENCO A. „Obligații care se nasc din cauzarea de daune”, Cartea III, art.1398-1424. Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova, Vol.II. Ch: Ed. Arc,2006.1356 p. ISBN 9975-61-408-6;
18. CHIBAC Gh., BĂIEȘU A., ROTARI A., EFRIM O. Drept Civil. Contracte Speciale. Ch:Cartier, 2010. 568 p. ISBN 978-9975-79-620-0.
19. CLIMA N., EFRIM O. „Repararea prejudiciului în legătură cu cauzarea daunei sănătății”, Titlul VI. Manualul Judecătorului pe cauze civile, ediția II, 2013 Disponibil:
http://despre.csj.md/images/documente_despre.csj.md/biblioteca/Manualul%20judecătorului%20pentru%20cauze%20civile%20Ediția%20II.%202013.pdf ;

ABORDĂRI DOCTRINARE PRIVIND PROBLEMATICA PREVENIRII INFRAȚIUNILOR ÎN PROCESUL ASIGURĂRII ORDINII PUBLICE

Pavel VOICU, doctorand,
AȘM

Abstract: *This article “Doctrine approaches on the problems of prevention of infractions in the process of public order insurance” attempts to analyze the doctrine approaches on the highly complex problem – the prevention of infractions in the process of public order insurance. The actuality of the scientific approach lies in the fact that at the moment the police are confronted with major problems regarding the provision of public order and especially the prevention activity. This article presents a doctrinal approach to the phenomenon of crime prevention, namely on the extent of ensuring public order. Both the doctrine of the European Union and that of Russia were investigated, thus making a foray into the comparative law. The author concludes that at the moment there are deficiencies in this activity. Therefore, at the end of the article, the author comes up with some recommendations to remedy the situation.*

Key words: *Police; Public order; Crime prevention; the rule of law; doctrine.*

Rezumat: *În articolul de față se face o tentativă în a analiza abordările doctrinare privind problematica prevenirii infracțiunilor în procesul asigurării ordinii publice. Actualitatea acestui demers științific rezidă în faptul că la moment poliția se confruntă cu probleme majore în ce privește asigurarea ordinii publice și în special activitatea de prevenire a infracțiunilor. În articolul de față se face o incursiune în abordările doctrinare ale fenomenului prevenirii infracțiunilor, anume pe dimensiunea asigurării ordinii publice. A fost cercetată atât doctrina din Uniunea Europeană, cât și cea din Rusia, efectuându-se astfel o incursiune în dreptul comparat. Autorul ajunge la concluzia că la moment, există carențe în această activitate. Prin urmare, la finele articolului autorul vine cu anumite recomandări, de natură să remedieze situația.*

Cuvinte-cheie: *Poliția; ordinea publică; prevenirea infracțiunilor; statul de drept; doctrina.*

Constituția Republicii Moldova din 1994 se bazează pe principii și valori care garantează existența statului de drept în Republica Moldova, pe care, de altfel, o și menționează expres.

Statul de drept nu operează doar în relație cu o categorie sau un grup social. El are în vedere atât drepturile fundamentale ale cetățeanului, cât și responsabilitățile acestuia în fața legii.

Ținând seama de imperativul momentului actual, de dorita integrare a Republicii Moldova în structurile uniunii europene, problemei statului de drept ar trebui să i se confere o dimensiune calitativ nouă. Aceasta cu atât mai mult, cu cât Consiliul Europei a statuat la Copenhaga, în 1993, criteriile politice de aderare: „Calitatea de membru al Uniunii Europene cere ca țara candidată să realizeze stabilitatea instituțiilor care garantează democrația, statul de drept, drepturile omului, ca și respectarea și protecția minorităților”.

Datorită complexității, semnificațiilor și implicațiilor sale, statul de drept nu poate fi „încorsetat” într-o definiție rigidă. Pornind de la acest deziderat considerăm, că alături de alte elemente constitutive ale fenomenului statului de drept, prevenirea infracțiunilor își are locul și meritul său.

Evoluția criminalității în perioada contemporană și, mai ales, diversitatea formelor prin care aceasta se manifestă – au determinat ca prevenirea acestui flagel să devină o chestiune de ordin principal.

Însăși Organizația Națiunilor Unite și Consiliul Europei sintetizând, prin organele lor de specialitate, experiența unor state în privința prevenirii criminalității și valorificând rezultatele propriilor cercetări sau a informațiilor obținute prin demersuri ce le sunt specifice (un exemplu concludent în acest sens îl constituie cele zece congrese pe care le-a organizat ONU în ultima jumătate de secol, având ca temă combaterea, prevenirea și tratamentul delincvențelor). au elaborat numeroase recomandări, rezoluții și declarații pentru țările ce fac parte din aceste organisme [8 și 16] și care sunt interesate în găsirea de soluții mai puțin costisitoare [10, p.16; 1; 2, p.7-11; 3; 4; 21; 6].

Venind în sprijinul abordării moderne și eficiente a prevenirii criminalității, instrumentele juridice și științifice ale ONU și ale Consiliului Europei au un conținut complex și nuanțat, fapt ce permite statelor interesate să le aplice, într-o manieră compatibilă cu concepțiile juridice (și sociale) proprii. Principiile directoare ale Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile – cunoscute sub numele Principiile de la Ryad – adoptate la al VIII-lea Congres al ONU (1990) și Documentele celui de-al IX-lea Congres (1995), în care sunt incluse experiențele naționale și internaționale în domeniu, completează seria directivelor de acțiune pentru controlul și prevenirea fenomenului infracțional, inclusiv în raport de formele prin care acesta se manifestă. [17].

În plus, diversele programe și soluții concrete de prevenire pe care le întâlnim în legislația și practica celor mai multe țări din Consiliul Europei sau chiar în țări din alte zone geografice sunt tot atâtea modalități de a frâna evoluția criminalității [15, p.83-109].

Fără a intra în alte explicații, de ordin epistemologic sau în detalii terminologice, considerăm că anumite delimitări și clarificări în privința conceptelor utilizate – a definițiilor acestora – sunt indispensabile unei mai bune înțelegeri a ceea ce reprezintă, în esență, domeniul prevenirii și, mai ales, complexitatea acestuia reflectată, de cele mai multe ori, la nivelul interpretării noțiunilor.

Mai întâi, apare, în mod firesc, o întrebare: ce este prevenirea și care este locul ei în ansamblul activităților generale, speciale, specializate sau obișnuite – comune -, pe care realitățile oricărei societăți în evoluția lor le implică sau le pretind? Cu alte cuvinte, ce se așteaptă de la prevenirea în contextul relațiilor care există între societate, individ, criminalitate, și care-i sunt dimensiunile, din punct de vedere teoretic și practic?

Mai concret, în această privință, uni autori [7, p.142-143] se întreabă ce ar trebui făcut și cum anume pentru a se realiza o trecere mai dinamică de la metodele tradiționale polițienești la o abordare a criminalității într-o manieră modernă preventivă.

În această ordine de idei, trebuie să fim de acord cu Raymond Gassin [12, p.738] care susține că prevenirea nu este o entitate – așa cum ar părea să sugereze noțiunea la o privire superficială -, ci un ansamblu de măsuri care se pot exercita la diferite nivele. Aceasta presupune realizarea unei puternice influențe atât asupra factorilor care generează sau favorizează infracțiuni, a condițiilor și a împrejurărilor care înlesnesc comiterea lor, cât și asupra persoanelor care pot încălca normele legale statornicite în societate.

Este sugestiv în acest sens observația profesorului Irvin Waller, potrivit căreia „dacă vrem să protejăm mai eficient societatea împotriva delicvenței trebuie să schimbăm cauzele care generează această delicvență și să schimbăm politicile naționale pentru a reduce situația materială precară, izolarea socială și problemele sociale” [20].

Prevenirea trebuie să intereseze toți factorii de control social, indiferent dacă sunt specializați sau nu (poliție, justiție, școală, biserică, familie, organizații neguvernamentale etc.), aceasta devenind, până la urmă, o obligație socială a tuturor, a comunității, în general.

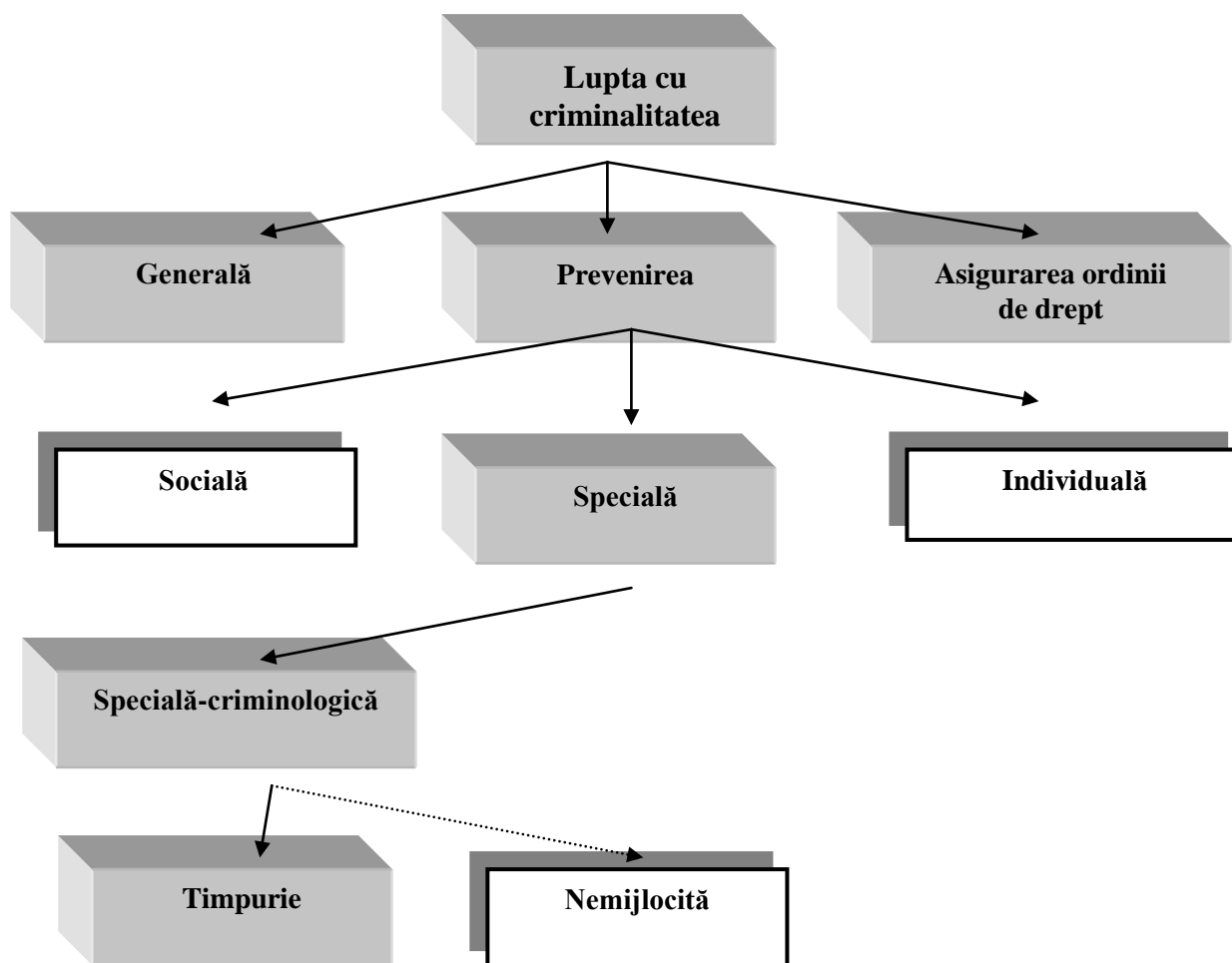
De altfel, controlul social și socializarea sunt cele două mari procese prin care orice societate își proiectează, reproduce și realizează prin conduite adecvate modelul normativ și cultural, asigurându-și astfel propria-i existență normală, stabilitatea și funcționalitatea internă și continuitatea.

Dar, pentru a ști să previi delicvența, trebuie să știi să descoperi și să cunoști toate acele circumstanțe de fapt și personale care prezintă un potențial pericol social ridicat, o prevenire reală însemnând, în esență, împiedicarea comiterii de infracțiuni. Aceasta și explică faptul, că, spre exemplu, în cazul prevenirii recidivei, suntem în fața unei post-preveniri, cum foarte sugestiv a fost apreciat acest gen de acțiuni în literatura criminologică sau a unei preveniri postdelictuale, după cele mai multe opinii [9, p.172-173].

Cum rezultă din observațiile de până acum, ideea de prevenire nu este nici pe departe nouă.

După mulți autori, ea aparține încă filosofilor antichității, noțiunea – ca atare – făcând parte din discursul clasic cu privire la reacția socială față de crimă.

În prezent, conceptul de prevenire ocupă un spațiu foarte larg. El este utilizat în toate ramurile științelor penale, fără să i se confere însă întotdeauna aceeași accepție [22, p.115 și 23, p.12].

În pofida diverselor clasificări, majoritatea specialiștilor se opresc asupra conceptului de prevenire a infracțiunilor utilizat în două accepțiuni: prevenire generală și prevenire specială, accepțiuni care, în unele opinii, constituie modelul clinic.

Se înțelege astfel, că legea penală vizează deopotrivă pedepsirea celor care comit infracțiuni și atenționarea celor care ar fi tentați să săvârșească asemenea fapte. Așadar, cetățeanul are de ales între două opțiuni: să respecte legea, ori să-și riște inclusiv libertatea prin încălcarea ei [14; 13, p.10-14; 5, p.3-5], deoarece în acțiunea generală de luptă împotriva criminalității se încadrează și nevoia de a se face dreptate prin aplicarea corespunzătoare a legilor. Este, în esență, o reacție științifică, normală, cu caracter umanitar. „A găsi pentru o crimă pedeapsa potrivită – scria M.Foucault – înseamnă a găsi dezavantajul a cărui idee să facă definitiv o faptă neatractivă, ideea comiterii acelei nelegiuiri” [11].

Georges Picca este de părere că efectul prevenirii generale reprezintă un element teoretic necesar și în construcția dreptului penal modern, nu numai în teoria clasică, deoarece aduce un surplus de credibilitate în protecția cetățenilor, chiar dacă eficacitatea acestei forme primare de prevenire a fost contestată, ea nefiind niciodată verificată.

Adevărul este că până acum în legătură cu clarificarea conceptului de prevenire, în știință nu s-a reușit nici până acum realizarea unei definiții, care să fie în mod unanim acceptată.

Aceasta și explică de ce s-a mers pe linia unor modele și strategii de prevenire în locul unor definiții ale conceptului [18, p.199-214]. În general, în literatura de specialitate sunt prezentate mai multe modele:

- Situațional – model axat pe limitarea situațiilor criminogene ce vizează trecerea la act;

- Social – are caracter global, prevenirea reprezentând doar un aspect din obiectivul pe care acest model îl urmărește cu privire la ameliorarea calității vieții;

- Mixt – combină elemente din primele două.

Într-o altă opinie, măsurile de prevenire a criminalității se divizează astfel: măsuri care reduc ocaziile de săvârșire a infracțiunilor și măsuri care reduc condițiile sociale și economice generatoare de asemenea ocazii. La rândul lor, aceste măsuri se pot situa pe diverse nivele:

- Primar – prevenirea primară cuprinde măsurile pe care statul le poate pune în practică, prin intermediul ministerelor specializate în crearea, organizarea locurilor de muncă, în diferite opere educative și sanitare;

- Secundar – prevenirea secundară vizează măsurile ce pot fi puse în practică, prin ministere, la nivelul național, dar de regulă sunt atrase comunitățile locale la astfel de activități;

- Terțiar – prevenirea terțiară cuprinde măsurile promovate prin intermediul poliției, instanțelor de judecată, sistemului penitenciar.

Cum principiile care preced nu asigură, ci doar fac posibilă prevenirea, se înțelege că în același proces coexistă și elemente care o împiedică sau cel puțin îi diminuează sau întârzie eficacitatea. Putem identifica cinci asemenea limite principale:

1. O primă limită ține de infracțiuni în sensul varietății acestora și a imposibilității de a putea fi toate prevenite doar prin procedeele criminologice preventive: diversele forme de terorism, de exemplu. Atunci când este vorba de o violență, măsurile de reprimare au prioritate față de măsurile cu caracter preventiv.

2. A doua limită ține de indivizi, de sensibilitatea lor la metodele preventive și, în anumite cazuri, de starea lor mintală sau de trăsăturile personalității lor, care pot influența sau chiar determina hotărârea luată în momentul dat. Rezultă, așadar, că, de multe ori, aceleași elemente care fac posibilă prevenirea, o și pot împiedica.

3. A treia limită privește tehnicile de prevenire utilizabile. În primul rând, nu toate tehnicile sunt pertinente. În al doilea rând, chiar dacă sunt adecvate, unele tehnice au un cost care excede economia care se realizează prin aplicarea lor. În al treilea rând, unele tehnici produc efecte perverse, în special prin inițierea unor autori potențiali sau prin amplificarea artificială a sentimentului de insecuritate în rândul populației. Trebuie să se mai țină seama și de aceea ce se numește efectul de deplasare, prin care se înțelege că, în loc de a reduce criminalitatea, prevenția își limitează efectele prin deplasarea lor, fie în spațiu, fie în timp, fie în natura infracțiunilor comise. În fine, anumite tehnici pot antrena constrângerea libertății individuale care nu este compatibilă cu concepțiile democratice (de exemplu: statului de drept). Nu este mai puțin adevărat că și tendința de extindere a intervenției dreptului în societate riscă să aibă efecte opuse celor scontate. În literatura de specialitate s-a atras atenția că inflația legislativă, denumită uneori (poluare juridică), prezintă pericol pentru statul de drept, amenințând în cele din urmă personalitatea umană.

4. A patra limită, rezultă din însăși concepția pe care societatea o are față de valori ori practicile sociale. Unele din aceste valori ori practici pot fi în contradicție cu prevenția criminalității și pot duce, astfel, la recăderi criminogene. Prevenția găsește limite în ponderea acestor concepții și nu poate face câtuși de puțin altceva decât de a pune în loc procedee indirecte de neutralizare a acestor efecte criminogene (cum ar fi divorțul, de exemplu, în anumite situații conflictuale grave în familie).

5. A cincea limită, provine din aceea că prevenția nu este mare lucru dacă ea nu este prelungită prin represiune. În caz de eșec al prevenirii, societatea nu este dezarmată, deoarece ea dispune de ultima sa armă, și anume represiunea. În această privință, maniera de a prezenta frecvent chestiunea ca o dilemă între prevenție și represiune este cu totul falsă. Se poate spune, fără a forța lucrurile, că nu există prevenire fără represiune. De astfel, suprimarea cauzelor criminalității prin care aceasta ar putea fi prevenită este ea însăși o iluzie.

În concluzie vom menționa că tabloul schițat constituie fundalul pe care au apărut și s-au dezvoltat, în timp, teorii și concepții cu privire la noțiunea de prevenire, suportul opiniilor care s-au confruntat în deslușirea conceptului, dar și stadiul de la care se pleacă în acest nou mileniu.

În consecință, prevenirea continuă să rămână marea obsesie a cercetătorilor.

Bibliografie:

1. Aos, S. 1998. *Costs and benefits: Estimating the "bottom line" for crime prevention and intervention programs*. A description of the cost-benefit model, version 2.0. Unpublished paper. Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
2. Aos, S., Barnoski, R., and Lieb, R. 1998. Preventive programs for young offenders effective and cost-effective. *Overcrowded Times* 9, no. 2: 1, p.7-11.
3. Aos, S., Phipps, P., Barnoski, R., and Lieb, R. 1999. *The comparative costs and benefits of programs to reduce crime: A review of national research findings with implications for Washington State: Version 3.0*. Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
4. Barnett, W. S. 1993. Cost-benefit analysis. In L. J. Schweinhart, H. V. Barnes, and D. P. Weikart, *Significant benefits: The High/Scope Perry Preschool study through age 27*, 142-73.
5. Barre Marie-Daniele. Criminal statistics. International comparisons, în Newsletter nr.3, 1992, CESDIP, Paris, p.3-5.
6. Caulkins, J. P., Rydell, C. P., Everingham, S. S., Chiesa, J., and Bushway, S. D. 1999 *An ounce of prevention, a pound of uncertainty: The cost-effectiveness of school-based drug prevention programs*. Santa Monica, Calif.: RAND.
7. Cusson Maurice. L'analyse criminologique et la prevention institutionelle, în R.I.C.P.T., nr.2/1992, p.142-143.
8. Declarația de la Caracas, adoptată la cel de-al VI-lea Congres ONU (1980) pentru combaterea, prevenirea și tratamentul delincvenților, având ca temă, Prevenirea crimei și calitatea vieții.
9. Dincu Aurel. Bazele criminologiei, Editura Proarcadia, București, 1999, p.172-173.
10. Farrington David, Lawrence W. Sherman, Brandon C. Welsh. *Costs and Benefits of Preventing Crime*. Westview Press. Boulder, CO. 2000. p.16.
11. Foucault Michel. A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorilor, Editura Humanitas, București, 1997 (traducere – lucrarea a apărut în Franța, în 1975, Biblioteque des Histores, Ed.Gallimard).
12. Gassin Raymond. Criminologie. Deuxieme edtion, 1990, Dalloz, Paris, p.738.
13. Leaute J. Le role du droit penal dans le contexte social, Conseil de L'Europe, Conference sur la politique penale, Strasbourg, 1975, p.10-14.
14. Levasseur G. Reflexion sur la prevention generale, în Archives de politique criminelle, 1977, nr.3, Ed.Sirey, Paris.
15. Modelele de politică penală în unele țări europene, în Ortansa Brezeanu, Minorul și legea penală, Editura All Beck, București, 1998, p.83-109.
16. Principiile directeare privitoare la prevenirea crimei și la justiția penală în contextul dezvoltării și al unei noi ordini economice internaționale” (vezi cartea cu același titlu, publicată de către Departamentul de informații al ONU – D.P.I./1959, 40641-aug.1988).
17. Recomandarea nr.R(87)19 adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 septembrie 1997 (Strasbourg, 1988) privind organizarea prevenirii criminalității.
18. Stănoiu Rodica Mihaela. O nouă perspectivă în prevenirea criminalității, în Tranziția și criminalitatea, Editura Oscar Print, 1994, p.199-214.
19. Waller Irvin. Comment restaurer la securite dans nos communautes, R.I.C.P.T., 1988, p.418-425.
20. Waller Irvin. La delinquance et sa prevention: etude comparative. Raport introductiv prezentat la Conferința internațională privind securitatea, drogurile și prevenirea delincvenței în mediul urban, Paris, decembrie 1991, în R.I.C.P.T., nr.3/1992.
21. Ypsilanti, Mich.: High/Scope Press; Bukoski, W. J., and Evans, R. I., eds. 1998. *Cost-benefit/cost-effectiveness research of drug abuse prevention: Implications for programming and policy*. NIDA Research Monograph 176. Washington, D.C.: National Institute on Drug Abuse.
22. Алексеев А.И. Криминология. Курс лекций. – М.: Изд-во «Щит» - М., 1999. – С. 115
23. Алексеев А.И., Герасимов С.И., Сухарев А.Л. Криминологическая профилактика: Теория, опыт, проблемы. – М.: Изд-во «НОРМА», 2001. – С.12.

Atelierul III. ȘTIINȚE ECONOMICE

EFICIENȚA INVESTIȚIILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA – ACTUALITATE ȘI OPȚIUNI DE PERSPECTIVĂ

Andrei POPA, dr. hab., prof.univ,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

***Abstract:** Activitatea investițională este esențială pentru dezvoltarea economică. Investițiile au efecte economice, sociale și politice. În articol este evaluată dinamica activității investiționale din Republica Moldova. Se constată riscurile și sunt propuse sarcinile necesare de întreprins pentru a asigura un climat investițional atractiv.*

***Cuvinte-cheie:** investiții, riscuri, opțiuni investiționale*

THE EFFICIENCY OF INVESTMENTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA – THE CURRENT SITUATION AND PERSPECTIVE OPTIONS

***Abstract:** Investment activity is essential for economic development. Investments have economic, social and political effects. The article evaluates the dynamics of the investment activity in the Republic of Moldova. It identifies the risks and proposes the necessary tasks to be undertaken to ensure an attractive investment climate.*

***Key-words:** investments, risks, investment options*

Investițiile, ca factor al dezvoltării, influențează comportanemul consumatorului (cererea) și cel al producătorului (oferta), și pot fi considerate drept un propulsor al creșterii economice. Investițiile asigură asigură creșterea productivității și a produsului național, contribuie la implementarea tehnologiilor noi și promovarea progresului tehnico-științific, asigură dezvoltarea inovatoare a economiei, precum și permit utilizarea eficientă a resurselor umane de care dispune societatea. În orice economie, investițiile fac legătura dintre prezent și viitor, între generații [1, p.23]. La fel, investițiile au un rol hotărâtor în asigurarea modernizării activității economice - o condiție necesară la adaptarea sistemelor tehnice și economice pentru participarea țării noastre în relațiile economice internaționale, bazate pe concurență și competitivitate.

Investițiile reprezintă elementul decisiv al creșterii economice, al promovării factorilor intensivi, calitativi și de eficiență. În același timp activitatea investițională asigură creșterea cantitativă și calitativă a capitalului fix, sporirea randamentului tehnic și economic al capitalului existent, precum și crearea de noi locuri de muncă. Astfel, prin investiții se asigură creșterea gradului de utilizare a resurselor materiale și de muncă a societății, rol pe care acestea (investițiile) l-au avut întotdeauna. [2, p.30-31].

Eficiența economică a investițiilor prin conținutul său exprimă o relație de dublă relativitate: pe de o parte presupune obținerea unor efecte economice maxime cu un consum dat de resurse, iar pe de altă parte presupune obținerea unui anumit volum de efecte cu un consum minim de resurse. Caracterul de relativitate apare și din comparația între mai multe variante în timp și cu un anumit prag de eficiență. Totodată, eficiența investițiilor trebuie apreciată și în corelație cu interesele de ansamblu ale economiei naționale, adică să se țină seama de multiplele efecte create în avalul și amonteale domeniului respectiv al producției materiale.

Luarea deciziei de a investi, pentru dezvoltarea obiectivelor existente sau realizarea unora noi, trebuie să ia în considerare *incertitudinea* și *riscurile* implicite de proiect.

Incetitudinea se referă la apariția unui eveniment viitor, la starea de nesiguranță legată de rezultatele scontate a se obține în urma unei acțiuni economice. Astfel, o acțiune este considerată incertă atunci când este posibilă obținerea mai multor rezultate, fără să se cunoască probabilitatea de apariție a unuia sau a altuia dintre ele.

Riscul se caracterizează prin posibilitatea descrierii unei legi de *probabilitate pentru rezultatele scontate*, indicând posibilitatea cunoașterii acestei legi de către agenții economici.

Riscul și incertitudinea se găsesc combinate în diferite proporții și, în realitate, nu pot fi eliminate definitiv. Incertitudinea devine o potențială sursă de risc, care decurge dintr-o informare incompletă sau din apelarea la surse adesea incompatibile. Riscurile care însoțesc afacerile și evoluția firmei se regăsesc și în investiții.

Riscul inerent investiției are ca principal suport evoluția tehnologică, progresul tehnic care permite firmelor realizarea unor modernizări, înlocuiri de utilaje. Incertitudinea specifică investiției afectează toate elementele fluxului de trezorerie generat de un proiect de investiții. Sunt influențate îndeosebi valorile așteptate ale rezultatelor economice și financiare: profitul, cash-flow-ul, valoarea netă, care depind de costuri, de prețul de vânzare, de volumul vânzărilor.

O parte din cele mai importante informații folosite în evaluarea proiectelor nu pot fi previzionate în mod riguros, și anume: volumul producției și serviciilor, structura și calitatea acestora, prețurile de vânzare, prețul și consumurile în cazul resurselor necesare desfășurării activităților în perioada de exploatare. Pe parcursul exploatării capacităților proiectate pot apărea dificultăți în asigurarea cu anumite resurse materiale și energetice, resurse valutare, se pot modifica rata dobânzii, rata inflației, evaluările privind avantajele ecologice ale proiectelor de investiții. În realitate, se constată că între mărimea parametrilor proiectelor de investiții și factorii, condițiile exogene determinate există dependențe statistice, probabile, nivelul indicatorilor manifestându-se ca valori aleatoare.

Astfel, se impune ca deciziile de investiții să fie elaborate și adaptate în raport cu incertitudinea asociată proiectelor pe baza analizei diverselor situații posibile în viitor, cu luarea în calcul a impactului acestora în planul eficienței economice și financiare. Alegerea proiectelor sau a variantelor de proiect în condiții de necunoaștere a probabilității de apariție a diferitelor alternative privind condițiile obiectiv determinate asupra eficienței ne va conduce deci la categoria deciziilor în condiții de incertitudine și de risc, cu tot ce ține de acestea. Ca urmare, problematica riscului în investiții trebuie abordată în toată complexitatea ei. Specialiștii trebuie să definească modalitățile de proiectare a riscului potențial în investiții, modalități de organizarea gestiunii riscului și procedurile de ținere sub control a riscurilor respective. Până la soluționarea acestor probleme, evaluarea riscului investițional trebuie să se facă utilizând toate modalitățile posibile, existente, astfel încât acesta să fie identificat, gestionat și controlat cât mai bine. Gradul de sensibilitate a rezultatului face din fiecare firmă o investiție mai mult sau mai puțin riscantă. Riscul nu depinde numai de factorii generali (preț de vânzare, cost, cifra de afaceri), ci și de structura costurilor, respectiv de comportamentul lor față de volumul de activitate. În acest context, analiza cost – volum – rezultat, analiza pragului de rentabilitate, reprezintă una dintre modalitățile de evaluare a riscului.

Pentru economia Republicii Moldova, necesitatea de investiții s-a manifestat în toate sferile de producție, consum, sfera socială. Pe parcursul anului 2014 economia Moldovei a fost influențată de un șir de factori, precum: recolta înaltă, creșterea cererii pentru producția moldovenească în țările UE, restricțiile impuse la importul de vinuri și unele produse agricole din Moldova de către autoritățile de resort din Federația Rusă. În pofida influenței negative a unora din factorii enumerați, practic, toate tipurile de activități economice au înregistrat o creștere. Inflația a fost moderată, indicatorii monetari și bugetari au crescut. Salariul mediul lunar și valoarea medie a pensiei lunare s-a majorat, iar numărul șomerilor s-a diminuat.

Produsul intern brut (PIB) în anul 2014 a însumat 111,5 mild. lei, majorându-se față de anul 2013 cu 4,6% (în prețuri comparabile). Cea mai semnificativă influență asupra creșterii PIB a avut valoarea adăugată brută creată în sectorul de servicii – cu 2,4%, inclusiv: comerțul interior – 0,8%, construcții – 0,4%, transporturi și comunicații - 0,3%, fiind urmată de agricultură cu și industrie – cu câte 1% [3].

De la începutul anului 2010, datorită instabilizării economice a principalelor țări-investitori în Republica Moldova, precum și neameliorării situației într-un șir de ramuri ale economiei naționale, fluxul investițiilor străine demonstrează o descreștere considerabilă a activității investiționale (*Diagrama 1*).

Conform datelor publicate de către Banca Națională a Moldovei, anului 2014 fluxul net al investițiilor străine directe în economia națională au constituit 207,4 mil. USD, în scădere cu 12,2% față de anul precedent. Totuși, intrările de investiții străine directe în economia națională au crescut cu 6,8%, comparativ cu anul 2013, constituind 396,0 mil. dolari SUA.

În anul 2015 activitatea investițională a înregistrat o descreștere de 8,8% (în prețuri comparabile) față de anul 2014 a fluxului de **investiții în active materiale pe termen lung**, volumul cărora a constituit 20820,6 mil. lei (în prețuri curente).

Această diminuare a fost determinată de unele așteptări negative ale agenților economici și populației cu privire la situația economică și politică din țară și regiune, costul ridicat al creditelor, precum și stoparea finanțării externe.

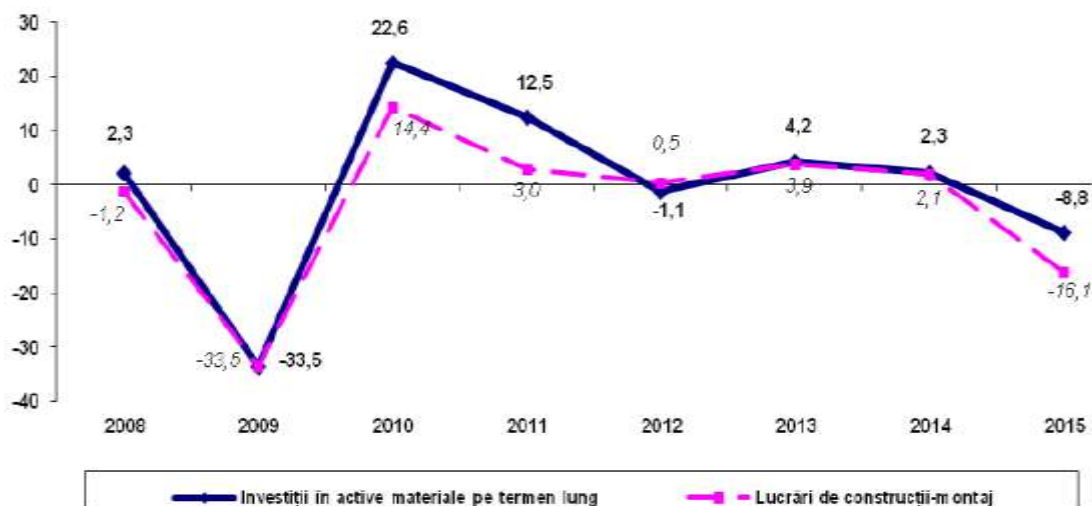

Diagrama 1. Evoluția principalilor indicatori ai activității investiționale în anii 2008 - 2015
(în % față de perioada respectivă a anului precedent)

Sursa: Biroul Național de Statistică al R. Moldova

Sursele principale de finanțare a activității investiționale rămân a fi mijloacele proprii ale agenților economici și populației (Tabelul 1), care în anul 2015 au format 62,8% din totalul investițiilor în active materiale pe termen lung și s-au majorat cu 0,5% față de anul 2014. Cu mijloace bugetare au fost realizate 14,4% din volumul total al investițiilor, înregistrând o descreștere față de anul 2014 cu 26,5% din contul bugetului de stat și cu 0,5% – din contul bugetelor administrativ-teritoriale. Mijloacele investitorilor străini au constituit 6,0% din volumul total al investițiilor utilizate și au înregistrat o diminuare cu 4,5% comparativ cu anul 2014.

Tabelul 1. Investiții în active materiale pe termen lung pe surse de finanțare în anul 2015

	În prețuri curente, mln. lei	În % față de:		Informativ: anul 2014 în % față de total
		Anul 2014	Total	
Investiții active materiale pe termenlung, TOTAL, din care, finanțate din:	20820,6	91,2	100	100
Bugetul de stat	1857,4	73,5	8,9	11,0
Bugetele unităților administrativ-teritoriale	1143,4	99,5	5,5	5,0
Mijloacele proprii ale agenților economici și populației	13071,6	100,5	62,8	57,0
Mijloace investitorilor străini	1243,8	95,5	6,0	5,7
Alte surse	3504,3	72,4	16,8	21,2

Sursa: Biroul Național de Statistică al R. Moldova

În structura investițiilor pe tipuri de mijloace fixe o parte importantă a fost orientată la procurarea utilajului, mașinilor și mijloacelor de transport, care a constituit 48,4% din volumul total al mijloacelor

utilizate, fiind în creștere cu 5,3%. comparativ cu anul 2014 (Tabelul 2). Cota-parte a investițiilor realizate la construcția clădirilor de locuit s-a majorat în comparație cu ianuarie-decembrie 2014 cu 0,4% și a constituit 13,2% din volumul total al mijloacelor utilizate, iar cea a investițiilor la construcția clădirilor (cu excepția clădirilor de locuit) și edificiilor s-a micșorat cu 1,2% și a constituit 19,7% din volumul total al mijloacelor însușite. Față de anul 2014 s-a diminuat volumul de investiții în construcția clădirilor (exclusiv de locuit) și edificii cu 14,1%, în clădiri de locuit – cu 6,0%, iar în utilaje, mașini și mijloace de transport – s-a majorat cu 1,1%.

Tabelul 2. Investiții în active materiale pe termen lung pe tipuri de mijloace fixe în anul 2015

	În prețuri curente, mln. lei	În % față de:		Informativ: anul 2014 în % față de total
		Anul 2014	Total	
Investiții active materiale pe termenlung, TOTAL, din care:	20820,6	91,2	100	100
Clădiri de locuit	2746,3	94,0	13,2	12,8
Clădiri (exclusiv de locuit) și edificii	4091,6	85,9	19,7	20,9
Utilaje, mașini și mijloace de transport	10087,2	101,1	48,4	43,1
altele	3895,5	73,3	18,7	23,2

Sursa: Biroul Național de Statistică al R. Moldova

Lucrări de construcții-montaj au fost înregistrate în valoare de 9893 mil. lei, ceea ce este cu 16,1% (în prețuri comparabile) mai puțin față de anul 2014. Ponderea lucrărilor de construcții-montaj în volumul total al investițiilor în active materiale pe termen lung a constituit 47,5%, în descreștere cu 4,8%.

Activitatea de construcții realizată în antrepriză. În anul 2015 întreprinderile cu genul principal de activitate „Construcții” au efectuat în antrepriză lucrări de construcții-montaj în valoare de 8089,9 mil. lei (în prețuri curente), sau 87,5% (în prețuri comparabile) față de volumul înregistrat în anul 2014. Volumul principal a fost realizat de către agenții economici cu forma de proprietate privată, fiind executate lucrări în proporție de 79,1% (6400,7 mil. lei) din volumul total al lucrărilor în antrepriză, înregistrând o descreștere cu 8,5% față de anul 2014. Pe elemente de structură a lucrărilor executate predomină efectuarea lucrărilor de construcții noi – 4563 mil. lei, ponderea căroră a constituit 56,4% din volumul total al lucrărilor executate și care în perioada vizată a înregistrat o descreștere cu 1,1% față de anul 2014. Volumul lucrărilor de reparații capitale a alcătuit 1687,5 mil. lei (în descreștere cu 32%) și al lucrărilor de întreținere și reparații curente – 1572,1 mil. lei (în descreștere cu 14,6%). Pe tipuri de obiecte de construcții s-a înregistrat o majorare la lucrările executate la clădirile rezidențiale cu 11,2%, iar la construcțiile inginerești s-a înregistrat o diminuare cu 19,8% și la clădirile nerezidențiale – cu 19,3%.

Construcția de locuințe. Din contul tuturor surselor de finanțare în anul 2015 au fost date în folosință 5,4 mii apartamente noi cu suprafața totală de 498,2 mii m.p., ceea ce este cu 0,2% mai mult față de suprafața înregistrată în anul 2014. Din contul mijloacelor proprii ale populației au fost date în folosință 1,5 mii case de locuit individuale cu suprafața totală de 226,7 mii m.p., constituind 45,5% din suprafața totală a locuințelor date în folosință în total pe țară, fiind în creștere cu 0,5% comparativ cu perioada similară a anului 2014. Din acestea, în mediul urban au fost date în folosință 0,8 mii apartamente cu suprafața totală de 133,1 mii m.p. sau 58,7% din totalul caselor de locuit date în folosință, fiind în descreștere cu 4,9% față de nivelul înregistrat în anul 2014. Comparativ cu anul 2014 cota-parte a caselor de locuit individuale date în folosință în mediul urban s-a micșorat cu 3,4%, iar a celor din mediul rural – s-a majorat cu 3,4%, respectiv.

Încetinirea creșterii economice în regiune și în țările-parteneri în relațiile de comerț exterior ale Republicii Moldova, precum și influența unor factori destabilizatori precum corupția, volatilitatea mediului politic, incertitudinea proceselor decizionale tempereză ritmurile de creștere a investițiilor. În aceste condiții de diminuare a intensității investiționale și raționalizare a consumului, de orientare a producătorilor spre reducerea costurilor de producție pentru asigurarea competitivității, de localizare a activității în apropierea piețelor de desfacere pentru diminuarea costurilor de acces la piețe, crește concurența pentru atragerea investițiilor și implicit crește concurența pentru consumatorul de bunuri și

servicii. Republica Moldova în aceste condiții capătă o serie de avantaje care determină atractivitatea ei ca și destinație investițională. Un avantaj competitiv apreciat și de investitori este accesul la piețele locale și regionale. Vecinătatea cu UE și CSI oferă accesul pe piețele din Vest și Est. Disponând de preferințe în comerțul cu două blocuri economice majore, Republica Moldova ar trebui să devină un loc accesibil pentru investitori pe aceste piețe. Deși pentru valorificarea deplină a acestui avantaj este important de eliminat barierele care mai stau în calea comerțului exterior. În această ordine de idei remarcăm și efectul gravitațional al unor factori precum acordurile de comerț și colaborare bilaterale, apropierea culturală. Forța de muncă ieftină, precum și costul mic al serviciilor de transport, existența unei infrastructuri informaționale și a unui sistem bancar dezvoltat completează lista factorilor care determină atractivitatea investițională a Republicii Moldova. Factorii care atenuează avantajele competitive a Republicii Moldova ca și destinație investițională și diminuează eforturile promoționale pentru atragerea unor investiții semnificative în capital fix sînt corupția, promovarea lentă a reformei judiciare și subdezvoltarea infrastructurii generale și celei de suport în afaceri, dezechilibre structurale și calitative a calificărilor forței de muncă. Toate aceste domenii care necesită intervenții de politici se regăsesc pe agenda de activitate a ministerelor de specialitate.

În ultimii ani, guvernul a pus în aplicare măsuri de îmbunătățire a transparenței și de reglementare generală a mediului de întreprinzător. Recentele reforme fiscale au făcut regimul fiscal desctul de competitiv, investitorii străini și autohtoni fiind tratați în mod egal. Concomitent cu progresele înregistrate se constată și elemente negative descrise de către indicile nominalizat, printre care sistemul judiciar vulnerabil la interferențele politice și corupție, protecția drepturilor de proprietate, ceea ce subliniază perspectivele unei dezvoltări economice pe termen lung semnificative și dinamice.

Performanța economică este mult sub potențial, intervenția statului în sectorul privat crește riscul economic într-un mediu politic volatil. În același timp, instabilitatea politică a fragmentat politica fiscală, corupția fiind semnificativă în sistemul birocratic.

Cei mai mari investitori străini în economia Republicii Moldova în 2014 sunt indicați în *Tabelul 3*.

Tabelul 3. Cei mai mari investitori în Republica Moldova, anul 2014

Compania	Țara de origine	Domeniul de activitatea
Societe Generale	Franța	Activitate bancară
Lukoil	Rusia	Produse petroliere
Union Fenosa	Spania	Energetică
Lafarge	Franța	Materiale de construcții
France Telecom MI	Franța	Telecomunicații
Veneto Banca	Italia	Activitate bancară
METRO Group A.G.	Olanda	Comerț cu ridicata
Danube logistics	Olanda	Logistică transporturi
Mabanaft A.G.	Germania	Produse petroliere
KNAUF	Germania	Materiale de construcții
Sudzucker	Germania	Producerea zahărului
DRAEXLMAIER	Germania	Producere cablaje automotiv
Lear Corporation	Olanda	Producere

Sursa: *Ghidul Investițional 2014* www.miepo.md/programeinvestitionale

În vederea dezvoltării continue a economiei naționale și asigurării unei dezvoltari social-economice durabile a țării, este necesar de a concentra eforturile pentru atragerea investițiilor străine strategice. În privința unor astfel de proiecte, este extrem de important de a asigura un suport administrativ și de consulting, în special în domeniile care au un potențial semnificativ și un efect multiplicator considerabil, orientat spre o dezvoltare balansată atât a întregii economii cât și a unor ramuri prioritare, ce dispun de perspective pentru export: industria constructoare de mașini, energetică, transport, materiale de construcții, ceea ce ar crea o imagine pozitivă a Moldovei ca loc atractiv pentru plasarea investițiilor.

Aspectul originii capitalului este, în opinia noastră, una din cele mai importante pentru reflectarea unor deficiențe în politicile aplicate, dar și pentru optimizarea politicii investiționale a statului. Conform situației de la sfârșitul anului precedent, 73,6% din totalul ISD în Republica

Moldova constituie investițiile din statele UE, 8,9% - din țările CSI, dintre care Rusia - 7,7% și 17,5% - din alte țări. Cel mai mare investitor este Olanda, cu o pondere de 17,5%. Cele mai importante investiții recepționate, pe țări sunt:

1. Olanda - 181,82 milioane euro;
2. Cipru - 125,00 milioane euro
3. Italia - 119,32 milioane euro;
4. Rusia - 73,86 milioane euro;
5. Germania - 56,82 milioane euro;
6. Spania - 56,70 milioane euro;
7. Marea Britanie - 52,73 milioane euro;
8. România - 45,57 milioane euro;
9. SUA - 43,92 milioane euro;
10. Franța - 36,28 milioane euro.

Lider în topul celor zece țări este Olanda, urmată de Cipru, cu 13,7%, Italia și Rusia – cu cote respective de 11,8% și 7,7%. De asemenea, prezintă interes și faptul că 70% din companiile incluse în topul celor 50 din cei mai mari recipienți de investiții după forma juridical organizațională sunt societăți cu răspundere limitată (SRL). Trebuie, însă, de remarcat că în cazul ISD venite în Republica Moldova, adesea, proveniența capitalului este un lucru relativ convențional. Ca exemplu, rețeaua de magazine „Fourchette” a fost creată nu de capitalul ucrainean, ci britanic, iar compania „americană” cunoscută „Grains Corporation” în realitate se sprijină pe investițiile din Elveția. Este înalt gradul de relativitate a apartenenței americane a capitalului investit în compania „Sun Communications” care își are originea pe Insulele Virgine.

Între investitorii străini principali figurează cele mai cunoscute teritorii off-shore. După cum s-a menționat, între ele leader fiind Cipru.

În conformitate cu datele prezentate de Comisia Națională a Pieței Financiare, comparativ cu anul 2008, când un interes deosebit față de investirea capitalului în valori mobiliare pe piața primară au manifestat investitorii din Franța, România și Marea Britanie, în anul 2009, cea mai semnificativă participare a investitorilor străini prin intermediul emisiunilor de valori mobiliare revine investitorilor din România, Germania și Rusia.

O contribuție semnificativă au avut-o cele 7 zone economice libere (ZEL), care constituie o atracție pentru investitorii străini și autohtoni, activitatea cărora fiind orientată preponderent spre producția industrială cu valoare adăugată înaltă, destinată exportului. În rezultatul acțiunilor întreprinse din momentul lansării activității acestora, volumul total al investițiilor în zonele economice libere a însumat 212 mil. dolari SUA, dintre care în anul 2014 au fost investite 14,1 mil. dolari SUA. Volumul total al vânzărilor nete ale producției industriale în perioada respectivă a constituit 3,65 mild. lei sau cu 27,7% mai mult față de anul precedent. La fel, volumul comerțului angro realizat în Portul Internațional Liber Giurgiulești pe parcursul anului 2014 a constituit 4,02 mild. lei sau cu 47,1% mai mult față de anul 2013. Activitatea în Portul Internațional se efectuează în conformitate cu prevederile *Acordului de investiții "Cu privire la Portul Internațional Liber "Giurgiulești", aprobat prin Legea nr.7-XV din 17 februarie 2005 și Legea cu privire la Portul Internațional Liber "Giurgiulești" nr.8-XV din 17 februarie 2005.*

Investitorul General, ÎCS "Danube Logistics" SRL, a investit 48,8 mil. dolari SUA, iar S.C. "Trans Cargo Terminal" SRL, care a efectuat construcția și exploatarea terminalului cerealier a investit 7,3 mil. dolari SUA. În afară de aceasta, menționăm că se realizează noi proiecte investiționale ale companiilor ÎCS "TRANS BULK LOGISTICS" SRL (volumul investițiilor cca. 2 mil. dolari SUA), "DUNAV-TIR" SRL (0,4 mil. dolari SUA), ÎCS "Happy House" SRL (0,7 mil. dolari SUA) și "Iunasistem" SRL.

Reieșind din cele relatate și luând în considerație importanța acestui proiect investițional pentru economia țării, Ministerul Economiei consideră necesar de a soluționa problemele ce țin de organizarea liniilor de cale ferată pentru transportarea mărfurilor, care ajung în regiunea respectivă prin intermediul terminalelor Portului Internațional Liber „Giurgiulești”, precum și transmiterea lotului restanță cu suprafața de cca.65 ha în conformitate cu Acordul de investiții „Cu privire la Portul Internațional Liber „Giurgiulești”.

În condițiile actuale, există pericolul transformării Republicii Moldova într-un adăpost investițional temporar în circuitele financiare internaționale cu efecte benefice ne semnificative asupra economiei naționale, dar și cu consecințe negative. În special, există pericolul ca țara noastră însăși să se transforme într-o zonă off-shore și chiar să fie învinuită de contribuția la procesele internaționale de spălare a banilor. În cazul lipsei eforturilor pentru diferențierea investițiilor atrase, țara noastră poate suferi de aprofundarea proceselor ce au în prezent în forma lărgirii pieței de desfacere a producătorilor străini, atragerea capitalului speculativ, a cărui scop este doar obținerea de profituri majore, și nu crearea unor capacități de producție. Prin urmare, este nevoie de a facilita atragerea investițiilor în sectorul real al economiei pentru stimularea producției autohtone de mărfuri și servicii și mărirea exportului acestora.

Prin intermediul politicilor de dezvoltare a cooperării dintre investitorii străini și cei autohtoni, de stimulare a activității de export a întreprinderilor cu participarea străină, pe parcursul anului 2014 au fost organizate circa 30 de evenimente în țară și peste hotare, care s-au axat pe prezentarea oportunităților investiționale întreprinzătorilor străini și promovarea produselor și serviciilor autohtone.

Conform datelor Ministerului Economiei al Republicii Moldova, în anul 2014, **Parcurile Industriale** au înregistrat o creștere a veniturilor din vânzări cu 117,3 % față de anul precedent, constituind 452,5 mln lei, fiind achitate, totodată, impozite și taxe în sumă de 96,4 mln lei, în creștere cu 186,0% față de 2013.

În 4 ani de activitate, în cadrul parcurilor industriale s-au realizat investiții în sumă de 317,5 mln lei, s-au produs și comercializat mărfuri în sumă de 791,5 mln lei, au fost achitate impozite și taxe în sumă de 144,1 mln lei și au fost create 1234 locuri de muncă.

Conform situației din 1 ianuarie 2016 în 7 zone economice libere erau înregistrați 156 de rezidenți. Numărul angajaților rezidenților zonelor libere pentru perioada de raportare a constituit 6502 persoane, micșorându-se cu 1,8% în comparație cu 1 ianuarie 2015. Din numărul total al angajaților 3088 persoane activează în ZEL „Bălți”, 2133 persoane în ZEL „Ungheni-Business”, 498 persoane în ZAL „Expo-Business-Chișinău”, 384 persoane în ZAL PP „Valkaneș”, 275 persoane în ZAL „Tvardița”, 66 persoane în ZAL PP „Taraclia” și 58 persoane în ZAL „Otaci-Business”.

Volumul total al investițiilor în zonele libere, pe parcursul întregii activități, la 1 ianuarie 2016 a constituit 230,1 mil. dolari SUA, sporind în anul 2015 cu 8,6 % sau cu 18,2 mil. dolari SUA (Tabelul 4).

Tabelul 4. Ponderea volumului investițiilor atrase (pe zone libere), conform situației din 01.01.2016

	mln USD	%
TOTAL investiții la 01.01.2016, inclusiv	230,1	100
ZEL „Ungheni-Business”	65,5	28,47
ZAL „Expo-Business-Chișinău”	54,5	23,69
ZEL „Bălți”	57,9	25,16
ZAL „Tvardița”	16,8	7,30
ZAL PP „Valkaneș”	15,8	6,87
ZAL PP „Taraclia”	16,2	7,04
ZAL PP „Otaci-Business”	3,4	1,48

Sursa: RAPORT privind activitatea Zonelor Economice Libere ale Republicii Moldova în anul 2015

Din volumul total al investițiilor 65,5 mil. dolari SUA revin ZEL „Ungheni-Business”, 57,9 mil. dolari SUA - ZEL „Bălți”, 54,5 mil. dolari SUA - ZAL „Expo-Business-Chișinău”, 16,8 mil. dolari SUA - ZAL „Tvardița”, 16,2 mil. dolari SUA - ZAL PP „Taraclia”, 15,8 mil. dolari SUA - ZAL PP „Valkaneș” și 3,4 mil. dolari SUA - ZAL PP „Otaci-Business” (Tabelul 5). În ultimii 5 ani, în zonele libere au fost atrase investiții în valoare de 101 mil. dolari SUA.

Tabelul 5. Volumul investițiilor în zonele economice libere (cumulativ de la începutul activității)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Volumul total al investițiilor, mln USD	128,7	144,5	169,4	197,9	212,0	230,2

În % față de anul precedent	103,3	112,3	117,2	116,9	107,1	108,6
Sporul anual al investițiilor, mln USD	4,0	15,5	24,9	28,5	14,1	18,2
Din volumul total de investiții – ponderea pezonelibere %						
ZEL „Ungheni-Business”	24,4	25,0	29,1	28,2	29,2	28,5
ZAL „Expo-Business-Chișinău”	38,1	35,0	30,6	27,2	25,6	23,7
ZEL „Bălți”	5,2	10,6	13,2	19,8	21,4	25,2
ZAL „Tvardița”	9,7	8,8	8,3	7,8	7,9	7,3
ZAL PP „Valkaneș”	8,5	7,9	7,9	7,6	7,2	6,9
ZAL PP „Taraclia”	11,7	10,4	8,9	7,6	7,1	7,0
ZAL PP „Otaci-Business”	2,4	2,3	2,0	1,7	1,6	1,5

Sursa: RAPORT privind activitatea Zonelor Economice Libere ale Republicii Moldova în anul 2015

Este de menționat că, în zonele libere crește ponderea activității industriale, care a devenit genul prioritar de activitate. În anul 2015 volumul total al mărfurilor produse și serviciilor prestate în zonele libere a constituit circa 4,3 mild. lei, din care ponderea producției industriale a constituit 95,0% (în anul 2014 - 95,70%).

Activitatea investițională în Republica Moldova este cel mai important factor, ce determină dezvoltarea social- economică a țării. Ca și în alte țări, în Republica Moldova, investițiile străine directe sunt considerate un factor de accelerare a procesului economic și tehnic, de renovare și modernizare a aparatului de producție, de cunoaștere a metodelor avansate de organizare a producției, de pregătire a cadrelor în corespundere cu necesitățile economiei de piață. Atragerea investițiilor și crearea unui climat antreprenorial favorabil pentru investitorii, atât străini cât și autohtoni – este o sarcină de actualitate perpetuă. În legătură cu aceasta, autoritățile centrale și Guvernul întreprind acțiuni necesare pentru stimularea activității de întreprinzător și ameliorarea climatului investițional, accentuându-se pe amplasarea geografică a țării, forța de muncă calificată, solurile fretile și participarea republicii în cadrul zonelor de comerț liber cu țările CSI și cele din Sud – Estul Europei. Pentru Republica Moldova, evaluarea și ameliorarea climatului investițional dispun de valențe deosebite asupra volumului atras în dezvoltarea economiei naționale [7, p.10].

În pofida acțiunilor întreprinse de către Guvern, acestea, totuși, nu au avut un impact semnificativ asupra gradului de atractivitate investițională a țării, pe motiv că există și alți factori negativi care constituie bariere mai importante în luarea deciziei de investire.

Investitorii își doresc siguranță împotriva exproprierii, un sistem competitiv pentru import, politici comerciale liberale, iar elementele de bază a atractivității pentru investiții străine (*conform Foreign Investment Advisory Service FIAS*) în ordinea descreșterii importanței sînt:

- potențialul pieței exprimat în PIB per capita,
- dinamica creșterii economice,
- stabilitatea politică (fără de care în absența resurselor naturale destinația devine neatractivă pentru investiții),
- stabilitatea macroeconomică,
- transparența și politica economică previzibilă (factori, lipsa căror nu poate fi compensată prin facilități fiscale și stimulente),
- infrastructura fizică și socială,
- mediul legislativ,
- marketingul investițiilor.

Schimbările ce se impun trebuie să fie ajustate la tendințele mediului investițional global în funcție de care Republica Moldova trebuie să-și formuleze politica națională în domeniul investițiilor și să se poziționeze în modul cel mai eficient pentru valorificarea beneficiilor investițiilor în scopul dezvoltării economice durabile și sustenabile a țării. [8, p.80-84]

Managementul actului investițional la nivel guvernamental se referă nu numai la politici pur economice, dar include și elaborarea unui spectru de politici: investițională, comercială, concurențială,

fiscală, financiară, contractuală, management corporativ, dezvoltarea resurselor umane, administrarea publică. Toate aceste politici asigură cadrul necesar pentru managementul investițional și implicit determină atractivitatea investițională a unui teritoriu. De asemenea, demersul managerial în domeniul investițiilor mai include activitatea de cercetare și monitorizare, activitatea de promovare și comunicare în sensul captării feedback-ului investitorilor. Prin urmare atractivitatea și eficiența investițională a Republicii Moldova nu depinde numai de activitatea Ministerului Economiei. [9]

Cu toate acestea, este necesar de întreprins următoarele acțiuni, pentru îmbunătățirea climatului investițional:

□□ **crearea cadrului legislativ favorabil investițiilor străine directe.** Sistemul legal al Republicii Moldova în partea în care reglementează activitatea de investiții necesită să fie revăzut pentru a simplifica și pentru a înlătura elementele redundante. Necesită a fi înlăturate suprapunerile de competențe a organelor de stat, în primul rând cele ale inspectoratului fiscal și ale Centrului de Combatere a Crimelor Economice și Corupției. În cadrul sistemului regulatoriu de stat e necesară separarea funcțiilor de formulare a politicilor și de implementare a lor, precum și cea de control față de cea de evaluare a conformității [8, p.93-94]. Trebuie simplificată procedura de autorizare și licențiere. În cadrul regulatoriu una dintre cele mai dificile proceduri este obținerea permiselor de construcție. Obținerea acestor permise este costisitoare și poate dura până la un an, iar corupția este omniprezentă. Legislația care reglementează aceste domenii a devenit mai complicată pe parcursul ultimilor ani. Guvernul și administrația publică locală ar trebui să elaboreze proceduri detaliate pentru consultarea agenților economici vizați de proiectele de acte legislative și regulatorii. Guvernul ar trebui să implementeze un program guvernamental de evaluare a impactului inițiativelor regulatorii asupra afacerilor.

□□ **crearea unui cadru instituțional favorabil.** În politica de atragerea a investițiilor străine directe trebuie de ținut cont de faptul că din cauza potențialului său economic limitat și lipsei de resurse naturale – Republica Moldova este în mod obiectiv una dintre cele mai puțin atractive țări ca locație pentru companiile cu capital străin. O parte dintre actualele avantaje ale țării ar putea să dispară cu timpul. Spre exemplu, forța de muncă care la moment încă este relativ ieftină și mai calificată, ar putea în timp să devină mai scumpă, dar nu în mod necesar și mai calificată. Din această cauză, Moldova trebuie să pună la punct un cadru instituțional foarte încurajator pentru investiții și afaceri și să asigure dezvoltarea bună a celei mai prețioase resurse pe care o are – capitalul uman [10, p.95].

□□ **reforma sectorului educațional.** Este o premisă cheie pentru asigurarea pe termen lung dezvoltarea capitalului uman în Republica Moldova și majorarea capacităților de absorbție a investițiilor străine. Aceasta joacă un rol deosebit de important, deoarece cercetările au identificat că lipsa unei oferte educaționale corespunzătoare este principala cauză care împiedică dezvoltarea și extinderea companiilor private. Multe idei investiționale nu se materializează efectiv inclusiv din cauza că Republica Moldova suferă de un deficit acut forță de muncă de calificare medie sau înaltă. Totodată, instituțiile de la treptele educaționale profesionale ar trebuie să cultive studenților și o cultură a muncii corespunzătoare.

□□ Sunt necesare **eforturi financiare și voință politică durabilă** pentru a asigura reabilitarea și dezvoltarea infrastructurii de transport în regiuni pentru ca acestea să devină interesate pentru investiții străine directe. Pe termen scurt, cel mai probabil va continua să predomine situația când companiile cu investiții străine directe sunt atrase în regiuni de costurile mici ale forței de muncă. Guvernul nu trebuie să se opună acestui proces, deoarece acesta este unul din puținele avantaje pe care pe pot oferi regiunile.

□□ **birocrația și transparența.** Investitorii autohtoni și străini sunt supuși unor cerințe birocratice lungi, costisitoare și împovărătoare. Astfel, aceștia din urmă nu vor fi tentați să investească într-o țară, dacă simt că vor fi tratați într-un mod incorect. Conform Studiului „Progrese Reforme și Politici pentru îmbunătățirea climatului investițional în Europa de Sud-Est”, Moldova se află sub nivelul mediu în regiune în majoritatea domeniilor de reforme. Doar la compartimentele anti-corupție și inițierea unei afaceri ne plasăm pe poziții superioare față de media în Europa de Sud-Est. Corupția reprezintă încă o piedică serioasă pentru mulți investitori.

Astfel, pentru crearea unui climat favorabil investițiilor, sunt importante:

➤ promovarea continuă a reformei regulatorii și evitarea extinderii termenului său de implementare.

➤ eliminarea corupției trebuie să fie o prioritate majoră a autorităților în vederea atragerii atât a investițiilor străine, cât și a celor autohtone. Aceasta implică oferirea unor salarii competitive funcționarilor publici, intensificarea controlului acestora, educarea responsabilității politice și față de

public a acestora, precum și crearea unui cadru de lucru transparent, utilizând mai vast tehnologiile informaționale.

➤ poziția în clasamentele internaționale este un indicator de referință pentru potențialii investitori; astfel, stabilirea scopului de a urca în aceste clasamente poate genera stimulente interne pentru soluționarea problemelor de transparență și birocrație.

□ □ **economia tenebră** este încă o problemă majoră, multe din companiile autohtone își desfășoară activitatea în economia tenebră: nu se declară veniturile, nu se achită impozitele respective. Este mai puțin probabil ca investitorii străini să investească în astfel de companii sau în sectoare în care majoritatea companiilor autohtone funcționează în modul prezentat. În Republica Moldova aproximativ 60% din întreprinderile mici și medii nu plătesc nici un fel de impozite. Astfel, prețurile stabilite pentru producția acestor firme este scutit de incidența fiscală, deci este mult mai jos decât a unei firme înregistrate legal. Acest lucru sperie chiar și cea mai stabilă companie străină ce ar dori să investească în țara noastră, căci prețurile pe care aceasta din urmă le va stabili vor fi cu mult mai înalte, ceea ce va dilua competitivitatea produsului său. Este necesar exercitarea unui control riguros asupra contribuabililor, oferirea unor facilități, micșorarea cotei impozitelor, înăsprirea pedepselor pentru neplătitori, perfecționarea cadrului legislativ în acest domeniu.

□ **procesul de privatizare** cu privire la atragerea investițiilor străine. În economia țării noastre trebuie de continuată privatizarea. Pentru o țară atât de săracă, sectorul public în Moldova este încă extrem de vast și de ineficient. Companiile publice nestructurate și protejate de concurența reală prin tot felul de instrumente umane și financiare care ar putea fi utilizate mult mai eficient. Odată cu atenuarea efectelor crizei financiare globale, va veni o perioadă potrivită pentru relansarea programului de privatizare și care ar putea să aducă mult mai multe investiții străine directe în economia națională.

□ **facilitățile fiscale** oferite sunt acceptabile în primul rând investitorilor străini, în special în ceea ce privește majorarea capitalului statutar. Dar numărul întreprinderilor mari pretendente la această facilitate nu este mare. Astfel, numărul contribuabililor care vor folosi aceste facilități nu va fi mare. O parte din întreprinderi nu o vor obține din cauza lipsei unui astfel de capital, iar altele, ca urmare a nerespectării altor cerințe obligatorii.

□ **infrastructura nedezvoltată** este una din problemele majore ale economiei țării noastre, care împiedică creșterea economică, îmbunătățirea nivelului de trai și, desigur, atragerea investițiilor străine în afara municipiilor Chișinău și Bălți. Din păcate, soluționarea acestei probleme solicită investiții publice mari, iar resursele financiare sunt foarte limitate. Însă tocmai investițiile publice în infrastructură vor permite investitorilor să atragă atenția asupra avantajelor oferite de Republica Moldova. Alături de lipsa drumurilor, o lată constângere esențială care împiedică venirea investițiilor străine directe în regiuni este lipsa sau costurile mari de instalare a infrastructurii comunale necesare pentru activitatea economică (rețele de gaz de capacitate medie sau mare, conexiuni sigure la rețeaua electrică, apeduct cu destinație potabilă și tehnică, sisteme de canalizare igienică și industrial, facilitate pentru prelucrarea deșeurilor). Alături de drumuri de calitate proastă și deficiențele instituționale, aceste lipsuri au împiedicat venirea unui flux mai mare de investiții de tip *greenfield*.

În concluzie, vom menționa că piața internațională a investițiilor este o parte a economiei globale, care joacă un rol deosebit de important în creșterea și modernizarea economiei naționale. În condițiile îmbunătățirii mediului de afaceri, Republica Moldova va fi o țintă mult mai atractivă pentru investițiile străine. Atragerea unui volum mare de investiții străine va asigura rapid și direct accesul la managementul eficient la tehnologii moderne, precum și la noi segmente de piață.

Investițiile nu sunt un remediu, dar un ingredient critic pentru creșterea și dezvoltarea economică durabilă. Investitorii se vor orienta spre Moldova doar atunci când vor aprecia potențialul de a-și maximiza profitul, când vor fi siguri că vor activa în condiții de stabilitate și previzibilitate rezonabilă pentru luarea unor decizii de afaceri raționale, a unui mediu legislativ care stimulează businessul și care este convergent cu cel european și internațional, cu o infrastructură care asigură funcționarea normală a pieței și transferul de cunoștințe și servicii eficiente de informare și asistență a investitorilor efectivi și potențiali, în condițiile respectării unor standarde sociale.

Concluzia este că ideologia managementului investițional trebuie să se bazeze pe principiile „Liberalizare *versus* facilitare” și „Expresia voinței *versus* voluntarism”.

Referințe bibliografice:

1. Camasoiu I. Investițiile și factorul timp, București: Editura Politică, 1975, 150 p.

2. Buhociu F., Negoescu, Gh. Investițiile în economia de tranziție, Brăila: Editura Evrica, 1998, 185 p.
3. <http://mec.gov.md/ro/documents-terms/situatia-macroeconomica-note-informative-privind-evolutia-social-economica>
4. www.statistica.md/rapoarte/investitiile-in-capital-fix-in-Republica-Moldova (accesat)
5. *Ghidul Investițional 2014* www.miepo.md/programeinvestitionale
6. *RAPORT privind activitatea Zonelor Economice Libere ale Republicii Moldova în anul 2015*, www.mec.gov.md/rapoarte
7. Antoși L., Todos I. Capitalul investițional și situația economică din R. Moldova, Conferința științifică internațională “Perspectivele și problemele integrării în Spațiul European al cercetării și educației”, vol I, USC Cahul, 2015
8. Prohnițchi V., Popa A., Lupușor A. Impactul investițiilor străine directe asupra economiei Republicii Moldova, Chișinău 2010,[online]. Disponibil: <http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/349-impactul-investi%C5%A3iilor-str%C4%83ine-directe-asupra-economiei-republicii-moldova&category=81>
9. Raport „Doing Business”, www.heritage.org
10. Birlădeanu D. Politica investițională și rolul ei în realizarea creșterii economice a Republicii Moldova. Chișinău: Editura Evrica, 2004, 134 p.

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES MANAGEMENT FOR ECONOMIC RECOVERY IN MOLDOVA

Oleg BUGA,

Habilitated Doctor in Economy, University Professor, Alecu Russo, StateUniversity, Bălți, Moldova

***Abstract:** Small and medium-sized businesses offer opportunity to the person who wants to assert himself economically. We all want to be independent, but this wish does not make us all entrepreneurs. A businessman can see his dream come true, he can achieve success, power, money, but he can also see his wealth wasted too. Who are these entrepreneurs and what makes them work harder and risk so much without the guarantee of success?*

Psychologists have developed tests trying to determine whether a person has entrepreneurial skills or not. Tests have their role, but it is not absolutely necessary for an individual to possess all of these traits to be successful in business.

Most people start a business without trying their entrepreneurial potential, but basing themselves on experience and motivation for success.

Key words: management, business, entrepreneur, barrier, motivation.

The promoting initiative of a small business

The role of small and medium businesses

Small and medium-sized businesses offer a chance to the person who wants to assert himself economically. We all want to be independent, but this wish does not make us all entrepreneurs. A businessman can see his dream come true, he can achieve success, power, money, but he can also see his wealth wasted. Who are these entrepreneurs and what makes them work harder and risk so much without the guarantee of success?

Psychologists have developed tests trying to determine whether a person has entrepreneurial skills or not. Tests have their role, but it is not absolutely necessary for an individual to possess all of these traits to be successful in business. Most people start a business without trying their entrepreneurial potential, but basing themselves on experience and motivation for success.

Small and medium-sized business sector is present in all developed countries, occupying a considerable share in their economies. In countries from the European Community, 91% of enterprises have from 1-9 employees (small enterprise), about 8% of them have between 10-500 employees (medium enterprise) and 1% over 500 employees (large enterprise).

Barriers to the initiation of small and medium-sized businesses

Against the initiative of private entrepreneurs there are a number of obstacles (barriers) which can be grouped into two categories:

➤ Barriers that determine businesses to focus on trade and not on production. This group includes: lack of capital, high interest rates charged by banks, difficulties in obtaining bank credits, inadequate taxation system, the system of customs duties, lack of access to facilities, equipment, means of transport.

➤ Barriers with general character acting regardless of the field in which we want to start a business. This includes lack of capital, fear of risk, lack of knowledge in business initiation, lack of managerial knowledge.

Motivation in starting a business

The motivation in starting a business is different from individual to individual, because it depends on every person's needs and way of being, on his way of thinking and conceiving the role and the value of life.

Table 1.1. The classification of motivations that can influence the initiation of a business

Categories of motivations	Components
1. Professional motivations	<ul style="list-style-type: none"> ▪ the prospect of an attractive work; ▪ the prospect of making discoveries; ▪ the prospect of improving business methods and techniques; ▪ the prospect of gaining prestige.
2. Psychological motivations	<ul style="list-style-type: none"> ▪ the respect and the social status resulting from an entrepreneurial position; ▪ the reputation that can be obtained; ▪ the expanding relations; ▪ the status of being your own master.
3. Financial motivations	<ul style="list-style-type: none"> ▪ the possibility to obtain high profits; ▪ the assurance of a high standard of living for the family; ▪ the certainty of a job.
4. Ethical motivations	<ul style="list-style-type: none"> ▪ the prospect of achieving something special; ▪ the prospect of participating in the progress of society.

The opportunities of small and medium-sized businesses

The successful entrepreneurs are imbued with the idea of a business opportunity. Businesses offer opportunities such as:

➤ Doing what you like;

In a business that you started, you are your own master. The rewards of an own business consist in freedom of making decisions and taking risks or surpassing the competitor.

➤ Manifesting your creative spirit;

The entrepreneur who starts a business can be compared to an artist who creates his work. He can always manifest an innovator spirit in ideas, concepts and solutions. A business reflects the characteristics of the initiator, but also his limitations.

➤ Using your full potential;

A business can be seen as a tool of self expression. The only barriers to success are the creativity and the willingness that you can engage in a business and not the restrictions imposed by the organization where you work.

➤ Obtaining unlimited profit;

If the business is successful, the profit rests entirely to the entrepreneur.

The disadvantages of small and medium-sized businesses

Most of us want to engage in businesses. Before doing this it is proper to analyze the disadvantages posed by such activities.

The uncertainty of the income. The initiation of a business does not ensure the entrepreneur that he will get enough money to survive. Only few businesses ensure an adequate income. At the beginning the owner may have financial problems and obligations and he must keep his business afloat. A regular income is absent and the owner is the last to be paid.

The risk of losing all the invested capital. The survival rate of small businesses is low. About 60% of new businesses fail after six years. The probability of failure is of 35%. The entrepreneurs who fail in businesses will lose their invested capital. For many this loss is not only a financial loss. They will be psychologically affected because the failure is also a personal collapse.

Many entrepreneurs recover from business failure and they start all over again, but they are affected on long-term. Anyone who starts a business should ask himself if he can stand mentally in case of a failure.

A low quality of life until the business stabilizes. Someone who wants to start a business must work hard from morning until late at night.

Full responsibility. It is difficult to be a chief. Many entrepreneurs complain that they should initiate businesses in areas in which they are not always competent. If they fail to seek expert advice, the pressure increases rapidly. The decisions can cause a success or a failure and they can have negative effects on some entrepreneurs becoming a real stressor.

The factors influencing business failure

Even if a person has the skills of a small entrepreneur and also some experience, the business can fail due to some factors that influence a business failure: the lack of a strategic business plan, the access to the capital, the business cycle, the inflation and the interest rates, the governmental regulations, the management incompetence, excessive investment in fixed assets, inadequate planning, the absence of a periodic inventory, inappropriate attitudes of the entrepreneur.

How to avoid business failure

Each businessman has his own specific way to start and grow a business, but the failure prevention is governed by a relatively small number of rules.

1. In-depth business knowledge. Before embarking on a business, any entrepreneur must ensure that he knows a number of theoretical and practical elements about the business world. Along the way he must recognize his own faults and shortcomings and act so that this does not influence the course of the business. The entrepreneur must be well acquainted with his own business because small businesses operate without "safety net" and any mistake can lead to its failure.

2. Development of the business following a plan. No business may be conducted randomly. This would lead to chaos and quick failure. Everything must be carried out according to a plan containing measures logically linked and knitted into a whole.

3. Understanding financial formulations. The entrepreneur should not necessarily be a specialist in finance or accounting, but he should be able to judge or analyze the income and the sales.

4. Managing financial resources. In order to develop the business, it should constantly seek the profit maximization, by printing an authentic style of business in all activities. In this sense, the rational management of financial resources has an essential role.

5. Seeking professional assistance. For the areas that the entrepreneur can not cover, he should rely on a team of competent consultants.

6. Flexibility in business. The entrepreneur must be flexible and capable to adapt to the environment. The flexibility in business will help the businessman to act effectively in an environment which is very dynamic.

Strategic planning for small business

Elaboration of services strategies

The elaboration of a successful strategy regarding services requires understanding the customer's level of participation to a service and the degree of intangibility of the service. A first step in developing a service strategy is the analysis of the client's level of participation required by a particular service. It refers to the client's physical presence in achieving a service. If the presence of the customer in a service is higher, the interaction between the service and the client is also larger. Usually, the services with high customer participation are harder to control.

A service with high degree of participation is that in which the interaction between the customer and the service provider is significant. For example, shearing and hairdressing require a permanent dialogue between the customer and the service provider. In services with low participation of the client the latter's presence is reduced. For example, for washing a car the presence of the customer is limited to the payment of the fee and the final inspection of the vehicle. Therefore, the marketing strategies depend on the client's level of participation.

Thus, a greater efficiency have the services with a lower participation of the customer, because it allows a productive approach by using measurement techniques work, by scheduling production and inventory control. So, whenever it is possible it is recommended to reduce the client's level of participation on the service.

Business plan development

The process of business plan development - The place and the role of a business plan

The business plan is one of the best ways by which the entrepreneur can ensure himself of financial support (credit, investment of capital) from a source of funding. In content, within the operational relations it is the risk of making the decision to start or grow the business.

Therefore the preparation of the business plan involves some orderly stages and replays and there is also the possibility of stopping the process if certain conditions are not met.

Every business should be designed (it needs a plan), ready to be built, conducted, maintained and developed. Without a plan no business can start. The elaboration of a thorough and wise plan ensures the entrepreneur's success on the capital market and into the business.

Many entrepreneurs, already involved in small business, perceive the business plan as a written document to the bank manager or to any other source of capital. Because of this, there is the tendency of not writing a business plan. However, the business plan can be drawn up by the developer at different times, being useful for certain individuals and also with specific reasons.

When is the business plan used ?

Starting a new business. After the emergence of the idea of "business" and after a feasibility study, the initiation of a new business requires a detailed plan in which the "output" element is the business plan.

Buying a business. Buying an existing business does not deny the need for an initial business plan. A detailed plan in order to test sensitivity to changes of the business key variables (sales costs) greatly increases the understanding of the risk level for the business buyers.

Constant evaluation of the business. Each manager should review the progress made in the goals field because the environmental conditions change.

Making major decisions. The need to invest in new equipments or the requirements for funds to open a new distribution channel can be considered at one point major decisions in the company's activity. It is necessary to always reconsider the plan.

Who uses the business plan?

Managers are involved in small business planning as achievers and as well as beneficiaries. They are offered usually a written plan to help them in leadership.

The business owners. The managers of a small business can be at the same time its owners and therefore interested in the planning process. The owners may also be some creditors or shareholders, both interested in refunding loans as planned.

Creditors. The traditional holder of the business plan is the bank manager or the owner of the capital source.

Why is it important to elaborate a business plan?

With the business plan the owners:

- assess the feasibility and the viability of the created or initiated business and they answer the questions: Will the business become viable commercially and financially? Is anyone interested to make mistakes in the accounting system?
- highlight the objectives, the goals and the financial perspective with respect on their achievement;
- underlie the level and the type of necessary finance for the business to run properly.

The managers use the business plan in order to:

- clarify the business idea;

➤ discover unknown aspects that the information obtained from the guided process does not reveal. The daily pressure can harm the business environment and thus a new competitor to appear; the business plan carefully keep all the managerial aspects and it should be considered as such for its use.

➤ form the team spirit because the acquaintance with the content encourages and creates the feeling of participation of all the employees to the business success;

➤ be an aid in training and practice leadership because it is based on research, analysis and prognosis;

➤ involve managers, through their professionalism, in supporting the loan application.

Creditors use the business plan in order to:

➤ evaluate the safety of the offered funds in relation to the risk involved, on the basis of viable ideas and guarantees provided by the developer in a written form;

➤ assess the quality of financial accounting management.

The necessity of self-knowledge before engaging in a business

Before drawing up a business plan it is essential to make a sincere and serious self control, by answering to the following questions: Are you healthy? Do you plan your activity? Do you take risks? Are you a good manager? Are you prepared for a business? Do you have spirit of competition? Are you efficient? Do you know to make decisions? Do you have an initiative spirit? Are you a good organizer? Can you make a living? Can you work hard? Are you flexible? Are you persevering? Do you have experience?

If the answers to some questions are not on your favour, it might be better to give up creating a company. If most of your answers are positive, it means that you can start a business.

The main features required are:

➤ health;

➤ self-confidence;

➤ adequate information;

➤ realistic perception;

➤ superior quality;

➤ low interest in social appearances;

➤ objective interpersonal relations;

➤ attraction for competition, not for risk;

➤ ability to precaution and control.

In this situation it is advisable to draw up a business plan to:

➤ evaluate and promote a new business idea;

➤ to manage better the business;

➤ to achieve more success;

➤ acquire an overview of the whole business;

➤ obtain financing for the creation of the business.

Choosing the "best business" for you

After accumulating a multitude of information you can process it and this gives outline to several business options, following to decide the best business for you that meets your requirements in terms of goals, personality, legal conditions and restrictions on marketing and resources.

At this stage, you will be able to definitize the product or service you will realize, the legal form of association, the way of obtaining funds, equipments and materials you will use and also the decisions regarding the market competition.

For shaping the chosen business variant it is needed a series of decisions and also the answers of the following questions:

➤ How will you pack your products?

➤ What type of employees will you hire?

➤ What services will you practice for your products?

➤ How will you determine the price?

➤ Will you offer discounts?

➤ How will you advertise and how will you promote your products?

➤ Will you participate in fairs or exhibitions?

➤ Will your customers come to you or will you go to them?

➤ Will you employ sellers?

- Will you use independent sales representatives?
- Will you export your products?

Holding very well the idea of your business you can engage in the development and support of its plan.

References:

1. NICOLESCU, O. *Managementul întreprinderilor mici și mijlocii. Concepte. Metode. Aplicații. Studii de caz*, București: Editura economică, 2001. 447 p. ISBN 973-590-429-2.
2. ГОРФИНКЕЛЬ, В.; ПОЛЯК, Г.; ШВАНДАР, В. Предпринимательство. Москва, 2001. 581 с. ISBN 5-238- 00314-5.
3. Legea Republicii Moldova cu privire la susținerea și protecția micului business: nr.112-XIII din 20 mai 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1994, nr.2.

THE PUBLIC MANAGEMENT AND POLICIES OF EXTERNAL ECONOMY OF LOCAL COLLECTIVITIES

Oleg BUGA, Habilitated Doctor in Economy, University Professor, Alecu Russo, State University, Bălți, Moldova,
Sabina-Elena PĂVĂLUC, Novice (English) Teacher, I. V. Liteanu- Technological High School, Iiteni, Suceava, Romania

As it is known, the public management has lately become an important field of study and teaching in two economic communities: public administration and public policy. In practice, the intellectual domain of public management is divided. Thus, the elected executive officers represent the domain of a community of researchers mostly specialized in the discipline called "political science" which focuses more on the president and rarely focuses on the district heads or mayors. The appointed executives have come to represent the researchers in programs of public policy analysis and management.

We must agree that all the areas, for all the operational categories of general public management it is important the communication policy and especially the communication policy of local collectivities. In this regard, the communication of local collectivities is just the tool that accompanies the local institutional management policies contributing to their implementation and comes into notice that the administrative proceedings determine the needs and wants of the community members. We believe that under such conditions it is possible to strengthen the democracy at the local level that would allow execution of the rights and duties of the citizens and also the collective interests. From the beginning we state that the domain of communication is vast and is characterized by a variety of forms, being primarily an exchange of information between an organization or community, as emitters and one or several receivers, whatever the means by which this exchange is made.

With the intensification of democratization, globalization and opening to the outside community, the importance of external communication of local collectivities increases. Eventually it is difficult a total delimitation between internal and external communication and the external communication effectiveness depends on the results of the internal communication.

The determination of some specific objectives and priorities is not enough to make the public territorial communication effective. Further, the selection of some techniques or specific methods, the determining of the specific actions to be taken are indispensable in order to achieve the set objectives. These techniques, methods and communication actions intend to explain the meaning of the efforts of the local authorities to allow these individuals to operate a value judgment on the projects that are proposed. In this sense, the local public communication is inextricably linked to the overall policy of the collectivity, integrating itself into a global logic of action. Therefore, for being effective, the techniques, methods and the communication actions must enroll themselves in a globality which envisages defining a strategy and a communication plan. These two components form the communication policy of a territorial collectivity.

Broadly, the term "policy" designates a set of coordinated actions in order to achieve one or more objectives. As public policy, the communication allows to highlight the actions and achievements of the

community and explains the decisions taken by local institutions. In this context, the communication policy accompanies other local public policies (the economic, social and spatial planning policies), giving them political majority at the head of the community. Fulfilling this role, the communication policy of local collectivities differ from other local public policies that do not have this particularity.

The communication strategy is established starting from the projects which form the political program of the local officials. Thus, communication accompanies the projects of the community, contributing to their achievement, giving them a semification. Before choosing the communication techniques and resources of specific messaging, defining of a communication strategy enables a global classification of all the communication actions, being given a special attention to coherence and complementarity.

Creating a communication strategy involves several steps:

1. The context analysis

This first step needed to define a communication strategy envisages an analysis as possible accurate of the general context of the community (a sort of review of the existing state of things in the local community at a time). Aiming at completeness, performing this step requires a period of 6-9 months. Neglecting this step can lead to some errors of assessment whose negative consequences are often difficult to remove. Moreover, in many cases local officials encounter hostile reactions at accomplishment of actions, projects, because of the ignorance of objective and subjective factors that constitute the local life.

The context analysis considers both the interior of the community (referring to social groups that are located in the community), and the exterior of it (referring to public and private economic partners located outside the territorial limits of the community).

Regarding the members of the community, the context analysis should determine to what extent their aspirations correspond to the projects proposed by local officials. This step determines whether projects are integrated into everyday life and how they are perceived by social groups that make up the local community. In order to achieve this objective there are used different techniques, such as surveys, studies and social surveys. Regarding the external interlocutors, analyzing the context there are determined their needs and desires and the image they have done about the collectivity.

The context analysis also involves reviewing the development of the community, its specificity, the events that have marked its development and social structure. It is about preparing a general overview as to enable the local decision makers to foresee the consequences that involve performing essential actions of a corporate management. An overview of the contextual components of the community enables the decision makers and also the elected representatives to ascertain whether action programs to be implemented are viable. This also allows the design and formulation of messages likely to promote adherence and mobilizing the community members to implement the actions of local interest.

2. Programming the communication actions

This is the second step necessary to define a communication strategy. Starting with the political project of the elected representatives and considering the context in which it falls, it is necessary to plan different actions that involve this project, also integrating them in a timetable and a financing plan. If the time sequence of actions is set out in detail the allocation of budgetary resources has, at least at this stage, a global character.

A precise timetable of the communication actions to be undertaken allows the removal of improvisations which numerous communication policies faced. The fulfillment of this step makes it possible to substantiate and verify the arguments justifying all the communication actions, integrating them in a global policy. So, following the determination of a certain sequence of communication actions of territorial collectivities, the messages given by them are part of a global discourse.

3. Defining objectives

Determining an effective communication strategy requires defining communication objectives. The aims of this approach are the finalities of the communication actions, the consequences and repercussions resulting from their implementation to avoid possible undesirable effects. Also at this stage, the context analysis proves to be determined, delimiting the social groups targeted by the communication actions and helping to identify the best means to achieve adherence and their deployment. Defining communication objectives is closely related to the implementation of local policies. In fact, the communication objectives of the territorial collectivities dependent on the policy objectives of the elected representatives contribute to the implementation of the latter.

Thus, if the policy objective of the elected representatives is to build a municipal sports center, the communication objectives will consider explaining the need for such an achievement, as well as presenting the practical benefits that this entails.

The lack of communication objectives may result in questioning by the members of the community the opportunity of local decisions and the concrete means of achieving them. In this sense, it can be said that defining the communication objectives can postpone an operation, may suspend or cancel it, because it does not appear to be integrated into the overall design of the community and it has no coherence necessary for the understanding and acceptance of the community members.

The context analysis, programming the communication actions and defining objectives are therefore the three steps needed for defining a communication strategy. Performing these steps is determined by the development of a consistent and effective communication policy. By defining a communication strategy is carried out, while adjusting the program of action of the elected representatives, its effective application. Once the communication strategy has been established, the focus is on the planning and organization involved in carrying out the communication activities scheduled. This is the second phase of issuing a communication policy. It should be noted that it is not a single plan of action, but action plans since the completion of each scheduled communication activity requires careful planning, such as to guarantee its success. The action plan is established by reference to the communication strategy, depending on the importance and specificity of each scheduled action. This ensures the consistency of the action plan and its integration in the communication policy of the territorial collectivity. Making a plan of action involves also several steps:

1. Mentioning the specific objectives

Each communication action aims at achieving short-term goals that structure the strategic objectives on medium or long term. It enables accurate determination of the aims of each communication action and the consequences of achieving this. Considering that these objectives are implicit and no longer considered part of the action plan it may result in a compromise of the communication action.

Outlining the specific objectives of a communication action determines the distinct role of each communication action and also the removal of any overlapping redundancy. Where two distinct communication actions are considering the same specific objectives it should give up to one of them. At this stage it is questioning the opportunity itself of the planned communication actions because, if they are maintained, it gives consistency to the overall communication policy.

These steps are considering the specific meaning of each communication action by the impact that it has to produce it (in media, economy, politics), the objectives being ranked according to the difficulty to achieve them.

2. The determination and ranking of the target groups

Once the specific objectives are set, it is necessary the definition of the social groups targeted by the communication actions of the territorial collectivity. These target groups are both in their community and also beyond it. It is necessary to establish a hierarchy on these target groups, following to be given priority to some of them in relation to the others. This approach is determined in order to carry out a plan of action because, as a rule, not all social groups are interested in the same measure to solve problems of local interest. Thus, the performance of fitting a park in a neighborhood of a city will interest primarily those who live in that neighborhood and subsidiarily the rest of the city residents.

Taking into consideration the diversity of the existing social groups within and outside the territorial limits of a collectivity (it is about associations, businesses, public and private partners of the community, schools, the health sector, traders, farmers, retired people, etc.), by following this step it will be determined who is directly concerned by the actions of the local public institutions, what social groups should be mobilized and involved through communication, who must be informed of the decisions taken in the community.

3. The budget determination

Depending on the specific objectives and target groups taken into account by the communication actions, from the global budgetary mass of the community it will be determined the affected budget by the implementation of the action plan. This is an option equally economic and political. In fact, according to the importance that the local decision-makers attribute to a target group or another, the budget will be determined accordingly. The budget affected to achieve the action plan must be determined by reference to the overall coherence of the communication strategy. It is necessary that budget affected for the achievement of the communication actions to be set out in a first phase, without taking into account the

means and techniques of communication whose costs are limited only by prior budgetary decisions. It avoids the fashion effects and excessive use of some advertising techniques that imply significant costs without any justification by reference to the set objectives or target groups.

4. Anticipating consequences and repercussions

The fourth step occurs before the implementation of the plan of action aiming at two purposes:

- a) to determine the consequences that will cause every communication act to the target groups;
- b) to foresee to what extent the planned communication activities correspond with the public needs and expectations of the target group, the impact which they will produce to the community partners and to the general population of the community.

This step makes it possible to anticipate the effects that each planned communication action will produce and also to avoid the possible unintended consequences. Being an important planning, this stage anticipates if these actions can be maintained in its original form or they should be reviewed or even abandoned. This analysis will be taken into account when preparing the further communication actions of the community.

5. Choosing the means and techniques of communication

The fifth necessary step to develop an action plan envisages choosing the means and tools of communication. Practice shows us that often this is the only step for developing an action plan, as though a simple decision to hold a press conference, for example, it would be sufficient to implement a consistent communication policy.

In fact, choosing the means and techniques of communication depends on both the specific objectives, the target groups, the budget allocated for the implementation of the action plan, as well as the expected consequences of each communication action. It should be pointed out that neither the resources, nor the communication techniques do not carry its own distinct meaning; they only acquire that meaning assigned to them by the communication action whose implementation they support. Not always the means and techniques of communication that were chosen allow the best conditions to achieve the planned communication actions. Therefore, achieving this objective requires increased attention, such as to enable the identification and use of those means and techniques for integrating into the overall coherence of the communication policy of the territorial collectivity.

6. The budget review

The budget review should be made after choosing the means and techniques of communication needed for the planned communication actions. Often, the initial costs measured during the budget determination necessary to achieve the action plan do not match the costs that the use of certain means or techniques of communication require. It should be noted that not always the most expensive solutions are necessarily the most effective, just as that the use of the most sophisticated communication techniques does not mean that they are best suited.

This is the moment of a detailed evaluation of expenditure which gives rise to the completion of each communication action, checking thus the extent to which the retained means and techniques (due to the costs they impose) fit into the budget allocated to the realization of the action plan. If the use of certain communication means or techniques requires excessive costs, this step allows the relevance review of the retained means in order to confirm them or call them into question.

7. Scheduling the deployment of the action plan

This is the last step needed to define the action plan. This step can avoid last-minute surprises and possible leaks that could affect the implementation of the planned communication actions. At this point it must be established with certainty whether the action plan would be held in a logical and coherent manner, if there are situations where the planned communication actions overlap with repercussions regarding the efficiency of the action plan as a whole. Also the deployment of the action plan will be planned so that every foreseen action of communication to intervene when its impact will be maximized.

References:

1. Aristovnik, Aleksander, Janko Seljak. *Performance budgeting: selected international experiences and some lessons for Slovenia*, MPRA Paper 15499, University Library of Munich, Germany, 2009
2. Hughes, Owen. *Public Management and Administration: An Introduction*, Palgrave Macmillan (3rd edition), UK, 2003
3. Dunleavy, Patrick, Helen Margetts. *New Public Management is Dead: Long Live Digital Era Governance*, Journal of Public Administration Research and Theory, July 2006

4. Hacker, Violaine, *De l'économie du don à l'économie de l'échange en Europe: L'amélioration de la situation de l'utilisateur au dépens de l'administration (From the supply economy to the exchange economy in Europe: Improving the consumer's situation at the expense of the administration)*, Revue Pyramides, n° 7, 2003

THE IMPORTANCE OF THE TECHNOLOGY TRANSFER OFFICES FOR UNIVERSITIES

Tatiana BULIMAGA,
Moldova State University, Chisinau,
bulimaga@gmail.com

Abstract: *Commercialization and technology transfer is an important pillar of the effective IP management. Taking into account that in the past the focus of IP management was on protection the IP rights, today increased emphasis is being placed on the economic utilization of IP assets. This is why most IP strategies consider commercialization and technology transfer as key to the promotion of intellectual property and identified the following reasons for that:*

- *The level of commercialisation is minimal.*
- *Many developing countries and less developed countries are dependent on imported technologies (it is a reality for both Moldova and for the neighbouring countries), and do not have in place technology transfer policies that would facilitate the development of their technological capabilities over time. Such countries remain dependent on imported technologies for a long time.*
- *Most universities do not have the commercialisation support structures that are required in order to promote the commercialisation of IP rights, for instance, commercialisation support structures such as technology transfer offices, university companies, technology incubators, prototype development facilities, or science and industrial parks.*
- *Most financial institutions do not accept IP as collateral for accessing investment finances.*
- *The practice of providing a recognized system for the valuation of IP, which is important for the commercialisation of IP assets, is still not commonplace. As such, the use of IP in financial reporting mergers and joint ventures, and in the privatisation of public companies, remains negligible.*
- *Access to finance through monetisation or securitisation is not yet commonplace.*
- *The use of IP technologies in the public domain is minimal; some companies seek the licensing of technologies which they could otherwise obtain free of charge.*
- *There are insufficient numbers of IP commercialisation professionals available to carry out IP valuations as well as provide licensing, and negotiations and technology management.*

The problems enumerated above should be the starting point of policies and strategies for intellectual property and technology transfer of any organisation.

Introduction

The role performed by the Technology Transfer Office encompasses different kinds of organisational structures whose common core role is to assist public research organisations in managing their intellectual assets in ways that facilitate their transformation into benefits for society. In doing this, the TTO helps bridge the gap between research and innovation. This general role may be divided into more specific ones, including:

- establishing relationships with firms and community actors;
- generating new funding support from sponsored research or consulting opportunities;
- providing assistance on all areas related to entrepreneurship and intellectual property;
- facilitating the formation of university-connected companies utilising public research organisations' technology (start-up) and/or university human resources (spin-off) to enhance prospects of further development; and
- generating net royalties for the public research organisations and collaborating partners. In order accomplish its assigned roles, the TTO carries out a very variable range of activities relating to different

channels of knowledge and technology transfer that involve a contract between the research organisations and a third party. These channels may include: collaborative research, contract research, consultancy, spin-off and start-up companies, incubator facilities, licensing, and patenting.

In order to increase researchers' motivation for an extended involvement in R&D collaboration/contract research projects with businesses the following activities are regarded as most relevant:

- Practical hands-on services: individual consulting on funding opportunities for given projects or project requests; help with legal questions and contract-management to minimise administrative effort; support services for the management of projects obtained from R&D grants schemes;
- Communication: good preparation of businesses' cooperation requests by e-mail to accelerate decision-making by the scientists/technologists; regular visits of TTO staff to research groups to gather information about recent and planned activities; proactive offering of possibilities to scientists to participate in national and international projects;
- Training courses by TT office for researchers in project management, funding opportunities and collaboration with industry.
- Strategic aspects: appointing professors with industrial experience (academics in the engineering and applied sciences are generally very keen to work with potential users of their knowledge and expertise); involvement of key researchers in thematic R&D and innovation platforms set up between industry and university; inclusion of TT in annual appraisal and performance discussions; including TT performance in staff promotion routes.

Researchers will be more inclined to consider commercialisation of their R&D results by patenting/licensing if the following activities or framework conditions are provided:

- Financial incentives: there are different models of how academic inventors benefit financially from their inventions:
 - monetary premium (lump sum) irrespective of revenues from their IP;
 - monetary participation in revenues from their IP: often a 1/3,1/3,1/3 rule applies – university, research group, researcher receive equal parts of net revenue.
- Awareness/appreciation/recognition: Inventors Event (festive presentation of inventors, certificate handed over by the Rector, presentation of good practice cases in technology commercialisation).
- Practical hands-on services: individual consulting on IPR questions with respect to inventions, innovation and business contracts.
- Communication: Proactive invention and innovation scouting by the TT office.
- Training courses by TT office for researchers in IPR issues, in particular IP in collaboration with industry.

Studies such as the Global University Entrepreneurial Spirit Students' Survey (<http://www.guesssurvey.org>) suggest that the proportion of students who would consider starting a business is quite high (approximately 40%, a few years after graduation, in particular in less developed countries), but that the actual rate of company founders is less than 5%.

Models of organisation of the Technology Transfer Office

Across the Organisation for Economic Co-operation and Development countries, several different organisational structures have been established to carry out Technology Transfer activities. In some countries, like Germany or the US, Technology Transfer Offices have existed for many decades. In most cases, however, TTOs are relatively small, recent structures, mainly established after 1990. Currently, many universities are involved in a continuous process of experimentation and learning about the relative advantages and disadvantages of various types of organisational arrangements (<http://www.patent.gov.uk/about/notices/ipguide.pdf>) [1].

Table 1

Operating Models for Technology Transfer Offices

Classical: Part of the University	As an independent unit, directly reporting to the rectorate
Separate unit of the University	<ul style="list-style-type: none"> • Independent dedicated company owned by the university • Service unit shared with other R&D organizations
Single TTO for several organisations	Service unit shared with other R&D organizations
Private-Public-Partnership	Company established as for-profit service entity that provides a financially motivated service

In the classical model, most TTOs function as an internal administrative department integrated into the university it serves. In many cases, however, the department is not exclusively devoted to technology transfer activities. Such in-house TTOs may sometimes be inadequately equipped regarding financial and human resources. As a disadvantage – it may be unable to provide the most complex activities linked to IPR, which are outsourced. However, well-established in-house TTOs may benefit of a close working relationship with researchers who may provide a key resource to perform the transfer process.

On the other hand, TTOs are increasingly developing an arm's length relationship to the university. Such TTOs provide a dedicated service for one or various organisations, especially where individual universities do not have the scale necessary for having a local TTO of their own. There has also been some recent experimentation with regional or sector-based TTOs. This centralised approach to technology transfer may allow making savings based on scale by spreading fixed costs over a large number of inventions and exploiting the benefits of portfolio diversification. A potential drawback of these models is, however, physical distance from researchers.

Finally, TTOs can be external (private or public) organisations, which have been established as for-profit service entities that provide a financially motivated service. Such a service may be appropriate for organisations with only occasional inventions, but may not be the most appropriate choice to attain effective technology transfer.

The trends in the development of these models depend on the existence of legal incentives to develop such structures, as well as on the kind of public research organisation: universities with research groups in different fields, fundamental research organisations, government labs, and contract research organisations play diverse roles in innovation systems, generate diverse types of knowledge and require different technology transfer management processes. Accordingly, the propriety of one institutional arrangement or another depends on the context in which the research organisations operates: its status as a private or public institution, the amount of public funding it receives, its funding capacity, the size of its research and IP portfolio, its geographical proximity to firms and its insertion in innovation networks.

The functions of the Office for Technology Transfer

In the opinion of Romanian authors Rânea, C., Filipoiu, I.D. et al., the technology transfer office is the university structure that, according to its mission, conducts several types of activities. They are adjusted to the institution's development strategy and aim at promoting creativity, innovation, and technology transfer. The technology transfer office's tasks fall in the fields of innovation, technology transfer, specialised training, and public image [2, p.42.]. The categorisation of these tasks based on the aforementioned fields is as follows:

In the field of innovation: conducting activities oriented towards generating, assimilating, and harnessing the results of research-innovation in the economic and social sphere; writing assessment papers, technical summaries, and technical audit papers; conducting information-documentation activities and technical and financial mediation activities; ensuring the assistance, monitoring, and evaluation of licenses who have a patent as object; keeping track of the research results; conducting industrial property protection activities.

In the field of technology transfer: elaborating market research studies, feasibility studies, and business plans; organising activities for showcasing technologies and devising commercial financing schemes for applying the results of research; attracting additional financial resources by participating in various projects that aim at stimulating creativity and innovation and at consolidating the innovation and technology transfer capacity of the organisation (Erasmus+, Horizon 2020 projects etc.); ensuring methodological assistance of technology transfer projects; elaborating reports that serve as base for macroeconomic policies, including aspects like legislation, environment, society; organising promotion activities in order to familiarise the public with the results of research-innovation (business meetings, presentation stands, participation in national and international fairs and expositions).

In the field of specialised training: organising innovation management and company management courses; organising seminars, study visits, preparatory internships; editing support materials, such as printed courses, methodologies, etc.; ensuring training for using specialised information sources.

In the field of public image and communication: organising promotion actions, such as: press conferences, scientific and commercial promotion manifestations, publicity, advertising, and editing materials and objects for events; editing publications in this field; disseminating information by developing computer networks, promoting Internet applications, and editing information materials; organising meetings between potential partners, including facilitating the access to qualified expertise;

informing potential clients about the available technologies, about the harnessing opportunities, about advantages and costs.

Technology Transfer Office's staff skills

Taking into account the wide range of activities that should be conducted by the Technology Transfer Office, the staff that is in charge of these tasks should possess a series of competences: managerial, analytical, linguistic, communication, narrow specialisations, such as intellectual property management and business administration, intellectual property assessment.

In the opinion of the Italian authors Luca Escoffier, Adriano La Vopa, Shiva Loccisano, Marcello Puccini and PhylSpeser, the TTO is, first of all, the interface between the University and the external world, particularly the industrial world. For this reason, people working in this field need, most of all, strong extra-boundary capacities, which means they have to be able to effectively relate and interact with people in a wide range of communities [3, p.178]. Considering that the TTO's activity is multilateral and has a close connection to new technologies and products, to the interaction between different environments, to legal and economic aspects, etc., the personnel that is involved in technology transfer activities should have the following skills and knowledge:

1. Managing Communication, Information and Networking.
2. Understanding IPR & Licensing.
3. Commercial Activities and Markets.
4. New Business Development.
5. Negotiating.
6. Project management.
7. Information analysis.

The work related to technology transfer may take several forms. Ranging from making license agreements between university and industry, the creation of new companies based on university technology, to collaboration between researchers and industry there are many aspects of working with technology transfer. The work is further complicated by the very nature of the technology transfer because much of the technology is basic and very novel research which has not yet been proven either usable or profitable. Consequently, there is no guarantee that even a well-functioning TTO will yield results [4].

Conclusion

Sometimes there are some wrong expectations as a result of establishment of a TTO:

- TTOs become self-sustainable in a couple of years. In fact, it will take many years and only if it was done and managed the right way!
- TTOs will subsidise R&D at the institutional level. In fact, license income might sum up to a low percentage of the R&D budget.
- TTOs will contribute to the local economy. In fact, effects are not easily measurable and strongly dependent on additional efforts invested.
- TTOs will create jobs through spin-off companies. In fact, only 1 spin-off per 100 million R&D Euro or 1,4 per 1000 researchers are established. It is strongly dependent on additional efforts invested!
- The TTO has to represent the interest of the R&D organization. Researchers have their own interests and TTOs can't change the whole university culture.

Bibliography:

1. Ștrenc A.C., Popescu M. Valorificarea rezultatelor cercetării din universități. Proprietatea intelectuală și planul de afaceri. Sibiu: Editura Universității "Lucian Blaga" din Sibiu, 2011.
2. Rânea, C., Filipoiu, I.D., Hadăr, a., Marin, A., Badea, D.C. Bazele managementului inovării și transferului tehnologic. Cucurești, 2012. 242 p.
3. Escoffier Luca, La Vopa Adriano, Loccisano Shiva, Puccini Marcello, SpeserPhyl. Technology transfer and knowledge transfer activities in Italy: a detailed analysis. [http://www2.units.it/imprese/files/Tech_Transfer_in_Italy_\(The_Quarterly_Review_of_Corporation_Law_and_Society-Waseda_Institute_for_Corporation_Law_and_Society\).pdf](http://www2.units.it/imprese/files/Tech_Transfer_in_Italy_(The_Quarterly_Review_of_Corporation_Law_and_Society-Waseda_Institute_for_Corporation_Law_and_Society).pdf).
4. RisaburoNezu, Technology transfer, intellectual property and effective university-industry partnerships. Geneva: WIPO, 2007. 51 p.
5. Methodology for the Development of National Intellectual Property Strategies, Geneva, WIPO. 76 p.

К ВОПРОСУ РАСЧЕТОВ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ И ОПЕРАЦИОННОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Дмитрий Михайлович ПАРМАКЛИ, д.х.э.н., профессор,
Людмила Павловна ТОДОРИЧ, д.э.н., конференциар,
Татьяна Дмитриевна ДУДОГЛО, д.э.н., преподаватель,
Комратский Государственный университет

При расчетах экономической эффективности производства и реализации продукции на предприятиях используется система показателей. Чаще всего рассчитывают рентабельность реализованной продукции, рентабельность продаж и окупаемость затрат [1, с.176]:

- рентабельность реализованной продукции

$$P = \frac{\Pi}{Z}, \text{ лей/лей} \quad (1)$$

- рентабельность продаж

$$P_{\Pi} = \frac{\Pi}{N}, \text{ лей/лей} \quad (2)$$

- окупаемость затрат

$$P_o = \frac{N}{Z}, \text{ лей/лей}, \quad (3)$$

где: Π – валовая прибыль (прибыль от реализации продукции), лей;

Z – себестоимость продукции, лей;

N – объем реализованной продукции, лей.

Важным с экономической точки зрения представляются расчеты порогового или минимального значения урожайности (так называемой точки безубыточности - q_{\min}), ниже которой наступают убытки от реализации продукции. Обычно расчеты проводят по формуле:

$$q_{\min} = \frac{FC}{p - AVC}, \text{ ц/га} \quad (4)$$

где: FC – постоянные затраты на 1 га, лей;

p – цена реализации продукции, лей/ц;

AVC – переменные затраты на 1 ц продукции, лей.

Когда мы говорим о точке безубыточности, следует иметь ввиду, что речь идет о равновесии дохода от продаж и себестоимости. Другими словами, от реализации продукции предприятие не получит прибыли. Однако в точке безубыточности всегда будут иметь место операционные убытки. В связи с этим не корректно говорить, что преодолев точку безубыточности предприятие начинает получать прибыль. Не редко необходимость расчетов порога рентабельности связывают с анализом состояния эффективности отдельных культур, что не может изменить природу формирования операционной прибыли. Операционная прибыль или прибыль от реализации всего объема продукции наступит лишь в том случае, когда доходы от реализации превысят все затраты и расходы, прямо или косвенно связанные с операционной деятельностью. Мы подошли к вопросу определения точки «безубыточности два» [2, с.222]. Только преодоление данной точки позволит предприятию обеспечить операционную прибыль (рис.1).

Вышеизложенное рассмотрим на примере производства и реализации продукции в колхозе «Победа» за 2015 год. Согласно статистической отчетности по форме №2 «Данные о прибылях и убытках» доход от реализации всех видов продукции (строка 010) составил 47253 тыс. лей, себестоимость (строка 020) – 34143 тыс.лей, валовая прибыль (строка 030) – 13110 тыс.лей. Как видим рентабельность от реализации всех видов продукции составила 38,4% ($\frac{13110}{34143} \cdot 100$). Данный показатель отражает лишь производственную сторону эффективности. В том же отчете

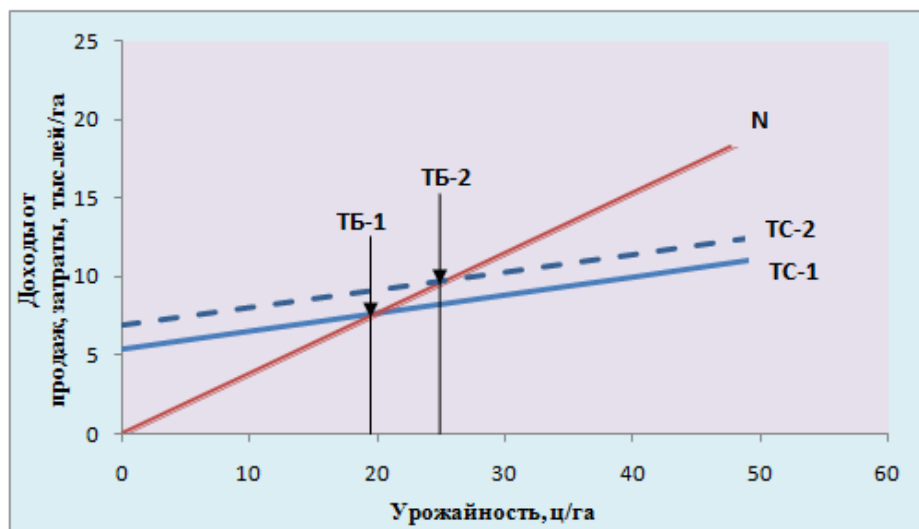

Рис.1. Графическое изображение корректировки показателей минимальной урожайности культур

(N – объем реализации продукции, тыс.лей; ТС-1 и ТС-2 – соответственно производственные затраты и совокупные затраты и расходы операционной деятельности, тыс.лей, ТБ-1 и ТБ-2 – соответственно точка безубыточности производственной и операционной деятельности, ц/га)

Источник: предложено авторами (пример условный)

формы №2 показано, что колхоз в результате операционной деятельности получил (строка040) еще 673 тыс.лей дохода, но при этом понес дополнительно расходы, связанные с обращением продукции (строка 050) на сумму 1202 тыс.лей, административные (строка 060) и другие расходы (строка 070) составили соответственно 8946 тыс.лей и 1170 тыс.лей. Таким образом суммарные затраты и расходы достигли 45460 тыс.лей, а прибыль – 2466 тыс.лей (строка 080).. Следовательно, уровень рентабельности в целом операционной деятельности составил 5,5% ($\frac{2466}{45460} \cdot 100$). Как видим, операционная рентабельность ниже производственной почти в 7 раз

Подчеркнем, что все расчеты, проводимые с использованием цифр строк 010, 020 и 030 отчета №2, отражают производственную сторону эффективности. И лишь применение показателей строк 040-070 позволяют выявить эффективность операционной деятельности. Таким образом, следует различать **производственные** и **операционные** показатели эффективности.

В связи с этим при проведении расчетов экономической эффективности производства и реализации зерна, винограда и другой продукции, в том числе всех видов продукции в целом, следует выявлять не только производственные показатели (рентабельности или окупаемости затрат), но и показатели операционной деятельности. Если последнее не вызывает затруднений при определении экономической эффективности в целом всех видов продукции, т.е. операционной деятельности всего предприятия, то расчеты рентабельности, окупаемости затрат и точки безубыточности отдельных видов продукции связаны с определенными затруднениями. Дело в том, что операционные доходы и расходы приводятся в упомянутой форме в целом по предприятию. Вот почему специалистам предприятий приходится выполнять дополнительные расчеты, чтобы распределить данные строк 040-070 по каждой культуре. Для этого, как правило, находят удельный вес производственных затрат от реализации каждого вида продукции и в соответствии с этим определяют долю дополнительных расходов. Покажем это на примере того же колхоза за упомянутый 2015 год (таблицы 1,2 и 3).

Таблица 1. Расчеты по определению прибыли продукции ведущих культур колхоза «Победа» за 2015 год

Наименование культур	Доход от реализации всего, тыс.лей	Прибыль, тыс. лей			
		от производ. деятельности	удельный вес	от операц. деятельности	всего
Пшеница	7450	1686	0,129	87	1773
Ячмень	1142	477	0,037	25	502
Кукуруза	6027	3299	0,252	170	3469
Подсолнечник	15172	8557	0,653	439	8996
Фрукты	1193	-701	-0,054	-36	-737
Виноград	4312	-1257	-0,096	-65	-1322
Всего по колхозу	47253	13110	1,00	673	13783

Источник: формы отчетности №2 и 7АПК колхоза «Победа» за 2015 год

Таблица 2. Расчеты по определению затрат и расходов продукции ведущих культур колхоза «Победа» за 2015 год

Наименование культур	Производственные затраты		Затраты и расходы, тыс. лей	
	всего, тыс.лей	удельный вес	расходы от операционной деятельности	всего
Пшеница	5764	0,169	1913	7677
Ячмень	665	0,020	226	891
Кукуруза	2728	0,080	905	3633
Подсолнечник	6615	0,194	2195	8810
Фрукты	1894	0,056	634	2528
Виноград	5569	0,164	1856	7425
Всего по колхозу	34143	1,00	11317	45460

Источник: формы отчетности №2 и 7АПК колхоза «Победа» за 2015 год

Таблица 3. Расчеты по определению операционной прибыли продукции ведущих культур колхоза «Победа» за 2015 год

Наименование культур	Прибыль всего, тыс. лей	Расходы операционной деятельности	Итого операционная прибыль
Пшеница	1773	1913	-140
Ячмень	502	226	276
Кукуруза	3469	905	2564
Подсолнечник	8996	2195	6801
Фрукты	-737	634	-1371
Виноград	-1322	1856	-3178
Всего по колхозу	13783	11317	2466

Источник: выполнено по данным таблиц 1 и 2

На основании полученных данных, приведенных в таблицах 2 и 3, используя формулы 1, 2 и 3, находим производственные и операционные показатели рентабельности продаж и продукции

(таблица4) и окупаемости затрат при производстве и реализации продукции ведущих культур (рисунок 2).

Таблица 4. Показатели рентабельности продукции ведущих культур колхоза «Победа» за 2015 год

Наименование культур	Уровень рентабельности, %			
	продаж		реализованной продукции	
	производ.	операц.	производ.	операц.
Пшеница	22,7	-1,9	29,3	-1,9
Ячмень	41,8	24,2	71,8	31,0
Кукуруза	54,8	42,6	121,0	70,6
Подсолнечник	56,4	44,9	129,4	77,2
Фрукты	-58,8	-115,0	-37,1	-54,3
Виноград	-29,3	-73,7	-22,6	-42,8
Всего по колхозу	27,8	5,3	38,4	5,5

Источник: выполнено по данным таблиц 2 и 3

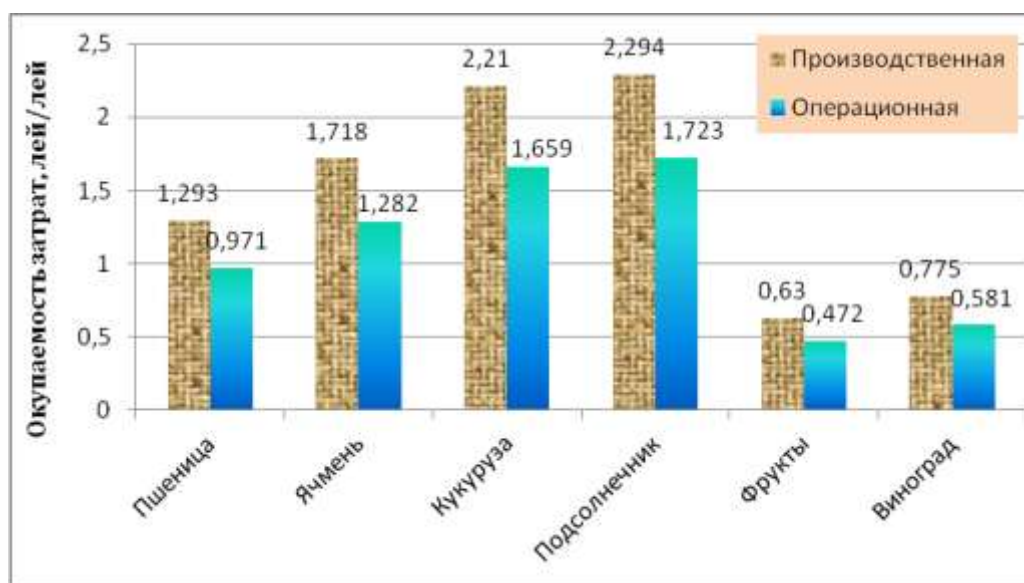

Рис.2. Показатели производственной и операционной окупаемости затрат при возделывании ведущих культур в колхозе «Победа» за 2015 год

Источник: выполнено по данным таблицы 2 и 3

Данные таблицы 4 и рисунка 2 показывают, что рентабельным является производство и реализация всех указанных культур за исключением фруктов и винограда. Другими словами, подтверждается производственная целесообразность возделывания пшеницы, ячменя, кукурузы и подсолнечника. Однако, чтобы возместить все операционные расходы, связанные с жизнедеятельностью предприятия, значительная часть валовой прибыли «расходуется» на покрытие указанных расходов. В результате чего, прибыль от производства и реализации продукции (валовая прибыль) предприятия сокращается с 13110 тыс.лей до 2466 тыс.лей (операционная прибыль) или более чем в 5,3 раза. Столь значительная разница между валовой и операционной прибылью не может не сказываться на операционную эффективность предприятия. Вот почему помимо фруктов и винограда возделывание пшеницы оказывается уже убыточным. Таким образом, операционную прибыль обеспечивают из возделываемых шести культур лишь три

- ячмень, кукуруза и подсолнечник. Данный вывод подтверждает необходимость проведения анализа не только производственной, но и операционной эффективности.

Литература:

1. Пармакли Д.М. Методология научных исследований в экономике. Учебное пособие.- Comrat – Univ. de Stat (Молдова), 2011. – 257р.
2. Пармакли Д.М. Некоторые методические аспекты определения эффективности деятельности предприятий. Вестник Каменец-Подольского Национального университета им. И.Огиенко (Украина), вып.9, апрель 2014, с.220-225.

EVOLUȚIA INSTRUMENTELOR FINANCIARE DE GESTIUNE A VALORII ÎNTRINDERII

Iurie BEȘLIU, drd.,
Institutul Național de Cercetări Economice

Abstract: *The increase of the invested capital value represents the main objective of enterprise management in a market economy. However in aggregate of the factors that influence the cost of the company, the financial factors represent special interest since they constitute internal reserve factors.*

That is why in the given article we have tried to investigate the evolution of the company's financial management concepts, were presented the benefits of value indicators as criteria for enterprise management.

Concluding on the theories of value promoted by various schools of economic thinking, we can notice that modern economic theory, based on new economic thinking, studies the tendency of maximizing the income of business owners, which finds its concrete expression in maximizing the market value of the enterprise.

Currently, this formulation of the basic purpose of the financial activity of enterprises in market-economy countries is accepted by the vast majority of financial management theorists and practitioners. Thus the company's value expresses and realizes in a much more efficient and complex way, otherwise - optimally - the financial interests of the business owners.

Sarcina de bază a științei economice constă în căutarea mecanismelor eficiente de repartizare a resurselor economice limitate. Societatea economică de nenumărate ori și-a pus întrebarea – ce servește drept criteriu al eficienței activității întreprinderii? Fără determinarea indicatorilor care caracterizează eficiența utilizării resurselor economice limitate de către întreprindere, este imposibil de a repartiza rațional aceste resurse.

În legătură cu căutarea răspunsului la întrebarea privind criteriile eficienței întreprinderii a demarat evoluția concepțiilor de gestiune financiară a întreprinderii.

Să examinăm indicatorii de bază ai eficienței activității întreprinderilor ce au dominat în secolul XX.

Tabelul 1. Evoluția indicatorilor eficienței întreprinderilor în secolul XX

Anii 1920	Rentabilitatea capitalului propriu (modelul Du Pont).
Anii 1970	Profitul net pentru o acțiune (EPS), coeficientul raportului prețului unei acțiuni la profitul net (P/E).
Anii 1980	Fluxul bănesc (Cash Flow), indicatorii valorii.
Anii 1990	Indicatorii valorii adăugate – EVA, MVA, SVA, fluxul mijloacelor bănești la capitalul investit.

Sursa: elaborat de autor.

În anii 20 ai secolului trecut indicatorul cheie al gestiunii întreprinderilor era rentabilitatea capitalului. Compania Du Pont a elaborat un model ce lega rentabilitatea capitalului propriu cu coeficienții rentabilității vânzărilor, duratei de rotație a activelor și pârghia financiară. Cu toate acestea,

întreprinderea gestionând unii din acești coeficienți poate acționa asupra rentabilității capitalului său propriu.

În anii 1970 în legătură cu dezvoltarea activă a pieței de capital, apariția unui număr impunător de companii publice, stabilirea clasei investitorilor de portofoliu, în rândul criteriilor de bază a eficienței activității companiilor publice predomină indicatorii atractivității investiționale a hârtiilor de valoare. Printre ei putem enumera – profitul net pentru o acțiune (earnings per share – eps), multiplicatorul raportului între prețul acțiunilor companiei și profitul ei (price to earning – p/e ratio). Diferențierea indicatorilor sus-numiți de indicatorii modelului financiar Du Pont constă în utilizarea la estimare a datelor pieței hârtiilor de valoare. Necesitatea luării în considerare a datelor pieței hârtiilor de valoare este determinată de importanța ei exclusivă în sistemul de finanțare a activității întreprinderilor în perioada dată.

Problemei legăturii între indicatorul p/e și rentabilitatea acționarilor i-au fost dedicate multe cercetări științifice. Cercetările statistice a rezultatelor activității celor mai mari corporații americane vorbesc despre lipsa unei corelări stabile între indicatorul p/e și rentabilitatea reală a acționarilor. Critica de bază a indicatorului p/e se reduce la faptul că indicatorul profitului, care participă la estimarea coeficientului, caracterizează perspectiva pe termen scurt și este supus unor variații serioase în viitor. Cu toate acestea, necătând la aceste neajunsuri, trebuie de menționat că indicatorii p/e și eps se utilizează până la etapa actuală de către analiștii pieței hârtiilor de valoare în calitate de caracteristici a eficienței activității întreprinderilor. Evaluarea de către piața hârtiilor de valoare este o părere a societății investiționale, membrii căreia participă și răspund cu banii lor proprii.

La analiza indicatorilor – eps și p/e trebuie de luat în considerare următoarele aspecte. În anii 1980 are loc o complicare deosebită a operațiunilor economice practicate – creșterea bruscă a ariei de activitate a companiilor transnaționale, apariției noilor tipuri de instrumente financiare pe piață, complexitatea sistemelor de impozitare, apariția în procesul activității economice a obligațiilor sociale (fondul social, ecologia ș.a.) etc. Aceasta a dus la complexitatea sistemelor de evidență contabilă și efectuarea rapoartelor financiare. Indicatorii tradiționali calculați în baza rapoartelor financiare – profitul și indicatorii rentabilității – deja nu satisfac cerințele persoanelor care iau decizii de gestiune. Datorând multitudinii de metode de evidență a cheltuielilor, posibilitatea reflectării operațiunilor la conturile extrabilanțiere și alte corectări subiective ale rapoartelor contabile, încrederea în profit ca un indicator de gestiune cheie treptat scade. Apare o despărțitură specială a analizei financiare, dedicată posibilității managerilor de a manipula rezultatele financiare contabile, alegând subiectiv una sau altă metodă de reflectare a faptelor și operațiunilor economice. Locul profitului în analiza eficienței activității companiilor îl iau indicatorii fluxurilor mijloacelor bănești generate de companie – acelor mijloace, de care compania și beneficiarii ei pot dispune real. O largă răspândire au primit tehnica de actualizare, ce permite de a compara fluxurile diferitor perioade cu ajutorul aducerii lor la o anumită perioadă de timp.

Aceasta a dus la apariția indicatorilor valorii, bazați pe actualizarea fluxurilor bănești viitoare. În baza utilizării indicatorilor valorii la luarea deciziilor de gestiune a apărut un nou aspect al gestiunii, care a primit denumirea de sistemul managementului valorii (Value Based Management - VBM). Scopul principal al acestui sistem este maximizarea valorii întreprinderii (prin prisma unui indicator concret al valorii), care este funcția fluxurilor viitoare ale întreprinderii.

$$Value = f(CF, K) \rightarrow \max \quad (1)$$

unde: Value – valoarea; CF – fluxul mijloacelor bănești; K – rata de actualizare.

Implementarea sistemului de gestiune a valorii a favorizat progresul întreprinderilor și a primit acceptul investitorilor.

Avantajele indicatorilor valorii în calitate de criterii de gestiune se exprimă în următoarele:

–stabilirea valorii necesită informație completă. Ea se bazează pe date mult mai obiective, decât o analiză simplă a coeficienților rapoartelor contabile. Indicatorii rapoartelor contabile în pofida complexității și multitudinii metodologiilor evidenței contabile sunt deseori supuși unor abateri, ceea ce complică compararea datelor și luarea deciziilor economice argumentate. Controlul auditului independent nu hotărăște toate problemele, deoarece rapoartele financiare pot fi veridice, să corespundă cerințelor standardelor contabile, dar să nu reflecte situația financiară reală a întreprinderii;

–valoarea ia în considerare perspectivele activității pe termen lung a întreprinderii, deoarece la baza stabilirii valorii stă previzionarea fluxurilor mijloacelor bănești, care în viitor vor fi generate de activele companiei. Accentuarea indicatorilor de durată scurtă (profitul la o acțiune, rentabilitatea

capitalului propriu) poate duce la practica „starcerii sucurilor” din întreprindere și insolvabilitatea ei în viitor;

–valoarea permite de a lua în considerare riscul business-ului, inclusiv riscurile operaționale și financiare ale întreprinderii;

–valoarea este un indicator integral, la formarea căruia iau parte toate componentele activității economice ale întreprinderii. La baza dependenței între diferite aspecte ale activității economice stau legăturile economice reale. Prin aceasta valoarea se deosebește de evaluările de rating, care utilizează interdependențe artificiale între diferiți indicatori ai activității economice ale întreprinderii;

–valoarea este cel mai complet și exhaustiv indicator pentru proprietarii întreprinderilor.

În anii 90 ai secolului XX concepția valorii ca indicator cheie de gestiune, și-a primit dezvoltarea în calculul indicatorilor venitului rezidual – indicatorii schimbării valorii pentru o perioadă de timp.

Apariția indicatorilor venitului rezidual se referă la timpurile cercetărilor economice ale lui Alfred Marshall, care a propus de a diviza cheltuielile în contabile și economice. La cheltuielile contabile Marshall a atribuit cheltuielile tradiționale, care sunt fixate în sistemul evidenței contabile al companiei – valoarea materiilor prime folosite în producție, plata muncii, impozitele ș.a. Sub cheltuieli economice, A. Marshall subînțelegea cheltuielile alternative ale investirii capitalului. Cheltuielile alternative de investire a capitalului prezintă acel venit pe care proprietarul l-ar fi putut primi alegând o altă sferă de investire a capitalului. În rezultatul scăderii din venitul primit de către antreprenor a cheltuielilor contabile și economice, vom primi indicatorul venitului rezidual, numit de către Marshall profit economic (*Economic Profit*). În lucrarea sa „Principiile științei economice” [4], A. Marshall a descris profitul economic ca profitul proprietarului după scăderea costului capitalului la rata curentă.

Apariția indicatorilor valorii în calitate de criteriu de eficiență a activității economice este rezultatul a două tendințe, ce au apărut în sistemul economic al secolului XX: revoluția managerială și dezvoltarea pieței capitalului.

Revoluția în metodele de gestiune ale companiei, care a avut loc la începutul secolului XX, consta în delegarea de către proprietari a împuternicirilor de gestiune managerilor angajați. După părerea majorității economiștilor țărilor din vest, detașarea proprietarilor de la gestiunea curentă a companiilor este cea mai eficientă formă de organizare a afacerii [3]. Așa o detașare a adus la aceea că capitalul a devenit unul din resurse pentru care managerii companiilor au început activ să lupte cu concurenții. Câștigătorii în această luptă sunt managerii care au reușit să asigure un efect maximal la capitalul investit. Aceasta contribuie la o repartizare mai eficientă a capitalului. Dacă nu are loc creșterea valorii capitalului, atunci proprietarii primesc decizia despre schimbarea sferei de aplicare a capitalului, în care se creează valoare. Conducătorii companiilor au început să înțeleagă că compania se află într-o luptă concurențială permanentă cu alte companii pentru capitalul investitorilor, și dacă compania nu poate asigura creșterea acceptabilă a valorii capitalului pentru investitori, atunci ea este lipsită de această resursă sau factor de producție, fără de care este imposibilă funcționarea ei ulterioară.

În așa mod, la momentul actual, în condițiile dezvoltării pieței capitalurilor și apariției posibilităților largi de atragere a capitalului (atât împrumutat, cât și acționar), valoarea, fiind înfățișarea creșterii capitalului în rezultatul luării unor sau altor decizii strategice, iese pe prim plan în evaluarea eficienței proiectelor sau deciziilor strategice. Cu toate acestea în calitate de indicatori ai valorii în dependență de sfera concretă de aplicare pot servi: valoarea actualizată netă, valoarea actualizată corectată, valoarea adăugată acționară, valoarea economică adăugată, valoarea adăugată monetară, venitul rezidual, profitul economic, fluxul mijloacelor bănești la capitalul investit, valoarea companiei, valoarea capitalului acționar, costul datoriilor, capitalizarea companiei ș.a. Toți indicatorii sus-numiți sunt forme de exprimare a categoriei economice de valoare a întreprinderii.

Trebuie de menționat că în cadrul URSS într-o oarecare măsură au fost aplicați indicatorii valorii care erau antrenați la analiza eficienței activității economice. Mergem vorba despre intențiile de stimulare a creșterii economice în cadrul reformelor anilor 60, larg cunoscute ca „reformele lui Kosîghin” [7]. Scopul acestei reforme era intensificarea rolului metodelor economice în conducerea planificată și lărgirea independenței economice a întreprinderilor. Unul din aspectele reformei era restructurarea esențială a sistemului de relații ale întreprinderilor cu bugetul privind defalcările din profit pe calea introducerii unui nou tip de plată – plata pentru fondurile productive, care consta din plata pentru fondurile fixe de producție și capitalul circulant normat. În esența sa, această plată prezenta cheltuielile economice ale întreprinderii în corespundere cu clasificarea lui A. Marshall. Plata se instituia în procente față de

valoarea de bilanț medie anuală a fondurilor fixe de producție și mijloacele circulante normate. Ratele erau diferențiate în funcție de ramura de activitate, structura fondurilor productive, nivelul rentabilității. Aceste procente erau similare indicatorului ratei de rentabilitate solicitate sau costului capitalului.

Concluzionând asupra teoriilor valorii promovate de către diferite școli ale gândirii economice se poate remarca că teoria economică modernă, bazată pe noua gândire economică, spre deosebire de teoria economiei clasice, care a declarat primordialitatea echilibrului financiar în procesul dezvoltării întreprinderii drept sarcină de bază a activității financiare a întreprinderii și studiază tendința maximizării veniturilor proprietarilor întreprinderilor, fapt care-și găsește exprimarea concretă în maximizarea valorii de piață a întreprinderii.

În prezent, această formulare a scopului de bază a activității financiare a întreprinderilor din țările cu economie de piață, este acceptată de marea majoritate a teoreticienilor și practicienilor din domeniul managementului financiar, care sunt de părere că ea exprimă și realizează într-un mod mult mai eficient și complex, altfel zis – optimal – interesele financiare ale proprietarilor întreprinderii.

Cu părere de rău, la întreprinderile din R. Moldova conceptul de gestiune a valorii, încă nu este pe larg răspândit, fapt ce este condiționat de caracterul imperfect al legislației, de existența dificultăților obiective ale perioadei de tranziție, inclusiv de nivelul insuficient al pregătirii pentru acest gen de activitate a top-managerilor din cadrul întreprinderilor.

Bibliografie:

1. Bran P. *Economica valorii* / P. Bran / București : Editura ASE, 2000. - 312 p
2. Damodaran A. *Damodaran on Valuation*. / A.Damodaran /. New York: John Wiley and Sons, 1994. -342 p.
3. Fama E.F. *Agency Problems and the Theory of the Firm* // The Journal of Political Economy, vol.88, pp. 288-307, 1980.
4. Marshall A. *Principiile științei economice*. Traducere din engleză – M.: 1993.
5. Modigliani F. and Miller M. *Corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction* /F. Modigliani and M. Miller // American Economic Review (June), 1963. p.433-443.
6. Коупленд Т., Коллер Т., Муррин Дж.. *Стоимость компаний: оценка и управление*. М., ЗАО «ОЛИМП-БИЗНЕС», 2005, 576 с.
7. *История экономических учений*. Художников А.Г., ред. М.: Инфра-М, 2004.

EVALUAREA AFIRMAȚIILOR CONDUCERII ENTITĂȚII ÎN PROCESUL ÎNTOCMIRII ȘI PREZENTĂRII RAPORTULUI DE AUDIT

Anatolie IACHIMOVSKI, conf. univ., dr.,
Catedra „Contabilitate și audit”, ASEM

Abstract: *Taking into account the new user objectives and the expectations of investors, thus linking the accounting part to the financial one, linking the processes to each other, it is necessary to point out at present the knowledge of the requirements of the professional standards in the field. The audit of the financial statements should seek to ensure that the procedures for data collection and processing are well established and permanently enforced. At the same time, the auditor may not be required to report matters that are beyond his control. Auditors need to be assured that the financial statements reflect the effect of fraud and that all the necessary details are stated.*

Ținând cont de noile obiective ale utilizatorilor și așteptări ale investitorilor, legând astfel partea contabilă de cea financiară, legând procesele între ele, apare necesitatea de a se puncta în prezent pe cunoașterea cerințelor standardelor profesionale în domeniu.

Misiunile de audit a situațiilor financiare, precum și serviciile conexe pot fi exercitate doar de către specialiști experimentați în domeniul contabilității. Această afirmație rezultă și din Declarațiile emise de Consiliul pentru Standarde Internaționale de Audit și Asigurare. Cu atât mai mult că scopul unui audit al situațiilor financiare constituie exprimarea opiniei auditorului referitoare la faptul, dacă situațiile

financiare ale entității sunt pregătite în toate aspectele semnificative, în conformitate cu cerințele stabilite față de acestea.

Concluzia în cauză este susținută prin afirmația ISA 200 „Obiective generale ale auditorului independent și desfășurarea unui audit în conformitate cu Standardele Internaționale de Audit” la paragraful trei. Standardele remarcă faptul că auditorul nu stabilește autenticitatea situațiilor financiare, ci își exprimă opinia referitor la autenticitatea sau veridicitatea situațiilor financiare, adică dacă situațiile financiare sunt pregătite în toate aspectele semnificative, în conformitate cu cadrul general de prezentare fidelă (paragraful 7 al ISA 700 „Formularea unei opinii și raportarea cu privire la situațiile financiare”).

Pentru exprimarea opiniei, Standardele de audit respective recomandă auditorului să utilizeze frazele: „situațiile financiare prezintă fidel, din toate punctele de vedere semnificative” sau „situațiile financiare oferă o imagine corectă și fidelă”, care sunt echivalente. Iar pentru constatarea imaginii veridice și complete, auditorul trebuie să caute și să acumuleze probe suficiente și adecvate pentru argumentarea răspunsurilor privind corespunderea:

- valorii proprietății cu datele bilanțului;
- rezultatelor activităților economico-financiare (profit sau pierdere) cu datele Situației de profit și pierderi;
- mărimii dividendelor calculate acționarilor și fondatorilor entității;
- valorii reale a creanțelor și posibilitățile efective de rambursare în timpul apropiat;
- sumelor creditelor și certitudinea lor în inexistența altor datorii nereflectate în bilanț;
- probabilitatea de falimentare a entității.

În baza acestor răspunsuri beneficiarii raportului de audit, fiind mai încrezuți în autenticitatea situațiilor financiare sunt mai siguri la luarea deciziilor de efectuare a investițiilor, de acordare a creditelor, de furnizare a materiei prime etc.

Scopul situațiilor financiare cu scop general, conform IAS 1 „Prezentarea situațiilor financiare” este de a satisface nevoile utilizatorilor care nu sunt în situația de a impune unei entități să întocmească rapoarte adaptate nevoilor lor specifice de informații. Prin satisfacerea nevoilor se subînțelege prezentarea unei informații accesibile investitorilor și creditorilor reali și potențiali referitor la situația financiară a entității, privind resursele economice și datoriile entității, componența activelor și a surselor de formare a acestora, precum și modificările lor.

În scrisoarea de afirmare prezentată de conducerea entității auditate în adresa auditorului se exprimă atitudinea faptului că această scrisoare se înscrie în cadrul auditului situațiilor financiare ale entității pentru exercițiul încheiat la 31 decembrie al anului de raportare financiară, care vizează exprimarea unei opinii asupra imaginii fidele pe care o dau situațiile financiare ale entității la sfârșitul anului, conform normelor contabile în vigoare.

Reprezentanții conducerii entității auditate prin intermediul scrisorii confirmă, în cunoștință de cauză și cu toată buna credință, privind declarațiile prezentate. Totodată se adeverește despre cunoștința de nici o iregularitate privind conducerea sau salariații care prezintă un rol important în definirea și funcționarea sistemului contabil și de control intern, susceptibile de a avea o incidență semnificativă asupra situațiilor financiare.

În finalul acestei scrisori se declară faptul că s-a prezentat toate registrele contabile, toată documentația aferentă și toate procesele-verbale ale adunărilor generale, ale consiliului de administrație, respectiv cele care s-au ținut la entitate.

Auditul situațiilor financiare trebuie să urmărească dacă procedurile de culegere și prelucrare a datelor sunt bine stabilite și permanent aplicate. Este unanim împărtășita ideea că e de datoria auditorului să depisteze încălcări ale legislației. În același timp, nu se poate pretinde auditorului să raporteze aspecte care nu țin de competența sa. Auditorii trebuie să ofere siguranța că situațiile financiare reflectă efectul fraudei și că sunt declarate toate detaliile necesare.

Fiecare etapă a misiunii de audit a situațiilor financiare presupune desfășurarea mai multor categorii de lucrări toate având rolul de a-i permite echipei de audit să obțină elementele probante necesare formulării opiniei de audit.

Greșelile în situațiile financiare pot fi comise nu doar din cauza nerespectării principiilor standardelor de contabilitate dar și din alte motive. Denaturările în evidența contabilă, conform ISA 240 „Responsabilitățile auditorului privind fraudă în cadrul unui audit al situațiilor financiare” pot apărea ca urmare a:

- manipulării înregistrărilor sau documentelor, falsificării sau denaturării acestora;

- utilizării nelegitime a activelor;
- distrugerii sau omiterii înregistrărilor ori a documentelor referitoare la rezultatele tranzacțiilor;
- înregistrării tranzacțiilor fictive;
- aplicării incorecte a politicilor contabile;
- comiterii erorilor aritmetice sau greșelilor în scris în documente primare, registre de evidență și alte date contabile;

- neglijării sau interpretării greșite a faptelor ce țin de activitatea economico-financiară a entității.

Pentru descoperirea erorilor și fraudelor, enumerate mai sus, se poate de extins procedurile recomandate de Standardele Internaționale de Audit și cele propuse de specialiștii în domeniu. De exemplu, suntem de părerea că la fel de efective în colectarea probelor de audit sunt și mijloace de descoperire a greșelilor la întocmirea situațiilor financiare, precum:

- inventarierea;
- analiza dinamică și structurală a indicatorilor din situațiile financiare;
- testarea înregistrărilor contabile;
- controlul logico-aritmetic;
- verificarea reciprocă a indicatorilor.

Când se declară că situațiile financiare oferă o imagine fidelă, în conformitate cu anumite criterii sau cu anumit referențiar contabil, conducerea face numeroase afirmații explicite sau implicite referitoare la recunoașterea, evaluarea, prezentarea și descrierea diferitelor structuri ale situațiilor financiare.

Recunoașterea este procesul de încorporare în bilanț sau în situația de profit și pierdere a unui element care:

- corespunde definiției date unei structuri a situațiilor financiare (activ, datorii, capital propriu, venituri și cheltuieli);
- este probabil ca orice beneficiu economic viitor asociat să intre sau să iasă în sau din entitate;
- elementul respectiv are un cost sau o valoare care poate fi evaluat(ă) în mod credibil.

Prezentarea și descrierea se referă la forma și conținutul informațiilor inclusiv a celor suplimentare din notele explicative. Afirmațiile sau aserțiunile făcute de conducere prin intermediul situațiilor financiare sunt grupate în diferite moduri, în continuare ne limităm la prezentarea structurii acestora conform următoarele tipuri:

- *afirmațiile* corelate cu denaturarea semnificativă pentru clasele de tranzacții;
- *afirmațiile* care sunt corelate cu solduri ale conturilor și prezentări;
- *afirmațiile* privind descrierea și prezentarea situației financiare.

Declarând că situațiile financiare sunt în conformitate cu cadrul general de raportare financiară aplicabil, conducerea implicit sau explicit face afirmații cu privire la recunoașterea, măsurarea, descrierea și prezentarea diferitelor elemente din situațiile financiare și prezentări aferente.

Tabelul 1

Categorii și forme de afirmații

<i>Categorii</i>	<i>Forme</i>	<i>Conținut</i>
(a) Afirmații cu privire la clasele de tranzacții și evenimente	Apariția	Tranzacțiile și evenimentele care au fost înregistrate au avut loc
	Exhaustivitate	Toate tranzacțiile și evenimentele care ar fi trebuit să fie înregistrate au fost înregistrate
	Exactitate	Valorile și alte date cu privire la tranzacțiile și evenimentele înregistrate au fost înregistrate corespunzător
	Data de închidere	Tranzacțiile și evenimentele au fost înregistrate în perioada contabilă corectă
	Clasificare	Tranzacțiile și evenimentele au fost înregistrate în conturile adecvate
(b) Afirmații despre soldurile conturilor la sfârșitul perioadei	Existența	Există active, datorii și participații la capitalul propriu
	Drepturi și obligații	Entitatea deține sau controlează drepturile la active, iar datoriile reprezintă obligațiile entității
	Exhaustivitatea	Toate activele, datoriile și participațiile la capitalul propriu care ar fi trebuit înregistrate au fost înregistrate
	Evaluare și	Activele, datoriile și participațiile la capitalul propriu sunt

	alocare	incluse în situațiile financiare la valorile corespunzătoare și orice ajustări de evaluare sau alocare ce rezultă din acestea sunt înregistrate corespunzător
(c) Afirmații privind descrierea și prezentarea	Apariția, drepturi și obligații	Evenimentele, tranzacțiile și alte aspecte prezentate au avut loc și sunt caracteristice entității
	Exhaustivitatea	Toate prezentările care ar fi trebuit incluse în situațiile financiare au fost incluse
	Clasificarea și gradul de înțelegere	Informațiile financiare sunt descrise și ilustrate corespunzător, iar prezentările sunt exprimate clar
	Exactitate și evaluare	Informațiile financiare și alte informații sunt prezentate corespunzător și la valorile adecvate

APARIȚIA. Conducerea entității declară că tranzacțiile și evenimentele care au fost înregistrate în contabilitate au avut loc, s-au produs în realitate și sunt legate de entitatea respectivă, nu s-a înregistrat nimic în plus, nu s-au admis supraevaluări. Aceasta permite auditorului să se asigure asupra completitudinii și valorii conturilor. De aceea, se recomandă reconcilierea rulajelor din balanța de verificare cu cele prezentate în registrele contabile. Se apreciază întocmirea în mod corespunzător a registrelor contabile.

EXHAUSTIVITATEA. Conducerea entității afirmă că toate tranzacțiile și evenimentele au fost înregistrate, că nu sunt omisiuni sau subevaluări. Se recomandă utilizarea procedurii de eșantionare în vederea obținerii probelor de audit cu privire la tratamentul contabil aplicat de entitate privind ținerea contabilității în cursul anului de raportare financiară. Pentru conturile cu variații semnificative se propune de a fi solicitate și primite explicații din partea conducerii entității auditate.

EXACTITATEA. Prin intermediul acestei afirmații se declară că tranzacțiile și operațiunile au fost evaluate și înregistrate în mod corespunzător cu grija cuvenită. Auditorul trebuie să obțină asigurarea cuvenită privind acuratețea și evaluarea conturilor, precum și faptul că acestea nu sunt denaturate semnificativ. În acest scop, se recomandă aplicarea procedurilor de audit cum ar fi: interviuarea și observarea.

DATA DE ÎNCHIDERE. Entitatea declară că tranzacțiile și operațiunile sau evenimentele au fost înregistrate în perioada contabilă corectă, cu respectarea cerințelor unei „contabilități de angajamente” și cu respectarea „principiului independenței exercițiului”. Se recomandă urmărirea înregistrării sumelor în contabilitate din punct de vedere al perioadei de realizare a tranzacției și a naturii tranzacției. În practică sunt cazuri când, pe parcursul verificărilor efectuate, sunt identificate facturi înregistrate în ianuarie anul următor, însă produsele au fost livrate către client în decembrie anul de raportare financiară. Luând în considerare prevederile independenței exercițiilor, auditorul în acest caz va propune entității auditate ajustări în vederea corectării în mod corespunzător a evidenței veniturilor la perioada la care acestea se referă.

CLASIFICAREA. Prin această afirmație conducerea entității declară că tranzacțiile și operațiunile au fost înregistrate sau imputate în grupe de conturi corespunzătoare: active imobilizate; active circulante; datorii curente, datorii pe termen lung.

EXISTENȚA. Conducerea entității declară că toate elementele de activ, de datorii și de capitaluri proprii reflectate în conturile contabile au existat la data bilanțului. De exemplu, se verifică dacă bunurile și cantitățile înscrise în factură se reconciliază cu cele din documentele de transport, totodată se urmărește dacă marfa a ajuns la client prin verificarea semnării de primire, iar neconformitățile identificate de auditor din acest punct de vedere sunt fixate în documentația de lucru. Se recomandă, pe bază de selecții auditorul să urmărească ca prețurile înscrise în comenzi să fie aceleași cu cele din factură.

DREPTURI ȘI OBLIGAȚII. Managerii afirmă că entitatea controlează beneficiile economice viitoare aferente resurselor din activul bilanțului și că datoriile sunt obligații actuale ale entității. Toate activele reprezintă drepturi ale entității, sunt controlate de entitate ca urmare a unui drept de proprietate sau drept de creanță. Toate datoriile sunt ale entității, nu ale acționarilor, managerilor, entităților afiliate etc. Se recomandă ca auditorul să discute cu reprezentanții entității chestiuni legate de modificările semnificative față de anul precedent și să verifice autenticitatea și valabilitatea contractelor încheiate pentru un eșantion format din cei mai importanți debitori și creditori.

EVALUAREA și ALOCAREA. Conducerea entității prin intermediul situațiilor financiare declară că soldurile conturilor au fost corect calculate, ținându-se seama și de ajustările pentru deprecieri sau pentru pierderile de valoare. Gruparea sau alocarea pe conturi se recomandă să fie efectuată în funcție de conținutul economic și forma juridică a elementelor aferente fiecărui cont contabil. De exemplu, verificarea alocării corecte a veniturilor la perioada la care se referă permite auditorul pentru a se asigura de acuratețea și valoarea corectă a veniturilor prezentate în Situația de profit și pierdere.

Prin intermediul observării și intervievării reprezentanților entității auditorul se va asigura asupra valorii și acurateței conturilor. Pe baza registrului contabil se va selecta eșantioane de tranzacții pentru care se va verifica documentația justificativă.

În practică, toate cazurile de raportare financiară incorectă este o problemă serioasă pentru contabilii care doresc să aplice corespunzător prevederile contabile, dar totodată este și o provocare pentru auditorii independenți. Auditul are ca obiectiv asigurarea că rulajele conturilor sunt prezentate corect în situațiile financiare în conformitate cu cadrul de raportare financiară aplicabil. La demararea auditului, auditorul mai întâi de toate va obține o înțelegere suficientă a termenilor și condițiilor misiunii.

Este necesar de accentuat și faptul că misiunile de audit sunt sursa unor recomandări valoroase și importante în vederea formulării și implementării strategiilor care vor asigura un avantaj competitiv superior entității în mediul concurențial al acesteia, și o vor ajuta să își atingă obiectivele stabilite. În acest sens, se recomandă de a fi luate în considerare afirmații specifice domeniului auditului financiar care se referă la:

- evaluări și reacții ale auditorilor la mediul de afaceri prin: identificarea schimbărilor necesare în abordarea misiunii de audit în condițiile crizei economico-financiare;
- caracterul integrator al web-ului semantic în culegerea și analiza datelor folosite de auditori pentru fundamentarea opiniei;
- utilizarea tehnologiei cloud computing pentru reducerea costurilor și optimizarea proceselor în activitatea de audit;
- analiza riscului de exploatare, financiar și de faliment asociat vânzării pe credit financiar.

În vederea identificării litigiilor și revendicărilor care implică entitatea și care pot genera un risc de denaturare semnificativă, se propune aplicarea următoarelor proceduri:

- interogarea conducerii și a altor persoane din cadrul entității, inclusiv consilierul juridic intern;
- revizuirea proceselor verbale ale reuniunilor persoanelor însărcinate cu guvernanta, corespondenței dintre entitate și consilierul său juridic extern;
- revizuirea conturilor de cheltuieli juridice.

Comiterea erorilor sau denaturarea intenționată a faptelor materiale legate de aplicarea incorectă a tratamentului contabil pot fi împărțite în două categorii: o reflectare a tranzacțiilor ilegale în situațiile financiare pentru perioada necorespunzătoare și înregistrarea lor în contabilitate. Având în vedere natura periodică a prezentării situațiilor financiare, chiar simple erori de recunoaștere a tranzacțiilor pot fi de mare importanță, în ciuda faptului că acestea pot fi compensate în următoarea perioadă de raportare.

În concluzie se poate de afirmat că auditorii trebuie să testeze punctele de vedere ale conducerii cu privire la afirmațiile expuse în situațiile financiare. Responsabilitatea conducerii este continuă, în timp ce opinia auditorului se bazează pe o situație stabilită la un moment dat. Publicul se așteaptă ca posibilitățile de fraudă să fie minimalizate. De aceea, conducerea entității trebuie să ia măsuri de organizare și menținere a sistemelor contabil și de control intern care să micșoreze șansele de raportare eronată a poziției și performanței financiare.

Referințe bibliografice:

1. *Legea privind activitatea de audit nr.61 din 16.03.2007* // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.117-126 din 10.08.2007.
2. *Manual de Standarde Internaționale de Audit și Control de Calitate. Codul Etic al Profesioniștilor Contabili* [online]. Disponibil: [http // www.minfin.md](http://www.minfin.md).
3. *Manual de Reglementări Internaționale de Audit, Asigurare și Etică* [online]. Disponibil: [http // www.minfin.md](http://www.minfin.md).
4. *Cadrul general conceptual pentru raportarea financiară emis de Consiliul pentru Standarde Internaționale de Contabilitate în septembrie 2010* [online]. Disponibil: <http://www.mf.gov.md>.
5. *Standardele Internaționale de Raportare Financiară la situația din 09.10.2013* [online]. Disponibil: <http://www.mf.gov.md>.

TRATAMENTE CONTABILE ȘI FISCALE PRIVIND REȚINEREA IMPOZITULUI PE VENIT LA SURSA DE PLATĂ

Viorica GUȚAN,
Ina MALECA,
UCCM

Abstract: *Income tax deduction at the source of payment is determined by the type of withholding: final or prepaid. The prepaid income tax deduction must be recalculated at the end of the fiscal year. Simultaneously, the annual change of the income tax rates makes it crucial to discuss the issue concerning the moment of calculating, paying, accounting and declaring the income tax in the case of carrying out the economic operations related to them during different fiscal years or periods.*

This article examines the accounting and tax related aspects of the problems mentioned above.

Contabilizarea **impozitului pe venit la sursa de plată** impune cercetarea particularităților privind modul de determinare, plată și declarare a acestuia.

Modul de calcul și reținere a impozitului pe venit la sursa de plată este reglementat de prevederile:

- capitolului 15 din CF „Reținerea impozitului la sursa de plată” [1];
- Regulamentului cu privire la reținerea impozitului pe venit din salariu și din alte plăți efectuate de către patron în folosul angajatului, precum și din plățile achitate în folosul persoanelor fizice care nu practică activitate de întreprinzător pentru serviciile prestate și/sau efectuarea de lucrări aprobat prin Hotărârea de Guvern nr. 697 din 22.08.2014 [2];
- Regulamentului cu privire la reținerea impozitului pe venit la sursa de plată din alte plăți decât salariu, conform Anexei nr. 3 la Hotărârea de Guvern nr. 77 din 30.01.2008 [3].

Subiecți ai impunerii la sursa de plată sunt:

- ✓ angajații entităților care prestează o anumită muncă;
- ✓ persoane fizice care nu desfășoară activitate de întreprinzător, dar prestează servicii și/sau efectuează lucrări;
- ✓ cetățenii Republicii Moldova;
- ✓ cetățenii străini și apatrizii;
- ✓ agenții economici rezidenți și nerezidenți;
- ✓ reprezentanțele permanente ale nerezidenților pe teritoriul Republicii Moldova.

Obiectul impunerii la sursa de plată sunt:

- *pentru angajați* - venitul sub formă monetară și/sau nemonetară îndreptat spre achitare în folosul acestora sub formă de salarii (inclusiv prime și facilități), exceptând scutirile și deducerile la care au dreptul angajații, precum și venitul îndreptat spre achitare sub formă de alte surse de venit impozabile, indicate în art. 18 din CF [1];

- *pentru persoane fizice care nu desfășoară activitate de întreprinzător, dar prestează servicii și/sau efectuează lucrări* - venitul sub formă monetară și/sau nemonetară îndreptat spre achitare în folosul acestora pentru prestarea serviciilor sau executarea lucrărilor, precum și facilitățile acordate, exceptând deducerile la care au dreptul acestea;

- *pentru cetățeni RM, cetățenii străini și apatrizii:*

a) venitul îndreptat spre achitare în folosul lor, altul decât cel sub formă de salarii, inclusiv în formă nemonetară, care reprezintă surse de venit impozabile, indicate în art. 18 din CF [1];

b) sumele dobânzilor și royalty (redevențelor) achitate în folosul lor;

c) veniturile indicate la art. 90¹ din CF [1], achitate în folosul lor, din care se efectuează reținerea finală la sursa de plată.

- *pentru persoane fizice și juridice nerezidente* - sumele veniturilor indicate în art. 71 din CF.

Impozitul pe venit la sursa de plată poate fi grupat în:

- ✓ declarat și recalculat ulterior (**reținere prealabilă**);
- ✓ nu urmează a fi declarat și recalculat ulterior (**reținere finală**).

Reținerea finală a impozitului pe venit înseamnă că aceste venituri deja impozitate nu se includ în componența venitului brut și nu se declară anual de beneficiar.

Reținerea finală a impozitului pe venit se face din următoarele venituri:

- câștiguri de la jocurile cu noroc și/sau pariurile sportive¹;
- veniturile obținute de către persoane fizice, care nu desfășoară activitate de întreprinzător, de la transmiterea în posesie și/sau folosință (locațiune, arendă, uzufruct) proprietății mobiliare și imobiliare, cu excepția arendei terenurilor agricole²;
- dividende, suma retrasă din capitalul social aferentă majorării capitalului social din repartizarea profitului net și/sau altor surse recunoscute în capitalul propriu între acționari (asociați), în conformitate cu cota de participatie depusă în capitalul social, începând cu perioada fiscală 2010-2011³;
- royalty achitate persoanelor fizice⁴;
- plățile efectuate în folosul persoanelor fizice, cu excepție întreprinzătorilor individuali și a gospodăriilor țărănești (de fermier), pe veniturile obținute de către acestea aferente livrării producției din fitotehnie și horticultură în formă naturală, inclusiv a nucilor și a produselor derivate din nuci, și a producției din zootehnie în formă naturală, în masă vie și sacrificată, cu excepția laptelui natural⁵;
- plățile efectuate în folosul persoanelor fizice, cu excepție întreprinzătorilor individuali și a gospodăriilor țărănești (de fermier), pe veniturile obținute de către acestea aferente desfaceii prin unitățile comerțului de consignație a mărfurilor⁶.

Modul de determinare, plată și declarare a impozitului pe venit reținut la sursa de plată are următoarele particularități:

- impozitul pe venit se reține numai la momentul (perioada) în care a avut loc plata venitului supus impunerii, indiferent de perioada calculării și contabilizării acestui venit sau plăți;
- mărimea impozitului se calculează în funcție de cotele impozitului pe venit stabilite de legislația în vigoare în anul reținerii, de tipul venitului și/sau plății efectuate și poziția de rezident sau nerezident a beneficiarului;
- impozitul pe venit se reține din plățile efectuate în favoarea beneficiarului care le consideră ca impozit pe venit achitat la bugetul de stat în avans în cursul anului de gestiune;
- obligația de a calcula, reține la sursa de plată și de a achita corect și în termen impozitul pe venit este a plătitorului, indiferent dacă au fost sau nu stipulate în contracte, facturi sau note de plată mărimea acestui impozit de reținut;
- impozitul pe venit se reține la sursa de plată din plățile efectuate atât în favoarea rezidenților, cât și nerezidenților și se deosebește în funcție de cota și baza impozabilă;
- în cazul achitării venitului sub formă nemonetară, impozitul pe venit se reține la sursa de plată având ca bază evaluarea venitului la prețuri de piață conform Codului fiscal și modului stabilit de Guvernul R.M.

În anul 2017 s-au modificat unele cote ale impozitului pe venit la sursa de plată potrivit Legii nr. 281 din 16 decembrie 2016. Astfel, cota impozitului pe venit reținut la sursa de plată din plățile potrivit art. 90 alin (3⁵) din Codul fiscal efectuate în folosul persoanelor fizice pe veniturile obținute de către acestea aferente livrării producției din fitotehnie și horticultură în formă naturală, inclusiv a nucilor și a produselor derivate din nuci, și a producției din zootehnie în formă naturală, în masă vie și sacrificată, cu excepția laptelui natural constituie 3 % în anul 2017 față de 2 % în anul 2016.

În prezent, avem situații în care agenții economici au cumparat de la persoane fizice în 2016 producția din fitotehnie și horticultură în baza actului de achiziții, care conține suma produselor achiziționate, precum și valoarea impozitului pe venit la cota de 2%, iar plata pentru mărfurile achiziționate în anul 2016 nu a fost efectuată.

Plata în numerar se va face în 2017, în condițiile în care cota impozitului pe venit constituie 3%. Deoarece impozitul pe venit se reține de la beneficiar la momentul plății venitului unei persoane, atunci apare întrebarea: în ce mărime se va face reținerea impozitului pe venit la sursa de plată și cum se va reflecta această tranzacție în evidența contabilă, dacă impozitul pe venit la sursa de plată se achită potrivit metodei contabilității de casă?

Prin contabilitate de casă se înțelege metoda conform căreia:

¹ articolul 90¹ alin. (3³) din Codul fiscal;

² articolul 90¹ alin. (3) și articolul 90¹ alin. (3⁴) din Codul fiscal;

³ articolul 90¹ alin. (3¹) din Codul fiscal;

⁴ articolul 90¹ alin. (3¹) din Codul fiscal;

⁵ articolul 90¹ alin. (3⁵) din Codul fiscal;

⁶ articolul 90¹ alin. (3⁶) din Codul fiscal;

a) venitul este raportat la anul fiscal în care acesta este obținut în mijloace bănești sau sub formă de proprietate materială;

b) deducerea se permite în anul fiscal pe parcursul căruia au fost suportate cheltuielile, cu excepția cazurilor când aceste cheltuieli trebuie raportate la un alt an fiscal, în scopul reflectării corecte a venitului.

Totodată, pot fi aplicate în situația prezentată prevederile articolului 7 alin. (1¹) din Codul fiscal, potrivit căruia modificările și/sau completările Codului fiscal și ale legilor privind punere în aplicare a titlurilor Codului fiscal se pun în aplicare peste 180 de zile calendaristice de la data publicării legii de modificare și/sau de completare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova?

Totodată, în cazul în care Legea cu privire la modificările și completările la Codul Fiscal stabilește data intrării sale în vigoare, prevederile art. 7 alin. (1¹) nu sunt aplicate. Temei pentru această poziție sunt prevederile art. 76 din Constituția Republicii Moldova, potrivit căreia intrarea în vigoare a Legii are loc la data publicării, sau în termenul prevăzut în lege. Deci, Legea nr. 281 din 16 decembrie 2016, cu privire la art. 90 alin (3⁵) din Codul fiscal, a stabilit data intrării în vigoare - 1 ianuarie 2017.

Concomitent, art. 46 „Activitatea și neretroactivitatea actului legislativ” a Legii nr. 780 din 27 decembrie 2001 „Privind actele legislative”, a remarcat faptul că un act legislativ este valabil numai pentru perioada în care el are puterea, și nu poate avea efect retroactiv, sau aplicat după expirarea termenului. Au efect retroactiv doar actele legislative prin care se stabilesc sancțiuni mai blânde.

Luând în considerare problema enunțată în continuare vom prezenta un exemplu convențional privind ordinea de reflecție în contabilitate a achiziționării produselor agricole de la care se reține impozitul pe venit conform art. 90 alin (3⁵) din Codul fiscal.

Exemplul 1. Pe 10 decembrie 2016 „Universalcoop din Anenii Noi” a achiziționat produse agricole de la o persoană fizică în valoare de 1700 de lei, care s-a perfectat prin actul de achiziție. În acest caz, impozitului pe venit la sursa de plată a fost calculat în mărime de 2% - 34 de lei.

Achitarea plății către persoana fizică s-a produs pe 9 ianuarie 2017.

„Universalcoop din Anenii Noi” a înregistrat următoarele formule contabile:

1) Achiziționarea produselor agricole în decembrie 2016:

Debit contul 211 "Materiale", subcontul 2111 "Materii prime și materiale de bază"

- 1 700,00 lei

Credit contul 544 "Alte datorii curente", subcontul 5442 "Alte datorii calculate curente"

- 1 700,00 lei.

Valoarea venitului spre achitare persoanei fizice pentru produsele agricole achiziționate potrivit actului de achiziție în anul 2016 constituie 1 666 lei [1 700.00 - (1 700.00 x 2%)].

În 2017, utilizând cota de 3% „Universalcoop din Anenii Noi” are obligația să achite persoanei fizice 1649,00 lei [1 700.00 - (1 700.00 x 3%)], iar impozitul pe venit reținut la sursa de plată va constitui suma de 51,00 lei.

În scopul de a ușura povara fiscală a persoanei fizice unele entități pot decide să plătească diferența din contul entității, care constituie 17 lei sau 1% (3% - 2%). În astfel de cazuri, este necesar să conturăm consecințele fiscale - și anume, că aceste sume nu se permit spre deducere în scopuri fiscale.

Deci, în scopul îndeplinirii prevederilor Codului fiscal și Legii nr. 281 din 16 decembrie 2016 impozitul pe venit reținut la sursa de plată trebuie să fie calculat în mărime de 3 %.

2) Reținerea impozitului pe venit la sursa de plată a persoanei fizice pe veniturile obținute de la livrarea produselor sale agricole în anul 2017 în sumă de 51 lei (1 700 x 3%) se va reflecta:

Debit contul 544 "Alte datorii curente", subcontul 5442 "Alte datorii calculate curente"

- 51,00 lei

Credit contul 534 „Datorii față de buget”, subcontul 5343 „Datorii privind impozitul pe venit reținut la sursă de plată”

- 51,00 lei.

3) Achitarea datoriei față de persoana fizică se va înregistra la suma de 1 649 lei (1700 -51) prin formula contabilă :

Debit contul 544 "Alte datorii curente", subcontul 5442 "Alte datorii calculate curente"

- 1 649,00 lei

Credit contul 241 „Casa”

- 1 649,00 lei

4) Achitarea în buget a impozitului pe venit la sursa de plată se va înregistra:

Debit contul 534 „Datorii față de buget”, subcontul 5343 „Datorii privind impozitul pe venit reținut la sursă de plată”

- 51,00 lei

Credit contul 242 „Conturi curente la sursa de plată”

- 51,00 lei.

Recalcularea impozitului pe venit la sursa de plată se va efectua în baza notei contabile.

Impozitul pe venit reținut la sursa de plată se varsă la buget la locul de reședință al persoanei care efectuează aceste rețineri, dacă legislația nu prevede altfel.

Declararea și achitarea sumei impozitului pe venit reținut la sursa de plată se efectuează lunar, prin prezentarea până la data de 25 a lunii următoare lunii în care au fost efectuate plățile a ***Dării de seamă privind suma veniturii achitat și impozitul pe venit reținut din acesta (forma IRV 14)***.

Până la data de 25 a lunii următoare lunii încheierii anului fiscal se prezintă SFS ***Nota de informare privind salariul și alte plăți efectuate de către patron în folosul angajaților, precum și plățile achitate rezidenților din alte surse de venit decât salariu (IALS 14)***.

Bibliografia:

1. Codul fiscal al Republicii Moldova. Disponibil pe <http://www.fisc.md>
2. Regulamentului cu privire la reținerea impozitului pe venit din salariu și din alte plăți efectuate de către patron în folosul angajatului, precum și din plățile achitate în folosul persoanelor fizice care nu practică activitate de întreprinzător pentru serviciile prestate și/sau efectuarea de lucrări nr. 697 din 22.08.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 256-260 din 29.08.2014.
3. Regulamentul cu privire la reținerea impozitului pe venit la sursa de plată din alte plăți decât salariu, conform Anexei nr. 3 la Hotărârea de Guvern nr. 77 din 30.01.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 174 din 15.02.2008.

POLITICA TARIFARA: SEMNIFICAȚIA ȘI IMPACTUL ASUPRA PERFORMANȚEI FINANCIARE A OPERATORILOR DE TELECOMUNICAȚII

Galina BĂDICU, conf. univ., dr.,
Academia de Studii Economice a Moldovei

Abstract: *The telecommunications sector is continually developing with a high level of service diversity. The competitiveness of telecommunication service providers is directly dependent on the tariff policy, which influences the way in which revenues and expenses are measured and reflected, respective financial results. Providing various attractive service packages with competitive user tariffs allows service providers to increase profits. Tariff plan depends on average monthly traffic, subscription fee, number of users etc. Due to the competitive situation on the telecommunication services market, the tariff policy, is not constant, is it reviewed periodically. This study aims to show the significance of the tariff policy in the context of the competitive struggle and the eloquent impact on the financial performance of the telecom operators.*

Introducere. Sectorul telecomunicațiilor din RM a cunoscut, în ultimii ani, o dezvoltare rapidă, pe fondul unor evoluții internaționale dinamice, reprezentând, în același timp una din prioritățile dezvoltării economico-sociale a țării noastre. Sectorul a suferit procese de restructurare, privatizare și liberalizare, toate acestea în condițiile unor evoluții tehnologice spectaculoase. Acest sector, crucial pentru întreaga economie, pentru apărare, pentru sănătate și educație, cu impact asupra activităților zilnice ale fiecărui cetățean evoluează rapid în întreaga lume. Provocarea dată pentru sectorul de telecomunicații este de a fi în continuare performant, competitiv, dar și durabil, recunoscând faptul că pe termen lung, creșterea performanței depinde de durabilitate. În acest context, rețeaua de telecomunicații trebuie să facă față nevoilor tot mai mari de a comunica, asigurând schimbul rapid și sigur al informațiilor. Dezvoltarea mijloacelor de telecomunicații grăbește luarea deciziilor fluxului informațional, circulația banilor și odată cu acestea contribuie la creșterea veniturii naționale, și implicit, la ridicarea nivelului de trai al populației.

Această dezvoltare a condus și la apariția unui număr tot mai mare de reglementări. Acestea conțin atât norme specifice domeniului - *unul foarte tehnic* - cât și aspecte care țin de domeniul *liberalizării piețelor de servicii și stimularea concurenței*. Reglementările normative au ca scop aducerea prevederilor naționale în corespundere cu principalele obiective și direcții de dezvoltare din Pachetul de Directive ale UE pentru telecomunicații. Ele nu înseamnă neapărat și deținerea de către stat a controlului asupra entităților din sectorul dat. Reglementările pot fi utile atât în plan social, cât și economic.

Din punct de vedere social, reglementarea poate fi necesară pentru a-i proteja pe cei interesați, acest lucru nefiind posibil în condițiile în care operatorii de servicii activează doar pentru obținerea profiturilor prestabilite.

Din punct de vedere economic, reglementarea poate fi necesară pentru a asigura condiții de funcționare optime și de a controla anumite activități din sectorul nominalizat, care necesită investiții enorme în infrastructură, în rețele de telecomunicații, sume care odată investite nu pot fi recuperate prin atribuirea unor noi destinații activelor respective.

În scopul orientării acțiunii sale operatorii de telecomunicații trebuie să dispună de informații cât mai ample ce caracterizează activitatea desfășurată, dintre care un loc important revine costurilor, în baza cărora se elaborează și aprobă **politica tarifară**. **Obiectivul politicii tarifare** constă în diferențierea maximală a planurilor de tarifare în condiții avantajoase pentru satisfacerea cerințelor abonaților/utilizatorilor și au impact asupra performanței financiare.

Material și metodă. Studiul se bazează pe problemele existente în sectorul telecomunicațiilor într-un șir de entități prestatoare de servicii din Republica Moldova. Drept suport metodologic au servit prevederile legislației în acest domeniu, iar în calitate de metode de cercetare s-au utilizat analiza, sinteza și generalizarea. Demersul științific al studiului are la bază informații provenite din reglementările legislative specifice, literatura și practica de specialitate.

Rezultatele cercetării și discuții. Sectorul de telecomunicații este în continuă dezvoltare cu o diversitate accentuată de servicii și mărfuri inteligente, care diferă, ca prestație în parte, luată în cazuri diferite, în funcție de abonat/utilizator, de prestator, de loc, de moment etc.

Conform datelor raportului privind evoluția pieței de telecomunicații în anul 2016, serviciile de acces la Internet mobil și la Internet fix au continuat să fie cele mai dinamice piețe în sectorul telecomunicațiilor. Principalii indicatori ai acestor piețe (*volumul de vânzări, numărul de utilizatori, rata de penetrare a serviciilor, traficul de date*) au înregistrat cele mai mari creșteri¹.

Serviciile se creează pe măsură ce se derulează procesul de prestare, neexistând decalaj în timp între prestația ca atare și consumul rezultatului său. Faptul că transferul de informații poate apărea între abonați, aflați în diferite zone, necesită implicarea mai multor entități conectate prin linii și canale de comunicare într-un singur proces tehnologic, asigurând transmiterea de informații, care coincide în timp de la expeditor la beneficiar.

Serviciile de telecomunicații, de regulă, sunt furnizate contra plată, inclusiv cu plata în avans², care rezidă, în întregime sau în principal, în transportul semnalelor prin rețelele de telecomunicații³. Studiul denotă că furnizorul serviciilor de telecomunicații nu poate produce servicii unilateral, deoarece el mai îndeplinește și anumite funcții operaționale, la etapele specifice de acces, intrare, tranzit ale informației. De fapt, operatorul serviciilor de telecomunicații, participând la o etapă concretă de prelucrare a informației, **deservește** procesul de producție cu anumite mijloace de telecomunicații și **prestează, pe de o parte**, servicii asociate cu trecerea semnalelor prin canalele deținute de el (prin echipamentul său), *iar pe de altă parte*, operatorul serviciilor de telecomunicații suportă cheltuieli, care reprezintă plata pentru serviciile oferite de alți operatori ai serviciilor de telecomunicații asociate cu trecerea semnalelor prin canalele acestora (prin echipamentele lor).

Sectorul de telecomunicații se deosebește de celelalte sectoare ale economiei naționale și se caracterizează prin anumite particularități de dezvoltare⁴: *intangibilitatea serviciilor, interdependența serviciilor, inseparabilitatea proceselor de prestare și consum ale serviciilor de telecomunicații, variabilitatea serviciilor de telecomunicații, calitatea serviciilor, disproporționalitatea traficului în rețeaua de telecomunicații*.

Entitățile ce prestează servicii de telecomunicații sunt influențate de o varietate de factori, care sunt specifici, în general, economiei naționale, dar și caracteristici sectorului de telecomunicații: *sociali, demografici, cu caracter tehnologic, economic și de reglementare etc*⁵.

Competitivitatea furnizorilor serviciilor de telecomunicații este direct dependentă de **politica tarifară**. Reglementarea tarifară la entitățile de telecomunicații este determinată de tarifele aprobate de

¹[http://www.anrceti.md/files/filefield/Evolutia_Pietei_2016\(rom\).pdf](http://www.anrceti.md/files/filefield/Evolutia_Pietei_2016(rom).pdf)

²Legea comunicațiilor electronice nr.241-XVI din 15.11.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr. 51-54/155 din 14.03, art. 21.

³Legea comunicațiilor electronice. Doc. citat, art. 2.

⁴Bucur V., Bădicu G. *Contabilitatea rezultatelor financiare și performanța entităților de telecomunicații*. Monografie. Chișinău: ASEM, 2015. p.p. 17-22.

⁵Bucur V., Bădicu G. Op. citată. p.p. 23-44.

Agencia Națională privind reglementarea în Comunicații Electronice și Tehnologii Informaționale (*în continuare*, ANRCETI), precum și de cele aprobate de entitate în parte.

ANRCETI desemnează furnizorii cu putere semnificativă în acordarea serviciilor de telefonie, identifică piețele relevante, impune, menține, modifică sau retrage obligațiile speciale preventive față de furnizori pe piețele corespunzătoare. Studiul denotă faptul că operatorii serviciilor de telecomunicații cu putere semnificativă pe piață trebuie să respecte unele condiții, precum: orientarea tarifelor pentru serviciile cu amănuntul de telefonie fixă la costuri și ținerea contabilității separate pe unități de afaceri și tipuri de servicii.

Autorul a investigat influența politicii tarifare asupra activității de telecomunicații și a constatat că, în cazul Moldtelecom SA, actorii principali în promovarea politicii statului aferentă serviciilor de telecomunicații sunt: Guvernul, Ministerul Economiei, ANRCETI, Ministerul Tehnologiei Informațiilor și Comunicațiilor, și însăși Moldtelecom SA. În cazul dat, Guvernul consultă aprobarea tarifelor pentru serviciile publice de telefonie fixă furnizate persoanelor fizice de către furnizorii cu putere semnificativă pe piața relevantă a serviciilor. Totodată, ANRCETI efectuează reglementarea tarifelor și prețurilor aplicate în cadrul rețelelor și serviciilor de telecomunicații, în conformitate cu prevederile Legii Comunicațiilor electronice și elaborează cu consultarea prealabilă a autorității pentru protecția concurenței, a metodologiei de stabilire a prețurilor sau tarifelor pentru serviciile de telefonie fixă, furnizate utilizatorilor finali de către furnizorii cu putere semnificativă pe piața relevantă¹.

Obiectivul politicii tarifare constă în diferențierea maximală a planurilor de tarifare în condiții avantajoase pentru satisfacerea cerințelor utilizatorilor și au impact asupra rezultatelor financiare. Investigațiile denotă că, ofertele tarifare propuse de furnizori sunt divizate în funcție de următoarele criterii: *costul unui minut de conversație; numărul de apeluri per abonat; durata medie a unui apel; timpul de tarifare: din prima secundă, a zecea, etc.; abonament lunar în funcție de minutele incluse; abonament lunar în funcție de canalele de televiziune; abonament lunar în funcție de viteza Internetului (Mbps); costul unui post de abonat pe lună.*

Costul unui minut depinde direct de volumul lunar al apelurilor per abonat. Pentru acei abonați care au un volum mai mare, tarifele sunt mai scăzute în comparație cu cei ce au un volum mai mic. Modul de tarifare afectează mărimea tarifului și se determină în funcție de durata convorbirilor. Timpul de tarifare importă (contează) pentru abonații ce au un volum mare de apeluri scurte, adică până la un minut. Practica demonstrează că entitățile de telecomunicații folosesc tarife combinate (mixte) la determinarea planului tarifar. Se deosebesc următoarele tipuri de tarife utilizate în practica entităților de telecomunicații:

✓ **abonament**, în care mărimea plății este constantă pentru perioada de facturare, indiferent de volumul serviciilor consumate. Plata pentru serviciile prestate se achită la primirea facturii în care se includ doar serviciile prestate în luna precedentă;

✓ **într-o unitate de timp**, în care mărimea plății depinde de durata tuturor apelurilor inițiate de abonat în perioada de facturare. Unitatea de timp se stabilește de operatorul de telecomunicații în conformitate cu prevederile Licenței și este specificată în Contract;

✓ **pentru fiecare serviciu prestat**, în care suma este determinată conform serviciilor real prestate.

Tarifele combinate rezultă din particularitățile sectorului de telecomunicații, care se caracterizează prin: *cheltuieli costisitoare privind atragerea noilor abonați și stimularea acestora în utilizarea noilor servicii, investiții majore în dezvoltarea rețelelor de telecomunicații, reglementarea doar a unor servicii de telecomunicații.*

Managerii unei entități prestatoare de servicii, în domeniul telecomunicațiilor, trebuie să fie foarte prudenți în determinarea tarifelor deoarece acesta este singurul element al mixtului de marketing care aduce venit, toate celelalte elemente necesitând numai cheltuieli. Totodată, tariful este important și pentru un alt motiv: abonații îl folosesc drept indiciu pentru a-și forma o părere despre serviciul dorit. Astfel, tariful poate mări încrederea utilizatorului în serviciu sau poate determina pierderea ei. De asemenea, tariful poate ridica nivelul așteptărilor abonaților sau îl poate coborî. În consecință, stabilirea corectă a tarifelor reprezintă un demers deosebit de important în serviciile de telecomunicații datorită intangibilității lor.

În acest context, tariful devine, un indicator de bază al calității serviciului, care transmite informații despre serviciile furnizate de o entitate prestatoare de servicii în domeniul telecomunicațiilor. De aceea,

¹Legea comunicațiilor electronice. Doc. citat, art. 9.

operatorii de telecomunicații trebuie să desfășoare în permanență o activitate de cercetare a valorii percepute de utilizator a serviciilor prestate. Pentru aceasta, se va ține cont de unele reguli, precum:

✓ **Tariful serviciilor trebuie stabilit în funcție de costul de prestare al acestora**, astfel încât să recupereze toate costurile variabile și constante, și bineînțeles, să realizeze o marjă de profit.

În opinia noastră, factorii tehnologici specifici serviciilor de telecomunicații influențează foarte mult modul de determinare a tarifelor. Astfel, monitorizarea serviciilor prin utilizarea sistemelor complexe de facturare software-hardware, prestarea cărora are loc prin aplicarea anumitor tehnologii și standarde avansate, prin care se reglementează calitatea, precum și existența diverselor posibilități de reîncărcare a contului de către abonat, impune operatorii de telecomunicații să aplice diverse planuri tarifare și oferte promoționale. De exemplu, *servicii multiplay* (câteva tipuri de servicii într-un singur pachet).

Investigațiile relevă că există neclarități în contabilitatea serviciilor multiplay, începând cu modul de recunoaștere a veniturilor în cazul diverselor posibilități de achitare a serviciilor și finalizând cu repartizarea, pe tipuri de servicii în cadrul aceluiași abonament, a veniturilor și cheltuielilor, care, în consecință, denaturează obiectivitatea rezultatelor financiare.

✓ **Tariful serviciilor trebuie orientat în funcție de concurență**, fiind vorba despre practicarea tarifelor similare, eventual mai reduse, în situația prestării unor servicii asemănătoare cu ale concurenților, iar în cadrul unor servicii diferite își va evidenția în mod corespunzător tarifele.

Crearea condițiilor de concurență pe piața telecomunicațiilor constituie factorul de bază, care determină succesul operatorilor serviciilor de telecomunicații în prestarea unei game largi de servicii înalt calitative. Penetrarea continuă a telefoniei mobile conduce la o luptă concurențială acerbă pentru atragerea de noi abonați și menținerea celor existenți.

În contextul luptei concurențiale, operatorii serviciilor de telecomunicații încearcă să mărească baza de abonați prin: *utilizarea diverselor instrumente de marketing aferente nivelului de satisfacție și loialitate al bazei de abonați și de stabilire a prețurilor, respectiv prin dezvoltarea infrastructurii și extinderea oportună a rețelelor de telecomunicații, introducerea de noi produse și servicii.*

Competitivitatea furnizorilor serviciilor de telecomunicații depinde și de politica promoțională, care influențează modul de evaluare și reflectare în contabilitate a veniturilor și cheltuielilor. Furnizorii prezintă oferte speciale în funcție de situația competitivă pe piața serviciilor de telecomunicații sau în funcție de oportunitățile și obiectivele acestora. Diversitatea promoțiilor constă în: oferte la portare, conectare ori transfer de la PostPay la PrePay, noi opțiuni Internet Mobil, trafic de fidelitate, telefoane la 1 leu, convorbiri gratuite și nelimitate între angajați (abonament corporativ), internet divertisment etc.

În scopul menținerii și atragerii abonaților, precum și pentru nivelul de satisfacție și loialitate a bazei de abonați, operatorii de telecomunicații acordă reduceri. În esență, orice reducere diminuează tarifele declarate anterior de operator. Reducerile acordate cu scopul menținerii bazei de abonați și de promovare a noilor servicii pe piață conduc, în mare măsură, la pierderi. Un obstacol care trebuie depășit în cazul practicării unor reduceri, este acela de a convinge utilizatorul că tariful redus nu este în detrimentul calității. Utilizatorul trebuie să perceapă tariful redus ca o valoare mai mare pentru cât plătește. Alt obstacol este aceea de a menține costurile reduse pentru a permite crearea de profit.

În acest caz, apar probleme la recunoașterea corectă a costului vânzărilor, care constă în determinarea momentului de recunoaștere a casării valorii stocurilor: *în momentul luării deciziei privind vânzare telefoanelor la un preț mai mic decât cost vânzărilor sau în momentul vânzării stocurilor.* Dacă operatorul ia decizie de finanțare a telefoanelor procurate pe cont propriu, atunci tratează reducerile ca cheltuieli de marketing și le reflectă în perioada de gestiune promoțională. De asemenea, operatorul le poate trata ca cheltuieli de atragerea a clienților recunoscându-le ca anticipate. Datorită faptului că, SNC „Venituri” prevede recunoașterea în aceeași perioadă de gestiune a veniturilor și cheltuielilor aferente unora și aceluiași fapte economice, corect ar fi contabilizarea acestora ca cheltuieli curente.

Pentru extinderea rețelelor de telecomunicații și dezvoltarea infrastructurii, entitățile importă echipamentele necesare și-și asumă riscurile asociate cu diferențele de curs valutar și cu o posibilă creștere a prețurilor la echipamente. În consecință, au impact negativ asupra performanței financiare a entității, deoarece conduc la costuri mari și, concomitent, la diminuarea profitului.

✓ **Tariful serviciilor trebuie bazat pe valoare.** Este firesc faptul, că utilizatorul serviciilor de telecomunicații nu va plăti mai mult pentru un serviciu, dacă consideră că nu merită. În cazul în care utilizatorii nu sunt siguri de valoarea pe care o vor primi achitând un anumit serviciu oferit de operatorii

de telecomunicații, pot decide să rămână clienții unei entități pe care deja o cunosc, sau pot decide să nu apeleze deloc acel serviciu.

Concluzii. Situația sectorului de telecomunicații este una neobișnuită, ea constituie o serie de particularități, care fac ca sistemul de tarifyare și de contabilitate al entităților să fie unul aparte. Complexitatea proceselor și activităților de prestare a serviciilor se caracteriză prin varietatea serviciilor de interconectare, numărul foarte mare de abonați/utilizatori, parteneri de afaceri și dealeri, care, concomitent, pot profita de diverse servicii, diversitatea și complexitatea costurilor care se acumulează la nivelul rețelei de telecomunicații, pe elemente ale rețelei, pe servicii în cadrul elementelor de rețea etc. Cea mai mare parte a serviciilor de telecomunicații reprezintă domenii de interferență între ele, de asemenea, domenii în care unele tipuri de servicii ocupă o poziție dominantă sau sunt singure în măsura de a satisface nevoile particulare. Abundența noilor servicii, tehnologii de telecomunicații și diverse posibilități de reîncărcare a contului, precum și competitivitatea furnizorilor serviciilor de telecomunicații impun un anumit mod de determinare a tarifelor pentru servicii, care să reflecte obiectiv performanța operatorilor de telecomunicații.

Referințe bibliografice:

1. BUCUR V., BĂDICU G. *Contabilitatea rezultatelor financiare și performanța entităților de telecomunicații*. Monografie. Chișinău: ASEM, 2015. 304 p.
2. Evoluția pieței de comunicații electronice în anul 2016. Disponibil pe: [http://www.anrceti.md/files/filefield/Evolutia_Pietei_2016\(rom\).pdf](http://www.anrceti.md/files/filefield/Evolutia_Pietei_2016(rom).pdf)
3. *Legea comunicațiilor electronice nr.241-XVI din 15.11.2007*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr. 51-54/155 din 14.03.
4. *SNC „Venituri”*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013. nr. 233-237 (4551-4555) din 22.10.2013.
5. www.anrceti.md

INSTRUMENTE FINANCIARE – CONCEPT ȘI ABORDARE

Georgeta COVALIOV-RUSU, drd .,
ASEM

Abstract: *The article examines the conceptual approaches in the sphere of financial instruments according to international regulations. The article analyzes the conceptual boundaries of financial instruments, their classification into financial asset, financial liability and equity instrument. An explicit illustration of how to recognize the financial asset and financial liability provides financial statement users more opportunities on how to understand the concept of financial instrument. The conclusion is that with the complex confrontation of financial instruments, a more accurate and clear accounting is needed in order to exclude the mystery witch surrounds them.*

Cuvinte cheie: *instrumente financiare, activ financiar, datorie financiară, instrument de capitaluri proprii.*

J.E.L. classification: G23

INTRODUCERE

Fiecare pagină citită în plus, fiecare idee, fiecare analiză și multele întrebări ce apar mereu în încercarea de a studia câte un aspect analizat, aduc aminte de vorbele lui Thomas Carlyle care spunea „să mergi până unde poți vedea cu ochii, iar atunci când vei ajunge acolo vei fi capabil să vezi mai departe”. Apare convingerea, că aceasta este o senzație comună oricărui cercetător care își propune să desfășoare un studiu, fie el cât de mic, dar temeinic derulat, însă e imposibil de a nu sublinia varietatea problemelor ridicate de un subiect precum contabilitatea instrumentelor financiare. Pentru a ajunge la esența contabilă este necesară în primul rând delimitarea conceptuală a ceea ce va reprezenta obiectul unei analize, încadrarea corespunzătoare a instrumentelor financiare în mediul lor ambiant, în speță piețele de capital și abia apoi se poate vorbi de tratamente contabile.

Atunci când sunt menționate situațiile financiare, regulile joacă un rol important în asigurarea

clarității și comparabilității informației furnizate, dar în același timp, realitatea este, că unele reguli din cadrul actualelor standarde au luat naștere tocmai în lipsa unor principii sau fiind ghidate după careva principii necorespunzătoare. Identificarea principiilor pentru contabilizarea instrumentelor financiare nu reprezintă deloc o sarcină ușoară, esența economică fiind de multe ori dificil de extras din pânzele ideologice financiare dezvoltate de experți în domeniul finanțelor. Mai mult chiar, există păreri că atunci când sânt menționate instrumentele financiare este vorba despre un sistem bazat pe principii, chiar în cazul referențialului contabil internațional¹.

În rezultat apare o sarcină dificilă, care necesită o dezvăluire cât mai amplă aferent aspectelor legate de instrumentele financiare, în special cele derivate, cu scopul de a le asigura acestora dreptul la o analiză corectă.

Spre deosebire de disciplinele care intră sub incidența unor legi naturale, contabilitatea reprezintă un instrument al comportamentului uman, fiind construită și utilizată după scopuri specifice ale indivizilor. De asemenea, este extrem de important de recunoscut faptul că teoria contabilă este strâns corelată cu practica contabilă, teoriile rupte de realitate nu au nici o finalitate. Principalul scop al teoriilor contabile este de a explica practicile contabile curente și de a oferi fundamentul necesar dezvoltării viitoare a acestor practici. Teoriile contabile reprezintă un concept modern dacă să fie comparat cu alte domenii precum fizica și matematica, contabilitatea dezvoltându-se prin intermediul unui set de instrumente de înregistrare a activității sau tranzacțiilor.

DELIMITĂRILE CONCEPTUALE AFERENT INSTRUMENTELOR FINANCIARE

Abordarea unor elemente cheie din punctul de vedere al contabilității instrumentelor financiare, identifică maniera în care elementele aparțin unor teorii și curente de cercetare distincte care pot fi îmbinate în cadrul principalelor categorii de studii derulate asupra piețelor de capital. Scopul realizării acestor corelații este de a defini principalele direcții de analiză, precum și identificarea unei teorii generale corespunzătoare caracterului complex al tematicii abordate, aceasta necesitând realizarea unui studiu de caz în același spirit generalist.

Ar fi bine de abordat în primul rând delimitările conceptuale ale instrumentelor financiare în scopul contabilizării lor, detaliind problematica clasificării instrumentelor financiare în categoria activelor financiare, a datoriilor financiare și respectiv a instrumentelor de capitaluri proprii². Este binevenită ilustrarea diversității complexe a instrumentelor financiare ce urmează a fi clasificate în categoriile menționate.

Principiile ce ghidează entitățile în prezent în clasificarea și delimitarea, din perspectiva emitentului, sunt stipulate în Standardul Internațional de Contabilitate 32 Instrumente financiare: prezentare. Conform prevederilor IAS 32, instrumentul reprezintă un contract ce generează în același timp un activ financiar pentru o entitate și o datorie financiară sau un instrument de capitaluri proprii pentru o altă entitate³.

Este necesară realizarea încă din acest punct a distincției între așa numitele active reale (nefinanciare) și respectiv activele financiare, primele făcând referire la acele active ce au valoare intrinsecă datorită utilității lor (bunurile tangibile și intangibile), în timp ce cele din urmă reprezintă drepturi asupra activelor reale. În mod implicit, datoriile financiare sunt considerate contrapartida activelor financiare. Extinzând astfel definiția instrumentului financiar, sunt incluse în această categorie și acele contracte de cumpărare sau vânzare a unui element nefinanciar care poate fi decontat net în numerar sau în alt instrument financiar, prin schimbul de instrumente financiare, cu excepția contractelor începute și continuate în scopul primirii sau livrării unui element nefinanciar în conformitate cu cerințele de achiziție, vânzare sau utilizare preconizate ale entității⁴. Multe contracte de mărfuri au formă standardizată și sunt tranzacționate pe piețe organizate aproape la fel cu instrumentele financiare derivate, putând fi ușor vândute sau cumpărate contra numerar, datorită cotării pentru tranzacționare la bursă, schimbându-și astfel deținătorul de mai multe ori. Cu toate acestea părțile care vând sau cumpără contractul tranzacționează în fapt marfa de bază. Capacitatea de a vinde sau cumpăra un contract pe mărfuri contra numerar, ușurința realizării acestor tranzacții și posibilitatea negocierii unei decontări cu numerar a obligației de a livra marfa sau a dreptului de a o primi, nu modifică caracterul fundamental al contractului într-o manieră ce ar crea un instrument financiar. Există totuși posibilitatea ca unele contracte

¹ EPSTEIN, B.J. NACH, R. R. BRAGG, S.M. *Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles* (GAAP 2008), 86

² KPMG, 2008, p.167

³ IASB, 2009, p. 1418

⁴ IASB, 2009, p. 1417

de cumpărare sau vânzare a elementelor nefinanciare să se concretizeze în instrumente financiare, atunci când pot fi decontate net sau prin schimbul instrumentelor financiare, sau în care elementul nefinanciar este ușor convertibil în numerar. De asemenea există posibilitatea ca unele contracte să facă referire la mărfuri fără a implica decontarea prin livrarea sau primirea fizică a mărfii, specificând decontarea prin plăți de numerar care sunt determinate corespunzător unei formule din contract, și nu prin plata unor sume fixe.

Înțelegerea clară a definițiilor cuprinse în IAS 32 și IAS 39 este necesară nu numai realizării unei delimitări conceptuale adecvate a instrumentelor financiare, ci și aplicabilității practice a acestora, întrucât practicienii în domeniu fac în cele mai dese cazuri referință la definiții. Angajamentul dintre acestea determină consecințe economice clare, cu o posibilitate redusă sau chiar inexistentă de a fi evitate, de regulă datorită puterii executorii a angajamentului. Contrar faptului că prin contract tindem să facem apel la conotațiile sale ca instrument juridic trebuie să analizăm chestiunea de natură și nu aspectul juridic, pentru a determina dacă există un contract sau o obligație contractuală.

CLASIFICAREA INSTRUMENTELOR FINANCIARE

Instrumentele financiare includ atât instrumente primare, cum ar fi creanțele, datoriile și instrumentele de capitaluri proprii, cât și instrumentele financiare derivate, cum ar fi contractele futures, contractele forward și opțiunile financiare. Standardul Internațional de Contabilitate 39 Instrumente financiare: recunoaștere și evaluare le definește ca instrumente financiare nederivate și derivate¹. De asemenea IAS 39 stipulează că pentru a clasifica un instrument financiar ca fiind derivat este necesar ca acesta să întrunească simultan următoarele trei caracteristici:

1. valoarea sa se modifică ca reacție la variațiile anumitor rate ale dobânzii, prețului unui instrument financiar, prețului mărfurilor, cursurilor de schimb valutar, indicilor de preț, ratingului de credit sau indicelui de creditare, sau în alte variabile, cu condiția că, în cazul unei variabile nefinanciare, aceasta să nu fie specifică unei părți contractuale;

2. nu solicită nici o investiție inițială netă sau solicită o investiție inițială netă care este mai mică decât s-ar cere pentru alte tipuri de contracte care se așteaptă să aibă reacții similare la modificările factorilor pieței și

3. este decontat la o dată viitoare².

Utilizatorii informațiilor furnizate prin intermediul situațiilor financiare consideră extrem de importantă realizarea distincției între datoriile financiare și instrumentele de capitaluri proprii. Cele mai importante motive fiind preocupările cu privire la solvabilitatea entității, diluarea interesului de proprietar în capitalurile proprii ale entității, obligațiile ce pot solicita utilizarea numerarului sau a altor active, prioritatea drepturilor asupra activelor entității sau identificarea acelor instrumente care generează un interes de proprietar în capitalurile proprii ale unei entități. În acest context, am menționa dificila sarcină pe care o au organismele profesionale în vederea elaborării în cel mai scurt timp a unui model care să permită clar și simplu delimitarea datoriilor financiare de instrumentele de capitaluri proprii, fiind aplicabil și celor mai complexe instrumente financiare.

SPECIFICUL ABORDĂRII NOȚIUNII DE ACTIV FINANCIAR

Reieșind din conținutul definiției, prin activ financiar putem înțelege orice activ care reprezintă:

1. numerar,

2. un instrument de capitaluri proprii al unei alte entități,

3. un drept contractual

a) de a primi numerar sau un alt activ financiar de la o altă entitate, sau

b) de a schimba active financiare sau datorii financiare cu altă entitate în condiții care sunt potențial favorabile entității, sau

4. un contract care va fi sau poate fi decontat în propriile instrumente de capitaluri proprii ale entității³. Se are în vedere un instrument financiar nederivat ce impune sau poate impune entității primirea unui număr variabil al propriilor instrumente de capitaluri proprii, fie la un instrument derivat ce va fi sau va putea fi decontat altfel decât prin schimbul unei sume fixe de numerar sau al unui alt activ financiar pentru un număr fix din instrumentele de capitaluri proprii ale entității. Se susține așadar faptul că instrumentele de capitaluri proprii ale entității nu includ instrumentele care sunt ele însele contracte

¹ DUȚESCU A. “Ghid pentru înțelegerea și aplicarea IAS 32 Instrumente financiare: prezentare” Editura CECCAR, București 2004, p.43

² DUȚESCU A. “Ghid pentru înțelegerea și aplicarea IAS 32 Instrumente financiare: prezentare” Editura CECCAR, București 2004, p.113

³ IASB, 2009, p.1418

pentru primirea sau livrarea propriilor instrumente de capitaluri proprii ale entității.

Exemple de active financiare pot fi:

- numerarul (moneda),
- efectele comerciale de încasat,
- conturile de creanțe,
- împrumuturile de încasat,
- obligațiuni de încasat etc.

Cheltuielile înregistrate în avans nu reprezintă active financiare în virtutea faptului că nu este respectată definiția, beneficiile economice viitoare asociate făcând referire la primirea de bunuri sau servicii, și nu dreptul de a primi numerar sau un alt activ financiar¹.

DATORIA FINANCIARĂ: DEFINIȚIE ȘI GENERALITĂȚI

Definiția datoriei financiare face referire la:

1. obligație contractuală de a ceda lichidități sau un alt activ financiar unei alte entități sau de a schimba active financiare sau alte datorii financiare cu altă entitate în condiții care sunt potențial nefavorabile pentru entitate sau

2. un contract care va fi sau poate fi decontat în propriile instrumente de capitaluri proprii ale entității.

Contractul care poate fi decontat în propriile instrumente de capitaluri proprii constituie un instrument financiar ce impune sau poate impune entității livrarea unui număr variabil din propriile instrumente de capitaluri proprii sau cea a unui instrument derivat ce va fi sau va putea fi decontat altfel decât prin schimbul unei sume fixe de numerar sau al unui alt activ financiar pentru un număr fix din propriile instrumente de capitaluri proprii ale entității.

În categoria datoriilor financiare care reprezintă o obligație contractuală, se încadrează datoriile comerciale, efectele comerciale de plătit, împrumuturile de plătit, obligațiunile de plătit etc².

Venitul înregistrat în avans nu reprezintă o datorie financiară datorită faptului că fluxul de ieșire de beneficii economice asociate reprezintă furnizarea de bunuri și servicii, și nu o obligație contractuală de a plăti în numerar sau prin alt activ financiar. Datoriile ce nu sunt contractuale nu reprezintă nici ele datorii financiare, chiar dacă presupun plăți în numerar, spre exemplu impozitul pe profit și alte obligații implicite ce nu au la bază un contract, nefiind considerate datorii financiare.

INSTRUMENT DE CAPITALURI PROPRII: DELIMITARE ȘI RECUNOAȘTERE

Instrumentul de capitaluri proprii este orice contract care certifică existența unui interes în activele unei entități după deducerea tuturor datoriilor sale³.

O problemă extrem de sensibilă o constituie delimitarea datoriilor financiare de instrumentele de capitaluri proprii⁴. Analistii și contabilii susțin că multe forme de instrumente de capitaluri proprii diferă de datoriile financiare, în esență, într-o măsură relativ mică. Ca urmare, acestea au condus la formularea de către IASB a unor principii ce permite delimitarea de către emitent între instrumentele financiare ca datorie financiară sau ca instrument de capitaluri proprii, accentul punându-se pe natura angajamentului și nu pe forma sa.

În concluzie, un instrument financiar este un instrument de capitaluri proprii doar dacă acesta îndeplinește simultan două condiții clar enunțate:

1) instrumentul nu include o obligație contractuală de a ceda lichidități sau un alt activ financiar unei alte entități sau de a schimba active financiare sau datorii financiare cu o altă entitate în condiții potențial nefavorabile pentru emitent;

2) instrumentul va fi sau poate fi decontat în instrumente de capitaluri proprii ale emitentului, caz în care, nu trebuie să includă obligația contractuală pentru emitent de a ceda un număr variabil din propriile sale instrumente de capitaluri proprii sau va fi decontat de emitentul care schimbă o sumă fixă de numerar sau un alt activ financiar pentru un număr fix din propriile sale instrumente de capitaluri proprii.

Aceste principii impun ca propriile instrumente de capitaluri proprii ale emitentului să nu includă instrumente care sunt ele însele contracte de primire sau de livrare viitoare a propriilor instrumente de

¹ АВЕРЧЕВ И.В. *Международные стандарты финансовой отчетности IFRS – Basis 1000 примеров применения* Издательство Рид Групп, 2011, p.116

² EPSTEIN, B.J. NACH, R. R. BRAGG, S.M. *Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles (GAAP 2008)*, p.239

³ IASB, 2009, p.1419

⁴ FABOZZI, FRANK J.; FRANCO MODIGLIANI (2009). *Capital Markets: Institutions and Instruments: 4th edition*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2009, p.56

capitaluri proprii ale emitentului (acestea găsiindu-și locul în rândul activelor financiare și respectiv a datoriilor financiare).

CONCLUZII

Specificul demersului științific asumat constituie necesitatea realizării unor delimitări, definiții și clasificări din perspectiva referențialelor contabile. Astfel, la sfârșitul anilor '80 FASB și SEC identificau 14 categorii distincte de instrumente financiare derivate pe care le considerau a fi disponibile la momentul respective¹. De atunci însă lumea derivatelor a suferit schimbări dramatice, nu numai din punctul de vedere al creșterii disponibilității și tranzacționării lor, dar și al produselor odată considerate ca fiind „exotice” ce au devenit treptat comune, în timp ce noutatea din punct de vedere al structurii produselor create a devenit un avantaj competitiv major. De departe cea mai benefică evoluție înregistrată în cursul anilor '90 și ulterior, constă în creșterea importanței pe care bancherii și investitorii o acordă riscului, atât organismele de reglementare cât și entitățile bine conduse concentrându-se asupra mijloacelor de control al expunerilor actuale sau potențiale la riscuri, și creând în acest sens noi componente ale legislației și reglementărilor.

Din punctul de vedere al exploziei înregistrate în domeniul instrumentelor financiare derivate, acesta a determinat de asemenea unele schimbări, făcând ca aceste instrumente să nu mai apară doar sub forma unor active și datorii extra-bilanțiere cu semnificație redusă². Ele reprezintă astăzi părți distincte legate de activitățile de bază reflectate în bilanțul entităților, nu numai în cazul băncilor și a altor instituții financiare, dar și a unei game variate de alte entități.

Actualmente, bancherii, investitorii, organismele de reglementare și analiștii financiari se confruntă cu o complexitate crescândă datorită interrelațiilor și corelațiilor încorporate practic în toate instrumentele financiare moderne. Pe lângă aceste aspecte trebuie de ținut cont și de perspectiva contabilă, nu mai puțin problematică, în multe cazuri și reglementări naționale, prezentarea informațiilor cu privire la instrumentele financiare fiind răspândite în cadrul notelor la situațiile financiare și sunt deplin înțelese de un număr relativ restrâns de persoane. Majoritatea investitorilor și profesioniștilor în domeniul financiar sunt înconjurați de misterul aferent derivatelor, și adesea frustrați de unele dintre efectele acestora asupra gradului de expunere pe care îl generează entitățile, dar și de implicațiile asupra bilanțului contabil.

Contabilitatea instrumentelor financiare derivate a creat mereu o serie de dezbateri și argumente aprinse între practicieni, mai ales cu privire la bazele de evaluare ale derivatelor utilizate în cadrul acoperirii împotriva riscurilor, la aspectele legate de prezentarea informației și câștigurile și pierderile aferente.

Referințe bibliografice:

1. Bryce, R. (2002), *Pipe Dreams: Greed, Ego and the Death of Enron*, Public Affairs (Perseus Books Group) New York
2. Epstein, B.J. Nach, R. Bragg, S.M. (2008) *Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles (GAAP 2008)*, John Wiley & Sons, New Jersey
3. Huiian, M.C. (2008), *Instrumente financiare: tratamente și opțiuni contabile*, Editura CECCAR, București
4. IASB, (2009), *Financial Instruments A guide through the official text of IAS 32, IAS 39 and IFRS 7*
5. Fabozzi, Frank J.; Franco Modigliani (2009). *Capital Markets: Institutions and Instruments: 4th edition*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall
6. IAS 39 “Instrumente financiare: recunoaștere și evaluare”/
Available at:<<http://mf.gov.md/actnorm/contabil/standartraport>> [Accessed 20 march 2016].
7. IAS 32 “Instrumente financiare: prezentare”
Available at:<<http://mf.gov.md/actnorm/contabil/standartraport>> [Accessed 20 march 2016].
8. IFRS 7 “Instrumente financiare: informații de furnizat”
Available at:<<http://mf.gov.md/actnorm/contabil/standartraport>> [Accessed 20 march 2016].
9. IFRS 13 ”Evaluarea la valoarea justă”
Available at:<<http://mf.gov.md/actnorm/contabil/standartraport>> [Accessed 20 march 2016].
10. IFRS 9 “Instrumente financiare”
Available at:<<http://mf.gov.md/actnorm/contabil/standartraport>> [Accessed 20 march 2016].

¹ HUIAN, M.C. (2008), *Instrumente financiare: tratamente și opțiuni contabile*, Editura CECCAR, București, 2008, p. 93

² BRYCE, R. (2002), *Pipe Dreams: Greed, Ego and the Death of Enron*, Public Affairs (Perseus Books Group) New York Bryce R., 2002, p.26

11. Аверчев И.В. Международные стандарты финансовой отчетности IFRS – Basis 1000 примеров применения Издательство Рид Групп, 2011
12. Duțescu A. “Ghid pentru înțelegerea și aplicarea IAS 32 Instrumente financiare: prezentare” Editura CECCAR, București 2004
13. Duțescu A “Ghid pentru înțelegerea și aplicarea IAS 39 Instrumente financiare: recunoaștere și evaluare” Editura CECCAR, București 2004
14. KPMG «МСФО: точка зрения КПМГ» Издательство Альпина Бизнес Букс, 2008

DESEMNAREA PROCENTUALĂ- O NOUĂ SURSĂ DE FINANȚARE PENTRU ORGANIZAȚIILE NECOMERCIALE

**Ina MALECA,
Djulieta PRODAN,**

Universitatea Cooperatist Comercială din Moldova

***Abstract:** Non-commercial organizations in the Republic of Moldova have acquired by the law the possibility of benefiting from a new financing source – percentage designations in an amount of 2% of the income taxes intended to be paid by the physical persons previous year. This mechanism assists as an instrument of a participatory democracy. This is a possibility of the citizens to participate in the public budgeting process allocation, being a new in the Republic of Moldova. The purpose of the investigation is to study the order of the rollout of the percentage designation mechanism and to identify the benefits of this designation.*

Organizațiile necomerciale din Republica Moldova au dobândit prin lege posibilitatea de a beneficia de o sursă nouă de finanțare – desemnări procentuale de 2% din suma impozitului pe venitul persoanelor fizice pentru anul precedent.

Desemnarea procentuală este procesul în care persoanele fizice plătitoare de impozite direcționează 2% din suma impozitului pe venit obținut în anul precedent către beneficiarii acestei desemnări.

Desemnarea procentuală nu este o donație, deoarece persoana fizică nu cheltuie nimic din propriul patrimoniu, ci doar redirecționează o parte din suma aferentă bugetului de stat către sectorul neguvernamental. Mai degrabă acest mecanism este un instrument de democrație participativă. Adică este o posibilitate de participare a cetățenilor în procesul de repartizare a bugetului public, ceea ce anterior era doar atribuția statului.

În țările din Europa Centrală și de Est funcționează încă din anii 1990-2000 astfel de mecanisme, care permit persoanelor fizice direcționarea unei părți din impozitul pe venit achitat bugetului către sectorul neguvernamental. În Republica Moldova acest drept a apărut odată cu votarea în Parlament a Legii nr. 158 din 18 iulie 2014 [2], care a modificat Codul Fiscal nr. 1163 din 24 aprilie 1997 [1]. Dar ea nu era funcțională și ulterior mecanismul desemnării procentuale a fost îmbunătățit de Parlament prin prin Legea nr. 177 din 21 iulie 2016 [3].

Astfel, Codului Fiscal prevede că contribuabilul persoană fizică rezidentă, care nu are datorii la impozitul pe venit pentru perioadele fiscale anterioare este în drept de a desemna un quantum procentual de 2% din suma impozitului pe venit calculat anual la buget către unul dintre beneficiarii desemnării procentuale¹.

Conform aceluiaș act normativ beneficiarii desemnării procentuale sînt:

a) asociațiile obștești, fundațiile și instituțiile private înregistrate în Republica Moldova care desfășoară activități de utilitate publică în conformitate cu art.30 al Legii cu privire la asociațiile obștești [4], cu condiția că acestea își desfășoară activitatea timp de cel puțin un an pînă la solicitarea înregistrării în lista Beneficiarilor desemnării procentuale și nu au datorii la bugetul public național pentru perioadele fiscale anterioare;

b) cultele religioase și părțile componente ale acestora înregistrate în Republica Moldova care desfășoară activități sociale, morale, culturale sau de caritate, cu condiția că acestea își desfășoară

¹ art. 15² alin. (1) din Codul fiscal nr.1163-XIII din 24 aprilie 1997

activitatea timp de cel puțin un an pînă la solicitarea înregistrării în Lista beneficiarilor desemnării procentuale și nu au datorii la bugetul public național pentru perioadele fiscale anterioare.

Guvernul, la rîndul său, a elaborat un instrument de aplicare a prevederilor Codului Fiscal și anume Regulamentul cu privire la mecanismul desemnării procentuale [6]¹.

În acest context au dreptul de a beneficia de mecanismul de desemnare procentuală²:

1) asociațiile obștești, fundațiile și instituțiile private care întrunesc cumulativ următoarele condiții:

a) desfășoară activități de utilitate publică în conformitate cu art. 30 din Legea nr. 837-XIII cu privire la asociațiile obștești din 17 mai 1996[4];

b) activează cel puțin un an pînă la solicitarea înregistrării în Lista beneficiarilor desemnării procentuale;

c) nu au datorii la bugetul public național pentru perioadele fiscale anterioare;

2) cultele religioase și părțile componente ale acestora care întrunesc cumulativ următoarele condiții:

a) desfășoară activități sociale, morale, culturale sau de caritate potrivit art. 15 alin. (6) din Legea nr. 125-XVI din 11 mai 2007[5];

b) activează cel puțin un an pînă la solicitarea înregistrării în Lista beneficiarilor desemnării procentuale;

c) nu au datorii la bugetul public național pentru perioadele fiscale anterioare.

Desemnarea procentuală a devenit real posibilă de a fi efectuată începând cu 1 ianuarie 2017 din venitul declarat pentru anul 2016. Pentru a putea fi aplicat eficient și ușor mecanismul de desemnare procentuală, a fost introdusă o secțiune specială în declarația persoanei fizice cu privire la impozitul pe venit. Persoana fizică indică în declarația persoanei fizice cu privire la impozitul pe venit pentru perioada fiscală corespunzătoare, codul fiscal al beneficiarului în secțiunea corespunzătoare desemnării procentuale, cu condiția achitării integrale și în termen a impozitului pe venit pentru perioada fiscală pentru care s-a făcut desemnarea. Este de menționat, că poate fi introdus un singur beneficiar din Lista beneficiarilor desemnării procentuale, publicată anual de către Ministerul Justiției³. Ulterior are loc procedura de validare a acestei desemnări de către Serviciul Fiscal de Stat, care ia decizia pînă la 30 iunie a anului în care a avut loc desemnarea⁴. În caz că nu se respectă vre-o cerință a Codului Fiscal desemnarea poate să nu fie validată⁵.

Regulamentul anterior menționat prevede și un șir de reguli și restricții și pentru beneficiarii desemnării procentuale, adică organizațiile neguvernamentale care vor să beneficieze de aceste defalcări. O primă sarcină, în acest context a organizațiilor necomerciale este să parcurgă întreaga procedură pentru a beneficia de mecanismul de desemnare procentuală. Solicitanții trebuie să depună la Ministerul Justiției o cerere de înregistrare în Lista beneficiarilor desemnării procentuale de o formă stabilită. În caz că organizația necomercială beneficiază de astfel de desemnări ea poate redirecționa mijloacele obținute doar în următoarele scopuri:

1. susținerii:

a) activităților de utilitate publică prevăzute la art. 30 din Legea nr. 837-XIII din 17 mai 1996, desfășurate de asociațiile obștești, fundațiile și instituțiile private[4];

b) activităților sociale, morale, culturale sau de caritate potrivit art. 15 alin. (6) din Legea nr. 125-XVI din 11 mai 2007[5], desfășurate de cultele religioase și părțile lor componente;

2. acoperirii cheltuielilor administrative în următoarea mărime din suma totală a desemnărilor procentuale primite:

a) 50% – dacă suma obținută este de pînă la 50000 lei inclusiv;

b) 40% – dacă suma obținută este mai mare 50000 și nu depășește 100000 lei;

c) 30% – dacă suma obținută este mai mare de 100000 și nu depășește 500000 lei;

d) 25% – dacă suma obținută este mai mare de 500000 lei.

Sumele primite ca rezultat a desemnării procentuale pot fi utilizate timp de două perioade fiscale consecutive după perioada în care a avut loc desemnarea. Organizațiile necomerciale care au beneficiat de mijloace financiare în urma desemnării procentuale au obligația să depună rapoarte financiare privind

¹ Hotărârea Guvernului nr. 1286 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la mecanismul Desemnării procentuale din 02 noiembrie 2016

² art.3 din Regulamentul cu privire la mecanismul desemnării procentuale

³ art.18 din Regulamentul cu privire la mecanismul desemnării procentuale

⁴ art.19 din Regulamentul cu privire la mecanismul desemnării procentuale

⁵ art.20 din Regulamentul cu privire la mecanismul desemnării procentuale

utilizarea după destinație și în termenele stabilite de legislație a acestor sume. Dacă beneficiarii desemnării procentuale nu au folosit mijloacele conform destinației în acest termen, ei trebuie să restituie bugetului sumele neutilizate până la data depunerii raportului privind modul de utilizare a sumelor de desemnare procentuală.

Autorii consideră un beneficiu absolut pentru societate a apariției posibilității desemnării procentuale, care se concretizează în următoarele:

- ✓ susținerea sectorului neguvernamental;
- ✓ crearea și promovarea unei culturi și tradiții de filantropie cetățenilor și de cunoștere a mediului de activitate a sectorului neguvernamental;
- ✓ crearea unui motiv de concurență în plus între organizațiile necomerciale și de comunicare mai eficientă a acestora cu cetățenii;
- ✓ posibilitatea participării cetățenilor la repartizarea bugetului public.

Bibliografia:

1. Codul fiscal al Republicii Moldova. Disponibil pe <http://www.fisc.md>;
2. Legea nr. 158 privind modificarea și completarea unor acte legislative din 18 iulie 2014. Disponibilă pe <http://lex.justice.md/md/354331/>;
3. Legea nr. 177 privind modificarea și completarea unor acte legislative din 21 iulie 2016. Disponibilă pe <http://lex.justice.md/md/366190/>;
4. Legea nr. 837 cu privire la asociațiile obștești din 17 mai 1996. Disponibilă pe <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=325424>;
5. Legea nr. 125-XVI privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie din 11 mai 2007 Disponibilă pe <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=324889>;
6. Hotărârea Guvernului nr. 1286 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la mecanismul desemnării procentuale din 02 noiembrie 2016. Disponibilă pe <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=367801>;
7. Regulamentul cu privire la mecanismul desemnării procentuale. Disponibil pe <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=367801>.

FUNDAMENTELE EVOLUȚIEI CONTABILITĂȚII MANAGERIALE

Iuliana ȚUGULSCHI, dr. conf. univ.,
Rodica CUȘMĂUNSA, dr. conf. univ.,
ASEM

Abstract: *The relevance of the present article reside in the fact that both the national and international accounting regulatory framework miss to mention clearly the scope of the managerial accounting.*

The present article discusses the place and the role of the managerial accounting within the economic sciences, starting from its narrow interpretation and as a subsystem of the overall accounting and putting an emphasis on its research as a seprate area. As such, the managerial accounting is intended to take over some of the functions of the financial accounting, as well as to exercise the managerial objectives during the decision-making.

Cuvinte cheie: *contabilitate managerială, contabilitate de gestiune, calcularea costurilor, poziționare strategică, sisteme de gestiune, control intern, situații financiare.*

Jel: M 11, 40, 41, 49

INTRODUCERE

În condițiile dezvoltării durabile a economiei, cerințele de bază față de informația contabilă impun relevanță, oportunitate, obiectivitate și neutralitate în procesul decizional. Însă, odată cu creșterea solicitărilor față de modul de prezentare a informației conform IFRS aceste cerințe sunt vădit insuficiente, deoarece pe lângă faptul că informația trebuie să fie utilă utilizatorilor interni și externi, ea trebuie să servească în calitate un suport de netăgăduit în scopuri de prognozare, analiză și control. Aceasta

presupune participarea activă a informației la luarea deciziilor în mod operativ și adecvat situației proceselor de producție, spre a o îmbunătăți, a o desăvârși, și ca rezultat apare necesitatea imperioasă a contabilității gestionare. Din aceste considerente, este necesar primordial de a stabili locul și conținutul economic al acesteia.

GENERALITĂȚI CU PRIVIRE LA CONTABILITATEA MANAGERIALĂ

Necătfînd la interesul major față de obiectul de studiu al contabilității manageriale, opiniile specialiștilor privind conținutul, rolul și locul acesteia în cadrul științelor economice și în sistemul de gestionare a entității diferă și până în prezent provoacă discuții. În literatura de specialitate acesteia s-au împărțit pornind de la tratarea îngustă (drept subsistem a contabilității) la cea vastă, atribuindu-i un obiect propriu de studiu și cuprinzând toate funcțiile de gestiune în vederea luării deciziilor manageriale. În unele țări dezvoltate această problemă a fost soluționată prin divizarea contabilității în două subsisteme: financiară și managerială (de gestiune), iar în altele se evidențiază și un al treilea subsistem, și anume cel al contabilității fiscale.

În Republica Moldova pentru prima dată termenul de contabilitate de gestiune a fost definit în Legea contabilității nr. 113-XVI din 27.04.2007 conform căreia „prin contabilitate de gestiune se subînțelege un sistem de colectare, prelucrare, pregătire și transmitere a informației contabile pentru planificarea, calcularea costurilor, verificarea și analiza executării bugetelor, în scopul pregătirii rapoartelor interne pentru luarea deciziilor manageriale”¹. În practica internațională, contabilitatea de gestiune era cunoscută încă din anul 1885 odată cu plasarea în Franța a primului manual de acest fel. Însă, divizarea oficială a contabilității în financiară și managerială (de gestiune) se consideră elaborarea de către Asociația americană de contabili în 1972 a programei în domeniul contabilității manageriale pentru obținerea diplomei de contabil – analitic.

În literatura de specialitate termenii de „contabilitate managerială” și „contabilitate de gestiune”, de regulă, se tratează ca sinonime. Referindu-ne la literatura anglo-saxonă și americană se aplică preponderent termenul de contabilitate managerială care este definită ca un proces de înregistrare, generalizare, prelucrare, transmitere și analiză a informațiilor în scopul bugetării, contabilizării și controlului activității entității. În literatura francofonă de specialitate, predomină noțiunea de contabilitate de gestiune, care deține așa funcții principale precum contabilitatea, previzionarea și calcularea costului de producție, determinarea abaterilor costurilor efective de la cele standard, precum și furnizarea informațiilor necesare procesului decizional. Totodată termenii nominalizați sunt utilizați ca identici fără a face distincție între aceștia.

În acest context, economiștii Călin O., Man M., Nedelcu M. susțin că „contabilitatea managerială sau de gestiune este o contabilitate internă care a fost creată pentru a furniza managerilor informațiile necesare în vederea conducerii unei afaceri. Ea este necesară pentru controlul activității interne a unității și în primul rînd pentru controlul procesului de producție”². Principala sarcină a acestei contabilități constă în înregistrarea costurilor de producție și calcularea costului, precum și furnizarea datelor managementului entității pentru adoptarea deciziilor manageriale.

Unii autori însă fac distincție dintre contabilitatea managerială și cea de gestiune. Astfel, Caraiani C., Dumitrana M.³ consideră că contabilitatea managerială este un concept mai larg decât contabilitatea de gestiune (costurilor), implicând cunoștințe și pricepere profesională în pregătirea și prezentarea informațiilor necesare conducerii la diferite niveluri ierarhice, sursa de informații a căreia o reprezintă:

- contabilitatea de gestiune (informații pentru planificare și control, profitabilitatea produselor pentru decizii privind alocarea resurselor la prețuri, informații pentru decizii strategice și tactice);
- contabilitatea financiară (informații privind rezultatele, stocurile, trezoreria).

Probabil că autorii aici au avut în vedere nu contabilitatea de gestiune, ci cea de producție, care se află la baza contabilității manageriale (gestiune) existente în prezent, deoarece, în opinia noastră, a considera contabilitatea de gestiune o parte componentă a contabilității manageriale provoacă confuzie.

În literatura de specialitate se pledează pe abordarea că între management și gestiune există deosebire, și anume: în cazul în care sistemul este orientat spre o influență externă – acesta este un sistem de gestiune, iar în cazul prevalenței scopului de autoorganizare, autogestiune este vorba de sistemul de

¹ Legea Contabilității nr.113-XVI din 27.04.2007 (în redacție nouă).

² CĂLIN, O., MAN, M., NEDELCU, M. *Contabilitate managerială*. București: Ed. didactică și pedagogică, 2008, p.11

³ CARAIANI, C. DUMITRANA, M. *Contabilitate de gestiune și control de gestiune*. București: Ed. Universitară, 2008, p. 24

management. Dacă după structura sa sistemul de gestiune și management sunt identici, atunci deosebirea principală rezumându-se doar la conținutul funcțiilor de gestiune.

Referindu-ne în particular la termenul de „management”, în traducere din engleză acesta reprezintă gestiune, iar odată cu trecerea la economia de piață acest termen s-a înrădăcinat adânc în teoria și practica autohtonă și se aplică deseori fără traducere. În acest context, cercetătorul Romanova O. a semnalat mai multe abordări inerente acestui termen, și anume că managementul este:

- un termen la modă în rezultatul implementării teoriilor economice internaționale;
- sistemul de gestiune în condițiile economiei de piață;
- un mijloc de capitalizare a economiei, adică de gestionare a acesteia în condițiile proprietății private,
- conducerea oamenilor în comparație cu conducerea mașinilor¹.

Unii autori consideră că contabilitatea managerială reprezintă aceeași contabilitate de producție, dar redenumită potrivit terminologiei noi și, prin urmare, nu există teme de a o evidenția în calitate de disciplină independentă. Considerăm că o astfel de abordare nu corespunde cerințelor actuale de prezentare a informației. În acest context, profesorul Vahrușina M.² afirmă că contabilitatea managerială și cea de producție se atribuie la diferite tipuri de economii: de piață și planificate. Astfel, contabilitatea de producție are drept scop prioritar reducerea costurilor în vederea economisirii resurselor, în timp ce contabilitatea managerială permite găsirea rezervelor interne și mecanismele de gestionare a acestora în vederea creșterii eficienței activității. Autorii afirmă în continuare că în condițiile economiei planificate sarcina principală a contabilității de producție constă în asigurarea corespunderii costurilor de producție indicatorilor planificați, însă nu în vederea optimizării costurilor, ci respectării normativelor stabilite. Din aceste considerente, contabilitatea de producție întotdeauna a avut caracter retrospectiv, în timp ce contabilitatea managerială în mare parte este direcționată spre viitor.

Profesorul Pizengolț M.³ a divizat opiniile autorilor referitoare la semnificația contabilității manageriale în patru grupe:

- 1) în contabilitate nu există disciplină separată - contabilitate managerială, ci a fost și rămâne doar contabilitatea de producție (contabilitatea costurilor de producție);
- 2) contabilitatea managerială reprezintă aceeași contabilitate de producție, doar sub o altă denumire, din acest motiv nu este necesar de a o evidenția în calitate de disciplină distinctă;
- 3) în condițiile actuale contabilitatea reprezintă un sistem complex, care este constituit din trei subsisteme: contabilitate financiară, contabilitate managerială și rapoartele financiare;
- 4) contabilitatea managerială reprezintă o disciplină independentă, care pe lângă aspectele contabile, include și aspecte legate de analiză, normare, bugetare etc.

Considerăm justă ultima afirmație, deoarece primele două se suprapun în sine și nu sunt complete. De a considera obiectul contabilității de producție, care are în calitate de obiectiv principal calcularea costului de producție, evaluarea stocurilor prin atribuirea adecvată a costurilor indirecte de producție asupra costului produsului finit și determinarea rentabilității vânzărilor identic cu cel al contabilității manageriale nu este corect. Actualmente contabilitatea managerială utilizează datele contabilității de producție, dar operează și cu noi metode matematice, statistice, sociologice (programării liniare, corelației etc.). Prin urmare, contabilitatea managerială cuprinde o parte din contabilitatea de producție, o parte din contabilitatea financiară în ceea ce privește modul de evaluare a stocurilor și prezentare a informației privind costurile utilizatorilor externi, precum și metode de analiză, control și planificare a activității de producție cu caracter relevant în scopul luării deciziilor.

Autorii din primele două grupe, de regulă, se bazează pe ideea că totul se rezumă la traducerea incorectă din limba engleză a termenului „management accounting”, adică nu contabilitate managerială, ci gestiunea contabilă. Unii autori chiar au încercat să stabilească cuvântul cheie în termenul - contabilitate managerială (de gestiune). În acest context, savantul Palii V.F. afirmă că orice sistem de gestionare internă nu poate funcționa fără evidență, din aceste considerente anume „contabilitatea” reprezintă veriga principală și nu gestiunea, care doar se subordonează acesteia. Este interesant faptul, că câțiva ani mai târziu profesorul Palii V.F. renunță la această ipoteză, afirmând că „anume gestiunea - este primară, iar contabilitatea reprezintă doar instrumentul, elementul sistemic de conducere”⁴. Autorul

¹ РОМАНОВА, О. С. Процессное управление предприятиями хлебопекарной промышленности. Москва: Хлебпродинформ, 2006, р. 129

² ВАХРУШИНА, М. А. Бухгалтерский управленческий учёт : 7-е изд. Москва, 2010, р. 129

³ ПИЗНЕГОЛЬЦ, М. З. О содержании управленческого учета. Бухгалтерский учет. 2000, nr.19, р. 60.

⁴ ПАЛИЙ, В. Ф. Управленческий учёт: организация и функционирование. Бухгалтерский учёт. 2007, nr. 23, р. 61.

afirmă în continuare că plasarea contabilității pe primul loc în sistemul contabilității manageriale are la bază câteva neajunsuri:

- o atenție sporită față de cifre, neluând în considerare necesitățile reale ale managementului;
- fetișizarea scopurilor entității, exprimate prin indicatori cantitativi formali;
- cererea din partea conducerii în stabilirea sarcinilor, care trebuie controlate cu ajutorul contabilității, dar astfel de sarcini de regulă, nu derivă din conținutul operațiunilor economice, ci din cerințele ciclului contabil și deseori nu coincid.

Gestiunea, în opinia noastră, nu poate exista fără informația contabilă, care cuprinde circa 80% din toată informația din management, având la bază cunoașterea materiei conform legăturii primarului cu secundarul, cauză – efect. Prin urmare, baza gestiunii o constituie contabilitatea, care produce informația despre existența și mișcarea elementelor patrimoniale, inclusiv costuri, cheltuieli, costul produselor.

În ultimii ani conținutul și semnificația contabilității manageriale a servit drept teren de cercetare pentru diferite organizații internaționale. Astfel, Institutul contabililor manageri (IMA) în anul 2008 a semnalat că contabilitatea managerială a evoluat în timp și ca rezultat sfera de cuprindere a acesteia a crescut. Ca rezultat, experții în domeniu au abordat o nouă definiție a contabilității manageriale, care presupune că aceasta este „o profesie care implică parteneriat în luarea deciziilor, conducerea sistemelor de planificare și obținere a performanțelor, efectuarea expertizelor situațiilor financiare și a controlului intern, precum și acordarea sprijinului necesar managementului în formularea și implementarea strategiei entității”. Din cele expuse, rezultă că, în opinia experților americani contabilului manager i se atribuie statutul de profesie distinctă, care pentru exercitarea funcțiilor sale trebuie să dispună de competențele necesare, să activeze în comun cu alte persoane implicate în procesul decizional în vederea atingerii scopurilor propuse, precum și să efectueze expertizele situațiilor financiare și ale sistemului de control intern.

Susținem această opinie și considerăm că funcțiile contabilului manager au evoluat de la pregătirea informației contabile în scopuri de planificare, calculare a costurilor, control bugetar și elaborare a rapoartelor manageriale interne în procesul decizional în modul expus în Legea contabilității inclusiv și în efectuarea expertizelor situațiilor financiare și a sistemului de control intern.

Generalizând opiniile examinate, considerăm că contabilitatea managerială poate fi definită astfel: ***sistem de informații de orice natură utilizat în procesul de planificare și obținere a performanțelor în domeniul calculării și contabilității costurilor, de efectuare a expertizelor situațiilor financiare și a controlului intern, precum și de acordare a sprijinului necesar managementului în formularea și implementarea strategiilor entității.***

Analiza practicii entităților de producție denotă că, dezvoltării detaliate a elementelor contabilității manageriale nu i se acordă suficientă atenție, acestea din urmă rezumându-se în anumite cazuri doar la stipularea componenței costurilor de producție și a metodei de calculare a costului. Toate celelalte elemente cum ar fi circuitul documentelor, termenii și modul de prezentare a rapoartelor manageriale interne, structura planului de conturi de lucru, descrierea modalității de evaluare și contabilizare a deșeurilor, rebuturilor etc. nu-și găsesc reflectarea în politicile contabile a entităților. Acest fapt diminuează substanțial eficiența activității acestora ca rezultat a reducerii funcțiilor de analiză și control a informației.

Totodată în conformitate cu prevederile alin (2) art.13 din Legea contabilității, persoanele responsabile de ținerea contabilității și raportarea financiară sunt obligate să asigure elaborarea și aprobarea procedeele interne privind contabilitatea de gestiune. Prin urmare, pe lângă elaborarea politicilor contabile, entitățile trebuie să contribuie la elaborarea și aprobarea procedeele interne ale contabilității manageriale. Aceste procedee pot varia de la o entitate la alta în funcție de mai mulți factori: structura organizatorică și mărimea entității; nomenclatorul produselor fabricate (serviciilor prestate); particularitățile procesului tehnologic; gradul de automatizare a evidenței etc.

În activitatea practică, pentru implementarea procedeele contabilității manageriale în cadrul entităților de producție este necesară întreprinderea mai multe acțiuni, și anume:

- examinarea circumstanțelor de ordin intern și/sau extern, care influențează asupra organizării contabilității manageriale în cadrul entității;
- detalierea informației privind costurile pe locuri de apariție și centre de responsabilitate, care trebuie efectuată, luând în considerare principiul inteligibilității;
- elaborarea bugetelor (devizelor de costuri și cheltuieli) în funcție de centrele de responsabilitate, elaborarea instrucțiunilor de întocmire și control operativ al indicatorilor din cadrul acestora;

- elaborarea formularelor documentelor primare, centralizatoare și a rapoartelor interne, precum și a indicațiilor metodice privind modul de perfectare, circulație și analiză a acestora;
- descrierea metodei de evidență a costurilor și de calculare a costurilor etc.

Prin urmare, organizării evidenței analitice a costurilor pe centre de responsabilitate, planificării, controlului și adoptării deciziilor ține de domeniul contabilității manageriale, în cadrul căreia se determină costul total și unitar pe tipuri de produse fabricate (servicii prestate). În contabilitatea financiară, se preiau soldurile conturilor de produse finite și produse în curs de execuție în scopul identificării costului resurselor pe parcursul perioadei de gestiune. Prin urmare, contabilitatea costurilor include o parte din contabilitatea financiară în ceea ce se referă la modul de evaluare a stocurilor și prezentare a informației privind costurile utilizatorilor externi, precum și metodele de analiză, control și planificare a activității de producție cu caracter relevant în scopul luării deciziilor în cadrul contabilității manageriale.

Așadar, domeniul de studiu al contabilității manageriale plasează în prim-plan problemele contabilității costurilor. Aceste probleme se accentuează pe măsura dezvoltării continue a relațiilor de piață, înăsprirea concurenței, necesității de cucerire de noi piețe de desfacere și/sau menținere a celor existente, ceea ce impune o gestionare cât mai eficace a resurselor în vederea creșterii beneficiilor economice.

CONCLUZII

Domeniul de extindere a contabilității manageriale a evoluat considerabil de la planificarea, prognozarea și contabilitatea costurilor pe centre de responsabilitate la analiza pe business-procese și managementul entității și a proceselor inovatoare. Totodată, necăutând la cercetările din domeniul contabilității manageriale pe plan academic, acestea încă nu pe deplin se regăsesc în practică. Acest fapt necesită poziționarea strategică a entității prin studierea atât a factorilor, ce influențează asupra mărimii costurilor, cât și a celor externi în vederea identificării unor metode eficiente și competitive de gestiune.

Poziționarea strategică a contabilității manageriale contemporane implică un rol mai complex în furnizarea informațiilor de diferită natură managementului entității în procesul de gestionare și control, ținând cont de necesitățile informaționale a diferitelor categorii de utilizatori. Aceasta presupune constituirea sistemelor de gestiune ce ar asigura managerii de diferite nivele cu informația necesară, cum ar fi sistemul de rapoarte manageriale, sistemul de control intern, sistemul de analiză a procesului de gestiune, sistemul de planificare financiară etc. Prin urmare, apare necesitatea de a nu restricționa contabilitatea managerială doar la analiza costurilor suportate în cadrul activității și prognozarea acestora pe activități, ci de a o extinde la misiunea efectuării diferitelor expertize contabile, inclusiv a controlului intern și a situațiilor financiare în procesul realizării obiectivelor strategice stabilite.

Bibliografie:

1. Legea Contabilității nr.113-XVI din 27.04.2007 (în redacție nouă). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2007, nr. 27-34 din 07.02.2014 cu modificările ulterioare.
2. Indicații metodice privind contabilitatea costurilor și calculația costului produselor și serviciilor. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.233-237 din 22.10.2013.
3. CĂLIN, O., MAN, M., NEDELICU, M. *Contabilitate managerială*. București: Ed. didactică și pedagogică, 2008. 335 p. ISBN 978-973-30-1989-3.
4. CARAIANI, C. DUMITRANA, M. *Contabilitate de gestiune și control de gestiune*. București: Ed. Universitară, 2008. 419 p. ISBN 973-86658-5-X.
5. ВАХРУШИНА, М. А. *Бухгалтерский управленческий учёт* : 7-е изд. Москва, 2010, 569 с. ISBN 5- 365-00674-7
6. РОМАНОВА, О. С. Процессное управление предприятиями хлебопекарной промышленности. Москва: Хлебпродинформ, 2006. 256 p.
7. ПАЛИЙ, В. Ф. Управленческий учёт: организация и функционирование. *Бухгалтерский учёт*. 2007, nr. 23, 60-65.
8. ПИЗНЕГОЛЬЦ, М. З. О содержании управленческого учета. *Бухгалтерский учёт*. 2000, nr.19, 60-62.
9. СОКОЛОВ, Я. В. Управленческий учёт: миф или реальность? *Бухгалтерский учёт*. 2000, nr.18, 50-52.

UNELE ASPECTE PRIVIND EVALUAREA ULTERIOARĂ A IMOBILIZĂRILOR CORPORALE

Mihai POPOVICI, drd.,
ASEM

Abstract: *Subsequent measurement is an important step in the accounting cycle, to which property, plant and equipment must be subjected. National Accounting Standards present two models of subsequent measurement, cost model and revaluation model, but do not provide any explanations about how to use them, making references to provisions of international accounting standards (IAS). In IAS the cost model is characterized very little and the revaluation model is described in theoretical terms, being difficult to be applied by practitioners. The only solution for practitioners is to study the materials of national and international scholars which have analyzed and described this topic. In this article, the author has analyzed the provisions of national and international accounting standards, the European directives, as well as the opinions of national and foreign scholars in order to make recommendations regarding the use of subsequent measurement of property, plant and equipment.*

Cuvinte cheie: *evaluarea ulterioară, imobilizări corporale, valoarea justă, modelul bazat pe cost, reevaluare*

JEL: M-41

Introducere:

Evaluarea ulterioară reprezintă o etapă importantă a ciclului contabil, la care trebuie să fie supusă o imobilizare corporală după recunoaștere și evaluarea inițială. În practică însă, din lipsă de cunoștințe și surse de finanțare, deseori contabilii evită să supună imobilizările corporale acestei operațiuni, prin urmare se ajunge la indicarea în bilanțul entității a unei valori necorespunzătoare realității.

Pentru a efectua evaluarea ulterioară a imobilizărilor corporale, este necesar de a se lua în considerare prevederile Standardului Național de Contabilitate (SNC) „Imobilizări necorporale și corporale”¹, Standardul Internațional de Contabilitate (IAS) 16 „Imobilizări corporale”² și Directiva 2013/34/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 (în continuare - Directiva 2013/34/UE)³.

Actele menționate mai sus, dar și opiniile savanților autohtoni și străini vor fi luate în considerare, pentru a se atinge următoarele obiective de cercetare din prezentul articol:

- identificarea modalităților de evaluare ulterioară a imobilizărilor corporale;
- descrierea modelelor de evaluare ulterioară existente;
- formularea de concluzii și recomandări privind modelele de evaluare ulterioară a imobilizărilor corporale.

Metoda de cercetare de bază, utilizată la crearea acestei lucrări este metoda de analiză a documentelor, care permite analiza actelor normative și legislative naționale, prevederile internaționale și lucrările altor savanți, care s-au expus la acest subiect. Totodată, s-a utilizat și metoda comparativă, prin care au fost comparate mai multe surse informaționale de specialitate.

Conținutul de bază. Entitățile, ale căror patrimoniu conține imobilizări corporale pot alege următoarele metode de evaluare ulterioară: metoda bazată pe cost și metoda de reevaluare. Metoda aleasă trebuie să fie indicată în politicile contabile ale entității și aplicată unei clase întregi de imobilizări corporale.

Prevederile Directivei 2013/34/UE, recomandă statelor membre ale UE să permită sau să impună întreprinderilor reevaluarea activelor imobilizate pentru a putea furniza informații mai relevante utilizatorilor situațiilor financiare³. Totodată, în directivă se menționează că în politicile contabile ar trebui să figureze în special metoda de evaluare aplicată diverselor elemente.

¹ SNC „Imobilizări necorporale și corporale” - <http://mf.gov.md/actnorm/contabil/standartnew>

² IAS 16 „Imobilizări corporale” - <http://www.mf.gov.md/actnorm/contabil/standartraport>

³ Directiva 2013/34/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind situațiile financiare anuale, situațiile financiare consolidate și rapoartele conexe ale anumitor tipuri de întreprinderi, de modificare a Directivei 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivelor 78/660/CEE și 83/349/CEE ale Consiliului - <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013L0034&from=RO>

La fel și SNC „Imobilizări necorporale și corporale” recomandă ca după recunoașterea inițială, imobilizările să fie evaluate la valoarea contabilă (la cost). Totuși, în conformitate cu politicile contabile ale entității, evaluarea ulterioară a imobilizărilor corporale poate fi efectuată și în baza modelului reevaluării, luându-se în considerare prevederile IAS 16¹. Acest standard însă nu oferă detalii privind modul de aplicare în practică a metodelor de evaluare ulterioară, ceea ce împiedică contabilii să efectueze o evaluare ulterioară a imobilizărilor corporale. Prin urmare, practicienii pot apela la IAS 16, în care sunt descrise ambele modele.

Și legislația românească obligă entitățile să efectueze evaluarea ulterioară a imobilizărilor corporale. În scopul întocmirii situațiilor financiare anuale, entitățile românești trebuie să procedeze la inventarierea și evaluarea elementelor de natura activelor, datoriilor și capitalurilor proprii. Prin urmare, elementele de natura activelor se reflectă și se evaluează la valoarea contabilă, pusă de acord cu rezultatele inventarierii. În înțelesul prezentelor reglementări, valoarea contabilă a unui activ este valoarea la care acesta este recunoscut după ce se deduc amortizarea acumulată, pentru activele amortizabile și ajustările acumulate din depreciere sau pierdere de valoare¹.

Prin derogare de la evaluarea pe baza principiului costului de achiziție sau al costului de producție, entitățile românești pot proceda la reevaluarea imobilizărilor corporale existente la sfârșitul exercițiului financiar, astfel încât acestea să fie prezentate în contabilitate la valoarea justă, cu reflectarea rezultatelor acestei reevaluări în situațiile financiare întocmite pentru acel exercițiu⁴.

Totodată, savanții români consideră că reevaluările trebuie efectuate cu suficientă regularitate, în așa fel încât valoarea reevaluată să nu difere semnificativ de valoarea justă de la data bilanțului, fapt pentru care trebuie să se manifeste din plin raționamentul profesional, ceea ce presupune ca profesioniștii contabili să stabilească frecvența acestor operații în funcție de evoluția semnificativă a valorii juste și tratamentul amortizării cumulate de la data reevaluării².

Modelul bazat pe cost este considerat cel mai simplu de aplicat pentru practicieni. Astfel, după recunoașterea ca activ, un element de imobilizări corporale trebuie contabilizat la costul său minus orice amortizare cumulată și orice pierderi cumulate din depreciere².

Potrivit opiniei savanților români, tratamentul contabil de bază prevede ca o imobilizare corporală trebuie să fie prezentată în bilanț la costul său (costul istoric), corectat cu valoarea amortizării cumulate și a oricăror pierderi cumulate din depreciere. În condițiile aplicării standardelor specifice imobilizărilor corporale, entitatea trebuie să efectueze, pentru fiecare element al acestora, două operații de estimare care privesc: durata de viață economică utilă (durata de utilizare) a activului și valoarea reziduală la finele acesteia³.

Conform SNC „Imobilizări necorporale și corporale”, durata de utilizare și valoarea reziduală a fiecărui obiect se determină de către entitate în mod independent la data transmiterii obiectului în utilizare. Pentru unele obiecte valoarea reziduală poate fi nesemnificativă, respectiv, ea se consideră egală cu zero la calcularea amortizării¹. Totodată, în IAS 16 se menționează că valoarea reziduală și durata de viață utilă (durata de utilizare) ale unui activ trebuie revizuite cel puțin la fiecare sfârșit de exercițiu financiar și, dacă așteptările se deosebesc de alte estimări anterioare, modificările trebuie contabilizate ca o modificare a unei estimări contabile².

Un alt indicator necesar a fi utilizat la evaluarea ulterioară prin modelul bazat pe cost este deprecierea activelor, care poate fi determinat conform SNC „Deprecierea activelor”. Un activ (grup de active) este depreciat atunci când valoarea sa contabilă depășește valoarea justă minus costurile de vânzare. Entitatea trebuie să determine la fiecare dată de raportare dacă există sau nu indici ai deprecierei unui activ (grup de active). Dacă există careva indici ai deprecierei activelor, entitatea determină valoarea justă minus costurile de vânzare a acestora. Dacă nu există nici un indice al deprecierei activelor, valoarea justă minus costurile de vânzare nu se determină⁴.

În funcție de sursa de informație se deosebesc indici externi și indici interni privind deprecierea activelor.

¹ Reglementările contabile privind situațiile financiare anuale individuale și situațiile financiare anuale consolidate, aprobate prin Ordinul Ministerului Finanțelor Publice nr. 1802 din 29.12.2014. *Monitorul Oficial al României nr. 963 din 30.12.2014.*

² BĂLUNĂ Radu, SANDU Maria. Aspecte contabile și fiscale specifice diferențelor din reevaluarea și gestionării imobilizărilor corporale. *Analele Universității din Craiova. Seria: Științe economice vol.4.* 2008, nr. 36, 1019-1024.

³ BĂRBĂCIORU Victoria, SANDU Maria. Alternative în evaluarea ulterioară a imobilizărilor corporale. *Analele Universității din Craiova. Seria: Științe economice.* 2001, nr. 29, 34-39.

⁴ SNC „Deprecierea activelor” - <http://mf.gov.md/actnorm/contabil/standartnew>

Indicii externi cuprind:	Indicii interni cuprind:
<ul style="list-style-type: none">• diminuarea semnificativă a valorii de piață a activelor;• modificări negative în mediul tehnologic, economic sau legal care afectează entitatea;• producerea calamităților și altor evenimente excepționale;• alți indici identificați de entitate⁷.	<ul style="list-style-type: none">• existența dovezilor referitoare la învechirea sau deteriorarea fizică a unui activ;• modificări semnificative, cu efect negativ asupra entității, privind durata și modul de utilizare a activului;• alți indici care reflectă faptul că beneficiile economice generate de un activ vor fi mai mici decât cele scontate⁷.

IAS 36 „Deprecierea activelor”, conține aceiași indici externi și interni, cu unele excepții, cum ar lipsa indicilor externi (surse externe): producerea calamităților și altor evenimente excepționale și alți indici identificați de entitate. Totuși, IAS 36 conține surse externe, cum ar fi: ratele dobânzilor pe piață sau alte rate de piață ale rentabilității investițiilor au crescut în timpul perioadei, fiind probabil ca aceste creșteri să afecteze rata de actualizare utilizată la calculul valorii de utilizare a unui activ și să ducă la scăderea valorii recuperabile a activului în mod semnificativ și valoarea contabilă a activelor nete ale entității este superioară capitalizării sale de piață.

De asemenea, IAS 36 nu conține indicele extern privind alți indici care reflectă faptul că beneficiile economice generate de un activ vor fi mai mici decât cele scontate, dar conține sursa externă: raportările interne puse la dispoziție probe cu privire la faptul că performanța economică a unui activ este sau va fi mai slabă decât cea preconizată¹.

Astfel, după determinarea valorii reziduale și a duratei de utilizare prin estimarea acestora în mod independent de către entitate, urmează a fi calculată amortizarea imobilizării corporale. Ulterior, respectând prevederile SNC și IAS, elementele de imobilizări corporale se vor contabiliza la costul lor minus orice amortizare cumulată și orice pierderi cumulate din depreciere².

În practică, pentru evaluarea ulterioară a imobilizărilor corporale prin modelul bazat pe cost, se vor efectua două operațiuni. Prima operațiune va fi contabilizarea amortizării în debitul unui cont de cheltuieli și în creditul unui cont de amortizări, iar a doua operațiune va fi de înregistrare a deprecierei prin debitarea unui cont de cheltuieli și creditarea contului de imobilizări corporale. Ultima operațiune se va utiliza doar dacă vor exista careva indici ai deprecierei activelor.

Modelul de reevaluare nu este abordat în SNC „Imobilizări necorporale și corporale”, făcându-se trimitere la IAS 16, pentru o studiere mai detaliată. Prin urmare, după recunoașterea ca activ, un element de imobilizări corporale a cărui valoare justă poate fi evaluată în mod fiabil trebuie contabilizat la o valoare reevaluată, aceasta fiind valoarea sa justă la data reevaluării minus orice amortizare cumulată ulterior și orice pierderi cumulate din depreciere. Reevaluările trebuie să se facă cu suficientă regularitate pentru a se asigura că valoarea contabilă nu se deosebește semnificativ de ceea ce s-ar fi determinat prin utilizarea valorii juste la finalul perioadei de raportare².

Noțiunea cheie ce caracterizează modelul de reevaluare este valoarea justă a imobilizărilor corporale. SNC „Imobilizări necorporale și corporale” definește valoarea justă ca fiind suma cu care o imobilizare ar putea fi schimbată benevol în cadrul unei tranzacții desfășurate în condiții normale între părți interesate, independente și bine informate¹.

În IAS 16, valoarea justă este definită ca fiind prețul care ar fi încasat pentru vânzarea unui activ sau plătit pentru transferul unei datorii într-o tranzacție reglementată între participanții de pe piață, la data evaluării². În opinia savanților români, valoarea justă a imobilizărilor corporale este, de obicei, valoarea lor de piață. Este posibil ca pentru unele categorii de imobilizări să nu poată fi determinată o valoare de piață, din cauza faptului că vânzarea lor se produce foarte rar. În această situație, activele de acest gen sunt evaluate la costul de înlocuire, mai puțin amortizarea corespunzătoare².

Potrivit IAS 16, atunci când un element de imobilizări corporale este reevaluat, valoarea contabilă a celui activ este ajustată la valoarea reevaluată. La data reevaluării, activul este tratat în unul dintre următoarele moduri:

¹ IAS 36 „Deprecierea activelor” - <http://www.mf.gov.md/actnorm/contabil/standartraport>

² PÂRVU Cerasela, BĂLUNĂ Radu, GOAGĂRĂ Daniel. Standardele internaționale de contabilitate și reevaluarea imobilizărilor corporale. *Gestiunea și contabilitatea firmei*. 2004, nr. 2, 7-11.

(a) valoarea contabilă brută este ajustată într-o manieră care este consecventă cu reevaluarea valorii contabile a activului. De exemplu, valoarea contabilă brută ar putea fi retrată în funcție de datele de pe o piață observabilă sau ar putea fi retratate proporțional cu modificarea valorii contabile. Amortizarea acumulată la data reevaluării este ajustată astfel încât să fie egală cu diferența dintre valoarea contabilă brută și valoarea contabilă a activului după ce au fost luate în considerare pierderile din depreciere acumulate; sau

(b) amortizarea acumulată este eliminată din valoarea contabilă brută a activului.

Unii savanți autohtoni recomandă, reieșind din practicile companiilor internaționale, ca reevaluarea imobilizărilor corporale să fie efectuată de către evaluatori independenți sau de o comisie numită de conducătorul entității. De regulă, se recomandă ca evaluatorii independenți să reevalueze terenurile, clădirile și alte obiecte imobile, iar comisia entității – utilajele, mijloacele de transport, inventarul și alte obiecte de imobilizări corporale¹.

Totodată, reieșind din prevederile IAS 16, savanții autohtoni propun două metode de reevaluare: metoda reevaluării proporționale (actualizării valorii brute) și metoda eliminării amortizării cumulate la data reevaluării din valoarea contabilă brută a activului (actualizării valorii nete)².

Metoda reevaluării proporționale conține mai multe operațiuni. Astfel, entitatea trebuie să afle valoarea justă a mijlocului fix, după care, din valoarea contabilă a mijlocului fix se scade suma totală a amortizării calculată până la momentul efectuării reevaluării. Valoarea justă se împarte la valoarea contabilă a mijlocului fix fără amortizare și se obține coeficientul de reevaluare. Dacă valoarea justă este mai mare ca valoarea contabilă, atunci valoarea contabilă a mijlocului fix trebuie să fie majorată cu rezultatul obținut din formula: valoarea contabilă înmulțită la coeficientul de reevaluare minus valoarea contabilă. După același principiu se majorează și amortizarea mijlocului fix cu rezultatul obținut din formula: amortizarea înmulțită la coeficientul de reevaluare minus amortizarea. Diferența dintre valoarea justă și valoarea contabilă se va contabiliza în creditul unui cont privind rezervele din reevaluare. Situația va fi inversă în cazul în care valoarea justă va fi mai mică decât valoarea contabilă.

Metoda eliminării amortizării cumulate la data reevaluării din valoarea contabilă brută a activului este mai simplă de utilizat și constă din două etape. Prima ține de decontarea sumei amortizării acumulate din valoarea contabilă a mijlocului fix prin majorarea debitului contului amortizării mijlocului fix și micșorarea valorii contabile a mijlocului fix. Următoarea operațiune ține de majorarea/micșorarea valorii contabile a mijlocului fix în dependență de diferența pozitivă/negativă dintre valoarea contabilă și valoarea justă a mijlocului fix. Aceeași diferență se contabilizează în creditul/debitul contului de rezerve din reevaluare.

Savanții români propun următoarele metode de înregistrare a surplusului și minusului din reevaluare. Dacă rezultatul reevaluării este o creștere față de valoarea contabilă netă, atunci aceasta se tratează ca o creștere a rezervei din reevaluare, dacă anterior nu s-a constatat un minus de evaluare și ca un venit evidențiat la conturile clasei de venituri, care să compenseze cheltuiala cu descreșterea recunoscută anterior la acea imobilizare corporală. Totodată, dacă rezultatul reevaluării este o descreștere a valorii contabile nete, atunci aceasta se tratează ca o cheltuială cu întreaga valoare a deprecierei evidențiată în conturile de cheltuieli de reevaluare a imobilizărilor corporale, dacă anterior nu s-a constatat nici un plus de valoare și ca o scădere a rezervei prezentată în capitolul de capital propriu, cu minimumul dintre valoarea acelei rezerve și valoarea descreșterii, iar eventuala diferență rămasă neacoperită se înregistrează ca o cheltuială de reevaluare a imobilizărilor corporale³.

De menționat că potrivit IAS 16, dacă un element de imobilizări corporale este reevaluat, atunci întreaga clasă de imobilizări corporale din care face parte acel element trebuie reevaluată². În dependență de standardele aplicate de entitate, imobilizările corporale sunt clasate diferit. Conform SNC „Imobilizări necorporale și corporale” acestea se clasifică în mijloace fixe, terenuri, imobilizări corporale în curs de execuție și resurse minerale, iar în IAS 16, acestea se clasifică în terenuri, terenuri și clădiri, mașini și echipamente, nave, aeronave, automobile, mobilier, instalații, piese de schimb și asamblare, echipament de birotică și plante productive.

¹ NEDERIȚĂ Alexandru. Reevaluarea imobilizărilor corporale: tratamente și opțiuni contabile. *Conferința Științifică Internațională consacrată celei de-a 25-a aniversări a ASEM "25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre progres economic"*. 2016, vol. 4, 98-102. ISBN978-9975-75-838-3.

² NEGARĂ Ghenadie. Aspecte contabile privind modelul de reevaluare a imobilizărilor corporale. *Contabilitate și audit*. 2015, nr. 9, 9-12.

³ CERNUȘCA Lucian. Tratat contabil și fiscal privind reevaluarea imobilizărilor corporale în viziunea OMFP nr. 1.802/2014. *Contabilitatea, expertiza și auditul afacerilor*. 2015, nr. 3, 31-35.

Concluzii:

Evaluarea ulterioară reprezintă o etapă importantă în ciclul contabil a imobilizărilor corporale, care deseori este ignorată de către contabili, mai ales de către entitățile mici. Cea mai simplă metodă de evaluare a imobilizărilor corporale este modelul bazat pe cost. Acest este ușor de aplicat mai ales dacă în perioada de gestiune nu a avut loc deprecierea imobilizărilor corporale. Prin urmare, din valoarea contabilă a imobilizării corporale se scade amortizarea acesteia. Dacă apar anumiți indici interni și/sau externi cu privire la deprecierea imobilizării corporale, atunci aceasta se determină conform SNC „Deprecierea activelor” și la fel se scade din valoarea contabilă a imobilizării corporale. Această metodă este recomandată entităților mici, deoarece este mai puțin costisitoare.

Modelul de reevaluare este mai complicat și mai costisitor. Acest model constă în determinarea valorii juste a imobilizării corporale. Savanții autohtoni și străini recomandă ca reevaluarea imobilizărilor corporale să fie efectuată de către evaluatori independenți profesioniști, ceea ce presupune cheltuieli suplimentare pentru serviciile de reevaluare. În cazul în care entitatea dispune de personal calificat și profesionist în domeniul evaluării, conducătorul entității poate numi o comisie, care ar putea efectua reevaluarea imobilizărilor corporale.

Recomandăm ca SNC „Imobilizări necorporale și corporale” să fie completate cu exemple concrete privind modul de evaluare ulterioară a imobilizărilor corporale, pentru a avea o bază teoretică a acestei operațiuni și pentru a se putea aplica mai ușor în practică evaluarea ulterioară de către contabili.

CONSIDERAȚII PRIVIND CONTABILITATEA IMPOZITUL PE VENIT CALCULAT DE CĂTRE PERSOANELE CE PRACTICĂ ACTIVITATE PROFESIONALĂ

Viorica GUȚAN,
UCCM

***Abstract:** The professional activity of lawyers, mediators, notaries and bailiffs has its peculiarities, which require an examination and clarification. In this article the author studies the legislative acts which regulate the listed activities as well as the tax legislation to identify the way of calculating and accounting for the income tax.*

În acest articol vom cerceta modul de calculare și contabilizare a impozitului pe venit de către persoanele, ce practică activitate profesională: avocații, mediatorii, notarii și executorii judecătorești.

Profesia de avocat se exercită de persoane calificate și abilitate conform Legii cu privire la avocatură nr. 1260-XV din 19.07.2002 [2], în baza licenței eliberate de Ministerul Justiției care confirmă statutul avocatului. Practicarea activității de avocat se face la discreția fiecărui avocat în parte, alegând una din următoarele forme de organizare: cabinet al avocatului sau birou asociat de avocați.

Cabinetul avocatului este format de un singur avocat care este și fondatorul cabinetului, care activează și se prezintă în raporturile juridice ca persoană fizică¹. Biroul asociat de avocați este fondat de doi și mai mulți avocați (fondatori ai biroului) și are statut de persoană juridică².

Mediatorul își poate desfășura activitatea în cadrul unui birou de mediere sau al unei organizații de mediere. Biroul de mediere poate fi creat de unul sau mai mulți mediatorii asociați în baza contractului de societate civilă. Organizația de mediere este persoană juridică cu scop nelucrative (necomercial), care este înregistrată de Ministerul Justiției și care asigură desfășurarea eficientă a activității de mediator. Statutul mediatorului, formele de organizare a activității de mediator și cerințele pentru înregistrarea organizațiilor de mediere sînt reglementate de prevederile Legii cu privire la mediere nr. 137 din 03.07.2015 [3]. Mediatorul are dreptul la onorariu, precum și la compensarea cheltuielilor ocazionate de mediere, în mărimea stabilită prin acord cu părțile. În cazul medierii garantate de stat, remunerarea mediatorilor se efectuează în modul stabilit de Guvern.

Potrivit prevederilor legislației fiscale, activitatea de întreprinzător, afacere (business) se consideră orice activitate conform legislației, cu excepția muncii efectuate în baza contractului (acordului) de

¹ art. 30 alin. (2) din Legea cu privire la avocatură;

² art. 31 alin. (2) din Legea cu privire la avocatură;

muncă, desfășurată de către o persoană, avînd drept scop obținerea venitului, sau, în urma desfășurării căreia, indiferent de scopul activității, se obține venit¹. Astfel, activitatea profesională a avocatului și cea de mediere reprezintă în scopuri fiscale activitate de întreprinzător.

Obiect al impunerii pentru avocați și mediatori constituie veniturile obținute de către aceștia din activitatea lor profesională. Impozitul pe venit se determină din venitul impozabil obținut de către avocați și mediatori prin aplicarea asupra venitului cotei de impozitare prevăzută de CF [1]:

- pentru cabinetul avocatului și mediatori în mărimea cotelor prevăzute la art. 15 lit. a) din CF (7 % din venitul anual impozabil ce nu depășește suma de 31 140 lei și 18 % din venitul anual impozabil ce depășește suma de 31 140 lei);
- pentru biroul asociat de avocați și organizația de mediere se determină în mărime cotelor prevăzute la art. 69⁴ din CF (18 % din venitul impozabil).

În scopuri fiscale, pentru determinarea bazei de impunere cu impozitul pe venit, persoanele fizice și juridice pot utiliza, în funcție de caz, metoda de evidență a veniturilor și cheltuielilor prin contabilitatea de casă ori prin contabilitatea de angajamente².

Prin *contabilitate de casă* se înțelege metoda conform căreia:

a. venitul este raportat la anul fiscal în care acesta este obținut în mijloace bănești sau sub formă de proprietate materială;

b. deducerea se permite în anul fiscal pe parcursul căruia au fost suportate cheltuielile, cu excepția cazurilor cînd aceste cheltuieli trebuie raportate la un alt an fiscal, în scopul reflectării corecte a venitului.

Prin *contabilitate de angajamente* se înțelege metoda conform căreia:

a. venitul este raportat la anul fiscal în care a fost cîștigat;

b. deducerea se permite în anul fiscal în care au fost calculate sau au fost suportate cheltuielile ori au fost efectuate alte plăți, cu condiția că aceste cheltuieli și plăți nu trebuie raportate la un alt an fiscal în scopul reflectării corecte a venitului.

La determinarea venitului impozabil avocatul și mediatorul vor ține cont de următoarea formulă:

$$\text{Venitul impozabil} = \text{Venitul brut} - \text{Deducerile și scutirile} \quad (1)$$

Determinarea venitului brut se face prin însumarea tuturor veniturilor obținute în urma exercitării activității profesionale în decursul unui an fiscal³. Venituri impozabile obținute de avocați și mediatori pot fi: onorariile primite de la clienți în baza contractului de asistență juridică și mediere, dobînzile bancare la disponibilitățile bănești; sumele încasate din vînzarea bunurilor din patrimoniul formei de exercitare a profesiei; sumele încasate de la darea în locațiune a imobilului deținut de avocat, mediator/birou asociat de avocați, mediatori etc. La acordarea asistenței juridice de către avocat care activează prin cabinet al avocatului sau biroului asociat de avocați, beneficiarului de servicii i se va elibera documentul primar cu regim special – factura, la care pot fi anexate contractul de asistență juridică și actul de prestare a serviciilor.

Nu constituie surse de venit impozabile: împrumurile obținute de către avocat, mediator; despăgubiri din asigurări, obținute de către avocat, mediator; donații, sponsorizări, efectuate în folosul avocatului, mediatorului; alte surse specificate la art. 20 din CF.

Potrivit prevederilor fiscale se permit spre deducere cheltuielile: cheltuieli ordinare și necesare, achitate sau suportate de avocat pe parcursul anului fiscal, exclusiv în cadrul activității profesionale; cheltuieli suportate de avocați, mediatori aferente activității profesionale ce depășesc pe cele personale și numai pentru acea parte a cheltuielilor care se referă nemijlocit la desfășurarea activității profesionale; cheltuieli ordinare și necesare suportate de avocați și mediatori pe parcursul anului fiscal, neconfirmate documentar, în mărime de 0,2 % din venitul impozabil; cheltuieli de delegații, în limitele stabilite de Guvern; cheltuieli de reprezentanță, în limitele stabilite de Guvern; cheltuieli de asigurare, în limitele stabilite de Guvern; sumele pentru primele de asigurare obligatorie de asistență medicală, contribuțiile obligatorii în bugetul asigurărilor sociale de stat achitate de către avocați și mediatori, precum și cele calculate și achitate în calitate de angajator conform legislației.

Potrivit Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2017 nr. 286 din 16.12.2016 [4], tariful contribuției de asigurări sociale de stat obligatorii pentru avocați în 2015 constituie 7512 de lei, care se achită lunar, cîte 1/12 din suma anuală, pînă la data de 25 a lunii următoare celei de gestiune⁴. Mărimea

¹ art. 5 pct. 16 din Codul Fiscal;

² art. 44 alin. (1) din Codul Fiscal;

³ art. 18 lit. a) din CF;

⁴ pct. 1.6. din Anexa nr. 3 la Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2017;

primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală este stabilită anual de Legea fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală pe fiecare an în parte.

Prima de asigurare obligatorie de asistență medicală calculată în sumă fixă în valoare absolută pentru categoriile de plătitori, inclusiv avocații se stabilește pentru anul 2017 în mărime de 4 056 de lei¹.

Avocații și mediatorii au dreptul la utilizarea în activitatea lor profesională a următoarelor scutiri potrivit Regulamentului cu privire la reținerea impozitului pe venit din salariu și din alte plăți efectuate de către patron în folosul angajatului [7]:

- scutirea personală în mărimea prevăzută la art. 33 alin. (1) din CF, sau la o scutire în mărimea majorată în cazul în care persoana fizică se regăsește în prevederile art. 33 alin. (2) din CF;
- scutirea suplimentară acordată soției (soțului) în mărimea stabilită la art. 34 alin. (1) și (2) din CF;
- scutirea pentru fiecare persoană întreținută în mărimea stabilită la art. 35 alin. (1) din CF, cu excepția invalizilor din copilărie pentru care scutirea constituie mărimea scutirii personale prevăzută la art. 33 alin. (1) din CF.

Menționăm, de asemenea, că pentru a putea beneficia de scutirile enumerate mai sus (art. 33-35 din CF), avocatul și mediatorul care practică activitate profesională urmează să completeze anexa 3D din Declarația cu privire la impozitul pe venit (forma VEN12).

Prezentarea Declarației cu privire la impozitul pe venit este obligatorie pentru cabinetul avocatului, birourile asociate de avocați și avocații care activează în cadrul birourilor asociate de avocați, precum și de birourile de mediere și mediatorii din cadrul biroului². Declarația cu privire la impozitul pe venit se completează în conformitate cu Hotărârea Guvernului privind Declarația cu privire la impozitul pe venit nr. 596 din 13.08.2012, potrivit formei aprobate de acesta și se prezintă organului fiscal nu mai târziu de 25 martie a anului următor anului fiscal de gestiune. Prin urmare, prezentarea declarației este obligatorie atât pentru avocați și mediatori, cât și pentru birourile asociate de avocați și birourile de mediere indiferent de prezența obligațiunii privind achitarea impozitului.

În acest caz calcularea impozitului pe venit se va reflecta prin formula contabilă:

Debit 731 „Cheltuieli privind impozitul pe venit

Credit 534 „Datorii față de buget”, subcontul 5341 „Datorii privind impozitul pe venit din activitatea de întreprinzător și profesională”;

Achitarea impozitului pe venit la bugetul de stat:

Debit 534 „Datorii față de buget”, subcontul 5341 „Datorii privind impozitul pe venit din activitatea de întreprinzător și profesională”

Credit 242 „Conturi curente în monedă națională”.

Dar cum se impozitează activitatea avocatului stagiar? Este de menționat, că potrivit prevederilor legislației în vigoare, persoana care a promovat examenul de admitere la stagiul efectuează în mod obligatoriu un stagiul de pregătire profesională cu durata de 18 luni, avînd, în acest timp, calitatea de avocat stagiar³. Avocat stagiar poate fi cetățeanul Republicii Moldova, licențiat în drept, care are capacitate deplină de exercițiu și o reputație ireproșabilă, care a promovat examenul de admitere la stagiul și care a încheiat cu unul dintre avocați contract de efectuare a stagiului profesional⁴. Avocatului stagiar i se permite să acorde, contra plată, asistență juridică clientului în cadrul judecătoriilor, curților de apel și autorităților publice. Prin urmare, din cele relatate reiese că avocatul stagiar are dreptul să acorde asistență juridică contra plată. Totodată, condițiile efectuării stagiului profesional, drepturile și obligațiile avocatului stagiar, ale avocatului îndrumător, precum și ale biroului față de aceștia sînt reglementate în statutul profesiei de avocat și se desfășoară în baza contractului încheiat între avocatul stagiar și avocatul îndrumător, înregistrat la Consiliul Uniunii Avocaților⁵.

Potrivit scrisorilor Ministerului Finanțelor, dar și în baza Deciziei Consiliului Consultativ al IFPS, au fost operate o serie de concretizări vizavi de modul de impozitare a plăților achitate avocatului stagiar de către avocatul îndrumător din cadrul biroului asociat de avocați și cabinetul avocatului. Astfel, în cazul în care serviciile sînt prestate de persoana fizică (avocatul stagiar) în baza unei convenții civile (contractului încheiat între avocatul stagiar și avocatul îndrumător), fără a fi încheiat contractul individual

¹ art. 4 alin. (2) din Legea fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală pe anul 2017;

² art. 83 alin. 2 lit. e) și d) din Codul Fiscal

³ art. 19 alin. (1) din Legea privind avocatura.

⁴ art. 15 alin. (1) din Legea privind avocatura

⁵ art. 19 alin. (2) și (3) din Legea privind avocatura

de muncă, și aceasta corespunde la două sau mai multe caracteristici, care o definesc ca lucrător salariat, plățile achitate acesteia se consideră plăți salariale din care se reține impozitul pe venit¹.

În același timp, sumele veniturilor achitate avocaților stagiari urmează a fi reflectate de către cabinetul avocatului (biroul asociat de avocați) în Darea de seamă privind suma venitului achitat și impozitul pe venit reținut din acesta - forma IRV14 la codul sursei de venit „SAL”, iar suma impozitului pe venit urmează a fi transferată la codul economic 111220 „Impozitul pe venit reținut la sursa de plată”. În acest caz se va înregistra formula contabilă:

Debit 531 „Datorii față de personal privind retribuirea muncii”

Credit 534 „Datorii față de buget”, subcontul 5342 „Datorii privind impozitul pe venit din salariu”.

Persoanele fizice-mediatori care sunt membri ai unui birou de mediere și organizația de mediere la fel sunt obligați să prezinte Declarația cu privire la impozitul pe venit (forma VEN12) în modul similar stabilit pentru biroul asociat de avocați, cabinetul avocatului și avocații care sunt membrii biroului asociat de avocați.

O altă categorie de contribuabili care în conformitate cu legislația în vigoare practică activitate profesională sînt notarii și executorii judecătorești. Modul de declarare a veniturilor impozabile și impozitul calculat din acesta de către notari și executori judecătorești diferă de modul de declarare a venitului obținut de către avocați și mediatori care, potrivit legislației de specialitate, încasează ca urmare a activității sale onorarii, pe cînd notarii și executorii judecătorești pentru serviciile acordate încasează plăți. Notarii și executorii judecătorești pentru determinarea și declararea venitului său impozabil și impozitului pe venit din acesta completează lunar formularul-tip Calculul impozitului pe venitul persoanelor ce practică activitate profesională de notar sau de executor judecătoresc - forma CNOTAREX15, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 72 din 25.05.2015, spre deosebire de avocați și mediatori, care declară anual impozitul pe venit în forma VEN12.

Cota de impozitare a venitului impozabil pentru notari este de 18%, pe cînd la avocați și mediatori, în funcție de statutul acestora, e de 7 și 18% (pentru avocații și mediatorii cu statut de persoană fizică) și 18 % pentru biroul asociat de avocați și organizația de mediere (potrivit statutului – persoană juridică).

Potrivit Deciziei Curții Supreme de Justiție nr. 3r-1402/12 din 5 septembrie 2012, regimul fiscal aplicat notarilor publici urmează a fi extins și față de executorii judecătorești. În conformitate legislația fiscală, notarul public are dreptul să acopere, din mijloacele primite pentru servicii notariale, cheltuielile aferente exercitării activității notariale, asigurării ei tehnico-materiale, arende și întreținerii biroului notarial, plății pentru serviciile personalului tehnic angajat².

Potrivit art. 40 alin. (1) din Legea privind executorii judecătorești nr. 113 din 17.06.2010 [6], Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești este o asociație profesională necomercială din care fac parte toți executorii judecătorești. Executorii judecătorești devin membri ai Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești în momentul investirii în funcție. Executorul judecătoresc este obligat să achite regulat contribuțiile obligatorii la bugetul Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești în cuantumul stabilit de aceasta³. Contribuțiile date se vor permite la deduceri în scopuri fiscale, conform modului general stabilit.

Potrivit prevederilor legislației în vigoare, una din cele mai importante atribuții de activitate a persoanelor ce practică activitate profesională de avocat, mediator, notar și executor judecătoresc este prestarea serviciilor de asistență juridică contribuabililor, autentificarea actelor juridice (testamente, procuri, contracte), legalizarea semnăturilor de pe documente etc. Ca urmare a serviciilor prestate, beneficiarul de servicii achită plăți în folosul persoanelor ce au prestat serviciile respective, ca urmare apare întrebarea dacă din plățile date urmează să se rețină impozit pe venit la sursa de plată. Menționăm că din plățile efectuate în folosul avocatului care activează sub forma de cabinet al avocatului, mediatorului care activează sub forma de birou al mediatorului, notarului public și executorilor judecătorești nu se reține în prealabil impozit pe venit, fapt confirmat și prin art. 90 din CF, care prevede categoria de contribuabili menționați drept excepție pentru aplicare asupra acestora a prevederilor articolului nominalizat.

Contribuabilii care potrivit prevederilor legislației în vigoare practică activitate profesională de avocat, mediator, notar sau executor judecătoresc etc., care pe parcursul unei perioade fiscale au obținut

¹ art. 88 din Codul Fiscal;

² art. 69⁴ din Codul Fiscal;

³ art. 8 lit. j) din Legea privind executorii judecătorești;

venituri impozabile altele decât cele din activitatea profesională, la sfârșitul anului de gestiune sînt obligați potrivit prevederilor art. 83 alin. (2) din CF paralel cu Declarația cu privire la impozitul pe venit (forma VEN 12) și Calculul impozitului pe venitul persoanelor ce practică activitatea profesională de notar public sau de executor judecătoresc (forma CNOTAREX15) să prezinte și Declarația persoanei fizice cu privire la impozitul pe venit. În aceasta se va reflecta suma venitului impozabil stabilit în Declarația (forma VEN 12), precum și suma scutirilor folosite pe parcursul anului fiscal, cu scopul aprecierii corecte a obligației fiscale.

În același timp, în scopul evitării dublei impunerii, notarii și executorii judecătorești care, pe lângă venitul din activitatea profesională desfășurată, au obținut și alte venituri impozabile, urmează, de asemenea, să prezinte la finele anului fiscal Declarația persoanei fizice cu privire la impozitul pe venit pentru perioada fiscală respectivă de raportare, indicînd în aceasta toate sursele de venit impozabile, cu excepția celor aferente activității notariale sau activității de executor judecătoresc.

La completarea Declarației persoanei fizice cu privire la impozitul pe venit notarul și executorul judecătoresc vor avea dreptul la scutiri, conform art. 33, 34 și 35 din CF, doar în cazul în care acestea nu au fost utilizate totalmente, prin urmare suma rămasă neutilizată a scutirii se va reflecta de către notar sau executor judecătoresc la rîndul 2.1 din Declarația persoanei fizice cu privire la impozitul pe venit. Iar potrivit Deciziei Consiliului Consultativ al IFPS nr. 1/4 din 10.12.2015, biroul asociat de avocați, precum și cabinetul avocatului care efectuează plăți în folosul avocatului stagiar, pentru serviciile prestate de către aceasta în baza contractului validat de cabinetul avocatului (biroul asociat de avocați), urmează să rețină la sursa de plată impozitul pe venit și să declare obligațiile aferente impozitului pe venit în baza art. 88 alin. (5) și art. 92 alin. (1)-(4) din CF.

Bibliografia:

1. Codul fiscal al Republicii Moldova. Disponibil pe <http://www.fisc.md>.
2. Legea cu privire la avocatură nr. 1260-XV din 19.07.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159 din 04.09.2010.
3. Legea cu privire la mediere nr. 137 din 03.07.2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 224-233 din 21.08.2015.
4. Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2017 nr. 286 din 16.12.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 472-477 din 27.12.2016.
5. Legea fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală pe anul 2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 472-477 din 27.12.2016.
6. Legea privind executorii judecătorești nr. 113 din 17.06.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 126-128 din 23.07.2010.
7. Regulamentului cu privire la reținerea impozitului pe venit din salariu și din alte plăți efectuate de către patron în folosul angajatului, precum și din plățile achitate în folosul persoanelor fizice care nu practică activitate de întreprinzător pentru serviciile prestate și/sau efectuarea de lucrări nr. 697 din 22.08.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 256-260 din 29.08.2014.

ADDITIONAL PAYMENT FOR INDIVIDUAL WARD IN PUBLIC HOSPITALS

ACHITĂRI ADIȚIONALE PENTRU SALOANELE INDIVIDUALE ÎN SPITALELE PUBLICE

Elena ZUBCOVA, PhD,
Department of Finance and Insurance
Speciality 522.01 "Finance"
Academy of Economic Studies of Moldova

"Whims are additionally charged, even if we already contributed money in this month to the state budget."

Abstract: *It is said that health is not measured in money. And for them, no matter how many you have, you can buy only medicines, but not days of life¹. However, occasionally (or not), more and more*

¹ <http://ea.md/banii-viata-si-spitalele/>

patients require cubicles with individual bathroom (shower, toilet, washbasin, cosmetics and personal hygiene means), individual refrigerator, TV, Internet access, personalized meals, individual medical care, air conditioners, etc., the latter being willing to benefit from the nominated services at an additional cost¹. Thus, without endamage to the patient hospitalization process, about 1,000 beds can be placed in cubicals with improved hospitalization conditions, for which patients should pay extra.

Key-words private beds, extra payments, price, cubicles, public hospital, private hospitals, optional medical insurance.

JEL: I11, I13, I18

1.Introducere

Decizia elaborată de Ministerul Sănătății² și înaintată pentru consultări publice are inițiativa de a permite plățile suplimentare pentru saloanele cu condiții îmbunătățite și alimentația personalizată. Astfel, persoanele asigurate aflate la tratament în spitalele publice și private, contractate de către Compania Națională de Asigurări în Medicină, achită separat pentru a beneficia de cazare în aceste saloane și alimentație personalizată.

Spitalele contractate de Compania Națională de Asigurări în Medicină nu au dreptul să perceapă plăți suplimentare de la pacienții care doresc să fie cazați în saloane cu confort sporit și să beneficieze de alimentație personalizată. Problema a apărut după modificarea și completarea Programului unic al asigurării obligatorii de asistență medicală³, care interzice prestarea serviciilor medicale, inclusiv cele spitalicești la un cost mai înalt decât cel stipulat în contractul semnat cu Compania Națională de Asigurări în Medicină.

Pe plan internațional nu există un document general care ar oferi o imagine de ansamblu în ceea ce privește asigurarea unui confort sporit în saloanele din spital, precum și proporția admisă de paturi private în spitalele publice. Deaceia, la baza articolului a stat premiza că, în țările cu o economie dezvoltată, toate paturile private dislocate atât în spitalele publice cât și în cele private pot fi considerate paturi private. În majoritatea țărilor analizate, paturile private din spitalele publice cât și din cele private sunt utilizate doar pentru pacienții cu asigurare medicală privată. În același timp, pacienții din sistemul public de asigurări sociale de sănătate utilizează paturile publice.

Scopul acestui articol este de a studia experiența internațională dar și de a face o evaluare a riscurilor posibile asupra accesului și calității serviciilor medicale, efectul economic și implicațiile asupra corupției în sistemul sănătății.

2.Metode aplicate

Informația a fost colectată în urma examinării documentelor, revizuirea cadrului normativ-juridic din sistemul de sănătate, a fost folosită metoda analizei de documente cuprinse în literatura de specialitate, care au prelucrat deja informațiile referitoare la această problemă, etc.

3.Rezultate și discuții

Saloanele cu confort sporit sunt cele cu un singur pat, dotate cu grup sanitar individual (duș, veceu, lavoar, produse cosmetice și de igienă corporală), frigider individual, televizor, acces la Internet, alimentație personalizată, post individual de asistență medicală, flux de aer proaspăt condiționat în saloane etc.

Dotarea salonului cu grup sanitar individual este o exigență care trebuie realizată de toate spitalele publice din Republica Moldova, iar WC-urile și cabinele de duș situate la capătul coridorului din spitale trebuie să rămână în istorie. În același timp, prezența sistemului de ventilare și condiționare a aerului, inclusiv și prin folosirea sistemelor-split, este o cerință pe care trebuie să o asigure fiecare spital aprobat prin hotărâre de Guvern⁴. În acest caz, sistemul de condiționare a aerului nu poate fi considerat unul din serviciile suplimentare de confort sporit dar un serviciu obligatoriu.

Este un standard minim, pe care trebuie să-l respecte orice instituție medico-sanitară acreditată pentru prestarea asistenței medicale spitalicești. Asistența medicală spitalicească reprezintă, în general, timpul în care pacientului trebuie să i se acorde și condiții decente de cazare și de îngrijire personală 24 de ore.

¹ <http://www.rasfoiesc.com/legal/administratie/SANATATE-PUBLICA-DIN-REPUBLICA64.php>

² Proiectul Hotărârii de Guvern „Cu privire la completarea punctului 4 din Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală”, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1387 din 10 decembrie 2007” <http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=457> (accesat 12.09.2012).

³ Hotărârea Guvernului nr.184 din 29.03.2012 pentru aprobarea modificărilor și completărilor ce se operează în Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală.

⁴ Capitolul VI al Hotărârii Guvernului nr.663 din 23.07.2010 “Pentru aprobarea Regulamentului sanitar privind condițiile de igienă pentru instituțiile medico-sanitare”.

Asistența medicală prin internare în spital reprezintă consultațiile și investigațiile pentru stabilirea diagnosticului, tratamentul medical sau chirurgical, îngrijirea, medicamentele, consumabilele, materialele sanitare, cazarea și alimentația. Toate acestea sunt în corespundere cu actele normative în vigoare¹.

În același timp, crearea saloanelor individuale în spitalele publice, fără a stabili o limită de paturi private nu pot să existe într-un spital public, precum și reglementarea clară a mecanismului de acordare a accesului la condiții standard și condiții de confort sporit ar putea duce la diminuarea numărului de saloane cu confort standard, precum și la aglomerarea paturilor în asemenea saloane. Totodată, ar putea să apară și unii factori motivanți de a micșora accesul la paturile standard și de a crește artificial cererea la paturile de confort sporit în intenția de a majora veniturile spitalelor.

Experiența internațională arată că, existența paturilor private în spitalele publice generează adesea conflicte de interese, deoarece este dificil de controlat. De exemplu, în Costa Rica, unde în spitalele publice existau paturi private, medicii „re-orientau” deliberat pacienții către paturile private prin intermediul listelor artificiale de așteptare pentru paturile publice². În India există paturi private în spitalele publice, dar acum autoritățile optează pentru ca funcționarea acestora să fie considerată o entitate complet separată pe o proprietate a spitalului public, adică drept un spital privat³.

În Germania, Israel și Portugalia există paturi private în spitalele publice⁴, dar acestea din urmă sunt destinate pacienților cu asigurare medicală privată. Astfel, se evită utilizarea abuzivă a paturilor publice, fiind asigurat un acces egal al pacienților cu asigurare socială de sănătate la servicii spitalicești.

Suprafețele saloanelor cu două și mai multe paturi sunt stabilite prin Regulamentul sanitar privind condițiile de igienă pentru instituțiile medico-sanitare⁵. Conform acestuia, la un pat din secțiile de terapie, pulmonologie, cardiologie etc. trebuie să revină o suprafață de cel puțin 7m². În alte secții specializate, cum ar fi cele de traumatologie, terapie intensivă, terapie postoperatorie, suprafața necesară unui pat este de 10 -13m².

Astfel, în secțiile de profil terapeutic într-un salon care are 14m² pot fi amplasate cel mult două paturi, iar într-un salon care are 21m²—cel mult trei paturi. Pentru a plasa cinci sau șase paturi în salon, acestea trebuie să aibă o suprafață de 35 și respectiv 42m². Cu certitudine, sunt foarte puține spitale în Republica Moldova care ar avea saloane cu suprafețe de 35 și 42m². În realitate, în spitalele publice pacienții sunt înghesuți câte 5-6 într-un salon cu o suprafață mult mai mică decât cea prevăzută de regulament, de vreme ce o parte din saloane sunt libere. Deci, acele 1000 de saloane au fost identificate ca fiind posibile de amenajat cu confort sporit, în care să fie amplasat un pat, pe când restul paturilor urmînd să rămîna înghesuite în saloane cu suprafețe sub nivelul cerințelor igienice minime pentru spitale.

Circa 1000 de saloane/paturi private. Aceasta ar însemna aproximativ 19% din numărul total de saloane existente în spitalele publice. Problema este că numărul de paturi în salon se decide în funcție de suprafața minimă necesară pentru un pat în salon, în corelație cu profilul acestuia⁶ și nu în dependență de utilizarea patului într-un an, precum au calculat unii autori. Deci, va fi nevoie de investiții suplimentare pentru a asigura spațiul necesar conform regulamentelor existente.

Stabilirea reglementărilor pentru saloanele de confort sporit fără a avea cerințe minime de cazare pentru saloanele de confort standard, favorizează corupția în sistemul de sănătate. Există riscul ca personalul instituțiilor medico-sanitare și/sau administrația acestora să facă abuz și să propună/impună persoanelor asigurate achitarea prin plăți directe ale serviciilor care în realitate sunt acoperite din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală. Aceasta, iarăși, din motiv că nu există o diferențiere clară între condițiile de cazare în saloane cu confort standard și utilitățile suplimentare de care poate beneficia persoana asigurată în cazul când i se oferă un salon de confort sporit.

În medicină, există situații când pacientul, conform indicațiilor medicale speciale, necesită să fie internat într-un salon cu un pat. În acest caz, nu este foarte clar dacă pacientul va fi sau nu va fi impus să plătească pentru un confort sporit.

¹ Punctul 23 al Hotărârii Guvernului nr.1387 din 10.12.2007 cu privire la aprobarea Programului unic al asigurării obligatorii de asistență medicală.

² James A. Cercone, Sanigest International.

³ Ibidem

⁴ Richard B. Saltman, Antonio Durón, Hans F.W. Dubois, Governing Public Hospitals, European Observatory on Health Systems and Policies, 2011.

⁵ Hotărârea Guvernului nr.663 din 23.07.2010 “Pentru aprobarea Regulamentului sanitar privind condițiile de igienă pentru instituțiile medicosanitare”, Anexa nr.1.

⁶ Anexa nr.1 la Regulamentul sanitar privind condițiile de igienă pentru instituțiile medico-sanitare, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.663 din 23.07.2010.

Situația este similară și în cazul alimentației personalizate. Cerințele de bază privind organizarea alimentației pacienților în instituțiile medico-sanitare spitalicești, indiferent de forma juridică de organizare și subordonare administrativă, sunt stabilite de Ministerul Sănătății¹.

La fel, ca și standard, există alimentarea individuală sau suplimentară la rația alimentară de bază. Astfel, alimentația nu poate fi oferită pur și simplu la dorința pacienților, pentru că este o parte componentă a tratamentului. Prin urmare, alimentația pacienților în spital este parte a volumului de servicii medicale prevăzut în Programul unic, iar spitalele contractate de Compania Națională de Asigurări în Medicină sunt obligate să asigure alimentația pacienților conform standardelor aprobate de Ministerul Sănătății.

În Irlanda, proporția de paturi publice și private din spitalele publice este reglementată prin raportul de 80 și, respectiv 20%. Paturile private din spitalele publice sunt destinate doar pentru pacienții cu asigurări private de sănătate. Pacienții cu asigurare privată au reprezentat 30% din toate externările din spital în 1999 și 2000, deși doar aproximativ 20% din paturile spitalelor publice au fost destinate pentru pacienții cu asigurări private. Autoritățile sanitare s-au autosesizat de acest fapt și au crescut prețul la paturile private cu 50 % pentru a se asigura că nu există nici o subvenție de la sectorul public spre cel privat².

Internarea pacienților cu asigurare medicală privată doar pe paturile private exclude și majorarea artificială a listei de așteptare pentru internarea în spital a pacienților din sistemul public de asigurări sociale de sănătate. Bineînțeles, că paturile private din spitalele publice pot fi achitate și prin plăți directe, însă sistemele de sănătate din țările cu economii dezvoltate sunt guvernate și reglementate în așa fel, încât să nu se confrunte cu problema plăților neoficiale. De asemenea, există dovezi^{3,4} ce demonstrează că saloanele private în spitalele publice nu aduc mai mulți bani spitalului și, de fapt, atrag mult mai multe cheltuieli decât generează.

Crearea în spitalele publice a saloanelor individuale ar fi o delapidare a banilor publici, care trebuie utilizați pentru dotarea cu tehnologii medicale performante și cu necesarul standard de mobilier și utilități pentru cazarea pacienților în spital. Prin urmare, paturile private pot exista doar în instituțiile medicale private.

Dacă saloanele individuale deja există în spitalele publice, atunci oricine poate pune întrebarea: din care surse acestea au fost amenajate? De ce spitalele publice trebuie să cheltuiască fondurile publice pentru oferirea serviciilor care nu țin de tehnologiile medicale și de standardele ce reglementează asistența medicală spitalicească.

La spitalul Republican există de câțiva ani astfel de saloane. Acestea sunt dotate cu un singur pat, au cabină de duș, frigider, televizor și chiar cuptor cu microunde.

În incinta Spitalului Clinic al Ministerului Sănătății există, la fel, saloane la care ar visa orice pacient, cu grup sanitar separate, frigider, televizor, masă și fotoliu.

Dar, nu toți pacienții din astfel de saloane achită ceva suplimentar. Este o chestier binevolă. Sunt pacienți care solicită acest serviciu și acordă spitalului anumite servicii. De exemplu, un set de lenjerie, far reparatii în salon sau cumpără un televizor⁵.

În conformitate cu prevederile legale⁶ art.2 al Legii nr. 847 din 24.05.1996 „Privind sistemul bugetar și procesul bugetar”, fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală sunt parte a bugetului public național, iar crearea în spitalele publice a unor saloane individuale va necesita, sub o formă sau alta, cheltuieli suplimentare din bugetul public, deoarece obiectele și serviciile pentru asigurarea unui confort sporit costă bani.

Legea nu le permite managerilor spitalelor de stat să ceară bani pentru condiții mai bune improvizate de ei, dar astfel de saloane există câte două-trei la fiecare secție. Aceasta înseamnă că dacă îți dorești confort sporit va trebui să plătești suplimentar o taxă.

¹ Regulamentul de organizare a alimentației în instituțiile medico-sanitare spitalicești, aprobat prin Ordinul MS nr.238 din 31.07.2009, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.153-154, art.nr.694 .

² David McDaid et al. Ireland Health System Review, Health Systems in Transition, Vol.11 No.4 2009.

³ The Equity and Governance Implications of Private Wards in Public Hospitals in South Africa; Policy Brief, July 2010.

⁴ Barbara McPake 1,3, Pamela Nakamba 2, Kara Hanson 3 and Bernard McLoughlin 4, Private wards in public hospitals: two-tier charging and the allocation of resources in tertiary hospitals in Zambia, HEFP working paper, 05/04, LSHTM, 2004

⁵ <http://www.cnp.md/en/products/position-papers/healthcare/item/1347-plati-suplimentare-spitale>

⁶ Lit. e) art.37 al Legii nr.317-XV din 18 iulie 2003 „Privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale”.

Prin urmare, Guvernul nu poate prevedea în Programul unic un alt volum de servicii medicale, decât cel finanțat din mijloacele asigurării obligatorii de asistență medicală. Astfel inițiativa de a completa Programul unic cu servicii ce nu sunt finanțate din asigurarea obligatorie de asistență medicală contravine cu norma din Legea nr.1585 din 27.02.1998 și este improprie textului Programului unic.

Conform alin. (1) art.7 al Legii nr.1585 din 27.02.1998 între Compania Națională de Asigurări în Medicină și prestatorul de servicii medicale se încheie un contract de acordare a asistenței medicale în cadrul asigurării obligatorii de asistență medicală, conform căruia prestatorul de servicii medicale se obligă să acorde persoanelor asigurate asistență medicală calificată, în volumul și termenele prevăzute de Programul unic, iar asiguratorul se obligă să achite costul asistenței medicale acordate.

Prin urmare, în cazul când spitalele private oferă condiții de cazare ce depășesc cerințele de cazare în saloane cu confort standard, acestea au tot dreptul de a propune/solicita de la persoana asigurată plăți directe sau prin asigurări facultative pentru aceste servicii. Dreptul respectiv este prevăzut de lege și este stipulat în alin.(1) art.8 al Legii nr.1585 din 27.02.1998, care stabilește, că volumul serviciilor prestate în cadrul asigurării obligatorii de asistență medicală poate fi extins în temeiul condițiilor asigurării facultative de sănătate sau prin plăți directe către prestatorul de servicii medicale pentru serviciile prestate.

4.Concluzii

Crearea saloanelor individuale în spitale cu stabilirea tarifelor pentru cazare fără stabilirea standardelor pentru condițiile de cazare în saloanele cu confort obișnuit privează persoana asigurată de dreptul de a cunoaște condițiile de cazare de care trebuie să beneficieze conform Programului unic. Cerințele minime de calitate standard elaborate pentru cazarea în spital trebuie respectate de toate spitalele în Republica Moldova.

Moldovenii aleg din ce în ce mai des serviciile medicale de tip privat astfel, pe parcursul ultimilor ani s-a redus numărul pacienților ce acceptă saloane ordinare și numărul spitalelor de stat.

Spitalele private pot oferi, contra cost suplimentar, servicii de cazare în saloane individuale persoanelor cu asigurare medicală publică doar în cazul aprobării de către Ministerul Sănătății a cerințelor standard de cazare în saloanele spitalicești.

Pacienții care doresc să stea singuri în salonul de spital, plătesc suplimentar-legea, însă, nu permite fixarea acestor taxe pentru confortul în spitalele de stat, deoarece nu prevede amenajarea unor saloane cu toate comoditățile.

Afți cetățenii cât și conducătorii de spitale au solicitat MS să permită plăți suplimentare pentru condiții mai bune, deoarece tot mai mulți pacienți se interesează de aceste saloane.

Conform legislației în vigoare, utilizarea banilor publici pentru crearea saloanelor individuale în spitalele publice este o delapidare a banilor publici, deoarece aceștia trebuie investiți în tehnologii medicale performante și asigurarea cerințelor standard de cazare a pacienților în spital.

Sistemul spitalicesc public trebuie să soluționeze în primul rând problemele de organizare a asistenței medicale de care trebuie să beneficieze pacienții în conformitate cu volumul și calitatea prevăzută în Programul unic, urmînd ca în acest scop să se asigure o eficiență maximă în utilizarea resurselor financiare.

Practica internațională demonstrează existența și aprofundarea problemelor ce țin de accesul la serviciile de sănătate în cazul paturilor private amplasate în spitalele publice, de aceea soluția cea mai acceptabilă este utilizarea paturilor private din spitalele publice numai pentru serviciile care nu sunt incluse în pachetul de bază acoperit prin asigurările sociale de sănătate.

În cazul Republicii Moldova, paturile private în spitalele publice pot exista pentru serviciile care nu sunt incluse în Programul unic de asigurări obligatorii de asistență medicală (ex.serviciile de chirurgie estetică etc.). Spitalele publice pot avea paturi private pentru oferirea acestor servicii pacienților cu asigurare medicală privată (facultativă).

Pentru asigurarea echitabilă a accesului și calității serviciilor medicale spitalicești în Republica Moldova, precum și reducerea nivelului plăților neformale, se recomandă orientarea prioritară a spitalelor publice spre realizarea exclusivă a interesului public și excluderea interesului privat, adică excluderea serviciilor medicale contra plată din spitalele publice.

Bibliografie:

Articole, manuale, monografii:

1. Barbara McPake 1,3, Pamela Nakamba 2, Kara Hanson 3 and Bernard McLoughlin 4, Private wards in public hospitals: two-tier charging and the allocation of resources in tertiary hospitals in Zambia, HEFP working paper, 05/04, LSHTM, 2004.
2. David McDaid et al. Ireland Health System Review, Health Systems in Transition, Vol.11 No.4 2009.
3. Ghenadie Țurcanu, Viorel Soltan Analiza expres ”Plăți suplimentare pentru saloane cu confort sporit în spitalele publice: pro și contra”, Monitorul sănătății 12 octombrie 2012. Centrul pentru politici și Analize în Sănătate (Centrul PAS), Chișinău 2012.
4. Ibidem
5. James A. Cercone, Sanigest International.
6. Richard B. Saltman, Antonio Durón, Hans F.W. Dubois, Governing Public Hospitals, European Observatory on Health Systems and Policies, 2011.
7. The Equity and Governance Implications of Private Wards in Public Hospitals in South Africa; Policy Brief, July 2010.

Legi, acte normative în vigoare:

8. Hotărârea Guvernului nr.184 din 29.03.2012 pentru aprobarea modificărilor și completărilor ce se operează în Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală.
9. Hotărârile Guvernului nr.663 din 23.07.2010 “Pentru aprobarea Regulamentului sanitar privind condițiile de igienă pentru instituțiile medico-sanitare”.
10. Hotărârile Guvernului nr.1387 din 10.12.2007 cu privire la aprobarea Programului unic al asigurării obligatorii de asistență medicală.
11. Legea nr.1585 din 27.02.1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală. Monitorul Oficial Nr. 38-39 din 30.04.1998.
12. Legea nr.847 din 24.05.1996 privind sistemul bugetar și procesul bugetar. Monitorul Oficial Nr. 19 din 27.03.1997.
13. Legii nr.317-XV din 18 iulie 2003 „Privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale”.
14. Regulamentul de organizare a alimentației în instituțiile medico-sanitare spitalicești, aprobat prin Ordinul MS nr.238 din 31.07.2009, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.153-154, art.nr.694 .

Surse electronice:

<http://www.cnp.md/en/products/position-papers/healthcare/item/1347-plati-suplimentare-spitale>
<http://ea.md/banii-viata-si-spitalele/>
<http://www.rasfoiesc.com/legal/administratie/SANATATE-PUBLICA-DIN-REPUBLICA64.php>

CAPITALUL VENTURE CA O SURSĂ ALTERNATIVĂ DE FINANȚARE A PROIECTELOR INOVAȚIONALE

Oxana MIRON, conf.univ, dr.,
Catedra de Finanțe și Evidență Contabilă,
Anatolie IACHIMOVSKI, conf.univ, dr.,
ASEM

Abstract: *Venture investments represent a future direction of financing innovative activity of economic systems. This type of investments supposes a huge risks and high profits. This paper aims to analyse the modern methods of innovative activity's financing and to highlight the role of venture capital in development of innovative activity of the enterprises.*

Financing the innovative activity of enterprise has a wide range of problems at national level. One of these issues is that innovative activity remains to be stimulated by fiscal facilities, while many countries have a positive experience with venture type of financing the innovation projects.

Activitatea inovațională din punct de vedere a interacțiunii sectorului real și cel financiar

influențiază asupra modificării relațiilor tradiționale și formează relații economice noi, ce au potențialul enorm de dezvoltare. În aceste condiții este obiectiv necesară concentrarea resurselor investiționale publice și a sectorului real pentru crearea mecanismelor și metodologiilor asigurării securității financiare ale proceselor inovaționale în cadrul economiei naționale¹.

Printre problemele de finanțare a activității inovaționale care reduc competitivitatea economiei naționale pe plan internațional, se evidențiază următoarele:

- nivel redus al finanțării activității inovaționale la nivel național;
- activitatea inovațională scăzută;
- rămâne actuală problema stimulării activității inovaționale prin intermediul facilităților fiscale
- un nivel insuficient de dezvoltare a schemelor de finanțare cu capitalul *venture* a activității inovaționale.²

Dacă în practica mondială se înregistrează o experiență pozitivă privind utilizarea astfel de instrumente în vederea stimulării activității inovaționale, inclusiv și sporirea cheltuielilor de cercetare și dezvoltare datorită reducerii impozitelor (ex. SUA, Franța), finanțarea unor activități speciale de cercetare și dezvoltare (ex. Țările de Jos), oferirea unui credit fiscal indiferent de obținerea profitului (ex. Canada), în Republica Moldova ca și în țările post-sovietice este problematică aplicarea în practică a deducerii cheltuielilor de cercetare și dezvoltare din venitul impozabil³.

Totodată investițiile *venture* reprezintă direcție de perspectivă în finanțare a activității inovaționale a entităților prin fluxuri de capitalul *venture* în cadrul economiei naționale.

În literatura de specialitate conceptul *capitalului venture* este destul de răspândit, însă o definiție unanimă nu poate fi struscturată din motivul că odată cu transformările activității economice, se modifică și opiniile specialiștilor privind esența și specificul *capitalului venture*.

Termenii „*capital venture*” și „*businessul venture*” își poartă originea de la cuvântul englez „*venture*”, care în traducere semnifică „afacere riscantă”, „speculație”, „o sumă expusă la risc”.

Conform definiției acceptate de Asociația Europeană a Capitalului Venture (EVCA), termenul „*capitalul venture*” reprezintă *capitalul acționar, oferit firmelor profesioniste, care investesc resurse în întreprinderi private, care demonstrează un potențial semnificativ de creștere la etapa inițială a dezvoltării sale, de asemenea, participând la gestiunea acestora*.

Toate definițiile ale capitalului *venture*, de regulă, pot fi reduse la sarcina sa funcțională, și anume de a oferi o sumă de bani în schimbul unei părți din capitalul social. Capitalul *venture*, de regulă cuprinde conceptul „risc aprobat”, și presupune că investitorii cunosc și accept riscul aferent investițiilor, în schimbul unei părți din profitul potențial.

Esența capitalului *venture* poate fi descrisă ca sinergia capitalului financiar cu cel intelectual, a cărui scop primordial este stimularea activității inovaționale, combinând riscuri sporite și profitabilități majore în urma investirii resurselor în proiecte inovaționale în curs de dezvoltare. Capitalul *venture* exprimă relațiile economico-inovaționale, interesele contradictorii a agenților economici privind realizarea drepturilor referitoare la capitalul intelectual inovațional în procesul creării noutăților și investirea pe termen lung a resurselor în ciclul de viață a entității inovaționale, privind garantarea investițiilor și optimizarea riscurilor, repartizarea reciproc avantajoasă a veniturilor din realizarea produselor inovaționale.

Finanțarea *venture* se caracterizează printr-un nivel sporit al incertitudinii și o dinamică riscantă a tuturor factorilor de influență a rezultatelor. De asemenea, acest tip de finanțare cunoaște o sferă de activitate specifică, cu o structură obiectiv-subiectivă deosebită, precum și forme aplicative particulare. În același timp, efectele finanțării *venture* au un caracter inovațional, inclusiv și sinergic, ce reflectă impactul finanțării venturi asupra dezvoltării proceselor inovaționale.

Finanțarea proiectului investițional, o formă cel mai frecvent întâlnită în prezent, implică faptul că veniturile generate de proiect, sunt singura sursă de rambursare a datoriei. În același timp investirea capitalului *venture* presupune acceptarea de către investor a lipsei rentabilității financiare în primii ani de realizare a unui proiect inovațional radical și nu exclude obținerea rezultatului financiar negativ.

¹ Никонова Я.И. Инновационная политика в системе государственного регулирования устойчивого развития национальной экономики. Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2010. 260 с.

² Горячева Е.В. Основные проблемы эффективного финансирования инновационной деятельности в сфере телекоммуникаций и возможные пути их решения // Транспортное дело России. 2009. № 10. С. 24–26.

³ Горячева Е.В. Основные проблемы эффективного финансирования инновационной деятельности в сфере телекоммуникаций и возможные пути их решения // Транспортное дело России. 2009. № 10. С. 24–26.

Cu toate acestea, în primii ani inițiatorul proiectelor inovaționale nu poartă răspundere față de investitori pentru cheltuielile efectuate și nu plătește dividende pentru acestea. La rândul său, investitorii venture, în primii ani, profită de pachetul de acțiuni a entității finanțate. Dacă întreprinderea finanțată începe să obțină profit, atunci aceasta reprezintă unica sursă de remunerare a investitorilor venture, care deseori devin proprietari a entității date¹.

Orice produs, serviciu, piață sau întreprindere, după esență, se dezvoltă asemeni unei ființe umane, adică iau naștere, se dezvoltă, îmbătrânesc și decedază. Întreprinderile inovaționale nu reprezintă niște excepții, funcționând în corespundere cu conceptul ciclului de viață. Se disting șase etape de dezvoltare a întreprinderilor inovaționale:

1. *Seed (de încercare);*
2. *Start-up;*
3. *Creștere inițială;*
4. *Expansiune;*
5. *Maturitate;*
6. *Declin.*

Prezentarea grafică a acestui proces poate fi vizualizată în figura 1, prin care este prezentată dinamica fluxului de numerar caracteristică întreprinderii inovaționale la diverse etape de dezvoltare, de asemenea, prezentându-se cele mai accesibile și potrivite surse de finanțare.

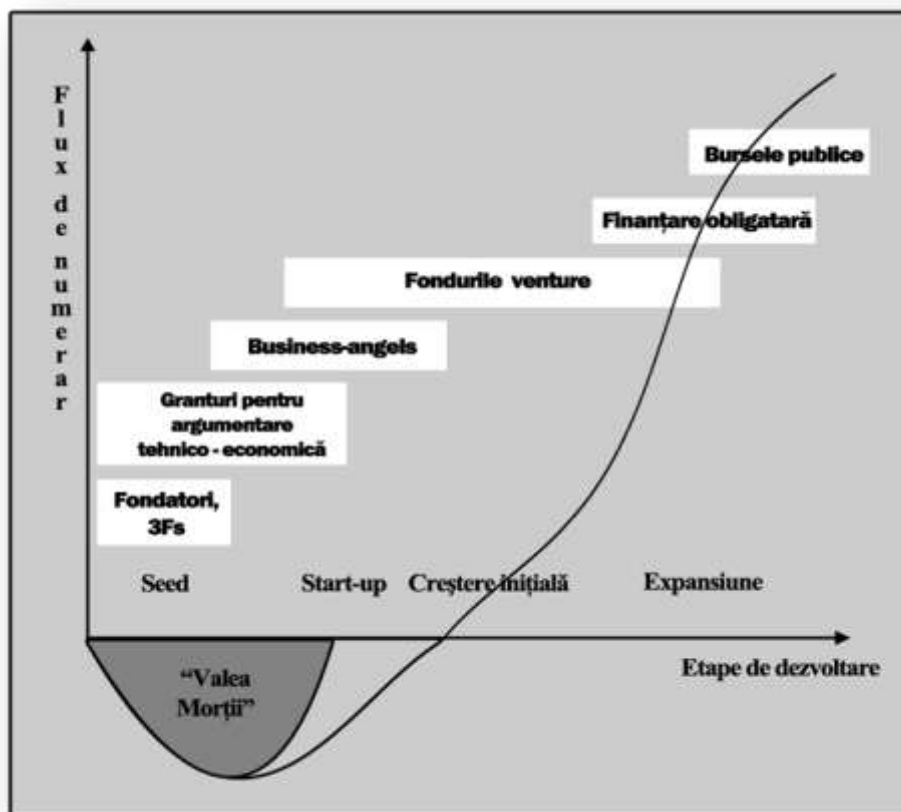

Figura 1. Etapele de dezvoltare, fluxul de numerar și sursele de finanțate a proiectelor inovaționale

Sursa: Adoptat de autori în baza Мочалина Я.В. Особенности функционирования инновационных предприятий в концепции жизненного цикла. În: Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2010. №11.

Activitatea sporită a întreprinderilor ce realizează proiectele inovaționale se evidențiază în primele patru faze, la etapa maturității creșterea încetinește, indicatorii se stabilizează, iar în etapa declinului indicatorii financiari se diminuează. Dezvoltarea oricărei întreprinderi depinde de investițiile efectuate

¹ Никонова Я.И. Роль венчурного капитала при переходе к парадигме открытых инноваций // Инновации. 2010. № 7. С. 47–50.

pentru crearea produsului. Pentru întreprinderi inovatoare pot fi distinse câteva etape de finanțare (ce corespund cu etape ciclului de dezvoltare), fiecareia fiind caracteristic un anumit volum și o anumită destinație a resurselor necesare.¹

Etapa „seed” cuprinde cercetările inițiale și proiectările conceptului afacerii, incluzându-se argumentările tehnico-economice, determinarea potențialului de piață și viabilității economice. La etapa dată întreprinderea se află în procesul de formare: are loc formarea echipei, care va gestiona proiectul. La această etapă lipsesc în întregime profitul și veniturile. Antreprenorul, în cazul dat, se află în ipostaza cercetătorului sau inventatorului, care are nevoie de resurse pentru efectuarea unor activități de argumentare teoretică și aplicativă a potențialului comercial al conceptului.

Etapa Start-up presupune activități de creare a prototipului producției, testarea de probă a produsului, cercetarea primară a pieței și căutarea căilor de ieșire pe piață, de asemenea, conferirii companiei a unui statut oficial.

Etapa creșterii inițiale este legată de atingerea unui nivel stabil al vânzărilor și începerea creșterii, de asemenea referindu-se la extinderea procesului de producție. Etapa creșterii inițiale poate fi delimitată în trei faze:

- Prima fază a creșterii inițiale – organizarea primară a procesului de producție;
- A doua fază a dezvoltării companiei se caracterizează prin volumul de producție, ce determină cererea reală pe piață;
- A treia fază de dezvoltare inițiale se referă la o creștere destul de rapidă a volumul de producție și obținerea unui profit real, care micșorează semnificativ nivelul riscului investițional.

În cele din urmă, **la etapa expansiunii** afacerii se realizează o creștere semnificativă a volumului de producție, precum și a cotei pe piață.²

Curba, ce descrie această dinamică a fluxului de numerar, este denumită curba-J (J-curve), se caracterizează printr-o scădere inițială la etapa seed, cunoscută sub numele de „valea morții” (valley of death), cauzată de cheltuielile de numerar efectuate în vederea argumentării conceptului afacerii. Dacă afacerea iese din această „vale” și poate să fie organizată, fluxul de numerar înregistrează valori pozitive, iar întreprinderea treptat își sporește puterea pentru ieșirea pe piață, trecând la altă etapă – creștere inițială și expansiune, pentru care nevoile de finanțare cresc semnificativ.³

Întreprinderea inovatoare la etapa *seed* și cea de *start up* se află într-o situație incertă. Astfel de întreprinderi nu au istorii de credit și, deseori, nu dețin de dovezi privind perspectivele produsului sau serviciului său. În cele din urmă, în domeniul tehnologiei, și în special în cel "high-tech", produsele sunt relativ vechi sau dependente de schimbările în cunoașterea, ceea ce împiedică întreprinderea să stăpânească întreaga valoare economică a inovațiilor sale. Aceste caracteristici conduc la percepția proiectului dat ca unul extrem de riscant, determinând investitorii "clasici" să se abțină de la finanțare din cauza nivelului ridicat al costurilor de oportunitate unor astfel de investiții.

Valoarea întreprinderii inovatoare se bazează pe potențialul de creștere pe termen lung, pe baza cunoștințelor științifice și proprietate intelectuală. Aceasta oferă un generator specific a fluxului de numerar, care necesită rezistență foarte mare și stăpânire de sine de la investitorul, care așteaptă să primească dividendele sale. Fluxuri de numerar sunt incerte, cu perioade lungi de timp până la începutul primelor încasări. În plus, întreprinderile inovatoare nu au suficiente imobilizări corporale, care ar putea servi ca garanție pentru finanțare.

Cele mai multe dintre sursele tradiționale de finanțare a stadiilor inițiale nu se potrivesc pentru întreprinderile inovatoare. La etapa *seed*, cea mai dificilă din punct de vedere financiar, principalele surse de finanțare sunt așa-numitele **3Fs - familie, prieteni și „prostănaci”** (family, friends and fools).

La etapa *start-up* de o importanță crucială devin investițiile externe directe. Principală sursă de astfel de investiții sunt **business-angels** și **fonduri de capital venture**, cu toate că, cea mai mare parte a fondurilor de capital venture se concentrează pe întreprinderi cu produse deja dezvoltate, finanțând etapa creșterii inițiale.

Business-angels reprezintă persoane cu potențial financiar considerabil, ce efectuează investiții directe în întreprinderi cu perspectivă. Investitorii primesc o parte din acțiunile întreprinderii în schimbul asigurării fondurilor, care le permite să participe la profiturile din creșterea valorii companiei, în cazul

¹Miltersen K.R. and Schwartz E.S. R&D Investments with Competitive Interactions//Review of Financial Studies, 8, 2008. pp.355-401

²Miltersen K.R. and Schwartz E.S. R&D Investments with Competitive Interactions//Review of Financial Studies, 8, 2008. pp.355-401

³Мочалина Я.В. Особенности функционирования инновационных предприятий в концепции жизненного цикла, Пензенский государственный педагогический университет им. В.Г.Белинского

succesului. Astfel de investitori dețin drepturi importante de a participa la controlul activității întreprinderii și să efectueze o monitorizare completă, care îi ajută să gestioneze riscul de pierderi și daune. Pe lângă banii oferți întreprinderii, acestea contribuie cu cunoștințele privind afaceri și rețeaua de contacte, care ar putea servi pentru binele antreprenorului.¹

La etapa *creșterii inițiale*, principala sursă de finanțare pentru întreprinderile inovatoare sunt *fondurile venture*. Fondurile cu capital venture investesc în întreprinderi cu un risc ridicat sau relativ ridicat în anticiparea profiturilor extrem de ridicate. De obicei, aceste investiții sunt făcute în cel mai recente rezultate ale cercetărilor științifice, high-tech. De obicei, 70-80% din proiecte nu generează profituri, dar profitul a celorlalte 20-30% acoperă toate pierderile.

La etapa *de expansiune*, pentru creșterea volumului de realizare a produsului inovațional, întreprinderi au posibilitatea să obțină finanțare din diverse surse. La această etapă, compania are deja o anumită istorie, indicatori financiarstabili și rezultatele vizibile ale activității sale inovaționale. Prin urmare, sursele de finanțare a întreprinderilor inovatoare la etapa de extindere este mult mai diversă decât la etapele anterioare.

Sursele de finanțare a proiectelor inovaționale sunt surse de investiții de capital. Pe lângă sursele tradiționale de finanțare o întreprindere inovatoare poate atrage și alte surse alternative de finanțare, ca capitalul venture sau capitalul a business-angels. Această condiționează necesitatea unei abordări complexe a finanțării cercetărilor inovaționale în cadrul sectorului real și anume a realizării proiectelor inovaționale. Investițiile în dezvoltarea inovațională sunt mai riscante, distingându-se printr-o perioadă de recuperare a investițiilor mai lungă a proiectelor inovaționale, de asemenea au o incertitudine mai mare. Astfel, întreprinderile, ce înregistrează o performanță financiară înaltă sunt mai puțin predispușe la investiții în inovații din motivul atractivității financiare scăzute acestora.

În opinia noastră, în scopul îmbunătățirii acestei situații și pentru creșterea motivației a agenților economici pentru implementarea proceselor inovaționale, este necesară crearea mecanismului de finanțare alternativă a acestor proiecte precum și adoptarea unui mecanism de stimulare fiscală a dezvoltării activității inovaționale.

Bibliografie:

1. Miltersen K.R. and Schwartz E.S. R&D Investments with Competitive Interactions//Review of Financial Studies, 8, 2008. pp.355-401
2. Горячева Е.В. Основные проблемы эффективного финансирования инновационной деятельности в сфере телекоммуникаций и возможные пути их решения // Транспортное дело России. 2009. № 10. С. 24–26.
3. Мочалина Я.В. Особенности функционирования инновационных предприятий в концепции жизненного цикла. În: Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук . 2010. №11.
4. Никонова Я.И. Инновационная политика в системе государственного регулирования устойчивого развития национальной экономики. Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2010. 260 с.
5. Никонова Я.И., Роль венчурного капитала при переходе к парадигме открытых инноваций. În: Инновации №7(141), 2010, pg. 47-50.
6. Никонова Я.И., Казаков В.В., Механизм финансового обеспечения инновационной деятельности экономических систем. În: Вестник Томского государственного университета, № 364 / 2012, p.127-133.

RISCU DE PRODUCȚIE – ELEMENT ESENȚIAL DE STUDIU ÎN MANAGEMENTUL RISCURILOR AGRICOLE

Sofia DONEA,

Catedra de Finanțe și Evidența Contabilă

Abstract: Starting a business in the agricultural sector is an outset risk, because existence and stability are never secure, regardless of the size of the entity being established. The risk may have different effects depending on where and when it materializes (on vegetal or animal production). For a

¹Miltersen K.R. and Schwartz E.S. R&D Investments with Competitive Interactions//Review of Financial Studies, 8, 2008. pp.355-401

more efficient risk management it is important to understand what higher frequency risks would create maximum damage. The Republic of Moldova, being an agrarian country, is affected by a number of risks, but the study has traditionally mentioned the climatic risks due to their consequences and frequency. The risk management can select an appropriate risk management strategy based on the probability of risk and possible losing.

Riscul este partea inerentă a activității agricole și chiar constituie esența acesteia. Inițierea unei afaceri în sectorul agricol reprezintă din start asumarea unui risc, deoarece existența și stabilitatea nu-s sigure niciodată, indiferent de mărimea entității înființate.

Riscul reprezintă un eveniment imprevizibil ce nu depinde de părțile implicate și poate genera pierderi sau alte defecțiuni. Riscul mai poate fi caracterizat ca interacțiunea a doi factori hotărâtori: posibilitatea apariției și urmările acestuia. Riscul poate avea efecte diferite în funcție de unde și când se materializează (asupra producției vegetale sau animale). Această distincție a riscului ajută la identificarea producătorilor afectați și selectarea măsurilor adecvate de management. Riscul implică expunerea agriculturii la pierderi semnificative.

Seceta, înghețurile, precipitații cu grindină, furtuni, bolile și dăunătorii la culturi și animale – reprezintă perioade critice ale ciclului de producție ce afectează recoltele chiar și atunci când precipitațiile necesare-normale sunt comparabile cu cele reale. În aceste perioade impactul asupra randamentului producției agricole are consecințe grave. Perioadele lungi de secetă, urmate apoi de un debit tardiv a ploilor (sau invers) sunt cei doi factori majori responsabili pentru riscurile din agricultura Republicii Moldova. Evaluările arată, că deficitul de precipitații este specific practic pentru tot teritoriul țării [2, pag.55].

Tabelul 1

Cantitatea de precipitații și recolta la hectar a principalelor culturi cerealiere în Republica Moldova

(în anii considerați ca cei mai secetoși de serviciul hidrometeorologic de stat)

Anii	Precipitații, mm	Recolta, t/ha	
	în total	grâu de toamnă	porumb
1946	365	0,46	0,64
1953	344	1,33	0,95
1957	410	1,80	1,65
1967	395	3,20	2,86
1983	419	2,75	3,74
1986	370	3,31	3,15
1990	385	3,11	3,44
1992	405	3,48	2,45
1994	389	2,39	1,57
1996	672	2,14	2,91
2000	458	2,10	2,40
2003	459	0,68	2,78
2007	479	1,52	0,85
2011	400	3,10	3,70
2015	426	2,67	2,2

Sursa: [2, pag.56]

Din tabel se observă, că seceta este destul de frecventă pe teritoriul Republicii Moldova, contribuind la scăderea randamentului culturilor agricole. Efectul secetelor este un proces cu impact negativ de lungă durată asupra producătorilor agricoli.

În mod evident, seceta este principala sursă de risc ce afectează și sectorul zootehnic. Din punct de vedere a producătorilor agricoli, cele mai negative rezultate se obțin în anii de secetă ce generează degradarea condițiilor de creștere a animalelor, creșterea prețului la nutrețuri și scăderea prețului de vânzare la animale. Pe lângă efectele asupra producției agricole, riscurile din agricultură au implicații mai largi încetinind creșterea PIB-lui și a veniturii pe cap de locuitor, precum și necesitatea de mobilizare a resurselor financiare adăugătoare pentru gestionarea crizelor.

Pentru o gestionare mai eficientă a riscurilor este important să înțelegem ce riscuri cu o frecvență mai mare ar crea pagube maxime. Din cauza insuficienței datelor din activitatea agricolă, este dificil de

analizat efectele tuturor riscurilor; însă utilizând măsuri calitative și cantitative se poate stabili ierarhia principalelor riscuri din sectorul agricol atât pentru producția vegetală cât și animală.

Republica Moldova, fiind o țară agrară este afectată de un șir de riscuri, însă spre studiu se menționează tradițional riscurile climatice, datorită consecințelor și frecvenței acestora. Situația din sectorul agricol al țării se datorează în mare măsură și instabilității politice cu o etapă prea lungă de tranziție, precum și fluctuațiilor prețurilor. Capacitatea de gestionare a riscurilor prioritare din agricultură este relativ scăzută. Nu există nici o soluție miraculoasă pentru gestionarea unui risc.

Gestionarea eficientă a riscurilor necesită în general o serie de măsuri, dintre care unele sunt concepute pentru a elimina constrângerile ce stau la bază, iar altele pentru o abordare directă a riscurilor. Măsurile de gestionare a riscurilor pot fi clasificate în următoarele categorii:

1. de atenuare a riscurilor — ce reduc probabilitatea de risc sau gravitatea pierderilor (de exemplu crearea unei infrastructuri de captare a apei și gestionarea eficientă a acesteia în agricultură, diversificarea culturilor rezistente la secete, etc.)

2. transferul de risc — măsuri de încredințare a sarcinilor de risc unei părți terțe, aceste măsuri conduc de obicei la compensarea pierderilor materializate de riscuri (de exemplu reasigurarea, instrumente financiare de acoperire a pagubelor, etc.)

3. mecanisme de adaptare — măsuri pentru a ajuta pe cei afectați să se adapteze la pierderi (de exemplu compensații, subvenții, finanțări condiționate, restructurarea datoriilor).

Managementul riscului poate selecta o strategie adecvată de gestiune a riscurilor în funcție de probabilitatea de producere a riscului și posibilele pierderi. În studiul managerial riscurile au următoarea clasificare:

- cu frecvență înaltă și pierderi minime;
- cu frecvență redusă și pierderi medii;
- cu frecvență foarte joasă și pierderi mari.

Managementul riscului urmărește diminuarea riscului ca măsură la toate nivelurile de frecvență și severitate a pierderii. În practică, transferul de risc este indicat pentru riscul cu frecvență joasă ce cauzează pierderi medii. Mecanismele de adaptare sunt pentru riscurile cu efect catastrofal, cauzate de evenimente mai puțin frecvente.

Trebuie de remarcat, că pierderile randamentului producției agricole mai sunt provocate și de către păsări și rozătoare ce distrug culturile agricole atât în faza inițială, cât și în cea de rod; unele rozătoare distrug tulpinile la pomi și arbuști, provocând îmbolnăvirea acestora.

Pierderile provocate de păsări și rozătoare sunt frecvente, dar neevaluate ca efect și de aceea în practică lipsesc măsurile adecvate de gestiune a acestora în cadrul managementului riscului.

În fiecare an din cauza unor evenimente neprevăzute, cum ar fi condițiile climaterice cu abateri de la norme la diferite momente ale ciclului de producție, sau unele abateri în procesele tehnologice de cultivare a culturilor agricole, sau abateri de la prețul real al acestora - provoacă pierderi producătorilor agricoli. Aceste pierderi nu pot fi catalogate drept riscuri, deoarece noțiunea de risc se impune fenomenelor mai grave și imprevizibile ce apar dincolo de aceste incidente minore.

Deoarece producția agricolă este variabilă în esență, este binevenit de analizat limitele pierderilor provocate de evenimente adverse mici de rând cu cele medii și majore. Pentru acesta trebuie de analizat tendința în timp a producției așteptate, în funcție de producția efectivă pe un anumit interval de timp.

Abateră negativă dintre producția reală și cea estimativă va constitui pierderea, ce va fi fixată la tendința abaterilor negative cauzate de evenimente adverse, care fiind analizată pe parcursul mai multor ani, va permite determinarea ”pragului de pierderi”.

Este binevenit, ca în evidențele analitice ale fermierilor să fie indicată cantitatea producției așteptate, luând în calcul bonitatea și componentele solului, calitatea materialului semincer de încorporat în sol și o diagnostică a culturilor ghidată de specialiști demni de încredere (reprezentanți teritoriali ai Ministerului Agriculturii). Gestionarea informației pe culturi de managerul riscului va atenționa spre bunele practici de a întreprinde măsuri de diminuare a pierderilor și va pune date eficiente pentru o analiză corectă la nivel de ramură.

Riscurile producției agricole sunt generate de un șir de evenimente, de aceea o analiză eficientă de această natură necesită un set coerent de date privind producția și prețurile, referitoare la o perioadă extinsă și supusă unei perioade de revizuire. Printre diferite surse de date disponibile, cea mai potrivită va fi analiza unor serii de date privind valoarea producției brute (pe o perioadă de 10-20 ani), care se va baza pe ideea că anul de bază (de exemplu 2017) va fi un an record pentru producția agricolă (fără a prevedea

vre-o situație de risc). Rezultatele analizei vor evidenția așa termeni ca „pierderi așteptate” sau „riscuri” pentru producția agricolă. Frecvența fiecărui risc se bazează pe apariția sa în ultimii 10-20 ani, iar pierderea estimată — ca medie a costurilor orientate pentru fiecare tip de risc din perioada supusă analizei.

Bibliografie:

1. ACSA, Managementul riscurilor dezastrelor în Republica Moldova, Chișinău 2007;
2. ACSA, Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Managementul riscurilor dezastrelor și fenomenelor climatice adverse în sectorul agricol, Chișinău 2014;
3. <http://journals.usamvcluj.ro/index.php/agricultura/article/download/3602/3339>
4. www.statistica.md

ABORDĂRI PRIVIND ROLUL POLITICII MONETARE ȘI A INSTRUMENTELOR POLITICII MONETARE DE-A LUNGUL TIMPULUI

Corina CHIRONACHI,

Catedra Finanțe și Evidență Contabilă

***Abstract:** This paper presents some approaches in the literature on the evolution of the role of monetary policy, monetary policy instrumentes and the relationship of monetary policy with the other economic policies over time in order to determine how the central bank can enhance the economic growth or to ensure macroeconomic stability.*

De-a lungul timpului, rolul băncii centrale și a politicii monetare promovată de banca centrală a fost în permanență analizat. În multe țări ale lumii măsurile de politică monetară sunt deseori criticate sau chiar contestate, iar nemulțumirile se datorează percepției rolului băncii centrale și a politicii monetare de a impulsiona creșterea economică. Cu toate acestea, nu trebuie să se exagereze în privința rolului și a capacității băncii centrale de a soluționa toate problemele cu care se confruntă o economie. În acest sens, este necesară o conlucrare a tuturor instituțiilor statului care să pună în aplicare un mix de politici și programe necesare unei creșterii economice consistente și sustenabile.

În acest articol sunt prezentate unele abordări din literatura de specialitate privind evoluția de-a lungul timpului a rolul politicii monetare, a instrumentelor politicii monetare, precum și relația politicii monetare cu celelalte politici economice, pentru a determina modul în care banca centrală poate contribui la creșterea economică a statului sau chiar să asigure stabilitatea macroeconomică.

Transformările politicii monetare de-a lungul timpului se datorează proceselor care și-au lăsat amprenta în economia mondială: dezvoltarea și utilizarea tot mai intensă a inovațiilor financiare, tranziția la economia de piață a statelor ex-socialiste, crearea zonei euro, liberalizarea piețelor financiare, etc.

După al doilea război mondial, în fiecare deceniu, în economiile dezvoltate apăreau idei noi privind rolul băncilor centrale, a politicii monetare promovate de către acestea și a instrumentelor de politică monetară. Se considera că rolul unei bănci centrale este să protejeze puterea de cumpărare a monedei naționale și să asigure menținerea stabilității financiare. De-a lungul timpului s-a observat că pe termen scurt politica monetară are impact asupra producției și asupra șomajului, iar pe termen lung, politica monetară are impact doar asupra ratei inflației. Astfel, obiectivele politicii monetare pot fi atinse pe termen lung, iar sarcina politicii monetare pe termen scurt este de a asigura stabilitatea macroeconomică.

După cel de-al doilea război mondial are loc schimbarea opiniei privind rolul băncii centrale și a instrumentelor pe care aceasta le deține. Economiiștii împart perioada care a urmat după anii '50 în câteva etape care se caracterizează prin următoarele: schimbarea opiniilor privind rolul băncii centrale în economie, schimbarea opiniilor privind rolul instrumentelor politicii monetare și schimbarea opiniilor privind importanța politicii monetare în raport cu politica fiscală. Din perspectiva doctrinară, politica monetară aplicată în această perioadă poate fi divizată în două categorii: politică monetară keynesiană și politică monetară monetaristă.

Prima etapă începe după cel de-al doilea război mondial și durează până la începutul anilor '60, când poate fi identificată o formă a politicilor monetare keynesiene și anume keynesismul clasic. La

această etapă rolul politicii monetare în economie era redus, comparativ cu politica fiscală, datorită acordului de la Bretton Woods care impunea un regim al cursurilor de schimb fixe față de dolarul american. Deși un rol dominant îl avea politica fiscală, care era considerată mai eficientă și mai importantă în soluționarea problemelor macroeconomice, rolul băncilor centrale era legat de stabilitatea prețurilor. Aceasta se explică prin crearea unei instituții noi, FMI, care avea ca preocupare problema inflației. Politica monetară trebuia să se axeze pe rata dobânzii, prin practicarea unor dobânzi reduse sau negative, deoarece acestea erau considerate mai importante decât oferta de bani.

La începutul anilor '60 debutează *etapa a doua*, când poate fi identificată o altă formă a politicilor monetare keynesiene și anume keynesismul modern. În această perioadă sistemul de la Bretton Woods devine tot mai vulnerabil, deoarece nu mai poate asigura stabilitatea prin intermediul regimului cursurilor de schimb fixe. La această etapă obiectivul băncilor centrale era de a atinge un nivel cât mai redus al șomajului. Se observă o creștere a nivelului prețurilor în întreaga lume, în timp ce importanța politicii monetare era nesemnificativă și se considera că aceasta poate fi adaptată astfel încât să servească altor obiective de politică economică.¹ Slăbirea eficienței sistemului Bretton Woods a impus decidenții politici să accepte ideea că politica monetară este la fel de importantă ca și cea fiscală.

În această perioadă nu au existat modificări ale rolului băncii centrale și a instrumentelor politicii monetare, însă s-a evidențiat importanța politicii monetare în asigurarea și menținerea stabilității financiare, precum și a faptului că politica monetară ar trebui să se axeze nu doar asupra ratei dobânzii, ci și asupra ofertei de bani.

La începutul anilor '70 predomină șocurile inflaționiste în condițiile cursurilor de schimb fixe și începe o nouă *etapă* marcată de necesitatea de a înlocui sistemul Bretton Woods. Toate schimbările care au avut loc în economia țărilor lumii au produs modificări legate de politica monetară. Băncile centrale încep să-și formuleze politica monetară în mod independent, iar aceasta schimbă și rolul băncii centrale. În aceste condiții, băncile centrale urmăresc asigurarea stabilității prețurilor și mai puțin crearea locurilor de muncă. Politica monetară devine la fel de importantă ca și politica fiscală. Băncile centrale încep să includă cursul de schimb în categoria instrumentelor de politică monetară.

Din a doua jumătate a anilor '70 și începutul anilor '80 se evidențiază o formă a politicilor monetare monetariste și anume monetarismul clasic. La această etapă se consideră că politica fiscală este ineficientă, iar problemele macroeconomice trebuie soluționate doar prin intermediul politicii monetare. Băncile centrale încep să-și stabilească ca obiectiv principal asigurarea stabilității prețurilor.

Deși fusese demonstrată necesitatea corelării politicii monetare cu cea fiscală, devenise evidentă importanța politicii monetare în asigurarea stabilității macroeconomice, precum și necesitatea credibilității băncii centrale privind stabilizarea așteptărilor inflaționiste, cu toate acestea, băncile centrale nu erau de jure independente.

Ulterior, monetarismul clasic a evoluat către monetarismul modern. În cadrul acestui curent politica monetară se consideră primordială, însă se recunoaște și o anumită importanță a politicii fiscale. Se consideră că politica monetară ar trebui să se orienteze asupra ofertei de bani, dar și asupra ratelor dobânzilor.

În anul 1990 tot mai multe bănci centrale încep să implementeze un regim de politică monetară de țintire a inflației. Băncile centrale erau independente de a decide nivelul ratei dobânzii pentru atingerea singurului obiectiv - stabilitatea prețurilor. Țintirea inflației se bazează pe condiții care nu țin de de politica monetară, de banca centrală, dar care țin de finanțe publice sănătoase, care să nu necesite monetizarea deficitelor.

Țintirea inflației determină modificări privind: rolul băncii centrale, instrumentele de politică monetară utilizate și relația politicii monetare cu politica fiscală. Rolul băncii centrale este limitat la cel de agent al stabilizării economice; numeroasele instrumente legate de creditarea economiei sunt reduse la rata dobânzii, iar politica monetară capătă un statut de egalitate sau chiar de superioritate în raport cu politica fiscală.

În perioada anilor 2000, băncile centrale care adoptau regimul de țintire a inflației nu mai erau responsabile de asigurarea stabilității financiare. Țintirea inflației a demonstrat vulnerabilitatea rolului limitat pe care și l-au asumat băncile centrale și anume lipsa preocupării pentru efectele pe care le au la nivel internațional deciziile unei bănci centrale.

¹ A. Cagliarini, C. Kent and G. Stevens, "Fifty Year of Monetary Policy: What Have We Learned?", Bank of Australia, 2010

Pe măsură ce numărul băncilor centrale care au adoptat strategia de politică monetară de țintire a inflației a crescut, tot mai mulți economiști au criticat și au negat avantajele acestui regim de politică monetară. În Tabelul 1. sunt prezentate unele abordări critice privind țintirea inflației prin negarea rezultatelor de reducere a inflației.

Tabelul 1.

Sinteza abordărilor critice privind țintirea inflației

Nr.	Sinteza abordărilor	Comentarii	Reprezentanți
1.	Țintirea inflației este o formă de reducere a inflației cu un anumit tip de costuri sociale.	Acceptarea acestui regim este benefic atâta timp cât aceste costuri economice și sociale, precum șomajul, nu depășesc avantajele oferite de acest regim.	Bernanke et al., (2001)
2.	Regimul de țintire a inflației nu a fost cauza care a determinat reducerea inflației în statele care au adoptat acest regim în anii '90.	Cauza reducerii inflației în aceste țări s-a datorat ciclului economic din acea perioadă.	L. Ball, N. Sheridan, (2003)
3.	Deciziile de politică monetară din țările emergente (exemplu Mexic) nu au fost simetrice în raport cu variația cursului de schimb. Rezultatul a constat în supraaprecierea monedelor naționale, ceea ce a cauzat pierderea competitivității economiilor acestor state.	Autorii propuneau introducerea unui amendament regimului de țintire a inflației care să oblige echilibrarea ratei dobânzii pe măsura fluctuației cursului de schimb.	L. Galindo, J. Ros, (2006)
4.	Țările emergente au nevoie de rate ale dobânzii mici pentru a se dezvolta, însă doar cu condiția să aplice măsuri de management al contului de capital și de supraveghere strictă a sectorului financiar și comercial.	Regimul de țintire a inflației ar fi mai eficient dacă banca centrală ar ținti inflația și ar menține un curs de schimb stabil și competitiv.	J. Lim, (2006)
	Toate modelele care cercetează relația dintre stabilitatea prețurilor și nivelul PIB-ului sunt limitate de faptul că desconsideră rolul banilor în economia reală și se concentrează pe „efectele substituției de portofoliu între bani și capital real pe piețe fără fricțiuni”. Este importantă corelația negativă între inflație și creștere economică, deoarece ele sunt permanente, chiar dacă într-o perioadă anume PIB-ul crește cu un ritm subunitar.	O inflație înaltă afectează deciziile agenților privind alocarea resurselor în economia reală și modifică prețurile relative. O inflație mică elimină „costurile suplimentare pe care agenții le-ar avea cu mecanismele și procedurile de indexare”. O inflație mare „exacerbează distorsiunile inerente ale sistemului fiscal și de asistență socială”.	O. Issing, (2004)

Sursa: Elaborat de autor

La sfârșitul anului 2011 un grup de economiști au publicat sub egida Comitetului de Politică Economică Internațională și Reformă (Committee on International Economic Policy and Reform) raportul „Rethinking Central Banking” care încearcă să identifice un nou rol al băncilor centrale.

Autorii consideră că transformările impuse de criză privind rolul băncilor centrale și mecanismele de a-și atinge obiectivele, duc la ideea creșterii independenței băncilor centrale. Autorii consideră că stabilitatea financiară trebuie să devină un mandat explicit al băncilor centrale. Aceasta nu înseamnă că politica monetară va ocupa un loc secundar în preocupările băncilor centrale. Băncile centrale, ca autorități de supraveghere macroprudențială, trebuie să dispună de instrumentele politicii monetare, dar și de cele ale stabilității financiare. Aceasta presupune că băncile centrale să capete mai multă autoritate și

independență pentru a cere, stoca și folosi date ale instituțiilor financiare. Băncile centrale trebuie să-și crească capacitatea de comunicare, pentru a trece de la comunicarea anumitor informații, în vederea asigurării transparenței și stabilizării anticipațiilor inflaționiste, la comunicarea pentru a determina publicul să perceapă riscuri financiare la care se supune și care nu întotdeauna sunt evidente.

Criza financiară a demonstrat nevoia cooperării la nivel internațional între băncile centrale pentru a evita problemele de lichiditate. Este necesară o supraveghere la nivel regional și internațional al instituțiilor financiare. Din acest punct de vedere este nevoie de o creștere a independenței băncilor centrale, care sunt definite ca instituții ce reprezintă un stat și politica națională¹.

Concluzii

În toate țările lumii creșterea economică reprezintă unul din obiectivele primordiale ale politicii economice a statului. În ansamblul politicilor macroeconomice, politica monetară este unul dintre pilonii prin intermediul căruia statul poate influența dezvoltarea economiei și bunăstarea populației. De-a lungul timpului, s-a constatat că părerile cu privire la rolul băncii centrale în economie, a politicii monetare promovate de banca centrală, a instrumentelor de aplicare a politicii monetare, precum și relația politicii monetare, mai ales, cu politica fiscală au evoluat în permanență, adaptându-se la necesitățile acelor vremuri.

În prezent, există două mari curente de opinie cu privire la măsurile luate după 2009 de băncile centrale ale căror monede sunt active internaționale de rezervă. Cele două curente de opinie diferă asupra modului în care văd rolul băncii centrale cu privire la creșterea economică. Primul consideră că banca centrală trebuie să fie preocupată de crearea de locuri de muncă. Al doilea curent se bazează pe faptul că instrumentele băncilor centrale nu sunt adecvate pentru crearea de locuri de muncă, deoarece băncile centrale trebuie să se preocupe de asigurarea stabilității prețurilor. Ambele curente optează pentru necesitatea independenței băncii centrale.

Domeniul economiei macromonetare este unul interesant, care ridică în permanență noi probleme ale politicii monetare și ale băncilor centrale.

Referințe:

1. Ball L., Sheridan N., Does Inflation Targeting Matter? NBER, WP 9577/2003
2. Cagliarini A., Kent C., Stevens G., Fifty Year of Monetary Policy: What Have We Learned?, Bank of Australia, 2010
3. Eichengreen B. et all. Rethinking Central Banking, Committee on International Policy and Reform, September, 2011
4. Galindo LM., Ros J., Inflation targeting Mexico: An empirical appraisal” Paper presented at the “Alternatives to Inflation Targeting Monetary Policy for Stable and Egalitarian Growth in Developing Countries”, PERI Working Paper, Political Economy Research Institute, University of Massachusetts, Amherst, 2006
5. Goodfriend M., How the World Achieved Consensus on Monetary Policy, Journal of Economic Perspectives, 21(4), pp 47–68, 2007
6. Issing O., Sustained Economic Growth and Central Banking. Speech at the Institute for Monetary and Economic Studies, Bank of Japan, 2004
7. Lim J., Philippine monetary policy: A critical assessment and search for alternatives. Paper presented at the “Alternatives to Inflation Targeting Monetary Policy for Stable and Egalitarian Growth in Developing Countries”, PERI Working Paper, Political Economy Research Institute, University of Massachusetts, Amherst, 2006

POLITICA DE FINANȚARE ȘI IMPACTUL EI ASUPRA DEZVOLTĂRII ECONOMICO-FINANCIARE LA Î.I. „LIUSI SUSANU”

Irina ȘCHIOPU, lector universitar, drd. ASEM,
Catedra Finanțe și Evidență Contabilă

Abstract: *The funding policy represents the possibility of the enterprise to cover the totality of funding needs as well as to investment projects. From this point of view, the financial management has*

¹ Eichengreen B. et all. “Rethinking Central Banking”, Committee on International Policy and Reform, September, 2011

the responsibility to manage the financing policy, so as to strike a balance between profitability and risk of any sources of financing and to form a positive impact on the economic and financial development of the enterprise.

Politica financiară a unei întreprinderi este o componentă a politicii generale al întreprinderii, având o influență deosebită asupra constituirii, repartizării și folosirii fondurilor, în scopul realizării programelor economice curente și de dezvoltare, al creșterii eficienței ciclurilor de exploatare și de investiții și a întregii activități. Astfel la rândul său politica de finanțare care face parte din politica financiară, reprezintă posibilitatea întreprinderii de a-și acoperi nevoile de finanțare a proiectelor de investiții, fie prin fonduri proprii fie prin fonduri împrumutate, fie prin participații.

Aspectele finanțării prezintă foarte mare importanță pentru supraviețuirea și dezvoltarea firmei. În primul rând, firma trebuie să dispună de lichidități pentru a face față angajamentelor asumate, adică de a-și onora datoriile cu scadența în viitorul apropiat, asigurându-și în așa fel echilibrul financiar pe termen scurt. În al doilea rând se pune, problema lansării în investiții de orice natură (tehnologice, sociale, comerciale), din partea firmei, care să conducă spre dezvoltare a posibilităților sale. Deci este vorba de finanțarea dezvoltării pe termen mediu și lung care conduce spre creșterea rezultatelor în viitor și menținerea echilibrului financiar.

Mijloacele de finanțare trebuie să fie adaptate calitativ la nevoile firmei. În acest sens întreprinderea se poate confrunta cu două tipuri de probleme. Pe de o parte, ea ar putea fi în situația când trebuie să ramburseze resurse înainte chiar de a fi ajuns să recupereze avansurile efectuate, în special când realizează investiții la termen. Pe de altă parte, întreprinderea poate fi în situația de a utiliza, pentru operațiuni pe termen curent, fonduri pe care le-ar putea folosi pentru investiții pe termen lung.

Costul mijloacelor de finanțare se află în raport cu rezultatele scontate din operațiunile în care sunt angajate. Remunerarea capitalurilor uneori poate fi prea mare, neglijându-se utilizarea pentru dezvoltare a rezultatelor obținute. Procedând în așa fel întreprinderea nu mai efectuează investiții. Dar este posibil ca tocmai realizarea de investiții să asigure remunerarea capitalurilor în viitor¹.

Condițiile care însoțesc aporturile de capital de care întreprinderea beneficiază, o plasează într-o situație de dependență față de furnizorii de fonduri. Această observație apare mai întâi, în relațiile dintre întreprindere și deținătorii de capitaluri (de exemplu acționarii în cazul unei societăți pe acțiuni). Datorită mecanismelor juridice și financiare, deținătorilor capitalului li se recunoaște puterea asupra întreprinderii în materie de orientare, de direcționare-conducere și de gestiune, pentru că sunt deținătorii unei părți semnificative a capitalului acesteia. Dar relațiile de dependență și chiar de subordonare se pot stabili și față de împrumutatori, mai ales față de bănci, dacă cei ce conduc și proprietarii întreprinderii nu-i asigură autonomia financiară. Evoluțiile care conduc la o asemenea situație de dependență sunt relativ tipice. Câteva scenarii caracteristice ilustrează asemenea cazuri de degradare a situației strategice, ca urmare a deciziilor financiare inadecvate¹.

Un prim exemplu frecvent îl reprezintă întreprinderile care obțin rezultate foarte rele și nu sunt în stare să recurgă la o autofinanțare suficientă pentru a asigura reproducția, chiar simplă, a potențialului lor. O a doua ilustrație caracteristică este furnizată de întreprinderile care în ciuda rezultatelor satisfăcătoare, reinvestesc doar o mică parte din rezultate obținute și refuză o politică de constituire a fondurilor proprii. Un al treilea caz tipic se referă la întreprinderile care se avîntă în operații de dezvoltare ce depășesc capacitățile lor financiare. Ele își epuizează lichiditățile și sunt constrânse să solicite credite, ceea ce le plasează într-o situație delicată față de împrumutătorii lor. În sfârșit, unele întreprinderi au o finanțare instabilă în raport cu ritmul activităților și sunt nevoite să negocieze în condiții defavorabile amânarea scadențelor sau aporturi noi de resurse proprii.

Astfel, relațiile de finanțare sunt suportul relațiilor de putere sau de influență. De aceea, negocierea noilor aporturi de fonduri în condiții de criză și urgență poate fi cauza pierderii autonomiei conducătorilor întreprinderii față de creditori sau a pierderii controlului proprietarilor actuali față de noii participanți cu fonduri.

Problemele finanțării prezintă deci importanță vitală, deoarece soluționarea lor conduce la supraviețuirea întreprinderii, performanțele sale prezente și viitoare, perspectivele sale de dezvoltare, autonomia proprietarilor conducătorilor săi.

¹ Selectarea mijloacelor de finanțare, accesat on-line la adresa: <http://www.scribube.com/management/SELECTAREA-MIJLOACELOR-DE-FINA62883.php>

Se remarcă astfel, importanța care revine perfecționării metodelor și instrumentelor de selecție a mijloacelor de finanțare, adecvate nevoilor întreprinderii. Aceasta se reflectă asupra structurii de finanțare la întreprindere.

Deci prin urmare, autorul va aborda practic această temă prin intermediul materialelor informaționale ale Î.I „Liusi-Susanu”. În ceea ce privește politica de finanțare a acestei întreprinderi, pentru aprecierea ei este nevoie de a calcula mai mulți indicatori.

Structura financiară a întreprinderii este o compoziție complexă și coordonată a diferitelor surse de finanțare la care managementul financiar apelează pentru a acoperi necesarul de finanțat. Capitalul după criteriul provenienței, se clasifică în capital propriu și capital împrumutat.

Structura financiară se definește ca:

$$\frac{\text{Capital propriu}}{\text{Capital împrumutat}} \quad (1.1)$$

Astfel structura financiară pentru Î.I „Liusi-Susanu” pentru anii 2014-2016, conform datelor din Bilanțului contabil, al Situației Financiare, va fi următoarea:

2014: $3\,310\,120\text{lei}/25\,948\,380\text{lei} \cdot 100 = 13 \text{ p.p.}$

2015: $4\,318\,859\text{lei}/28\,623\,245\text{lei} \cdot 100 = 15 \text{ p.p.}$

2016: $3\,729\,156\text{lei}/47\,567\,820\text{lei} \cdot 100 = 8 \text{ p.p.}$

Astfel acești indicatori ne arată că capitalul propriu la Î.I „Liusi-Susanu” acoperă de cca 0,13 ori capitalul împrumutat în anul 2014 sau cu cca 13% și de cca 0,15 ori în anul 2015 sau cu cca 15%, iar în anul 2016 acest indicator este în scădere, ajungând pînă la 8 p.p., scăzînd cu 7p.p., aceasta se apreciază negativ, deoarece ne vorbește că Î.I „Liusi-Susanu” are o capacitate de acoperire al datoriilor sale, foarte mică. Aceasta se datorează mai întîi de toate faptului, că întreprinderea în cauză nu dispune de capital propriu deoarece are statut de întreprindere individuală, iar în al doilea rînd datorită faptului că întreprinderea tot mai mult se finanțează din surse împrumutate pe termen lung, care sunt destinate pentru dezvoltarea întreprinderii.

În cadru întreprinderii un rol foarte mare îl are faptul cum are loc finanțarea activelor. Astfel analiza surselor de formare a activelor întreprinderii, pornește de la aprecierea generală a structurii pasivelor. În acest scop se calculează și se interpretează un șir de indicatori, care în literatura de specialitate se numesc coeficienți ai structurii capitalului, independenței financiare, de acoperire de solvabilitate, de îndatorare sau coeficienți ai capacității de plată.

Acești coeficienți reprezintă o totalitate de rate reciproce interschimbabile, care din punct de vedere al tehnicii de calcul se determină ca raportul dintre diferite părți componente ale formulei¹:

$$\text{Activele întreprinderii} = \text{Surse de finanțare a activelor} = \text{Capital propriu} + \text{Datorii pe termen lung și curente} \quad (1.2)$$

Astfel, pentru a da o apreciere mai profundă structurii surselor de finanțare a întreprinderii Î.I „Liusi-Susanu” vom recurge la calculul, conform datelor Situațiilor financiare pe ultimii 5 ani, a următorilor indicatori din tabelul de mai jos.

Tabelul 1. Analiza coeficienților structurii surselor de finanțare a activelor la Î.I. „Liusi-Susanu” pentru perioada anilor 2012-2016

Denumirea coeficientului	2012	2013	2014	2015	2016	Abaterea absolută 2015/2016
A	1	2	3	4	5	6
1.Coeeficientul de autonomie (Kprop/Tot.pasiv)	0,12	0,13	0,11	0,13	0,07	-0,06
2.Coeeficientul de atragere a surselor împrumutate (Tot.datorii/Tot.pasiv)	0,93	0,87	0,87	0,88	0,93	0,05
3.Coeeficientul corelației dintre sursele împrumutate și proprii (Tot.datorii/Kprop.)	7,22	6,76	7,84	6,63	12,76	6,13
4.Rata solvabilității generale	1,14	1,15	1,13	1,15	1,078	-0,072

¹ Țiriulnicova Natalia, Analiza Rapoartelor Financiare, ASEM, Chișinău, 2004, p.190

(Tot.pasiv/Tot.datorii)						
5.Rata generală de acoperire a capitalului propriu (Tot.pasiv/Kprop)	8,22	7,76	8,84	7,63	13,76	6,13

Sursa: Elaborat de autor în baza materialelor Î.I. „Liusi-Susanu”

În baza datelor din tabelul 1. putem concluziona că coeficientul de autonomie, care este unul dintre cei mai frecvenți coeficienți ai structurii surselor de finanțare și care se consideră a fi unul din cei mai importanți care se aplică de obicei în sistemul bancar al Moldovei în procesul aprecierii credibilității clientului, ne reflectă, cota capitalului propriu în suma totală a surselor de finanțare, iar pe de altă parte ponderea patrimoniului format pe seama mijloacelor proprii în suma totală a activelor întreprinderii. Din punct de vedere al specialiștilor nivelul de siguranță al acestui coeficient este de 0,5, astfel dacă să analizăm care este situația în cazul întreprinderii analizate vedem că la Î.I. “Liusi Susanu” acest indicator poate fi apreciat negativ, deoarece este sub 0,5 p.p, astfel începând cu anul 2012 și până în 2015 acest indicator înregistrează o stabilitate de cca 0,12-0,13 coeficient, iar în anul 2016 acest indicator scade semnificativ cu 0,06 coeficient, ajungând la 0,07 coeficient, ceea ce ne vorbește că acest indicator este sub nivelul de siguranță, adică ne arată o cotă scăzută a capitalului propriu în suma totală a surselor de finanțare, ceea ce duce la o scădere a credibilității creditorului, față de această întreprindere. Altfel spus, dacă coeficientul de autonomie al întreprinderii nu atinge nivelul de siguranță, atunci conducerea îi este mai greu de obținut creditele necesare fără mărirea prealabilă a capitalului propriu, în particular a celui social, sau creditorii vor acorda credite cu condiții mult mai dure. În cazul Î.I. “Liusi Susanu” acest indicator este în scădere datorită creșterii finanțării externe, adică contractării creditelor mari.

Un alt indicator caracterizat în tabelul 1. este coeficientul de atragere a surselor împrumutate, care ne caracterizează structura surselor de finanțare a activelor din punct de vedere al cotei surselor împrumutate. Astfel coeficientul dat dimensionează nivelul de îndatorare al întreprinderii și, în mod normal oscilează în limitele 0-0,5. În cazul întreprinderilor analizate putem menționa că acest indicator pe toată perioada analizată depășește limita considerată normală, astfel atingând un nivel de până la 0,93 coeficient atât în anul 2012 cât și în anul 2016, iar pe parcursul anilor intermediari, adică din 2013 și până în anul 2015 inclusiv, el a oscilat la 0,87-0,88 coeficient. Aceasta ne arată că întreprinderea apelează la împrumuturi într-un grad mai înalt decât cel accesibil, apelând la credite tot mai mult și mai mult. Aceasta este explicat prin construcția noului centru comercial, care va duce spre dezvoltare și prosperare dar pe viitor, deoarece recuperarea acestor investiții va fi de o durată mai îndelungată.

Următorul coeficient analizat în tabelul 1. este coeficientul corelației dintre sursele împrumutate și proprii (rata brută generală de îndatorare), care reflectă suma mijloacelor atrase revenită la 1 leu capital propriu. Cu cât mărimea acestui coeficient este mai mare, cu atât mai riscantă este situația financiară a întreprinderii. Punctul critic la aprecierea coeficientului de corelație este 1. În cazul întreprinderii analizate la Î.I. “Liusi Susanu” acest indicator ne arată că pe toată perioada analizată acest indicator trece de limita acceptabilă de câteva ori, astfel în anul 2012 acest indicator era de 7,22 coeficient, în anul 2013-6,76 coeficient, iar în anul 2014 iarăși a crescut până la 7,87 coeficient, ca mai apoi în anul 2015 să scadă din nou până la 6,87 coeficient, iar spre anul 2016 acest coeficient s-a dublat, ajungând la 12,76, crescând cu 6,63 coeficient, accentuând și mai mult starea critică a acestei întreprinderi, împovărându-și situația financiară.

Un al patrulea coeficient al structurii surselor de finanțare a întreprinderilor analizat în tabelul 1. este rata solvabilității generale, care exprimă gradul de acoperire a surselor împrumutate cu activele totale de care dispune întreprinderea analizată. În mod normal nivelul acestui coeficient trebuie să nu fie mai mic de 2. Astfel la Î.I. “Liusi Susanu” acest indicator ne arată că are un nivel scăzut de acoperire a surselor împrumutate cu activele totale de care dispune întreprinderea pe parcursul tuturor anilor, încadrându-se în limitele 1,14 – 1,15 în anii 2012 -2015, iar în anul 2016 rata solvabilității generale constituie 1,078, înregistrând o scădere de 0,072 coeficient față de anul 2015. Astfel aceasta ne arată că Î.I. “Liusi Susanu” este puțin solvabilă, sau altfel spus insuficient solvabilă, ceea ce se prezintă ca un pericol pentru întreprindere.

Un ultim indicator din tabelul 1. care se referă la structura surselor de finanțare a întreprinderilor este rata generală de acoperirea a capitalului propriu, fiind calculat în procente, raportul de calcul al acestui indicator ne arată că la primele 100%, activele întreprinderii se finanțează pe seama surselor proprii, iar ceea ce depășește 100%- se finanțează prin atragerea mijloacelor împrumutate. Sporirea

acestui coeficient peste 200% reflectă situația dificilă a întreprinderii privind independența financiară. Analizând datele la Î.I. „Liusi Susanu” putem menționa că în anul 2012 că activele întreprinderii se finanțează peste 100%, pe seama mijloacelor atrase de cca 8 ori, fiind de 822%, această tendință majorată se menține și în anii următori, fiind de 7,76 rată sau 776% în anul 2013, de cca 8,84 rată sau 884% - în anul 2014, în anul 2015 fiind o rată de 7,63 sau 763%, iar în anul 2016 aceasta crescând și mai mult cu 613%, fiind de 1376% sau cu o rată de 13,76. Aceasta se poate aprecia negativ deoarece depășește cu mult limita de 200%. Dar din punct de veder practic, această situație la Î.I. „Liusi Susanu”, este foarte bine ținută sub control de conducerea întreprinderii, evitând careva riscuri, în special cele de natură financiară.

După cum s-a menționat, structura de finanțare la întreprindere are un rol foarte mare și de raționalitatea gestiunii ei depinde în primul rând care vor fi rezultatele obținute de către întreprindere la sfârșitul perioadei de gestiune, adică profituri sau pierderi și dacă veniturile vor acoperi costurile. Pentru aceasta, în continuare vom prezenta dinamica și structura veniturilor până la impozitare la Î.I. „Liusi Susanu” luând în considerare datele din tabelul de mai jos.

Tabelul 2. Aprecierea dinamicii și structurii profitului (pierderii) până la impozitare la Î.I. „Liusi Susanu” pentru perioada anilor 2014-2016

Indicatori	2014		2015		2016		Abaterea (+/-) 2016/2014		Abaterea (+/-) 2016/2015	
	Suma, lei	Cota, %	Suma, lei	Cota, %	Suma, lei	Cota, %	Suma, lei	Cota, %	Suma, lei	Cota, %
1. Rezultatul din activitatea operațională: profit (pierdere)	627123	120,1	196264	98,9	-563403	-95,5	-1190526	-215,6	-759667	-194,4
2. Rezultatul din alte activități: profit (pierdere)	-105057	-20,1	2103	1,1	-26300	-4,5	78757	15,6	-28403	-5,6
3. Profitul (pierdere) perioadei de gestiune până la impozitare	522066	100	198367	100	-589703	-100	-1111769	--	-788070	--

Sursa: Elaborat de autor în baza materialelor Î.I. „Liusi-Susanu”

Din datele tabelul 2. rezultă că Î.I. „Liusi Susanu” pe parcursul anilor 2014 și 2015 a înregistrat rezultate pozitive, iar în anul 2016- rezultatul financiar înregistrat, este negativ. Astfel în anul 2014 s-a înregistrat un profit până la impozitare în mărime de 522066 lei, dar dacă Î.I. „Liusi Susanu” nu ar fi înregistrat pierdere din alte activități, atunci acest rezultat putea fi mai mare cu cel puțin 105057lei, egal cu mărimea pierderii obținut din alte activități. În același timp putem menționa că din punct de vedere a structurii, rezultatul din activitatea operațională în anul 2014 este cel care deține o pondere de 120,1% din profitul până la impozitare, iar rezultatul din alte activități deține o pondere negativă de (20,1%). În anul 2015, profitul până la impozitare s-a redus față de anul 2014 cu 323699 lei, fiind în mărime de 198367lei. Această reducere se datorează reducerii considerabile al rezultatului din activitatea operațională, care în anul 2015 față de anul 2014 s-a diminuat cu 430859 lei, în timp ce rezultatul din alte activități în acest an a crescut înregistrând un rezultat pozitiv în mărime de 2103 lei, care a condus la majorarea rezultatului până la impozitare cu aceeași sumă. Structural, în anul 2015, ponderea cea mai mare o deține profitul din activitatea operațională de cca.98,9%, iar rezultatul din alte activități deține ponderea de numai 1,1% din rezultatul financiar obținut până la impozitare. În anul 2016, situația se schimbă, deoarece Î.I. „Liusi Susanu” din rezultatul financiar total a obținut pierderi financiare de 589703lei. Acest rezultat se datorează obținerii unui rezultat negativ din activitatea operațională a întreprinderii în mărime de 563403lei, deasemenea un rezultat negativ, adică pierderi, s-a obținut și din alte activități în mărime de 26300lei, adică mai puțin cu 28403 lei comparativ cu anul 2015. Rezultatul negativ obținut în anul 2016 se datorează creșterii cheltuielilor operaționale ale perioadei, în special al cheltuielilor suportate pentru rata dobânzilor achitată la creditele contractate pe termen lung. Iată anume acest moment ne demonstrează

cum are loc influența structurii financiare asupra rezultatului financiar, deci dacă la întreprindere domină finanțarea externă, costul ei neapărat se va resimți în rezultatul financiar al întreprinderii, așa cum observăm și la Î.I. „Liusi Susanu”.

Determinarea structurii financiare a firmei implică studierea influenței a două variabile principale: *gradul de risc și rata de rentabilitate*. Utilizarea unei ponderi mari a capitalului împrumutat crește gradul de risc al firmei, dar previziunea unei rate de rentabilitate mai mare duce la creșterea profiturilor viitoare. Și invers renunțarea la împrumuturi face ca firma să aibă un grad de risc minim, însă în acest caz se vor pierde profituri importante, datorită limitării volumului afacerii și astfel nu se vor realiza obiectivele principale ale gestiunii financiare - maximizarea valorii firmei.

Pentru o analiză mai profundă al impactului politicii de finanțare asupra rezultatului economic al activității întreprinderii Î.I. „Liusi Susanu”, este necesar de asemenea de analizat care este eficiența rezultatelor obținute, adică raportul dintre efectul obținut la efortul depus. Așa deci în tabelul de mai jos se prezintă analiza indicatorilor rentabilității firmei în dinamică la Î.I. „Liusi Susanu” pe perioada anilor 2012-2016.

Tabelul 3. Aprecierea în dinamică a rentabilității întreprinderii Î.I. „Liusi-Susanu” pentru perioada anilor 2012-2016

Indicatori	perioada					Abaterea (+/-) al anului 2016 față de:			
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015
1.Rentabilitatea venutului din vânzări(Pr.p.imp/V.V)	3,88	1,42	1,30	0,45	-1,36	-5,24	-2,78	-2,66	-1,81
2.Rentabilitatea capitalului propriu(Pr.p.imp/VMCp)	74,43	18,75	16,77	5,20	-15,45	-89,88	-34,2	-32,22	-20,65
3.Rentabilitatea activelor(Pr.p.imp/VMA)	7,26	2,35	2,01	0,64	-1,4	-8,66	-3,75	-3,41	-2,04

Sursa: Elaborat de autor în baza materialelor Î.I. „Liusi-Susanu”

Din calculele efectuate în tabelul 3. putem constata că Î.I. „Liusi-Susanu” din an în an obține o rentabilitate tot mai descendentă.

Rentabilitatea vânzărilor caracterizează capacitatea întreprinderii de a obține profit în rezultatul vânzării producției, mărfurilor și prestării serviciilor, adică arată mărimea profitului la 1 leu vânzări. Acest indicator este utilizat la aprecierea eficienței activității de producție și comercializare. Astfel dacă în anul 2012 rentabilitatea venutului din vânzări este de 3,88%, în anul 2013 scade pînă la 1,42%, în anul 2014 rentabilitatea venutului din vânzări este de 0,45%, iar în anul 2016 datorită faptului că întreprinderea a obținut pierderi și rentabilitatea venutului din vânzări este negativă de cca 1,36%.

Rentabilitatea capitalului propriu reflectă capacitatea întreprinderii de a utiliza capitalul propriu în vederea obținerii profitului (capacitatea întreprinderii de a-și îmbogăți proprietarii). Prin prisma acestui indicator posesorii de capital apreciază eficiența investițiilor lor, adică *rentabilitatea capitalului propriu* caracterizează mărimea profitului obținut la fiecare leu de investiție în capitalul propriu. Astfel rentabilitatea capitalului propriu în anul 2012 este de 74,43%, în anul 2013 scade pînă la 18,75%, scăzînd față de anul 2012 cu 55,68%, în anul 2014 rentabilitatea capitalului propriu este de 16,77%, deasemenea înregistrînd o degradare, în anul 2015 este de cca 5,20%, reducîndu-se față de anul 2014 cu cca.11,57%, iar în anul 2016, rentabilitatea capitalului propriu devine negativă de -15,45%, datorită și obținerii unui rezultat financiar total negativ.

Rentabilitatea activelor în teoria și practica economică mai este numită **rentabilitate economică**. Aceasta reflectă nivelul profitului obținut de la fiecare leu a mijloacelor investite în procesul de producție, indiferent de sursa de finanțare a acestora. Astfel la Î.I. „Liusi-Susanu”, rentabilitatea activelor la fel ca și rentabilitatea venutului din vânzări și rentabilitatea capitalului propriu, este în scădere. În anul 2012 rentabilitatea activelor este de 7,26%, în anul 2013 scade cu 4,91%, fiind de 2,35%, în anul 2014 a oscilat nesemnificativ în scădere față de anul 2013 cu 0,34%, fiind de 2,01%. Rentabilitatea activelor, deasemenea în scădere este și în anul 2015 față de anul 2014 cu 1,37%, fiind de 0,64%, iar în anul 2016 ea devine negativă, fiind de -1,4%.

Rentabilitatea calculată ne dovedește că Î.I. „Liusi-Susanu”, pe parcursul anilor analizați se confruntă cu dificultăți în activitatea sa, dar acestea sunt datorate investițiilor pe care le face la momentul curent, astfel o dată cu începerea recuperării investițiilor, întreprinderea v-a depăși momentul de criză.

În concluzie, la Î.I. „Liusi-Susanu” activitatea este orientată spre dezvoltare continuă, spre o lărgire a pieței de desfacere, spre acapararea noilor piețe de desfacere, spre modernizarea activității, altfel zis este orientată spre investiții de lungă durată și desigur cu o recuperare al acestor investiții pe mai mulți ani. Din acest considerent, politica de finanțare este una axată mai mult pe finanțarea externă, și mai puțin pe finanțarea internă. În urma analizei situației financiare și al structurii surselor de finanțare putem concluziona că această întreprindere la momentul actual poate fi supusă anumitor riscuri financiare, dar cu o gestiune corectă, rațională de către cadre competente și profesioniste vor permite prevenirea sau depășirea tuturor riscurilor financiare care pot apărea în activitatea întreprinderii. Cu toate acestea ca recomandări pentru gestiunea politicii de finanțare cu impact pozitiv asupra activității economico-financiare al întreprinderii putem propune:

- Utilizarea Surselor atrase cu costuri și riscuri mai mici
- Utilizarea surselor atrase nerambursabile sau cu costuri mici, pe termen lung din diverse programe și proiecte sau apelarea la finanțarea prin copartneriat
- Gestiunea eficientă a surselor de finanțare existente
- Dezghețarea fluxurilor financiare existente sub formă de datorii debitoare
- Formarea anumitor rezerve pentru anumite activități la întreprinderile cu un specific anume
- Utilizarea încasărilor în avans, pe măsura posibilităților.

Gestiunea politicii de finanțare în orice activitate este învăluită de anumite riscuri și urmări, fie cu efect pozitiv, fie cu efect negativ asupra dezvoltării activității economico-financiare ale întreprinderii, deaceia este important ca aceasta să fie realizată rațional și oportun, cu implicare majoră din partea specialiștilor, pentru a nu se obține efecte negative și urmări grave în activitatea oricărei întreprinderi.

Bibliografie:

1. Selectarea mijloacelor de finanțare, accesat on-line la adresa: <http://www.scribub.com/management/SELECTAREA-MIJLOACELOR-DE-FINA62883.php>
2. Ghic Grațîela, Carmen Judith Grigorescu, *Analiza economico-financiară: abordări teoretice*, studii de caz, Editura Universitară București, 2006, ISBN 978-973-749-055-1
3. Țîrîlnicova Natalia, *Analiza Rapoartelor Financiare*, ASEM, Chișinău, 2004, ISBN 978-9975-78-300-7

IMPACTUL CALITĂȚII RESURSELOR UMANE ASUPRA CREȘTERII ECONOMICE

Slavic GÎRNET,

Catedra Economie și Management în Afaceri și Servicii

***Abstract:** In any nation and all the time, the issue of ensuring the welfare of individuals in society has been one of the main challenges that has been placed before any economy, since reaching, ensuring a high level of well-being allows for prosperity, flowering, well-being and maximum satisfaction In the satisfaction of all categories of needs, both individual and collective, of a nation.*

The vital objective of each economy is to ensure stability in the economic environment which, due to its major interdependence with other components of the global social system, leads to social and economic well-being and economic performance. Performance, be it economic, financial or institutional, is an indicator of adaptability to frequent macroeconomic changes, and once achieved, the next natural step is growth and economic development.

În orice națiune și în toate timpurile problema asigurării unei bunăstări a indivizilor din societate a constituit una din principalele provocări care a fost plasată în fața oricărei economii, deoarece atingerea, asigurarea unui nivel înalt al bunăstării permite prosperitate, înflorire, stare de bine și satisfacție maximă în satisfacerea tuturor categoriilor de nevoi, atât individuale cât și colective, proprii unei națiuni.

Obiectivul vital al fiecărei economii este asigurarea unei stabilități în ceea ce privește mediul economic, care datorită interdependenței majore cu alte componente ale sistemul social global, conduce la bunăstare social – economică și performanță în activitatea economică. Performanța, fie că ne referim la cea economică, financiară sau instituțională este un indicator al capacității de adaptare la schimbările

macroeconomice frecvente, iar odată atinsă, următorul pas firesc este cel al creșterii și dezvoltării economice.

Componentele, elementele, factorii și modelele care condiționează înregistrarea creșterii economice au evoluat și sau modificat odată cu dezvoltarea societății umane, de la modelul „statului ideal” a lui Platon și Aristotel, la modelul clasic al dezvoltării spontane (A. Smith, D. Ricardo), spre modelele keynesiste, neoclasice și moderne. Astfel, în perioada contemporană, creșterea intensității utilizării progresului tehnico – științific în plan național și internațional, condiționează reducerea relativă a importanței piețelor concurențiale locale, în atingerea creșterii economice, crescând aportul piețelor regionale, naționale și mondiale.

„Începând cu mijlocul anilor '70 a sec. XX, paradigma globalizării promovează interdependența sistemului productiv și comercial la nivel mondial, oferind întâietate corporațiilor multinaționale. Printre factorii care au stimulat procesele globalizării sunt prezente schimbările politicilor economice și comerciale care au generat liberalizarea piețelor de bunuri, servicii; noile strategii de interes corporativ multinațional care au oferit avantaje pentru noi locații ale forțelor productive; introducerea inovațiilor în transporturi și comunicații ceea ce a facilitat integrarea piețelor și internaționalizarea producției, reducând costurile de producție și schimb.”¹

O astfel de tendință, caracterizează și globalizarea unor fenomene negative pentru societate cum ar fi: prezența fenomenelor inflaționiste, șomaj, degradarea mediului înconjurător, dezvoltarea necontrolată a proceselor de urbanizare, subnutriția, precum și orientarea și destinul dezvoltării social - economice, în dependență de interesele geopolitice ale marilor puteri ale lumii.

În condițiile date, știința economică, cât și factorii cu putere de decizie din societate sunt obligați să includă tot mai mult în domeniul său, studierea fenomenelor, faptelor și a proceselor economice la nivel regional, național și mondial, pentru a putea crea o bază viabilă a teoriei economice a dezvoltării.

Integrarea economică, globalizarea și regionalizarea este o provocare pentru factorii cu putere de decizie din societate, iar creșterea concurenței impune o reformare continuă a politicilor macroeconomice, ceea ce afectează simțitor activitatea întreprinderilor, care nu au reușit să-și adapteze activitatea conform noilor relații; ocuparea forței de muncă, sporind astfel incertitudinea înregistrării și menținerii creșterii economice. În final, atât timp cât procesul de reformare a politicilor macroeconomice ale statului nu sunt complet finalizate, concurența crescândă va continua să aibă impact asupra dezvoltării economice locale. În această ordine de idei, creșterea și dezvoltarea economică presupune utilizarea rațională a potențialului local și atragerea resurselor externe în scopul creșterii competitivității și productivității, iar în calitate de răspuns al agenților economici locali la avansarea concurenței și globalizării ar fi mecanismul de stimulare a schimbărilor structurale și dinamicii economiilor locale.

Fiecare individ din societate se confruntă cu diverse probleme care-i afectează, atât direct, cât și indirect existența. El poate consuma o mare parte din timp încercând să asigure hrană și bunăstare pentru sine și familia sa, sau poate fi preocupat de puterea și afirmarea sa personală. Poate suporta consecințele unui război în timpul vieții lui sau poate beneficia de avantajele unei prosperități economice generale. Toate aceste preocupări, probleme, activități se află sub influența stării și evoluției generale ale economiei și societății.

Întrebat odată care ocupație îi este pe plac omului, filosoful grec Biant răspunde: "îmbogățirea", fenomen ce se poate asigura doar prin realizarea unei activități economice eficiente. Pe parcursul istoriei, nevoile, care constituie motorul activității economice din societate, au evoluat și s-au diversificat fără încetare. Sporirea numărului nevoilor umane și preocuparea permanentă a omului de a le satisface constituie motivația principală a oricărui progres din societate, mai mult, întrucât acest proces este obiectiv și neconținut, el constituie unul dintre factorii vitali al existenței și evoluției activității economice.

Privită la nivel macroeconomic, activitatea economică nu stagnează și nu este constantă în timp, ea are un caracter dinamic, schimbător și fluctuant, trecând prin anumite stări succesive de **creștere, dezvoltare, stagnare și criză**. Intensitățile cu care acestea se manifestă diferă de la o perioadă la alta și de la o societate la alta, fiecare având niște caracteristici și particularități proprii perioadei și societății analizate. Din totalitatea acestor stări ale activității economice, în prezent, o importanță aparte o are creșterea economică, ca fiind un mijloc, o expresie sintetică a posibilităților reale de înregistrare, creștere

¹ Popa A, *Dezvoltarea regională în contextul integrării în spațiul European.*, Cahul: USC, 2008, p. 247, ISBN 978-9975-9659-9-6;

a bunăstării sociale a indivizilor din societate, și de aceea reprezintă un obiectiv major de politică macroeconomică.

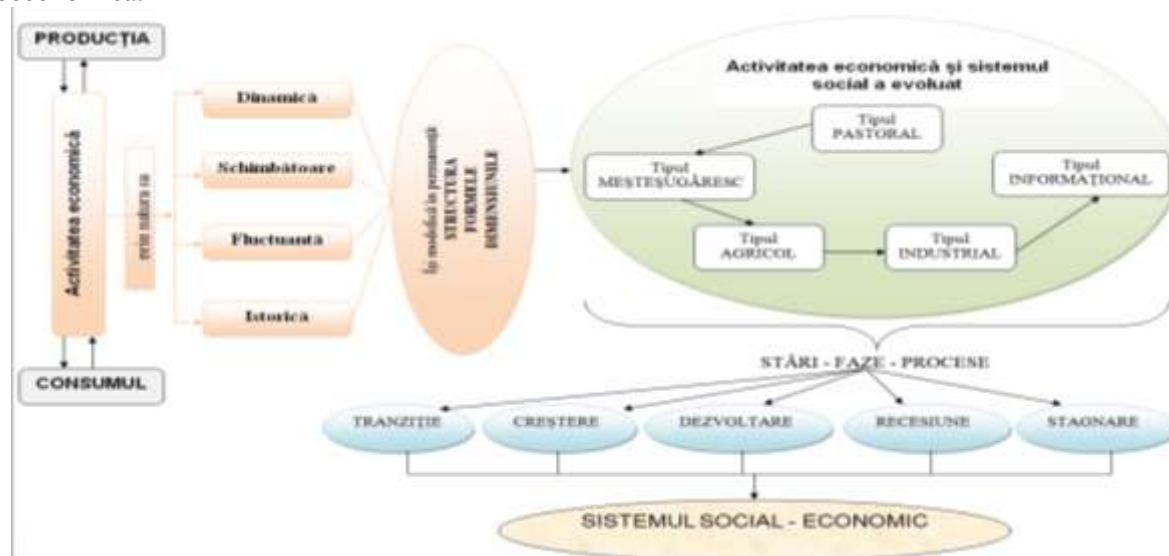

Fig. 1. Interdependența creșterii economice și sistemul social

Sursa: Elaborată de autor în bază literaturii de specialitate.

Conceptul de creștere economică este unul din cele mai importante din cadrul teoriilor clasice și contemporane, din acest motiv există o multitudine de opinii și viziuni referitor la conținutul, esența, structura și rolul creșterii economice.

În prezent, **creșterea economică** este sporul calității vieții pe baza creșterii continue a indicatorilor economici: *mărimii produsului național; veniturii naționale pe cap de locuitor; volumului și structurii bunurilor materiale oferite; stabilității și siguranței în venituri, angajării în câmpul muncii, accesului la învățatură, ocrotirii sănătății, securității etc.*

Creșterea economică este proces global ce exprimă evoluția ascendentă a unor mărimi economice agregate, în cadrul unui orizont de timp, la nivel național sau internațional, cu efecte favorabile în planul vieții economice și sociale. În sens restrâns, creșterea economică exprimă mărimea reală într-o anumită perioadă de timp, a unui indicator economic agregat, cum ar fi P.I.B., pe total sau pe locuitor, într-un anumit spațiu economic. În sens larg, creșterea economică este forma sub care se manifestă ansamblul transformărilor cantitative, structurale și calitative ce se produc în cadrul vieții economice, într-o perioadă îndelungată, imprimând indicatorilor agregați o tendință ascendentă, de creștere.

Dicționarul de științe economice¹, definește creșterea economică, ca "*majorarea susținută, pe parcursul uneia sau mai multor perioade îndelungate, a unui indicator de dimensiune, produsul global în termeni reali. Care este mai restrictiv decât cel de dezvoltare, care desemnează totalitatea transformărilor tehnice, sociale și culturale care însoțesc creșterea producției.*", iar autorul **Simon Kuznet** îi oferă creșterii economice o conotație cantitativă, afirmând că "*creșterea economică este în mod esențial un concept cantitativ*" și pledează în favoarea progresului substanțial în sfera analizei empirice a creșterii economice și "*a considerării aspectului cantitativ ca o bază a procesului de creștere economică*"².

Aspectul cantitativ al creșterii economice este analizat și de **Fr. Perroux** afirmând că creșterea economică este "*sporirea susținută de-a lungul uneia sau mai multor perioade lungi (fiecare din aceste perioade cuprinzând mai multe cicluri cvasi-decenale) a unui indicator de dimensiune cantitativă, adică este vorba de produsul global net în termeni reali*"³.

Această ordine de idei este susținută și de **Moldovanu D**⁴, care califică creșterea economică drept "*un proces de sporire a cantității de bunuri și servicii, create într-o unitate de timp de ansamblul întregii economii naționale. Fiind un fenomen cantitativ ea poate fi măsurată.*"

¹ Claude J., Christian L., Dictionaire des sciences économiques. Presses Universitaires de France, 2001, p. 1023.

² Kuznets, S., *Suggestions for an Inquiry into the Economic Growth of Nations*, Problem in the Study of Economic Growth, 1949.

³ Niță Dobrotă, *Economie politică*, București, Editura Economică, 1997, p. 312.

⁴ Dumitru Moldovanu, *Economia politică*. Editura ARC, 2001, p. 210.

Prin conținutul său „creșterea economică înseamnă o evoluție pozitivă ascendentă a economiei naționale, pe termen mediu și lung, dar care nu exclude oscilații conjuncturale, chiar și regresive economice temporare.” „Creșterea economică poate fi definită ca un proces complex de sporire a dimensiunilor economiei naționale pe baza utilizării și combinării factorilor de producție, în scopul creșterii produsului intern brut sau venitului național pe locuitor.”¹ Cel mai simplu creșterea economică poate fi definită ca „modificarea output-ului unei țări de la un an la altul”².

În sens larg, „creșterea economică semnifică ansamblul modificărilor (pozitive, negative, zero) înregistrate de rezultatele macroeconomice într-un anumit cadru spațial și temporal.”³ **În sens restrâns**, „creșterea economică constă în sporirea cantitativă a activităților și rezultatelor acestora pe ansamblul economiei naționale și pe diferitele ei subsisteme, în strânsă legătură cu factorii care contribuie la această sporire.”⁴

Fenomenul creșterii economice a început să fie observat mai întâi în Olanda și Anglia, în jurul anilor 1750, când producția agricolă obținută devenea suficientă pentru a asigura o cantitate crescândă de subsistențe unei populații în creștere, din acest motiv, creșterea economică este un fenomen relativ nou, propriu societăților contemporane, deoarece, pe parcursul a zeci de milenii omenirea a cunoscut o dezvoltare economică lentă. Abia pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ca rezultat al revoluției industriale are loc o "explozie" a cantității de bunuri create de om. Motorul acestei dezvoltări fără precedent a devenit industria.

Mai târziu, prin anii '30 ai secolului XX, creșterea economică se constituie ca un domeniu aparte de cercetare științifică, a căror rezultate în lumea contemporană sunt considerate ca niște indicatori și criterii esențiale în aprecierea eficienței unei bune guvernări a unei națiuni.

În prezent, creșterea economică se află sub influența conjugată a unui ansamblu de factori, cu acțiune directă și indirectă. Fiecare factor de creștere economică acționează concomitent prin trei dimensiuni: cantitativă, calitativă și structurală. Dintre aceștia putem distinge două categorii mari:

- factori ce sunt **implicați direct** în procesul de producție și generează creșterea economică: munca, factorul material (resursele naturale și echipamentele de producție) la care se adaugă progresul tehnic;
- factori cu **acțiune mediată / indirectă**, care au rol de catalizator pentru nașterea și combinarea factorilor nemijlociți, sau, eventual, pot frâna această activitate. În această categorie se includ: factorii științifici, culturali, politica administrativă; politica economică, care, la rândul ei, cuprinde: politica acumulării, a investițiilor, cea financiară, monetară, bugetară și cea fiscală; capacitatea de absorbție a pieței interne; schimburile internaționale etc.

Totalitatea relațiilor dintre factorii direcți, indirecti și creșterea economică pot fi exemplificate prin figura ce urmează.

Latura cantitativă se referă la volumul global al fiecărui factor presupunând constant randamentul lor. Aspectul calitativ face apel la randamentul, eficiența utilizării factorilor de producție. Dimensiunea structurală evidențiază proporțiile în care se combină factorii de producție, reflectând contribuțiile de ordin cantitativ și calitativ la creșterea economică.

După opiniile specialiștilor, factorul cel mai important al creșterii economice îl constituie „**capitalul uman**” adică *totalitatea cunoștințelor și competențelor profesionale rezultate din procesul educațional*.

Componentă a creșterii economice, forța de muncă are o dublă apartenență: pe de-o parte la sfera demografiei, pe de altă parte la sfera economiei, adaptându-se și modelându-se după legiile ambelor domenii. Dezvoltarea teoriei și practicii în domeniul managementului resurselor umane necesită înțelegerea cât mai deplină a rolului și particularităților resurselor umane în cadrul organizației. Resursele umane reprezintă însăși organizația. Oamenii reprezintă o resursă comună, resursă cheie, o resursă vitală de azi și de mâine a tuturor organizațiilor, care asigură supraviețuirea, dezvoltarea și succesul competitiv al acestora.

Resursele umane sunt unice în ceea ce privește potențialul lor de creștere și dezvoltare precum și capacitatea lor de a-și cunoaște și învinge propriile limite, pentru a face față noilor provocări sau exigențe

¹ Băcescu M., Băcescu-Cărbunaru A. Compendiu de macroeconomie. București, Editura Economică, 1997, p.110.

² Ionescu V.R., Gavrilă E. Elemente de macroeconomie. București, Editura Economică, 1999, p.34.

³ Angelescu C., Ciucur D., Dobrotă N. Economie. ed.V., București, Editura Economică, 2000, p.256.

⁴ Dobrotă N. Economie politică – o tratare unitară a problemelor vitale ale oamenilor. București, Editura Economică, 1997, p.312.

actuale. Acestea sunt valoroase, rare, dificile de imitat și, relativ, de neînlocuit. Resursele umane reprezintă una dintre cele mai importante investiții ale unei organizații, ale cărei rezultate devin tot mai evidente în timp.

Organizațiile cheltuiesc sume importante cu angajații lor, iar datorită costurilor antrenate nu numai remunerarea personalului, ci și angajarea, menținerea și dezvoltarea personalului reprezintă una dintre cele mai evidente investiții în resursele umane. Investiția în oameni s-a dovedit a fi calea cea mai sigură de a garanta supraviețuirea unei organizații sau de a asigura competitivitatea și viitorul acesteia.

Resursele umane constituie elementul creator, activ și coordonator al activității din cadrul organizațiilor, ele influențând decisiv eficacitatea utilizării resurselor materiale, informaționale și financiare. Accentuarea rolului resurselor umane nu înseamnă însă o subevaluare a celorlalte resurse. Conceperea sistemică a activității de dezvoltare economico-financiară implică abordarea factorului uman în strânsă interdependență cu resursele materiale și financiare, pornind de la obiectivele fundamentale, la a căror realizare concură împreună, de la conexiunile de esență ce există între ele. În concordanță cu funcția creatoare a factorului uman în procesul de dezvoltare economico-financiară, apare necesară instruirea tuturor salariaților unității spre a participa activ, pe măsura posibilităților și capacităților fiecăruia, la managementul întregii activități a organizației.

În prezent Moldova se află în topul țărilor afectate de procesele migraționale. Migrația are loc în două direcții: internă (de la sat la oraș) și externă (pentru muncă, scop educațional, afaceri sau turism). Conform datelor statistice oficiale înregistrate circa 370.000 de emigranți (cifra neoficială constatând circa 800.000 de cetățeni) au plecat în străinătate numai cu scopul angajării în câmpul muncii, iar volumul remitențelor în urma migrației atinge proporții considerabile de 33%-37% față de PIB. Peste 60% din lucrează în Federația Rusă, datorită cheltuielilor relativ mici pentru deplasare, intrarea fără viză, cunoașterea limbii ruse. Majoritatea celor plecați la lucru în Rusia provin din mediul rural (64,6% din numărul total al acestora). Dintre țările UE cea mai populară destinație este Italia, în care lucrează 18,3% din migranți. Alte destinații importante includ Ucraina, Portugalia, Franța, Spania și Grecia. Aproximativ jumătate din toți migranții sunt angajați în construcție, restul în gospodăriile particulare ale cetățenilor, servicii și comerț.

Moldova este afectată și de fenomenul de exod intelectual, din cei care pleacă, intelectualii reprezintă 18%. Această grupă de migranți este formată de ingineri, medici, învățători, juriști și economiști.

La începutul sec. XXI numărul imigranților, cei care s-au stabilit cu traiul permanent în Moldova, constituie 1,2-2,7 mii persoane anual și repatriați 1,5-2 mii persoane/an. Cei mai mulți imigranți au venit din Ucraina, Turcia, România, Rusia, Israel și alte state. Majoritatea au imigrat cu scopul muncii și din motive familiare, restul pentru studii. Jumătatea din repatriați provin din Rusia, un sfert le revine celor din Ucraina.

Bibliografie:

1. Angelescu C., Ciucur D., Dobrotă N. Economie. ed.V., București, Editura Economică, 2000, p.256.
2. Băcescu M., Băcescu-Cărbunaru A. Compendiu de macroeconomie. București, Editura Economică, 1997, p.110.
3. Claude J., Christian L., Dictionaire des sciences économiques. Presses Universitaires de France, 2001, p. 1023.
4. Dobrotă N. Economie politică – o tratare unitară a problemelor vitale ale oamenilor. București, Editura Economică, 1997, p.312.
5. Dumitru Moldovanu, Economia politică. Editura ARC, 2001, p. 210.
6. Ionescu V.R., Gavrilă E. Elemente de macroeconomie. București, Editura Economică, 1999, p.34
7. Niță Dobrotă, Economie politică, București, Editura Economică, 1997, p. 312.
8. Popa A, Dezvoltarea regională în contextul integrării în spațiul European., Cahul: USC, 2008, p. 247, ISBN 978-9975-9659-9-6;
9. Kuznets, S., Suggestions for an Inquiry into the Economic Growth of Nations, Problem in the Study of Economic Growth, 1949.
10. <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/pagina2.asp?id=cap1>
11. <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/carte2.asp?id=494>

COMERȚUL EXTERIOR AL REPUBLICII MOLDOVA: EVOLUȚIE, PROBLEME ȘI PERSPECTIVE

Dina IVAȘCIȘIN,

Profesor de discipline economice,
Colegiul „Iulia Hasdeu” or. Cahul, R. Moldova
asist. univ.,
Catedra de Economie și Management în Afaceri și Servicii,
Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu” or. Cahul, R. Moldova

În prezent, un deziderat major al politicilor guvernamentale a devenit trecerea economiei naționale de la un model de dezvoltare bazat pe remiteri și consum la unul bazat pe exporturi, investiții și inovații. Despre asigurarea dezvoltării economiei naționale în baza inovațiilor este încă prematur de vorbit, întrucât acestea presupun investiții enorme și sunt caracteristice mai mult țărilor înalt dezvoltate. În același timp, exporturile și investițiile străine directe ar putea avea o importanță crucială în asigurarea creșterii economiei naționale. Deși pe toată perioada de tranziție, dar mai cu seamă, de-a lungul ultimului deceniu au fost întreprinse multiple măsuri care vizează liberalizarea comerțului exterior, performanțele acestuia, în special ale exporturilor, rămân a fi foarte reduse, economia națională confruntându-se practic cu un deficit de produse competitive, care ar putea concura pe piața externă. Aceste evoluții modeste se datorează, în mare parte, unor vicii de structură a exporturilor, care nu prea a progresat în această perioadă.

Volumul comerțului exterior reprezintă totalitatea bunurilor materiale ce fac obiectul schimbului între Republica Moldova și alte țări, care măresc sau micșorează resursele materiale ale țării ca rezultat al intrării sau ieșirii acestora din țară. Volumul comerțului exterior nu include serviciile cu caracter material și nematerial.

În cele ce urmează vom analiza comerțul exterior al R.M. din mai multe puncte de vedere prin studierea indicatorilor ce caracterizează această activitate. Un prim pas în analiza dată este reprezentarea într-un tabel analitic (tabelul 1.1.) a principalelor date ce țin de volumul valoric al exportului, importului, balanța comercială și gradul de acoperire al importurilor cu exporturile. Este de menționat din start faptul că de-a lungul ultimilor 18 ani balanța comercială a republicii a fost în permanență deficitară, iar gradul de acoperire al importurilor cu exporturile rareori a depășit valoarea de 60 % valoarea maximă, de 79 %, înregistrându-se în anul 1999.

Tabelul 1.1. Comerțul exterior al Republicii în perioada 2010-2014 (mln. dolari SUA)

Indicatori	Anul						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Export	1541,5	2216,8	2161,9	2428,3	2339,5	1966,8	4020,3
Import	3855,3	5191,3	5212,9	5492,4	5317,0	3986,8	2045,3
Balanța comercială	-2313,8	-2974,5	-3051,0	-3064,1	-2977,4	-2020,0	-1975,0
Gradul de acoperire a importurilor cu exporturi, %	40	42,7	41,5	44,2	44	49,3	50,9

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor BNS.

Analizând datele din tabel, putem observa că anual peste hotarele țării sunt trecute, atât în interior, cât și spre exterior, mărfuri în valoare de peste 7 miliarde de dolari SUA, însă din această cifră doar puțin peste 2 miliarde fac valoarea exporturilor, restul fiind parte nemijlocită a importurilor. Astfel, în perioada studiată gradul de acoperire a importurilor cu exporturi este cuprins între 40 % și 50,9 %.

Pentru o vizualizarea mai bună a datelor din tabelul anterior, se propune figura 1.1. în care este reprezentată grafic evoluția comerțului exterior a R.M. astfel, din datele figurii de mai jos observăm evoluția ușor crescândă a comerțului exterior până în anul 2014, atât din contul exporturilor cât și a importurilor, în anii următori raporturile cu exteriorul reducându-se cu circa 1 mild. dolari SUA. Însă, mult mai vizibilă este diferență dintre valoarea importurilor și valoarea exporturilor, prima depășind-o de mai mult de două ori pe a cea din urmă. Însă, deficitul balanței comerciale s-a redus la aproape 2 mild. dolari SUA în 2016 comparativ cu anii precedenți, când în 2012 și 2013 balanța comercială înregistra valori de circa -3 mild.dolari SUA.

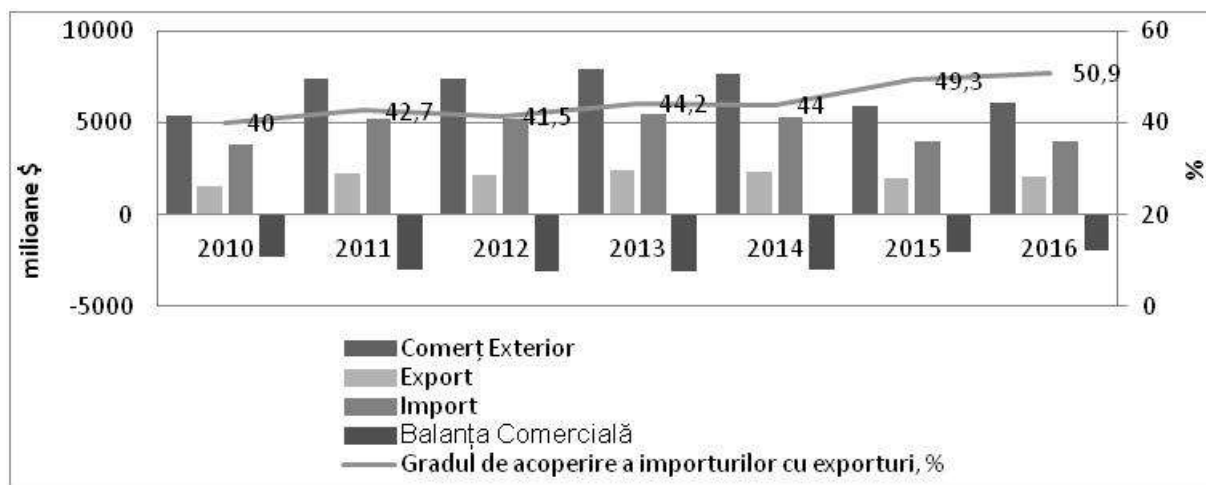

Figura 3.1. Evoluția comerțului exterior al Republicii Moldova în perioada 2010-2016 (mln. dolari SUA și %)

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor oferite de BNS¹

Orientarea geografică a exporturilor și importurilor

În perioada anilor 2001-2013 unele din țările CSI au devenit imprevizibile. În special Federația Rusă a avut un comportament neadecvat față de exportatorii din R.M., utilizând duble standarde și promovând relații comerciale pe criterii de selecție față de unii agenți economici și chiar unități administrativ-teritoriale din Moldova. Din această perspectivă producătorii autohtoni au suportat pierderi de zeci de miliarde de lei.

Tabelul 1.2. Exportul Republicii Moldova pe grupe de țări pentru perioada 2010-2014 (mii dolari SUA)

Grupe țări	2010	2011	2012	2013	2014	2015
CSI	624003,2	919265,0	928119,5	923219,8	735647,7	492294,6
Uniunea Europeană (UE-28) ¹	728938,9	1083006,1	1013418,4	1137286,1	1245980,0	1217587
Altele	188544,5	214543,9	220342,1	367797,1	357901,9	256955,5
Export – total	1541486,6	2216815,0	2161880,0	2428303,0	2339529,6	1966837

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor oferite Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova²

Pentru analiza din mai multe puncte de vedere orientările geografice a exporturilor R.M. este necesar de studiat și orientarea acestora spre diferite grupe de țări, cum ar fi: CSI, UE. Pentru aceasta, în urma unui studiu asupra datelor oferite de BNS am sintetizat datele ce țin de exporturile țării în statele din anumite grupe în tabelul 1.2. și figura 1.2.

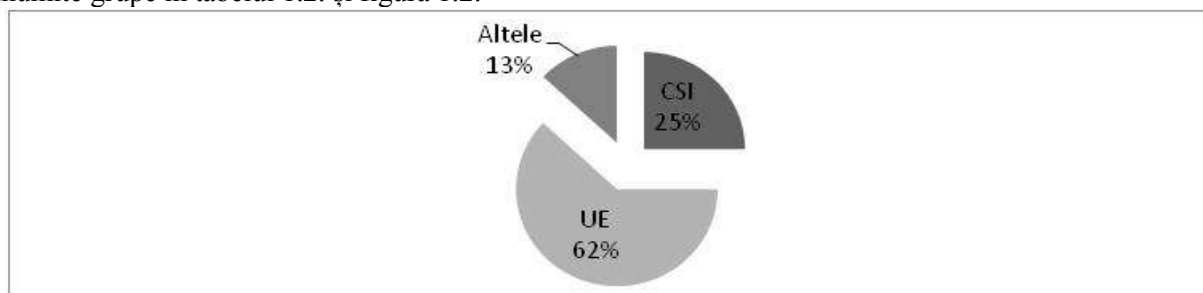

Figura 1.2. Ponderea grupelor de țări în exporturi în anul 2015, %

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor oferite BNS.

Din datele prezentate mai sus observăm că principalul partener al R.M. în ceea ce privește exportul sunt statele membre UE, astfel, dacă în anul 2010 exporturile către statele membre se aproximau la suma de

¹ Banca de date statistice Moldova, disponibil <http://statbank.statistica.md>

² Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2016, Chișinău 2016.

728938 mii dolari, în 2014 ele ating valoarea de 1 245 980 mii dolari, pentru ca în 2015 să se reducă nesemnificativ până la 1 217 587 mii dolari americani.

Astfel, referindu-ne la statele membre UE și cele membre CSI observăm că mai mult de 60% din exporturile Moldovei merg pe piața europeană, pe când spre CSI iau calea doar 25% din totalul exporturilor din anul 2015, celorlalte grupuri de state revenindu-le doar 13% din exporturile totale ale statului.

Tabelul 1.3. Importul Republicii Moldova pe grupe de țări pentru perioada 2010-2015 (mii dolari SUA)

Grupe țări	2010	2011	2012	2013	2014	2015
CSI	1256851,6	1713415,9	1623721,2	1672307,7	1449245,9	1018110,7
Uniunea Europeană (UE-28)	1704239,6	2256291,5	2318613,6	2472111,6	2567695,4	1954251,1
Altele	894197,40	1221563,20	1270593,50	1347973,80	1300017,60	1014458,50
Import – total	3855288,6	5191270,6	5212928,3	5492393,1	5316958,9	3986820,3

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor oferite Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova¹

La capitolul importuri, urmărind aceeași structură ca la exporturi, observăm unele similitudini. Deci, statele membre UE își mențin întâietatea în comerțul exterior al R.M. atât prin relațiile de export cât și cele de import. Astfel, anual, țările membre UE au exportat în R.M. mărfuri și produse în valoarea medie de 2,2 mild.dolari pe când membrii CSI 1,4 mild.dolari.

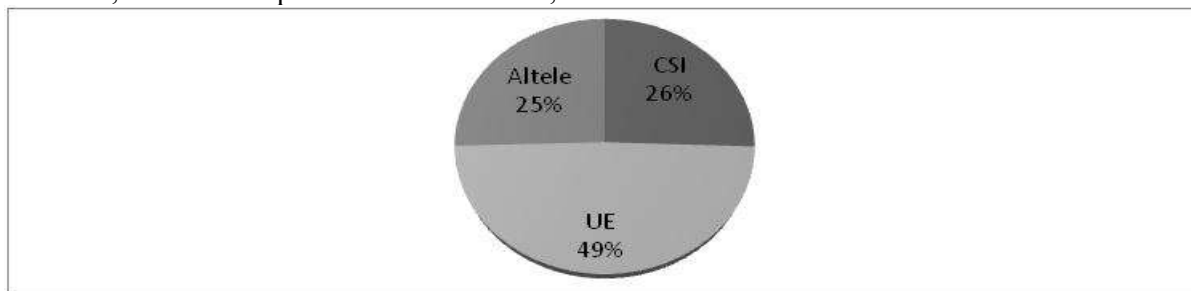

Figura 1.3. Ponderea grupelor de țări în importuri în anul 2015, %

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor din tabelul 1.3.

Din figura de mai sus observăm că atât UE cât și CSI pierd din cotele la import în favoarea altor comunități. Astfel, în anul 2015 importurile venite din UE dețin 49% din total, iar CSI doar 26%, un rol important și decisiv la acest capitol îl are producția ieftină venită din China – stat care nu face parte nici din CSI, nici din UE.

Principalele țări partenere în comerțul exterior.

Din cauza comportamentului imprevizibil al Federației Ruse în relațiile comerciale cu Moldova agenții economici autohtoni au început să însușească noi segmente de piață din alte regiuni. În ultimii 9-10 ani producătorii moldoveni au început să folosească oportunitățile parcursului de comerț asimetric dintre Moldova cu UE.

Această oportunitate a adus o plus valoare considerabilă pentru exportatorii autohtoni, deoarece s-a înțeles că pot fi deschise alte uși comerciale externe. Concomitent au fost introduse standardele europene de certificare a producției moldovenești, ceea ce a oferit în plus o posibilitate de a investi în competitivitatea producției.

Astfel numai în câțiva ani, raportul structurii relațiilor comerciale a Moldovei a suferit o schimbare radical calitativă. Mediul de afaceri a început să-și diversifice piețele, orientându-și relațiile comerciale spre UE.

În urma unei analize am relevat 5 mari șocuri economice, care au lovit relațiile comerciale externa ale RM pe parcursul ultimilor 15 ani:

1. Anul 2005 – primul embargou la producția vinicolă și de alcool, impus de către Federația Rusă producătorilor autohtoni, care până în prezent are impact puternic asupra acestei ramuri.
2. Anul 2007, seceta care nu s-a mai repetat din anii 1946-47 a afectat producătorii agricoli și a produs efecte considerabile de creșteri ale prețurilor, punând sub pericol securitatea alimentară a statului.

¹ Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2016, Chișinău 2016.

3. Anii 2008-2009 lovitură fără precedent pentru economia Moldovei adusă de criza financiară mondială, astfel provocând o descreștere bruscă a exporturilor și importurilor R.M.

4. Seceta din anul 2012, care a redus volumul producției agricole cu 50%, astfel provocând o descreștere bruscă a exporturilor de legume și fructe pe piața UE și CSI.

5. Anul 2013, embargoul Federației Ruse asupra producției vinicole și cu conținut de alcool și acceptarea selectivă și neechitabilă a importurilor numai din anumite teritorii din Moldova, brusc a redus exportul acestor produse aproape la jumătate și a provocat prejudicii și pierderi considerabile producătorilor autohtoni.

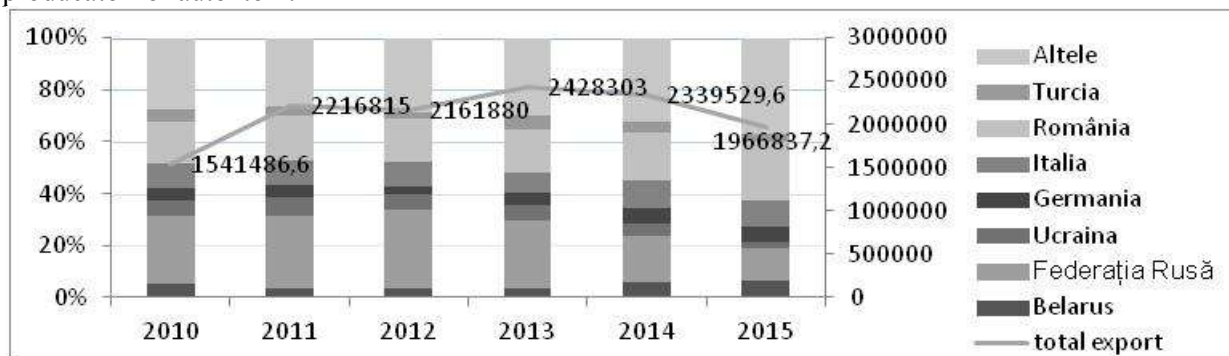

Figura 1.4. Evoluția exporturilor în principalele țări partenere în perioada 2010-2015 (% și mii dolari SUA)¹

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor oferite Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova²

Din datele statistice furnizate de BNS, în ultimii 6 ani, Republica Moldova a deținut relații comerciale de export cu 80 de state, dintre acestea 28 sunt membrii UE, 10 fac parte din CSI și alte 42 state.

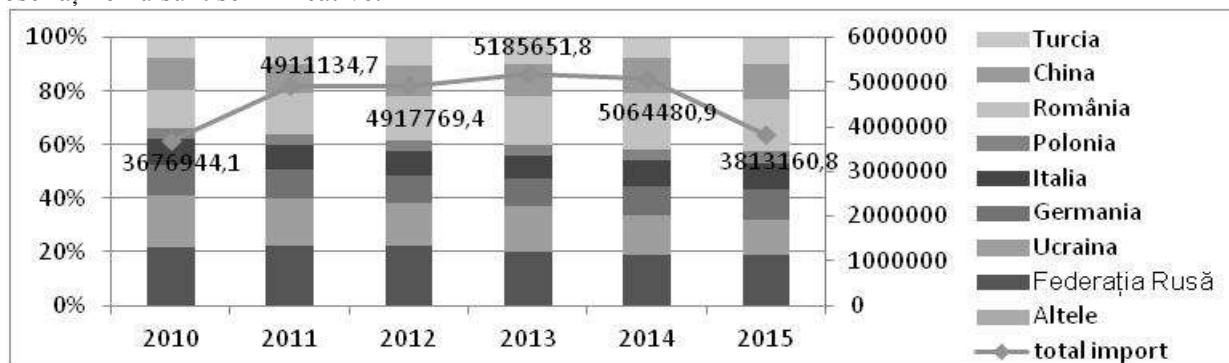
În figura 1.4. sunt prezentate date ce țin de evoluția exporturilor în principalele 7 țări importatoare a producției Moldovenești. Deci, principalii parteneri în comerțul exterior al R.M. în perioada 2010-2015 pot fi numiți: R. Belarus, Federația Rusă, Ucraina, Germania, Italia, România și Turcia.

Evoluția exporturilor către aceste țări este în creștere, fapt ce se apreciază pozitiv.

Din această diagramă putem identifica clar care este ponderea fiecărui stat în structura exporturilor. Astfel, principalul importator al producției Moldave este România cu o cotă de mai mult de 20%, în ultimul an, urmată de Federația Rusă cu circa 12%, după care vine Italia, R. Belarus și Germania, Ucraina și Turcia deținând câte aproximativ 5%. Merită de menționat reducerea semnificativei a cotei exporturilor către Federația Rusă care în anul 2013 era de circa 30% în prezent reducându-se aproape de 3 ori.

La capitolul importuri, relațiile de parteneriat a R.M. cu alte țări sunt puțin mai ample și vizează mai mulți parteneri. Așadar, numărul țărilor exportatoare în RM se rezumă la 96 parteneri, unde pe lângă 28 state membre UE și 10 membri ai CSI, moldovenii mai importă marfă din încă 58 state. Cu toate acestea, am putut ușor identifica principalii 8 parteneri și anume: Federația Rusă, Ucraina, Germania, Italia, Polonia, România, China și Turcia.

Fluctuațiile importurilor pe țări sunt nu mai puțin neuniforme decât în cazul exporturilor, însă oscilațiile nu sunt semnificative.

¹ Criteriul de identificarea a principalelor țări partenere în comerțul exterior al R. Moldova are la bază volumul valoric al exporturilor/importurilor în anul 2014 (mai mare de 100 000 mii dolari SUA).

² Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2016, Chișinău 2016.

Figura 1.5. Evoluția importurilor în principalele țări partenere în perioada 2010-2015 (mii dolari SUA)¹

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor oferite Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova
Similar exporturilor, la importuri întâietatea în aceste raporturi o deține România și Federația Rusă, circa 20% fiecare.

Rezultatele analizei permit să conchidem că la începutul anilor 1991 ponderea țărilor CSI în volumul total al comerțului exterior era de aproximativ 98 la sută, în prezent, această pondere este de circa 30% și continuă să se reducă. Astfel observăm o tendință activă de „europenizare” a comerțului exterior al republicii. Un factor principal de influență a acestei mișcări este cel politic, evenimentele ce au avut loc în acest plan în ultimii ani, viziunile pro europene, având o influență majoră atât asupra exportatorilor și importatorilor rezidenți, cât și asupra partenerilor străini și atitudinii lor prin politicile de stat adoptate.

În ultimii ani, datorită orientărilor politicilor de stat ale R.M., au avut loc schimbări majore în relațiile comerciale externe, înclinând balanța relațiilor comerciale dinspre CSI spre UE, rămâne, însă, de văzut cât este de eficientă această schimbare, și cât de iscusit va putea răspunde provocărilor comerțului extern și cât de mare este posibilitatea de a aduce balanța comercială la valori pozitive sau, cel puțin, nule.

Bibliografie:

1. Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2016, Chișinău 2016.
2. Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2015, Chișinău 2015.
3. Banca de date statistice Moldova, disponibil <http://statbank.statistica.md> (accesat la 17.05.17)
4. Activitatea de comerț exterior a R.M. în anul 2016, disponibil <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5526> (accesat la 17.05.17)

DE LA UN TURISM FRAGMENTAT LA UN TURISM INTEGRAT

Olesea VULPE, lector universitar, drd.,
Catedra de Economie și Management în Afaceri și Servicii

Abstract: *On the holiday makers market is a multitude of small and medium businesses, the tourist market being fragmented by these service providers. The trend in the tourism market is to integrate holiday organizations, focusing on different areas and activity components. Advantages: lower production costs; Tourist facilities; Permanent improvement of the workforce; Large-scale promotional campaigns for projects at low costs; Market studies and the common organization of booking systems.*

Turismul este un sector al economiei care afectează global dezvoltarea unei țări. Mai mult decât atât turismul a devenit unul din cele mai profitabile domenii ale economiei mondiale. Din aceste considerente în Europa se pot întâlni o serie de inițiative pentru sprijinirea dezvoltării turismului și mai ales a turismului integrat. Inițiative importante în acest domeniu sunt cele ale Organizației Mondiale a Turismului, ale Comisiei Europene, ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică.

Piața turistică internațională, la momentul actual, se confruntă cu o competitivitate în continuă creștere care determină destinațiile turistice să facă față unor provocări semnificative pentru a-și asigura sustenabilitatea și stabilitatea pe termen lung. Din păcate caracterul fragmentat atât al cererii cât și al ofertei turistice ridică deseori obstacole pentru dezvoltarea turismului într-o anumită regiune. Prin urmare necesitatea implementării unor strategii în vederea „construirii” unui turism integrat este inevitabilă.

Turismul integrat poate acționa ca o platformă de cooperare. Acesta generează formarea unei structuri funcționale și poate ajuta la identificarea unor conexiuni, poate armoniza interesele antreprenorilor, instituțiilor de cercetare, autorităților locale și tuturor celorlalți membri.

Definiția standard a „integrării” afirmă că „integrarea este procesul de aducere împreună a componentelor separate, sub forma unui întreg funcțional care implică coordonarea intervențiilor”.¹

¹ Criteriul de identificarea a principalelor țări partenere în comerțul exterior al R. Moldova are la bază volumul valoric al exporturilor/importurilor în anul 2015 (mai mare de 100 000 mii dolari SUA).

Prin evidențierea lacunelor specifice turismului fragmentat se poate înțelege clar de ce tendința este cea de a trece la acel turism integrat care oferă o serie de beneficii unei destinații turistice. Lacunele identificate sunt:

- Diversitatea și bogăția ofertelor turistice este insuficient dezvoltată;
- Infrastructura de acces la zonele turistice este slab dezvoltată;
- Gradul de informare asupra utilităților din domeniul turistic este foarte scăzut, cu caracter superficial și imprecis;
- Dotările tehnice sunt improprii, scăzând gradul de atractivitate a ofertelor existente;
- Nu există proiecte în curs de implementare în acest domeniu;
- Nu există organizații profesionale și ONG-uri active în domeniul dezvoltării turismului;
- Nu există o strategie turistică la nivelul local (sau dacă există este nefuncțională), din acest motiv dezvoltarea acestui sector căpătând un caracter haotic și fragmentat.²

Toate aceste caracteristici pot fi atribuite turismului fragmentat iar acele destinații care se identifică cu aceste caracteristici trebuie să dezvolte o politică coerentă pentru a tranzita cât mai curând de la turismul fragmentat la turismul integrat.

Necesitatea acestei tranziții este evidențiată și de către Comisia Comunităților Europene prin enunțarea următoarelor principii care trebuie urmate pentru a avea un turism competitiv și durabil:

- **O abordare globală și integrată** - În planificarea și dezvoltarea turismului, ar trebui să se țină seama de totalitatea impacturilor pe care acesta le are. De asemenea, turismul trebuie să fie bine echilibrat și integrat în cadrul activităților care au un impact asupra societății și mediului.

- **Planificarea pe termen lung** - Dezvoltarea durabilă se referă la protejarea nevoilor generațiilor viitoare, precum și ale prezentei generații. Planificarea pe termen lung necesită abilitatea de a susține acțiuni de-a lungul timpului.

- **Găsirea unui ritm adecvat pentru dezvoltare** - Nivelul, ritmul și forma dezvoltării ar trebui să reflecte și să respecte caracterul, resursele și nevoile comunităților gazdă și ale destinațiilor.

- **Implicarea tuturor părților interesate** - O abordare durabilă necesită participarea amplă și angajată în procesul de luare a deciziilor și de punere în aplicare din partea tuturor părților vizate de rezultate.

- **Utilizarea celor mai bune cunoștințe disponibile** - Politicile și acțiunile ar trebui să fie elaborate pe baza celor mai bune și recente cunoștințe disponibile. În întreaga Europă, ar trebui împărtășite informațiile privind tendințele și efectele turismului, precum și competențele și experiențele.

- **Reducerea și gestionarea riscurilor** (principiul precauției) - În cazul în care există incertitudini cu privire la rezultate, ar trebui realizată o evaluare completă și luate măsuri de prevenire pentru a evita producerea de efecte dăunătoare asupra mediului sau a societății.

- **Repercutarea efectelor asupra costurilor** (utilizatorul și poluatorul plătesc) - Prețurile ar trebui să reflecte costurile reale pentru societate generate de activitățile de consum și de producție. Această măsură nu vizează numai poluarea, ci și utilizarea de echipamente care generează costuri semnificative de gestiune.

- **Stabilirea și respectarea limitelor, acolo unde este cazul** - Ar trebui recunoscută capacitatea limită a anumitor situri și regiuni, iar acolo unde este cazul, ar trebui să existe voința și capacitatea de a limita dezvoltarea turismului și numărul turiștilor.

- **Realizarea unei monitorizări continue** - Durabilitatea presupune înțelegerea efectelor și vigilența cu privire la acestea, pentru a putea aduce schimbările și îmbunătățirile necesare.³

Deci primul principiu pe care îl recomandă Comisia Comunităților Europene este „**O abordare globală și integrată**”.

La răspândirea acestora contribuie, printre altele, Programele UE de dezvoltare regională, în care operatorii fac conexiuni de rețea și obțin un sprijin financiar specific, inclusiv pentru:

- creștere și extindere de capacități ale bazei de deservire (spații de cazare, locuri pentru alimentația publică);
- dezvoltarea performanțelor personalului care deservește vizitatorul;
- crearea și menținerea parteneriatelor public-private în destinațiile vizitate;

¹ Sustainable Coastal Tourism - An integrated planning and management approach, United Nations Environment Programme, 2009, p. 24

² <http://www.innotourism.ro/>

³ Raport al Grupului pentru un turism durabil „Acțiuni în vederea unui turism european mai durabil” (Action for more sustainable European Tourism), februarie 2007, p. 3-4.

- îmbunătățirea accesului și amenajarea atracțiilor turistice locale;
- diversificarea produselor turistice locale cu includerea micilor producători locali;
- promovarea la diferite târguri și expoziții pentru vizibilitatea produselor turistice locale;
- susținerea acțiunilor de marketing conjugat de partenerii asociați;
- sporirea imaginii pozitive a destinației turistice etc.¹

Prin aceste programe se obțin rezultate frumoase deoarece se cosolidează obiectivele cât și forțele mai multor părți cointeresate care au același scop: dezvoltarea unei destinații din punct de vedere turistic.

Turismul fragmentat prezintă diferențieri față de turismul integrat. Sintetizarea acestora este prezentată în tabelul 1.1

Tabel 1.1 Diferențieri între turismul fragmentat și turismul integrat

TURISMUL FRAGMENTAT	TURISMUL INTEGRAT
<ul style="list-style-type: none">- orizontul este pe termen scurt;- se pune accent redus pe serviciile pentru clienți;- concurență ridicată (de multe ori neloyală);- interes scăzut din partea APL;- destinație fără un brand turistic;- lipsa investițiilor în infrastructura turistică;- populația locală nu este interesată în dezvoltarea turismului;- nu există o strategie turistică la nivelul local;- oferta turistică dispersată;- resurse turistice nevalorificate;- promovare individuală;- lipsa organizațiilor de Management al destinațiilor etc	<ul style="list-style-type: none">- orizontul este pe termen lung;- se pune mare accent pe serviciile pentru clienți;- parteneriate, colaborări;- interes ridicat din partea APL;- imagine bine definită, existența brandului turistic;- populația locală conștientizează beneficiile dezvoltării turismului, se implică activ;- există o strategie turistică la nivel local și aceasta este funcțională;- oferta turistică bine definită;- o ridicată valorificare a tuturor categoriilor de resurse;- promovarea comună a destinației;- activitate intensă din partea Organizațiilor de Management al Destinațiilor etc.

Sursa: elaborat de autor

Noul trend în domeniul turistic, este legat de **Organizațiile de Management al Destinațiilor (O.M.D.)**, care presupune o viziune integrată a tuturor elementelor care definesc și conturează o destinație turistică.

“O.M.D.-urile sunt o entitate cu personalitate juridică, care funcționează prin asocierea autorității publice centrale din domeniul turismului (A.N.T.) cu reprezentanții autorităților publice locale din componența destinației, cu reprezentanții mediului privat, asociații de promovare turistică și, după caz, cu reprezentanții altor entități relevante”.²

Organizațiile de Management al Destinațiilor sunt acele organizații care promovează activ modelul de turism integrat.

Planificarea turismului poate funcționa la numeroase niveluri teritoriale, și anume:

- Situl individual: exemplele includ o plajă, un patrimoniu, un parc sau un parc tematic;
- Destinația: în anumite cazuri, site-ul și destinația pot fi aceleași dar, de obicei, se referă la o arie geografică mai mare unde este situat situl;
- O regiune a unei țări: aceasta poate fi o graniță geografică sau politică sau se poate baza pe atracțiile turistice;
- La nivel național: în special în cazul țărilor cu insule mai mici;
- La nivelul câtorva țări: de obicei țări cu o tematică comună (de exemplu țările cu aceeași religie, aceeași gastronomie, istorie comună)

Cel mai simplu model de turism integrat poate fi dezvoltat în localitățile rurale. Simplu din punct de vedere teritorial pentru că cuprinde un spațiu relativ mic, din punct de vedere al numărului populației pentru că este relativ ușor de educat și implicat în activitatea turistică și poate percepe beneficiile dezvoltării turismului, din punct de vedere al atractivității ofertei turistice prin existența tradițiilor, gastronomiei autentice, activităților specifice spațiului rural, mediului liniștit, nepoluat, meșteșugurilor

¹ CLUSTERE AGROTURISTICE ÎN MOLDOVA, Viorel Miron, Marina Miron ș.a., Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova, 2016, p. 24

² <http://turism.gov.ro/strategii-majore-ale-turismului-international/>

care mereu sunt atractive pentru turiști, din punct de vedere al existenței programelor de finanțare pentru dezvoltarea rurală etc.

Un model al turismului integrat este prezentat în figura 1.1.

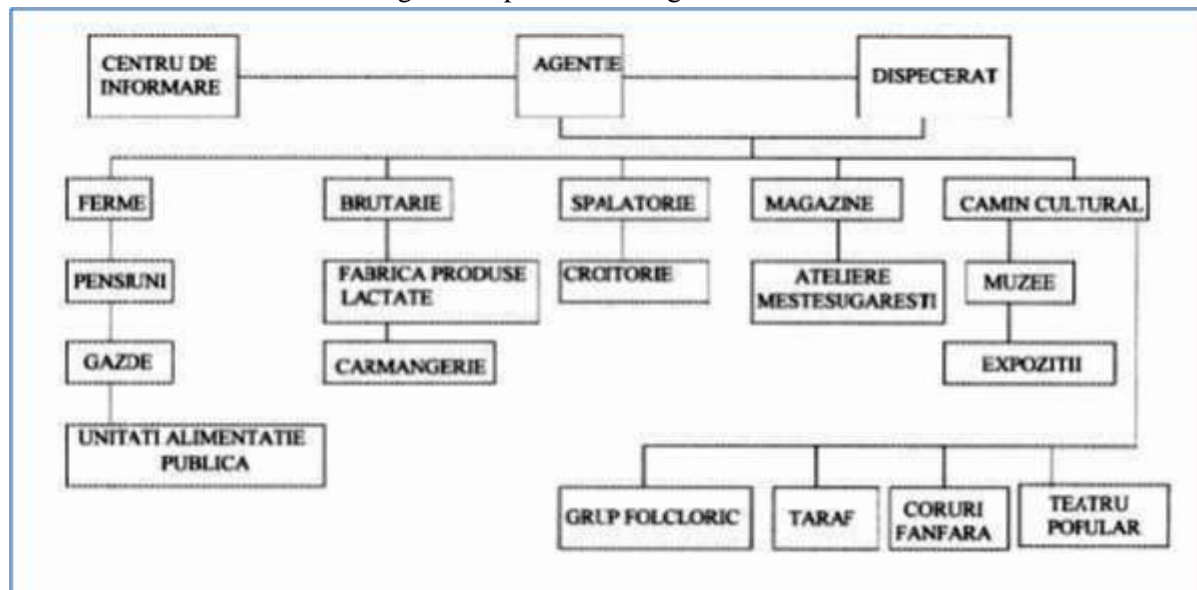

Figura 1.1 Schema holdingului rural turistic

Sursa: MODUL DE INFORMARE, Sistem turistic integrat, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, p. 38

Printre cele mai bune exemple ale dezvoltării turismului integrat este bineînțeles Austria în mod special regiune Tirol.

Rezultatele obținute în zona Tirolului sunt o urmare firească a programului inițiat de Ministerul Agriculturii și al Comerțului, intitulat „Planul Verde”, prin care s-au acordat gospodăriilor tiroleze, împrumuturi (credite) cu o durată de rambursare mare (15 ani) și o dobândă scăzută (3-5%). Toate acestea au condus la: omologarea și funcționarea a 25 de comune turistice, în care o familie din două primește turiști la fermă, în medie existând la fiecare fermă, 6 paturi. Astăzi în întreg Tirolul o treime din gospodăriile din mediul rural, închiriază spații de cazare.

La nivelul regiunilor austriece au fost înființate Organizații Turistice Sătești și Centre de Administrație a Organizațiilor Turistice Sătești ca urmare a corelării eforturilor și necesitatea desfășurării unei activități calitative în corelație cu creșterea concurenței. Acestea au găsit sprijinul Sindicatelor de inițiativă sătească, a Oficiului de turism al landului și al Oficiului pentru promovarea turismului austriac.

Promovarea activităților turistice rurale este realizată prin camera de Comerț Exterior, instituțiile culturale, birourile liniilor aeriene, birourile oficiale din țările emitente de fluxuri turistice, prin ziare, reviste, emisiuni la radio și televiziune, afișe în locurile publice, prospecte, pliante, firme, participarea la târguri și expoziții.

Concluzii: Turismul privit din perspectiva dezvoltării durabile solicită integrarea mai multor elemente. Ținând cont de complexitatea managementului unei destinații turistice, este necesară crearea conexiunilor între toți participanții la dezvoltarea turismului atât la nivel local dar cât și regional, național

Referințe:

1. Sustainable Coastal Tourism - An integrated planning and management approach, United Nations Environment Programme, 2009, p. 24
2. <http://www.innoturism.ro/>
3. Raport al Grupului pentru un turism durabil „Acțiuni în vederea unui turism european mai durabil” (Action for more sustainable European Tourism), februarie 2007, p. 3-4.
4. CLUSTERE AGROTURISTICE ÎN MOLDOVA, Viorel Miron, Marina Miron ș.a., Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova, 2016, p. 24
5. <http://turism.gov.ro/strategii-majore-ale-turismului-international/>

POLITICA DE DEZVOLTARE REGIONALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ludmila NONI, drd.,

Catedra de Economie și Management în Afaceri și Servicii

Abstract: Regional development is one of the priorities of many countries, which place emphasis on similar or equal development between regions, or which focus on underdeveloped regions. The strategic objective of regional development is to reduce regional disparities by increasing the socio-economic competitiveness of the regions. This goal can be achieved by: reducing regional imbalances through a balanced development; institutional and legal framework to ensure a balanced development of the regions; correlation of sectoral policies at the level of the regions; stimulating interregional cooperation both internally and internationally, etc

Dezvoltarea regională este una din prioritățile multor țări, care pun accent pe o dezvoltare asemănătoare sau egală între regiuni, sau care au în vizor regiunile subdezvoltate. Regiunea poate fi definită ca ”o parte dintr-un teritoriu (stat, continent, zonă geografică etc) caracterizată prin anumite particularități și colectivitatea care trăiește în acest teritoriu” sau „întindere mare de pământ mai mult sau mai puțin omogenă, dintr-o țară sau de pe glob, care prezintă caractere comune; ținut, zonă”¹. Neomogenitatea zonelor sau dezvoltarea diferențiată este cauzată de influența diferitor factori, așa ca:

- attribute fizice (relief, climă, amplasare geografică);
- caracteristici socio-economice;
- demografice: număr și structura populației;
- potențial economic, cultural, educațional;
- politic;
- lingvistic;
- etnic, etc.²

Din punct de vedere geografic, regiunile pot fi:

- a) regiuni din interiorul statelor;
- b) regiuni care cuprind mai multe state dintr-o anumită zonă geografică (ex. Benelux, grupul Visegrad, grupul țărilor din zona Mării Negre);
- c) regiuni transfrontaliere, care grupează zone geografice pe de o parte și de alta a frontierelor de state, legate prin tradiție, limbă, religie, cultură etc.

Dezvoltarea regională este o prioritate și pentru Republica Moldova. Legislația în domeniu, definește *politica de dezvoltare regională* ca activitate coordonată a autorităților administrației publice centrale și locale, a colectivităților locale și a organizațiilor neguvernamentale, orientată spre planificarea și realizarea unei dezvoltări social-economice teritoriale echilibrate, spre sprijinirea nemijlocită a dezvoltării social-economice a zonelor defavorizate. Scopul general urmărit de politicile de dezvoltare regională este *asigurarea dezvoltării echilibrate a teritoriului național din punct de vedere economic, social, cultural, de mediu și evitarea manifestării disparităților și dezechilibrelor de dezvoltare*.³

Pentru realizarea scopului propus au fost realizate mai multe măsuri:

✓ A fost instituit o structură guvernamentală - *Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor* ;

✓ A fost elaborat *Cadrul legal* care reglementează procesul de dezvoltare regională;

✓ Au fost identificate *Regiunile de dezvoltare regionale*;

✓ Au fost create *Agenții de dezvoltare regională*.

Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor are misiunea de a elabora, a promova și a implementa politica statului în domeniul dezvoltării regionale, amenajării și planificării teritoriului, arhitecturii, proiectării, urbanismului, construcției, producerii materialelor de construcție și locuințelor.⁴

Printre principalele atribuții ale Ministerului în domeniul dezvoltării regionale sunt:⁵

¹ <https://dexonline.ro/definitie/regiune>

² Dezvoltarea regională: Republica Moldova vis-à-vis de Uniunea Europeană, accesibil: www.ipp.md/download.php?file..

³ Lege nr. 239 din 13 octombrie 2016 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016–2020.

⁴ <http://www.mdrc.gov.md/tabview.php?l=ro&tid=124&t=Minister/Atributiile-ministerului&>

⁵ HOTĂRÎRE Nr. 662 din 10.11.2009 pentru aprobarea Regulamentului, structurii și efectivului-limită ale Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, Publicat : 13.11.2009 în Monitorul Oficial Nr. 163-164, art Nr : 730

- elaborează, monitorizează și evaluează implementarea Strategiei naționale de dezvoltare regională;
- gestionează Fondul național pentru dezvoltare regională;
- determină, în colaborare cu alte ministere, cu Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale și cu consiliile regionale pentru dezvoltare, prioritățile naționale de dezvoltare regională;
- propune Documentul unic de program al Dezvoltării Regionale, bazat pe planurile operaționale, și-l prezintă Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale pentru aprobarea planului anual de implementare;
- reglementează metodologic procesul de elaborare a strategiilor de dezvoltare regională și a planurilor operaționale;
- definește criteriile de determinare a disparităților de dezvoltare regională, monitorizează indicatorii acestei dezvoltări și înaintează Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale propuneri de intervenție;
- coordonează și monitorizează, în cooperare cu consiliile regionale pentru dezvoltare, procesul de elaborare a strategiilor și programelor regionale de dezvoltare;
- evaluează procesul de implementare a strategiilor de dezvoltare regională;
- propune mecanismul de finanțare a dezvoltării regionale;
- atrage mijloace financiare suplimentare pentru implementarea Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională;
- asigură lucrările de secretariat ale Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale.

Cadrul legal a fost elaborate având ca scop: dezvoltarea echilibrată și durabilă asigurată în toate regiunile de dezvoltare ale Republicii Moldova

- HOTĂRÎRE Nr. 127 din 08.02.2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova

- HOTĂRÎRE Nr. 158 din 04.03.2010 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională

- HOTĂRÎRE Nr. 772 din 26.08.2010 cu privire la aprobarea Documentului unic de program pentru anii 2010-2012

- HOTĂRÎRE Nr. 1305 din 21.11.2008 cu privire la Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale

- LEGEA Nr. 96 din 13.04.2007 privind achizițiile publice

- LEGEA Nr. 295 din 21.12.2007 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare pe anii 2008-2011

- LEGEA Nr. 438 din 28.12.2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova

- Instrucțiunea pentru utilizatori privind înaintarea propunerilor de proiecte pentru finanțare din Fondul național pentru dezvoltare regională 2012

- Manualul operațional privind modul de utilizare a mijloacelor Fondului Național pentru Dezvoltare Regională

- HOTĂRÎRE Nr. 685 din 04.09.2013 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2013-2015

- HOTĂRÎRE Nr. 933 din 18.12.2012 cu privire la Documentul unic de program pentru anii 2013-2015

- Instrucțiunea pentru utilizatori privind înaintarea propunerilor de proiecte pentru finanțare din Fondul național pentru dezvoltare regională 2016

- Lege nr. 239 din 13 octombrie 2016 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016–2020.

- Lege nr. 307 din 22.12.2016 pentru completarea Legii nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova ¹

Principalul act normative care definește regiunile de dezvoltare funcționale pe teritoriul Republicii Moldova, modul de cooperare interregională, cadrul instituțional, instrumentele specifice politicii pentru dezvoltare regională, mijloacele necesare creării și funcționării regiunilor de dezvoltare este Legea nr.

¹ <http://mdrc.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=23&t=/Dezvoltare-regionala/Cadrul-legal&>

438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, fiind completată ulterior de Legea nr. 307 din 22.12.2016.

Conform acesteia *obiectivele principale ale susținerii dezvoltării regionale* sunt:

- a) obținerea unei dezvoltări social-economice echilibrate și durabile pe întreg teritoriul Republicii Moldova;
- b) reducerea dezechilibrelor nivelurilor de dezvoltare social-economică dintre regiuni și din interiorul lor;
- c) consolidarea oportunităților financiare, instituționale și umane pentru dezvoltarea social-economică a regiunilor;
- d) susținerea activității autorităților administrației publice locale și a colectivităților locale orientate spre dezvoltarea social-economică a localităților și coordonarea interacțiunii lor cu strategiile și programele naționale, de sector și regionale de dezvoltare.

Regiuni de dezvoltare: În vederea unei dezvoltări regionale echilibrate pe întreg teritoriul Republicii Moldova, au fost identificate regiuni de dezvoltare - *unitate teritorială funcțională ce reprezintă cadrul de planificare, evaluare și implementare a politicii de dezvoltare regională*. Astfel, pe teritoriul RM avem următoarele regiuni de dezvoltare¹:

Tabel 1. Regiunile de dezvoltare în Republica Moldova

Regiunea de dezvoltare	Localități	Populația 2014 (mii pers)
Sud	8 raioane: Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Leova, Ștefan-Vodă, Taraclia, (10 orașe, 278 localități rurale organizate în 177 comune)	533,9
Centru	13 raioane: Anenii Noi, Călărași, Criuleni, Dubăsari, Hîncești, Ialoveni, Nisporeni, Orhei, Rezina, Strășeni, Șoldănești, Telenești, Ungheni. (354 unități administrativ-teritoriale: 14 orașe și 340 sate (comune)	1058,7
Nord	municipiul Bălți, 11 raioane: Briceni, Edineț, Dondușeni, Drochia, Fălești, Florești, Glodeni, Ocnîța, Rîșcani, Sîngerei, Soroca, (571 localități, inclusiv 20 orașe și 551 localități)	991,2
UTA Găgăuzia	3 raioane administrative: Comrat, Ciadîr-Lunga și Vulcănești, (3 orașe, 23 comune și 6 sate)	161,8
Chișinău	municipiul Chișinău include 35 localități	809,6
Transnistria	Unitățile administrativ-teritoriale din stînga Nistrului, inclusiv municipiile Tiraspol și Bender	-

Sursa: www.adrsud.md, www.adrcentru.md, www.adrnord.md, www.adrgagauzia.md

Agenții de dezvoltare regională. La nivel de regiune au fost create agenții de dezvoltare regională - instituție publică necomercială, subordonată autorității de implementare a politicii de dezvoltare regională, creată pentru implementarea strategiei de dezvoltare regională și planului operațional, având următoarele atribuții:

¹ HOTĂRÎRE Nr. 127 din 08.02.2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova

- a) efectuează analiza dezvoltării social-economice din regiunea de dezvoltare, elaborează strategii, planuri, programe și proiecte de dezvoltare regională;
- b) coordonează procesul de implementare a strategiilor, planurilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională;
- c) monitorizează și evaluează implementarea strategiilor, planurilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională;
- d) prezintă rapoarte anuale despre implementarea strategiilor de dezvoltare regională consiliului regional, autorității de implementare a politicii de dezvoltare regională și Consiliului Național;
- e) atrage mijloace nebugetare pentru implementarea strategiilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională;
- f) acordă suport informațional, metodologic și consultativ consiliului regional și autorităților administrației publice locale în vederea dezvoltării echilibrate și durabile a regiunii;
- g) stimulează cooperarea societății civile în domeniul dezvoltării social-economice a regiunii;
- h) asigură lucrările de secretariat ale consiliului regional.¹

Din cele 6 regiuni de dezvoltare, la moment, au fost create și funcționează 4 agenții de dezvoltare regional: Nord, Centru, Sud și UTA Găgăuzia².

Obiectivul strategic al dezvoltării regionale este reducerea disparităților regionale prin creșterea competitivității regiunilor, prin urmare, de a stimula dezvoltarea economică și socială în regiuni; asigurarea coeziunii sociale a populației și instituțiilor și asigurarea coeziunii teritoriale.

Principalele căi de atingere a acestui obiectiv strategic sunt:

- reducerea dezechilibrelor regionale printr-o dezvoltare echilibrată, astfel încât, să fie preîntâmpinate producerea de noi dezechilibre.
- corelarea politicilor sectoriale la nivelul regiunilor astfel încât să se realizeze stimularea inițiativelor și valorificarea resurselor locale la nivel regional;
- stimularea cooperării interregionale atât la nivel intern cât și internațional³

Scopul final al dezvoltării regionale este ridicarea calității vieții și creșterea bunăstării locuitorilor, iar rezultatele obținute în realizarea politicii regionale vor contribui la dezvoltarea regiunilor și a țării în ansamblu.

Bibliografie:

1. HOTĂRÎRE Nr. 127 din 08.02.2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova
2. Lege nr. 239 din 13 octombrie 2016 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016–2020
3. HOTĂRÎRE Nr. 662 din 10.11.2009 pentru aprobarea Regulamentului, structurii și efectivului-limită ale Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, Publicat: 13.11.2009 în Monitorul Oficial Nr. 163-164, art Nr : 730
4. Dezvoltarea regională: Republica Moldova vis-à-vis de Uniunea Europeană, accesibil: www.ipp.md/download.php?file..
5. <http://www.mdrc.gov.md/tabview.php?l=ro&idc=124&t=/Minister/Atributiile-ministerului&>
6. <http://mdrc.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=23&t=/Dezvoltare-regionala/Cadrul-legal&>
7. www.adrsud.md,
8. www.adrcentru.md
9. www.adrnord.md

¹ HOTĂRÎRE Nr. 127 din 08.02.2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova

² www.adrsud.md, www.adrcentru.md, www.adrnord.md, www.adrgagauzia.md

³ <http://oconomica.org.ro/files/pdf/118.pdf>

10. www.adrgagauzia.md

11. <http://oeconomica.org.ro/files/pdf/118.pdf>

EXPERIENȚA REUȘITĂ A UNIUNII EUROPENE ÎN PERFECȚIONAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN DOMENIUL ECONOMIC

Liudmila ROȘCA-SADURSCHI, lector superior, drd.,
Catedra Economie și Management în Afaceri și Servicii

Abstract: *The development of a nation's society, economy and well-being can be achieved through the economic development of this country. The development of the economy can be provided by highly qualified staff, which is prepared by the higher education institutions. In order to develop higher education, is taken over the successful experience of universities in the European Union through different programs and projects .*

Actualmente, mai mult ca niciodată, trebuie să înveți ca să știi mai multe, astfel ca să poți aborda o nouă treaptă de învățare. Învățarea trebuie să ajute la satisfacerea mai bună a nevoilor prezente, astfel ca să poți crea, pentru că acest demers este cel mai bine plătit, să poți naviga printre ocupații și funcții, să te simți mai liber în societate. Spre deosebire de societatea industrială, învățarea nu-ți mai poate oferi o calificare pe viață, ci te poate susține într-o competiție prezentă, nu-ți mai garantează un loc de muncă permanent, ci te poate plasa pe orbita țunuia care ți se potrivește acum. Scopul învățării s-a schimbat: dorim să fim mai instruiți, să ne calificăm dinamic, pentru cerințe dinamice. Uneori, în dorința de a avea o susținere a demersurilor noastre, creăm confuzii cu privire la restructurarea și modernizarea învățământului. Respectiv, învățământul trebuie perceput ca o necesitate individuală în efortul de adaptare nu numai la mediul național, ci și la cel internațional.¹

Misiunea universității în Societatea Cunoașterii este aceea de a produce, valorifica și transmite cunoștințe. Pentru aceasta ea desfășoară activități de cercetare științifică, instruire și dezvoltă relații cu mediul extern, național și internațional.

La nivelul Uniunii Europene învățământul superior și legăturile acestuia cu cercetarea și inovarea joacă un rol fundamental în progresul indivizilor și al societății, precum și în formarea unui capital uman cu înaltă calificare și a unor cetățeni participativi de care Europa are nevoie pentru a genera locuri de muncă, prosperitate și creștere economică. Astfel, instituțiile de învățământ superior devin parteneri cruciali în realizarea strategiei Uniunii Europene de stimulare și menținere a creșterii economice.

Strategia 2020 are un obiectiv ambițios - ca până în 2020, 40% din tinerii europeni să aibă o diplomă de studii superioare.

Cu toate că statele membre răspund de propriile sisteme de educație și formare și fiecare universitate își organizează propria programă, totuși, pentru ca toate țările UE să facă față aceluiași provocări în materie de învățământ superior, acestea sunt în relații strânse de cooperare.

Comisia Europeană colaborează îndeaproape cu responsabili naționali, pentru a-i ajuta la elaborarea politicilor în domeniul învățământului superior conform *Strategiei pentru educație și formare 2020*. În vederea realizării eficiente a acestei strategii sunt stabilite cinci priorități – cheie pentru învățământul superior din UE:

1. Creșterea numărului de absolvenți din învățământul superior;
2. îmbunătățirea calității și eficienței sistemelor de educație și formare profesională;
3. promovarea mobilității studenților și a personalului și a cooperării transfrontaliere;
4. consolidarea „triunghiului cunoașterii”, adică a raporturilor dintre mediul academic și de cercetare și inovare;
5. crearea unor mecanisme eficiente de guvernare și de finanțare pentru învățământul superior.

¹ Ion Gh. Roșca, Învățământul superior economic. O abordare postindustrială store.ectap.ro/articole/12.pdf

În vederea asigurării realizării acestor obiective, Comisia Europeană elaborează și promovează și instrumente menite să încurajeze mobilitatea (de exemplu Sistemul european de credite transferabile și Suplimentul la Diplomă), să favorizeze recunoașterea competențelor și calificărilor și să amelioreze calitatea informațiilor privind învățământul superior din Europa. De asemenea, Comisia sprijină Procesul de la Bologna, care urmărește să promoveze reformarea învățământului superior în vederea creării unui Spațiu european al învățământului superior și schimbul de bune practici între diferite țări prin intermediul grupului de lucru pentru învățământul superior, creat în cadrul Strategiei pentru educație și formare 2020, inclusiv programul Erasmus+, care le oferă „actorilor” din mediul educațional mai multe posibilități. Tot odată Comisia Europeană sprijină și cooperarea internațională în materie de învățământ superior cu țările din afara UE.

Europa și lumea, în general, se confruntă cu o creștere a cererii de educație, iar obiectivul trasat de Strategia 2020 de a aduce numărul absolvenților unei forme de învățământ superior la o cotă de 40% necesită diversificarea ofertei. Se estimează că, până în 2030, numărul de studenți la nivel global va ajunge la 414 de milioane, ceea ce înseamnă că sistemele de educație și formare profesională trebuie să devină mai flexibile pentru a putea răspunde nevoilor.

Europa se confruntă, de asemenea, cu un deficit de competențe și, într-o perioadă de criză economică, persoanele înalt calificate au șanse mai mari să își găsească un loc de muncă. Potrivit estimărilor, în viitor, 90% din locurile de muncă vor necesita competențe digitale, prin urmare este esențial ca sistemele de educație și formare să asigure însușirea competențelor necesare.

În același timp, continuă să apară noi prestatori de servicii educaționale, care vin atât cu soluții, cât și cu provocări pentru elevi și instituțiile de învățământ. Prin intermediul inițiativei „Regândirea educației”, instituțiilor de învățământ li se oferă posibilitatea de a-și analiza modelele organizaționale și de a vedea ce schimbări se impun pentru a putea transforma provocările în oportunități.

Nu în ultimul rând, este clar că există o presiune a costurilor în sistemele de educație și formare. Investițiile în educație sunt în scădere în mai multe state membre, motiv pentru care trebuie găsite soluții pentru o utilizare mai eficientă a resurselor și pentru reducerea costurilor pe care le au de suportat familiile.¹

Trebuie subliniată noua abordare a misiunii universității: cea orientată, în primul rând, pe cercetare, care asigură înaltul nivel (universitar) al învățământului. În societatea industrială, învățământul superior pune accentul pe instruirea prin transmiterea de cunoștințe. Cel mai bun profesor era cel care „preda” bine. Comunitatea era net împărțită în transmițător și receptor de cunoștințe. În etapa actuală, fără a nega rolul didacticii, universitatea are menirea să producă cunoaștere. La acest proces participă toți membrii comunității, indiferent că sunt „instructori” sau „instruiți”. O nouă caracteristică a universității moderne este formarea și consolidarea a carierei. Deoarece adaptarea la mediu în prezent este hotărâtoare, ciclurile de pregătire trebuie să fie scurte, dar mai multe. Astfel, în Republica Moldova, ca și în România s-a optat spre structurarea pregătirii universitare pe următoarele niveluri: licență, masterat, doctorat. La acestea se adaugă pregătirea postuniversitară. Se apreciază că un om trebuie să se întoarcă în procesul de învățământ cel puțin o dată la cinci ani. Respectiv în România învățământul superior economic este structurat pe trei trepte, iar universitățile trebuie să-și definească competențele asigurate prin absolvirea fiecăruia dintre nivelurile de pregătire –licență, masterat și doctorat. Pentru învățământul superior economic s-a optat spre structura 3+2+3 (licența de trei ani, masteratul de doi ani și doctoratul de trei ani).²

Primul ciclu – de trei ani – are ca scop înzestrarea studenților cu fundamentele teoretice și aplicative, specifice fiecărui domeniu de specializare. Absolvenții acestui ciclu vor fi economiști de execuție. Pentru ciclul de licență sunt prioritare abordarea pragmatică, însușirea competențelor operaționale, în paralel cu deprinderea învățării rapide și „pe cont propriu”.

Ciclul al doilea – de doi ani – conduce la obținerea diplomei de master – și urmează să asigure formarea pe specializări înguste, având cunoștințe avansate și competențe de analiză și sinteză specifice funcțiilor de conducere din fiecare domeniu. Absolvenții acestui ciclu vor fi economiști de concepție. Pentru ciclul de masterat, accentul trebuie să cadă pe deprinderea cercetării științifice, abordarea componentelor de pregătire avansată, pe dezvoltarea capacităților inovatoare ale studenților.

Ciclul al treilea – de trei ani – vizează formarea de vârf a unei elite științifice de economiști în cadrul școlilor doctorale și se adresează celor mai buni absolvenți ai ciclului de masterat. Programul de

¹ http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/education-technology_ro

² Ion Gh. Roșca, Învățământul superior economic. O abordare postindustrială pdf store.ectap.ro/articole/12.pdf

doctorat vizează, exclusiv, cercetarea științifică și însușirea unor instrumente avansate de inovare în domeniul economic, juridic și al științelor administrative.¹

În vederea rezistenței concurenței pe arena mondială, Universitățile vor trebui să-și pregătească din ce în ce mai multe programe cu predare în limbi de circulație internațională și cu diplome duble, prin parteneriate cu universități din străinătate. În efortul lor de modernizare, universitățile trebuie să adopte politici și practici pentru asigurarea unui nivel înalt al calității.²

Creșterea calității și dezvoltarea instituțională a universităților din Republica Moldova se realizează și prin proiecte internaționale în cadrul programelor TEMPUS și ERASMUS. Un astfel de exemplu ar putea fi cea mai sudică universitate „Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu” din Cahul”, care a fost și este implicată în mai multe proiecte, inclusiv pentru învățământul economic, care au permis dezvoltarea acestui domeniu de studii, astfel că regiunea de sud a țării este asigurată cu cadre calificate.

Unul dintre primele proiecte a fost: proiectul TEMPUS „**MODernisation et DEveloppement des Cours Professionnalisés (MODEP2008)**” (144920-TEMPUS-1-2008-1-FRTEMPUS-JPCR), care a permis instruirea cadrelor didactice și obținerea de către studenți a diplomei duble. Proiectul a fost implementat începând cu anul 2008 de către un consorțiu alcătuit din 3 universități europene, 3 universități din Republica Moldova, 5 universități din Ucraina, 2 universități din Belarus și 2 universități din Maroc. Instituția contractantă este Universitatea Clermont-Ferrand 1–Auvergne (Franța).

Scopul final al acestui proiecta fost:

- modernizarea cursurilor deja existente
- Dezvoltarea de cursuri noi
- formarea de cadre didactice pentru conținutul cursului și noi metode de predare
- testarea de noi cursuri pentru studenți
- stabilirea unei relații de afaceri (între universități și întreprinderi)
- recunoașterea reciprocă a diplomelor de către membrii consorțiului

Avantajele și beneficiile proiectului :

➤ Inlocuirea principiilor clasice de predare cu conținut general teoretic prin atribuirea unor cunostinte direct proportionale cu domeniul administrației publice și managementul întreprinderilor raportate la realitățile economice actuale.

➤ Apropierea instituțiilor de UE și familiarizarea cu metodele manageriale europene.

➤ Crearea legăturilor durabile între universități și întreprinderi, ceea ce va favoriza inserția profesională a studenților recrutați în proiect.

➤ Utilizarea mijloacelor multimedia în cadrul învățământului la distanță

➤ Crearea unei rețele ale relațiilor între întreprinderi ceea ce permite interacțiunea între domeniul universitar cu cel economic.

În urma finisării proiectului au fost obținute următoarele avantaje: lansarea programului de master în domeniul economic, 10 studenți cu diplome duble la licență și 2 studenți la master.

Un alt proiect pentru învățământul economic, în derulare, este **Introducerea în R. Moldova a metodelor de învățare bazate pe probleme: Sporirea competitivității și angajabilității studenților / Introducing Problem Based Learning in Moldova: Toward Enhancing Students’ Competitiveness and Employability**” (PBLMD561884-EPP-1-2015-1-DK-EPPKA2-CBHE-JP), finanțat cu suportul Uniunii Europene în cadrul programului Erasmus+. Începând cu octombrie 2015 acest proiect a demarat în șase instituții de învățământ superior din Republica Moldova.

PBLMD are ca scop îmbunătățirea calității programelor și metodologiilor de predare și învățare pentru învățământul superior în Republica Moldova, sporind, în același timp, relevanța acestora pentru piața forței de muncă și grupurile dezavantajate din societate. Este un proiect național de consolidare a capacităților, care se concentrează pe reforma curriculară și modernizarea învățământului superior din Republica Moldova în conformitate cu principiile procesului Bologna. Acest proiect presupune introducerea noilor metodologii și metode inovatoare de predare și învățare, cum ar fi învățarea bazată pe probleme (PBL), învățarea bazată pe întrebări (EBL) și simulări, precum și re-organizarea a șase programe de studii licență ciclul I în baza acestor metode.

¹ Ion Gh. Roșca, Învățământul superior economic. O abordare postindustrială. pdf store.ectap.ro/articole/12.pdf

² Ion Gh. Roșca, Învățământul superior economic. O abordare postindustrială. pdf store.ectap.ro/articole/12.pdf

Prin introducerea a acestor metodologii pentru 6 programe de studii, proiectul își propune să contribuie la schimbarea culturii pedagogice și abordărilor existente, focusate asupra lectorului și axate pe transmiterea și memorizarea cunoștințelor.

PBL reprezintă o metodologie pentru pedagogia de studiere, focusată asupra studentului care încurajează studenții să lucreze în mod independent și constructiv, solicitând personalul academic în calitate de mentori și observatori. Este o filozofie de studiere, conform căreia procesul de studii este organizat în așa fel, încât studenții se angajează activ în mod de sine stătător în identificarea problemelor și căutarea răspunsurilor.

În mod generic, PBL este alcătuit din următoarele cinci elemente:

1. Probleme din viața reală: PBL operează cu probleme din viața reală cu relevanță pentru studiere;

2. Integrarea teorie – practică: PBL este bazată puternic pe metodologia științifică și reflecțiile științifice care, în interacțiune cu faptele și experiențele empirice, creează cunoștințe și soluții pertinente noi;

3. Este bazat pe lucrul în grup: PBL operează cu grupuri de studenți pentru a explora diversitatea de idei, opinii și capacități. Calitatea studiului este mai bună în grup în comparație cu studiul personal, iar studenții capătă abilități de lucru în echipă și de management al echipei;

4. Este orientat spre proiecte: PBL operează cu proiecte (în mare parte scrise) care permit aprofundarea într-o problemă complexă specifică;

5. Independență și angajament: PBL încurajează studenții să lucreze independent și constructiv solicitând personalul academic în calitate de mentori și observatori.

Pedagogia de studiere axată pe student, cum este PBL, contribuie substanțial la creșterea competitivității și capacității de angajare a studenților. Aceasta contribuie, de asemenea, la diseminarea rezultatelor cercetării, fapt care permite personalului academic să se angajeze în procesul de predare bazată pe cercetări, oferind studenților în mod direct cele mai recente elaborări științifice și de afaceri.¹

În cadrul acestui proiect drep exemplu de dezvoltare a învățămîntului economic sunt 2 universități europene: Aalborg University (Danemarca) și University of Gloucestershire (Marea Britanie). Exemplu realizării studiilor la aceste universități este asemănător și tot odată foarte diferit.

Universitatea din Gloucestershire oferă studii superioare bazate pe cercetare la nivelele: licență, masterat și doctorat. Prima etapă de nivel universitar durează trei sau patru ani și duce la atribuirea licenței în astfel de domenii ca: - business, artă, tehnologie, drept, inginerie etc.

Specific pentru universitățile din UK este că, la etape intermediare, studentul poate obține un document de studii parțiale: - *certificat High Education (Certificat de studii superioare-credite echivalente cu un an de studiu la zi)*, *diplomă High Education (Diplomă de studii superioare-credite echivalente cu doi ani de studiu la zi)* și *certificat de Licențiat* (credite echivalente cu trei ani de studiu la zi).

Instituțiile de învățămînt superior din Marea Britanie oferă următoarele **calificări**:

• **Doctorate (PhD)** – cu o durată de trei-patru ani, studiile doctorale pot fi accesate de către absolvenții de studii de master (Master's degree), dar și de către cei de studii de licență (Bachelor Honours degrees);

• **Programe de cercetare (MPhil, MRes)** – acest tip de programe au ca activitate principală cercetarea în vederea pregătirii disertației;

• **Masterat în predare (MA, MSc)** – un asemenea program durează între unu și doi ani și are două părți: a) prezența la cursuri și seminarii, susținerea examenelor și prezentarea eseurilor, b) elaborarea și depunerea disertației;

• **Master în Business și Administrare;**

• **Diplomă post universitară/ Certificat postuniversitar** – de obicei, aceste cursuri nu includ elemente de cercetare sau elaborare a disertației. Programele durează cel mult un an. După absolvire, deținătorii unui PGDip pot să-și transfere creditele acumulate la un program relevant de master;

• **Diplome de licență** – durata acestor cursuri variază de la trei la patru ani, în timp ce programele în arhitectură, stomatologie, medicină, medicină veterinară se întind pe o durată de cinci-șase ani. În sistemul britanic, bachelor's degrees sunt clasificate în funcție de media finală și nota la disertație.

• **Foundation degrees (nivel fundamental)** – reprezintă un curs profesional superior care necesită între doi și trei ani (zi), sau între trei și patru ani (fără frecvență), pentru a fi realizat. Pentru a oferi competențele necesare la angajare, aceste cursuri au fost dezvoltate în parteneriat cu angajatorii. După

¹ <http://www.pblmd.aau.dk/about-pblmd/>

finalizarea unui asemenea curs studenții pot continua studiile încă 12-15 luni, la finele cărora pot obține Bachelor degree.

- Higher national Diploma (HND), Higher National Certificate (HNC), Diploma of Higher Education (DipHE) – programele de acest tip sunt oferite în domenii ocupaționale generale precum inginerie, sănătate, asistență socială sau IT. Cursurile au drept scop pregătirea managerilor și tehnicienilor superiori. HND este la același nivel cu DipHE și echivalentă cu primii ani de studiu dintr-un program Bachelor degree de trei ani. La sfârșitul unor asemenea cursuri, studenții pot accesa anul trei de studiu dintr-un bachelor degree în același domeniu.

- Cursuri fundamentale, anul fundamental sau *access/bridging courses* – în general, aceste cursuri durează un an de zile și acoperă decalajul dintre calificarea pe care o are studentul și programul (calificarea) pe care dorește să-l urmeze. Acest tip de programe oferă studentului posibilitatea de a-și extinde calificarea în alt domeniu, sau îl poate ajuta să îndeplinească toate condițiile pentru a aplica la un anumit program.

Toate universitățile sunt instituții autonome, în special în materie de cursuri predate și ghidate.

Universitatea din Aalborg (AAU) este una din primele universități care încă în anul 1974 a început să introducă metodologia PBL, aceasta fiind aplicată pentru unele specialități, în mod special din domeniul științelor economice. Astăzi metodologia PBL este adoptată la toate facultățile universității. Aname pentru acest mod de predare-învățare Universitatea din Aalborg este recunoscută atât la nivel național, cât și la cel internațional. Este de menționat și faptul că această universitate ocupă primul loc în țară în ceea ce privește angajabilitatea absolvenților programelor de studii. Învățarea bazată pe problemă reprezintă unul dintre obiectivele strategice ale Universității din Aalborg pentru perioada 2016-2021, iar principiile acesteia reprezintă principii fundamentale care dezvoltă proiectarea, gândirea independentă și formarea profesională. Integrarea în contextul organizațional al Universității din Aalborg a principiilor PBL are loc în următorul mod¹:

- Enunțarea în mod explicit a principiilor PBL în calitate de rezultat al învățării în conținutul curricula și a tuturor programelor de studii;
- Dezvoltarea profesională a personalului academic conform principiilor PBL și utilizarea mijloacelor TIC în procesul de predare.

La nivel de instituție se stabilesc strategiile, respectiv fiecare program reflectă prevederile acestor strategii.

Se bazează pe competențe clasice: - oamenii care cercetează,

- profesorii care predau,
- Cei care combină cercetarea și predarea.

Se pune accentul pe cercetare; fiecare profesor, indiferent dacă acesta predă mai mult sau cercetează, toți trebuie să cerceteze.

Fiecare program trebuie să fie avizat de angajatori.

La licență programul este destul de variat, include cercetare- inovare la nivelul respectiv, aici accentul în predare este pus pe inovare. Acreditarea programelor în engleză se face de către Agenția Daneză pentru acreditare.

Astfel, fiecare universitate prin diferite programe și proiecte încearcă să fie competitivă pe o piață concurențială. Competitivitatea este de altfel, cerința fundamentală pentru succesul oricărei organizații care are ca obiective câștigarea și menținerea segmentului de piață căruia i se adresează cu produsele (bunuri sau servicii) oferite, în condiții de rentabilitate. Componenta educațională nu face excepție de la nevoia de calitate, în special învățământul universitar, deoarece, pregătirea generațiilor succesive de educabili, pentru a face față solicitărilor multiple ale societății actuale, depinde în mare măsură de calitatea ofertei și prestației educative din mediul educațional universitar. Învățământul universitar este cel care creează specialiștii care vor conduce într-un viitor apropiat, societatea și economia națională, integrată în Uniunea Europeană.²

Deoarece Universitățile sunt responsabile de pregătirea tinerelor generații de absolvenți în diferitele domenii, astfel învățământul superior devine responsabil totodată și de viitorul societății, de starea viitoare a națiunii.

¹ ROMEO V. ȚURCAN, LARISA BUGAIAN, *Analiza comparativă a autonomiei universitare instituționale în Danemarca, Lituania, România, Scoția și Suedia*, Tipografia „Cavaioli”, Chișinău, 2015. p.474-475.

² www.agir.ro/buletine/488.pdf

Bibliografie:

1. Ion Gh. Roșca, *Învățământul superior economic. O abordare postindustrială*. pdf store.ectap.ro/articole/12.pdf
2. ROMEO V.ȚURCAN, LARISA BUGAIAN, *Analiza comparativă a autonomiei universitare instituționale în Danemarca, Lituania, România, Scoția și Suedia*, Tipografia „Cavaioli”, Chișinău, 2015. p.474-475.
3. www.agir.ro/buletine/488.pdf
4. <http://www.pblmd.aau.dk/about-pblmd/>
5. http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/education-technology_ro

COOPERAREA TRANSFRONTALIERĂ A RM ÎN DOMENIUL EDUCAȚIONAL – STUDIU DE CAZ.

PREZENTAREA GENERALĂ A PROGRAMELOR CU SPECIFIC EDUCAȚIONAL

Maria ISPAS, asistent universitar,
Catedra de economie și Management în Afaceri și Servicii

La nivel de țară, în domeniul educațional sunt implementate o gamă largă de proiecte atât transfrontaliere, internaționale și transnaționale.

Pentru studiu de caz în vederea cooperării transfrontaliere a republicii Moldova în domeniul educațional am ales să prezint PROGRAMUL TEMPUS.

Tempus este programul UE pentru Educație care a precedat programul Erasmus+. Tempus promovează cooperarea instituțională cu implicarea Uniunii Europene și a Țărilor partenere și se concentrează pe reforma și modernizarea sistemului educațional superior în Țările Partenere din Europa Centrală, Asia Centrală, Balcanii de Vest și Regiunea Mediteraneană. În cadrul acestui program au fost finanțate proiecte naționale și multinaționale, de care au beneficiat atât instituții și organizații de învățământ superior, cât și instituții și organizații neacademice (organizații neguvernamentale, societăți, industrii etc).¹

În perioada anilor 2007-2013 programul Tempus IV a avut un buget de 35-39 mln euro anual. Acesta finanțează trei tipuri de acțiuni:

- proiecte comune;
- măsuri structurale ;
- măsuri de însoțire.

Proiectele comune sunt bazate pe parteneriate multilaterale între instituțiile de învățământ superior din UE și țările partenere, care dezvoltă, modernizează și elaborează noi curricule, metode de predare sau materiale, stimulează culturi de asigurare a calității și modernizarea managementului și guvernarea instituțiilor de învățământ superior.²

Scopul proiectelor Tempus este promovarea cooperării multilaterale între instituțiile de învățământ superior, autoritățile și organizațiile statelor membre ale UE și ale Țărilor Membre.³

Măsurile structurale contribuie la dezvoltarea și reformarea instituțiilor de învățământ superior și a sistemelor în țările partenere, îmbunătățirea calității lor și sporirea relevanței și armonizarea acestora cu evoluțiile din UE. Măsurile de însoțire cuprind activități de diseminare și informare, cum ar fi conferințe tematice, studii, consultare a părților interesate, etc.⁴

Ca și ori și care alt program ce se implementează și se derulează pe o anumită perioadă de timp și într-o zonă eligibilă stabilită de program, acesta, Tempus IV are la bază două instrumente principale de cooperare:

¹ <http://www.erasmusplus.md/ro/article/despre-program>

² https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/leaflets_for_students_ro_0.pdf

³ <http://www.erasmusplus.md/ro/article/despre-program>

⁴ https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/leaflets_for_students_ro_0.pdf

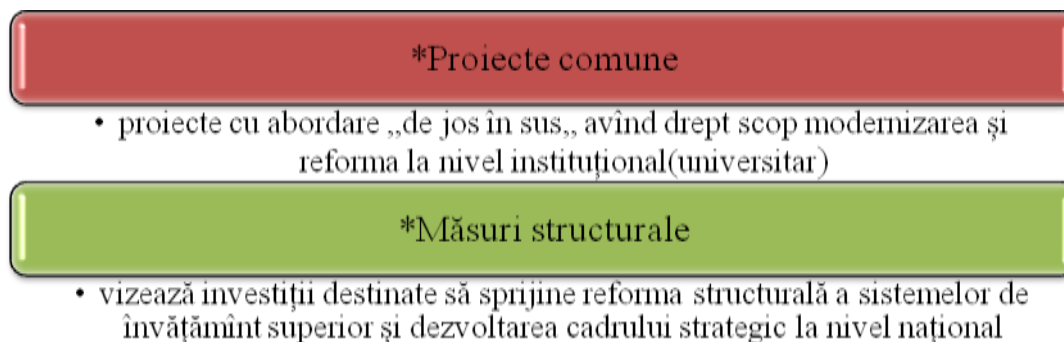

Figura 1. Instrumentele de cooperare în cadrul programului Tempus IV

Sursa: elaborat de autor în baza¹

Moldova a aderat la programul Tempus în 1994. Obiectivul său inițial s-a focusat pe managementul universitar, dezvoltarea curriculei și perfecționarea cadrelor didactice în domenii de activitate socială, studii de comunicare, limbi moderne europene, precum și în economie.

Începând cu anul 2000, reprezentanții mediului non-academic din Moldova, în special organizațiile guvernamentale și într-o măsură mai mică – întreprinderile, și-au sporit continuu activitățile în cadrul proiectelor Tempus. În cadrul programului Tempus III (anii 2000-2006), activitățile de dezvoltare a curriculei s-au concentrat în principal pe științe aplicate și pe tehnologii, în timp ce mecanismele proiectelor de management universitar se axau pe acreditare și evaluare, pe dezvoltarea și consolidarea relațiilor cu mediul non-academic.

Tempus este cel mai mare și cel mai durabil program de funcționare și de sprijinire a reformei învățămîntului superior în cooperarea cu Republica Moldova, nici un alt program nu acoperă aceeași gamă de subiecte. Începând cu anul 2001 (când a devenit posibilă participarea sistematică anuală a Republicii Moldova), Tempus a devenit un instrument-cheie în reforma universitară. În perioada anilor 1994-2006 Moldova a primit în cadrul programului Tempus 8,155 mln euro.²

Pînă la finalizarea ultimului proiect Tempus programul va fi gestionat de Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizuală și Culturală de pe lângă Comisia Europeană.

La nivel național activitățile Tempus sunt coordonate de Oficiul Național Erasmus+.

Oficiul național Tempus în Moldova :

- Persoană de contact: DI Valentin Arion Universitatea Tehnică din Moldova
- Tel: +373 22 237282
- E-mail: info@tempus.md³

Studiu de caz- prezentarea unui proiect educațional

În continuare voi analiza **Proiectul Tempus Nr144544/tempus/2008/fr/jphes**

Proiectul Tempus dat se derulează de la începutul anului 2009 pînă la începutul anului 2012 și urmărește dezvoltarea parteneriatului între universități și întreprinderi în Moldova , care presupune următoarele obiective:

¹ <http://www.erasmusplus.md/ro/article/despre-program>

² https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/leaflets_for_students_ro_0.pdf

³ https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/leaflets_for_students_ro_0.pdf

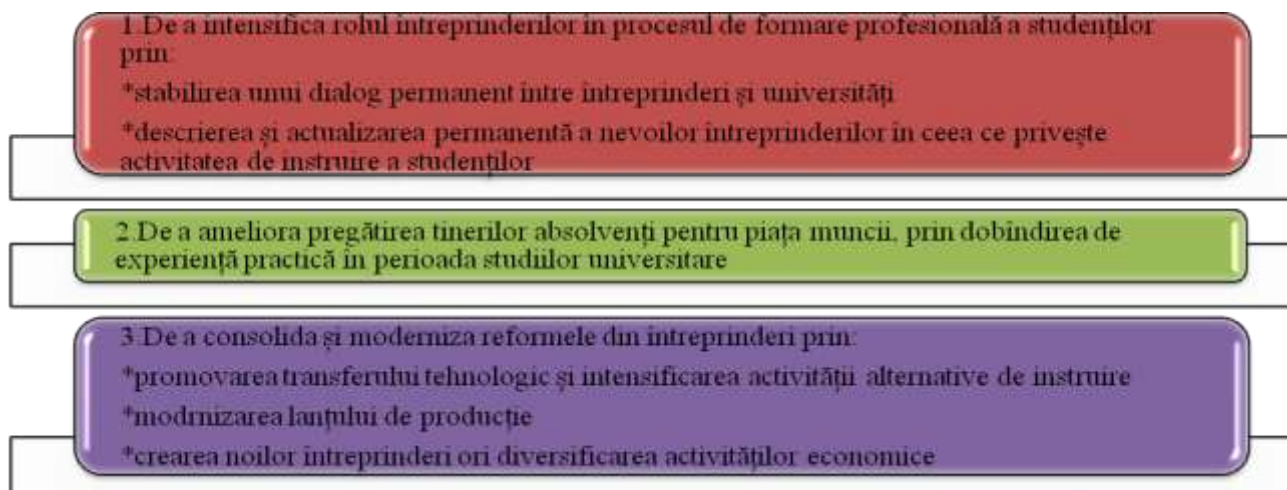

Figura 2. Obiectivele proiectului Tempus 144544

Sursa: elaborat de autor în baza¹

Proiectul își propune să dezvolte parteneriatul între universități și întreprinderi în Republica Moldova, în baza experienței acumulate în cadrul Uniunii Europene și a experților universitari și non-universitari din mai multe țări(AT, BE, FR, IT, RO, PT, UA, SY). Aceasta se referă la 6 universități din Moldova care oferă programe de instruire tehnică, tehnologică, comercială și care acoperă toate activitățile economice și care sunt prezentate în proiect de asociații profesionale sau de întreprinderi.

Printre obiectivele specifice ale acestui program se enumeră:

- Îmbunătățirea calității și a relevanței învățământului superior în următoarele domenii: mecanică, energie, tehnologia informației, telecomunicații, mecanizare, agronomie, economie, comerț afaceri și de marketing etc.
- Îmbunătățirea gradului de angajare a absolvenților după absolvirea studiilor de licență și master.
- Consolidarea rolului universității în transferul de cunoștințe pentru mediul economic
- Instruirea studenților în spirit antreprenorial, stimularea oportunității de creare și dezvoltare pentru start-up-uri.

Desiminarea informației acestui program și criteriile de aplicare se aduce la cunoștință de către Senatele Universităților partenere, prin informarea semestrială diverse anunțuri și decii luate vizavi de acest program. Deasemenea sunt implicate în aceste activități și Consiliul Rectorilor, ministerele de resort, reuniuni de difuzare a rezultatelor pe parcursul realizării și la sfârșitul proiectului pentru un public larg cu marturii despre activitățile realizate se prezintă raportul de realizare a acestui proiect, reviste universitare și presa periodică.

Contactele ce vizează acest program sunt următoarele:

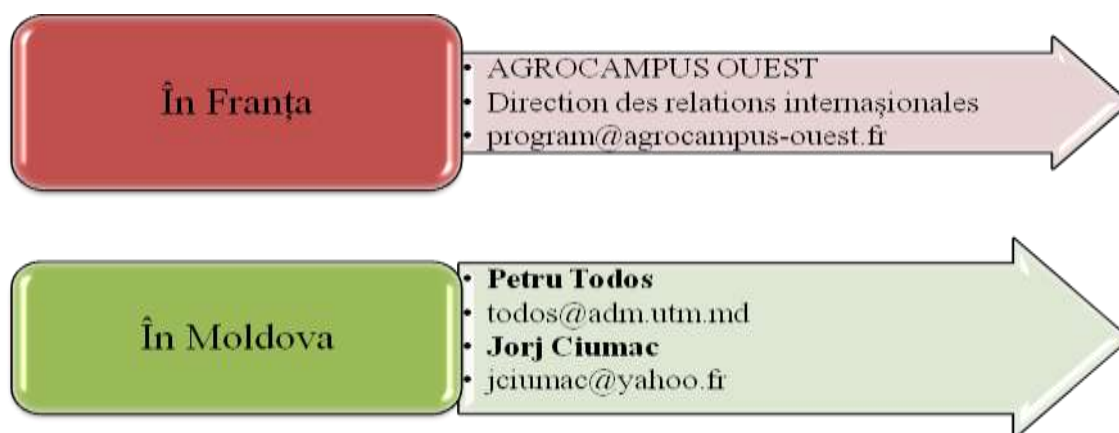

Figura 3 Contacte de referință a programului TEMPUS 144544

Sursa: elaborat de autor în baza¹

¹ <http://tempusmoldova2008.agrocampus-ouest.fr/infogluceDeliverLive/md/homepage>

Coordonarea activităților cu caracter general, științific, educațional și politic va fi realizat de un comitet mixt de pilotaj, Universități- Întreprinderi, asigurând un bun management tehnic și financiar. El va fi asistat de patru grupuri de lucru, fiecare dintre care va fi responsabil de un obiectiv major după cum urmează:

Grupul de lucru 1 „Calitatea relevanței instruirii,, care va pentru câteva domenii de instruire metodologia sondajului specialiștilor din mediu profesional și absolvenților. Sondajele au scop de a evalua gradul de adecvare a curriculum-ului la cerințele pieței forței de muncă.

Membrii acestui grup au de realizat următoarele obiective specifice:

➤ Colectarea opiniilor specialiștilor din industrie și a absolvenților privind corespunderea conținutului învățământului universitar, cerințele pieței muncii naționale și internațional- pe de o parte și abilitățile absolvenților la piața muncii- pe de altă parte.

➤ Identificarea unor posibile deficiențe în programul de instruire.

➤ Familiarizarea profesorilor cu întreprinderile și stabilirea contractelor cu absolvenții

După atingerea acestor obiective se preconizează să se efectueze sondaje(anchetări) în 6 sectoare disciplinare(Psihopedagogie, Medicină Veterinară, Tehnologie veterinară, Cooperatie de consum, Administrație si Afaceri, Industria usoară), elobarea modelelor de chestionare și implimentarea acestora. S-au anchetat prin contact direct conducătorii întreprinderilor din acest proiect și absolvenții, au fost anchetați 295 de angajatori 650 de absolvenți angajați. După aceasta se colectează și se prelucrează electronic rezultatele anchetelor și a raspunsurilor pe sectoare disciplinare și prezentarea orală prin diferite metode interactive.

Ca consecință a activității acestui grup, în dependență de universitate, pot apărea următoarele consecințe:

➤ Modificarea parțială a conținutului curriculum-ului, cât și creșterea ponderii lucrărilor practice necesare pentru activitatea profesională;

➤ Mărirea duratei de realizare a practicii în întreprinderi, în special la nivelul 2 de masterat și pentru instruire în domeniul antreprenoriatului;

➤ Instruire antreprenorială,²

Plus la toate acestea, universitățile intenționează să organizeze pentru cadrele didactice stagii la întreprinderi în fiecare 3-4 ani pentru o mai bună cunoaștere a mediului de afaceri, ceea ce este după părerea mea un lucru destul de eficient deoarece cadrele didactice se vor familiariza cu mediul întreprinderii în dependență de suportul material de specialitate.

Grupul de lucru 2 „Profesionalizare,, care au ca bază următoarele obiective care le vom prezenta în continuare:

- Informarea și intruirea profesorilor moldavi despre activitățile de instruire profesională a studenților în UE, instrumente și structuri implicate în aceste activități.

- Experimentarea, cu sprijinul specialiștilor din mediul profesional din Moldova, activităților aparent potrivite

- Cunoașterea întreprinderii prin stagiicu diverse obiective(stagiul de inișiere, stagiul tehnologic)

- Va recomanda la svârșitul proiectului activități pentru punerea în aplicare, cu aprobarea Ministerului Educației și a senatelor universitare. Fiecare unirsitate va crea servicii necesare(Departamente de stagii, Direcții de parteneriat profesional)

- Obiectivul final este de a îmbunătăți gradul de angajare a absolvenților și a facilita angajarea lor profesională în baza cunoștințelor practice.

Realizările acestui grup de lucru le voi ilustra în figura 4:

¹ <http://tempusmoldova2008.agrocampus-ouest.fr/infogluce/DeliverLive/md/homepage/activitati>

² <http://tempusmoldova2008.agrocampus-ouest.fr/infogluce/DeliverLive/md/homepage/activitati>

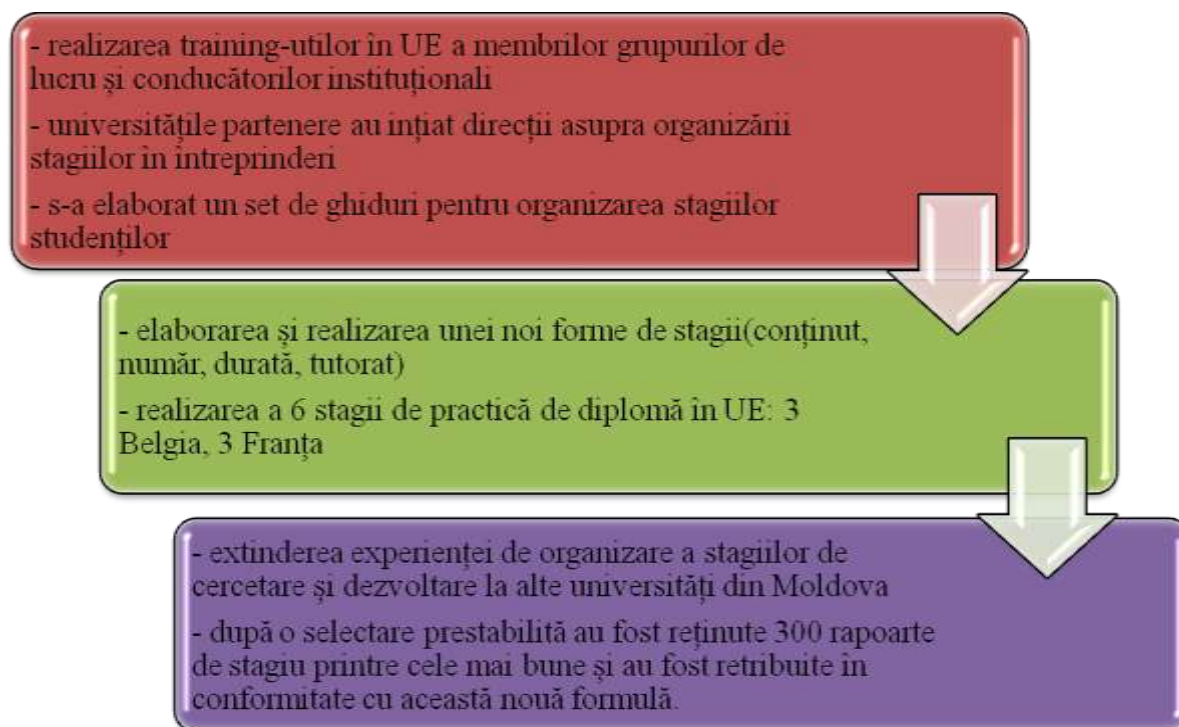

Figura 4. Realizările grupului de lucru nr.3 al programului analizat

Sursa: elaborat de autor în baza¹

Gidurile care sunt elaborate de către acest grup: Ghidul stagiilor, Regulament stagii, Ghid teza de master și licență, Ghid caută loc de muncă.

Grupul de lucru 3 „Transferul de cunoștințe în mediul profesional,, - acesta va studia experiența membrilor consorțiului din partea UE și a experților cu privire la diversitatea de modalități de ajutor științific și tehnic a întreprinderilor. Grupul va organiza la Centrul de Transfer Tehnologic al Universității Tehnice din Moldova, diseminarea transferului și valorificarea rezultatelor activităților de cercetare și cicluri de instruire pentru întreprinderi și angajații lor. La sfârșitul proiectului, Centrul creat inițial cu statut provizoriu va fi reorganizat în structură cu statut juridic.

Obiectivele țintă al acestui grup de lucru sunt următoarele:

- Furnizarea de cunoștințe în mediul economic (modernizarea, recalificarea personalului)
- Ajutor personalizat pentru rezolvarea unor probleme practice din întreprinderi cu implicarea studenților masteranzi și a profesorilor
- Crearea unei platforme tehnologice de prelucrare a produselor de origine animală (lapte, carne) pentru instruirea studenților și profesioniștilor

În urma acțiunilor efectuate de membrii acestui grup de lucru s-au elaborat următoarele realizări:

- Serviciile de formare continuă au fost create și a fost pregătiți personalul în fiecare dintre universitățile din Moldova. Această evoluție a fost realizată cu sprijinul partenerilor din UE, experților și centrelor de formare deja existente în alte universități din Moldova.

- Au fost organizate stagii de cercetare-dezvoltare pentru a răspunde la necesitățile întreprinderilor-vezi activitatea grupului de lucru 2.

- A fost procurat utilaj necesar și în conformitate cu cerințele HACCP a fost amenajată platforma tehnologică pentru prelucrarea cărnii și a produselor lactate, în cadrul clădirii „Etalon,,. Centrul include, deasemenea, un laborator de analize fizico-chimice, precum și o sală de conferințe.²

Centrul „Etalon,, este deja funcțional și disponibil pentru formarea practică a studenților în domeniul prelucrării produselor alimentare. În plus, Centrul oferă posibilități de stagiere a persoanelor din mediul profesional și de testare a produselor alimentare.

Trebuie de menționat faptul că totalitatea cheltuielilor pentru amenajarea Centrului „Etalon,, au fost suportate în mare măsură de Universitatea Tehnică a Moldovei, care include:

¹ <http://tempusmoldova2008.agrocampus-ouest.fr/infogluce/DeliverLive/md/homepage/activitati>

² <http://tempusmoldova2008.agrocampus-ouest.fr/infogluce/DeliverLive/md/homepage/activitati>

- Reparația capitală a clădirii
- Demersuri administrative pentru deschiderea Centrului
- Amenajarea laboratoarelor și a sălilor de curs
- Procurarea camerelor frigorifice.

Deci, acțiunile care au fost enumerate anterior, le vom reprezenta prin imaginile de mai jos:

Figura 5. Realizările grupului de lucru nr.3 al proiectului Tempus 144544

Sursa: preluat de autor din¹

Grupul de lucru 4 „Creare și suport start-up-uri,, care urmează să:

- Elaboreze programul și să organizeze cicluri de instruire în domeniul antreprenoriatului
- Să pregătească un grup de profesori moldavi pentru realizarea cursurilor de antreprenoriat în universitatea lor
- În măsura posibilităților, se vor crea unele „incubatoare de afaceri,, pe domenii, care urmează să fie identificate.

Controlul calității și de modernizare a operațiunilor efectuate de acest grup de lucru vor fi realizate de către experți externi împreună cu personalul responsabil din proiect.

Ca obiective de referință pentru acest grup de lucru sunt următoarele:

- Punerea în alicare a unui curs de instruire antreprenorială a studenților, care ar urma să fie incluși în programele de instruire
- Sprijinirea și încurajarea creării întreprinderilor cu două variante: întreprinderi fictive cerate de studenți sub formă de exerciții în incubatoare universitare și crearea de afaceri reale.

În urma eforturilor depuse și sarcinilor îndeplinite se enumeră următoarele realizări ale acestui grup de lucru care sunt divizate în două categorii, după cum urmează:

1. Instruirea antreprenorială

- s-au stabilit conținutul programului de învățământ (discuții cu profesorii și experții UE). Acord de predare. Examinarea testelor scrise pentru avize UE și actualizare. Redactarea definitivă și imprimarea manualului „Antreprenoriat. Inițierea Afacerilor,, (300 pagini)

- formarea grupelor formatori-autori a cursurilor de instruire antreprenorială (profesori din 6 universități partenere MD) și profesorii responsabili pentru predarea acestui curs la fiecare universitate. (22 formatori)

- realizarea experimentală a instruirii antreprenoriale în universități în baza de voluntariat și în afara orarului programat pentru 300 de studenți de la masterat de la 5 universități.

- evaluarea preliminară a programului de instruire antreprenorială și rezultatelor de către profesorii care au realizat cursul

- modalitățile de instruire antreprenorială au fost deja incluse în programele de instruire a studenților la nivelurile de licență și master¹

¹ <http://tempusmoldova2008.agrocampus-ouest.fr/infogluue/DeliverLive/md/homepage/activitati>

2. Crearea de întreprinderi

- exerciții de formare a întreprinderilor au fost realizate de studenți. La UTM, de exemplu, au fost organizat un concurs pentru menționarea celor mai bune planuri de afaceri

- mai multe întreprinderi au fost create de studenți: 5 ASEM, 4 UTM, 3 UCCM, 3 USM, 3 US Combrat

- universitățile au examinat solicitările de sprijin de afaceri în legătură cu expertiza academică. Cinci universități au creat centre de consultanță pentru crearea întreprinderilor ori diversificarea activităților economice.

- Universitățile au organizat ori participat la diferite conferințe în domeniul antreprenoriatului de nivel internațional și național.²

În perioada 6-7 decembrie la Universitatea Tehnică din Moldova se vor desfășura lucrările de totalizare a proiectului Tempus-JEP 144544-2008 : «Dezvoltarea parteneriatului universităților cu mediul de afaceri/întreprinderile din Republica Moldova »

În cadrul ședinței vor participa partenerii proiectului din Republica Moldova: șase universități (UTM, USM, UASM, ASEM,UCCM, USComrat), Ministerul Educației, Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Academia de Științe din Republica Moldova, Primăria Chisinau, cinci asociații profesionale. De asemenea vor participa Partenerii UE: Școala superioară Agrocampus Ouest din Rennes (contractor), Universitatea din Gent (Belgia), Universitatea Catolică din Porto (Portugalia), Universitatea din Pisa (Italia),Universitaät for Bodenkullier Viena, Școala Națională de Inginerie ENITIAA, Nantes, Centrul Tehnologic CETAA La Lande du Breil (Franța).

Principalele realizări ale acestui proiect au fost implementarea în universitățile partenere din RM a unor schimbări organizațional- funcționale (birouri si departamente de stagii, centre de formare continua, centre de orientare profesionala) care vor favoriza parteneriatul cu mediul de afaceri. De asemenea au fost elaborate și implementate acte normative, ce țin de politici și concepte privind pregătirea practică a studenților (ghiduri pentru stagii de practica, elaborarea si susținerea tezelor de licența si masterat, tehnici de căutarea uni loc de munca si al.). În cadrul universităților partenere a fost implementat un dispozitiv efectiv de instruire antreprenoriala (elaborarea programului de instruire, manualului de antreprenoriat, crearea centrelor de consultanta antreprenoriala).³

Conform tot a acestei surse platforma de tehnologie alimentară descrisă la activitatea de lucru al grupului nr.3 a suportat următoare scturură de cheltuieli:

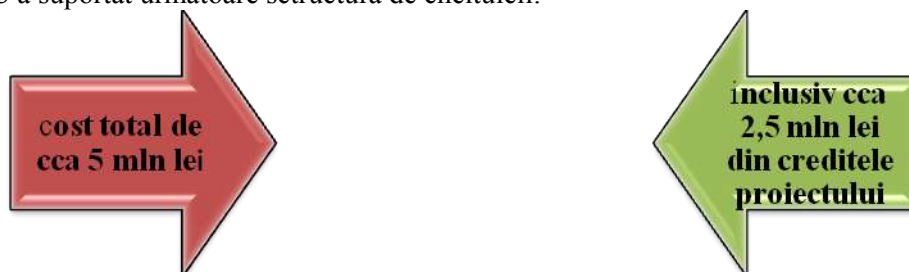

Figura 6. Structura cheltuielilor platformei tehnologice alimentară

Sursa: elaborat de autor în baza materialului⁴

Durata acestui program a fost de cinci ani.

¹ <http://tempusmoldova2008.agrocampus-ouest.fr/infogluceDeliverLive/md/homepage/activitati>

² <http://tempusmoldova2008.agrocampus-ouest.fr/infogluceDeliverLive/md/homepage/activitati>

³ http://comunicate.md/index.php?task=articles&action=view&article_id=4559

⁴ http://comunicate.md/index.php?task=articles&action=view&article_id=4559

INTEGRARE ÎN CÂMPUL MUNCII A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA – PROBLEME ȘI PERSPECTIVE

Lilia SAGHIN, asistent univ.,
Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: Complexitatea integrării persoanelor cu dizabilități în viața social economică este asigurată într-o oarecare măsură de gradul de încadrării în câmpul muncii. Încadrarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități reprezintă un proces îndelung ce implică o conlucrare activă din partea instituțiilor statului prin promovarea unor politici incluzive și nediscriminatorii pentru această categorie de persoane. Acest articol prezintă situația actuală și problemele ce îngreunează integrarea în câmpul muncii, fiind analizată baza legislativă, indicatorii cantitativi și calitativi cu privire la gradul de încadrare în câmpul muncii a persoanelor cu nevoi speciale, fiind propuse soluții și metode din experiența internațională.

Cuvinte-cheie: integrare, câmpul muncii, dizabilitate, formare, angajare.

INTEGRATION INTO THE LABOR MARKET OF PEOPLE WITH DISABILITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA - PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Abstract: The complexity of integration of people with disabilities into the economic social life is assured to a certain extent by the degree of employment. The inclusion of people with disabilities in the workforce is a long process that involves active cooperation from state institutions by promoting inclusive and non-discriminatory policies for this category of people. This article presents the current situation and issues that make integration difficult, analyzing the legal base, quantitative and qualitative indicators on the employment level of people with special needs and proposing solutions and methods from international experience.

Keywords: integration, workforce, disability, training, employment.

Dreptul la muncă e unul dintre cele mai importante drepturile fundamentale ale omului care nu pot fi lezate, fiindcă munca reprezintă singura sursă de venit și existență, atît și asigurarea cu pensii la bătrînețe.

În Republica Moldova baza legislativă asigură respectarea drepturilor tuturor persoanelor sau grupurilor social defavorizate. Conform Legii Nr. 547 a asistenței sociale persoana defavorizată este socialmente vulnerabilă, aflată în situații care împiedică activitatea normală a acestora din punct de vedere economic, educativ, social.

Conform acestei legi în categoria persoanelor social defavorizate se includ persoanele care, din cauza unor factori de natură economică, fizică, psihologică sau socială, nu au posibilitate prin propriile capacități și competențe să prevină și să depășească situațiile de dificultate, și anume:

- a. copiii și tinerii ale căror sănătate, dezvoltare și integritate fizică, psihică sau morală sunt prejudiciate în mediul în care locuiesc;
- b. familiile care nu îndeplinesc în mod corespunzător obligațiile privind îngrijirea întreținerea și educarea copiilor;
- c. familiile fără venituri sau cu venituri mici;
- c.1. persoanele afectate de violența în familie; persoanele afectate de violența intrafamilială.
- d. persoanele fără familie care nu pot gospodări singure, care necesită îngrijire și supraveghere sau sunt incapabile să facă față nevoilor socio-medicale;
- e. familii cu trei și mai mult copii;
- f. familii monoparentale cu copii;
- g. persoane vârstnice;
- h. persoane cu dizabilități
- i. alte persoane și familii aflate în dificultate [1]

Deci conform Legii nr.60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, **dizabilitatea** este definită ca fiind: afectări/deficiențe, limitări de activitate și restricții de participare, care denotă aspectele negative ale interacțiunii dintre individ (care are o problemă de sănătate) și factorii contextuali în care se regăsește (factorii de mediu și cei personali); iar **persoană cu dizabilități** –

persoană cu deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere/obstacole, pot îngreuna participarea ei deplină și eficientă la viața societății în condiții de egalitate cu celelalte persoane;

Dizabilitatea la persoanele adulte se determină pornind de la gravitatea deficiențelor funcționale individuale provocate de afecțiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate și restricții de participare exprimate în raport cu solicitarea socioprofesională (păstrarea capacității de muncă) ce este de trei grade: severă, accentuată și medie.

Păstrarea capacității de muncă se evaluează în procente, cu un interval procentual de 5%:

- a) **dizabilitatea severă** se caracterizează prin deficiențe funcționale severe provocate de afecțiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate și restricții de participare, iar capacitatea de muncă este păstrată într-un interval procentual de 0–20%;
- b) **dizabilitatea accentuată** se caracterizează prin deficiențe funcționale accentuate provocate de afecțiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate și restricții de participare, iar capacitatea de muncă este păstrată într-un interval procentual de 25-40%.
- c) **dizabilitatea medie** se caracterizează prin deficiențe funcționale medii provocate de afecțiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate și restricții de participare, iar capacitatea de muncă este păstrată într-un interval procentual de 45–60%.

Handicapul poate varia în mai multe dimensiuni în primul rând, tipurile de handicap sunt: dizabilități fizice, cu dizabilități senzoriale, cum ar fi surditate și orbire, cognitive și de handicap de dezvoltare (de exemplu, retard mintal și autism), precum și condițiile de sănătate mintală (de exemplu, schizofrenia și depresia). Cauzele dizabilității sunt diverse, ele pot fi congenitale sau dobândite în urma unor leziuni sau accidente de muncă.[2]

Persoanele cu dizabilități în Republica Moldova se bucură de toate drepturile sociale, economice și de libertățile consfințite în Declarația drepturilor invalizilor, adoptată de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, în Constituția Republicii Moldova și în alte acte legislative, însă la nivel aplicativ prevederile legale nu sunt tocmai respectate, deoarece lipsesc mecanismele de sancționare, de stimulare și promovare a angajării persoanelor cu dizabilități. Astfel persoanele cu dizabilități sunt angajate preponderent la întreprinderi specializate, care nu sunt în stare să acopere cererea de locuri de muncă parvenite din partea persoanelor cu dizabilități și totodată aceste întreprinderi avînd un caracter de izolare și mai puțin de integrare.

Statul împreună cu instituțiile abilitate desfășoară acțiuni cu rolul de a integra în viața socială, în câmpul muncii persoanele cu dizabilități, incluziunea persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii se realizează prin intermediul:

- serviciilor de orientare și formare profesională;
- organizarea târgurilor locurilor de muncă;
- informarea persoanelor cu dizabilități despre piața muncii;
- campanii de informare și stopare a discriminării persoanelor cu dizabilități

În Republica Moldova conform datelor statistice în anul 2015 numărul total al persoanelor cu dizabilități în vîrstă de 18 ani și peste constituie 11 204 persoane, reducându-se cu – 1050 persoane față de anul 2014 ca rezultat al reducerii numărului total al populației RM cu – 2475 persoane în anul 2015.

Conform gradului de dizabilitate în anul 2015 sunt 1702 persoane (15,2%) din numărul total de persoane cu dizabilități sunt cu grad sever de dizabilitate, 5 959 persoane (53,2 %) cu grad accentuat și 3543 persoane (31,6 %) cu grad mediu de dizabilitate (*Diagrama 1*). Deci constatăm, că ponderea cea mai mare din numărul total de persoane cu dizabilități o constituie persoanele cu grad accentuat (53,2%) și cu grad mediu de dizabilitate (31,6 %), conform prevederilor legislative aceste categorii de persoane dețin o capacitate în muncă de la 25% pîna la 60%, prin urmare dispunem de rezerve de brațe de muncă care necesită a fie integrate în cîmpul muncii.

În structura persoanelor după gradul de dizabilitate în dinamică s-a redus numărul persoanele cu grad sever în anul 2015 cu – 198 persoane, de asemenea s-a redus și numărul persoanelor cu grad accentuat de dizabilitate cu circa – 836 persoane mai puțin în anul 2015, însă numărul persoanelor cu grad mediu de dizabilitate este în creștere în ultimii cinci ani, majorîndu-se cu 3,3 puncte procentuale.

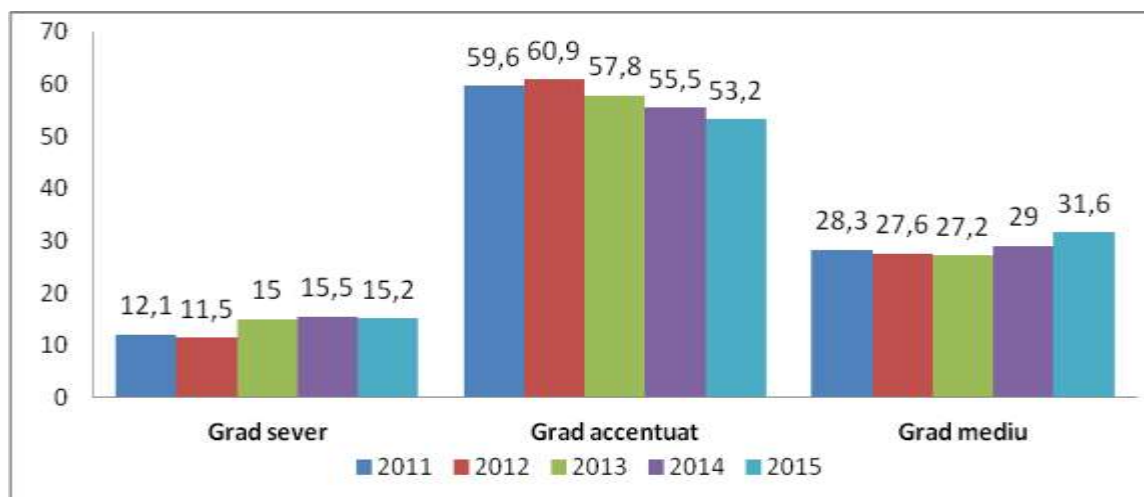

Diagrama 1. Ponderea persoanelor cu dizabilități după gradul de dizabilitate (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [3]

În Republica Moldova numărul de femei cu dizabilități în dinamică este în scădere, în anul 2015 constituind 38,3% din numărul de persoane în vârstă de 18 ani și peste, iar 61,7% sunt bărbați, care au aceeași tendință de micșorare, respectiv s-au redus cu - 554 persoane în anul 2015. Conform mediului de trai 40,5 % din numărul de femei trăiesc în mediul urban și 59,5% bărbați, în mediul rural 36,9% femei și 63,1% bărbați. În structura persoanelor cu dizabilități pe medii și sexe se constată reducerea acestora în perioada anilor 2011-2015 (*Diagrama 2*).

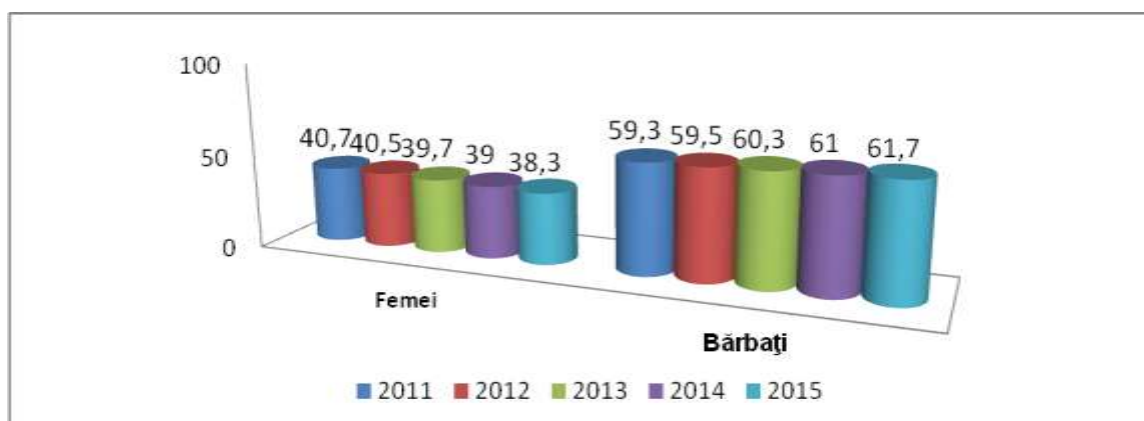

Diagrama 2. Evoluția în dinamică anilor 2011-2015 a numărului de persoane cu dizabilități pe sexe (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [3]

Conform datelor cu privire la persoanele în vârstă de 18 ani și peste recunoscuți cu dizabilitate pe categorii de vârstă (*Diagrama 3*), din numărul total de persoane cu dizabilități 58,0% au vârsta cuprinsă între 50 ani și peste, persoanele cu vârsta cuprinsă între 40 – 49 ani constituie 22,3 %, categoria de vârstă 30-39 ani deține 12,7% iar persoanele cu vârsta cuprinsă între 18-29 ani 6,9%. În dinamică toate categoriile de vârstă sau redus, astfel în anul 2015 persoanele cu vârsta cuprinsă între 18 și 29 ani sau redus cu -154 persoane, categoria de vârstă 30-39 ani cu – 58 persoane s-au redus, aceeași abatere de ordin negativ înregistrează și categoria de vârstă 40-49 ani și 50 ani și peste respectiv cu -267 și 571 persoane.

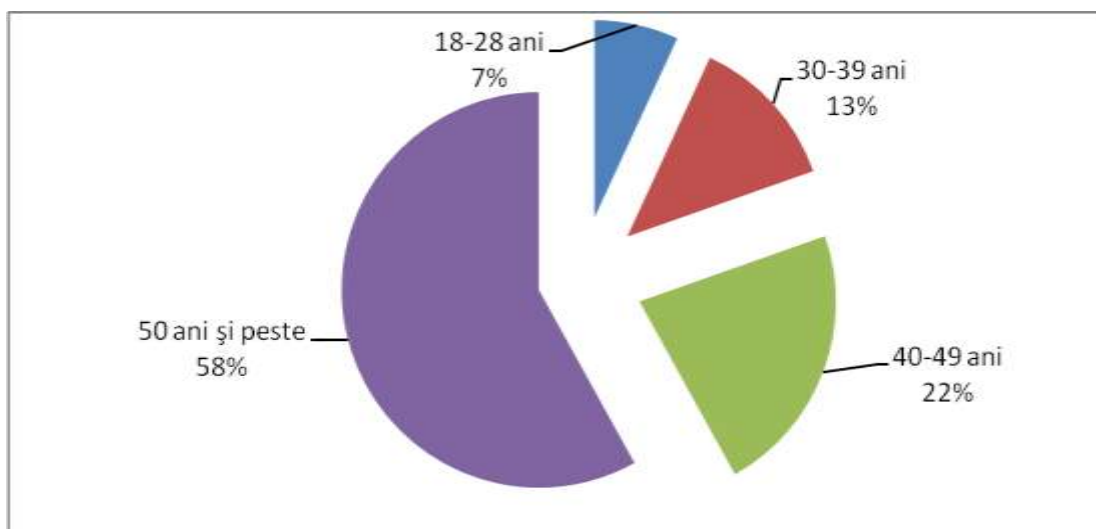

Diagrama 3. Divizarea persoanelor cu dizabilități pe vârste în anul 2015 (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [3]

Deci conform datelor mai sus expuse putem afirma că persoanele cu dizabilități reprezintă o sursă de forță de muncă disponibilă care necesită a fi utilizată pentru a crea bunuri și servicii.

Conform datelor cu privire la serviciilor acordate persoanelor cu dizabilități în perioada anilor 2011 – 2015 de către Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Muncă (*Diagrama 4*), pe parcursul anului 2015 au fost înregistrate cu statut de șomer 877 persoane cu dizabilități, din care 340 femei (38,8%). În aspect evolutiv, începând cu anul 2011 se înregistrează o creștere a numărului persoanelor cu dizabilități înregistrate la AOFM din numărul total de șomeri, astfel numărul de persoane cu dizabilități înregistrate cu statut de șomer s-a majorat în anul 2015 cu 279 persoane.

În anul 2015 au fost susținute la plasarea în câmpul muncii 300 persoane cu dizabilități, (34,2%) din numărul persoanelor cu dizabilități înregistrate ca șomeri cu 80 persoane mai mult ca în anul precedent, din care 105 femei (35%) angajate în total. Comparativ cu rezultatele anului 2014 în perioada de referință au fost plasate în câmpul muncii cu 80 persoane cu dizabilități mai mult. De remarcat este că numărul de beneficiari de servicii de mediere a muncii s-a majorat cu 44 persoane în anul 2015.

Însă serviciile de informare și consiliere profesională acordate persoanelor cu dizabilități au scăzut dramatic în anul 2015, astfel cifra beneficiarilor a scăzut cu – 549 persoane, atât și numărul de persoane ce beneficiau de ajutor de șomaj s-a redus cu – 23 persoane în anul 2015.

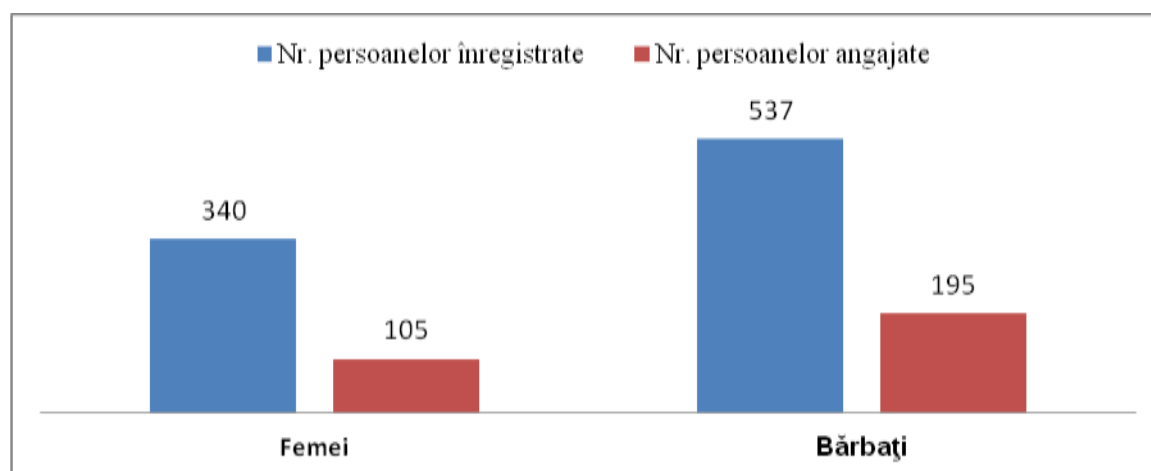

Diagrama 4. Divizarea persoanelor cu dizabilități pe sexe

Sursa: elaborat de autor conform raportului de activitate ANOFM [4]

Din numărul de persoane plasate în câmpul muncii 195 persoane sunt bărbați și 105 femei, iar din totalul de persoane înregistrate ca șomer 340 persoane sunt femei și 587 bărbați. Diferența majoră dintre persoanele înregistrate ca șomer și persoanele angajate este determinată și de insuficiența serviciilor de

informare și consiliere profesională, numărul mic de persoane ce frecventează cursuri de formare profesională, lipsa programelor de stimulare a angajatorilor de a încadra și menține în muncă, accesibilitatea redusă la servicii, instituții și angajatori.

Din numărul total al persoanelor cu dizabilități înregistrate cu statut de șomer în anul 2015, 48% din persoane au dizabilitate accentuată, 40% – persoane cu dizabilitate medie, iar cca. 3,8% au dizabilitate severă (*Diagrama 5*).

Din numărul de persoanelor cu dizabilități plasate în câmpul muncii, ponderea șomerilor cu dizabilitate accentuată este 51,7%, ponderea celor cu dizabilitate medie constituie 35,7%, iar șomerii cu dizabilitate severă plasați în câmpul muncii constituie – 2,7% (*Diagrama 5*).

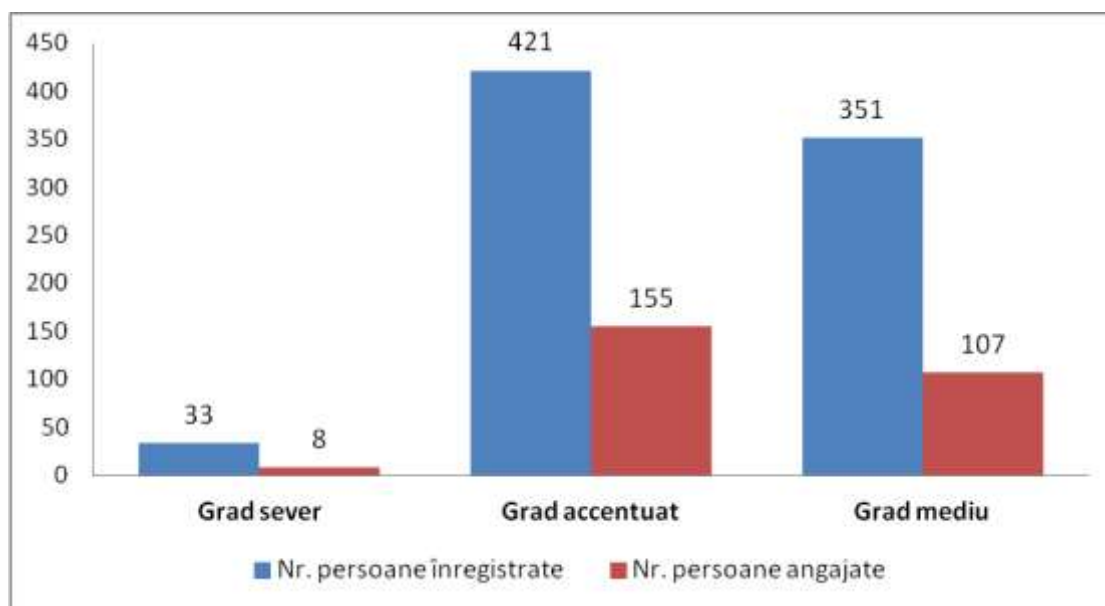

Diagrama 5. Structura persoanelor cu dizabilități după tipul de dizabilitate

Sursa: elaborat de autor conform raportului de activitate ANOFM [4]

Din totalul șomerilor cu dizabilități înregistrați 302 de persoane sunt pentru prima dată în căutarea unui loc de muncă (34,4%), 164 de persoane cu dizabilități au revenit pe piața muncii după o întrerupere lungă (18,7%) și 411 persoane cu dizabilități au pierdut recent locul de muncă (46,8%) (*Diagrama 6*).

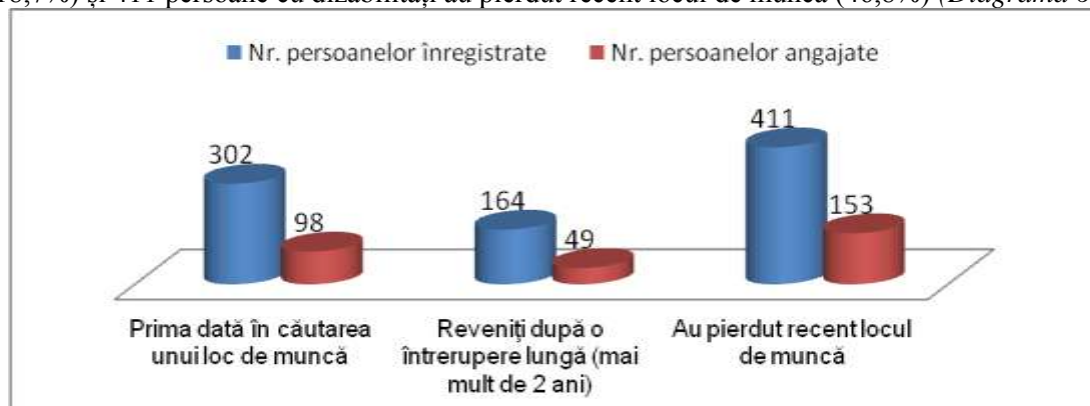

Diagrama 6. Distribuția persoanelor cu dizabilități după forma de ocupare

Sursa: elaborat de autor conform raportului de activitate ANOFM [4]

Pe parcursul anului 2015 AOFM au înregistrat cu statut de șomer 236 persoane cu dizabilități cu vârsta cuprinsă între 16-29 ani (27% din nr. total de șomeri cu dizabilități înregistrați), 289 persoane cu dizabilități cu vârsta cuprinsă între 30-49 ani (33%) și cele mai multe persoane cu dizabilități s-au înregistrat cu vârsta cuprinsă între 50-62 ani – 352 (40,1%) (*Diagrama 7*).

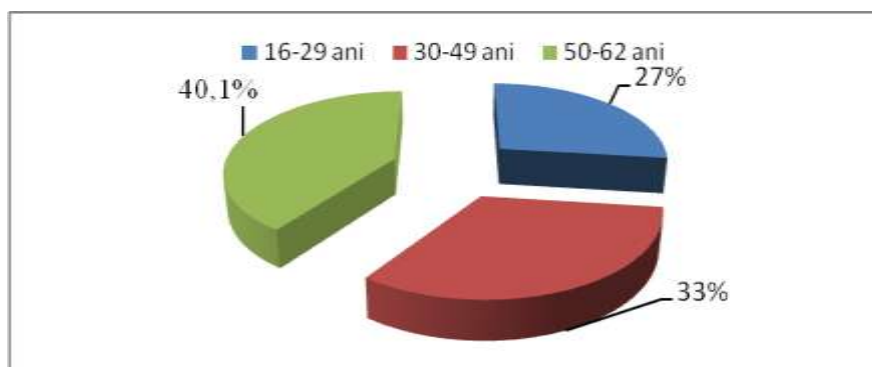

Diagrama 7. Distribuția persoanelor cu dizabilități după vârstă
Sursa: elaborat de autor conform raportului de activitate ANOFM [4]

Tinerii cu vârsta 16-29 ani au fost cei care s-au încadrat cel mai ușor în câmpul muncii, cu o pondere a plasării de 51%, fiind urmași de grupul de șomeri cu dizabilități cu vârsta 30-49 ani – 33% (Diagrama 8).

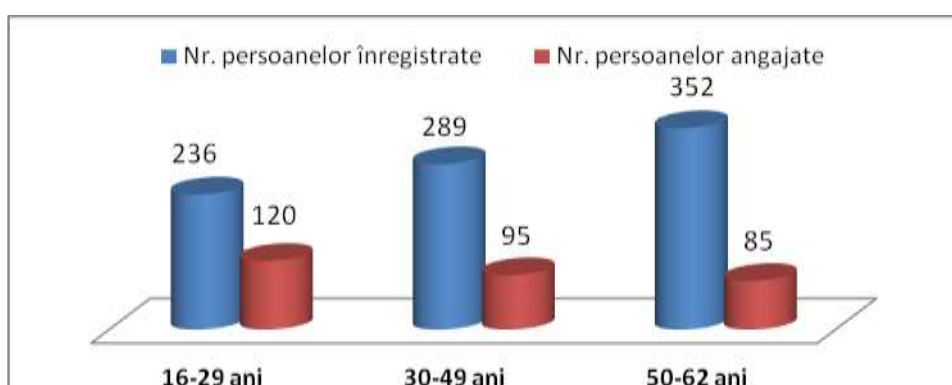

Diagrama 8. Plasarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități după vârstă
Sursa: elaborat de autor conform raportului de activitate ANOFM [4]

Din numărul total al persoanelor cu dizabilități înregistrate la AOFM, 2,3% au absolvit studii primare, 28,6% – gimnaziale, 18,7% – liceale/medii generale, 25,7% – secundar profesionale, 10,6% – colegiale, 14,1% – studii superioare și post-universitare. Subliniem, că cca. 50% din șomerii cu dizabilități nu au nici o calificare/profesie, ceea ce este un impediment major la încadrarea în câmpul muncii (Diagrama 9).

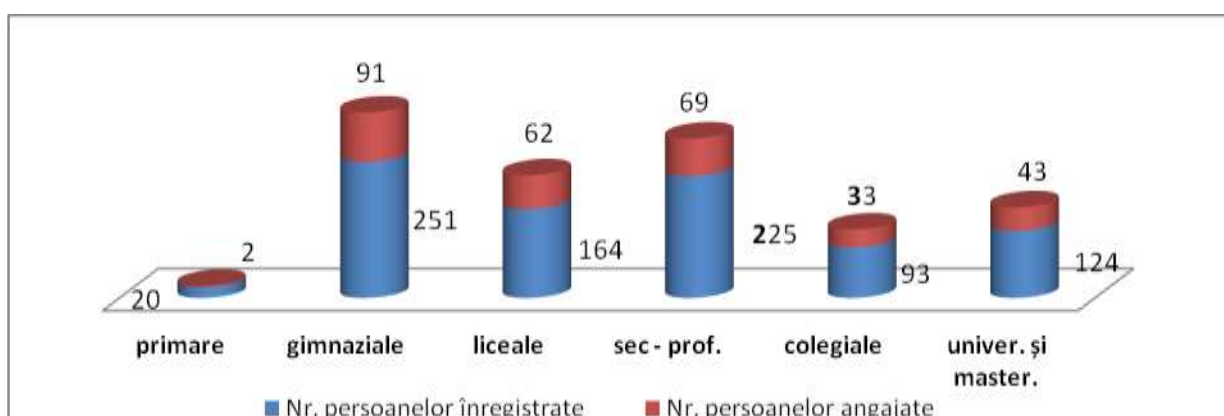

Diagrama 9. Distribuția persoanelor după studiile deținute
Sursa: elaborat de autor conform raportului de activitate ANOFM [4]

În scopul facilitării integrării pe piața muncii, au urmat cursuri de formare profesională gratuite 77 persoane cu dizabilități (8,8% din nr. total de persoane cu dizabilități înregistrate), cu 9 persoane mai mult

decît în anul 2014. După absolvirea cursurilor au fost plasate în cîmpul muncii 48 de persoane cu dizabilități (62,3%), dintre care 35 cu confirmarea angajării, iar 13 s-au angajat de sine stătător (Diagrama 9).

Au absolvit cursuri de calificare 45 persoane cu dizabilități (58,4% din nr. total de persoane cu dizabilități absolvente), cursuri de recalificare – 17 persoane cu dizabilități (22%) și cursuri de perfecționare – 15 persoane cu dizabilități (19,5%).

Persoanele cu dizabilități care au absolvit cursuri în 2015 cel mai des au optat pentru meseriile/profesii de operator calculatoare (27,3%), contabil (9,1%), frizer, bucătar (cîte 6,5%) (Diagrama 10).

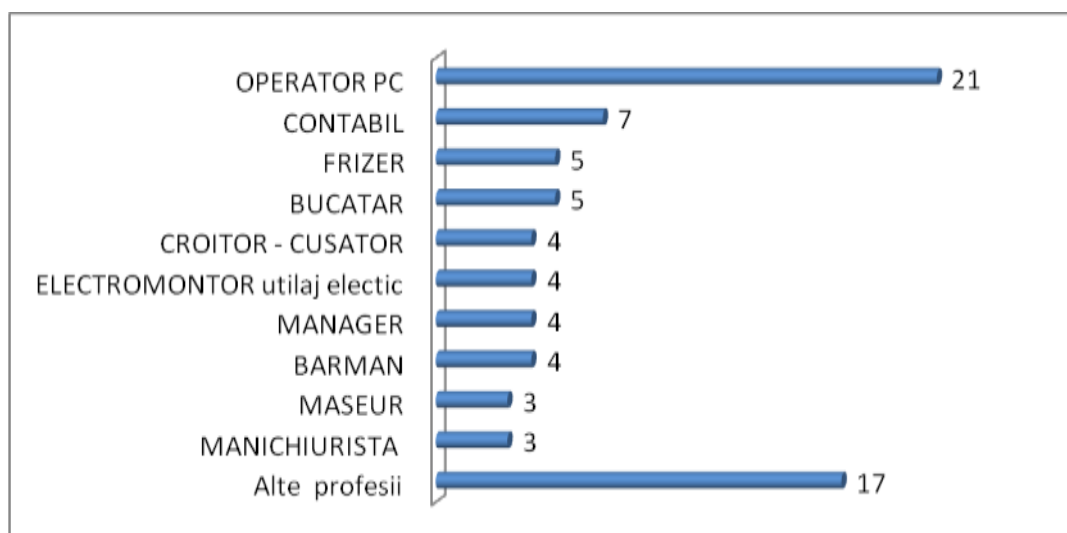

Diagrama 10. Persoane cu dizabilități absolvente de cursuri, conform profesiilor/meseriilor

Sursa: elaborat de autor conform raportului de activitate ANOFM [4]

Analizînd datele din Sistemul Informațional al ANOFM, constatăm că din cei 300 șomeri cu dizabilități care au fost plasați în cîmpul muncii, au ocupat mai mult munci necalificate: muncitori auxiliari, paznici, îngrijitori încăperi, măturători, etc. De asemenea, șomerii cu dizabilități au ocupat și locuri de muncă calificate: montatori, conducători auto, operatori în sala de cazane, contabili, vînzători, ș.a. (Diagrama 11).

În aspect teritorial, cele mai multe persoane cu dizabilități au fost înregistrate de către agențiile: Chișinău – 206 persoane (23,5%), Bălți – 49 persoane (5,6%), Sîngerei – 40 persoane (4,6%), UTAG – 39 persoane (4,4%), Soroca – 38 persoane (4,3%).

Cele mai multe persoane cu dizabilități au fost plasate în cîmpul muncii de către agențiile: Chișinău – 91 persoane, Sîngerei – 24 persoane, UTAG – 16 persoane.

În urma indicatorilor analizați și pornind de la primatul că oricărei persoane prin intermediul legilor supreme i se garantează o multitudine de drepturi, printre care și dreptul de a munci, în RM acest drept este doar la nivel afirmativ nu și aplicativ pentru persoanele cu dizabilități, după cum am constatat din datele expuse. Drept urmare procesul de incluziune în cîmpul muncii a persoanelor cu dizabilități în RM este unul lent și anevoios, acest fapt îl determinăm după activitatea instituțiilor responsabile să faciliteze accesul pe piața muncii pentru persoanele cu nevoi speciale, ca concluzie acestea defășoară un set de activități restrinse, insuficiente, care nu favorizează angajarea persoanelor cu dizabilități. Acest fapt este susținut de numărul mic de persoane aflate în evidența Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă, dacă statistic numărul persoanelor cu dizabilități este de ordinul zecilor de mii atunci numărul persoanelor aflate la evidență ca șomeri sunt de ordinul sutelor, acest decalaj dintre persoanele aflate în evidența ANOFM și cele existente este rezultatul lipsei conlucrării între instituții statului.

Autoritatea responsabilă de incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova este Consiliul Național pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități ce are rolul de a monitoriza implementarea și promovarea politicilor naționale privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, și respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, pentru asigurarea posibilităților egale de realizare a drepturilor și libertăților fundamentale la un nivel identic cu ceilalți membri ai societății.

Diagrama 11. Șomerii cu dizabilități angajați în câmpul muncii conform profesiilor/meseriilor (persoane)

Sursa: elaborat de autor conform raportului de activitate ANOFM [4]

Fundamentarea politicilor de incluziune a persoanelor cu dizabilități pe piața muncii din Republica Moldova sunt reglementare de prevederile legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, astfel art. 34 alin. (4) presupune că „angajatorii, indiferent de forma de organizare juridică, care conform schemei de încadrare a personalului au 20 de angajați și mai mult, creează sau rezervă locuri de muncă și angajează în muncă persoane cu dizabilități într-un procent de cel puțin 5 la sută din numărul total de salariați”. Cu toate că prezenta lege indică faptul că în caz de nerespectare a acestor prevederi angajatorii pe parcursul unui an financiar sunt sancționați în conformitate cu Codul Contravențional, însă aceste sancțiuni în legislație lipsesc și nu se aplică. Ineficiența politicilor și programelor naționale de incluziune a persoanelor cu dizabilități cât și lacunele din legislație, permit ca angajatorii să profite și să nu pună în aplicare prevederile legislative.

Societatea civilă cât și mediul de afaceri manifestă o reticență în procesul de incluziune a persoanelor cu dizabilități, această receptivitate scăzută predomină din motiv că angajarea persoanelor cu dizabilități se realizează preponderent în întreprinderile specializate care sunt într-un număr foarte mic, și sunt amplasate într-o arie restrinsă, ne satisfăcând necesitatea de locuri de muncă, cât și faptul că capată un rol izolator, astfel încât producându-se divizarea întreprinderilor, deci formându-se bariere atât din partea antreprenorilor cât și a persoanelor cu nevoi speciale. Drept urmare procesul de incluziune decurge lent în Republica Moldova dat fiind că persoanele cu nevoi speciale sunt catalogate conform unor stereotipuri care nu-i plasează într-o lumină favorabilă, astfel societatea civilă nu coînștentizează importanța și efectele ce ar rezulta din implicarea lor pe piața muncii, în activitățile social-economice. Prin urmare problema cea mai stridentă rămâne a fi nu lipsa mijloacelor de integrare în activitățile economice ci faptul că societatea, antreprenorii au stabilit anumite limitele nescrise, astfel foarte puține persoane au depășit aceste bariere care demonstrează că activitățile desfășurate de persoanele cu nevoi speciale ating normele stabilite și așteptate de orice angajator.

Prin urmare dizabilitatea nu exprimă o incapacitate, în țările dezvoltate persoanele cu dizabilități sunt implicate în câmpul muncii și desfășoară toate genurile de activități, de la fermieri, angajați în uzine, profesori, medici pînă la activități de antreprenariat. Competențele și abilităților persoanelor cu dizabilități sunt utilizate eficient în cadrul procesului de lucru, este bine cunoscut faptul că fiecare persoană nu este potrivită pentru fiecare loc de muncă, dar mulți angajatori nu-și dau seama că persoanele

cu dizabilități reprezintă o sursă de muncă diversă, cu o gamă largă de medii și experiență, capabile să îndeplinească sau să depășească standardele de performanță. Incluziunea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități reprezintă una din provocările majore ale politicilor de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități promovate la nivel internațional.

Realizarea cu succes a procesului de incluziune în câmpul muncii necesită înlăturarea barierelor ce țin de accesul la educație și formare, să promoveze educația incluzivă și învățarea pe tot parcursul vieții pentru studenți și elevi cu dizabilități. Accesul egal la educație de calitate și de învățare pe tot parcursul vieții permite persoanelor cu handicap, să participe pe deplin în societate, să se bucure de toate beneficiile, participând în mod egal la activitățile vieții. Creșterea ponderii persoanelor cu dizabilități pe piața muncii poate fi asigurată prin promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, eliminarea discriminării, susținerea și acordarea de șanse egale la angajare, promovarea condițiilor decente de viață, combaterea sărăciei și a excluziunii sociale.

În UE sunt 80 de milioane de europeni cu handicap, ceea ce reprezintă circa 15% din întreaga populație, rata de angajare a persoanelor cu dizabilități este de 50% din numărul total de persoane cu dizabilități. Majoritatea țărilor UE dispun de sisteme bine puse la punct ce oferă consiliere și sprijin practic pentru persoanele cu handicap să depășească obstacolele la locul de muncă. [5]

În cadrul UE există sistemul de cotă care este viabil și eficient aplicat, avînd obligația ca un anumit procent din personalul angajat să fie persoane cu dizabilități, în dependență de numărul de angajați. Cel mai adesea, nerespectarea acestor obligații atrage sancțiuni asupra angajatorilor, iar fondurile strânse sunt utilizate pentru servicii de recuperare sau reintegrare socio-profesională pentru persoane cu dizabilități. Modelul pleacă de la presupunerea că: fără obligații prevăzute de lege pentru angajatori, aceștia nu vor angaja persoane cu dizabilități din cauza productivității reduse și de la presupunerea că persoanele cu dizabilități nu pot concura liber pe piața muncii.

În scopul eficientizării procesul de incluziune în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități în țările UE sunt întreprinse acțiuni de asistență în angajare, formarea profesională a persoanelor cu dizabilități este realizată de către instituțiile specializate, publice sau private, care dezvoltă programe de formare diversificate pentru practica de angajare în munca protejată. Legislația cu privire la angajarea persoanelor cu dizabilități stipulează reguli de recrutare în ateliere protejate fiind prezentă o comisie ce are rolul de a aprecia gradul de dizabilitate, admiterea în ateliere protejate și asistența financiară. Aceste ateliere produc și formează muncitorii cu dizabilități, au drept obiectiv major asistarea lor pînă la etapa de inserție în mediul obișnuit. Acestea trebuie să furnizeze servicii particulare care nu pot fi regăsite în mediul obișnuit.

Atelierele de muncă funcționează asemenea societăților cu răspundere limitată, a căror cotă de 30 la sută provine din subvenții publice, iar restul - din produsele activității lor. Subvențiile provin din diferite fonduri: guvern, servicii de ocupare a forței de muncă și, mai ales, din fonduri de contribuție economică compensatorie, prin intermediul penalităților. Muncitorii cu dizabilități, angajați în ateliere de muncă protejată, percep salarii în corespundere cu sectorul de activitate și cu salariul minim garantat, fiind tratați precum alți muncitori.

Ca metodă de integrare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități este utilizată angajarea asistată, procesul de angajare asistată presupune o planificare și o analiză a persoanei cu dizabilități, se parcurg următoarele etape:

- Pre-angajare: relații cu potențiali angajatori;
- Selecția și evaluarea beneficiarilor (întocmirea profilului vocațional și planificarea carierei);
- Formarea profesională și din punct de vedere al abilităților sociale ale beneficiarului;

Obiectivele acestui program sunt instruirea, formarea și pregătirea beneficiarilor pentru integrarea în muncă, motivarea beneficiarilor pentru a munci și a-și păstra locul de muncă, găsirea unor modalități de ridicare a simțului responsabilității.

- Căutarea de locuri de muncă, abordarea angajatorilor;
- Analiza preliminară a locului de muncă; Se realizează prin intermediul fișei de evaluare.
- Suținere pentru angajarea persoanelor cu dizabilități;
- Potrivirea între locul de muncă și persoana cu dizabilități;
- Reanalizarea locului de muncă pentru evaluarea nevoii de suport;
- Job-coach - acordarea suportului la locul de muncă după angajare pentru beneficiarul care lucrează.

După integrarea la locul de muncă, beneficiarul primește în continuare sprijin din partea asistentului în angajare ori de câte ori este nevoie prin vizite periodice. Asistentul în angajare este cel care îndrumă, învață, explică, și îl ajută, avînd o relație profesională unică, cu beneficiarul, stimulîndu-l să își atingă anumite obiective. [6]

Crearea întreprinderilor de inserție, asigură furnizarea temporară a locurilor de muncă, contribuind la formare profesională la locul de muncă în vederea integrării ulterioare a lucrătorilor pe piața liberă a muncii. Modelul dat are drept scop creșterea șanselor de angajare a persoanelor cu risc de excludere de pe piața muncii. Aceste locuri de muncă fiind subvenționate temporar, adică pînă în momentul în care persoana deja obține calificarea necesară desfășurării activității în întreprindere.

În acest caz, întreprinderile ce vor adopta statutul de întreprindere de inserție ar rezervă, în cadrul organizației, un anumit număr de locuri de muncă stabilite persoanelor aflate în situații dificile de angajare. Adesea, aceste locuri de muncă sunt subvenționate temporar (în faza inițială) în vederea compensării capacității reduse a lucrătorilor, subvențiile sunt acordate fie în mod direct (subvenții ale salariilor) și/sau indirect (taxe pe venituri și contribuții la asigurările de sănătate, șomaj), aceste subvenții încetează odată ce lucrătorii ating un nivel de productivitate acceptabil pe piața deschisă a muncii, organizațiile urmînd să-și remunereze personalul, integral din veniturile realizate pe piață și nu din subvenții. Acest model de inserție are drept obiectiv final crearea de locuri de muncă auto-sustenabile pe termen lung, asemănător celor existente pe piața liberă a muncii.

Un alt model de integrare în cîmpul muncii este integrarea prin locuri de muncă subvenționate permanente. Întreprinderile de inserție crează în cadrul propriei organizații locuri de muncă permanente pentru persoane aflate în dificultate severă în a-și găsi un loc de muncă pe piața liberă: aceste locuri de muncă sunt subvenționate în integralitate pe toată perioada de angajare, luând forma atelierelor protejate din instituțiile publice sau din cadrul economiei sociale.

Întreprinderile de inserție utilizează în mod frecvent și adesea combinat aceste două modalități de cursuri de formare profesională, ambele avînd la bază un anumit tip de activitate productivă specifică întreprinderii. Formarea profesională realizată în cadrul întreprinderii, se realizează la locul de muncă, prin intermediul căreia, lucrătorul este instruit cu privire la sarcinile specifice de muncă (folosirea utilajelor, reguli de securitate a muncii etc.), astfel de cursuri au de regulă o perioadă de desfășurare de câteva zile și sunt realizate cel mai adesea de către lucrătorii cu experiență din cadrul organizației. Formarea profesională de tip structurat are drept principal scop îmbunătățirea competențelor în vederea creșterii șanselor de angajare pe piața muncii, această din urmă modalitate de formare este adeseori preferată de către întreprinderile de ocupare temporară, de regulă în combinație cu calificarea la locul de muncă.

Prin urmare spre deosebire de întreprinderile clasice ce au ca scop primordial maximizarea profiturilor, utilizînd în acest scop resursele umane, întreprinderile economiei sociale sunt organizații “defensive”, scopul acestora fiind justificat de nevoia de apărare, menține și promova autonomia activităților independente față de formele de muncă salariată. Deci rolul întreprinderilor sociale este de a apăra și facilita exercitarea drepturilor la muncă sau la servicii sociale ale persoanelor cu grad ridicat de excludere și vulnerabilitate.

Existența unităților protejate favorizează procesul de incluziunea, fiindcă aceste întreprinderi au obligația de a oferi servicii de formare profesională, deci asta înseamnă că în permanență se investește în resursele umane, acestea putînd mai ușor accede pe piața muncii, învățînd și participînd la activitățile ce implică furnizorii, clienții, astfel încît integrarea să devină viabilă în timp.

Dezvoltarea acestor entități, a economiei sociale are o implicație majoră în existența măsurilor sustenabile de ordin juridic, și a politicilor publice necesare, fiind justificate prin numeroasele beneficii economice și sociale ce se răsfrîng asupra întregii societăți. Modul și gradul în care economia socială este sprijinită să se dezvolte depinde de gradul de vizibilitate al acesteia și de modul în care beneficiile sale sunt recunoscute la nivel politic, administrativ sau în cadrul publicului larg. Odată cu crearea unui mediu adecvat dezvoltării unităților economice, procesul de integrare în cîmpul muncii a persoanelor cu dizabilități este posibil, atît în mediul protejat cît și în cel deschis, pe piața liberă a muncii. Deci prin dezvoltarea competențelor și abilităților persoanelor defavorizate avînd acces la educație și formare profesională continuă devine posibil desfășurarea a diferitor activități ce le-ar asigura o sursă de venit și un trai decent.

Urmărind experiența internațională, se demonstrează că angajarea persoanelor cu dizabilități este benefică, fiind considerată o piatră de temelie a unei vieți independente, astfel analizând formele și metodele de integrare în câmpul muncii putem afirma că este posibil și necesar de adaptat și implementat formele de incluziune în câmpul muncii a persoanelor cu nevoi speciale, prin urmare lipsa unei calificări sau a experienței de muncă poate fi combătută prin serviciile oferite de unitățile special concepute pentru a facilita accesul pe piața muncii, prin ușurarea tranziției școlară la locul de muncă, oferirea de asistență și suport în găsirea unui loc de muncă. Relevanța acestor instituții este redată de creșterea continuă a angajaților cu dizabilități în toate sectoarele economiei, prin urmare situația actuală a persoanelor cu dizabilități din R.M. poate fi ameliorată prin consolidarea eforturilor instituțiilor antrenate în procesul de incluziune.

Drept urmare integrarea persoanelor cu dizabilități în activitățile social-economice se realizează prin educarea societății, sensibilizarea opiniei publice și coînștentizarea efectelor unei integrării cu succes, aceasta favorizând schimbarea mentalității și a stereotipurilor existente în societate. Implicarea statului în procesul de incluziune trebuie să derive din ansamblul acțiunilor ce se produc pentru crearea unui mediu adecvat persoanelor cu dizabilități. În prim-plan este nevoie de creat anumite structuri speciale, un sistem național de asistență și suport în incluziune, cu misiunea de a monitoriza și a elabora planuri individuale de tranziție pentru fiecare caz, în scopul determinării celei mai eficiente căi de integrare în activitatea socială.

Dezvoltarea economică este în corelație perfectă și într-o puternică interdependență cu dezvoltarea socială. Economia concurențială reprezintă în fapt economia socială, concept apărut ca formă de răspuns a societății la dezvoltarea capitalismului industrial, a grupurilor vulnerabile lipsite de apărare. Specificul economiei sociale îl reprezintă relaționarea acesteia cu grupurile de oameni a căror capacitate de muncă nu corespunde, în mod obligatoriu, cerințelor standard. [7]

Statul împreună cu mediul de afaceri trebuie să ajungă la un consens, astfel încât să se asigure toate prerogativele necesare pentru ca încadrarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități să se realizeze cu succes, deci „actorii” antrenați în acest proces nu trebuie să se eschiveze de la responsabilitățile ce li se cad. Cât și prevenirea, depistarea și lichidarea unităților economice paravan care funcționează ilegal sau la limita legii, și folosesc persoanele cu dizabilități ca mijloc de a beneficia de facilități fiscale, fenomenul dat reprezintă un alt factor important ce erodează sustenabilitatea unităților protejate cu activitate efectivă de integrare profesională a persoanelor cu handicap. Prin urmare este necesar de elaborat și asigurat accesul la programe generale de orientare tehnică și vocațională, la servicii de formare profesională continuă și de plasare în câmpul muncii. Instituțiile de resort trebuie să se asigure că persoanele cu dizabilități beneficiază de toate facilitățile cuvenite incluzând adaptarea locului de muncă, adecvat cerințelor și necesităților persoanelor cu dizabilități. Să se promoveze, pe piața muncii, oportunitățile de angajare și de progres în carieră, să se ofere asistență în căutarea, obținerea și menținerea unui loc de muncă, inclusiv pentru revenirea la locul de muncă în cazul în care dizabilitatea a fost dobândită în decursul activităților de muncă.

Referințe:

1. Legea Republicii Moldova Nr. 547 din 25.12.2003 Asistenței sociale (<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=312847>)
2. Legea Republicii Moldova Nr.60 din 30.03.2012 Privind incluziunea social a persoanelor cu dizabilități (<http://lex.justice.md/md/344149/>)
3. Biroul Național de Statistică al RM (<http://www.statistica.md/>)
4. Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (<http://anofm.md/>)
5. http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/docs/COM2011_682_en.pdf
6. Ștefan Constantinescu Manual Economia socială și ocuparea forței de muncă Integrarea grupurilor vulnerabile pe piața muncii, editura București 2013, p.42-43, (http://www.ies.org.ro/library/files/raport_economia_sociala_si_ocuparea_forței_de_munca._intreaga_rea_grupurilor_vulnerabile_pe_piata_muncii.pdf)
7. <http://www.rees.ro/reviste/REES%20Nr%201%20-%202012/articole/art4.pdf>

UNELE PROBLEME ȘI SOLUȚII DE DEZVOLTARE A IMM-URILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Lilia SAGHIN, asistent univ.,
Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: IMM-urile dețin un rol major în procesul de dezvoltare a economiei Republicii Moldova, multitudinea problemelor ce afectează derularea procesului de dezvoltare a IMM-urilor sunt analizate din punct de vedere cantitativ și calitativ, fiind evidențiate unele probleme de importanța majoră. În acest articol sunt analizați factorii de influență directă asupra sectorului IMM-urilor, în baza cărora sunt identificate principalele pîrghiile de asistență și suport pentru soluționarea problemelor reliefate.

Cuvinte-cheie: evoluție, IMM, venit, competitivitate.

SOME PROBLEMS AND SOLUTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SMES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Abstract: SMEs have a major role in the development of the Moldovan economy, the many problems affecting the development process of SMEs are analyzed from a quantitative and qualitative point of view, highlighting some issues of major importance. This article analyzes the factors of direct influence on the SME sector, on the basis of which the main levers of assistance and support for solving the problems raised are identified.

Keywords: evolution, SMEs, income, competitiveness.

La momentul actual, IMM-urile reprezintă elementul invadabil și cel mai dinamic al economiei de piață, fiind, un promotor de inițiative tehnologice și economice, o sursă primară a inovației, precum și un factor determinant al productivității înalte și al economiei competitive. Conform afirmației lui S. Schmidheimy „ IMM-urile reprezintă singura mașină anti sărăcie, capabilă să producă suficientă bogăție pentru toată populația”. [1] Acest fapt este dovedit de țările cu o economie emergentă, dezvoltarea IMM constituie pilonul central al creșterii economice, oferind cele mai numeroase posibilități de crearea noilor locuri de muncă, stimularea concurenței, creșterea exporturilor, favorizarea inovațiilor și tehnologiilor. În comparație cu întreprinderile mari, IMM sunt mai flexibile, reacționează mai operativ la schimbările mediului de afaceri și la cerințele pieței . [2]

În plus, dezvoltarea sectorului IMM-urilor ajută la creșterea competitivității și a productivității, stimulând astfel creșterea venitului global și a celui pe cap de locuitor. Această dezvoltare va stimula și transformarea structurală, dat fiind că prin inovare și actualizare tehnologică se poate ajunge la un sector sănătos al IMM-urilor. Acest proces contribuie la dezvoltarea regională, locală și la coeziunea socială în virtutea faptului că ajută la reducerea inegalităților, întrucât creșterea veniturilor unor categorii cât mai largi de populație duce la ridicarea nivelului de trai și la formarea clasei de mijloc.

Întreprinderile mici și mijlocii predomină într-o economie de piață, distingându-se printr-un număr limitat de angajați și o cifră de afaceri pînă la o anumită valoare.

P. Drucker afirmă că „micile afaceri reprezintă catalizatorul principal al creșterii economice”. Deci sectorul IMM-urilor asigură în mare măsură realizarea anumitor obiective fundamentale ale economiei naționale avînd un rol însemnat din următoarele motive:

- contribuie semnificativ la ocuparea forței de muncă și integrare socială, la creșterea economică, inovare și îmbunătățirea condițiilor de trai;
- recuperarea investițiilor mai rapid în comparație cu întreprinderile mari;
- reprezintă un ansamblu ușor de gestionat;
- flexibile la implementarea de noi tehnologii, la cerințele clienților și la fluctuațiile mediului economic;
- contribuie la suplینirea necesităților consumatorilor;
- dimensiunile reduse contribuie la eliminarea birocrăției;
- contribuie la dezvoltarea concurenței și înlăturarea situațiilor de monopol.

Flexibilitatea și adaptabilitatea sectorului IMM sunt trăsături esențiale pentru depășirea perioadelor de criză economică, fiind extrem de relevante pentru perioada actuală de recesiune.

La nivelul Uniunii Europene IMM-urile reprezintă 99 % dintre întreprinderile din UE. Acestea asigură două treimi dintre locurile de muncă din sectorul privat și contribuie cu mai mult de jumătate din valoarea adăugată totală creată de întreprinderile din UE. [3]

În majoritatea țărilor dezvoltate IMM sunt în permanentă creștere datorită următorilor factori:

- Creșterea numărului șomerilor;
- Diversitatea și individualizarea cererii;
- Modificările în structura organizatorică a întreprinderilor mari;
- Reorientarea economiei în direcția diversității serviciilor;
- Schimbările tehnologice în sfera de producție: elaborarea și implementarea tehnologiilor noi;
- Necesitatea reducerii cheltuielilor specifice la întreprinderile mari;
- Mondializarea economiei naționale;
- Politica guvernelor occidentale în domeniul susținerii IMM.

În Republica Moldova ca rezultat al trecerii de la economia centralizată la economia de piață și a reformelor s-a format sectorul IMM-urilor. Pe parcursul anilor acest sector a evoluat chiar dacă încă se mai confruntă cu numeroase probleme ce țin de instabilitatea legislativă, probleme de ordin financiar și birocratic.

În Republica Moldova conform Legii nr.179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii clasificarea întreprinderilor are loc în funcție de numărul mediu anual de salariați și de cifra anuală de afaceri sau de totalul activelor pe care le dețin, întreprinderile mici și mijlocii se clasifică în următoarele categorii:

- întreprindere micro – întreprindere care are cel mult 9 salariați, realizează o cifră anuală de afaceri de până la 9 milioane de lei sau deține active totale de până la 9 milioane de lei;
- întreprindere mică – întreprindere care are de la 10 până la 49 de salariați, realizează o cifră anuală de afaceri de până la 25 de milioane de lei sau deține active totale de până la 25 de milioane de lei;
- întreprindere mijlocie – întreprindere care are de la 50 până la 249 de salariați, realizează o cifră anuală de afaceri de până la 50 de milioane de lei sau deține active totale de până la 50 de milioane de lei.[4]

Sectorul IMM-urilor are o importanță deosebită pentru dezvoltarea Republicii Moldova. În timpul creării relațiilor de piață, rolul IMM-urilor a fost determinat de ponderea substanțială pe care o au activitățile desfășurate de întreprinderile mici, și în disponibilitatea resurselor umane, rămase fără de lucru, echipamentelor neutilizate și materiilor prime disponibile.

Pe parcursul a 20 de ani, sectorul IMM-urilor din Republica Moldova a crescut atât calitativ, cât și cantitativ. Criza economico-financiară mondială a avut un impact negativ asupra IMM-urilor. În Republica Moldova, IMM-urile au o pondere semnificativă în numărul total de agenți economici, care oferă locuri de muncă și asigură venituri destul de modeste, precum și asigură piața cu bunuri și servicii

În Republica Moldova sectorul IMM constituie 97,2 % din numărul total de întreprinderi, ca rezultat al recesiunii economice mondiale sectorul IMM-urilor înregistrează o micșorare a principalilor indicatori ce caracterizează activitatea IMM-urilor. Numărului total de întreprinderi, în anul 2015 s-a redus cu 0,4 mii întreprinderi, numărul IMM cu 2,5 mii întreprinderi, respectiv în anul 2014 fiind 52,3 mii IMM, iar în 2015 49,8 mii IMM.

Conform datelor Biroului Național de Statistică, evoluția sectorului IMM nu este una tocmai pozitivă luând în considerație că în ultimii cinci ani deține o pondere de circa 97 % din totalul întreprinderilor, reducându-se în decursul ultimilor 3 ani cu 1 100 întreprinderi. Acest fapt se datorează nivelului scăzut al culturii antreprenoriale, insuficiența programelor de instruire și inițiere a potențialilor antreprenori, instabilitatea politică, economică, ceea ce a dus la deteriorarea generală a mediului de afaceri.

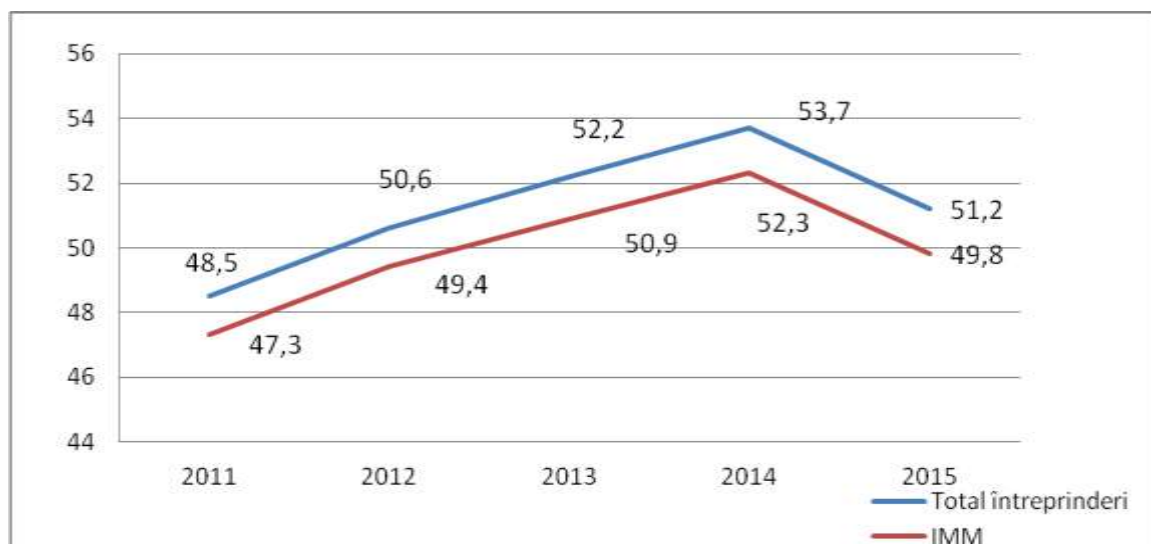

Diagrama 1. Evoluția în dinamică a numărului de întreprinderi pe perioada 2011-2015 (mii unități)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [5]

Analizând numărul IMM după principalele genuri de activitate desfășurate constatăm că pe parcursul anilor 2011-2015 (*Diagrama 1*), cel mai mare număr de întreprinderi activează în domeniul comerțului cu ridicata și amănuntul, în anul 2014 fiind 20,5 mii iar în anul 2015 se înregistrează o scădere cu 0,7 mii întreprinderi, constituind 19,8 mii sau 39,8 % din totalul IMM. În aceasta ordine se clasează și activitățile ce țin de industria prelucrătoare cu 4,2 mii întreprinderi, domeniul tranzacțiilor imobiliare cu 3,4 mii, activitățile agricole 3,1 mii și domeniul construcțiilor 2,9 mii sau 5,8 % din total IMM, categoria de IMM ce desfășoară alte activități constituie 19,5% iar în celelalte domenii numărul de întreprinderi este nesemnificativ. Deci conform diagramei de mai jos observăm că activitățile de comerț cu ridicata și amănuntul dețin cea mai mare pondere din totalul IMM-urilor de 40%, hotelurile și restaurantele 3%, activitățile de transport depozitate și comunicații 9%, tranzacțiile imobiliare 7%, agricultura vînatul și sivicultura 6%, industria prelucrătoare 8%, energie electrică, gaze și apă 1%, construcții 6% și alte activități dețin 20% din totalul IMM-urilor în anul 2015.

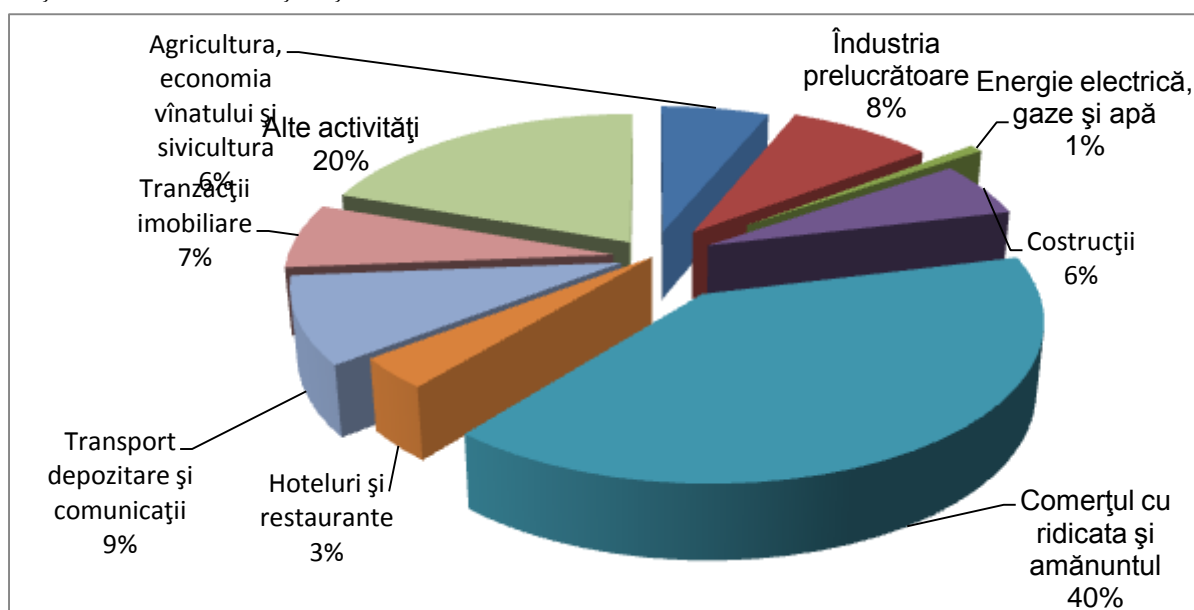

Diagrama 2. Ponderea numărului IMM pe principalele genuri de activitate ale întreprinderilor în anul în anul 2015 (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [5]

Analizând structura IMM-urilor după forma de proprietate constatăm că în dinamica anilor 2011-2015 (*Diagrama 2*) predomină IMM-urile cu proprietate privată, în anul 2015 90% din totalul IMM sunt cu capital privat respectiv 44,8 mii întreprinderi, 3,4 % cu proprietate mixtă cu participarea capitalului străin sau 1,7 mii, iar IMM cu proprietate publică și privată reprezintă 0,2% fiind în descreștere în ultimii 5 ani, IMM cu proprietatea publică reprezintă doar 1,8% din totalul IMM-urilor. Deci în baza acestor date putem afirma că implicarea statului este destul de infimă în acest sector, luând în considerație ponderea IMM-urilor fiind de 97,2% din totalul întreprinderilor, de asemenea analizând și numărul de salariați ce activează în acest sector, respectiv 55,1% în anul 2015 din numărul total de salariați, prin urmare putem concluziona că statul prin totalitatea metodelor și pîrghiilor de stimulare a dezvoltării acestui sector atât de important pentru sistemul economic nu are un efect vizibil și favorabil deocamdată.

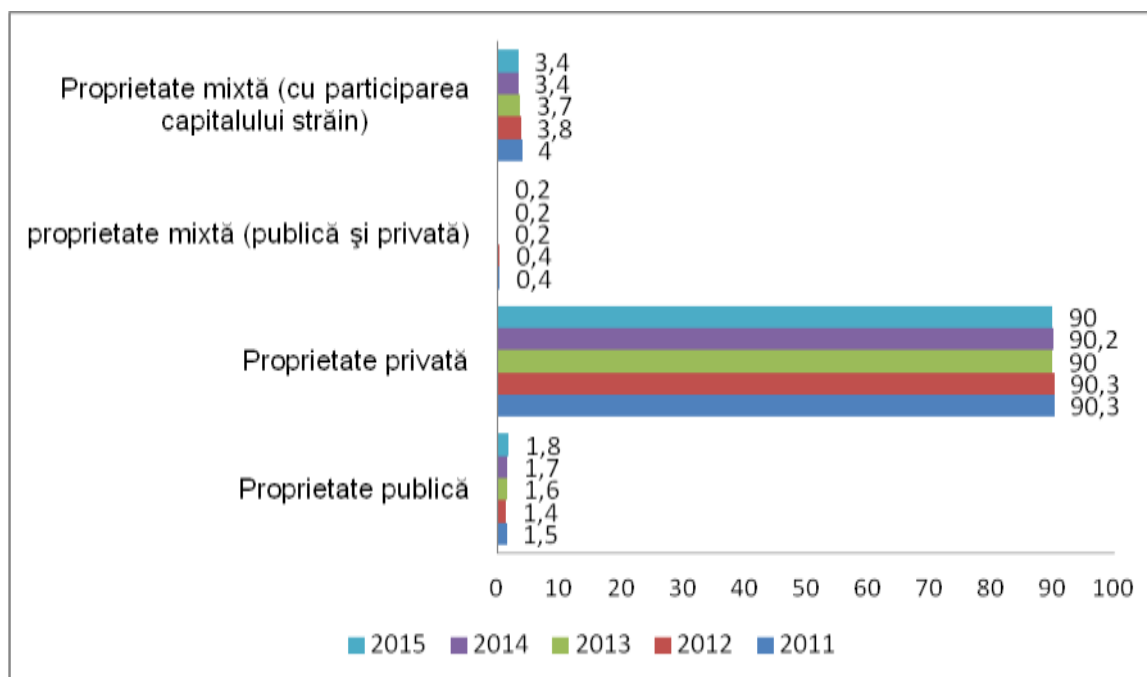

Diagrama 3. Pondere numărul de IMM pe forme de proprietate în dinamică pe perioada 2011-2015 (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [5]

Pentru a analiza mai amplu importanța acestui sector în economia națională, am analizat gradul de implicare a factorului uman în acest sector (*Diagrama 3*). Conform datelor în perioada anilor 2011-2012 este în creștere, însă între anii 2013-2015 este în descreștere acest indicator. Numărul de salariați ce activează în IMM în anul 2015 constituie 281,4 mii persoane sau 55,1 % din numărul total de salariați cu – 10,3 mii persoane mai puțin față de anul precedent, în anul 2014 fiind 291,7 mii persoane sau 56,2 % din numărul total de salariați ce activează în întreprinderi.

La finele anului 2015 numărul persoanelor ce activau în întreprinderile din economia Republicii Moldova constituie 510,7 mii persoane cu - 8,3 mii persoane mai puțin față de anul precedent, în anul 2014 fiind 519,4 mii persoane. Din numărul total de salariați ai sectorului IMM circa 26,0% activează în domeniul comerțului cu ridicata și cu amănuntul, 13,7 % în industria prelucrătoare și 12,6 % în agricultură, economia vânatului și silvicultură.

Analizând evoluția în dinamică a numărului de salariați pe principalele genuri de activitate a IMM-urilor (*Diagrama 4*), se observă o reducere a numărului de salariați în domeniul tranzacțiilor imobiliare cu – 27,8 mii persoane față de anul precedent, în anul 2015 constituind 12,9 mii persoane, iar în anul 2014 40,7 mii persoane. Această tendință de reducere se observă și asupra activităților din domeniul industriei prelucrătoare avînd o reducere de personal de - 3,6 mii persoane mai puțin față de anul precedent, domeniul construcțiilor înregistrează o reducere a numărului de salariați - 0,8 mii persoane. O reducere considerabilă se constată în domeniul tranzacțiilor imobiliare cu – 27,8 mii persoane mai puțin față de anul precedent, de asemenea și activitățile comerțului cu ridicata și amănuntul suferă o reducere a salariaților cu – 0,5 mii persoane. Se apreciază pozitiv creșterea numărului de salariați în

domeniul agricultură, economia vînatului și sivicultură cu + 0,7 mii persoane față de anul precedent, în domeniul energiei electrice, gaze și apă cu + 1,3 mii persoane, domeniul hotelurilor și restaurante cu + 0,2 mii persoane O majorare considerabilă înregistrează domeniul transport, depozitare și comunicare care și-a majorat personalul față de anul precedent cu + 7,2 mii persoane.

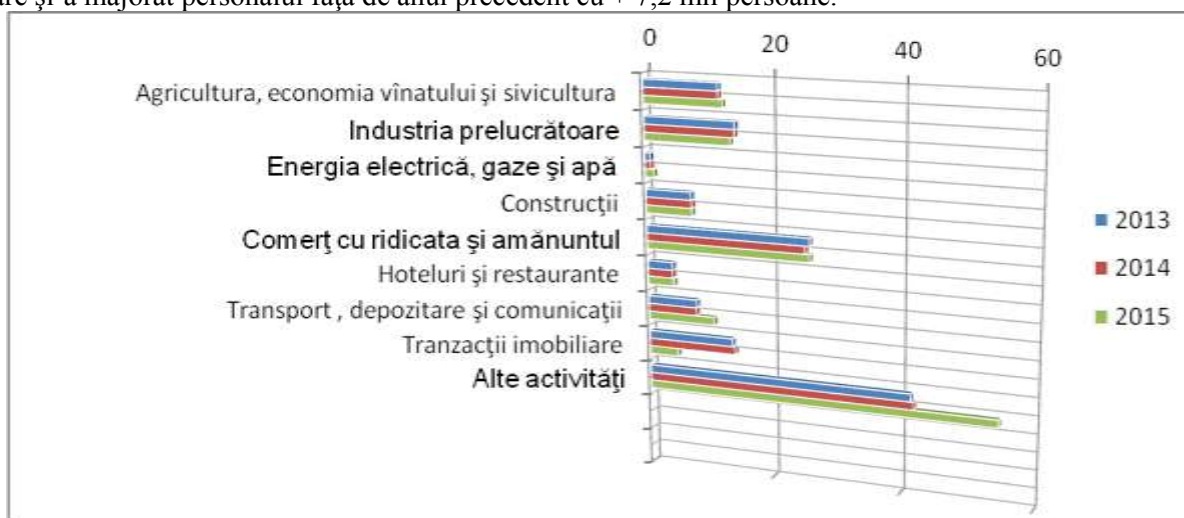

Diagrama 4. Ponderea numărului de salariați pe principalele genuri de activitate a IMM pe perioada 2013-2015 (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [5]

După profilul teritorial al IMM-urilor în anul 2015 (*Diagrama 5*), constatăm că în regiunea de nord sunt prezente 6,1 mii întreprinderi (12,3 %) din numărul total de întreprinderi și activează 49,7 mii salariați (17,7%), în regiunea de centru predomină cele mai multe întreprinderi la nivel de regiune fiind 7,4 mii întreprinderi (14,9%) și 47,8 mii persoane (16,9%) și în regiunea de sud activează cel mai mic număr de întreprinderi, respectiv doar 2,6 mii întreprinderi din numărul total de IMM în RM (5,2%), și activează 23 mii de persoane (8,2%). În dinamica anilor 2011-2015 constatăm o evoluție de ordin negativ, reducându-se numărul de IMM-uri pe întreg teritoriul R.M., în regiunea de nord cu 100 întreprinderi, în regiunea de centru se înregistrează o reducere semnificativă cu 300 IMM-uri mai puțin în anul de referință și în regiunea de sud s-a micșorat numărul IMM-urilor cu 100 întreprinderi. Aceeași tendință de reducere se observă și asupra numărului de salariați ce activează în IMM-urile din R.M., cea mai semnificativă reducere de personal se constată în regiunea de centru cu 1900 persoane, regiunea de sud cu 700 persoane și în regiunea de nord cu 500 persoane mai puțin în anul de referință. Deci putem afirma că situația IMM-urilor pe regiuni teritoriale nu este una tocmai propice dezvoltării acestui sector, în cadrul acestor regiuni se observă decalajul între cele două puncte extreme nord și sud, în regiunea de sud fiind înregistrate cele mai slabe valori a numărului de IMM-uri și a personalului ce activează în acest sector, astfel în scopul înlăturării acestor dezechilibre este necesar de promovat și aplicat politici distincte de dezvoltare pentru fiecare zonă, asigurându-se alocarea eficientă a resurselor financiare, atragerea investițiilor, îmbunătățirea infrastructurii și promovarea parteneriatului public și privat avînd ca efect revitalizarea zonelor defavorizate, consolidarea oportunităților instituționale, financiare și umane pentru dezvoltarea social economică a regiunilor, cât și prevenirea producerii de noi dezechilibre.

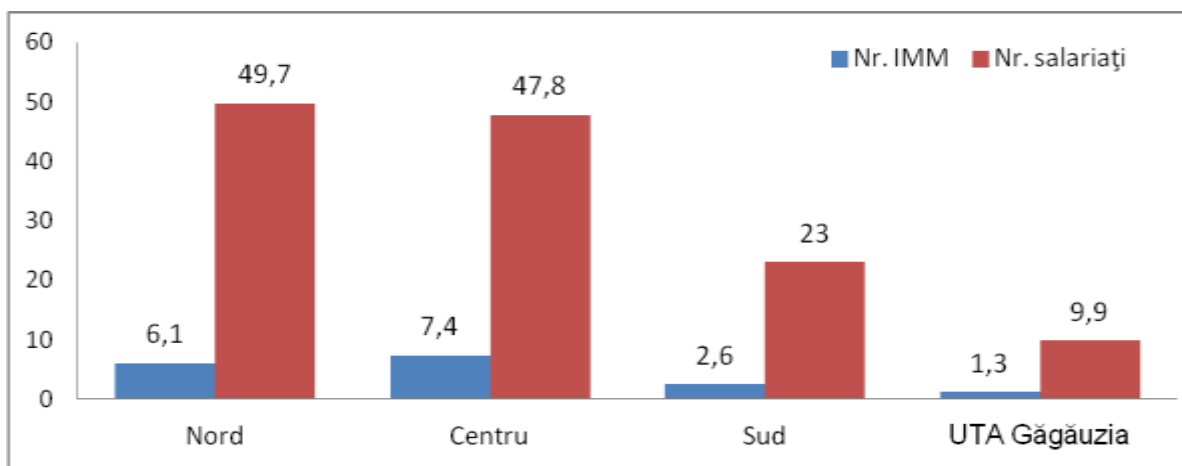

Diagrama 5. Numărul de IMM (mii unități) și salariați (mii persoane) pe regiunile RM în anul 2015

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [5]

După forma de proprietate a IMM (Diagrama 6) 78,6 % sau 221,1 mii persoane activează în întreprinderi private, 10,9% în întreprinderi publice, 0,9% în cadrul întreprinderilor cu proprietate mixtă publică și privată, 5,6 % în întreprinderi cu proprietate străină și 3,7% în întreprinderi mixte cu participarea capitalului străin. În dinamică se apreciază pozitiv majorarea numărului de salariați al întreprinderilor cu proprietate publică cu + 900 persoane. Însă în sectorul privat al IMM-urilor în dinamică se constată o reducere a personalului cu - 9400 persoane mai puțin față de anul precedent, aceeași tendință de reducere se înregistrează și asupra întreprinderilor cu proprietate străină – 1400 persoane, a IMM-urilor mixte cu participarea capitalului străin de - 1000 persoane și a IMM cu proprietate mixtă (publică și privată) cu – 400 mii persoane mai puțin față de anul precedent.

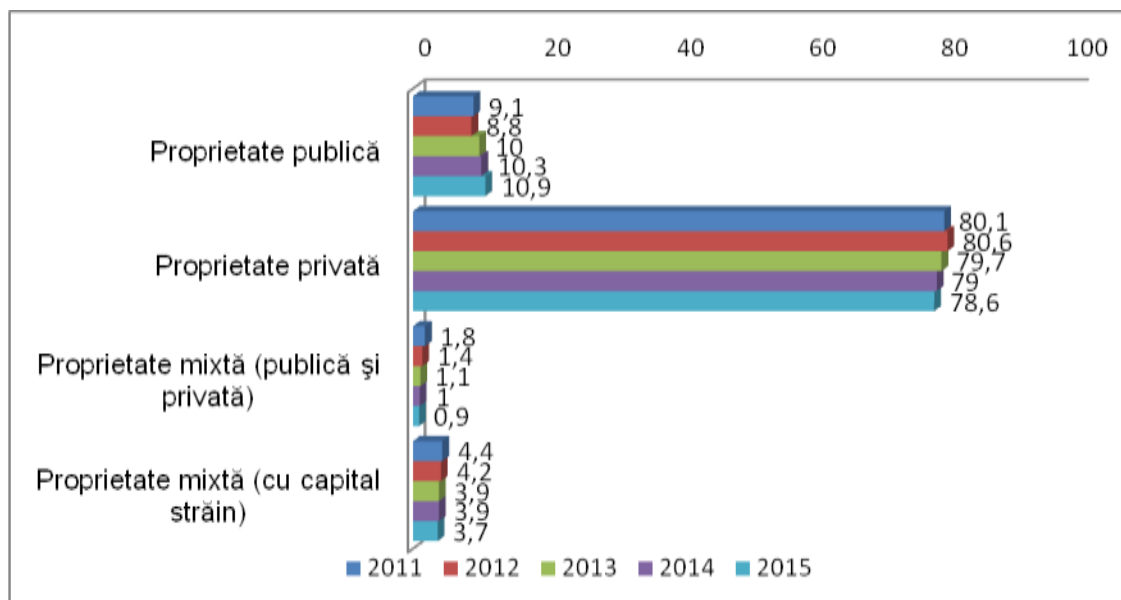

Diagrama 6. Ponderea numărului de salariați pe forma de proprietate a IMM în dinamică (%)

Sursa: elaborat de autor conform datelor BNS [5]

Rezultatul activității economice a întreprinderilor micului business în perioada anilor 2011-2015 conform evoluției în dinamică a veniturilor din vânzări (Diagrama 7) înregistrează o creștere a venitului din vânzări, această tendință de majorare se constată și în dinamica ultimilor doi ani, astfel venitul din vânzări în anul 2015 a însumat 86 284,6 mil.lei, constituind doar 30,8 % din venitul de vânzări total, luând în considerație că IMM constituie 97,2 % din totalul de IMM putem concluziona că întreprinderile micului business contribuie neesențial la acumularea veniturilor, la diversificarea producției și la

implementarea proiectelor inovatoare, exercitând doar funcția de intermediar între producători, de obicei, străini și consumatorii naționali.

Analizând structura veniturilor din vânzări pe principalele genuri de activitate a IMM-urilor în dinamica anilor 2011-2015 constatăm că 45,2% din venitul din vânzări în anul 2015 constituie veniturile din activitatea de comerț cu ridicata și cu amănuntul sau 39227,1 mil. lei, majorându-se față de anul precedent cu + 932,3 mil lei, fiind un domeniu de activitate atractiv în care viteza de rotație a capitalului este înaltă.

Această tendință de majorare a veniturilor din vânzări se înregistrează în domeniul agriculturii cu +796,9 mil lei în anul 2015 față de 2014 contribuind cu doar 9% la formarea venitul din vânzări fiind foarte puțin pentru o țară agrară, în domeniul hotelier și restaurante cu +127,7 mil lei față de anul precedent, constituind 2% din totalul veniturilor din vânzări. Însă o scădere a veniturilor în anul de bază se constată în următoarele domenii: transport, depozitare și comunicații cu - 117,1 mil lei, tranzacții imobiliare – 459,7 mil lei, construcții – 293,1 mil lei, energie electrică gaze și apă - 168,5 mil lei, și în sectorul industriei prelucrătoare cu o scădere a veniturilor de - 94,5 mil lei. Drept urmare constatăm că IMM-urile sunt implicate insuficient în domeniile de bază ce ar contribui la producerea de bunuri și servicii. Neexercitarea funcțiilor de bază ale micului business – diversificarea producției și promovarea tehnologiilor noi, afectează dezvoltarea economică a țării. Simplificarea rolului micului business la unul de intermediar și inițiator pe piață a produselor străine, în mod inevitabil, conduce la reducerea nivelului de dezvoltare a sectorului real al economiei, la pierderea avantajului competitiv, la încetinirea ritmului de dezvoltare.

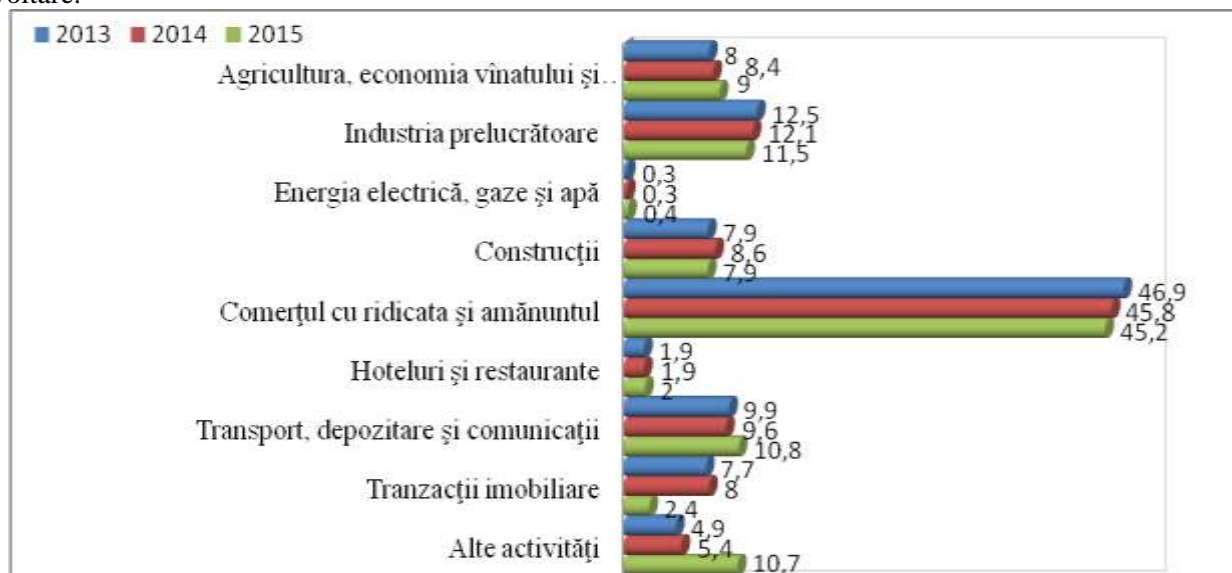

Diagrama 7. Ponderea veniturii din vânzări pe principalele genuri de activitate a IMM pe perioada 2013-2015 (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [5]

În dependență de formele de proprietate a IMM-urilor (*Diagrama 8*), observăm că IMM-urile cu capital privat, în perioada anilor 2011-2015 au înregistrat o evoluție pozitivă la toți indicatorii, ceea ce arată că sectorul, este rentabil și contribuie pozitiv la formarea veniturii naționale. Constatăm că sectorul privat al IMM în anul 2015 contribuie cu 85,6% la formarea veniturii din vânzări însumând 74 343,8 mil lei, contribuția sectorului privat al IMM evoluează pozitiv în dinamică, înregistrând majorări din an în an, astfel în perioada anilor 2011 – 2015 s-a majorat cu 12 740 mil lei. Contribuția IMM cu forma de proprietate publică înregistrează o dinamică pozitivă majorându-și valoarea față de anul precedent cu + 356,6 mil lei, având un aport de 3,5 % la formarea veniturii total al IMM. În continuare ascensiune este și venitul din IMM cu proprietatea străină cu + 86,7 mil lei mai mult față de anul precedent constituind 5,8 % din total, această tendință de majorare se constată și asupra IMM cu proprietate mixtă cu participarea capitalului străin care în dinamica anilor 2011-2015 s-a majorat cu + 153,6 mil lei, cu o creștere față de anul 2014 de + 130,5 mil lei constituind 4,5 % din totalul veniturilor din vânzări. Însă asupra IMM cu proprietate mixtă publică și privată observăm o abatere de ordin negativ reducându-se venitul din vânzări

în anul 2015 față de 2014 cu – 63,1 mil lei. Ca concluzie putem afirmă că aportul întreprinderilor publice și mixte cu capital public la formarea venitului din vânzări este nesemnificativă. Situația dată se datorează implicării insuficiente a statului, lipsa corelării necesităților pieței, consumatorului, lipsa unui sistem de finanțare și stimularea a antreprenorilor.

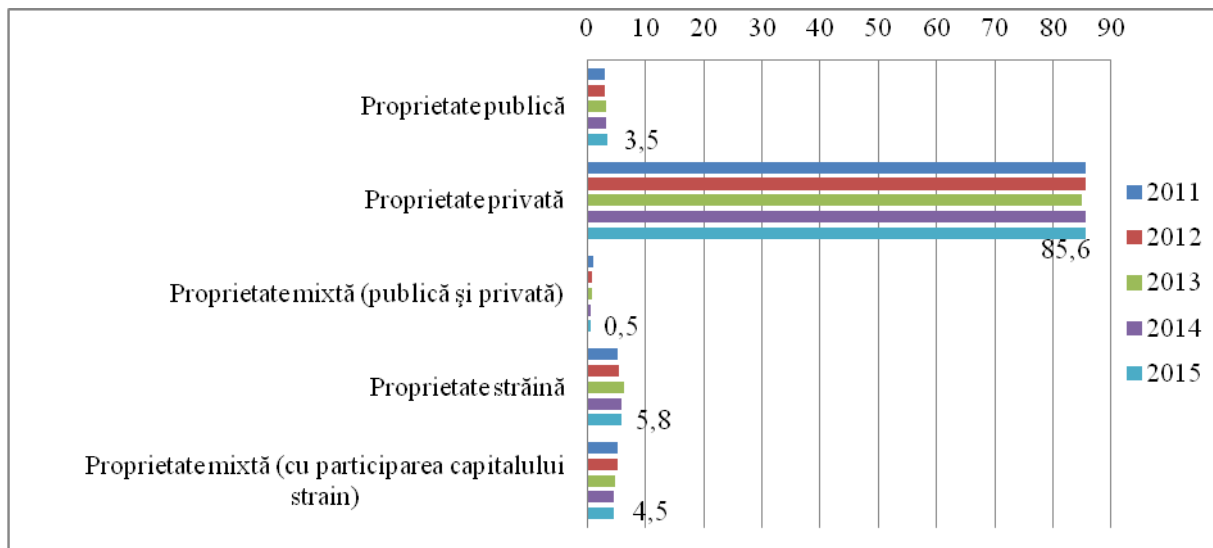

Diagrama 8. Ponderea venitului din vânzări în dinamică pe formele de proprietate a IMM

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [5]

Analizând rezultatul financiar al IMM în baza sumei profitului/pierderilor până la impozitare obținute în dinamica anilor 2011-2015 (*Diagrama 9*), în anul 2015 suma profitului constituie 3037,6 mil lei cu + 24,9 mil. lei mai mult față de anul precedent, în anul 2014 suma profitului până la impozitare fiind 3012,7 mil lei. Domeniile de activitate a IMM care înregistrează majorări a profitului până la impozitare față de anul precedent sunt: transport, depozitare și comunicații acumulând cu +357,1 mil lei mai mult față de anul precedent, în anul 2015 constituind 440,1 mil lei sau 14,5 % din valoarea totală a profiturilor, activitățile din domeniul comerțului cu ridicata și amănuntul și-au majorat suma profitului cu + 168,9 mil lei în anul 2015, IMM-urile ce desfășoară alte activități au acumulat un venit cu 618,1 mil lei mai mult față de anul precedent reprezentând 25,4 % din venitul de vânzări total. Se apreciază pozitiv micșorarea pierderilor din sectorul energiei electrice, gaze și apă cu 4,3 mil lei mai puțin față de anul precedent. În domeniul tranzacțiilor imobiliare în anul 2015 se înregistrează cele mai mari pierderi din totalul domeniilor, astfel în anul 2015 s-a redus suma profitului cu - 601 mil lei, pierderi constatăm și în sectorul agricol cu -359,2 mil lei mai puțin față de anul precedent, de asemenea și sectorul construcțiilor suferă pierderi în anul 2015 în valoare de - 104,4 mil lei.

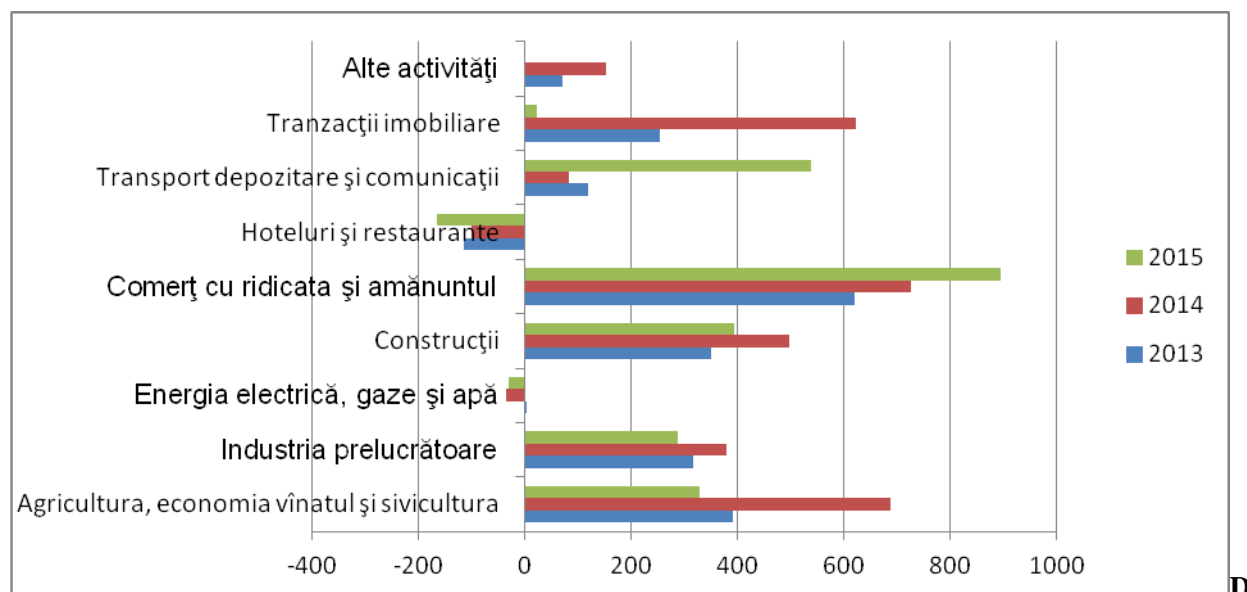

Diagrama 9. Suma profitului / pierderilor pînă la impozitare obținute de IMM în dinamica anilor 2011-2015 (mil. lei)

Sursa: elaborat de autor în bazatelor BNS [5]

Rezultatul financiar obținut de IMM-uri în decursul anilor 2011-2015 (*Diagrama 10*), constatăm că IMM-urile cu capital privat înregistrează ascensiuni, majorându-și suma profitului pînă la impozitare în anul 2015 cu +127,8 mil lei mai mult față de anul 2014, IMM cu proprietate publică de asemenea au o evoluție pozitivă majorându-și profitul față de anul 2014 cu + 193,4 mil lei, în anul 2015 profitul fiind de 158,6 mil lei, o abatere de ordin pozitiv înregistrează și întreprinderile cu capital mixt (public și privat) micșorându-și pierderile față de anul 2014 cu 43,5 mil lei în anul 2015. Un decalaj continuu înregistrează IMM cu proprietate străină avînd o pierdere de - 419,1 mil lei în anul 2015 cu -326,6 mil lei mai mult față de anul 2014, atît și întreprinderile mixte cu capital străin suferă pierderi în anul 2015 cu - 14 mil lei mai mult față de anul 2014.

Ca urmare a analizării indicatorilor ce caracterizează activitatea IMM-urilor din RM și a celor expuse mai sus putem afirma că rolul IMM-urilor în procesul de dezvoltare a economiei Republicii Moldova îl deducem din gradul de concentrare a acestora în numărul total de unități economice și veniturile ce rezultă din activitatea acestora. Prin urmare sectorul IMM în Republica Moldova este relativ bine poziționat din punct de vedere al ponderii în totalul de întreprinderi, constituind în dinamica anilor 2011-2015 circa 97% IMM-uri, respectiv în anul 2015, 90% din IMM-uri fiind cu capital privat, 1,8% cu capital public și doar 0,2 % din întreprinderi sunt cu capital privat și public, deci în activitatea de antreprenariat statul pe lînga obiectivele strategice stabilite de dezvoltare a acestui sector nu este prezent, nu sunt vizibile măsurile și pîrghiile efective de suport public și financiar. Rezultatul financiar din activitatea IMM-urilor nu este atît de semnificativ dacă raportăm la numărul de IMM, constituind 30,8% din venitul total înregistrat de întreprinderi, prin urmare un obstacol principal ce favorizează starea actuală a acestui sector este lipsă suportului financiar acordat de către stat în dezvoltarea întreprinderilor prin intermediul investițiilor, a inovațiilor, a implementării unor noi tehnologii, acest indicator ar înregistra valori ascendente în dinamică, un alt impediment constituie și faptul că antreprenorii indeplinesc funcția de distribuitor, fiind dominante întreprinderile ce practică activitățile de comerț cu ridicata și amănuntul, și nu de producere, IMM-urile se axează pe activități ce necesită investiții pe termen scurt, perioada de recuperare a investiției fiind mică, evitîndu-se investițiile pe termen lung, astfel piața R.M. este invadată de produse de import, acutizînd starea întreprinderilor mici și mijlocii de producere. Din punct de vedere al dispersării teritoriale a IMM-urilor constatăm existența discrepanțelor între zonele nord, centru și sud, în zona de centru fiind concentrate cele mai multe întreprinderi, fiind urmată de zona de nord, sud și respectiv UTA Găgăuzia, astfel în scopul înlăturării acestor dezechilibre este necesar de promovat și aplicat politici distincte de dezvoltare pentru fiecare zonă, asigurîndu-se alocarea eficientă a resurselor financiare, atragerea investițiilor, îmbunătățirea infrastructurii și promovarea parteneriatului public și privat avînd ca efect revitalizarea zonelor defavorizate, consolidarea

oportunităților instituționale, financiare și umane pentru dezvoltarea social economică a regiunilor, cât și prevenirea producerii de noi dezeghilibre. În Republica Moldova 55,1% de persoane din numărul total de salariați, activează în IMM-uri, în dinamica anilor 2011-2015 acest indicator este în ușoară scădere, din aceste persoane 78.6% activează în întreprinderi private, deci observăm tot un efect al absenței statului în crearea de locuri de muncă, dat fiind faptul că întreprinderile publice sau cu capital mixt (privat+public) sunt în minoritate față de întreprinderile private.

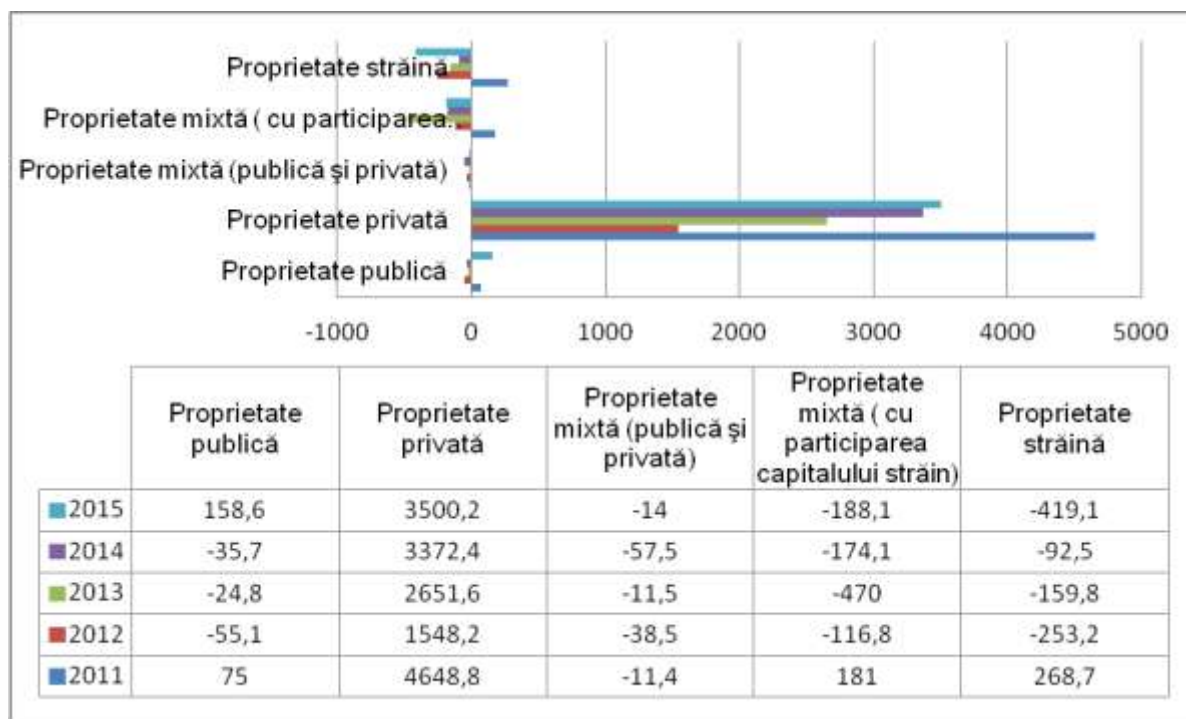

Diagrama 10. Suma profitului / pierderilor până la impozitare obținute de IMM după forma de proprietate în dinamica anilor 2011-2015 (mil. lei)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [5]

Economia RM necesită un proces continuu de reforme și politici orientate spre sectorul IMM, în pofida faptului că nu reprezintă principalul actor la formarea și acumularea veniturilor spre deosebire de mediul internațional de afaceri, situația actuală este generată de următorii factori :

- Instabilitate politică;
- Eficiență redusă a implementării bazei legislative;
- Dezechilibrul dezvoltării sectorului IMM-urilor în profil teritorial;
- Dialog și conlucrare ineficientă între întreprinzători și autoritățile publice;
- Capacitate financiară limitată a statului pentru susținerea IMM-urilor;
- Lipsa instrumentelor de susținere financiară a proiectelor inovaționale;
- Monopolizarea sectoarelor economiei naționale și concurența neloială;
- Infrastructură de suport în afaceri și a pieței de capital sub dezvoltate;
- Nivel scăzut al culturii antreprenoriale și al formării profesionale;
- Slaba cunoaștere a tehnicilor de export/acces pe piețe externe și cota redusă a IMM-urilor la export;
- Nivelul scăzut de competitivitate a IMM-urilor;

În scopul asigurării unui mediu propice dezvoltării sectorului IMM-urilor din Republica Moldova este necesar de adaptat și implememtat principalele politici și directive a UE, prin urmare în prin plan trebuie de setat ca prioritar dezvoltare a acestui sector. Crearea unui mediu sănătos de afaceri constă în diminuarea barierelor și sporirea accesului la mijloacele de finanțare, care este o problemă pentru întreprinderile mici, acestea confruntându-se cu numeroase riscuri în activitatea defășurată, sprijinirea IMM-urilor în promovarea competitivității și inovațiilor, acestea fiind o sursă principală de generare a procesului inovațional.

Înlăturarea barierelor de ordin birocratic, are avea efecte directe asupra diminuării timpului de lansare a întreprinderilor, prin urmare este necesar de simplificat și îmbunătățit legislația astfel încât să se reducă sarcinile administrative generale prin crearea unor structuri unice ce ar oferi un spectru larg de servicii, informații cheie pentru antreprenori la etapa de inițiere a afacerii. Prin urmare este necesar de adaptat instrumentele puterii publice la necesitățile IMM-urilor, încurajarea parteneriatului public și privat ar îmbunătăți accesul pe noi piețe, profitând de Acordul de liber schimb dintre RM și UE, stabilirea relațiilor de colaborare la nivel internațional, favorizând schimbul de experiență și progresul științifico-tehnic, prin implementarea de tehnologii inovatoare în procesul de producție.

Referințe:

1. <https://www.scribd.com/doc/295032637/Managementul-IMM-urilor-Suport-de-Curs-ID-xlsx>
2. http://www.utm.md/meridian/2010/MI_2_2010/2_Bocancea_L_Intreprinderile.pdf
3. http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.9.2.html
4. Legea Republicii Moldova Nr. 179, din 2107.2016 Cu privire la întreprinderile mici și mijlocii din 2107.2016 (<http://lex.justice.md/md/366638/>)
5. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova(<http://www.statistica.md/>)

Atelierul IV. ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI

OBTINEREA ȘI APLICAREA PREPARATULUI ENOXIL ÎN AGRICULTURĂ ȘI MEDICINĂ

Tudor LUPAȘCU, m. cor., prof., dr. hab.,

Lucian LUPAȘCU, dr.,

Nina ȚÎMBALIUC, dr.,

Oxana SPÎNU, cerc. științific,

Igor POVAR, prof., dr. hab.,

Institutul de Chimie al Academiei de Științe din Moldova

Abstract: *This paper is a review of the methods of obtaining the Enoxil preparation from the local raw material, enotannins. The chemical structure of the grape seeds tannins, the methods of extraction used in the isolation of the grape seeds tannins and the methods of proanthocyanidins fractionation have been described. The testing procedures of the antifungus and the antibacterial activity of the Enoxil compound have been presented and discussed.*

Dezvoltarea intensivă a industriei, în plan global, în ultimii 50 de ani ai sec. XX și primii ani ai sec. XXI a produs perturbări fără precedent în corelarea „ecosisteme – biosisteme” pe planeta noastră. Organismul uman zi de zi este ținta unor factori nocivi cum ar fi: agenți poluanți, stres, conservanți, fum de tutun, pesticide, raze X, radiații ultraviolete, ultrasunete, microunde, computere etc. Recent, Organizația Mondială a Sănătății a prezentat un studiu statistic prin care se pune în evidență corelația îngrijorătoare între gradul de dezvoltare industrială a societății și incidența maladiilor cardio-vasculare și canceroase, care sunt o consecință directă a complexului de fenomene reunite sub numele de „stres oxidativ”, definit ca o producție exagerată de radicali liberi oxigenați în organismul uman, însoțită de diminuarea agenților antioxidativi¹. O soluție posibilă de rezolvare a acestei probleme este folosirea antioxidantilor naturali, care neutralizează radicalii liberi și protejează celulele organismului uman².

Taninurile condensate, izolate din semințe de struguri (TSS), numite altfel proantocianidine, reprezintă o grupă de substanțe naturale cu structură polifenolică. Aceste substanțe posedă un spectru larg de activități biologice, prezența lor în alimentație fiind considerată ca o măsură preventivă în combaterea maladiilor severe, cum ar fi cancerul și ictusul cerebral³. Asimilarea benefică a taninurilor din struguri este legată de consumul moderat de vin. În același timp, semințele de struguri reprezintă deșeuri ale producției viticole și conțin, de asemenea, cantități semnificative de compuși polifenolici. Ținând cont de faptul că valorificarea produselor secundare ale industriei viticole prezintă o direcție de cercetare prioritară recunoscută de Guvernul Republicii Moldova, un șir de companii au inițiat programe de cercetare orientate spre elaborarea procedeele eficiente de extracție a proantocianidinelor din semințele de struguri.

Taninurile sunt niște compuși polihidroxilați cu structură aromatică care se identifică prin proprietatea de a forma complexe insolubile cu proteinele salivare. De aceea, prezența acestora în vin contribuie la proprietățile organoleptice, la culoarea și astringența acestuia^{4,5,6,7}. Totodată, derivații flavan-3-olului reprezintă antioxidanți importanți în celulele vii. De aceea, taninurile din semințe de struguri

¹ World Health Statistics 2016: Monitoring health for the SDGs. http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/2016/en/

² Björklund, G., & Chirumbolo, S. Role of oxidative stress and antioxidants in daily nutrition and human health. *Nutrition*, 2017, 33, 311-321.

³ Jordão, A. M., & Cosme, F. Characterization and Quantification of Proanthocyanidins in Grapes and Wines: A Review. *Advances in Chemistry Research*, 2017, 36, 1-40.

⁴ Vidal S., Cartalade D., Souquet J.M. et al. Changes in Proanthocyanidin Chain Length in Winelike Model Solutions. *J. Agric. Food Chem.*, 2002, 50, 2261-2266.

⁵ Jorgensen E.M., Marin A.B., Kennedy J.A. Analysis of the Oxidative Degradation of Proanthocyanidins under Basic Conditions. *J. Agric. Food Chem.*, 2004, 52, 2292-2296.

⁶ Gonzalez-Manzano S., Santos-Buelga C., Perez-Alonso J.J. et al. Characterization of the Mean Degree of Polymerization of Proanthocyanidins in Red Wines Using Liquid Chromatography-Mass Spectrometry (LC-MS). *J. Agric. Food Chem.*, 2006, 54, 4326-4332.

⁷ Peyrot des Gachons C., Kennedy J. A. Direct method for determining seed and skin proanthocyanidins extraction into red wine. *J. Agric. Food Chem.*, 2003, 51, 5877-5881.

prezintă interes datorită activității lor antioxidante. Acești compuși au un rol semnificativ în calitate de repelenți pentru protecția plantelor contra agenților patogeni și diverșilor dăunători¹. Sursele bibliografice demonstrează că taninurile manifesta o acțiune protectoare în cazul degradării oxidative a ADN-ului, precum și o acțiune benefică în inhibarea preventivă a carcinogenezei². De rând cu proprietățile lor antioxidative, proantocianidinele pot influența eliberarea oxidului de azot de către celulele endoteliale³. Posedând aceste mecanisme de acțiune, compușii polifenolici din produsele vinicole au fost prezentați în diferite publicații ca substanțe cu acțiune antibacteriană, antivirală, anticarcinogenică, antiinflamatorie, antialergică și vasodilatatorie. Ca rezultat, beneficiul potențial al enotaninurilor pentru sănătatea umană a fost recunoscut pe larg⁴.

În Republica Moldova, taninurile din semințe de struguri, *enotaninurile*, sunt produse în cantități industriale, ceea ce prezintă o bază reală, deosebit de rentabilă și avantajoasă pentru crearea noilor compuși cu activitate biologică înaltă. În calitate de materie primă pentru obținerea enotaninurilor au fost alese semințe de struguri de soiul Fragă neagră, întrucât cercetările anterioare, efectuate de specialiștii laboratorului Chimie Ecologică al Institutului de Chimie al AȘM au demonstrat că tocmai semințele acestui soi se remarcă prin conținut înalt de enotaninuri⁵. Extracția enotaninurilor din semințele de struguri s-a realizat cu ajutorul aparatului Soxhlet. În calitate de solvent a fost utilizată apa și alcoolul etilic de 96%. După cum s-a menționat, enotaninurile solubile în alcool etilic sunt insolubile în apă. Deci, enotaninurile insolubile în apă nu pot fi utilizate în scopuri practice în calitate de preparate antimicrobiene. În laboratorul Chimie Ecologică a fost elaborat un procedeu de solubilizare a enotaninurilor în apă. Procedeu de obținere a enotaninurilor hidrosolubile, este descris în invenția nr. MD 3125⁶. Produsul final, numit *Enoxil* prezintă un praf de culoare galbenă-brună, solubil în apă (30 g/100 ml), cu proprietăți caracteristice enotaninurilor. Ca rezultat al proceselor fizice și fizico-chimice peroxidul de hidrogen rupe lanțul polimeric al enotaninurilor, formând compuși noi, care conțin grupe funcționale carboxilice, peroxidice, alcoolice, fenolice, aldehydice, cetone și esterice, astfel obținându-se compuși organici solubili în apă cu gust astringent. Prezența grupelor carboxilice a fost demonstrată prin titrări bazice, iar a grupărilor polare acide, peroxidice, alcoolice, fenolice, aldehydice, cetone, esterice în enotaninurile solubile în apă, modificate – și prin spectroscopia IR. Soluția apoasă de enotaninuri de 2% are valoarea pH-ului cuprins între 2.1 – 2.4. Proprietățile antioxidative ale enotaninurilor și *Enoxil*-ului au fost stabilite prin metoda chemiluminescenței, oportună, în special, pentru structurile complexe (pulbere de compuși organici, soluții de compuși organici și anorganici). Activitatea antioxidantă (AA) se calculează din relația:

$$AA = (I_0 - I_p)/I_0 \times 100\%$$

în care I_0 reprezintă intensitatea chemiluminescenței (CL) a matorului în $t = 5s$, iar I_p – intensitatea CL a probei la $t = 5s$. Pentru fiecare probă s-au efectuat minimum 3 testări succesive. Rezultatele obținute sunt prezentate în Fig. 1.

¹ Daglia, M. Polyphenols as antimicrobial agents. *Current opinion in biotechnology*, 2012, 23(2), 174-181.

² Hadi, S. M., Bhat, S. H., Azmi, A. S., Hanif, S., Shamim, U., & Ullah, M. F. Oxidative breakage of cellular DNA by plant polyphenols: a putative mechanism for anticancer properties. In *Seminars in cancer biology* (Vol. 17, No. 5, 370-376), Academic Press., 2007.

³ Fitzpatrick D.F., Fleming R.C., Bing, B. et al. Isolation and Characterization of Endothelium-Dependent Vasorelaxing Compounds from Grape Seeds. *J. Agric. Food Chem.*, 2000, 48, 6384-6390

⁴ Santos-Buelga C., Scalbert A. Proanthocyanidins and Tannin-like Compounds – Nature, Occurrence, Dietary Intake and Effect on Nutrition and Health. *J. Sci. Food Agric.*, 2000, 80, 1094-1117.

⁵ Kulcițki V., Vlad P., Duca Gh., Lupashcu T. Investigation of Grape Seed Proanthocyanidins Achievements and Perspectives. *Chemistry Journal of Moldova*. 2007, 2(1), 36-50.

⁶ Lupașcu T., Lupașcu L. Procedeu de hidrosolubilizare a enotaninurilor. Brevet de invenție nr.3125, MD.

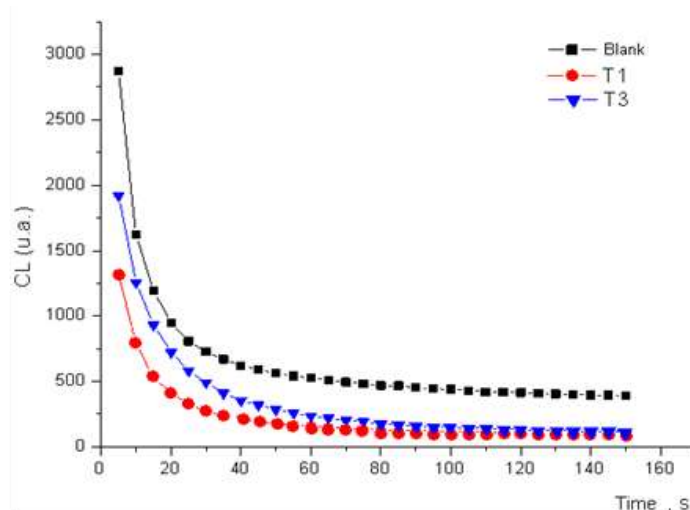

Fig. 1. Variația în timp a semnalului chemiluminescent al *Enoxil*-ului (T_1), enotaninurilor (T_3) și matorului (blank)

Analiza datelor prezentate în Fig.1. demonstrează că activitatea antioxidantă a *Enoxil*-ului este, semnificativ, mărită comparativ cu matorul și cu compusul de origine din care s-a obținut – enotanina. Datele chemiluminometrului au demonstrat că capacitatea antioxidantă a enotaninurilor alcătuiește 33,14%, iar a *Enoxil*-ului – 54,02%. Deci, *Enoxil*-ul are activitate antioxidantă cu 20,88% mai pronunțată în comparație cu enotaninurile inițiale. Creșterea activității antioxidative a *Enoxil*-ului în comparație cu enotaninurile se explică prin faptul că în procesul de hidrosolubilizare a enotaninurilor, în paralel cu multiplele procese de oxidare, are loc și procesul de depolimerizare a lanțului polimeric al proantocianidinelor. Ca urmare, dintr-o macromoleculă de enotaninuri se formează un număr mare de monomeri de catechine, epicatechine, etc.¹. Prezintă interes și studiul evoluției activității antioxidative a *Enoxil*-ului în funcție de concentrația acestuia. Datele prezentate în Tabelul 1 relevă că în intervalul de concentrații $1.0 \cdot 10^{-7} - 2.5 \cdot 10^{-1}$ g/L de *Enoxil* activitatea antioxidantă a diminuat paralel cu descreșterea concentrației, indicele cercetat fiind aproape constant (31.28 – 32.16) în intervalul $10^{-3} - 10^{-7}$ g/L. Astfel, activitatea antioxidantă a preparatului elaborat este destul de mare chiar și la diluții avansate. La concentrații mai mari de 0.6% soluțiile de *Enoxil* captează practic toți radicalii liberi și poate fi recomandat pentru testări clinice în scopul protecției organismului uman împotriva radicalilor liberi.

Tabelul 1.1

Activitatea antioxidantă a diferitelor concentrații de *Enoxil*

Concentrație (g/L)	Activitate antioxidantă, %
$2.5 \cdot 10^{-1}$	59.75
$1.0 \cdot 10^{-2}$	36.20
$1.0 \cdot 10^{-3}$	32.16
$1.0 \cdot 10^{-5}$	31.28
$1.0 \cdot 10^{-7}$	31.63

Evaluarea acțiunii antibacteriene a preparatului *Enoxil* - 5% față de diverse tulpini de microorganisme a fost efectuat în laboratorul de biochimie al USMF „N. Testemițeanu”. În rezultatul

¹ Duca G., Lupașcu T., Vlad P., Kulcički V., & Nastas R. Studies on the water solubilization processes of oenotannins and their physico-chemical properties. Chemistry Journal of Moldova, 2006, 1, 74-79.

acestui studiu a fost demonstrată eficacitatea preparatului testat. Pe lângă activitatea antibacteriană moderată, soluția apoasă de *Enoxil* mai posedă și o serie de alte avantaje^{1,2}:

- lipsa de agresivitate a substanței *Enoxil* - 5% utilizate;
- este neutră pe țesuturile sănătoase și prin producerea peliculei (cruste) de coagulare, nu se absoarbe, deci nu este toxică;
- tratamentul este necostisitor;
- poate fi utilizată în orice condiții, inclusiv în cele de ambulatoriu.

În baza substanței biologic active *Enoxil* au fost obținute preparate medicamentoase produse la SA „Farmaco”, care au fost testate în 4 clinici republicane din mun. Chișinău³.

La Institutul de Genetică și Fiziologie a plantelor al AȘM a fost realizată testarea *in vitro* a capacității fungitoxice a preparatului *Enoxil* pentru un șir de agenți patogeni ai putregaiului de rădăcină și testarea în condiții de laborator și de câmp în combaterea maladiilor de bază, întâlnite la sfecla de zahăr în condițiile noastre. Testarea compusului în condiții *in vitro*, a demonstrat acțiunea lui fungitoxică pentru ciupercile *F.oxysporum*, *F.solani* și *P.debarianum*⁴. Rezultatele au servit ca bază pentru cercetările ulterioare cu privire la capacitatea protectivă a preparatului pentru plante, în cazul atacului patogenilor. În cadrul experiențelor de laborator și de câmp (pe parcele mici) s-a constatat că tratarea semințelor de sfeclă cu *Enoxil*, aplicat în soluții apoase sau prin utilizarea amidonului în calitate de formator de peliculă, conduce la sporirea rezistenței plantelor, însușire manifestată prin stimularea creșterii plantelor, diminuării frecvenței și gradului de atac al putregaiului de rădăcină. În cazul testărilor de câmp timp de 3 ani, pe parcele mari, s-a stabilit că tratarea semințelor cu soluții apoase de *Enoxil* a condus la obținerea unui șir de indici valoroși pentru această cultură: diminuarea gradului de atac al plantelor de către putregaiul de rădăcină și făinare, mărirea masei vegetale a plantulelor, recoltei de rizocarpi și zahăr, precum și conținutului de zahăr. De menționat că aceste efecte ale preparatului depind într-o oarecare măsură, de condițiile de an și factorul genotipic. Totuși, tratarea semințelor cu soluție de *Enoxil* de 0.1% asigură îmbunătățirea însușirilor menționate, adică a rezistenței la patogeni, recoltei și calității sfeclei pentru zahăr⁵.

A fost testată capacitatea *Enoxil*-ului de a proteja plantele de soia de putregaiul de rădăcină produs de *F.oxysporum*. S-a constatat că tratarea (acoperirea) semințelor de soia cu *Enoxil* (0.06%) a condus la mărirea semnificativă a capacității de germinație a semințelor în raport cu martorul cu 10.0 și 13.4%, respectiv, la soiurile *Bălți 82* și *Bucuria*. Concentrația de 0.12% de *Enoxil* a avut acțiune favorabilă pentru soiul *Bucuria*, contribuind la sporirea germinației acestuia cu 10.3%. Totodată, *Enoxil*-

¹ Taran A., Cerlat S., Nicoara A. Aplicarea soluției Enoxil în tratamentul pacienților cu leziuni termice tegumentare. *Anale Științifice ale USMF "Nicolae Testemițanu"*. Ed. a 8-a, 2012, 194-198.

² Gonciar V., Cerlat S. Particularitățile farmacologice ale Enoxilului. În: *Enoxil – preparat ecologic pentru sănătatea omului*. Coordonatori: Lupașcu T., Duca Gh., Gonciar V. Chișinău, Tipografia AȘM, 2012, 85-132. (Monografii colective)

³ Gonciar V.; Cerlat S.; Lupașcu T. Remediū regeneratōr pentru tratamentul plāgilor și combustiilor. Brevet de invenție. MD 3988 B1.

⁴ Lupașcu L., Sașco E., Lupașcu T. et al. Compus ce posedă activitate fungitoxică pentru ciupercă Fusarium oxysporum. Brevet de invenție MD, nr.3113, 2006.

⁵ Lupașcu G., Sașco E., Kastner B. et al. Putregaiul de rădăcină la sfecla de zahăr în condițiile Moldovei. Oportunități metodologice de cercetare a rezistenței. *Buletinul A.Ș.M. Seria Științe Biologice, Chimice și Agricole*, 2004, 2(293), 48-53.

ul 0.06% a produs sporirea biomasei plantulelor cu 15.8 și 9.7% respectiv, la soiurile *Bălți 82* și *Bucuria*, iar în concentrația 0.12% – cu 9.8% doar la soiul *Bălți 82*¹.

Preparatul *Enoxil* a fost testat în vederea prevenirii și combaterii putregaiului cenușiu, maladie frecventă la vița de vie, produsă de ciuperca imperfectă *Botrytis cinerea* Pers de cercetătorii secției Imunologie și Protecție a Institutului Național al Viței de Vie (INVV). Studiul cu privire la potențialul protector al preparatului *Enoxil* în combaterea putregaiului cenușiu al strugurilor viței de vie a condus la următoarele concluzii: preparatul *Enoxil* manifestă o acțiune fungitoxică pentru patogenul *B. cinerea* la vița de vie, în special, în concentrația 0.2%, în cazul căreia intensitatea atacului bolii a fost puternic diminuată (de 2 ori), în comparație cu martorul netratat. *Enoxil*-ul poate fi aplicat în combaterea putregaiului cenușiu la soiurile tolerante pentru *B.cinerea*, procedeul de protecție fiind nepoluant și prezentând o alternativă metodei chimice în scopul obținerii producției viti-vinicole ecologic pure sau o alternativă cu produsele chimice la aplicarea defolierii parțiale a tufelor².

Cercetările au demonstrat că noul preparat - *Enoxil* - nu este toxic și are proprietăți antifungice și antibacteriene foarte pronunțate. În baza preparatului *Enoxil* au fost obținute și brevetate noi produse farmaceutice și preparate pentru agricultură.

АКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА КИНЕТИКУ ПРОЦЕССА, КОТОРЫХ СЛЕДУЕТ УЧЕСТЬ ПРИ ИЗУЧЕНИИ АДСОРБЦИИ ВЕЩЕСТВ ИЗ ИХ РАСТВОРОВ

Алексей МАФТУЛЯК,
Нина ЦЫМБАЛЮК,

Институт химии Академии Наук, Республика Молдова, Кишинэу
e-mail: amaft@mail.md

Summary: In the paper the methods of studying of the adsorption of substances from their solutions on different adsorbents has been analyzed. It was observed dissimilar conditions for such important operations as mixing and separating the components of the adsorbition system, which could lead to methodological errors. We propose to unify the conditions for performing these operations in order to avoid experimental errors.

При изучении адсорбции растворенных веществ из их растворов используются общепринятые операции, осуществленные в определенной последовательности. Но стоит, однако ознакомиться с условиями перемешивания и/или разделения компонентов адсорбционной системы, осуществляемыми различными авторами для одних и тех же веществ, в исследовательском процессе, как сразу бросается в глаза неодинаковость условий экспериментов и полученных результатов – величин самой адсорбции. Если же еще учесть, что проблемами адсорбции занимаются специалисты различных областей науки – химики, физики, экологи, биологи и медики, то выводы, относительно методологии, в этом случае, могут быть однозначными. О том, что на результаты опытов влияют различные факторы, известно давно³, но что на некоторых из них, в силу сложившихся традиций, не обращают внимание.

Анализ литературы, касающейся этого вопроса (Таблица 1), показал, что процесс перемешивания осуществляют при скоростях вращения лопастей мешалок от 120 до 800 оборотов в минуту, в течении времени от 15 минут до 48 часов и даже 10-30 дней (с паузами). Какие условия соблюдаются при перемешивании в шуттель-аппаратах (шейкерах), вообще, редко кто указывает.

Та же ситуация наблюдается и при отделении отработанного адсорбента центрифугированием. Процесс центрифугирования осуществляют при скоростях вращения ротора от 3 до 15 тысяч оборотов в минуту, в течении времени от 2-3 до 30 минут. Как все это сказывается на результат эксперимента можно лишь догадываться. Имея такие различные данные,

¹ Lupașcu G., Sașco E., Lupașcu T. et al. Procedeul de protecție a genotipurilor de soia de fuzarioza radiculară. Brevet de invenție MD, nr.3549, 2008.

² Lupascu T., Duca Gh., Lupascu G. *Enoxilul – preparat ecologic pentru protecția plantelor*. Tipografia AȘM, 2010, 136 p.

³ Кердиваренко М.А. Молдавские природные адсорбенты и технология их применения. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1975, - 191 С.

трудно создать единую картину процесса адсорбции, поэтому мы были вынуждены попробовать в этом разобраться.

Целью данной работы было выявление степени влияния условий перемешивания адсорбционной системы, а также центрифугирования на величину удельной адсорбции веществ из их растворов при соблюдении одинаковости других факторов – температуры, дисперсности, количественного соотношения фаз системы. В экспериментах, в качестве адсорбата был использован краситель Конго красный, в качестве адсорбента – активированный мезопористый уголь, полученный из скорлупы грецких орех в лаборатории Экологическая химия, Института Химии Академии Наук РМ. Адсорбцию проводили в закрытых стеклянных колбах при их встряхивании при определенных амплитудах и частотах колебаний платформы прибора Water bath shaker type 357 польского производства.

Таблица 1

Операции, выполняемые при изучении процесса адсорбции из растворов, их интенсивность и продолжительность

Операция	Интенсивность	Продолжительность	Ссылка
Перемешивание	**	10-30 дней периодическое	1
Центрифугирование	**	встряхивание	
Центрифугирование*	3000 вр/мин	15 мин	2
Перемешивание	120 вр/мин	48 часа	3
Центрифугирование	14000 вр/мин	**	
Центрифугирование*	4500 вр/мин	10 мин	4
Перемешивание*	400...800 вр/мин	**	5
Перемешивание*	160 осц/мин	24 часа	6
Перемешивание	**	12 часа	7
Центрифугирование	3000 вр/мин	3 мин	
Перемешивание	150 вр/мин	24 часа	8
Центрифугирование	3000 вр/мин	30 мин	
Перемешивание	**	15 мин	9
Пауза	-	30 мин	
Центрифугирование	**	2-3 мин	

Примечание: информация о какой-то другой операции (*) или её интенсивности и продолжительности (**) отсутствует

Влияние условий центрифугирования на адсорбцию красителя изучали на немецкой центрифуге T52.1. Измерения исходных и равновесных концентраций, в процессе изучения адсорбции, осуществляли на спектрофотометре Janway 6505, кювета 1 см, с регистрацией спектра пропускания на компьютере. Максимум поглощения излучения фиксировалась при 505 нм, что и

¹ Хохлова Е., Тхи Хиен Ле. Адсорбция красителей на активных углях и графитированной термической саже. – *Вестник Московского университета*, серия 2, химия, 2007, №3, с. 157 – 160.

² Мартынов А., Сергиенко В., Соломенников А. и др. Оценка насыщения образцов энтеросорбентов химическими связями и их поглотительные свойства. *Эфферентная терапия*, 2006, т. 12, №1, с. 13 - 18.

³ Coelho Cláudia, Oliveira Ana Sofia, Pereira M.F. et al. The influence of activated carbon surface properties on the adsorption of the herbicide molinate and the bio-regeneration of the adsorbent. – www.aseanenvironment.info/.../41014129.pdf.

⁴ Wang Li., Wang, AiQin. Adsorption characteristics of Congo Red onto the chitosan/montmorillonite nanocomposite. doi: 10.1016/j.jhazmat.2007.01.1457.

⁵ Vasanth Kumar K., Porkodi K., Rondon A. et al. Neural network modeling and simulation of the solid/liquid activated carbon. *Ind. Eng. Chem. Res.*, 2008, v.47, p.486 - 490.

⁶ Hartmann M., Vinu A., Chandrasekar G. Adsorption of vitamin E on the mesoporous carbon molecular sieves. *Chem. Mater.*, 2005, v.17, p. 829 - 833.

⁷ Vasconcelos H., Verruch Jr. C., Vasconcelos M. Adsorption of methylen blue dye by pistachio shells. www.ramiran.net/ramiran2010/docs/Ramiran2010_0144_final.pdf.

⁸ Chatterjee S., Lee Dae S., Lee Min W. et al. Enhanced adsorption of congo red from aqueous solutions by chitosan hydrogel beads impregnated with cetyl trimethyl ammonium bromide. *Bioresource Technology*, 2009, v.100, p. 2803 - 2809.

⁹ Isac V., Onu A., Tudoreanu C., Nemțoi Gh. Adsorbția coloranților din soluții apoase pe suprafața cărbunilor activi. În: *Chimie fizică. Lucrări practice*. Chișinău: Știința, 1995, p. 601- 602.

было использовано при определении концентраций красителя в растворах. Величину удельной адсорбции красителя находили по разнице концентраций до и после адсорбционного процесса, отнесенной к объему раствора и единице массы адсорбента.

Исследование адсорбции проводили в статических условиях (без встряхивания), а также при встряхивании с различной интенсивностью (100, 150 и 250 колебаний/мин), продолжительностью от часа до 24 часов и дальше, до 264 часов, когда величина адсорбции в статических условиях достигает максимальное значение (насыщение, 85 мкмоль/г).

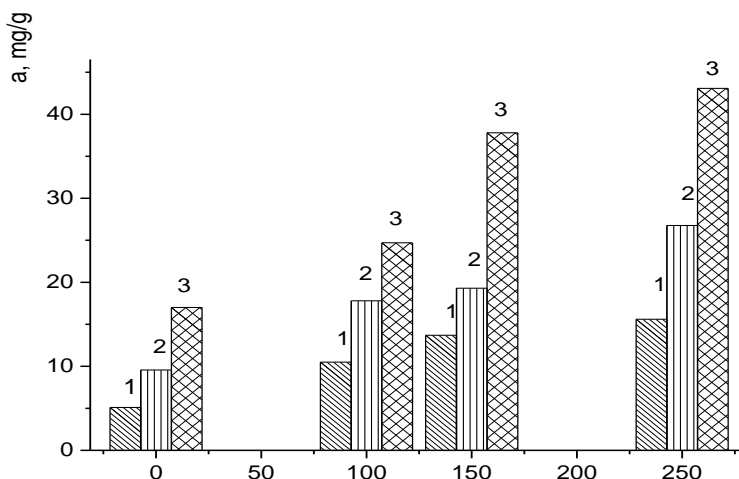

Рис. 1. Величина удельной адсорбции красителя Конго красный с исходными концентрациями 50, 100 и 200 мг/л, (соответственно, 1, 2, и 3) на активном угле CAN-8 в зависимости от интенсивности встряхивания

Оказалось, что адсорбция зависит как от интенсивности (рис. 1), так и от длительности встряхивания проб (рис. 2), причем на начальных стадиях процесса эта зависимость выражена сильнее, чем на конечных. Встряхивание в течение 60 минут (150 колебаний/мин) увеличило адсорбцию в 10 раз по отношению к таковой в статических условиях (рис. 3). После 24 часов адсорбция достигает 18 мкмоль/г в статических условиях и, соответственно, 25; 38; 50 мкмоль/г - при встряхивании (100; 150 и 250 колебаний/мин).

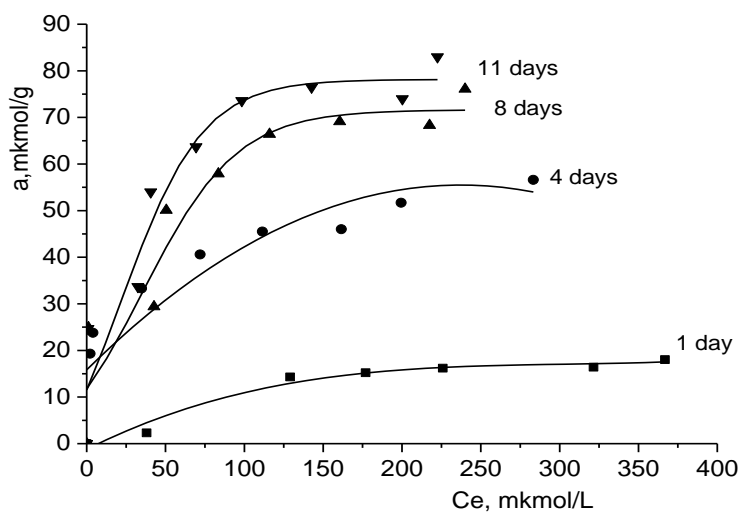

Рис. 2. Изотермы адсорбции красителя Конго красный на активированном угле CAN-8 в статических условиях, измеряемые последовательно через определённые промежутки времени (сутки)

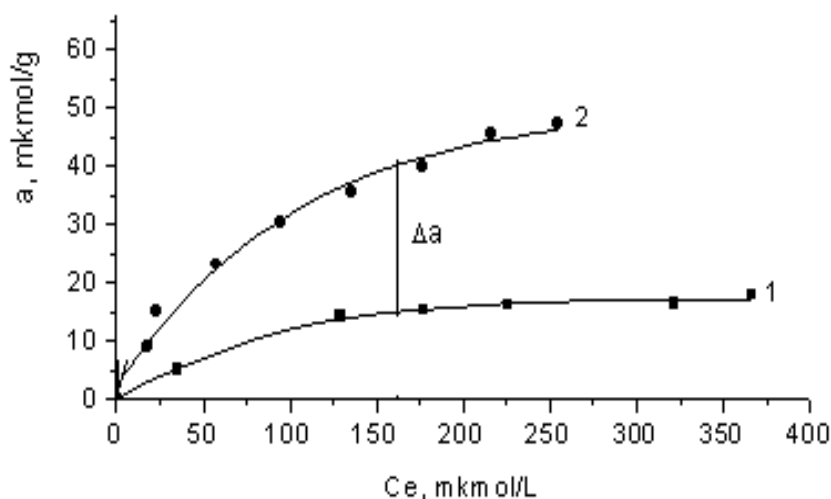

Рис. 3. Изотермы адсорбции красителя Конго красный на активированном угле CAN-8 в статических условиях (1) и при встряхивании (2) при 150 колебаний/минуту

Разница в адсорбции (отрезок Δa) характеризует вклад встряхивания в процесс адсорбции красителя.

Весьма интересны результаты исследований, касающихся влияния на адсорбцию центрифугирования, так как в этом случае включается и действие центробежной силы. Осуществление адсорбции в центробежном поле, сокращает длительность процесса насыщения адсорбента до считанных часов¹². Но этот факт заслуживает отдельного рассмотрения. Ниже мы лишь представим наиболее общие выводы, полученные в результате экспериментов.

Выводы:

1. Величина адсорбции зависит от режимов перемешивания и разделения компонентов адсорбционной системы.

2. Для того, чтобы могли сравнить данные по адсорбции, необходимо провести опыты в специальной моделированной мешалке, а в качестве характеристики процесса применить, например, критерий (или число) Рейнольдса, применяемого в³. Можно найти и что-то другое, главное, чтобы оно точно описывало состояние системы.

3. Осуществление адсорбции в центробежном поле, значительно сокращает длительность процесса насыщения адсорбента.

APLICAREA TERMODINAMICII PENTRU STUDIUL ECHILIBRELOR CHIMICE COMPLEXE ÎN SISTEME ETEROGENE MULTICOMPONENTE

Igor POVAR, dr. hab.,
Oxana SPÎNU, cercetător științific,
Institutul de Chimie al Academiei de Științe din Moldova

Abstract: The authors show a new thermodynamic approach for studying chemical equilibria under real conditions, taking into account the complex formation reactions in multicomponent heterogeneous systems. Its quintessence consists in the thermodynamic analysis of the conditions of various processes on the basis of their total thermodynamic characteristics. In the case of taking place of reactions of complex formation in heterogeneous multicomponent systems, the total change of Gibbs

¹ Maftuleac A., Țimbaliuc N. Procedeele de agitare și centrifugare – posibile surse de erori metodologice în studiul adsorbției substanțelor din soluții. Studia Universitatis Moldaviae, 2013, Nr. 6(61), P. 172-175.

² Maftuleac A., Țimbaliuc N. Centrifugation – an effective method for intensifying adsorption process in water treatment. Abstract Book. The 6th International Conference, Ecological and Environmental Chemistry. March 2017, Chisinau, Moldova, P.120.

³ Кердиваренко М.А. Молдавские природные адсорбенты и технология их применения. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1975, - 191 С.

energy cannot be presented as a sum of contributions of several separate reactions. An original method for the determination of enthalpies of reactions on the basis of temperature coefficients of the indexes of the metal ion equilibrium concentration, determined experimentally, has been developed. The authors have been introduced a number of new thermodynamic characteristics for the complex formation and precipitation-dissolving reactions as the degree of formation of polynuclear complexes, the stability coefficient of system components, the degree of transformation of one phase to another etc. Novel methods for determining such quantities as the solubility and solubility product, along with the stability constant of chemical compounds of the arbitrary composition in the heterogeneous multicomponent systems are also described.

Între toate științele chimice contemporane există legături indisolubile, profunde, descrise printr-un complex de metode comune de cercetare: de structură, termodinamice și cinetice. Aplicarea doar a unei singure metode nu poate furniza o imagine completă a procesului. Numai o abordare complexă permite o explicare corectă a proprietăților, fenomenelor observate și realizarea unui pronostic științific. Metodele termodinamicii posedă o importanță fundamentală pentru cercetarea proceselor chimice în chimia anorganică, chimia compușilor coordinațivi în soluții, și domeniul aplicării teoretice și experimentale a acestora continuă să se extindă^{1,2,3,4,5}. Studiarea termodinamicii a permis elaborarea unor noi tehnologii de obținere a multor compuși chimici, dar și a metodelor de utilizare a deșeurilor industriale. În ultimii ani termodinamica chimică s-a dezvoltat foarte rapid. Drept dovada servesc programele vaste ale conferințelor internaționale pe calorimetrie și termodinamică chimică, organizate regulat, apariția unor noi monografii^{6,7}, manuale^{8,9} și îndreptare termodinamice fundamentale^{10,11,12}. Totodată, un șir de probleme ale termodinamicii soluțiilor de electroliți și termodinamicii multor procese chimice importante, cum sunt reacțiile de formare a complexelor în soluții apoase și procesele de precipitare-dizolvare a compușilor puțin solubili, însoțite de diverse reacții secundare, sunt studiate insuficient sau se rezolvă preponderent pe căi empirice. Termodinamica chimică nu doar a elaborat un șir de metode de calcul al echilibrului chimice, care permit să fie examinate la scara unor măsurători reale, însă a și acumulat un număr mare de mărimi sigure ale caracteristicilor termodinamice pentru diferiți compuși chimici, cu ajutorul cărora pot fi îndeplinite calcule pentru cazuri concrete, în condiții reale^{13,14,15}.

Utilizarea calculului termodinamic al echilibrului chimic furnizează chimistului o informație suplimentară, extrem de importantă și în mod esențial reduce acea incertitudine în cunoașterea sistemelor complexe, care nu poate fi realizată cu alte metode de cercetare. Deși această metodă, în comparație cu experimentul nemijlocit, frecvent se numește „*de calcul*”, la baza acesteia stau datele experimentale și, prin urmare, exactitatea rezultatului obținut depinde de exactitatea datelor experimentale inițiale (tabelare) și a utilizării lor corecte. Posibilitățile analizei termodinamice s-au extins brusc odată cu crearea unor noi algoritme și programe, care permit calculul computerizat al echilibrului în sisteme multicomponente din starea inițială neechilibrată¹⁶.

Luând în calcul cele expuse mai sus, reiese necesitatea elaborării unei abordări termodinamice noi pentru cercetarea echilibrului chimic complex în sistemele eterogene multicomponente, care ar permite

¹ Крестов Г.А. Термодинамика ионных процессов в растворе. Л.: Химия, 1984, 272 с.

² Гиббс Дж.В. Термодинамика. Статистическая механика. М.: Наука, 1982, 584 с.

³ Алексеев А.А., Кулинич О.В., Рамзаева Л.П., Юзвяк С. Термодинамический анализ химических реакций в технологии неорганических веществ: Учебное пособие. СПб: СЗТУ, 2003, 135 с.

⁴ Киселев Ю.М., Добрынина Н.А. Химия координационных соединений. М.: "Академия", 2007, 352 с.

⁵ Gary L. M., Tarr D.A. Inorganic chemistry. Pearson Education, 2004, 706 p.

⁶ Gyftopoulos E.P., Beretta G.P. Thermodynamics: Foundations and Applications. Courier Corporation, 2012, 800 p.

⁷ Шмидт Ф.К. Методы оптимизации в химической термодинамике и кинетике. Иркутск: Иркутский университет. 2005, 214 с.

⁸ Булах А.Г., Кривовичев В.Г., Золотарев А.А. Формулы минералов. Термодинамический анализ в минералогии и геохимии: практическое руководство и справочник. Изд-во С.-Петербургского университета, 1995, 259 с.

⁹ Engel Th., Reid Ph. Student's Solutions Manual for Thermodynamics, Statistical Thermodynamics, and Kinetics. Pearson Benjamin Cummings, 2006, 70 p.

¹⁰ Flick E.W. Industrial solvent handbook. William Andrew Publishing, 5 ed., 1998, 994 p.

¹¹ Симановой С.А. Новый справочник химика и технолога. Т. 7. Химическое равновесие. Свойства растворов. С-Пб.: АНО НПО Профессионал, 2004, 998 с.

¹² David R.Lide. CRC Handbook of Chemistry and Physics. 85 ed. CRC Press, 2004, 2712 p.

¹³ Kent J.A. Handbook of Industrial Chemistry and Biotechnology: Vol. 1, Springer, 2013, 1576 p.

¹⁴ Sharma D. A Handbook Of Chemical Thermodynamics. Mittal Publications, 2005, 227 p.

¹⁵ Zemaitis J.F. Jr., Clark D.M., Rafal M., Scrivner N.C. Handbook of Aqueous Electrolyte Thermodynamics: Theory & Application. John Wiley & Sons, 2010, 878 p.

¹⁶ Чудненко К.В. Термодинамическое моделирование в геохимии: теория, алгоритмы, программное обеспечение, приложения. Новосибирск: Академическое издательство «Гео». 2010, 287 с.

calculul caracteristicilor termodinamice totale ale reacțiilor cu participarea fazelor solide, conjugate cu procesele secundare în condițiile, diferite de cele standard, în scopul aplicării acestora asupra unui șir de sisteme importante din punctul de vedere aplicativ. Astfel, în lucrările^{1,2,3,4} a fost elaborată o nouă abordare termodinamică de cercetare a echilibrilor chimice complexe, ținându-se cont de reacțiile de complexare în sisteme eterogene multicomponente în condiții reale. Procesele complexe conjugate în sistemele studiate au fost descrise cu ajutorul ecuației generalizate de interacțiune, care ține cont de diversitatea echilibrilor posibile ce pot decurge simultan în sistemul eterogen în domenii largi de variație a concentrațiilor componentelor și pH-ul mediului. În calitate de coeficienți stoichiometrici în ecuația generalizată figurează fracțiile molare parțiale ale speciilor respective. O particularitate specifică a acestor ecuații constă în faptul că coeficienții stoichiometrici ai acestora sunt funcții de temperatură și compoziția sistemului.

Termodinamica echilibrilor chimice cercetate depășește cadrul termodinamicii clasice. Aceasta se manifestă prin faptul, că funcțiile termodinamice totale nu întotdeauna pot fi reprezentate sub formă de sume simple aditive. Pentru prima dată a fost trasă o concluzie netrivială, că în cazul decurgerii în sistemul eterogen multicomponent a reacțiilor de complexare, variația energiei Gibbs totală (ΔG_r^{tot}) nu poate fi prezentată ca o sumă a contribuțiilor unor reacții aparte⁵. În expresia ΔG_r^{tot} apare un coeficient, care prezintă o mărime, analogică gradului de complexare⁶. Este descrisă o metodă originală de determinare a căldurilor reacțiilor în baza coeficienților de temperatură ai indicelui concentrației de echilibru a ionului metalic, determinați pe cale experimentală. Au fost introduse un șir de noi caracteristici termodinamice ale reacțiilor de complexare și precipitare-dizolvare: gradul de formare a complecșilor polinucleari, coeficientul de stabilitate al componentelor sistemului, gradul de transformare a unei faze în alta etc⁷. Ecuațiile deduse ale dependenței gradului de precipitare al compusului puțin solubil și componentelor sale de un șir de parametri termodinamici ai sistemului permit pronosticul plenitudinii de precipitare. S-a stabilit corelarea între caracteristicile termodinamice totale și datele experimentale, obținute prin metodele concentrațiilor reziduale și solubilității⁸. Relațiile deduse permit în mod cantitativ studiul dependenței de temperatură a gradului de precipitare a componentei precipitatului sărurilor și hidroxizilor puțin solubili. S-a arătat posibilitatea utilizării relațiilor obținute pentru determinarea variației totale a entalpiei proceselor eterogene. S-a dedus ecuația de calcul al pH-ului stabilității termodinamice maxime (solubilității minime) a precipitatului de natură diferită și compoziție arbitrară în condițiile formării complecșilor polinucleari în soluție⁹. S-a propus o metodă originală de calcul al pH-ului soluției saturate care corespunde unei anumite valori a gradului de precipitare a hidroxidului sau sării de compoziție arbitrară în funcție de compoziția amestecului. A fost introdusă noțiunea de grad de transformare reciprocă a două precipitate. Au fost obținute ecuațiile de calcul aproximativ al pH-ului de coexistență a două precipitate de natură diferită în funcție de gradul de transformare reciprocă al acestora¹⁰.

Pentru prima dată au fost expuse principiile cantitative de bază ale teoriei acțiunii de tamponare a sistemelor eterogene care conțin în calitate de faze solide hidroxizi, acizi și săruri puțin solubile^{11,12}. S-a

¹ Povar I. & Spinu O. The role of hydroxy aluminium sulfate minerals in controlling Al³⁺ concentration and speciation in acidic soils. Central European Journal of Chemistry, 2014, 12(8), 877-885. DOI: 10.2478/s11532-014-0540-4

² Povar I., Rusu V. Buffer capacity of heterogeneous chemical equilibria in natural waters. Canadian Journal of Chemistry, 2012, 90(4), 395-402. DOI: 10.1139/v2012-008

³ Povar I., Spinu O. Buffer properties of soil minerals. Part 1. Theoretical aspects. Chemistry Journal of Moldova, 2013, 8 (2), 67-72.

⁴ Povar I., Spinu O. Termodinamica echilibrilor chimice complexe în sistemele eterogene multicomponente. Tipografia AȘM, Chișinău, 2014, 452 p.

⁵ Фиштик И.Ф., Повар И.Г. Учет побочных реакций при расчете термодинамических функций процесса образования-растворения осадков солей. Журн. общей химии, 1987, Т. 57, № 1, с. 31-38.

⁶ Фиштик И.Ф., Повар И.Г. Расчет степени комплексообразования в линейном приближении. Коорд. Химия, 1991, Т. 38, № 1, с. 17-20.

⁷ Повар И.Г. О производной функции образования по равновесной концентрации лиганда в двухкомпонентных системах в случае полиядерного комплексообразования. Журн. неорганической химии, 1993, Т. 38, № 11, с. 1902-1906.

⁸ Povar I.G. Referitor la calculul produsului de solubilitate al compușilor puțin solubili din datele experimentale a metodei concentrațiilor reziduale. Conf. Științifico-didactică anuală. Rezultatele comun., Chișinău, 18-20 martie 1997, p. 37-38.

⁹ Фиштик И.Ф., Повар И.Г. Полиядерные комплексы и температурная зависимость вторичных концентрационных функций реакций комплексообразования. Журн. Неорганической химии, 1990, Т. 35, № 1, с. 108-113.

¹⁰ Povar I., Țîmbaliuc N., Cazac T., Shepel D., Spinu O., Chiriac L. To the equilibrium model choice in heterogeneous aqueous systems. 1. Theoretical basis in the case of two coexisting solid phases. Chemistry Journal of Moldova, 2011, 6(1), 57-61.

¹¹ Fishtik I., Povar I. Buffer Capacity in Multiple Chemical Reaction Systems Involving Solid Phases. Canadian Journal of Chemistry, 2006, 84, 1036 - 1044. DOI: 10.1139/v06-127

¹² Povar, I., & Spinu, O. Acid-Base Buffer Properties of Heterogeneous Multicomponent Extraction Systems. Solvent Extraction and Ion Exchange, 2015, 33(2), 196-209. DOI: 10.1080/07366299.2014.951284

stabilită că capacitatea de tamponare crește odată cu mărirea concentrațiilor reziduale ale componentelor precipitatului în soluție. Se arată că totalitatea proprietăților la dizolvarea completă a precipitatului, inclusiv diferența energiilor Gibbs și micșorarea bruscă a capacității de tamponare, sunt caracterizate de tranziția de fază de ordinul unu. S-a introdus noțiunea de „coeficient de stabilitate”, care caracterizează stabilitatea sistemului față de acțiuni (perturbații) din exterior (variația compoziției sistemului și temperaturii) și s-a stabilit legătura lui de reciprocitate cu coeficienții de temperatură ai indicilor concentrațiilor de echilibru ale componentelor și proprietățile de tamponare ale sistemului¹. Au fost demonstrate expresiile analitice, deduse pentru capacitatea de tamponare în raport cu toți ioni speciilor, distribuiți între două lichide imiscibile. Pentru toate sistemele investigate s-a găsit o relație de reciprocitate între capacitățile de tamponare. A fost explicată natura sinergică a acțiunii tampon totale a amestecului eterogen.

S-a propus un șir de metode originale de determinare în sistemele eterogene multicomponente a unor astfel de caracteristici termodinamice, ca solubilitatea, produsul de solubilitate și constanta de stabilitate a compușilor chimici de compoziție arbitrară^{2,3}.

Din punct de vedere practic, cercetările noastre sunt direcționate spre introducerea pe larg a metodei termodinamicii (formale) de pronosticare a condițiilor de sinteză, separare și analiză a substanțelor anorganice și coordinative. Calculul variației totale a energiei Gibbs a proceselor chimice complexe permite determinarea domeniilor de stabilitate termodinamică a fazelor solide, direcția și condițiile optime de desfășurare a proceselor chimice, în condiții apropiate de cele reale⁴. Rezultatele obținute permit separarea efectului caloric total în părți componente, fapt deosebit de important pentru măsurătorile calorimetrice în sisteme complexe⁵. Un interes practic prezintă de asemenea metoda de determinare a căldurilor reacțiilor de complexare, reieșind din dependența de temperatură a activității sau concentrației de echilibru a ionului metalic⁶. Metodele elaborate de determinare a solubilității și produsului de solubilitate al compușilor puțin solubili de natură diferită și compoziție arbitrară, dar și al constantelor de stabilitate în baza datelor pH-metrice permit o simplificare esențială a procedurii măsurătorilor experimentale și ridicarea exactității constantelor calculate⁷. Relațiile matematice obținute pot fi utilizate pentru crearea unor noi sisteme tampon omogene și eterogene. Sistemele tampon eterogene propuse de autori pot găsi o aplicare largă pentru reglarea compoziției sistemelor multicomponente, dar și sinteza dirijată a unor noi compuși^{8,9}. Valoarea sistemelor tampon eterogene constă în ușurința eliminării componentelor tampon după realizarea procesului și, de asemenea, în posibilitatea desfășurării reacției în soluție fără prezența directă a substanței tampon străine. Relațiile deduse pot fi aplicate pentru selectarea și modelarea de noi sistemele tampon bifazice ion – moleculare cu proprietăți dorite. Datorită proprietăților descrise, sistemele eterogene examinate pot fi aplicate la o scară largă în diverse domenii de cercetare chimică sau biochimică, în special în chimia analitică, farmacologie, industria medicinală și chimia organică sintetică.

Au fost elaborate noi metode de reprezentare grafică a transformărilor chimice și electrochimice în sistemele eterogene multicomponente în condiții reale, inclusiv metodele termodinamice de construire a diagramelor potențial – pH¹⁰, potențial – indicele concentrației de echilibru a ligandului, diagramele „variația energiei Gibbs a procesului – gradul de oxidare al elementului n”¹¹, diagramele echilibrelor

¹ Фиштик И.Ф., Повар И.Г. Ступенчатое комплексообразование и температурная зависимость вторичных концентрационных функций реакций комплексообразования. Журн. Неорган. Химии, 1990, Т. 35, № 1, с. 102-107.

² Povar I.G. O nouă metodă de determinare a solubilității și produsului de solubilitate a acizilor greu solubili. XXIII Sesiune de Comunicări Științifice, 8-10 octombrie 1997, Căciulata-Vâlcea, Rezumate, p. 47.

³ Povar I.G. Referitor la calculul produsului de solubilitate al compușilor puțin solubili din datele experimentale a metodei concentrațiilor reziduale. Conf. Științifico-didactică anuală. Rezultatele comun., Chișinău, 18-20 martie 1997, p. 37-38.

⁴ Povar I., & Spinu O. Correlation between global thermodynamic functions and experimental data in multicomponent heterogeneous systems. Canadian Journal of Chemistry, 2015, 94(2), 113-119. DOI:10.1139/cjc-2015-0411

⁵ Повар И.Г. О взаимосвязи температурных коэффициентов показателей равновесных концентраций компонентов и буферных свойств системы. Журн. Неорган. Химии, 1995, Т. 40, № 4, с. 689-692.

⁶ Povar I.G. Determinarea entalpiilor reacțiilor de complexare din coeficientul de temperatură a concentrației la echilibru a ionului metalic. A VII-a Conf. chim. fiz. București, România, 21-24 septembrie 1994, Rezumate lucrări, 1994, p. 35.

⁷ Повар И.Г. Об определении энтальпий реакций образования комплексов при помощи температурных коэффициентов степени комплексообразования. Журн. Неорган. Химии, 1995, Т. 40, № 4, с. 621-624.

⁸ Povar I., Luca C. Considerations regarding the ionic-molecular buffer solutions. Rev. Chim., 2003, V. 54, p. 312-316

⁹ Povar I. On Homogeneous Ion Buffer Systems. Russ. J. Inorg. Chem. 2000, V. 45, p. 1628 - 1631.

¹⁰ Povar I., Spinu, O. Ruthenium redox equilibria 3. Pourbaix diagrams for the systems Ru-H₂O and Ru-Cl-H₂O. Journal of Electrochemical Science and Engineering, 2016, 6(1), 145-153. DOI: 10.5599/jese.229

¹¹ Povar I., Spinu O. Ruthenium redox equilibria 2. Thermodynamic analysis of disproportionation and comproportionation conditions. Journal of Electrochemical Science and Engineering, 2016, 6(1), 135-143. DOI: 10.5599/jese.228

chimice eterogene (DECE) în coordonatele fracția molară parțială a fazei solide (sau speciei chimice solubile) – concentrația inițială a componentelor amestecului (sau pH-ul soluției)¹ și s-a arătat posibilitatea de aplicare ale acestora pentru estimarea termodinamică a formelor chimice ale elementelor în diferite grade de oxidare sub formă de fază solidă și specii complexe în soluție². Diagramele permit evaluarea posibilității de decurgere a reacțiilor de dispropoționare și copropoționare în condițiile diferite de cele standard³. În baza DECE pentru o anumită compoziție a amestecului eterogen se poate aprecia cantitatea de precipitat format.⁴

Verificarea experimentală a principiilor teoretice formulate în cercetările efectuate pentru un șir de sisteme practice importante a confirmat valabilitatea acestora. S-a arătat posibilitatea de utilizare a metodelor de calcul elaborate la determinarea condițiilor de realizare a proceselor complexe în tehnologia de obținere și separare a compușilor anorganici și coordinativi⁵, hidrometalurgie⁶ și alte domenii ale industriei și științei moderne^{7,8}. În baza rezultatelor obținute poate fi realizată perfecționarea ulterioară a proceselor de sinteză, separare și analiză a compușilor chimici, care includ totalitatea etapelor de precipitare – dizolvare, complexare, hidroliză și transformări electrochimice.

STUDIUL IMPACTULUI DILUȚIILOR ASUPRA PROCESULUI DE OXIDARE A AMONIULUI, NITRIFICARE, AUTOEPURARE ÎN APA RÂURILOR, BĂLȚILOR

Petru SPĂTARU,

Institutul de Chimie al A.Ș.M., Republica Moldova,
spatarupetru@yahoo.com

Abstract: *Spillage of wastewater treated in rivers, confluence of rivers, drainage of rainwater, washing the surface of river basins, lakes and rivers, etc. Are processes that lead to the concentration or dilution of components in surface water. The study was carried out by laboratory simulations, which allow us to obtain a dynamics similar to those in the water of aquatic objects, the values of the dynamic parameters of the model differing, however, from the authentic ones in the aquatic objects, keeping the trend of dynamics. The study of the nitrification process in samples with different initial concentrations of ammonium ions and organic matter allows us to estimate the impact of these changes on the dynamics of mineral nitrogen in surface water. Changing the redox-reduced nitrogen / carbon ratio does not obviously change the NH_4^+ full oxidation time. The initial ammonium ion concentration in the samples has a polynomial correlation with the maximum $[\text{NO}_2^-]$ with an authenticity factor close to Initial concentrations of NH_4^+ for the probable maxima of $[\text{NO}_2^-]$ in the water samples in the Dniester, Vadul-Voda and Rat river, Floresti are not equal, but they are close to values. Instead, the maximum probable values $[\text{NO}_2^-]$ are obviously different.*

¹ Повар И., Русу В. Новый тип диаграмм распределения растворимых и нерастворимых форм алюминия в натуральных гетерогенных водных системах. Вода: химия и экология, 2011, № 1, с. 44-50.

² Фиштик И.Ф., Повар И.Г., Спатарь Ф.А., Ватаман И.И. Термодинамический метод расчета диаграмм Пурбе в системе ванадий – вода. Изв. АН МССР, Сер. биол. и хим. Наук, 1987, № 4, с. 53-58.

³ Povar I., Spînu O. Proof of the theorem for necessary conditions of disproportionation processes. Abstracts of communications of the International Conference dedicated to the 55th anniversary from the foundation of the Institute of Chemistry of the Academy of Sciences of Moldova, May 28-30, 2014, Chisinau, Moldova, p.176-177.

⁴ Spînu O., Povar I. Distribution of Aluminium Soluble and Insoluble Species in the System “Basaluminite-Soil Solution”. Revista de Chimie, 2016, 67(2), 250-254.

⁵ Povar I.G., Sazonova V.F., Skryleva T.L., Skrylev L.D. Studiu termodinamic și prin metoda spectrometriei IR a transformării reciproce ale fazelor solide la precipitarea ionilor de cadmiu cu soluții apoase de caprinat de potasiu. A XXII-a Ses. Comun. Științifice, 23-25 octombrie 1996, Olănești, Vâlcea, p. 87-88.

⁶ Фиштик И.Ф., Повар И.Г., Ватаман И.И. Расчет оптимальных условий разделения РЗЭ методом фракционного осаждения в виде оксалатов из гомогенных растворов. Изв. АН МССР, Сер. биол. и хим. Наук, 1989, № 4, с. 59-64.

⁷ Повар И., Цымбалюк Н., Бланару Н., Шепель Д., Казак Т., Спыну О., Кирияк Л. рН и рА буферные свойства одноосновных карбоновых кислот в двухкомпонентных двухфазных экстракционных системах. 5-й Международный Симпозиум “Химия и химическое образование”. 12-18 сентября, 2011, Владивосток, Россия, с. 100-103.

⁸ Повар И., Цымбалюк Н., Бланару Н., Шепель Д., Казак Т., Спыну О., Кирияк Л. Буферные свойства пропановой и декановой кислот по отношению к протону и аниону в однокомпонентных двухфазных экстракционных системах. 5-й Международный Симпозиум “Химия и химическое образование”. 12-18 сентября, 2011, Владивосток, Россия, с. 104-107.

Introducere

Schimbarea raportului de concentrații ale componentelor din apele naturale de suprafață sunt foarte frecvente. Vărsarea apelor uzate epurate în râuri, confluența râurilor, afluenților cu râurile mai mari, scurgerea apelor pluviale care spală suprafața bazinelor hidrografice în lacuri și râuri etc. sunt procese ce duc la concentrarea sau diluarea componentelor din apa naturală de suprafață. Este pusă în evidență diversitatea schimbărilor unuia din indicii intermediari (NO_2^-) ale proceselor redox, care au loc datorită activităților enzimatică condiționate de dezvoltarea microorganismelor acvatice¹ [1].

Compoziția și schimbările acestora în apă au o influență directă asupra populațiilor bacteriene. Concentrația fiecărui component cauzează schimbarea vitezei reacțiilor, dar și frânări legate de blocarea activității enzimatice condiționată de toxicitatea acestora față de anumite specii de bacterii care produc enzimele în cauză.

Concentrația substanței organice ce conține un spectru larg de forme reduse ale carbonului și a amoniului influențează dinamica proceselor de autoepurare, de reducere a azoților, azotaților și oxidare a amoniului ca părți componente ale acestui proces. În această lucrare ne-am propus să studiem procesul de oxidare al amoniului la concentrații diferite ale lui în apele de suprafață, dar și diferite diluții, în care inițial azotul amoniacal și compoziția materiei organice diferă în probe.

Materiale și metode de cercetare

Studiul a fost realizat prin simulări de laborator, care dau posibilitate să obținem o dinamică similară celor din apa obiectelor acvatice, valorile parametrilor dinamici din model deosebindu-se, totuși, de cele autentice din obiectele acvatice, păstrându-se însă trendul dinamicii. Studiul procesului de nitrificare în probe cu diferite concentrații inițiale ale ionilor de amoniu și a materiei organice permite estimarea impactului acestor schimbări asupra dinamicii formelor azotului mineral în apa naturală de suprafață. În model au fost incluse probe de apă din fl. Nistru (Vadul-lui-Vodă) și afluentul lui, r. Răut (or. Florești), în care au fost adăugate cantități diferite de azot amoniacal. În fiecare probă s-a adăugat soluție de NH_4Cl pentru ca inițial în probele de model să atingă concentrațiile de ~ 1 mg/L, ~ 2 mg/L ~ 4 mg/L NH_4^+ , valori caracteristice pentru apa de ploaie și unele obiecte acvatice poluate. De asemenea, în modelele de laborator au fost folosite probe de apă din râurile Cogâlnic (baltă, Cimișlia) și Ialpug (aval Comrat) colectate în perioada de primăvară și vară, care au fost diluate cu apă naturală din diferite obiecte de suprafață.

Modelele de laborator au fost inițiate, respectând minimul recomandabil de probă de apă² în vase de sticlă. Modelul s-a produs în condiții de iluminare naturală, ferit de razele solare directe. Testarea probelor a fost efectuată utilizând HACH Spectrophotometer DR/2500. Testele apei naturale s-au realizat conform ISO, metodelor publicate în literatura de specialitate^{3,4,5,6,7}. Rezultatele acestor cercetări sunt puse în discuție.

Rezultate și discuții

În decurs de o zi a avut loc o creștere a concentrației amoniului în intervalul $0,65 - 1,87$ mg/dm³ în apa fl. Nistru, iar în apa r. Răut, corespunzător, $0,44 - 0,68 - 1,14$ mg/dm³ proporțional concentrației inițiale a ionilor de amoniu, care revine în decursul următoarei zile aproximativ la valorile de la inițierea simulărilor.

¹ Spataru P., (2011), *Transformation of organic matter in the surface waters of the Republic of Moldova*, PhD thesis, Institute of Chemistry of the Academy of Sciences of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova.

² Matveeva N. P., Klimenko O.A., Trunov N. M., (1988), *Simulation of self-purification of natural treatment of organic pollutants in the laboratory*, Gidrometeoizdat, Leningrad, 26-31 (in Russian).

³ ISO 7150-1:2001. *Water quality -- Determination of ammonium* -Spectrometric method.

⁴ ISO 7890-3:1988. *Water quality -- Determination of nitrate* -- Part 3: Spectrometric method using sulfosalicylic acid.

⁵ ISO 8466-1:1990. *Water quality - Calibration and evaluation of analytical methods and estimation of performance characteristics* - Part 1: Statistical evaluation of the linear calibration function.

⁶ SR ISO 7890-3:2000 *Water quality -- The determination of the content of nitrates*. The part 3: The spectrometric method with sulfosalicylic acid.

⁷ Lozan R., Sandu M., Ropot V. *The method of determination of nitrites*. Patent No. 1638619 from 01.12.1990.

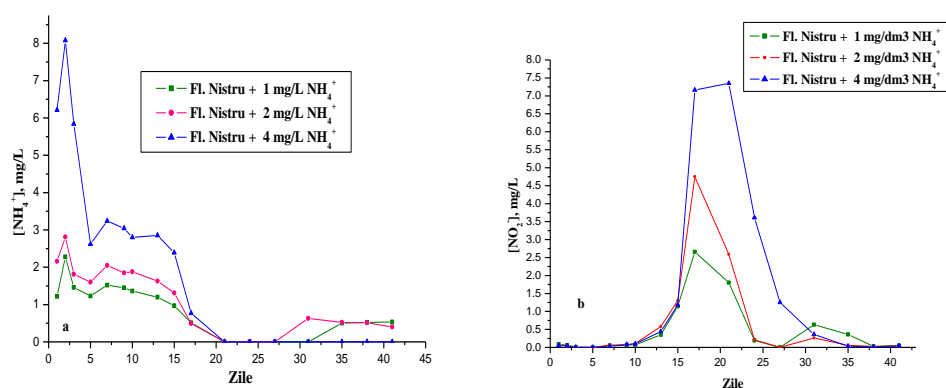

Figura 2.a,b Dinamica concentrațiilor ionilor de amoniu (a) și nitrit (b) în apa fl. Nistru, Vadul-lui-Vodă.

Pînă la ziua a 5-a schimbarea azotului anionic nu avea loc cu formare a NO_2^- . Pentru această perioadă indicii $[\text{NO}_2^-]$ și $[\text{NO}_3^-]$ sunt în scădere. În aceste zile se produc schimbări sorbtive, de asociere, disociere, care intervin concomitent cu procesul de consum - asimilare NH_4^+ . În probele de model cu apă din fluviul Nistru, Vadul-lui-Vodă, procesul de oxidare continuă lent până în ziua a 15-a (Figura 2.a). Segmentul zilelor 8-13 (Figura 2.a) demonstrează viteze aproape nule. Din ziua a 13-a oxidarea amoniului este evidentă, iar din a 15-a zi viteza oxidării NH_4^+ , concomitent cu cea de formare a ionului nitrit, sunt maxime.

Deci, în această perioadă transformările amoniului nu aveau ca proces de bază pe cel de oxidare a lui, activitatea enzimică de origine chimio-lithoautroph ce stimulează acest proces fiind neînsemnată¹. Reducerea nitriților și nitraților indică o activitate de proporții mici, dar evidentă a proceselor de denitrificare din contul carbonului organic.

Concentrația ionului nitrit începe să crească din ziua a zecea. Totuși, suma $\Sigma[\text{NH}_4^+] + [\text{NO}_2^-]$, mai mare în această perioadă, poate fi din contul azotului organic, dar și nitrat, care în condițiile de model este o sursă atât de azot, cât și de oxigen.

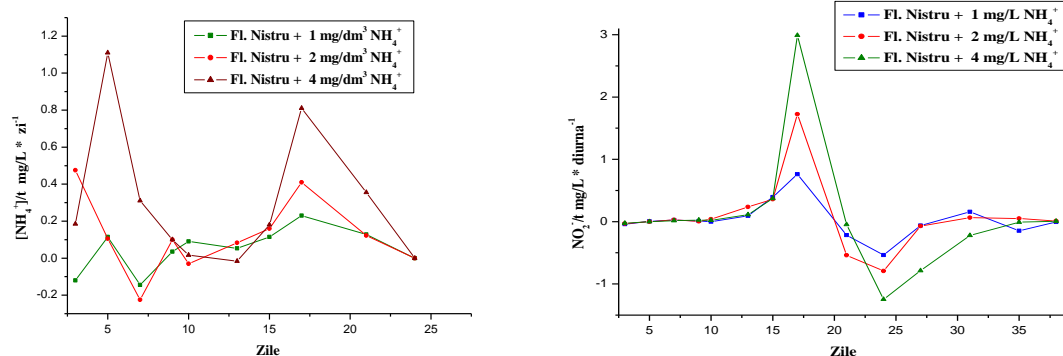

Figura 3. Dinamica vitezelor de oxidare a ionului de amoniu (a) și formare, oxidare a ionului nitrit (b) în timp.

În acest timp concentrația ionilor de amoniu rămâne la aproximativ aceleași valori, iar NO_2^- crește. Creșterea concentrației ionului NO_2^- poate fi din contul cedării oxigenului azotat, care este mai activ decât cel molecular. Cercetările anterioare demonstrează dezvoltarea bacteriilor heterotrofe, care ating un număr semnificativ, începând de la creșterea concentrației NO_2^- ²³. Astfel, în decurs de 10-15 zile are loc creșterea populațiilor bacteriene și, corespunzător, a fondului enzimic până la valori ce dau posibilitate ca

¹ Philips S., Hendrikus J., Laanbroek, Verstraete W., (2002), *Origin, causes and effects of increased nitrite concentrations in aquatic environments*, Reviews in Environmental Science and Bio-Technology, 1, 115–141.

² Spataru P., (2011), *Transformation of organic matter in the surface waters of the Republic of Moldova*, PhD thesis, Institute of Chemistry of the Academy of Sciences of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova.

³ Philips S., Hendrikus J., Laanbroek, Verstraete W., (2002), *Origin, causes and effects of increased nitrite concentrations in aquatic environments*, Reviews in Environmental Science and Bio-Technology, 1, 115–141.

oxidarea azotului amoniacal și formarea de NO_2^- să atingă cota maximă, viteza de producere a nitriților predominând în comparație cu cea de oxidare sau reducere a acestui ion. Prezintă interes parcursul modelului în perioada zilelor 17-30, în care azotul amoniacal și nitrit se micșorează până la zero în probele cu 1 și 2 mg/dm^3 de NH_4^+ inițial, urmând mai apoi creșterea acestor indicatori. Pentru proba cu adaos de cca 4 mg/L amoniu după oxidarea lui NH_4^+ , amoniul nu se observă pe tot parcursul de mai departe a perioadei de cercetare. Putem presupune că acest fapt are loc datorită schimbării raportului azotului și carbonului redus (organic) și din cauza că în probele cu adaos mai mare de amoniu (cca 4 g/L) procesul de oxidare al azotului este unul predominant, comparativ cu cel de oxidare al carbonului organic și durează mai îndelungat în acest caz. Dar este posibil ca procesul de oxidare al azotului să fie sinergic cu cel de oxidare și asimilare al carbonului organic.

Viteza maximă de formare al ionului azotit corespunde sumei valorii maximului (zilele 17-21) plus vitezele de reducere și de oxidare a NO_2^- (figura 3.b.). În cazul în care vitezele de reducere NO_2^- (+ C_{org}) \leftrightarrow NH_4^+ și cea de oxidare NO_2^- (+ O_2) \leftrightarrow NO_3^- sunt neînsemnate și/sau aproximativ egale, viteza de formare a ionilor azotiți și azotați corespunde valorilor acestui maxim și minim. Valorile maxime ale vitezei de formare a ionului azotat încep de la valorile absolute egale cu zero și corespund minimului aceluiași grafic, segmentul zilelor 22-25. În acest caz viteza reacției inverse celei prezentate mai sus este comparativ neînsemnată. Cercetările anterioare au demonstrat că perioada de creștere a concentrației ionului azotit, apoi de oxidare a acestuia este legată de dezvoltarea atât a bacteriilor heterotrofe, cât și a celor autotrofe¹.

Valorile maxime ale concentrației ionului NO_2^- (2,66 - 4,75 - 7,35 mg/dm^3) în apa fl. Nistru, Vadul-lui-Vodă și, corespunzător, (1,01, 1,37, 1,91 mg/dm^3) pentru apa r. Răut, or. Florești corespund unei corelații cu concentrațiile inițiale de NH_4^+ în probele din model cu coeficienții de autenticitate $R=0,99488$ pentru proba de apă a fl. Nistru, Vadul-lui-Vodă și $R=0,99511$ pentru proba de apă a Răutului, or. Florești. Corelația polinomială ($R=1$) corespunde polinomialor $y = 0,59704 + 1,83851x - 0,12095x^2$ pentru fl. Nistru, Vadul-lui-Vodă și $y = 0,31109 + 0,44646x - 0,02804x^2$ pentru apa r. Răut, or. Florești, care descriu evoluția valorii concentrației ionului azotit la schimbarea $[\text{NH}_4^+]$ inițial în model. Utilizând relația polinomială $[\text{NH}_4^+]_{\text{inițial}} - [\text{NO}_2^-]_{\text{maxim}}$, am calculat valorile maxime a concentrației ionului nitrit, care are loc la $[\text{NH}_4^+] = 7,6\text{mg/L}$ cu maximul $[\text{NO}_2^-]$ de 7,58 mg/L pentru apa Nistrului și la 7,96 mg/L $[\text{NH}_4^+]$ inițial și, corespunzător, 5,64 mg/L $[\text{NO}_2^-]$ maxim pronosticat în apa Răutului.

Valorile extreme ale azotului mineral sumar $\sum(\text{NH}_4^+ + \text{NO}_2^- + \text{NO}_3^-)$ au o corelare liniară directă cu maximele concentrației ionului de amoniu inițial din probe. Din datele prezentate mai sus putem deduce că amoniul este un agent puternic de eutrofizare în concentrații apropiate și de depășire a CMA cu impact puternic asupra mediului.

Deosebirea cea mai semnificativă în compoziția formelor minerale stabile ale azotului în probe la momentul de inițiere a modelului în apa râurilor Nistru și Răut constă în faptul că ionul azotit al apei Răutului are o concentrație mai mare de peste un ordin în comparație cu cea a fl. Nistru. Concentrația mai mare al acestui component demonstrează o dinamică mai pronunțată a proceselor de oxidoreducere al azotului amoniacal și carbonului redus în apa râului Răut.

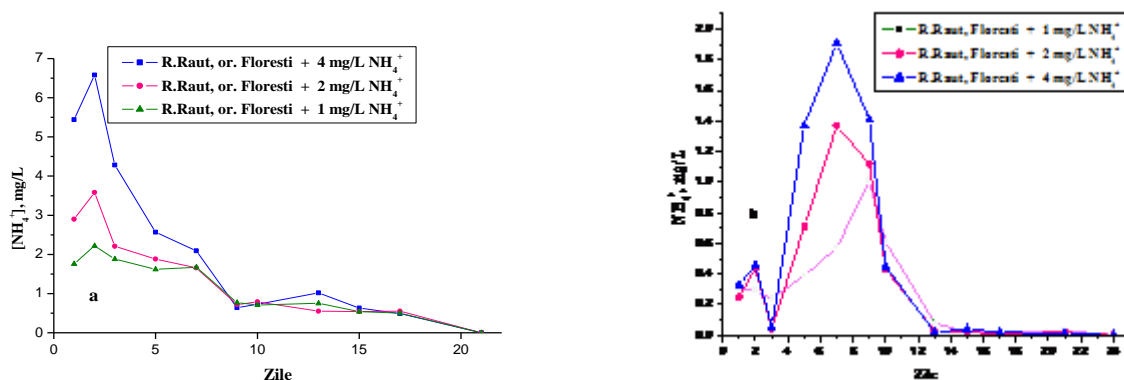

Figura 4. Dinamica oxidării amoniului (a) și formării/oxidării ionului nitrit (b) în apa r. Răut (Florești)

Probele apei Răutului din model au un parcurs asemănător, dar cu schimbări mai rapide de atingere a maximului pentru indicele ionului azotit. Valoarea concentrației ionului de amoniu în apa din râul Răut atinge valori sub 1 mg/L în ziua a 9-a. Pentru apa din râul Răut aceste schimbări corespund valorilor maxime a indicelui ionului azotit, pe când în cazul probelor cu apă din fl. Nistru concentrația ionului NO_2^- este încă foarte mică. Forma curbei derivatei dinamicii indicelui în cauză demonstrează că creșterea concentrației ionului azotit va atinge o limită, mai sus de care această caracteristică nu va trece. Utilizând aceste ecuații polinomiale, am putea calcula cu o anumită aproximație limita maximă, pe care o poate atinge concentrația ionului azotit la creșterea adaosului sau a maximelor de ion de amoniu în probele de apa naturală din râurile cercetate prin modele de laborator. Curbele din figura 2a au o formă cosinusoidală a trendului, în următoarea perioadă având loc diminuarea amplitudei. Deci, poate fi introdus un coeficient progresiv de amortizare. Acest efect ar putea fi cauzat de acumularea unor cantități de azot organic ușor asimilabil, la descompunerea anterioară a căruia obținem azot amoniacal.

Cercetarea dinamicii formelor azotului în cazul diluției materiei organice am realizat-o de asemenea prin aceleași simulări de laborator. Viteza oxidării amoniului în timp pentru proba de apă Baltă, Cimișlia demonstrează micșorarea vitezei de oxidare a ionului de amoniu în cazul probelor diluate. Proportionalitatea vitezei cu concentrația care are loc în reacțiile chimice se păstrează în cazul diluției cu apă din râul care alimentează această baltă. Raportul ariilor care descriu curbele (ce descriu proba originală și diluată 188,4/38) depășește valoarea diluției. În cazul diluției cu apă din altă zonă ecologică procesul a mers mai anevoios. Acest lucru este evident și pentru cazul dependenței formării și oxidării ionului nitrit în timp (Figura 5).

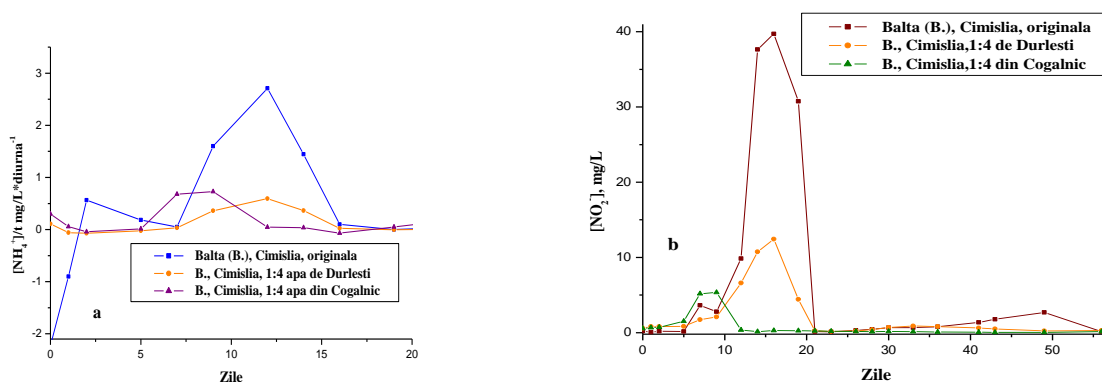

Figura 5. Dinamica vitezelor de oxidare NH_4^+ (a) și de formare și oxidare a NO_2^- (b) in apa bălții din or. Cimișlia.

Atât viteza de oxidare a amoniului, cât și cea de formare și oxidare a nitriților decurge până în ziua a 12-a în cazul diluției din Cogalnic. În cazul probei originale și a celei diluate cu apă din Durlești procesul de oxidare al ionului de amoniu se încheie în ziua a 15-a, iar oxidarea ionului nitrit se va finaliza în ziua a 21-a. Oxidarea ionului de amoniu în proba diluată cu apă din pădurea s. Durlești întârzie la fel ca în cazul celei originale (4 zile).

Observăm că, odată cu micșorarea concentrației formelor reduse ale carbonului, se micșorează proporțional concentrația infrastructurii enzimatice. Maximul vitezei de oxidare al amoniului corespunde în timp cu cel de formare al ionului nitrit. Astfel,, sursa principală de formare a azotiților este NH_4^+ . Din această constatare reiese că viteza de oxidare al ionului azotit nu este mai mică decât cea de oxidare a amoniului cu formare de NO_2^- . Valoarea aproape de zero a vitezei de oxidare a amoniului (ziua a 15-a) corespunde doar maximului concentrației ionului nitrat, fapt ce denotă că valorile vitezelor de formare al ionului nitrit în aceste două cazuri sunt net superioare celor de oxidare al ionului dat¹.

¹ Philips S., Hendrikus J., Laanbroek, Verstraete W., (2002), *Origin, causes and effects of increased nitrite concentrations in aquatic environments*, Reviews in Environmental Science and Bio-Technology, 1, 115–141.

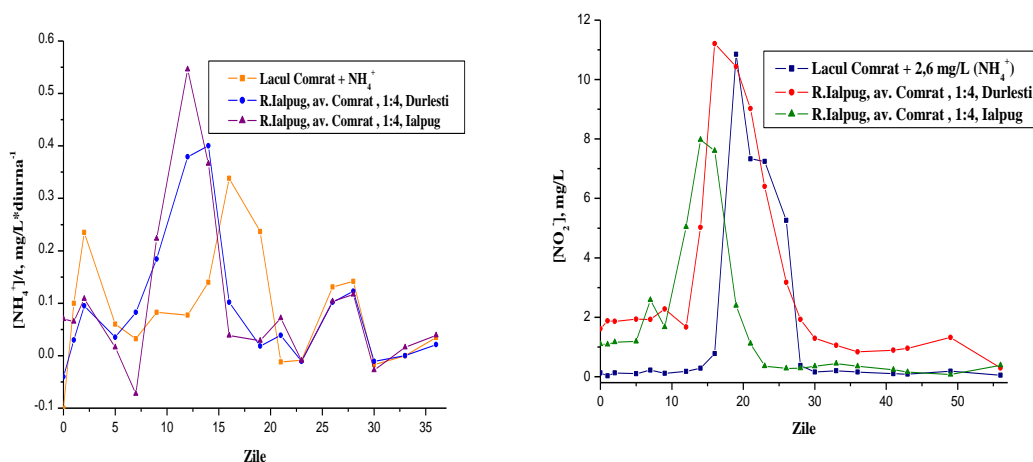

Figura 6. Dinamica vitezelor de oxidare NH_4^+ și formării și oxidării NO_2^- în apa râului Ialpug în aval de Comrat.

Apa râului Ialpug în aval de Comrat conține materie organică atât de origine naturală, cât și sintetică, metaboliți de pesticide organice. Din această cauză diluția acestei probe prevede o dinamică în câteva etape, cu schimbări de viteză, provocate, probabil, de schimbările de structură a complexului organic din probă. Diluția cu apă de aceeași origine dă un avantaj atât pentru cazul vitezei de oxidare al ionului de amoniu, cât și în cazul oxidării NO_2^- . Diluția cu apă din s. Durllești demonstrează schimbări mai lente a NH_4^+ , dar și o încetinire și mai mare de acumulare a NO_2^- cauzată de frânarea oxidării ionului nitrit.

Concluzii

1. Schimbarea raportului azot/carbon cu grad redus redox nu schimbă evident timpul de oxidare completă a NH_4^+ .
2. Concentrația inițială a ionului de amoniu în probe are o corelație polinomială cu maximul $[\text{NO}_2^-]$ cu un coeficient de autenticitate aproape de 1.
3. Concentrațiile inițiale NH_4^+ pentru maximele probabile ale $[\text{NO}_2^-]$ în probele de apă din Nistru, Vadul-lui-Vodă și r. Răut, or. Florești nu sunt egale, dar sunt apropiate ca valori, în schimb valorile maxime probabile $[\text{NO}_2^-]$ diferă evident.
4. În probele diluate cu ape de origine diferită timpul de oxidare al ionului de amoniu este diferit.
5. Atât deplasarea maximelor, cât și suprafețele picurilor descrise de valorile $[\text{NO}_2^-]$ sunt evident mai mari la diluții cu apă de diferită origine, fapt ce denotă o frânare a procesului de oxidare al ionului azotit.

IMPACTUL SUBSTANȚELOR TENSIOACTIVE ASUPRA PROCESELOR REDOX ALE FORMELOR SOLUBILE ALE AZOTULUI ÎN APA DE RÂU

Petru SPATARU,
Silvia BUZILA,

Institutul de Chimie al A.Ș.M., Republica Moldova,
spatarupetru@yahoo.com

Abstract: Nowadays, the production and use of detergents is growing steadily. The automation of washing processes and the extension to society, the improvement of the sanitation process involves the use of increasing amounts of surfactants. After use, surfactants as well as their products are mainly discharged into sewage treatment plants and then dispersed into the environment through effluent discharge into surface waters and sludge disposal on lands. Surfactants have different behavior and fate

in the environment. Most surfactants have an extremely wide range of negative effects on humans as well as on aquatic ecosystems and water quality.

Also, a decisive reason for this research is the influence of tensioactive substances on redox processes of stable forms of nitrogen in natural waters. Nitrogen, being one of the basic elements in the formation of organic substance, is among the most sensitive elements to changes in the natural water caused by eutrophication and pollution. So, the presence of reduced forms of nitrogen is an indicator of the degradation of the aquatic environment. This article, will include the results of research on the influence of different surfactants on the nature and concentration of the redox process of the soluble forms of nitrogen in natural waters.

Introducere

Calitatea apei constituie o problemă majoră pentru dezvoltarea durabilă a țării. La ora actuală, în majoritatea regiunilor din Republica Moldova există o degradare continuă a calității apei.

O problemă ce ține de calitatea apei este poluarea cu azotați rezultați din activitatea umană. Cercetările din ultimii ani arată o tendință de înrăutățire a calității apei râurilor. În 2014, în fluviile Nistru, Dunăre și Prut au fost evacuate 122,25 mln. m³ de ape reziduale ce conțineau 205,636t de azot amoniacal, pe când normativul în vigoare prevede doar 61,124t.¹

În apele naturale ionii de amoniu sunt supuși oxidării biochimice, o etapă importantă în procesul de autoepurare naturală, generând consumul de oxigen dizolvat din ape și creșterea concentrației de azotați, ceea ce poate duce la eutrofizarea apelor.

Un alt factor de poluare este utilizarea pe larg a săpunurilor și detergenților, care implică folosirea unor cantități tot mai mari de substanțe tensioactive (STA), ceea ce duce la poluarea apelor naturale. În apa de suprafață, STA formează o spumă stabilă, care împiedică fluxul de oxigen din aer în bazinele contaminate și, astfel, afectează procesele de autopurificare, provocând prejudicii mari prin încetinirea descompunerii și depunerii de sediment și a mineralizării materiei organice. Concentrațiile crescute de surfactanți și produsele lor de degradare pot afecta organismele din mediu. Riscurile de mediu generate de agenții tensioactivi și de produsele lor de degradare pot fi evaluate pe baza comparației dintre concentrația de mediu preconizată și concentrația preconizată fără efect.²

Astfel, pentru a elucida mai complet impactul substanțelor tensioactive este necesar să se inițieze teste și cercetări ale sistemelor acvatice (lacuri, râuri, etc.).

Scopul acestei lucrări este de a cerceta influența diferitor substanțe tensioactive la concentrații maxim admisibile asupra proceselor redox ale formelor solubile ale azotului din apele naturale.

Materiale și metode

Studiul procesului de transformare biochimică a ionilor de amoniu în apele naturale de suprafață s-a realizat utilizând modelul de laborator al unui proces de oxidare aerobă biochimică în vase de sticlă cu volumul de 3 dm³ [3].

Concentrația inițială a ionilor de amoniu în apă era de 0,11 mg/dm³, fiind adusă la cca 2,0 mg/dm³ cu soluție de sulfat de amoniu. Deoarece schimbarea conținutului de microorganisme în procesul biochimic este divers, pentru a clarifica dependența unor indici de mediu, s-au determinat concentrațiile de NH₄⁺, NO₂⁻, NO₃⁻, O₂, pH-ul și populațiile de microorganisme heterotrofe^{4 56}.

Rezultate și discuții

Pentru modelarea experiențelor de laborator s-au utilizat trei tipuri de substanțe tensioactive în variantele 1 și 2 CMA (concentrația maximă admisă), adăugate în apa naturală (fl. Nistru, secțiunea Vadul-lui-Vodă): anionice - STA_{An}, neutre (neionice) - STA_{Nn} și cationice - STA_{Kt}.

Sistemul tampon al apei din râul Nistru menține mediul soluțiilor model, iar pH-ul se modifică în limitele deviațiilor naturale ale apei râului. În primele zile ale experimentului are loc o scădere lentă a concentrației amoniului în toate probele de apă datorită adsorbției în sistemele coloidale ale apei naturale.

¹ Raport Cadastru Apelor 2014. <http://www.dbga.md/RaportCadastrulApelor2014.pdf>

² Guang-Guo Ying. Fate, behavior and effects of surfactants and their degradation products in the environment. În: Environment International 32, 2006, p.417- 431.

³ Matveeva, N. P.; Klimenko, O.A.; Trunov, N. M. Simulation of self-purification of natural treatment of organic pollutants in the laboratory. Leningrad: Gidrometeoizdat, 1988, pp. 26-31. (in Russian).

⁴ ISO 7150-1:2001. Water quality - Determination of ammonium -Spectrometric method.

⁵ ISO 8466-1:1990. Water quality - Calibration and evaluation of analytical methods and estimation of performance characteristics - Part 1: Statistical evaluation of the linear calibration function.

⁶ SM SR EN 26777:2006 Water quality - determination of the content of nitrites. – The method of the spectrometry of molecular absorption.

Cercetările au evidențiat diferența impactului substanțelor tensioactive asupra procesului de oxidare biochimică a ionilor de amoniu. În deosebi, este evidentă inhibarea proceselor biochimice de către STA_{Kt}. Experiența a continuat, introducând în probele cercetate CMA în apa naturală în diferite combinații (probele 1-7) și 2 CMA sumar – proba 9 (Tabelul 1).

Tabelul 1. Combinațiile din modelul experimentului cu substanțe tensioactive

Nr.exp. STA	1	2	3	4	5	6	7	8	9
STA _{An}	-	-	0,5 mg/dm ³	-	0,5 mg/dm ³	0,5 mg/dm ³	0,5 mg/dm ³	-	1,0 mg/dm ³
STA _{Nn}	-	0,1 mg/dm ³	0,1 mg/dm ³	0,1 mg/dm ³	-	0,1 mg/dm ³	-	-	0,2 mg/dm ³
STA _{Kt}	0,1 mg/dm ³	0,1 mg/dm ³	0,1 mg/dm ³	-	-	-	0,1 mg/dm ³	-	0,1 mg/dm ³

În majoritatea probelor (1-3, 5) se observă o instabilitate în primele zile. Concentrația ionilor de amoniu scade, apoi revine la valorile inițiale (Fig. 1). Probele 4 și 9 au o scădere continuă, iar

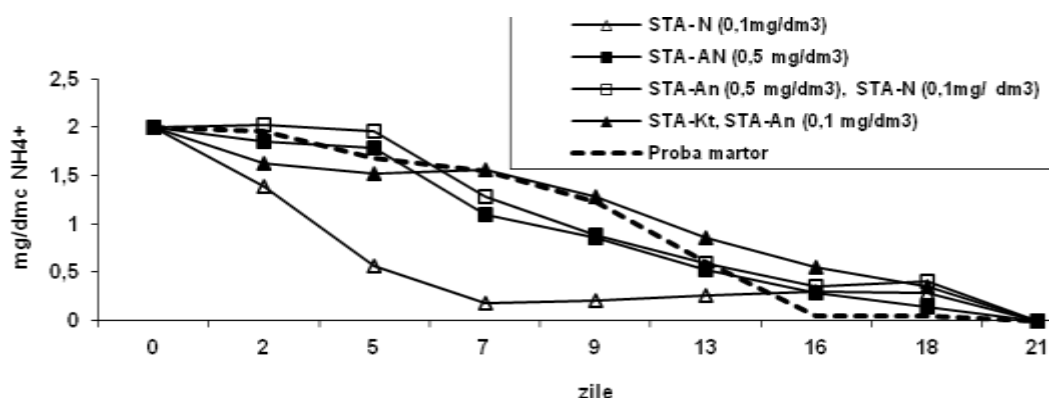

Figura 1. Dinamica indicelui concentrației amoniului în prezența STA_{An} și STA_{Nn}
proba 6 manifestă o anumită stabilitate, cu o creștere mică a concentrației amoniului până în ziua a 5-a, care apoi scade la valorile apropiate de cele ale probei de referință.

Oxidarea amoniului în prezența STA_{Kt} (probele 1-3, 7, 9) este similară probei de control. Totuși, există o diferență între probele care conțin STA_{Kt} și probele anionice și neionice: cele din urmă la concentrația de un CMA stimulează oxidarea amoniului în comparație cu proba de reper, în timp ce în probele cu detergent cationic procesul este frânat (Fig. 1 și 2). În proba 1 concentrația amoniului scade, apoi crește până la maximum, ceea ce corespunde cu dinamica indicelui bacteriilor heterotrofe. Atingerea numărului maxim de bacterii heterotrofe este foarte diferit. Cel mai greu se obține în proba 1, în care este adăugat doar STA_{Kt} la apa naturală cu amoniu. Aceasta înseamnă că pentru atingerea variației maxime este necesară o perioadă de circa 9 zile pentru formarea condițiilor de alimentare, inclusiv reorientarea specifică spre trofic.

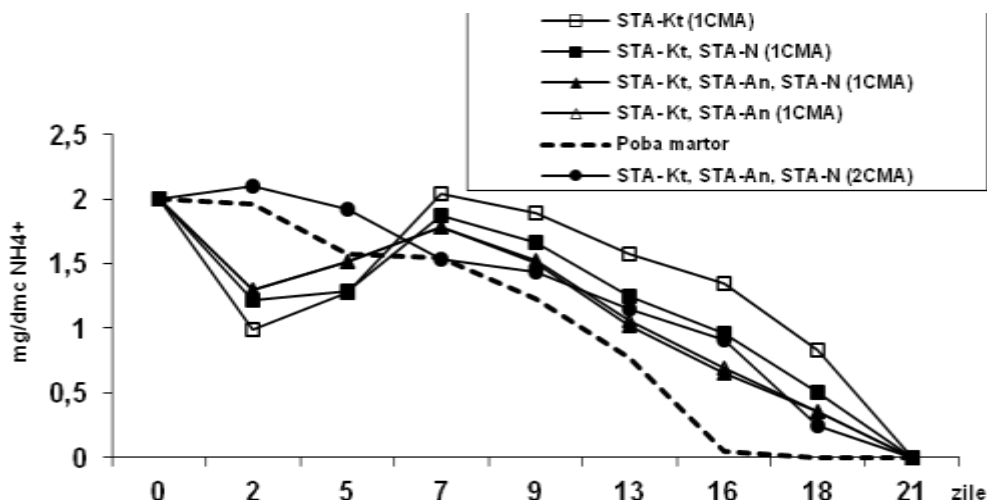

Figura 2. Dinamica indicelui amoniului în prezența STA_{Kt} .

Valorile indicelui de concentrație a ionului de nitrit depășește, de asemenea, valorile acestui indice în probele care conțineau inițial STA_{An} și STA_{Nn} , indicând cea mai mare activitate a bacteriilor heterotrofe acvatice. O activitate mai mică a acestor bacterii, dar aproape de același ordin, a fost observată în probele 1, 5, 7 și 9. Aranjamentul lor este în ordinea descrescătoare a activității comentate. În acest șir se observă că majoritatea probelor care conțin STA_{Kt} sunt proba 1, 7 și 9 și una cu STA_{An} – proba 5. Dintre aceste probe lipsesc cele care ar avea STA_{Nn} sau în combinația STA_{Kt} și STA_{Nn} . Aceste variante demonstrează o inhibare a bacteriilor heterotrofe acvatice.

De regulă, creșterea numărului de bacterii heterotrofe corespunde celui al bacteriilor amonificatoare în cazul probei 1 (probă ce conține numai STA_{Kt}). Creșterea indicelui numeric al bacteriilor heterotrofe în condițiile creșterii concentrației amoniului demonstrează că speciile în dezvoltare nu sunt pur și simplu rezistente la amoniu, dar acest mediu este chiar unul favorabil lor. Concomitent cu amonificarea, se produce asimilarea și/sau oxidarea amoniului. Specificitatea probei 2 constă în prezența unei substanțe, care diferă nu numai ca structură, dar și prin compoziția elementelor și natura grupelor funcționale a STA introduse. Probabil, acest factor cauzează o inhibare a dezvoltării aceluiași populații de microorganisme (Fig. 3). Astfel, numărul de bacterii heterotrofe în această probă este cel mai mic, în comparație cu toate celelalte probe care conțin STA_{Kt} , iar proba 3 este cea mai apropiată față de proba de reper după viteza de oxidare a amoniului. Însă, schimbarea numărului de bacterii heterotrofe, ca și a concentrației amoniului, în decursul primelor șapte zile sunt complet inverse. În mod similar, cinetica indicelui concentrației nitriților și cea de referință au forme grafice complet diferite pentru proba 3. Prima din acestea este similară cu probele, în care s-au adăugat, concomitent cu alte componente, STA_{Kt} . Astfel, se poate înțelege că impactul asupra mediului acvatic este condiționat de prezența substanței tensioactive de natură cationică.

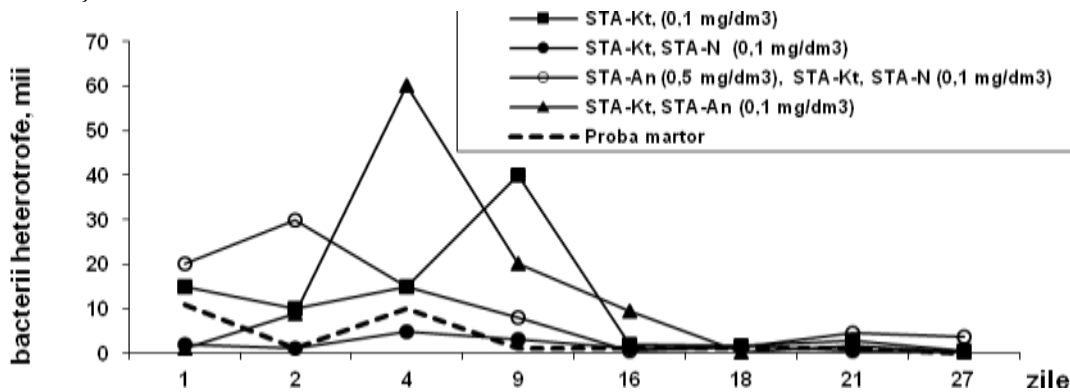

Figura 3. Schimbarea indicelui numeric al bacteriilor heterotrofe în mediul acvatic la oxidarea amoniului în prezența STA_{Kt}

Adausul STA_{An} duce la diminuarea evidentă a factorului negativ sau schimbarea formei impactului STA_{Kt} . Totuși, există un sinergism nesemnificativ în ultima probă cu STA_{Nn} prin diminuarea efectului de inhibiție a STA_{Kt} asupra procesului de oxidare al amoniului (Fig. 3). Este evident efectul stimulării activității bacteriilor heterotrofe de către STA_{An} și STA_{Nn} (Fig. 4).

Înmulțirea abundentă ar putea cauza azotfixarea și/sau amonificarea, fenomene care mențin valorile indicilor egale cu valorile inițiale în condițiile asimilării și/sau oxidării amoniului, ceea ce ar determina o mică creștere a acestui indicator. Azotul sumăr mineral de la valoarea sub 2 mg/dm^3 în ziua a doua crește până la valori ce depășesc 3 mg/dm^3 din ziua a 7-a până în a 16-a

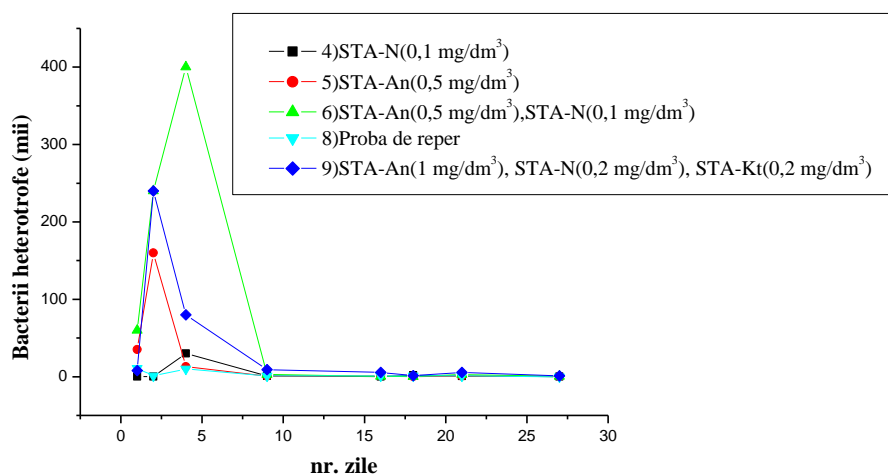

Figura 4. Schimbarea indicelui numeric al bacteriilor heterotrofe în mediul acvatic la oxidarea amoniului în prezența STA_{An} și STA_{Nn}

și a 18-a zi. Începând cu ziua a 21-a, acest indice sumăr atinge valoarea inițială, ignorând amoniul adăugat¹.

Analiza ionilor de nitrit arată proba cu STA_{An} ca cea mai apropiată de proba de reper. Proba cu STA_{Nn} stimulează oxidarea amoniului mai bine decât în cazul probei de control, demonstrând neutralizarea nocivității amoniului față de microorganismele care provoacă oxidarea amoniului și nitriților (Fig. 2 și 5). Azotul sumăr $\sum \text{azot} (\text{NH}_4^+) + \text{azot} (\text{NO}_2^-) + \text{azot} (\text{NO}_3^-)$ la început este într-o ușoară scădere, apoi, când amoniul și nitriții se oxidează, crește, atingând un maxim ce depășește dublul concentrației inițiale.

¹ Spataru P., (2011), Transformation of organic matter in the surface waters of the Republic of Moldova, PhD thesis, Institute of Chemistry of the Academy of Sciences of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova.

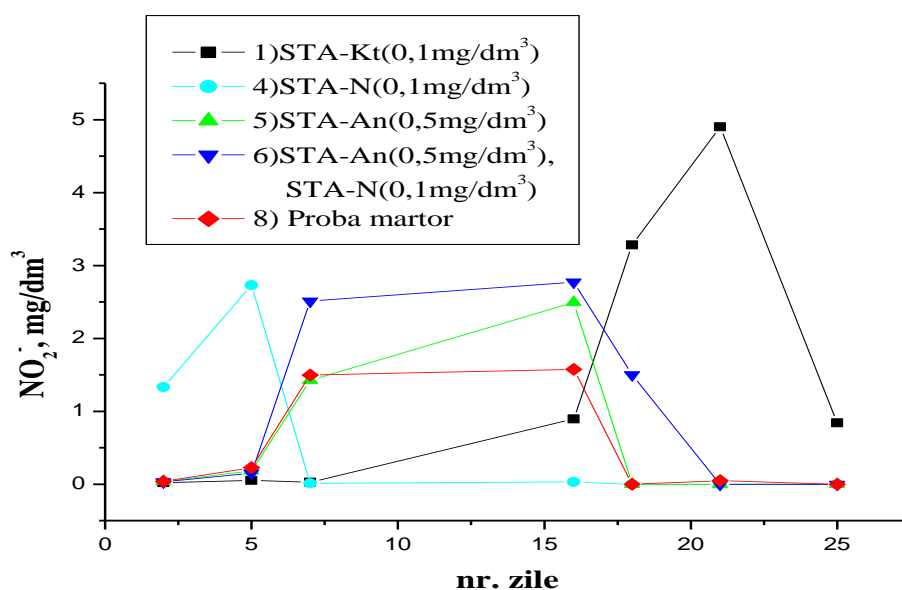

Figura 5. Dinamica indicelui concentrației ionilor nitriți în prezența STA_{An} și STA_{Nr}. Proba 1 este pentru comparație

Pentru variantele care conțin în combinația lor STA_{Kt} în perioada de creștere numerică a populațiilor de bacterii heterotrofe se observă o scădere a concentrației de amoniu. Odată cu creșterea acestor populații are loc și creșterea indicelui concentrației de amoniu. Datorită procesului de descompunere a populațiilor de bacterii are loc o creștere puternică a acestora, drept rezultat producându-se mai mult amoniu. În așa mod, echilibrul sumar de obținere al amoniului și de oxidare a lui se deplasează spre concentrații mai mari de amoniu.

Concluzii:

1. Prin modelările de laborator se confirmă impactul de frânare al substanțelor tensioactive asupra oxidării biochimice a compușilor de amoniu în apele naturale și necesitatea monitorizării conținutului STA, atât anionice, cât și a celor cationice și neionice în apele naturale și reziduale.

2. Acțiunea substanțelor tensioactive cationice (STA_{Kt}) asupra procesului de nitrificare diferă de tensioactivii anionici (STA_{An}) și cei neionici (STA_N) prin faptul că acestea din urmă, la concentrații maxim admisibile (CMA), stimulează oxidarea amoniului în comparație cu proba martor, pe când STA_{Kt} o frânează.

3. Prezența STA_{An} și STA_N diminuează impactul de frânare a oxidării amoniului de către STA_{Kt}.

4. STA_{Kt} frânează activitatea sașilor biologice de epurare fapt, care trebuie luat în considerare.

Mulțumiri doamnei doctor Maria Negru pentru testele microbiologice efectuate în simulările noastre de laborator.

OBȚINEREA ȘI CARACTERIZAREA EXTRACTELOR DIN DEȘURI FORESTIERE

Nina ȚIMBALIUC, dr.,
Tudor LUPAȘCU, m. cor., prof., dr. hab.,
Institutul de Chimie al AȘM, str. Academiei 3, 2028 – MD, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: timbaliuc_nina@yahoo.com

Abstract: The experimental determinations of this research had the aim to select the extraction method and to establish the optimal parameters of obtaining of vegetal extracts enriched with phenolic

compounds with high biological activity. As a raw material for research was selected the oak sawdust, a secondary product of wood processing enterprises. The process of extraction from vegetal material has been realized using the statically method (maceration during 24 hours) and the method of extraction in ultrasonic field (during 30 min) of the ratio 1:5 and 1:10 (weight of the dry product/solvent volume). The extraction has been realized at a controlled temperature in 3 steps for each method using as a solvent the ethanol of 50 and 70%. The determination of the total contain of phenolic compounds has been realized by the Folin-Ciocalteu method with minor modifications. The obtained data allows to conclude that for the increasing of the obtaining yield of the bioactive substances from sawdust is to be preferred the use of the extraction method of the vegetal product-solvent in 1:5 ratio in ultrasonic field during 30 minutes, using as a solvent the 50% ethylic alcohol.

Una din cauzele acțiunii nefaste a factorilor nocivi din mediul înconjurător (poluarea, radiația ultravioletă, pesticidele, alimentația dezechilibrată, fumatul etc.) asupra sănătății organismului uman este formarea radicalilor liberi și stresul oxidativ^{1,2}. Radicalii liberi sunt răspunzători de creșterea riscului de apariție a bolilor cum ar fi cancerul, cataractele, bolile cardiovasculare precum și de îmbătrânirea celulelor, adică, de îmbătrânirea întregului organism. Substanțele antioxidante sunt unul dintre cele mai inofensive și eficiente remedii de neutralizare a acțiunii nefaste a radicalilor liberi, protejând astfel organismul uman de efectele daunatoare ale radicalilor liberi. În mare parte, antioxidanții sunt o clasă de compuși de origine vegetală care se găsesc în diferite cantități în plante. Taninurile izolate din plante posedă activități toxice pronunțate împotriva bacteriilor, din care motiv acestea prezintă interes farmacologic sporit^{3,4}. În calitate de sursă pentru extragerea compușilor cu activitate biologică sporită a fost selectat rumegușul de la întreprinderile de prelucrare a lemnului. Scopul cercetărilor a constat în stabilirea condițiilor optime de extragere a unei cantități maxime de compuși polifenolici din materia primă selectată și studiul proprietăților fizico-chimice a compușilor obținuți.

Metodologia cercetării. Pentru obținerea extractelor din materialul vegetal selectat s-au folosit metoda statică (macerare și scurgere periodică) și metoda dinamică (extracție în câmp ultrasonic). Pentru stabilirea parametrilor optimi a procesului de extragere s-a ținut cont de o serie de factori: concentrația solventului, raportul produs vegetal-solvent, durata de extracție.

Extragerea prin agitare mecanică. La materia primă vegetală pregătită pentru extracție (uscată la temperatura camerei și cântărită) s-a adăugat solventul (alcool etilic cu concentrațiile de 50% și 70%) în raport masă/volum de 1:10 și 1:5, apoi s-a lăsat la agitare mecanică timp de 24 ore la temperatura camerei (procedura s-a realizat în trei etape consecutive). Extrasele obținute au fost unificate și concentrate prin distilare la rotavaporul produs de compania Heidolph Instruments GmbH & Co. KG (Germany). Produsul obținut a fost uscat la temperatura de 45°C.

Extragerea în câmp ultrasonic. Produsul vegetal, pregătit pentru extracție și cântărit în raport masă/volum de 1:10 și 1:5 cu solvent (alcool etilic cu concentrațiile de 50% și 70%) a fost suspendat într-o baie cu apă și supus unui tratament cu ultrasunete timp de 30 minute la temperatura camerei (procedura s-a realizat în trei etape consecutive). Extrasele au fost unificate, concentrate prin distilare la rotavapor și uscate la temperatura de 45°C.

Determinarea conținutului total de compuși polifenolici. Pentru determinarea conținutului total de compuși polifenolici (CTCF) s-a utilizat metoda spectrofotometrică cu reactivul de culoare Folin-Ciocalteu⁵. La 0.15 mL probă de analizat s-a adăugat 0.35 mL de reagen Folin-Ciocalteu (F-C) diluat cu apă (1:10). După 4-6 minute de contactare s-au adăugat 1.4 mL de Na₂CO₃ 0.8 M, s-a plasat pentru 30 minute la întuneric, după care a fost înregistrată absorbanta soluției la lungimea de undă 765 nm, la aparatul Jenway UV/Vis 6505. Proba a fost examinată în comparație cu mostra martor, unde, în calitate de proba, a fost utilizat soluția etanolică de 50%.

¹ Environmental Pollution: Health Effects and Operational Implications for Pollutants Removal. Journal of Environmental and Public Health. Volume 2012 (2012).

² “Protectia mediului – Actiuni si rezultate”, Chisinau, 2010.

³ Tudor Lupașcu, Gheorghe Duca, Veaceslav Gonciar. Enoxil preparat ecologic pentru sănătatea omului”, Monografie, Editura “Știința”, Chișinău, 2012, 256 p.

⁴ Banzo A., Adeyemo S.O. Evaluation of antibacterial properties of tannins isolated from *Dichrostachys cinerea*. //Afr. J. Biotechnol., 2007, 6(15), 1785-1787

⁵ Elizabeth A Ainsworth, Kelly M Gillespie Estimation of total phenolic content and other oxidation substrates in plant tissues using Folin-Ciocalteu reagent. *Nature Protocols* 2, 2007, p. 875 – 877.

Determinarea conținutului total de grupări funcționale acide. Pentru determinarea conținutului total de grupări funcționale acide (carboxilice și fenolice), C_{total} , a fost utilizată metoda Boehm, calculele fiind efectuate conform ecuației:

$$C_{total} = \frac{C_n(\text{NaOH}) \times V_1 - C_n(\text{HCl}) \times V_2}{m}$$

unde, $C_n(\text{NaOH})$ – concentrația normală a soluției de NaOH, 0,05 mol/L; $C_n(\text{HCl})$ - concentrația normală a soluției de HCl 0,05 mol/L; V_1 – volumul soluției de NaOH 0,05 mol/L, ml; V_2 - volumul soluției de HCl 0,05 mol/L, ml; m – masa probei, g

Determinarea activității antioxidante prin metoda cation radical ABTS este bazată pe capacitatea compusilor antioxidanți de a anihila radicalul cationic ABTS și de a reduce radicalul la forma neutra incoloră. Acest test a fost efectuat conform metodei lui Re¹, parțial modificată. Cation radicalul de ABTS (ABTS^{•+}) este produs prin reacția dintre ABTS și persulfatul de potasiu la contactarea acestora în raport 1:1 timp de 12-16 ore la întuneric la temperatura camerei. Soluțiile stoc ale compusilor testați sunt diluate cu etanol de 70% astfel încât introducerea unei părți alicote (30 μl de antioxidant la 3.0 ml de ABTS^{•+}) cu citirea absorbantei exact la 1 și 6 min după amestecare la $\lambda=734$ nm, să producă o inhibiție de 20-80% față de soluția de referință. Toate derminările sunt efectuate în triplicat.

Determinarea activității antioxidante prin testul DPPH. Pentru determinarea activității de scindare radicalică, a fost utilizat radicalul stabil de 2,2-difenil-2-picrilhidrazil (DPPH[•])^{2, 3}. La interacțiunea radicalului DPPH[•] cu un antioxidant, concentrația lui se micșorează, ceea ce produce o decolorare a soluției de la violet la galben. La 0.1 mL de antioxidant se adaugă 3.9 mL de DPPH (C_{DPPH} , 100 μM, în etanol de 70%) și se plasează la întuneric pentru 30, 60 sau 90 min la temperatura camerei pentru a se produce captarea radicalilor DPPH de către antioxidant și a obține o inhibiție de 20-80%. Corecția se face după soluția martor (în loc de antioxidant se adaugă etanol de 70%). Măsurările sunt realizate în triplicat și se exprimă ca procent de inhibiție.

Rezultate și discuții. În cadrul analizei rezultatelor obținute la extragerea compusilor polifenolici din rumegușul de stejar, utilizând metodele de agitare mecanică și de tratare cu ultrasunet, s-a constatat că valoarea conținutului total de compuși polifenolici extrași nu depinde esențial de metoda de extragere (fig. 1).

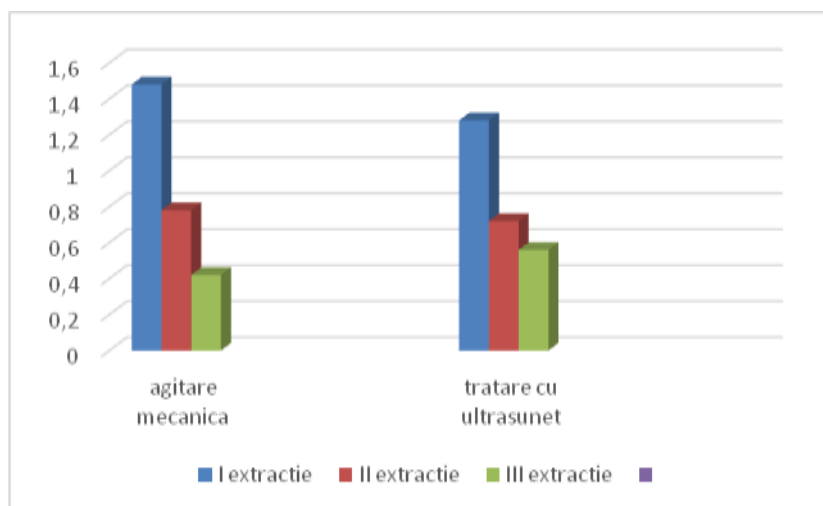

Fig. 1. Conținutul total de compuși polifenolici extrași din rumeguș de stejar cu soluție de alcool 50% prin metoda de agitare mecanică și tratare cu ultrasunet.

¹ Re R, Pellegrini N, Proteggente A, Pannala A, Yang M, Rice-Evans C. Antioxidant activity applying an improved ABTS radical cation decolorization assay. Free Radical Biology and Medicine 1999;26:1231–7. doi:10.1016/S0891-5849(98)00315-3

² Bondet V., Brand-Williams W. and Berset C. Kinetics and Mechanisms of Antioxidant Activity using the DPPH Free Radical Method. Lebensm.-Wiss. u.-Technol., 1997, nr.30, p.609.

³ Brand-Williams W., Cuvelier M. E. and Berset C. Use of a Free Radical Method to Evaluate Antioxidant Activity. Lebensm.-Wiss. u.-Technol., 1995, nr.28, p. 25-30

Randamentul extragerii compușilor polifenolici constituie 7,21% pentru metoda de agitare mecanică și 7,95% pentru metoda de tratare cu ultrasunet. Astfel, pentru a obține în supernatant o cantitate cât mai ridicată de polifenoli, s-a decis să selectăm metoda de extragere asistată de ultrasunet, deoarece este o metoda mult mai rapidă (3 cicluri a câte 30 min) față de metoda de agitare mecanică (3 cicluri a câte 24 ore) și are un randament mai avantajos al extragerii. Cercetările referitoare la influența concentrației solventului utilizat pentru extragere asupra conținutului total de compuși polifenolici extrași ne-au permis să stabilim că, poate fi recomandată concentrației solventului de 50%, care este economic mai convenabilă și ne permite să obținem aproximativ aceeași cantitate de compuși polifenolici ca și în cazul utilizării solventului cu concentrația de 70% (tabelul 1).

Tabelul 1

Influența metodei, concentrației solventului și a raportului masa (g) de produs vegetal la volum (mL) de solvent utilizat asupra conținutului total de compuși polifenolici extrași

Mostra	Agitare mecanică		Tratare cu ultrasunet	
	Alcool 50%	Alcool 70 %	Alcool 50%	Alcool 70 %
Rumeguș de stejar, 1:5	1,002	0,993	1,071	1,130
Rumeguș de stejar, 1:10	0,987	1,087	0,985	0,998

Studiul influenței raportului masa (g) de produs vegetal și volum (mL) de solvent utilizat pentru extragerea unui conținut maxim de compuși polifenolici a cuprins raporturile 1:5 și 1:10. Conform datelor obținute se poate constata că nu se observă o influență semnificativă a volumului de solvent utilizat pentru extragere asupra valorii conținutului total de compuși extrași. Pentru cercetările ulterioare s-a decis utilizarea raportului 1:5 masa de produs vegetal/volum de solvent.

Extractul obținut din rumeguș de stejar are un grad redus de solubilitate în apă, fapt ce-i reduce esențial potențialul de utilizare. În laboratorul Chimia Ecologică al Institutului de Chimie al AȘM a fost elaborat un procedeu de solubilizare a taninurilor în apă, descris în invenția nr. MD 3125¹. În rezultatul modificării prin oxidare a extractului obținut din rumeguș de stejar are loc solubilizare acestuia însoțită de formarea compușilor organici noi, care conțin grupări funcționale carboxilice, peroxidice, alcoolice, fenolice etc. Pentru determinarea conținutului total de grupări funcționale acide (carboxilice și fenolice) s-au efectuat titrări acido-bazice a soluțiilor cu concentrațiile de 1% și 5% pentru compușii noi și compuși de referință. Rezultatele obținute pentru determinările realizate în soluțiile de 1 % sunt prezentate în tabelul 2.

Tabelul 2

Conținutului total de grupări funcționale acide (carboxilice și fenolice) determinat în soluțiile apoase de 1%, calculat per g de preparat solid

N d/o	Mostra de substanța	Conținutul total de grupări acide, mg-ech/g
1	Extract din rumeguș de stejar	2.48
2	Enotantin industrial	1.64
3	Extract din rumeguș de stejar, oxidat	4.38
4	Enoxil 2011-2016	4.23-4.61

Analiza rezultatelor obținute ne permite să constatăm că, pentru mostrele de compuși polifenolici extrași supuși modificării prin oxidare (extract oxidat din rumeguș de stejar, Enoxil), valoarea conținutului total de grupări funcționale acide sporește esențial (practic se dublează) în raport cu valorile C_{total} obținute pentru taninurile nemodificate, fapt confirmat și de spectrele IR ale taninurilor din stejar intact (TSI) și modificat prin oxidare (TSO) (fig.2).

¹ Lupașcu T., Lupașcu L. Procedeu de obținere a enotaninurilor solubile. Patent of the Republic of Moldova, B.I. 3125 G2 MD

Fig. 2. Spectrele IR ale taninurilor extrase din rumeguș de stejar intact (1) și oxidat (4).

Spectrele IR ale produselor TSI și TSO în regiunea 4000-1800 cm^{-1} sunt aproximativ identice. În ambele produse în regiunea 3600-2800 cm^{-1} se manifestă benzi intensive și late ce caracterizează prezența grupelor OH: în spectrul TSI $\nu(\text{OH})=3280 \text{ cm}^{-1}$, iar în spectrul TSO - 3346,2 cm^{-1} . Aceasta înseamnă că grupele OH în TSI sunt mai puternic asociate decât în TSO. Procesul de oxidare decurge destul de pronunțat, deoarece deși poziția benzilor $=\text{C}=\text{O}$ și carboxilice $-\text{COOH}$ se manifestă aproximativ în aceeași regiune (1719,5 cm^{-1} pentru TSI și 1709,7 cm^{-1} pentru TSO), acestea sunt de o intensitate esențial mai mare în cazul TSO, banda de la 1709,7 cm^{-1} fiind cea mai puternică după intensitate din spectru.

Raportate la valorile C_{total} ale preparatului Enoxil, obținut din tanin autohton industrial, valorile C_{total} a compușilor noi oxidați sunt cam de același ordin.

Activitatea antioxidantă pronunțată este una din caracteristicile cele mai valoroase ale compușilor polifenolici preconizați pentru utilizare în industria farmaceutică sau cea alimentară. Pentru determinarea activității antioxidante s-au folosit metodele ABTS și DPPH. Rezultatele determinării activității antioxidante a extraselor din rumeguș de stejar intact și modificat prin oxidare din soluții apoase de 0,5 % sunt prezentate în tabelul 3.

Tabelul 3

Activitatea antioxidantă a extraselor din rumeguș de stejar intact și oxidat determinată prin metoda DPPH și ABTS din soluții 0,5 %

mostra	DPPH 180 min % inhib	ABTS 1 min, % inhib
Extras din rumeguș de stejar	91.25	70.22
Extras din rumeguș de stejar oxidat	88.68	68.12
Enoxil 2011	74.85	72.56

Valorile obținute, în cazul ambelor teste, certifică o activitate antioxidantă sporită a extrasului din rumeguș de stejar afiț față de mostra de referință, Enoxil 2011, cât și față de mostrele extrase, supuse procesului de oxidare. Valorile activității antioxidante a mostrei de extras din rumeguș de stejar oxidat sunt comparabile cu cele ale preparatului Enoxil și sunt cuprinse în limitele 68-88%, conform testelor DPPH și ABTS.

Concluzii:

- Condițiile optime de extragere a compușilor polifenolici din rumegușul de stejar sunt: extragerea substanțelor bioactive în câmp ultrasonic timp de 30 minute la temperatura controlată în raport 1:5 a produsului vegetal/solvent, utilizând în calitate de solvent alcoolul etilic cu concentrația de 50%.
- Valoarea conținutului total de grupări funcționale acide (C_{total}) ale taninurilor oxidate sporește esențial în raport cu valoarea C_{total} obținute pentru taninurile nemodificate. Raportate la valorile C_{total} ale preparatului Enoxil, obținut din tanin autohton industrial, valorile C_{total} a compușilor noi oxidați sunt de același ordin.
- Valorile activității antioxidante a mostrelor extrase din rumeguș de stejar intacte și supuse modificării prin oxidare, sunt cuprinse în limitele 68-88% și sunt de ordinul activității antioxidante ale preparatului Enoxil – 72,5 % (determinate în soluții apoase 0.5 %).

MODIFICAREA ȘI CARACTERIZAREA CĂRBUNELUI ACTIV DIN COJI DE NUCI

Irina GINSARI^{a,b},
Raisa NASTAS^a

^aInstitutul de Chimie al Academiei de Științe a Moldovei, str. Academiei 3, Chișinău MD-2028, Republica Moldova, email: iraginsari@mail.ru

^bUniversitatea Academiei de Științe a Moldovei, str. Academiei 3/2, Chișinău MD-2028, Republica Moldova

Abstract: *The purpose this work was to modify the active carbon obtained from nut shells (CAN) with chlorine ions (CAN-Cl). General physical-chemical parameters were evaluated by humidity, bulk density, ash content, elemental analysis. Structural characteristics were determined from nitrogen sorption isotherms and thermal behavior by thermogravimetric analysis. SEM-EDX spectroscopy proved the presence of chlorine on the active carbon in the content up to 2%.*

1. Introducere

Cărbunii activi sunt adsorbanți larg utilizați în industria de medicamente, industria alimentară, industria minieră, chimică și petrolieră, în procesele de purificare a apelor reziduale și de potabilizare a apelor etc. Determinarea indicilor de calitate, capacității de adsorbție și a parametrilor de structură a cărbunilor activi este necesar atât pentru cercetătorii preocupați de elaborarea tehnologiilor de obținere a adsorbanților carbonici, precum și pentru producătorii și utilizatorii acestor adsorbanți¹.

În dependență de materia primă și tehnologia de producere, cărbunii activi în afară de C și H pot conține heteroatomi de N, S, P, O, B etc. Un mic conținut al heteroatomilor (>1%) modifică considerabil proprietățile fizico-chimice ale cărbunilor activi: CA-N – capacitate de schimb anionică mare, activitate catalitică pronunțată în reacțiile redox, rezistență la autooxidare²; CA-S – proprietăți sorbtive și catalitice selective, afinitate mare pentru Hg (II)³; CA-P - capacitate de schimb cationică mare⁴; CA-B – stabilitate la oxidarea termică a adsorbanților carbonici⁵; CA-Cl - proprietăți sorbtive, schimbători de ioni⁶. Cărbuni

¹ Lupașcu T. *Cărbuni activi din materii prime vegetale*. Chișinău „Știința”, 2004.-224 p.

² B. Stohr, H.P. Boehm, R. Schlögl, *Enhancement of the catalytic activity of activated carbons in oxidation reactions by thermal treatment with ammonia or hydrogen cyanide and observation of a superoxide species as a possible intermediate*. Carbon, 1991, Vol. 29, No. 6, pp. 707-720.

³ B.R. Puri, R.S. Hazra, *Carbon-sulphur surface complexes on charcoal*. Carbon, 1991, Vol. 9, No.2, pp. 123-143.

⁴ Benadi H., Bandosz T.J., Jagiello J., Schwarz J.A., Rouzaud J.N., Legras D., Beguin F. *Surface functionality and porosity of activated carbons obtained from chemical activation of wood*. Carbon, 2000, Vol. 38, No. 5, p. 669-674.

⁵ V.V. Strelko, V.S. Kuts, P.A. Thrower, *Molecular structure and thermo-oxidizing stability of carbon materials containing boron and nitrogen heteroatoms*. American Carbon Society, Carbon Conference Archive, 2001-6.5 (<http://acs.omnibooksonline.com>).

⁶ Tan, I.A.W., Ahmad, A.I. and Hameed, B.H. 2008. Enhancement of basic dye adsorption uptake from aqueous solutions using chemically modified oil palm shell activated carbon. *Colloids and Surfaces A: Physicochemical and Engineering Aspects*, 318, 88-96.

activi cu heteroatomi în structură (N, S, P, O, B etc.) pot fi obținuți fie prin tratarea suprafeței cărbunilor activi cu diferiți agenți (NH_3 , HNO_3 , O_2 , H_2S , SO_2 , H_3PO_4 etc.) fie la piroliza materiei prime bogată în acești atomi²⁻¹.

Scopul prezentei lucrări a fost de a modifica suprafața cărbunelui activ cu ioni de clor și determinarea caracteristicilor fizico-chimice printr-un șir de indici generali.

2. Materiale și metode

Materiale

În cercetări a fost folosit cărbunele activ autohton obținut din coji de nuci prin metoda de activare fizico-chimică cu vapori de apă (CAN), produs la SRL Ecosorbent (Ștefan Vodă). O cantitate suficientă de cărbune activ CAN a fost mărunțit și selectată prin sitare fracția de lucru 0,8-1,3 mm.

Pentru obținerea mostrei modificată cu ioni de clor (CAN-Cl), cărbunele activ (fracția 0,8-1,3mm) a fost contactat cu o soluție ce conține ioni de clor, și excesul de ioni de clor a fost îndepărtat prin spălare cu apă distilată până la reacția negativă a ionilor de clor în apa de spălare. După uscarea cărbunelui activ modificat la 105°C au fost evaluate caracteristicile fizico-chimice.

Metode

*Determinarea umidității (U)*². Într-o fiolă de cântărire de formă joasă, adusă în prealabil la masă constantă prin încălzire în etuvă la $120 \pm 5^\circ\text{C}$, se cântărește circa 2 g probă. Fiola cu probă se ține descoperită (cu capacul alături) în etuvă, la temperatura de $120 \pm 5^\circ\text{C}$, timp de trei ore. Se acoperă apoi cu capacul, se răcește în exsicator cu clorură de calciu timp de 30 min și se cântărește.

*Determinarea densității în stare tasată (D)*⁸. În cilindru se introduce probă, uscată și ținută în exsicator, în porțiuni de câte circa 20 cm³ tasând proba prin lovirea repetată a cilindrului, după fiecare adaos de probă, pe o placă de cauciuc. Introducerea și tasarea probei în cilindru se continuă până ce suprafața probei ajunge diviziunea de 100 cm. Se cântărește cilindrul cu probă, cu precizie de 0,01 g.

*Determinarea cenușii (C)*⁸. Într-un creuzet de porțelan, adus în prealabil la masă constantă prin calcinare la 850...900°C, se cântăresc circa 2 g de probă uscată. Stratul de probă trebuie să nu fie mai gros de 5 mm.

Creuzetul cu proba se introduce în cuptorul electric încălzit în prealabil la max. 150°C. Se ridică treptat temperatura cuptorului la $875 \pm 25^\circ\text{C}$, în minimum 30 min. Din momentul atingerii temperaturii de $875 \pm 25^\circ\text{C}$, creuzetul cu proba se ține două ore în cuptor.

După răcirea creuzetului cu cenușă în exsicator (30 min) - se cântărește. Operațiile de calcinare, răcire și cântărire se repetă până la masă constantă.

Analiza elementală a cărbunilor activi a fost efectuată prin metoda clasică (Dennstedt).

Analiza elementelor prin metoda SEM-EDX a fost efectuată la microscopul electronic cu scanare, SEM model VEGA II LSH, produs de firma TESCAN Cehia, cuplat cu un detector EDX tip QUANTAX QX2, produs de firma BRUKER/ROENTEC Germania.

Analiza termogravimetrică a probelor a fost determinată la aparatul Derivatograph Q-1000, în mediu de aer de la temperatura camerei până la 1000°C.

Determinarea parametrilor de structură a adsorbanților carbonici s-a efectuat din izotermele de adsorbție-desorbție a azotului, măsurătorile efectuându-se aplicând metoda gravimetrică și instalația de adsorbție Autosorb 1-MP. Probele au fost degazate la temperatura de 200°C, la presiunea de 10^{-5} Pa. Suprafața specifică a adsorbanților (S_{BET}) a fost măsurată prin metoda BET (ecuația Brunauer-Emmet-Teller). Volumul total al porilor a fost determinat din soft-ul aparatului. Capacitatea monostratului (a_m) s-a determinat aplicând izoterma de adsorbție Brunauer, Emmet, Teller (BET)^{1,3}.

3. Rezultate și discuții

Umiditatea, cenușa și densitatea în stare tasată

Valorile umidității, cenușii și densității în stare tasată a mostrelor studiate sunt prezentate în tabelul 1. Conform rezultatelor obținute, ambii cărbuni activi sunt destul de higroscopici, umiditatea constituind cca. 8%. După procesul de modificare cu ioni conținutul cenușii scade de cca. 4 ori. Valoarea densității în stare tasată pentru ambele mostre de cărbune activ este foarte apropiată ca valoare.

¹ Bimer J., Salbut P.D., Bertozeki S. et al. *Modified active carbons from precursors enriched with nitrogen functions: sulfur removal capabilities*. Fuel, 1998, Vol. 77, No. 6, pp. 519-525.

² STAS 5388-80, România

⁹ Кельцев Н.В. *Основы адсорбционной техники*. М.: Химия, 1984. 592 p.

Tabelul 1. Valoarea umidității, cenușii și a densității în stare tasată

Mostra	U, %	C, %	D, g/cm ³
CAN	<8,12> ± 0,16	<1,91> ± 0,07	<0,494> ± 0,004
CAN-Cl	<7,82> ± 0,11	<0,53> ± 0,11	<0,467> ± 0,002

Analiza elementelor C, H, N, Cl în cărbunii activi

Rezultatele analizei elementelor C, H, N, Cl pentru adsorbanții carbonici CAN și CAN-Cl sunt prezentate în tabelul 2. După cum se observă în ambele mostre de cărbune activ lipsește azotul, iar în mostra CAN-Cl a fost depistat clorul în cantitate de cca 2%, ceea ce confirmă că scopul a fost atins.

Tabelul 2. Analiza elementelor (%)

Mostra	C	H	N	Cl
CAN	92,23	1,86	lipsește	lipsește
CAN-Cl	92,77	2,30	lipsește	2,02

Analiza elementelor prin metoda SEM-EDX

Tehnica SEM-EDX, permite redarea imaginii cu maparea (dispunerea) atomilor pe suprafața cercetată, iar în baza spectrului de raze X determinarea compoziției elementale (în procente gravimetrice sau molare), a unei microstructuri sau a unei zone selectate și evaluarea variației compoziției de-a lungul unui vector dispus în aria sau secțiunea analizată.

Rezultatele analizei prin metoda SEM-EDX confirmă suplimentar prezența clorului în mostra CAN-Cl, totodată, în procesul de modificare se îndepărtează o parte din cenușa prezentă în CAN (se elimină calciul, potasiul etc.) (figurile 1 și 2).

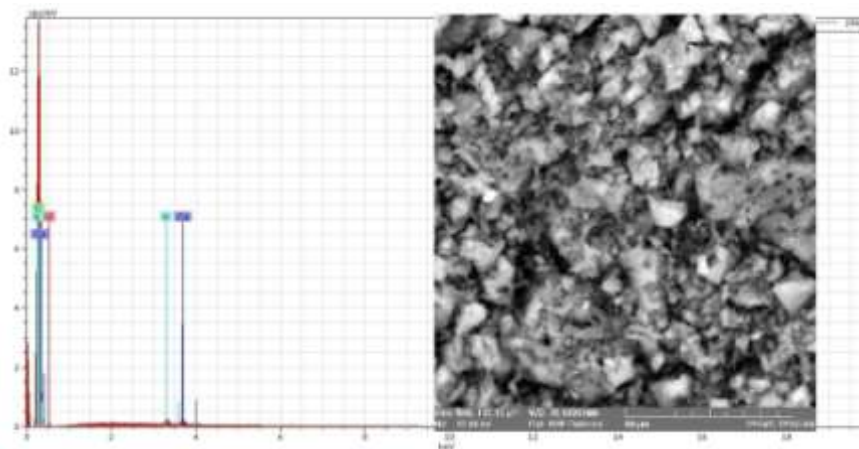

Figura 1. Analiza elementelor și morfologia granulelor de cărbune activ CAN prin metoda SEM-EDX

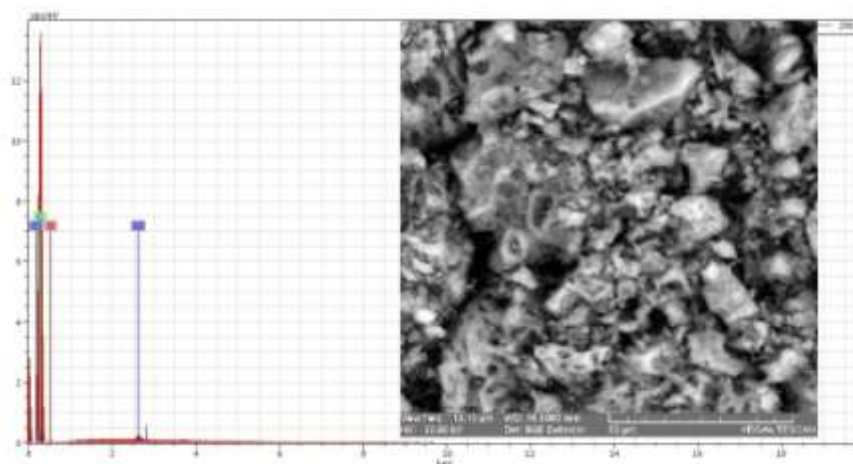

Figura 2. Analiza elementelor și morfologia granulelor de cărbune activ CAN-Cl prin metoda SEM-EDX

Analiza termogravimetrică

Stabilitatea termică a cărbunilor activi CAN și CAN-Cl a fost determinată prin metoda termogravimetrică. Din figura 3 se observă o scădere lentă a masei probei de cărbune activ CAN cu creșterea temperaturii până la 450°C, datorită eliminării apei și a unor specii volatile din structura cărbunelui activ. După cca. 450°C cărbunele activ arde.

După modificarea cu ioni de clor, proba de cărbune activ CAN-Cl devine mai instabilă termic (figura 4). Temperatura (430-440°C) la care apare scăderea masei probei este influențată de ionii de clor prezenți pe suprafața cărbunelui activ.

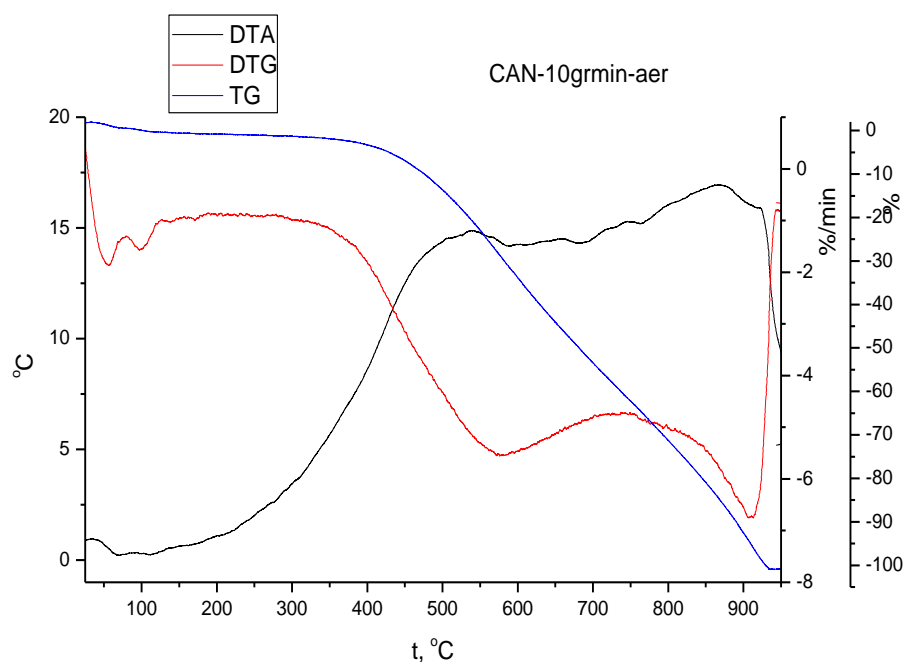

Figura 3. Curbele DTA, DTG și TG pentru mostra de cărbune activ CAN

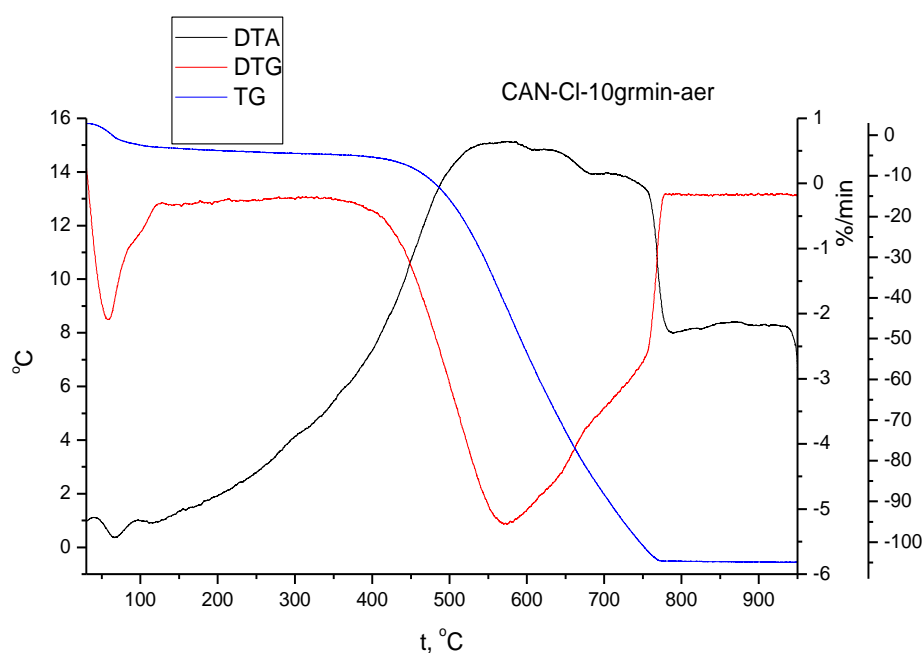

Figura 4. Curbele DTA, DTG și TG pentru mostra de cărbune activ CAN-Cl

Determinarea parametrilor de structură a adsorbanților carbonici

Parametrii structurii poroase au fost determinați din izotermele de adsorbție-desorbție a azotului. După tratarea cu ioni de clor crește suprafața specifică după BET cu cca 5% (tabelul 3) și volumul total al porilor crește cu cca 10 cm³/g. Acest lucru se datorează eliminării cenușii în procesul de modificare.

Tabelul 3. Determinarea parametrilor de structură din izotermele de adsorbție a azotului

Mostra	S_{BET} , m ² /g	V_{total} , cm ³ /g	R_{micro} , Å
CAN	571	0.27	5,2
CAN-Cl	604	0.28	5,9

S_{BET} – suprafața determinată de ecuația Brunauer-Emmet-Teller;

V_{total} – volumul total al porilor;

R_{micro} – raza medie a microporilor.

4. Concluzii

- Caracteristicile fizico-chimice ale cărbunilor activi CAN și CAN-Cl au fost evaluate printr-un șir de indici generali: densitatea în stare tasată, umiditatea, cenușa, conținutul elementelor, analiza termogravimetrică.
- Prezența clorului în mostra CAN-Cl (în cantitate de cca 2%) a fost confirmată prin analiza elementală și metoda SEM-EDX.
- După tratarea cu ioni de clor crește suprafața specifică după BET cu cca 5% și volumul total al porilor cu cca 10 cm³/g față de mostra inițială.

PROPRIETĂȚILE MAGNETICE ȘI ELASTICE ALE COMPUSULUI SPINEL CoCr_2S_4

Lilian PRODAN,
Viorel FELEA,
Vladimir ȚURCAN,

Institutul de Fizică Aplicată al AȘM, MD-2028 Chișinău, Republica Moldova

Abstract: *We report on sample preparation and results of measurements of magnetic and elastic properties of sulfide spinel CoCr_2S_4 . The magnetization and acoustic anomalies at $T_C = 220$ K have been detected with an additional elastic stiffness appearing in the order state. Magnetic field applied along $\langle 111 \rangle$ increases the ordering temperature up to 232 K.*

Introducere

Materialele magnetice semiconductoare, cu formula generală AB_2X_4 , au fost investigate intens în ultima perioadă datorită manifestării unui șir de fenomene fizice exotice, cum ar fi magnetorezistența colosală (FeCr_2S_4) [1], magnetocapacitatea colosală (CdCr_2S_4) [2], sau multifericitate (CoCr_2O_4) [3]. Aceste materiale sunt promițătoare pentru aplicații tehnologice datorită cuplajului magnetoelectric puternic, care permite dirijarea magnetizării prin aplicarea câmpului electric sau dirijarea polarizării electrice cu ajutorul câmpului magnetic [4,5].

Din această clasă de materiale face parte și compusul ferimagnetic CoCr_2S_4 , care se cristalizează în structura de tip spinel normală cu simetria cubică $Fd-3m$, unde ionii de Co^{2+} ($3d^7$, $S = 3/2$) ocupă poziții tetraedrice, iar ionii de Cr^{3+} ($3d^3$, $S = 3/2$) ocupă poziții octaedrice. Acest compus a atras o atenție considerabilă datorită manifestării efectului Kerr extrem de mare în infraroșu apropiat, care este accesibil pentru lasere cu semiconductori și detectoare [6]. Anterior compusul CoCr_2S_4 a fost descris ca fiind un ferimagnet semiconductor cu conductibilitatea de tip n și temperatura Curie de aproximativ 225 K [7-9]. Recent, în compusul CoCr_2S_4 a fost evidențiat comportamentul multiferic cu apariția polarizării dielectrice spontane la temperaturi mai joase de 27 K [10]. Originea acestui comportament nu este bine stabilită și faptul dat a motivat cercetările elastice și magnetice efectuate în lucrarea dată. În această lucrare sunt descrise metoda de obținere a monocristalelor CoCr_2S_4 și prezentate rezultate obținute în urma investigării proprietăților magnetice și elastice ale acestui material.

Experiment

Materialul policristalin CoCr_2S_4 a fost sintetizat prin metoda convențională în stare solidă. În procesul de obținere a probelor policristaline au fost folosite metalele Co și Cr de puritate 99,99% și sulf elementar (99,999%) luate în raportul stoichiometric cu încărcătura sumară de 6 g. Pentru a facilita difuzia materialelor inițiale probele au fost presate în formă de tablete folosind presforma din titan pentru a evita poluarea materialelor cu impurități feromagnetice. Pentru a obține reacția chimică completă și faza ternară pură, au fost efectuate mai multe cicluri de sinteză cu ridicarea ulterioară a temperaturii (900 - 1200 K). Monocristalele CoCr_2S_4 au fost obținute prin metoda reacțiilor chimice de transport, unde TeCl_4 a fost utilizat în calitate de agent de transport. Materialul policristalin a fost introdus în fiola de cuarț împreună cu agentul de transport în proporție de 10:1, după care fiola a fost vidată până la presiunea 10^{-2} mbar și încapsulată. Fiola a fost introdusă în cuptor cu două regiuni de temperaturi, în care a fost format un gradient de temperatură de 45 °C cu temperatura sursei $T \sim 1220$ K.

Analiza structurală și a purității probelor a fost efectuată prin metoda difracției cu raze X (XRD), utilizând difractometrul STADI-P (STOE&CIE) cu radiația monocromatică Cu K_α cu lungimea de undă 1.5418 Å. Proprietățile magnetice au fost cercetate cu ajutorul magnetometrului SQUID (Quantum Design MPMS 5) într-un interval de temperaturi 2 K - 400 K și câmp magnetic extern până la 50 kOe. Proprietățile elastice au fost studiate prin măsurarea vitezei și atenuării ultrasunetului a undelor longitudinale, unde vectorul de undă k și polarizarea u sunt paralele axei $\langle 111 \rangle$.

Rezultate și discuții

În urma analizei structurale a probelor policristaline CoCr_2S_4 a fost evidențiată structura spinel normală și compoziția chimică unifazică (vezi Fig.1). Utilizând programul FULLPROF și metoda de analiză Rietveld [11] au fost determinați parametrii structurali precum parametrul rețelei cristaline $a_0 = 9.367(1)$ Å, parametrul pozițional al sulfului în coordonate fracționare (*f.c.*) $x = 0.2592$ (2), factorul de fiabilitate $R_f = 8$ %, factorul de fiabilitate Bragg $R_B = 6$ %, etc.

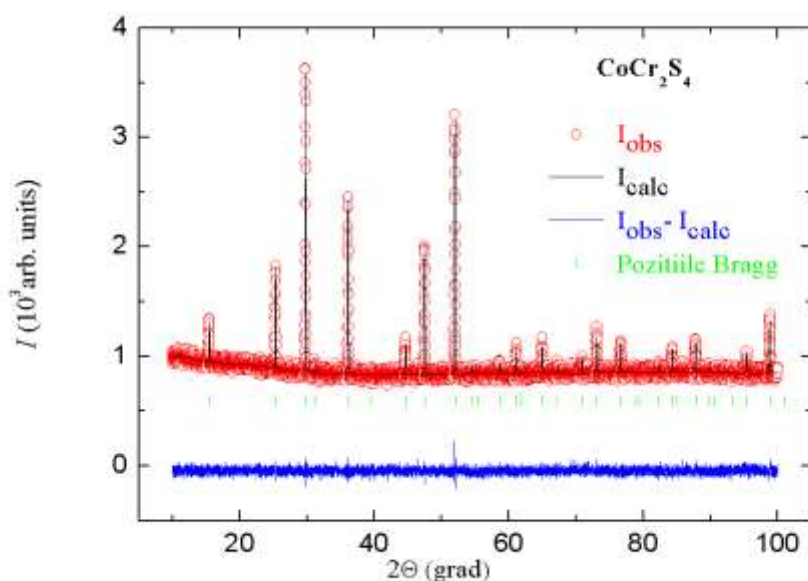

Fig.1. Profilul difracției cu raze X a compusului policristalin CoCr_2S_4 , obținut prin metoda Rietveld.

Măsurătorile proprietăților magnetice și elastice ale compusului ternar CoCr_2S_4 au fost efectuate pe probe monocristaline obținute prin metoda descrisă mai sus.

În figura 2 este prezentată magnetizarea compusului CoCr_2S_4 , măsurată la temperatura 2 K în funcție de câmp magnetic $M = f(H)$ aplicat de-a lungul axei $\langle 111 \rangle$. În regiunea câmpurilor mici (0 - 5 kOe) s-a observat o creștere bruscă a magnetizării, care ajunge la saturație în regiunea câmpului $H = 8$ kOe cu o valoare a momentului magnetic de saturație $M_S = 2.79 \mu_B$. Valoarea obținută a momentului magnetic la saturație corelează bine cu cea așteptată pentru alinierea antiparalelă a momentelor magnetice a subrețelei de Cr și Co.

Dependența de temperatură a magnetizării $M(T)$, măsurată după răcire în câmp magnetic (FC) de 50 Oe aplicat în direcția $\langle 111 \rangle$ și după răcire în câmp zero (ZFC) este prezentată în figura 3. Din această dependență a fost observată o creștere bruscă a susceptibilității la temperatura 220 K urmată de o despicare a curbelor FC - ZFC. S-a constatat că această temperatură corespunde temperaturii de tranziție în starea cu ordonare ferimagnetică T_C . De menționat, că valoarea temperaturii de tranziție din starea paramagnetică în stare ferimagnetică pentru probele monocristaline cercetate în lucrarea dată este în bună concordanță cu rezultate precedente prezentate în literatură [7, 12]. Diferența observată dintre curbele FC și ZFC poate fi atribuită anizotropiei magnetocristaline prezente în CoCr_2S_4 datorită cuplajului spin-orbital al ionilor Co^{2+} .

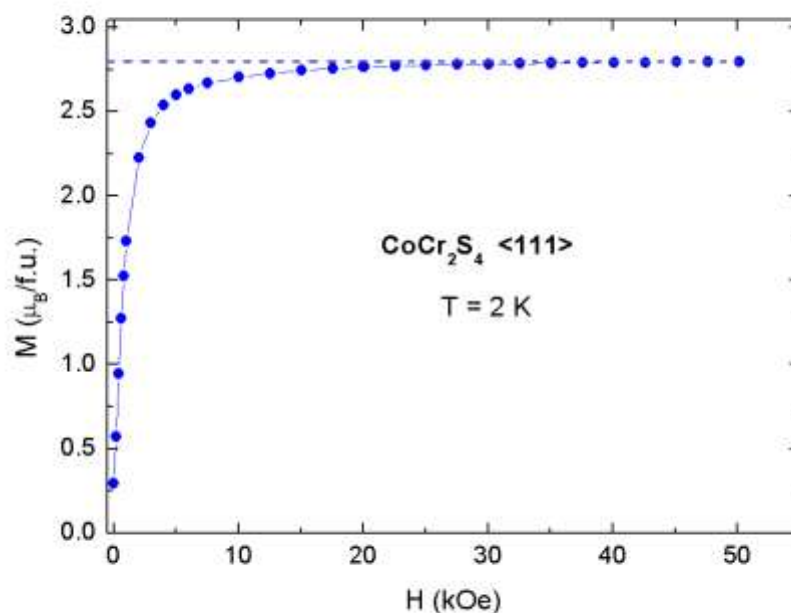

Fig.2. Dependența de câmp magnetic a magnetizării $M(H)$ pentru proba monocristalină $CoCr_2S_4$, măsurată la temperatura de 2 K.

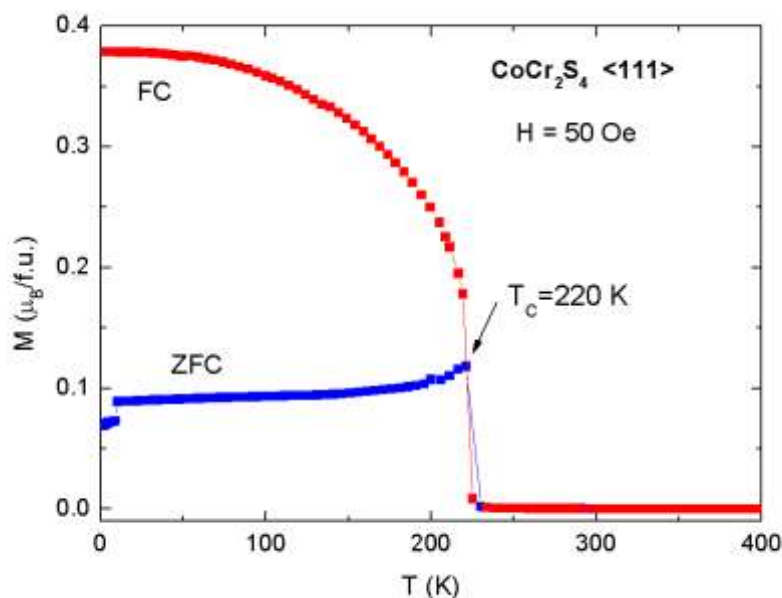

Fig.3. Dependența de temperatură a susceptibilității magnetice a probei monocristaline $CoCr_2S_4$, măsurate după răcire în câmp magnetic (FC) și după răcire în câmp magnetic zero (ZFC).

Măsurătorile proprietăților elastice în câmp magnetic zero au evidențiat o creștere nemonotonă a vitezei de propagare a ultrasunetului odată cu scăderea temperaturii (vezi Fig. 4). La temperatura $T_C = 222$ K se observa o schimbare în curba vitezei cu apariția unui surplus de rigiditate în starea ordonată. La aplicarea câmpului magnetic moderat are loc deplasarea regiunii de ordonare ferimagnetică spre temperaturi mai mari ($T_C = 232$ K în $B = 3$ T). Aceste caracteristici prezintă dovadă clară a interacțiunilor magneto-elastice puternice în compusul cercetat.

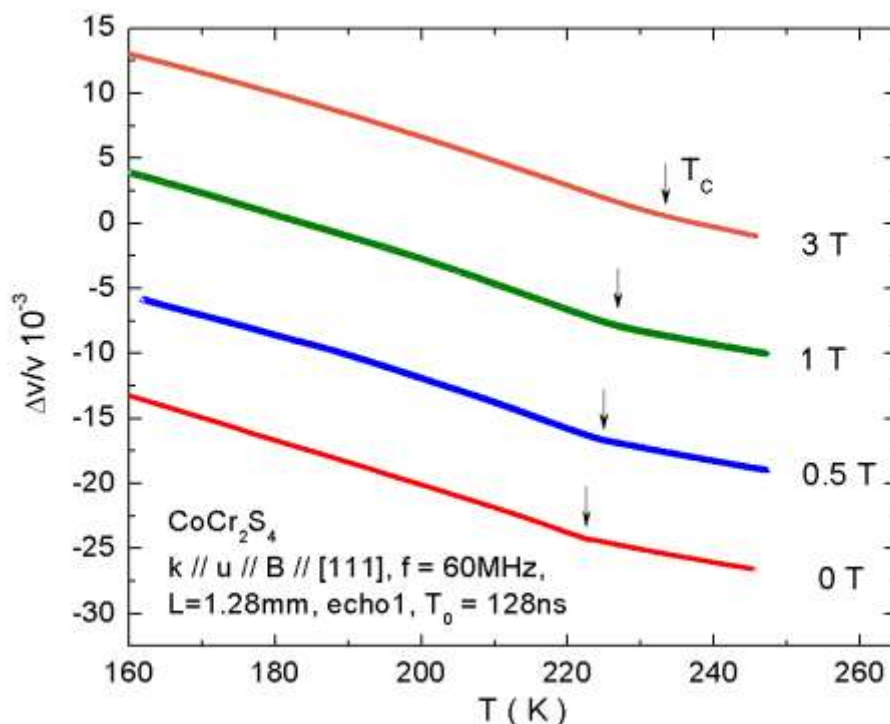

Fig.4. Dependența de temperatură a vitezei ultrasunetului pentru compusul monocristalin CoCr₂S₄, măsurată în diferite câmpuri magnetice.

Concluzii

În concluzie, au fost elaborate regimurile tehnologice de creștere a monocristalelor CoCr₂S₄ cu structura de tip spinel și obținute monocristale perfecte unifazice ale acestui compus. A fost efectuat studiul proprietăților magnetice și elastice ale compusului ternar CoCr₂S₄, în urma cărora au fost detectate anomalii clare în regiunea temperaturii T_C = 220 K, care corespunde ordonării ferimagnetice. A fost detectat un surplus de rigiditate cu trecerea în starea ordonată. S-a constatat că aplicarea câmpului magnetic de-a lungul axei <111> duce la creșterea temperaturii de ordonare T_C = 232 K în câmp de 3 T. Aceste fapte prezintă dovadă clară a interacțiunilor magneto-elastice puternice în compusul cercetat.

Mulțumiri pentru suport: Proiect instituțional 15.817.02.06F, Proiect pentru tineri cercetători 16.819.02.03F și HLD al HZDR, membru al Laboratorului European de Câmpuri Magnetice (EMFL).

COMPUȘI ORGANICI CU UTILIZĂRI ÎN PRACTICĂ – AGENȚI ACTIVI DE SUPRAFAȚĂ

Iuliana Viorica GĂLĂȚANU,

profesor gradul didactic I la Colegiul Național «C. NEGRI» și Colegiul Național «Al. I. CUZA» – Galați, România

Abstract: This article aims to highlight the applicative character of chemistry, applying knowledge of organic chemistry in synthesis of the compounds with practical importance, in our case the surface active agents (the surfactants). This research is a matter of facts a classification of the surface active agents, by their structure (anionic, cationic agents, non-ionic and amphoteric) and by their main uses (detergents, foaming agents, emulsifiers, etc.). Some specific properties of the colloidal solutions are presented here (interfacial tension, tension surface, critical concentration, mycelar balance, hydrophilic-lipophilic balance, etc.) which determine the multiple uses of the surface active agents. Finally, there are

displayed the areas of applicability of the illustrated non-ionic surfactants (cosmetic industry, pharmaceutical, food, varnishes and paints and phytosanitary products).

Key words: *the surface active agents, detergents, foaming agents, emulsifiers.*

Agenții activi de suprafață sau surfactanții sunt compuși chimici care modifică puternic, chiar în concentrații foarte mici, proprietățile superficiale ale lichidelor în care se dizolvă. Acest comportament este determinat de structura moleculară asimetrică, formată din două părți cu proprietăți fundamentale diferite:

- a) o parte nepolară, un rest hidrocarbonat (R), ce constituie gruparea hidrofobă
- b) o parte polară, ionizabilă sau neionizabilă, ce constituie gruparea hidrofilă.

Molecula unui agent de suprafață este amfifilă, are afinități diferite față de mediul de dispersie: partea nepolară (hidrofobă sau lipofilă) are afinitate pentru faza organică, uleioasă, iar partea polară (hidrofilă sau lipofobă) are afinitate față de apă.

În funcție de natura grupei hidrofile, agenții activi de suprafață se pot clasifica în:

- a) ionici (anionici, cationici, amfolitici)
- b) neionici.

Agenții anionici pot avea drept grupare polară:

- carboxil $R-COO^-$ (săpun)
- sulfat $R-OSO_3^-$
- sulfonat $R-SO_3^-$
- fosfat acid $R-OPO(OH)O^-$
- eter sulfat $R-CH_2-(OCH_2CH_2)_nOSO_3^-$
- eter carboxilat $R-CH_2-(OCH_2CH_2)_nCOO^-$

Agenții cationici sunt săruri de alchilamoniu de tipul $R-N(R_1)_3^+Cl^-$, unde R este un radical hidrocarbonat cu număr mare de atomi de carbon ($C_{12}-C_{18}$) iar R_1 este un radical mic: metil sau etil.

Agenții amfolitici sau amfoteri au în moleculă două grupări ionizabile atât cu sarcină pozitivă cât și cu sarcină negativă astfel încât au și caracter anionic dar și caracter cationic. Din categoria agenților amfolitici fac parte: betainele $(CH_3)_2N^+(R)-CH_2-COO^-$ și sulfobetaine $(CH_3)_2N^+(R)-CH_2-COO^-$.

Agenții neionici au drept grupare polară, grupe eterice, ce le conferă proprietăți deosebite și au structura generală de tipul: $RY-(CH_2-CH_2-O)_n-H$. Din categoria acestor compuși fac parte:

- esterii acizilor grași cu alcooli și polialcooli;
- produse polietoxilate (alcooli grași polietoxilați, alchilfenoli polietoxilați, amine polietoxilate, acizi grași polietoxilați, alți compuși aciclici și heterociclici polietoxilați);
- produse propoxilate;
- poliesteri ai propilenglicolilor;
- produse de condensare a acizilor grași cu aminoalcooli.

După principalele lor utilizări, agenții activi de suprafață se pot clasifica în: detergenți, agenți de udare, agenți de emulsionare, agenți de dispersie, agenți de spumare. Multiplele aplicații ale agenților activi de suprafață se bazează, tocmai, pe proprietățile deosebite pe care le au soluțiile lor: agregarea (micelizarea), tensiunea superficială, tensiunea interfacială și tensiunea de adeziune.

Capacitatea tensidelor de a se asocia sub formă de agregate moleculare, numite *micelii*, proprietate caracterizată prin concentrația critică micelară (CCM), oferă informații despre *puterea lor de solubilizare*. *Tensiunea superficială*, manifestată la interfața lichid-aer, determină *puterea de spumare* a compușilor tensioactivi. *Tensiunea interfacială*, ce apare la suprafața lichid-lichid, determină *puterea de emulsionare* a tensidelor. *Tensiunea de adeziune*, ce se manifestă la interfața solid-lichid, determină *puterea de muiant*, respectiv *puterea de dispersant*.

Utilizarea substanțelor amfifile ca emulgatori, detergenți, muiant, adjuvanți de flotație s-a bazat mult timp pe determinări empirice. Griffin a introdus mărimea – balanța hidrofil-lipofil (BHL) - ca o măsură a raportului dintre contribuția părții polare și a celei nepolare a moleculei amfifile asupra proprietăților acestora. Griffin a folosit pentru BHL o scară de la 1 la 20, în care valoarea mare a BHL indică mărimea caracterului hidrofil. Surfactanții ce au valori mici ale BHL stabilizează emulsiile de tip

apă în ulei (A/U) iar valorile mari ale BHL-ului , stabilizează emulsiile de tip ulei în apă (U/A). După valoarea balanței hidrofil-lipofil, surfactanții au aplicații diverse:¹

- BHL: 3-6 – emulgator A/U
- BHL: 7-9 - agent de umectare
- BHL: 8-15 – emulgator U/A
- BHL: 13-15 – detergență
- BHL: 15-18 – solubilizator.

Agenții activi de suprafață pot avea structuri diverse dar și utilizări variate astfel încât am avut în vedere doar utilizările (și așa multiple) agenților activi de suprafață neionici.

În *cosmetică*, agenții de suprafață neionici au numeroase aplicații: emulgatori, dispersanți, muianți, detergenți și spumanți, deoarece nu au acțiune iritantă sau toxică asupra pielii. |Ca *emulgatori* se folosesc esterii sorbitei, esterii polioliolilor, alcoolii și acizii grași polietoxilați se folosesc la prepararea cremelor și produselor de toaletă lichide (laptele de corp), a agenților antirid, a produselor antiacneice și a produselor folosite pentru protecția solară. Agenții neionici se utilizează ca *dispersanți* ai coloranților pe bază de eosină folosiți la obținerea rujurilor, ojelor și pudrelor. Datorită proprietăților detergente și proprietăților spumante (formarea unei spume abundente, dense și stabile) agenții neionici sunt utilizați în special la fabricarea șampoanelor și a spumelor de baie. Surfactanții neionici sunt folosiți curent în solubilizarea membranelor fosfolipidice conform datelor publicate de Goni². Acest aspect are multiple abordări practice. Pe de o parte în formula complexelor cosmetice pentru întreținerea tenului, reducerea celulei, creșterea permeabilității selective a unor nutrienți de bază în piele și păr (vitamine, hormoni, microelemente și chiar medicamente), pe de altă parte, în produsele cosmetice se introduc surfactanți neionici de tipul alchilfenolilor polietoxilați, alcoolii polietoxilați dozați în raport cu surfactanții amfoterici (dodecil betaina, octadecil betaina, fosfatidil colina din lecitina purificată³, favorizând un echilibru membranar de reglare a permeabilității la nivelul structurilor lipozomice din compoziția produselor respective și din care penetrează continuu, la nivel celular, componentele active cu rol de întreținere sau terapie⁴.

În *industria farmaceutică*, principala utilizare a agenților de suprafață este aceea de emulgatori pentru diferite compoziții medicamentoase. Oleatul sorbitei emulsionează untura de pește, vitaminele și antisepticele, monoglicerida acidului stearic este emulgatorul preferat pentru compozițiile medicamentoase de uz intern, monogliceridele acizilor grași nesaturați stau la baza unor unguente cu rezultate foarte bune în tratamentul bolilor de piele.

Agenții de suprafață neionici sunt utilizați, în *industria alimentară*, în special ca emulgatori și agenți de udare dar și ca detergenți în diferite faze nelegate direct de tehnologia de fabricație. Esterii sorbitei, simpli sau etoxilați, sunt emulgatori pentru fabricarea margarinei, mono și digliceridele se folosesc la fabricarea înghețatei iar dispersia vitaminelor liposolubile în diferite alimente se face cu agenți de suprafață de tipul monogliceridei acidului tartric diacetilat. Adaosul de monogliceride sau de derivați polietoxilați ai acidului stearic la fabricarea pâinii îmbunătățește calitățile acesteia și-i prelungește perioada de prospețime. Dintre esterii zaharozei cel mai utilizat este monopalmitatul de zaharoză care intră în componența maionezelor, ciocolatelor (în amestec sinergetic cu emulsifiant de tip lecitină), aromelor alimentare, sosurilor pentru salate și cremelor.

Ca emulgatori, agenții de suprafață se întrebunțează, în *industria produselor fitosanitare*, la obținerea insecticidelor, fungicidelor și erbicidelor emulsionabile. Majoritatea emulgatorilor folosiți în acest scop sunt amestecuri de diferiți agenți neionici polietoxilați, dar și amestecuri de produși neionici și alchil-aril-sulfonați (săruri de Na, Ca, Al).

Vopselele și lacurile sunt dispersii ale unui pigment solid, fin divizat, într-un mediu lichid. Datorită suprafeței mari de contact dintre pigment și lichid, în aceste sisteme, fenomenele interfaciale sunt de cea mai mare importanță, ceea ce explică folosirea agenților de suprafață în *industria vopselelor, a lacurilor și a cernelurilor*. Cei mai utilizați sunt agenții de dispersie insolubili în apă: derivații polietoxilați, monogliceridele acizilor grași și esterii sorbitei. Agenții neionici polietoxilați alături de cei cationici sunt folosiți în procesele de vopsire a lânii cu coloranți cromatabili.

¹ Suport de curs pentru programele Privim către viitor –e-Chimie, Basic IT skills, TIC chimie, Inovare în predarea și învățarea chimiei, vol.2 - Chimie organică, Ed. Politehnica Press, 2012, p.361-372.

² Goni, F.M., Nonionic surfactants in liposomal membranes, Eur. J. Biochem, 1986, p.160-163.

³ Singleton, W.S., Phosphatidyl choline from egg lecithin, J. Amer. Oil Chem. Soc., vol.42, nr.1, 1965, p.42-53.

⁴ Lenges, J., Simon, J.P., Chemistry and Technology of the Cosmetics and Toiletries Industry, Blakie Academic and Profesional / Chapman and Hall, London, 1994.

Substanțele tensioactive neionice constituie circa 40% din producția totală de surfactanți găsiindu-se într-o mare varietate de produse atât de uz casnic cât și industrial.

Bibliografie:

1. Florea, T., *Tehnologie chimică organică*, Ed. Universității Dunărea de Jos, Galați, 1996, p.428.
2. Gălățanu, I.V., *Culegere de probleme de chimie*, Ed. Zigotto, Galați, 2012.
3. Gălățanu, I.V., *Chimia-alfabetul vieții*, in vol. Simpozionul Internațional Universul Științelor, ediția a VI-a, Ed. Pim, Iași, 2015, p.484-486.
4. Goni, F.M., *Nonionic surfactants in liposomal membranes*, Eur. J. Biochem, 1986, p.160-163
5. Lenges, J., Simon, J.P., *Chemistry and Technology of the Cosmetics and Toiletries Industry*, Blakie Academic and Profesional / Chapman and Hall, London, 1994.
6. Mândru, I., Leca, M., *Chimia macromoleculilor și a coloizilor*, Ed. Tehnică, București, 1977.
7. Raney, K.H., Benson, H.L., *Cloud point of nonionic surfactant and correlation of their detergency*, J.Amer., Oil. Chem. Soc., vol.67, 1990, p.722.
8. Singleton, W.S., *Phosphatidyl choline from egg lecitin*, J. Amer. OIL.Chem.Soc., vol.42, nr.1, 1965, p.42-53.
9. *Suport de curs pentru programele Privim către viitor –e-Chimie, Basic IT skills, TIC chimie, Inovare în predarea și învățarea chimiei, vol.2 - Chimie organică*, Ed. Politehnica Press, 2012, p.361-372.
10. www.xperimania.net
11. www.chemistryviews.org/.../Xperimania_

UTILIZAREA MATERIEI VEGETALE DIN FRUCTE DE MĂCEȘ, CĂTINA ALBĂ ȘI PĂDUCEL ÎN TEHNOLOGIE DE PANIFICAȚIE

Aliona GHENDOV-MOȘANU,
Rodica STURZA,

Universitatea Tehnică a Moldovei

Antoanela PATRAȘ,

Universitatea de Științe Agricole
și Medicina Veterinară „Ion Ionescu de la Brad”

Abstract: *This research is focussed on the impact of oil extracts on sensory, physicochemical and microbiological parameters of bread prepared from 1st grade flour with addition of 1% (replacing 1% of sunflower oil) and 2% oil extracts. The physicochemical and sensory characteristics of the samples containing oil extracts were better than the ones of controls. The results of baking test showed that the introduction of rosehip and hawthorn oil extracts during bread making increases the shelf life of bread by 24 hours. In the case of the sample containing 2% of sea buckthorn oil, the shelf life was extended up to 96 hours, by slowing down the development of rope spoilage.*

Introducere

În prezent, producătorii produselor alimentare acordă multă atenție privind siguranța alimentară a acestora. Problema siguranței produselor de panificație este legată de contaminarea cu microorganisme a boabelor de grâu și de calitatea făinii de grâu. Creșterea siguranței produselor de panificație poate fi efectuată prin reglarea compoziției chimice, utilizând materia primă tradițională pentru panificație și introducând diferite substanțe biologice active, care permit obținerea produselor cu proprietăți funcționale [1]. Astfel, utilizarea ingredientelor naturale non-tradiționale pentru prevenirea alterării microbiene a pâinii din făina de grâu, îmbunătățind și păstrând calitatea acesteia, este actuală [2]. Ingredientele de perspectivă pot fi extractele liposolubile din materia vegetală. Fructele de măceș, cătina albă și păducel constituie o sursă principală de substanțe biologice active care, chiar în cantități foarte mici, au efect bacteriacid.

Se studiază posibilitățile de utilizare a extractelor liposolubile din fructe de măceș, cătina albă și păducel în tehnologie de fabricație a pâinii din făina de grâu de calitate și de a spori siguranța microbiologică a acestora.

Materiale și metode

Extractele vegetale liposolubile au fost obținute prin extragere cu ulei de floarea-soarelui și cu filtrare ulterioară în vid. Indicii organoleptici a extractelor vegetale liposolubile din fructe de cătină și de păducel sunt: lichid transparent de culoarea galbenă intensă, pentru măceș - de culoare roșcată, fără impurități și sedimente, cu un miros și gust caracteristic acestor tipuri de fructe de pădure. Indicatorii fizico-chimici a extractelor liposolubile din fructe de cătină albă, măceș și păducel sunt prezentați în tabelul 1.

Tabelul 1. Indicatorii fizico-chimici a extractelor liposolubile din fructe de cătină albă, măceș și păducel

Indicatorii	Valoare
Indicele de aciditate, mg KOH/g, max.	4
Indicele de peroxid, mmol oxigen activ/kg, max.	10
Fracția masică a impurităților neprovenite din grăsimi (sediment la masă)	Lipsa
Fracția masică de apă și substanțele volatile, %, max.	0,2
Densitatea relativă (x°C/apă 20 °C)	0,920...0,925
Indicele de refracție (ND la 40 °C)	1,476
Indicele de saponificare mg KOH/g ulei (extract liposolubil)	190...209

Pentru a determina influența extractelor liposolubile asupra indicilor organoleptici, indicatorilor fizico-chimici și microbiologici ai produselor de panificație au fost efectuate probe de coacere din făina de grâu de calitate întâi cu adaosul acestor extracte în concentrații de 1 (substituind 1 % de ulei de floarea-soarelui) și 2 % în raport cu masa făinei. Proba martor a fost proba cu adaos de 2 % de ulei de floarea-soarelui raportat la masa făinii. Pâinea a fost preparată prin procedeul monofazic după rețetă.

Rezultate și discuții

Pentru a determina influența extractelor liposolubile din fructe de cătină albă, măceș și păducel probele obținute au fost analizate peste 20 de ore după coacere. Rezultatele cercetărilor sunt prezentate în tabelul 2.

Tabelul 2. Influența extractelor liposolubile din fructe de măceș, cătină albă și păducel asupra calității pâinii

Indicatorii de calitate	Proba martor	Extract liposolubil din fructe de măceș, ELM		Extract liposolubil din fructe de cătină albă, ELC		Extract liposolubil din fructe de păducel, ELP	
		1 % (ELM1)	2 % (ELM2)	1 % (ELC1)	2 % (ELC2)	1 % (ELP1)	2 % (ELP2)
Umiditatea, %	43,0	43,2	43,5	42,5	42,7	42,8	43,0
Aciditate, grad.	3,5	3,6	3,7	3,8	3,9	3,5	3,6
Porozitatea, %	68	73	71	71	69	74	73
H/D	0,47	0,50	0,54	0,54	0,55	0,50	0,49

Analizând rezultatele din tabelul 2 se poate menționa că indicatorii fizico-chimici ai probelor cu adaos de extracte liposolubile sunt superiori decât cei ai probei martor, și anume porozitatea miezului. Porozitatea este un factor principal pentru degeștibilitatea pâinii, deoarece cu cât porozitatea miezului este mai dezvoltată, cu atât mai bine miezul va fi imbibat cu sucurile sistemului gastric și digerat de organismul uman [3]. Conform rezultatelor obținute porozitatea miezului la probe cu adaos 1 % de extract liposolubil s-a mărit cu 4,4...8,8 % și la probe cu adaos 2 % de extract cu 1,5...7,4 % în raport cu proba martor. Adăugarea extractelor liposolubile în aluat, care conțin substanțe biologice active, vitamine și glucide simple, este o sursă de hrană suplimentară pentru dezvoltarea celulelor a drojdiilor de panificație. Astfel, se intensifică procesul de fermentare a aluatului, crește capacitatea

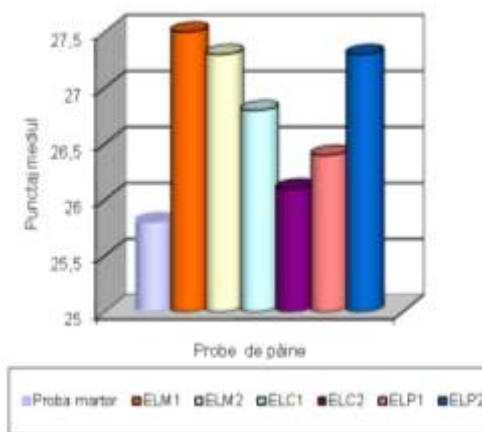

Figura 1. Evaluarea organoleptică a calității pâinii cu adaos de extracte liposolubile din fructe de măceș, cătină albă și păducel

acestei de a forma gaze, influențând asupra porozității miezului a pâinei [3].

Rezultatele analizei organoleptice au demonstrat că extractele liposolubile din fructe de măceș, cătina albă și păducel influențează favorabil asupra indicilor organoleptici ai produselor finite. Probele cu adaos au avut coaja netedă, lucioasă, de culoare aurie intensă, cu miez elastic, cu porozitatea bine dezvoltată, cu gust și aroma plăcută, caracteristic produsului bine copt. A fost efectuată aprecierea organoleptică a produselor obținute după scara de 30 de puncte [4]. Rezultatele sunt demonstrate în figura 1.

Așadar, după analiza indicilor organoleptici și indicatorilor fizico-chimici, variantele optime de adaos de extract liposolubil în produsele de panificație sunt concentrațiile de 1 și 2% din fructe de măceș, 1 % din cătina albă și 2 % din fructe de păducel.

A fost cercetată influența extractelor liposolubile din fructe de măceș, cătina albă și păducel asupra siguranței microbiologice a pâinei cu și fără adaos la păstrare. Pentru a determina eficacitatea adosurilor de extracte liposolubile au fost create condițiile speciale pentru dezvoltarea bolii cartofului, anume temperatura și umiditatea relativă a aerului înaltă. Depistarea bolii cartofului s-a efectuat prin proba de coacere cu ulterioară păstrare în condiții optime pentru dezvoltarea bolii cartofului: temperatura 37 ± 1 °C și umiditatea relativă a aerului 85 ± 2 %. Probele coapte au fost răcite, ambalate în hârtie umedă și termostatare până la apariția semnelor bolii cartofului. Rezultatele cercetărilor sunt prezentate în tabelul 3.

Таблица 3. Influența extractelor liposolubile din fructe de măceș, cătina albă și păducel asupra dezvoltării bolii cartofului la păstrarea probelor de pâine

Durata de păstrare a probelor de pâine până la apariția semnelor bolii cartofului, h	Proba martor	Extract liposolubil din fructe de măceș ELM		Extract liposolubil din fructe de cătina albă ELC		Extract liposolubil din fructe de păducel ELP	
		1 % (ELM 1)	2 % (ELM 2)	1 % (ELC 1)	2 % (ELC 2)	1 % (ELP 1)	2 % (ELP 2)
24	-	-	-	-	-	-	-
48	-	-	-	-	-	-	-
72	+	-	-	-	-	-	-
96	++	+	+	+	-	+	+
120	+++	+++	+++	+++	+	+++	+++
144	+++	+++	+++	+++	+	+++	+++

„-” – lipsa semnelor de alterare microbiană; „+” – semne inițiale de dezvoltare a bolii cartofului; „++” – intensitatea medie de dezvoltare a bolii cartofului (lipiciozitatea, miros neplăcut); „+++” – dezvoltare intensivă a bolii cartofului (consolidarea mirosului neplăcut, lipiciozității).

Efectuând analiza rezultatelor obținute s-a constatat că un adaos de extract liposolubil din fructe de cătina albă cu concentrația de 2 % raportată la masa făinei are un efect bacteriostatic asupra sporilor microorganismelor, frânând dezvoltarea acestora (activității enzimatic), adică infectarea pâinii cu boala cartofului. Rezultatele probelor de coacere au demonstrat că introducerea în tehnologia de fabricație a produselor de panificație a extractelor liposolubile din fructe de măceș și de păducel mărește termenul de valabilitate a pâinii cu 24 de ore, cu excepția probei cu adaos de extract liposolubil din fructe de cătina albă în concentrație de 2 % raportată la masa făinei, care mărește durata de valabilitate până la 96 de ore, încetinând evoluția bolii cartofului în pâine.

Concluzii

Astfel, rezultatele cercetărilor obținute au demonstrat posibilitatea utilizării extractelor liposolubile vegetale pentru sporirea siguranței microbiologice a produselor de panificație prin reducerea intensității de infectare cu boala cartofului și prelungirea termenului de valabilitate a acestora.

Referințe:

1. Kostyuchenko M. N., Shlilenko L. A., Nevskaya E. V. i dr. Povyshenie mikrobiologicheskoy bezopasnosti razrabatyvaemykh khlebobulochnykh izdeliy. Konditerskoe i khlebopekarnoe proizvodstvo, 2015 - № 10.
2. Skorbina E. A., Dergunova E. V. i dr. Ispolzovanie ekstrakta kornya solodki v tekhnologii khlebobulochnykh izdeliy. Pishhevaya industriya, 2012 - № 4.

3. Dzhaboeva A. S., Dumanisheva Z. S., Shaova L. G. i dr. Naturalnye antioksidanty v proizvodstve pishhevyykh produktov. Konditerskoe i khlebopekarnoe proizvodstvo, 2014 - № 3.
4. BS ISO 6658-2005 – Sensory Analysis – Methodology – General guidance.

ASIGURAREA CALITĂȚII ȘI VALABILITĂȚII PÂINII CU FĂINĂ DE PORUMB

Valentina BANTEA-ZAGAREANU,
Aliona GHENDOV-MOȘANU,
Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: *The subject of this paper relates to the investigation of the composition of high quality wheat flour bread with the addition of corn flour, in order to analyze the methods of controlling bread diseases during preservation. Certain alternative raw materials, such as corn flour, have been investigated. To increase shelf life, different natural preservatives have been used in the chemical composition of the bread to raise its acidity, thereby increasing the resistance to pathogenic microorganisms.*

INTRODUCERE

Îmbunătățirea calității produselor alimentare prin combinarea rațională a diferitor tipuri de materii prime este cea mai optimă cale de optimizare a saturației nutriționale a populației. Utilizarea produselor naturale are mai multe avantaje. De regulă, în componența acestor materii pe lângă proteine, lipide și glucide intră de asemenea și vitamine, săruri minerale, acizi organici, fibre alimentare și alte substanțe valoroase, care de altfel se găsesc sub formă de compuși naturali care cel mai bine se asimilează de organismul uman. Dintre produsele alimentare, produsele de panificație ocupă o mare parte din rația alimentară a omului. Acestea reprezintă o grupă mare și diversificată de produse, cu un conținut ridicat de glucide, respectiv cu un conținut mare sau mediu a valorii energetice. Ultimele studii au demonstrat că utilizarea făinii de porumb, de ovăz, de orez și de hrișcă sporește calitatea și valoarea nutritivă a produselor ¹.

Făina de porumb, precum și porumbul galben, din care ea este obținută, cuprinde o mare varietate de substanțe utile, vitamine și minerale. Beneficiile făinii de porumb sunt elementele, cum ar fi calciu, potasiu, magneziu, amidon și fier, și vitamine din grupa B și PP. Valoarea nutritivă a făinii de porumb și cantitatea de proteine, spre deosebire de cea de grâu, este mult mai mică. Însă, conține o cantitate de aminoacizi esențiali, ca leucina, histidina, fenilalanina ².

Cu toate acestea, trebuie de remarcat faptul că, datorită conținutului ridicat de grăsime, aciditate și calorii, făina de porumb este ușor de digerat și reduce semnificativ nivelul de colesterol.

În prezent făina de porumb nu mai este privită ca un substituent a făinii de grâu, pentru a hrăni populația înfometată, dar ca o materie primă netradițională pentru a satisface necesitățile și cerințele consumatorului final. Făina de porumb este adesea amestecată cu alte făinuri, de exemplu, cu cea de grâu în cantitate de 8-15 %. Această tehnică permite brutarilor de a obține produse cu o porozitate înaltă și calități gustative individuale. În baza studiului documentar, în cazul produselor cu făină de porumb, există un risc sporit de contaminare microbiologică. Pentru obținerea produselor de calitate, cu miez elastic, nelipicios, mijlocul principal constă în creșterea acidității aluatului. Mecanismul de acționare a agenților de conservare este bazat pe acidifierea aluatului, ceea ce limitează dezvoltarea microorganismelor. Însă, pe lângă aceasta, eficacitatea conservantului depinde și de pH-ul mediului ³. Majoritatea agenților de conservare sunt mai efectivi în medii acide. Ei pot avea efect atât asupra microorganismelor patogene cât și asupra drojdiilor de panificație (tabelul 1), de aceea la o dozare mărită de conservant este nevoie de a mări și cantitatea de drojdie din aluat.

¹ Кукурузная мука. Состав и калорийность. http://diamart.su/shop/product_435.html

² Кукурузная мука. <http://namnamra.ru/ingredient/187-muka-kukuruznaya>

³ Аношкина, Г. Болезни хлебных изделий. Журнал Хлебопродукты 7, 2001. 50 с.

Tabelul 1. Caracteristicile comparative a acizilor folosiți în calitate de conservanți ¹.

Cod	Denumirea (dozarea permisă)	Caracteristicile fizico-chimice	Efectul asupra microorganismelor
E200	Acid sorbic (2g/kg)	Acid gras nesaturat	Efect puternic asupra drojdiilor și mucegaiurilor
E202	Sorbat de potasiu	Slab solubil în apă Sub formă de capsule, fără miros specific	Efect mediu asupra bacteriilor
E280	Acid propionic (3g/kg)	Acid gras nesaturat cu miros puternic	Efect puternic asupra mucegaiurilor
E282	Propionat de calciu	Solubil în apă	Efect slab asupra bacteriilor și drojdiilor
E260	Acid acetic	Acid	Are efect asupra bolii cartofului la o dozare de 0,2 % acid curat
E262	Acetați	Solubili în apă	Efect slab asupra drojdiilor și fermentației
E220	Acid lactic Lactați	Fără miros specific Solubili în apă	Are efect asupra bolii cartofului la o dozare de 0,3 %

Mărirea acidității aluatului se poate realiza prin folosirea drojdiilor lichide, creșterea proporției de baș sau prospătură, prin adaosul de acizi lactic, acetic, maia lactică, aluaturi acide uscate etc. Sursele naturale de acid lactic, în afara acidului lactic pur, sunt extractul lacto-bacterian, zerul și zara, obținute ca subproduse în industria laptelui. Extractul lacto - bacterian sau borșul acru din tărâțe este un regulator de aciditate folosit cel mai des în bucătăria națională moldovenească și română. În condiții de temperatură favorizează activitatea bacteriilor lactice de tip *Delbruecki* prezente în tărâțe al căror produs principal de fermentare este acidul lactic. Extractul mai conține o serie de substanțe solubile, zaharuri, proteine, săruri minerale (calciu și magneziu, oligoelemente, cum ar fi zinc sau seleniu) și vitamine din grupa B (B₁, B₂, B₃, B₁₂), care pot influența favorabil activitatea drojdiei din aluat și valoarea nutritivă a pâinii. Zerul praf este utilizat pe scară largă în industria de panificație. Se recomandă folosirea de 1 - 2 %, de zer praf față de cantitatea făinii de grâu după rețetă. Înainte de utilizare în producere zerul se diluează cu apă cu temperatura de 35-45 °C într-un raport 1:10 sau 1:12. Zerul praf îmbunătățește calitatea pâinii și mărește valoarea ei nutritivă prin conținutul de aminoacizi esențiali, în special lizină și triptofan, precum și săruri minerale (calciu și fosfor) ².

METODE ȘI MATERIALE DE CERCETARE

Pentru obținerea pâinii din făină de grâu de calitate superioară cu adaos de făină de porumb s-au utilizat următoarele materii prime și auxiliare: făină de grâu de calitate superioară (HG Nr.68 din 29.01.2009, GOST P 52189-2003); făină de porumb (18 % față de masa făinii) (H.G. Nr. 68 din 29.01.2009); sare (HG nr. 568/2002, republicată 2009, GOST P 51575-2000); drojzii uscate instant „Pakmaya” (GOST 171-81); zahăr cristal (H.G. Nr. 774 din 03.07.2007); ulei vegetal (H.G. Nr. 434 din 27.05.2010, GOST P 52465-2005); apă potabilă (HG nr.934 din 15.08.2007, anexa nr.2) ³.

Verificarea calității făinii de grâu pentru panificație și de porumb s-a realizat prin verificări de lot și verificări periodice la: ambalare și marcare, infestare, masa netă a ambalajelor, proprietățile organoleptice ⁴, proprietățile fizico-chimice: umiditatea (GOST 9404-88), aciditatea făinii (GOST 27493-87).

Cu scopul de a urmări eficacitatea adaosurilor de zer praf și borș acru asupra calității produselor de panificație s-a apreciat în produsul răcit, după 18 ore după coacere: umiditatea, aciditatea titrabilă, masa, raportul H/D, gustul, mirosul, admisibilitatea prezenței impurităților minerale, culoarea și aspectul cojii, culoarea, elasticitatea și porozitatea miezului ⁷, valorile cărora sunt în dependență de produsul analizat (HG Nr.775 din 3.07.2007). De asemenea s-a efectuat controlul microbiologic a probelor analizate și s-a apreciat gradul de contaminare cu *Bacillus mesentericus* ⁵.

PARTEA EXPERIMENTALĂ

Experimentările efectuate au avut ca scop obținerea unor produse cu o rezistență mai mare la apariția bolilor pâinii și folosirea unor substanțe naturale acide pentru a mări durata de păstrare a ei. Au

¹ Лунин, В., Сосунов, Д., Сосунова, О., Дмитриева Ю. Основные способы предотвращения микробиологической порчи мучных кондитерских и хлебобулочных изделий. М. Хлебпродукты 6, 2013. 57 с.

² Despina, Bordei, Maria, Toma. Știința și tehnologia panificației. Editura AGIR, 2000.

³ Standarde naționale <http://standard.md/>

⁴ Valentina, Bantea. Metode și aparatura de apreciere a calității făinurilor de grâu. Material didactic. Chișinău: Editura U.T.M., 2002. 23-36 p.

⁵ Silvia, Rubțov, Elisaveta, Sandulachi, Angela, Chilat. Controlul microbiologic în industria alimentară. Chișinău: Editura U.T.M., 2004. 66 p.

fost apreciate caracteristicile senzoriale și fizico-chimice ale materiilor prime utilizate în studiu, în special a făinii de grâu și a făinii de porumb (tabelul 2, 3).

Tabelul 2. Rezultatele experimentale privind analiza organoleptică a făinii de grâu și de porumb.

Indicii organoleptici	Culoare GOST 27558-87	Miros	Gust	Infestare cu dăunători
Făină de grâu calitate superioară	albă sau cremă, cu o nuanță slabă gălbuie	plăcut, specific făinii, fără miros de mucegai sau alt miros străin	puțin dulceag, fără gust acru sau amar și fără scrâșnet la masticăție	Lipsă
Făină de porumb	albă-gălbuie sau galbenă	plăcut, specific porumbului, fără miros de mucegai sau alt miros străin	puțin dulceag, fără gust acru sau amar și fără scrâșnet la masticăție	Lipsă

Tabelul 3. Rezultate experimentale privind analiza fizico-chimică a făinii de grâu și de porumb.

Indicii fizico-chimici	Caracteristica sau valoarea determinată a probei de laborator	
	Făină de grâu calitate superioară	Făină de porumb
Granulația făinii de grâu, %	Caracteristică făinii de calitate superioară	Caracteristică făinii de porumb
Conținut de impurități feromagnetice, mg/kg	Nu s-au înregistrat impurități vizibile	Nu s-au înregistrat impurități vizibile
Umiditate, %	14,5	14,2
Aciditate, grade	2,5	3,8
Conținut de cenușă, %	0,55	1,30

Analiza organoleptică a arătat că făina de grâu utilizată pentru obținerea probelor de analiză corespunde făinii de calitate superioară. În urma determinărilor umiditatea făinii de grâu este în limitele normei de 14,5 %, la fel și aciditatea ei este de 2,5 grade. Putem concluziona că făina de grâu folosită este proaspătă. În comparație cu făina de grâu umiditatea făinii de porumb de asemenea este în limitele normei de 15 %, iar aciditatea este puțin ridicată, asta ar putea fi un indiciu că făina a fost păstrată mai mult timp și în condiții nefavorabile la furnizor sau în încăperile întreprinderii de producere. Conținutul de cenușă al făinurilor analizate este caracteristic făinii de grâu de calitate superioară și cel a făinii de porumb, acest indice trebuie să fie de circa 0,55 % pentru făina de grâu și 1,3 %, respectiv, pentru făina de porumb ¹.

În tabelul 4 sunt prezentate rezultatele experimentale privind analiza indicilor organoleptici și fizico-chimici a zerului praf și a borșului acru.

Tabelul 4. Indicii organoleptici și fizico-chimici a zerului praf și a borșului acru.

Indicii organoleptici și fizico-chimici	Caracteristica sau valoarea determinată a probei de laborator	
	Zer praf	Borș acru
Culoare	alb, alb cu nuanțe gălbuie	de la galben închis până la auriu
Miros	dulceag, fără miros străin	proaspăt, specific, fără miros străin
Consistența	praf, specific lipicios, format din cocoloașe care se distrug la atingere	lichid
Gust	de zer, acru, fără gusturi străine	acru, fără gusturi străine
Aciditate, grade	13,5	10
Umiditate, %	4,0	90,0

¹ Hotărâre de Guvern Nr.68 din 29.01.2009 cu privire la aprobarea Reglementării Tehnice „Făina, grișul și țărâța de cereale”, Chișinău, ianuarie 2009.

Analiza materiilor auxiliare folosite în studiu la producerea pâinii cu adaos de porumb a arătat că zerul praf și borșul acru corespund cerințelor standardelor naționale și sunt admisibile pentru a fi folosite ca regulatori de aciditate în aluat (HG Nr.611 din 05.07.2010).

Procesul tehnologic de obținere a pâinii din făină de grâu cu făină de porumb cuprinde următoarele faze: recepția și depozitarea materiei, pregătirea materiei pentru producție, prepararea și fermentarea aluatului, prelucrarea aluatului (divizare, modelare) și dospirea bucăților de aluat, coacerea pâinii, răcirea, ambalarea și depozitarea pâinii. În conformitate cu acest proces tehnologic au fost realizate următoarele variante experimentale: PM (proba martor) - pâine din făină de grâu de calitate superioară cu adaos de făină de porumb (18 %), PZP₁ - cu 0,5 % zer praf, PZP₂ - cu 1,0 % zer praf, PZP₃ - cu 1,5 % zer praf, PBA₁ - cu 0,5 % borș acru lichid, PBA₂ - cu 1,0 % borș acru lichid; PBA₃ - cu 1,5 % borș acru lichid față de masa făinii.

Probele au fost obținute prin procedeul monofazic de preparare a aluatului în condiții de brutărie¹. Rețetele variantelor realizate s-au calculat în dependență de conținutul de substanțe uscate. Dozele de sare și drojzii uscate instant se acceptă de 1,25 % și, respectiv 1,1 %. Făina de porumb, prealabil cernută, este opărită la 40-50 °C, apoi răcită până la 30 °C pentru a evita riscul inactivării drojdiei la etapa de preparare a aluatului. Aluatul se frământă timp de 10-15 min, se cântărește și se divizează în bucăți cu mase egale. Fermentarea bucăților de aluat are loc în secția de producere la temperatura de 27-32 °C, timp de 40 min. Pâinea se coace la temperatura de 245-265 °C, timp de 35 minute, cu umectarea obligatorie a camerei de coacere. După coacere, suprafața cojii se unge cu ulei vegetal.

În rezultatul analizei organoleptice a probelor de coacere, s-a observat că cele mai bune rezultate sunt prezentate de probele cu adaos de 1,5 % față de masa făinii. Acest dozaj îi conferă produsului un volum bine dezvoltat, crescut, neaplatizat sau bombat; produsul are o formă simetrică, estetică; coaja are o colorație rumenă uniformă, suprafața cojii este netedă, lucioasă, fără crăpături severe sau alte defecțiuni; pâinea este bine coaptă, astfel că la lovire în coajă de la vatră produsului se produce un sunet deschis, curat, caracteristic produsului bine copt, are miezul elastic, astfel, că la apăsarea cu degetul revine imediat la starea inițială; produsul are o aromă pronunțată, plăcută, caracteristică pâinii fermentate și bine coapte. Rezultatele obținute, privind aprecierea fizico-chimică a produselor finite, sunt prezentate în tabelul 5.

Tabelul 5. Aprecierea indicilor de calitate a produselor finite.

Indici de calitate	D.N. la metoda de încercare	PM	PZP ₁ 0,5 %	PZP ₂ 1,0 %	PZP ₃ 1,5 %	PBA ₁ 0,5 %	PBA ₂ 1,0 %	PBA ₃ 1,5 %
Masa, g		700	698	703	705	690	695	700
Raport H/ D		0,4	0,4	0,45	0,4	0,4	0,4	0,4
Porozitate, %	GOST 5669-96	76,0	75,0	77,2	78	75,8	76,2	76,2
Umiditate, %	GOST 21094-75	44,3	42,0	43,0	40,0	40,0	40,0	42,0
Aciditate, grade	GOST 5670-96	1,5	2,0	2,2	2,7	2,0	2,0	2,3

După obținerea probelor de pâine cu adaos de zer și borș acru și aprecierea indicilor de calitate a lor, s-a efectuat determinarea gradului de contaminare cu *Bacillus mesentericus* pentru fiecare probă în parte. Gradul de contaminare s-a stabilit după timpul la care se constată apariția modificărilor de gust, aromă și aspect, deci gradul I – contaminare intensă, modificări apărute după 24 ore; gradul II – contaminare medie, modificări apărute după 48 ore; gradul III – contaminare redusă, modificări apărute după 72 ore^{2,3}. Rezultatele obținute sunt prezentate în tabelul 6.

Tabelul 6. Gradul de contaminare a probelor cu *Bacillus mesentericus*.

Gradul de contaminare	D.N. la metoda de încercare	PM	PZP ₁ 0,5 %	PZP ₂ 1,0 %	PZP ₃ 1,5 %	PBA ₁ 0,5 %	PBA ₂ 1,0 %	PBA ₃ 1,5 %
Gradul I - intensă	11, p.76-77	-	-	-	-	-	-	-
Gradul II- medie		II	II	-	-	-	-	-
Gradul III - redusă		-	-	III	-	III	III	-

¹ Standardul firmei MD 67-38660012-03:2013, p.6

² Silvia, Rubțov, Elena, Rudenco, Elisaveta, Sandulachi. Microbiologia generală. Îndrumar de laborator. Chișinău: Editura U.T.M., 2006. 36 p.

³ Valentina, Bantea-Zagareanu, Andrei, Lupașco, Elena, Rotari, Olga, Boeștean, Adelina, Dodon. Analize fizico-chimice ale alimentelor: produse de panificație și ambalaje. Îndrumar de laborator. Chișinău: Editura U.T.M., 2011. p.77.

La aprecierea gradului de contaminare cu *Bacillus mesentericus* probele cu adaos de 1,5 % zer praf cât și de borș acru au prezentat cele mai bune rezultate. La termostatare nu au prezentat semne de îmbolnăvire nici după a treia zi de păstrare, comparativ cu celelalte probe.

CONCLUZIE

În urma rezultatelor experimentale obținute s-a determinat că pâinea din făină de grâu de calitate superioară cu adaos de făină de porumb prezintă semne de îmbolnăvire cu boala cartofului și mucegăire. Folosirea inhibitorilor de bacterii și mucegaiuri este o metodă preventivă de combatere a bolilor pâinii apărute pe durata păstrării. S-a demonstrat că creșterea acidității în pâine prin folosirea unor substanțe conservante naturale, ca zerul praf și borșul acru alimentar, în proporție de 1,5 % față de cantitatea de făină a dat rezultate pozitive. Aprecierea fizico-chimică a calității produselor finite a arătat că aceste adaosuri contribuie la majorarea acidității, odată cu mărirea cantității lor. Studiul este deosebit de actual și necesar pentru completarea cunoștințelor asupra tehnologiei de fabricare a pâinii și sporirea calității și inocuității produsului pentru consumatori.

SISTEMATIZAREA ȘI ACTUALIZAREA CLASIFICĂRII VINURILOR DE STRUGURI LINE NATURALE PRIN IERARHIZARE

Tudor MALECA, conf. univ., dr.,
Universitatea Cooperatist - Comercială din Moldova

Abstract : *To meet the maximum needs of consumers and buyers' demand to wine, it is necessary to ensure a permanent concordance between commercial assortment of wines structure and demand structure buyers. This concordance can only be achieved within the complex system of management of commercial assortment of consumer goods, including wines, which suppose a practicable hierarchical classification of consumer goods, including wine grapes. The many changes made in recent years in the legislative and normative-technical regulations in force in the Republic of Moldova, disorderly the classification of wine grape. Investigations are directed to sistematization and update the hierarchical classification of wine grape in the context of changes in national laws and regulations-technical grape wine. A result of investigations it was developed and is shown including schematically given work hierarchical classification of wine grape quiet (line) natural, which includes 9 levels (in descent: class, subclass, section, category, subcategory, group, type, subtype, variety).*

Nivelul satisfacerii necesităților consumatorilor și cererii cumpărătorilor depinde, în fond, de sortimentul comercial și calitatea mărfurilor de consum oferite de rețeaua comerțului en-detail. Structura sortimentului comercial de mărfuri de consum și structura cererii cumpărătorilor de mărfuri de consum trebuie să fie permanent concordante reciproc¹.

Asigurarea concordanței permanente pe piața de consum a ofertei de mărfuri de consum și cererii cumpărătorilor poate fi realizată doar în cadrul sistemului complex de management a sortimentului comercial de mărfuri de consum². Este stabilit că managementul sortimentului comercial de mărfuri de consum se efectuează la nivel de grupe, subgrupe, tipuri, subtipuri și varietăți de mărfuri³, ceea ce presupune dispunerea de o clasificare clară ierarhică a liniilor de mărfuri.

Printre liniile de produse frecvent solicitate de cumpărători în rețeaua de comerț en-detail sunt și vinurile de struguri, sortimentul comercial al cărora este foarte complicat. Totodată, multiplele modificări operate în ultimii ani în Legea viei și vinului nr. 57-XVI din 10 martie 2006, în deosebi prin legile nr. 280-XVI din 14 decembrie 2007 și nr. 262 din 16 noiembrie 2012, în noua redacție a Reglementării tehnice „Organizarea pieței vitivinicole”, aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 356 din 11 iunie 2015, și și în alte documente normativ-tehnice, au dezordonat clasificarea vinurilor de

¹ Бобович А.П. Управление ассортиментом товаров в розничной торговле в условиях перехода к рыночным отношениям (Control of assortment of the goods in retail trade in conditions of transition to market relations) / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук, 08.00.05. - Гомель: Гомельский государственный университет им. Франциска Скорпины, 2001. -20с.

² Maleca T. Managementul calității și sortimentului mărfurilor de consum în condițiile economiei concurențiale // Buletin științific: UCCM la 10 ani: Ed. jubiliară / MOLDCOOP, UCCM; col. red.: T.Maleca, L.Șavga, V.Botnariuc [et al.]. -Ch.:UCCM: CEP USM,2003.-P.3-8. ISBN 9975-70-272-4.

³ Maleca T. Caracteristici ale sortimentului comercial: nominalizări, definiții, indici și modul determinării lor/ Analele științifice ale Universității Cooperatist - Comerciale din Moldova, Moldcoop.- Chișinău: UCCM,2012, vol.X.-P.122-129. ISBN 9787-9975-4316-2-0.

struguri. Nivelele de clasificare și interconexiunea lor sunt excluse totalmente, unii termeni (de exemplu: categorie, tip), cu care de obicei sunt notate nivelele de clasificare a produselor, fenomenelor etc., sunt utilizați cu diferit conținut etc. Așa, în articolul 13 din Legea viei și vinului¹ și în punctele 33 și 34 din Reglementarea tehnică „Organizarea pieței vitivinicole”² termenul „categorie” este utilizat pentru a distinge produsele vitivinicole, iar în punctele 35 și 38 [subpunctele 1), 2) litera b), 6) litera d)] din Reglementarea tehnică în cauză, în anexa 4 “Cerințe specifice pentru categoriile de vinuri” la Reglementarea tehnică menționată termenul „categorie” este utilizat pentru a distinge vinurile.

Clasificarea vinurilor prezentată în actele legislative și normative enumerate mai sus nu are o structură consecutivă și clară ca clasificarea ierarhică propusă anterior³ și practic nu poate fi utilizată în analiza și la calcularea coeficienților anvergurii, lungimii, lățimii, profunzimii etc. ai sortimentului comercial⁴ al vinurilor.

Scopul investigației date este de a sistematiza și actualiza clasificarea ierarhică a vinurilor de struguri în contextul noilor modificări în actele legislative și normativ-tehnice în vigoare în Republica Moldova în domeniul vinificației, ținând cont și de conceptele clasificării vinurilor de struguri, noțiunile și terminii utilizați în actele normative anterioare^{5,6,7}.

În baza investigațiilor teoretice și practice în domeniile materiei prime, tehnologiei, compoziției și proprietăților de consum ale vinurilor de struguri, experienței de predare și însușire de către studenți a clasificării vinurilor de struguri, practicii de comercializare și promovare a vinurilor de struguri în rândul consumatorilor și utilizând metoda clasificării ierarhice, noțiunile și terminii utilizați în actele normative în vigoare și anterioare, menționate mai sus, în literatura de specialitate^{8,9,10}, a fost elaborată și propunem următoarea clasificare ierarhică actualizată didactico-merceologică inițial a vinurilor de struguri line (liniștite) naturale (fig. 1).

Principiile de bază ale clasificării didactico-merceologice propuse sunt: consecutivitatea ierarhică a nivelurilor de clasificare, claritatea, reflectarea adecvată a particularităților materiei prime și tehnologice, a compoziției și proprietăților consumiste ale vinurilor de struguri.

Fiecare nivel de clasificare este numit printr-un termen unic, caracteristic sistemului de clasificare ierarhică, care are semnele specifice de clasificare și este determinat, evidențiat în baza a unui-două criterii specifice.

Clasificarea generală propusă pentru linia de produse vitivinicole – vinurile, include zece nivele ierarhice, iar clasificarea particulară propusă pentru vinurile de struguri naturale include nouă nivele ierarhice și anume (în descendență):

I – **clasă** – caracterizează prezența în vin a dioxidului de carbon, care este criteriul de distingere a vinurilor în clase. În funcție de prezența CO₂ în vinuri, ele se împart în două clase:

- 1) *liniștite (line)* – fără surplus de CO₂;
- 2) *efervescente* – conțin surplus de CO₂, ce creează în butelii o presiune de cel puțin 0,5 bar la temperatura de 20°C;

Fig. 1. Clasificarea ierarhică a vinurilor de struguri line naturale (în redacție actualizată)

¹ Legea Republicii Moldova nr. 57-XVI din 10.03.2006 „Legea viei și vinului”, cu modificările ulterioare. - Monitorul oficial al R.M. nr. 75-78 din 19.05.2006.- art. 314.

² Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 356 din 11 iunie 2015 „Cu privire la aprobarea Reglementării tehnice „Organizarea pieței vitivinicole”. - Monitorul oficial al R.M. nr. 150-159 din 19.06.2015.-art. 399.

³ Maleca T. Perfecționarea clasificării ierarhice a vinurilor de struguri//Realizări și tendințe în implementarea mecanismelor economiei concurențiale: Simp. științ. intern., 22-23 aprilie 1999, Ghișinău: Materiale și sinteze: Vol.1/MOLDCOOP, UCCM, Univ. „George Bacovia”, România. – Gh.: UCCM, 2000.- P. 3-9. ISBN 978-9975-4128-0-3.

⁴ Maleca T. Caracteristici ale sortimentului comercial: nominalizări, definiții, indici și modul determinării lor/ Analele științifice ale Universității Cooperatist - Comerciale din Moldova, Moldcoop.-Chișinău: UCCM,2012, vol.X.-P.122-129. ISBN 9787-9975-4316-2-0.

⁵ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 356 din 11.05.2009 „Pentru aprobarea Reglementării tehnice „Sistemul de organizare a pieței vitivinicole și trasabilitatea produselor”. - Monitorul oficial al R.M. nr. 92-93 din 15.05.2009.-art. 408.

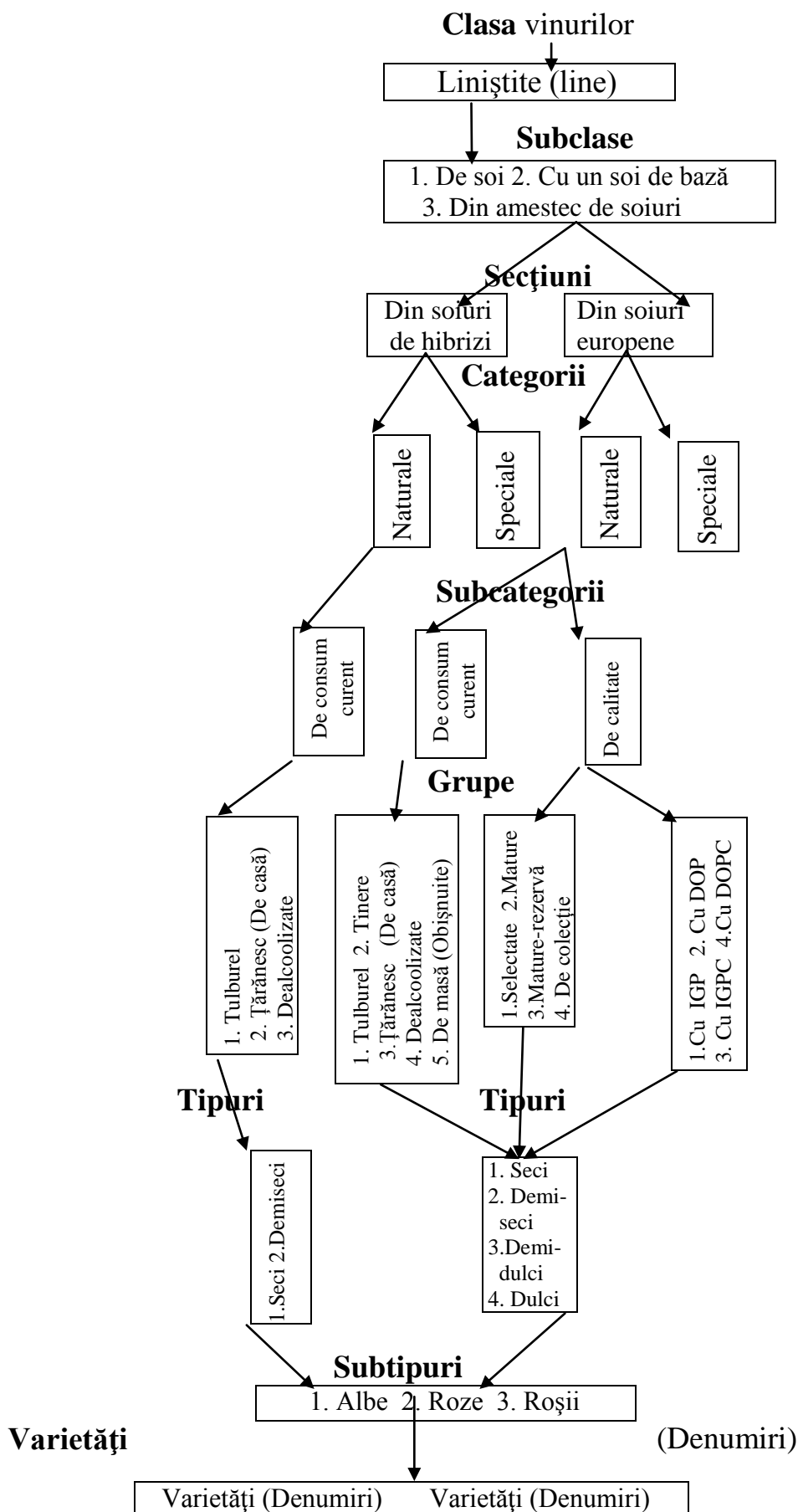
⁶ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 22 din 10.01.2002 “Despre aprobarea Codului privind activitatea practică a vinificatorului”.- Monitorul oficial al R.M. nr. 11-12 din 17.01.2002.- art. 88.

⁷ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.242 din 19 aprilie 1995 "Despre Normele tehnice privind pepinieritul viticol, viticultura și vinificația".- Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 27 din 18.05.1995.- art.212.

⁸ Calmăș V., Fedorciucova S., Handrabura A. Merceologia produselor gustative și de cofetărie /Note de curs. – Chișinău: ASEM, 2012.- 331 p.

⁹ Cozub Gh., Rusu E. Producerea vinurilor în Moldova. – Chișinău: Litera, 1996.- 192 p. ISBN 9975-90400-9.

¹⁰ Maleca T. Perfecționarea clasificării ierarhice a vinurilor de struguri//Realizări și tendințe în implementarea mecanismelor economiei concurențiale: Simp. științ. intern., 22-23 aprilie 1999, Ghișinău: Materiale și sinteze: Vol.1/MOLDCOOP, UCCM, Univ. „George Bacovia”, România. – Gh.: UCCM, 2000.- P. 3-9. ISBN 978-9975-4128-0-3.

II – subclasă – caracterizează componența sortimentală de soiuri de struguri a materiei prime, care este criteriul divizării claselor de vin în subclase. În funcție de componența sortimentală de soiuri de struguri, vinurile se divizează în trei subclase:

1) *de soi* – obținute prin prelucrarea strugurilor de un soi ampelografic sau cu adaos a cel mult 15% de struguri de alte soiuri ampelografice, care să corespundă soiului respectiv după specia botanică și culoarea boabelor;

2) *cu un soi de bază* – obținute prin sepajul strugurilor la recoltare sau prelucrare ori la cupajarea vinurilor materie primă cu ponderea soiului de bază de cel puțin 51% și alte, unul sau două, soiuri corespunzătoare soiului de bază după specia botanică¹;

3) *din amestec de soiuri* – obținute dintr-un sortiment de soiuri de struguri de aceeași specie botanică culeși separat sau laolaltă ori prin cupajarea vinurilor materie primă dintr-un sortiment de soiuri în proporții stabilite pentru fiecare denumire de vin²;

III – secție - indică proveniența soiurilor de struguri, din care sunt obținute vinurile și care pot fi:

a) *din soiuri europene* – sunt obținute din struguri de soiuri de proveniență europeană;

b) *din soiuri de hibrizi* – sunt obținute din struguri de soiuri de hibrizi simpli (direct producători)¹, care au la baza provenienței și soiurile de struguri americane

IV – categorie – caracterizează gradul de naturalitate și proveniența alcoolului etilic, ce se conțin în vinuri, care sunt semne de divizare în categorii a secțiilor de vinuri. În funcție de proveniența alcoolului etilic, vinurile liniștite (line) din soiuri de struguri europene și din soiuri de struguri de hibrizi se disting în 2 categorii:

1) *naturale* – sunt integral naturale și obținute doar pe calea fermentației alcoolice, conțin alcool etilic de proveniență exclusiv endogenă (naturală);

2) *speciale* – sunt obținute din struguri, mustuală, must sau vinuri brute prin îmbinarea fermentației alcoolice și alcoolizării suplimentare cu aplicarea unor procedee tehnologice speciale autorizate, care le atribuie proprietăți consumiste specifice;

V – subcategorii – caracterizează gradul de calitate a vinului, care este criteriu de divizare a categoriilor vinurilor în subcategorii.

În dependență de acest criteriu vinurile liniștite (line) naturale din struguri de soiuri europene se disting în 2 subcategorii:

1) *de consum curent* – sunt obținute dintr-un soi sau mai multe soiuri europene de struguri prin vinificarea conform tehnologiei generale și comercializate fără maturare;

2) *de calitate* – sunt obținute dintr-un soi sau mai multe soiuri europene de struguri cu însușiri calitative superioare prin vinificare conform tehnologiilor cu operațiuni tehnologice specifice cu maturare și proprietăți calitative înalte, cu o concentrație alcoolică totală de cel puțin 10,0% în volume, în cazul vinurilor albe, și de 10,5% în volume, în cazul vinurilor roz și roșii, iar vinurile obținute din soiuri de struguri hibrizi sunt fabricate doar de subcategoria – *de consum curent*;

VI – grupă – caracterizează durata maturării, care sporește calitatea vinului, iar în cazuri aparte caracterizează și apartenența geografică sau originea lui. Aceste semne (durata maturării, apartenența geografică, originea) sunt criterii de divizare a subcategoriilor de vinuri în grupe.

În dependență de durata maturării vinurile liniștite (line) de consum curent naturale de struguri de soiuri de hibrizi se disting în 3 grupe: a) *tulburel*; b) *țărănesc (de casă)* și c) *dealcoolizate*, iar cele de struguri de soiuri europene – în 5 grupe:

1) *tulburel*; 2) *tinere*; 3) *țărănesc (de casă)*; 4) *dealcoolizate* și 5) *de masă (obișnuite)*.

Vinul *tulburel* este vin de consum curent în curs de desăvârșire a fermentației alcoolice, neseplat de drojdie, pus în consum în anul de recoltă a strugurilor; vinul *țărănesc (de casă)* este vin de consum curent obținut din soiuri de struguri autorizate, fabricat de persoane fizice în condiții rustice pentru consum familial (personal) și comercializat doar în rețeaua locală; vinuri *tinere* sunt vinuri de consum curent îmbuteliat și comercializate în anul de recoltă a strugurilor; vinuri *dealcoolizate* sunt vinuri de consum curent obținute din vinuri naturale prin eliminarea alcoolului etilic prin procedee autorizate; vinuri *de masă (obișnuite)* sunt vinuri de consum curent cu o concentrație alcoolică totală de cel puțin 9% în volume, puse în consum în anul ce urmează anului de recoltă a strugurilor.

¹ Legea Republicii Moldova nr. 57-XVI din 10.03.2006 „Legea viei și vinului”. - Monitorul oficial al R.M. nr. 75-78 din 19.05.2006.- art. 314 (în redacția inițială).

² Legea Republicii Moldova nr. 57-XVI din 10.03.2006 „Legea viei și vinului”. - Monitorul oficial al R.M. nr. 75-78 din 19.05.2006.- art. 314 (în redacția inițială).

În dependență de durata maturării, proveniența geografică și arealul vinificației sau originea strugurilor din care sunt obținute, vinurile liniștite (line) de calitate de struguri de soiuri europene de categoria naturale se disting în următoarele grupe:

1) *selectate*; 2) *mature*; 3) *mature-rezervă*; 4) *de colecție*; 5) *selectate cu IGP* (indicație geografică protejată) sau *cu IGR* (cu indicație geografică recunoscută);

6) *mature cu IGP* sau *cu IGR*; 7) *mature-rezervă cu IGP* sau *cu IGR*; 8) *cu IGP* sau *IGR de colecție*; 9) *selectate cu DOP* (cu denumire de origine protejată) sau *cu DOC* (cu denumire de origine controlată); 10) *mature cu DOP* sau *cu DOC*; 11) *mature-rezervă cu DOP* sau *cu DOC*; 12) *cu DOP* sau *cu DOC de colecție*.

Selectate sunt vinurile de calitate cu o concentrație alcoolică naturală de cel puțin 12,0% în volume, puse în consum în anul ce urmează anului de recoltă a strugurilor; *mature* sunt vinurile de calitate maturate în recipiente tehnologice înainte de îmbuteliere până la obținerea nuanțelor de maturare bine pronunțate, dar nu mai puțin de 6 luni, în cazul vinurilor albe, și nu mai puțin de 12 luni, în cazul vinurilor roze și roșii; *mature-rezervă* sunt vinurile de calitate maturate în recipiente tehnologice înainte de îmbuteliere până la obținerea nuanțelor de maturare bine pronunțate, dar nu mai puțin de 1 an, în cazul vinurilor albe, și nu mai puțin de 1,5 ani, în cazul vinurilor roze și roșii; *de colecție* sunt vinurile mature suplimentar învechite în sticle cel puțin 2 ani, în cazul vinurilor albe, și cel puțin 2,5 ani, în cazul vinurilor roze și roșii, sau sunt vinuri *mature-rezervă* suplimentar învechite în sticle cel puțin 1,5 ani, în cazul vinurilor albe, și cel puțin 2 ani, în cazul vinurilor roze și roșii.

Vinurile *cu indicație geografică protejată (cu IGP)* sau *cu indicație geografică recunoscută (cu IGR)* sunt vinuri de calitate obținute din struguri de soiuri autorizate cultivate într-o regiune, într-un centru sau plai vitivinicol delimitat, al cărui nume posedă reputație sau alte caracteristici ce pot fi atribuite acestei indicații geografice și servește la desemnarea vinului concret, care este fabricat și ambalat în cadrul acestui areal vitivinicol delimitat; vinurile *cu denumire de origine protejată (cu DOP)* sau *cu denumire de origine controlată (cu DOC)* sunt vinuri de calitate obținute din struguri de soiuri autorizate, recoltați în dintr-o regiune (dintr-un plai sau centru) delimitată ale arealului vitivinicol autohton, care posedă calități gustative excepționale distinctive locului de proveniență, având o concentrație alcoolică naturală de cel puțin 10,0% sau respectiv 11,0 în volume, în cazul vinurilor naturale albe și roz, și de 10,5% sau respectiv 11,5% în volume, în cazul vinurilor naturale roșii, iar cele *selectate cu DOP* sau *cu DOC* vor avea o concentrație alcoolică naturală de cel puțin 12,0% în volume.

VII – **subgrupa** – vinurile de struguri line naturale nu se disting în subgrupe.

VIII – **tip** – caracterizează conținutul zaharului în vinurile line naturale. Vinurile naturale din struguri de soiuri de hibridi sunt fabricate de tipurile: *seci și demisece*, iar cele din struguri de soiuri europene – de tipurile: *seci, demisece, demidulci și dulci*:

1) *seci* – obținute prin fermentația alcoolică completă a mustului de struguri, au concentrația în masă a zaharurilor, exprimată în grame de zahăr reducător de cel mult 4 g/dm³ sau de cel mult 9 g/dm³, cu condiția ca aciditatea totală, exprimată în grame de acid tartric să nu fie cu mai mult de 2 g/dm³ sub concentrația în masă a zahărului rezidual;

2) *demisece* – obținute prin fermentația alcoolică parțială a mustului de struguri ori prin cupajarea vinului cu must sau must concentrat, ori prin utilizarea altor procedee tehnologice autorizate, au concentrația în masă a zaharurilor, exprimată în grame de zahăr reducător pe decimetru cub, care depășește valoarea maximă stabilită pentru vinurile *seci*, dar este de cel mult 12 g/dm³ sau este de cel mult 18 g/dm³, cu condiția ca aciditatea totală, exprimată în grame de acid tartric să nu fie cu mai mult de 10 g/dm³ sub concentrația în masă a zahărului rezidual;

3) *demidulci* – obținute ca și vinurile *demisece*, au concentrația în masă a zaharurilor, exprimată în grame de zahăr reducător pe decimetru cub, care este mai mare decât valoarea maximă stabilită pentru vinurile *demisece*, dar este de cel mult 45 g/dm³;

4) *dulci* – obținute ca și vinurile *demidulci*, dar au concentrația în masă a zaharurilor, exprimată în grame de zahăr reducător, de cel puțin 45 g/dm³;

IX – **subtip** – caracterizează culoarea vinului, care este criteriu de distingere a vinurilor în subtipuri. Vinurile liniștite (line) naturale pot fi de următoarele subtipuri: 1) *albe* – sunt obținute din soiuri de struguri cu boabele albe sau negre, dacă sucul bobiței este incolor (prin tehnologia pentru vinuri albe); 2) *roșii* – sunt obținute din soiuri de struguri cu boabele negre, care pot avea și suc colorat; 3) *roze* – sunt obținute din soiurile de struguri cu boabele (sucul) roze sau prin cupajarea vinurilor brute albe și roșii ori prin amestecul soiurilor de struguri ce au culoarea bobiței (cojii, sucului) diferită;

X – **varietate** (denumire) – caracterizează specificul ansamblului de particularități (proiectul, materia primă, specificul tehnologiei fabricării, componentele chimice principale, nuanțele proprietăților de consum: culoarea, aroma-buchetul, gustul etc.) ale fiecărui vin.

Vinurile de soi poartă denumirea soiului de struguri din care au fost fabricate (Aligote, Chardonnay, Sauvignon, Cabernet-Sauvignon, Merlot, Saperavi etc.), iar vinurile din amestec de struguri (de cupaj, de sepaj) au denumirea convențională (Onești, Codru, Negru de Purcari, Romanești, Joc, Trifești etc.).

Varietatea (denumirea) este nivelul cel mai de jos sau unitatea de bază a clasificării ierarhice propuse.

Această clasificare a vinurilor de struguri este consecutivă și memorizabilă, poate fi utilizată atât în scopuri didactice, cât și în practica economică în sferile producerii și circulației.

BIOFILMUL MICROBIAN: IMPLICAREA ÎN SIGURANȚA ALIMENTELOR

Laurenția ARTIOMOV,

Universitatea Cooperatist - Comercială din Moldova

Abstract: *Biofilm formation is a common phenomenon in the food industry. Biofilms can exist on all types of surfaces in food plants ranging from plastic, glass, metal, wood, to food products. The attachment of the bacteria to the food product or the product contact surfaces leads to serious hygienic problems and economic losses due to food spoilage. The presence of foodborne pathogens in biofilms is a major risk to public health. This article is a documentary study that presents some aspects of biofilm structure, impact of food-related environmental factors on biofilm development, methods of biofilm control.*

Introducere

Biofilmele sunt comunități complexe de microorganisme atașate de o suprafață și înconjurate de o matrice polimerică organică ce este o secreție extracelulară a microorganismelor. În natură biofilmele sunt răspândite pretutindeni, conțin bacterii, protozoare, ciuperci și alge microscopice formând *orașe ale microbilor*.

Biofilmele sunt tot mai des în centrul atenției cercetătorilor reieșind din semnificația ecologică, biotehologică, medicală și teoretică a fenomenelor de aderență și agregare microbiană. Formarea biofilmului are implicații notabile în procesele industriale, în special în procesarea alimentelor, unde au impact negativ asupra siguranței alimentare și cauzează pierderi economice.

Formarea biofilmului este un aspect important în ceea ce privește rețelele industriale, deoarece duce la diminuarea transferului de căldură, la blocarea țevilor, filtrelor, provoacă deteriorări ale suprafețelor, tulburărilor de funcționare prin scăderea căldurii. Formarea biofilmului în industria alimentară prezintă un pericol permanent de contaminare a produselor alimentare cu microorganisme patogene. Analiza compoziției microbiene a biofilmelor demonstrează prezența diverselor microorganisme, inclusiv a celor patogene și de alterare.¹

Structura biofilmelor

Cercetările cu utilizarea microscopiei optice și microscopiei laser confocale cu baleiaj au demonstrat că biofilmul este compus din aglomerări de microorganisme, separate prin spații deschise, lipsite de microorganisme, traversate de spații apoase, veritabile „canale”, care asigură circulația fluidelor și permit atât furnizarea de substanțe nutritive pentru bacterii cât și evacuarea produselor de degradare². Astfel, biofilmul nu este o mediu omogen, ci un mediu structurat, adesea cu o arhitectură complexă, care variază de la un biofilm la altul în funcție de microorganismele care îl alcătuiesc³.

Cercetările microscopice și genetice ale biofilmelor au condus la un model de dezvoltare în cinci etape: adsorbția reversibilă, atașarea ireversibilă, creșterea și diviziune bacteriilor, producerea de

¹ Gutiérrez D., Delgado S., Vázquez-Sánchez D., Martínez B., Cabo M.L., Rodríguez A., et al. Incidence of *Staphylococcus aureus* and analysis of associated bacterial communities on food industry surfaces. *Appl. Environ. Microbiol.* 2012 v. 78, pp. 8547–8554.

² Lawrence Jr, Korber DR, Hoyle BD, Costerton JW, Cald-Well DE. Optical sectioning of microbial biofilms. *J. Bacteriol.*, 1991, V. 173, pp. 6558-6567.

³ Stoodley P., Debeer, D., Lewandowski Z. Liquid Flow in Biofilm Systems. *Appl. Environ. Microbiol.*, 1994, V. 60, pp. 2711-27

exopolimeri de către bacterii, adică formarea propriu zisă a biofilmului și atașarea altor microorganisme la biofilm.

După condiționarea foarte rapidă a suprafeței, bacteriile se deplasează în mediul lichid, datorită forței fluxului, a gravitației și a mișcării flagelilor. Atunci când bacteriile se află în vecinătatea unei suprafețe, forțele fizico-chimice intervin și determină interacțiunea reversibilă cu suprafața.

Dezvoltarea arhitecturii biofilmelor este în mare măsură legată de producerea matricei de către bacterii. Această matrice include toate elementele biofilmului și este compusă în principal din apă (până la 97%), polimeri polizaharidici secretați de microorganisme și produse de degradare a substanțelor din mediul extern și alte componente, cum ar fi ADN, ARN și lipide. Spre deosebire de culturile clasice de microorganisme din mediile lichide agitate, biofilmul nu este un mediu omogen, deoarece prezintă zone cu conținut variabil de oxigen și nutrienți, pH diferit. Regiunile din centrul agregatelor bacteriene sunt în general anaerobe și sărace în nutrienți, în timp ce cele situate în vecinătatea canalelor sau la interfața dintre biofilm și lichid sunt mai bine oxigenate și mai bogate în nutrienți.¹

Influența factorilor mediului de procesare a alimentelor asupra dezvoltării biofilmelor

În mediul de procesare a alimentelor există factori variabili ca temperatura, pH-ul, concentrația oxigenului, disponibilitatea nutrienților, compoziția chimică și relieful suprafețelor, care pot modula formarea biofilmelor. Formarea biofilmelor anumitor specii de microorganisme este influențată de așa proprietăți ale suprafețelor ca încărcătura electrostatică, hidrofobicitatea și rugozitatea lor. De exemplu, *Listeria monocytogenes* colonizează rapid suprafețele hidrofobe, pe când *Staphylococcus aureus* se dezvoltă cu succese atât pe suprafețele hidrofile cât și pe cele hidrofobe.²

Cercetătoarea Oana Constantina studiat formarea biofilmelor bacteriilor *Bacillus subtilis*, *Bacillus cereus*, *Pseudomonas fluorescens* pe suprafețe solide din oțel inoxidabil și sticlă.³ Biofilmele formate de *Pseudomonas fluorescens* pe suprafețele din oțel inoxidabil și din sticlă, au un procent mai mare de extindere, comparativ cu cele formate de *Bacillus cereus* și *Bacillus subtilis*. Bacteriile aderă mult mai ușor la suprafețe hidrofobe. În cazul biofilmelor formate de *Bacillus subtilis*, cea mai mare aderență s-a observat pe oțel inoxidabil, care poate fi datorată producerii de EPS și a caracterului hidrofob al materialului testat.³

Studiul realizat este în concordanță cu rezultatele obținute de alți cercetători care, studiind adeziunea bacteriilor patogene cu transmitere alimentară la materialele utilizate în bucătărie, au concluzionat că oțelul inoxidabil are un caracter hidrofob mai pronunțat, urmat de suprafețele din plastic și apoi de suprafețele din sticlă. Autorii au demonstrat că principalele site-uri ale bucătăriei, responsabile pentru contaminarea încrucișată a alimentelor, sunt plăcile de tocat, chiuvetele, robinetele, vasele de bucătărie, cuțitele și alte suprafețe de lucru.

Se poate deduce de asemenea că, de multe ori, chiar și după procedurile tipice curățare și procedurile de igienizare, contaminarea nu este înlăturată complet.

Salmonella are o mare abilitate de a adera la așa materiale utilizate în suprafețele de contact cu alimentele ca teflonul, oțelul inoxidabil, sticla, cauciucul *Buna-N*, poliuretanalul. În unele cazuri aderarea microorganismelor la suprafețe este influențată mai mult de rugozitatea suprafețelor decât de compoziția lor chimică.

Sarea de bucătărie din componența alimentelor favorizează aderarea *L. monocytogenes* la suprafețe. Concentrația de nutrienți în mediu influențează diferit diferite microorganisme. Astfel, limitarea nutrienților induce formarea biofilmelor de *Salmonella enterica*, pe când *Vibrio cholerae* necesită un conținut bogat de nutrienți pentru a dezvolta structura biofilmului. Pentru majoritatea bacteriilor insuficiența de fier, fosfat anorganic, precum și osmolaritatea înaltă inhibă formarea biofilmului.¹

Prezența de crăpături microscopice, fisuri pe suprafețe, precum și suprafețele poroase determină acumularea microorganismelor. Microorganismele reușesc să adere pe suprafețele „condiționate” datorită unui proces fizico-chimic de interacțiune între molecule din stratul extern de material care formează

¹ Roux Agnès, Ghigom Jean-Marc. Le biofilmes bacterienes. Bull. Acad. Vét. France. 2006. Tome 159. pp. 261 – 268

² Da Silva Meira Q.G., de Medeiros Barbosa I., Alves Aguiar Athayde A.J., de Siqueira-Júnior, J.P., de Souza E.L. (2012). Influence of temperature and surface kind on biofilm formation by *Staphylococcus aureus* from food- contact surfaces and sensitivity to sanitizers. *Food Control*. 2012 V. 25, pp. 469-475

³ Constantin Oana. Bacterial biofilms formation at air liquid interfaces. Innovative Romanian Food Biotechnology. 2009. Vol.5, pp. 18-22.

¹ Gutiérrez D, Rodríguez-Rubio L, Martínez B, Rodríguez A and García P. Bacteriophages as Weapons Against Bacterial Biofilms in the Food Industry. *Frontiers in Microbiology*. 2016. V.7, article 825

suprafața de atac și cea a stratului extern a microorganismelor cu moleculele interpuse între cele două structuri, moleculele fluidului care acoperă suprafața și impregnează agregatele celulare.

Microorganisme patogene și de alterare în biofilmele din sectorul alimentare și metode de control

Biofilmele cauzează probleme în industria laptelui, cărnii, peștelui, industria de procesare a produselor vegetale. Căile de contaminare a suprafețelor cu microorganisme și componența microflorei biofilmelor diferă de la o industrie alimentară la alta.² Cei mai frecvenți agenți patogeni bacterieni care formează biofilme în industria peștelui, sunt *Vibrio spp.*, *Aeromonas hydrophila*, *Salmonella spp.* și *Listeria monocytogenes* (Gutiérrez et al., 2016). *Vibrio parahaemolyticus* poate forma biofilme pe diferite suprafețe, inclusiv chitina stridiilor, iar acest proces este recunoscut ca vital pentru fiziologia acestor microorganisme.

Escherichia coli O157: H7 este o bacterie patogenă legată și de contaminarea în industria cărnii. Capacitatea acestei bacterii de a se atașa la suprafețele de contact cu carnea este influențată de tipul de resturi de carne și de temperatură. Numărul acestor microorganisme crește semnificativ în timpul perioadelor de inactivitate a instalațiilor (15 °C) și, de asemenea, în timpul temperaturilor de depozitare la rece a cărnii.(4 °C).³

Pe carcasele de bovine și pe instalațiile de prelucrare a cărnii au fost depistate bacterii patogene din specia *Listeria monocytogenes*. Aceste bacterii posedă abilitatea de a coloniza materialele utilizate în suprafețele de prelucrare a alimentelor și de a supraviețui în nișe dificil de dezinfectat, cum ar fi blaturi, lame de tăiere sau locurile de articulare a detaliilor echipamentelor tehnologice.⁴

Salmonella spp. și *Campylobacter spp.* sunt cei mai răspândiți agenți patogeni din industria avicolă. Aderarea bacteriilor *Salmonella* este influențată de proprietățile fizice și chimice ale suprafețelor. De exemplu, *Salmonella* este capabilă să crească la 16 °C pe oțel inoxidabil, în timp ce nu pot adera aderența a de sticlă. Cercetările au demonstrat că exudatul din carne de pui favorizează formarea biofilmului din *Campylobacter jejuni* pe sticlă, polistiren și suprafețe din oțel inoxidabil prin acoperirea și condiționarea suprafeței.¹

Condițiile nefavorabile, inclusiv stresul aerob, prezența bacteriilor *Enterococcus faecalis* și *Staphylococcus simulans*, de asemenea, favorizează formarea biofilmului.

În industria produselor proaspete, bacterii precum *Salmonella*, *E. coli* O157: H7, *Listeria monocytogenes*, *Shigella*, *Bacillus cereus*, *Clostridium perfringens* și *Yersinia* care sunt aderente la țesuturile plantelor pot forma biofilme pe suprafața instalațiilor de prelucrare.² Accesul dezinfectanților la aceste microorganisme este împiedicată nu numai de prezența biofilmelor, ci și de structura intrinsecă a legumelor, ceea ce face necesară optimizarea metodelor de decontaminare pentru extinderea duratei lor de depozitare.³

În ansamblu, principala preocupare cu privire la biofilme este rezistența largă la dezinfectanții industriali folosiți în mod obișnuit, printre care se numără compușii cuaternari de amoniu cum ar fi clorura de benzalconiu (BAC). Rezistența biofilmului la substanțe antimicrobiene este atribuită mai multor proprietăți intrinsece ale biofilmului, cum ar fi difuzia redusă, modificările fiziologice ale celulelor,

² Giaouris, E., Heir, E., Hebraud, Chorianopoulos M., N., Langsrud, S., Moretto, T., et al. (2014). Attachment and biofilm formation by foodborne bacteria in meat processing environments: causes, implications, role of bacterial interactions and control by alternative novel methods. *Meat Sci.* 2014, v. 97, pp. 298–309

³ Gutiérrez D., Delgado S., Vázquez-Sánchez D., Martínez B., Cabo M.L., Rodríguez A., et al. Incidence of *Staphylococcus aureus* and analysis of associated bacterial communities on food industry surfaces. *Appl. Environ. Microbiol.* 2012 v. 78, pp. 8547–8554

⁴ Hingston P.A., Stea E.C., Knochel S., Hansen, T. (2013). Role of initial contamination levels, biofilm maturity and presence of salt and fat on desiccation survival of *Listeria monocytogenes* on stainless steel surfaces. *Food Microbiology*, 2013, v. 36, pp. 46–56.

¹ Brown H.L., Reuter M., Salt L.J. et Cross K.L., Betts R.P., van Vliet, A.H. Chicken juice enhances surface attachment and biofilm formation of *Campylobacter jejuni*. *Appl. Environ. Microbiol.* 2014 V. 80, 7053–7060

² Da Silva Felicio, M.T., Hald, T., Liebana, E., Allende, A., Hugas, M., Nguyen-The, C., et al. Risk ranking of pathogens in ready-to-eat unprocessed foods of non-animal origin (FoNAO) in the EU: initial evaluation using outbreak data (2007-2011). *Int. J. Food Microbiol.* 2015, v. 195, pp. 9–19

³ López-Gálvez, F., Gil, M.I., Truchado, P., Selma, M.V., Allende, A. (2010). Cross-contamination of fresh-cut lettuce after a short-term exposure during pre-washing cannot be controlled after subsequent washing with chlorine dioxide or sodium hypochlorite. *Food Microbiology*, 2010, v. 27, pp. 99–204.

⁴ Davin-Regli A., Pages J. M. (2012) Cross-resistance between biocides and antimicrobials: an emerging question. *Rev. Sci. Techn.* 31, 89–104

ritmurile de creștere reduse și producerea de enzime care degradează compușii antimicrobieni. Materialul extracelular produs de microorganisme constituie o barieră fizică pentru biocide, iar interacțiunea chimică cu acest material reduce rata de difuziune a acestor substanțe în interiorul biofilmului. posedă și o rezistență fiziologică datorată ratei de creștere modificată a celulelor care formează biofilmul, care cresc mai lent decât celulele planctonice și, prin urmare, sunt mai puțin afectate de biocide.

Expunerea microorganismelor biofilmelor la concentrații subletale de biocide permite adaptarea și supraviețuirea lor la concentrațiile biocidelor utilizate în sectorul alimentar. Pentru anumiți patogeni a fost demonstrată în experimente in vitro rezistența încrucișată la antibiotice, fapt ce impune necesitatea monitorizării și reglementării utilizării biocidelor.⁴

În ultimii ani e tot mai mare interesul științific față de utilizarea bacteriofagilor în lupta cu microorganismele patogene și de alterare din biofilme. Bacteriofagii sunt viruși ce parazitează bacteriile și sunt larg răspândiți în toate habitatele în care sunt localizate gazdele lor. Atunci când bacteriile gazdă sunt incluse într-un biofilm, matricea biofilmului poate constitui o primă barieră fizică în calea fagului. Pentru a-și rezolva problema, unii fagi posedă depolimeraze polizaharidice care sunt enzime hidrolitice specifice ce pot utiliza polizaharidele și derivații lor ca substrat.

Unii fagi conțin proteine litice, denumite endolizine, care sunt capabile să distrugă peretele celular al bacteriilor. Aceste enzime sunt folosite cu succes în lupta cu microorganismele Gram pozitive din biofilm. Pentru a distruge bacteriile Gram negative se folosesc preparate complexe ce conțin pe lângă endolizine și peptide policationice, capabile să penetreze membrana externă și să asigure endolizinelor accesul la peptidoglicanii peretelui celular.¹ Reieșind din cele menționate putem conchide că bacteriofagii și proteinele derivate de la fagi ar putea fi utilizate în lupta cu unele bacterii patogene și toxigene din biofilme, astfel s-ar asigura o bună igienă la procesarea alimentelor și siguranța lor pe întreg lanțul alimentar ("de la fermă la furculiță").

Această strategie include utilizarea bacteriofagilor și a enzimelor lor la tratarea animalelor prin fagoterapie, decontaminarea produselor alimentare proaspete și gata pentru consum, dezinfectarea suprafețelor de contact cu alimentele, precum și folosirea lor ca biopreparate pentru a inhiba dezvoltarea bacteriilor patogene sau a celor de alterare în timpul depozitării materiilor prime și produselor alimentare finite. E promițătoare și posibilitatea utilizării fagilor și asemenea, ca instrumente pentru detectarea bacteriilor nedorite prin diferitele etape de fabricație. Limitarea utilizării fagilor e cauzată de specificitatea lor. Problema ar putea fi rezolvată prin folosirea unui cocktail de fagi sau a fagilor cu spectru larg de acțiune.

Deși cercetările indică un important potențial al utilizării bacteriofagilor și a proteinelor derivate din fagi sunt necesare cercetări suplimentare pentru a confirma inofensivitatea lor ecologică.

Viitorul aparține produselor de dezinfectare netoxice pentru om și mediu.

AGRICULTURA ECOLOGICĂ ÎN CONTEXTUL UTILIZĂRII METODELOR BIOLOGICE DE CONTROL AL FUNGILOR FITOPATOGENI AI FRUCTELOR ÎN PERIOADA POST RECOLTĂ

Laurenția ARTIOMOV,

Universitatea Cooperatist - Comercială din Moldova

Abstract: *In Republic of Moldova, the ecologic agriculture represents a new area of interest, one of the most perspective segments of sustainable development process in the rural space. The ecologic agriculture can conduce to: the increase of biologic diversity for the plants and the animals, breed the biologic activity of the soil, maintain the fertility of long-term soil, obtain clean products, reduce the environmental pollution, the protection health, the creation of a friendly relations between the productive activities and the preservation of environment. The use of biocontrol agents as an alternative to synthetic,*

¹ Pires D.P., Oliveira H., Melo L.D., Sillankorva S., Azeredo J. (2016). Bacteriophage-encoded depolymerases: their diversity and biotechnological applications. *Appl. Microbiol. Biotechnol.* 2016.V. 100, pp.2141–2151.

chemical fungicides that are presently used to control postharvest pathogens, has many constraints and obstacles that make it difficult to implement their use as a practical control strategy. This article is an attempt to examine the problems of ecologic agriculture in Republic of Moldova and biological control of postharvest decays.

Omul a modificat și continuă să modifice ecosistemele naturale, suprafețe imense sunt ocupate de monoculturi. Prin toate activitățile sale iraționale el a modificat lanțurile alimentare naturale, iar acum se află la capătul lanțurilor din ce în ce mai artificiale. Pentru asigurarea unei alimentații sănătoase omul trebuie să mențină și să restabilească biodiversitatea organismelor spontane și a celor cultivate. Altfel, consideră Gheorghe Mencinicopschi, director al Institutului de Cercetări Alimentare, “alimentele bolnave” ne vor îmbolnăvi. Agricultură ecologică pare a fi unica soluție.¹

Agricultura ecologică își are rădăcinile în Germania la începutul secolului cu teoria filozofică a lui R. Steiner - antroposofia. În această teorie se consideră că omul este parte a unui echilibru cosmic, adică trebuie să trăiască în armonie cu lumea din jurul lui. El trebuie să găsească un echilibru între spiritual și material. H. Pfeiffer aplică aceste teorii pentru agricultură și dă naștere la agricultura biodinamică. Se dezvoltă la sfârșitul anilor 20 în Germania, Elveția, Anglia, Danemarca și Țările de Jos. În prezent, acest curent este reprezentat prin marca comercială Déméter. Acest curent se diferențiază de altele din zilele noastre printr-un anumit idealism, prin latura filozofică și prin practicile culturale care leagă activitățile agricole specifice de ciclurile lunare și astrale.²

Apariția agriculturii ecologice la sfârșitul secolului XX în Republica Moldova a fost condiționată de falimentarea agroecosistemelor intensive bazate pe chimizare și mecanizare. Agricultură ecologică a început să ia amploare doar prin anii 2002-2004 când s-a început dialogul cu o serie de organizații din Uniunea Europeană privind cota de realizare a produselor legumicole, fructelor, strugurilor pomuşoarelor, produse în RM și exportate în ariile UE. Ținând cont de faptul, că R Moldova rămâne a fi o țară a Europei cu o agricultură și că producția celei mai importante ramuri a economiei naționale – a complexului agroindustrial se consumă pe loc, iar o altă parte se exportă, a și apărut problema de o importanță majoră cum este agricultura ecologică. Academicianul B. Găină³ menționează că Republica Moldova dispune de întregul potențial uman și de producere, de sol fertil și condiții climaterice favorabile, astfel există toate premisele de a trece parțial de la agricultura tradițională la agricultura ecologică, în cadrul căruia este necesar de a refuza la produsele din sinteza chimică și de a trece la metode biologice. Pentru dezvoltarea agriculturii ecologice în Republica Moldova sunt indispensabile metodele ecologice, biologice de protecție a plantelor. În acest domeniu este importantă contribuția Institutului de Protecție a Plantelor și Agricultură Ecologică al AȘM unde se elaborează mijloace ecologic inofensive, care permit combaterea eficientă a organismelor dăunătoare. Cercetătorii acestui Institut identifică componentele și perfecționează schemele de sinteză și aplicare a feromonilor sexuali, substanțelor biologice active, extractelor de origine vegetală, implementează metode de prognoză a dezvoltării bolilor și dăunătorilor pentru sistemele de protecție integrată a plantelor, elaborează tehnologii ecologice de protecție a culturilor agricole.¹ Au fost elaborate reparate ecologice pentru protecția plantelor, combaterea bolilor și dăunătorilor care corespund cerințelor ecologice ca *Funecol, Pelecol*” si *Recol*.

Pesticidele utilizate în agricultura tradițională sunt substanțe de sinteză chimică, străine agroecosistemului, reprezentând pentru biocenozele acestora un factor de stres.

Multe pesticide sunt greu degradabile, determinând contaminarea alimentelor, solurilor și apelor cu reziduuri toxice. De dorit ar fi ca pesticidele folosite să se epuizeze o dată cu realizarea scopului urmărit, în realitate ele intră într-un circuit ce afectează ecosistemele terestre. Cel mai mare dezavantaj al utilizării pesticidelor în agroecosisteme este toxicitatea acută a acestora pentru animalele și plantele supuse acțiunii lor.

Controlul biologic al bolilor micotice ale plantelor poate fi o alternativă. Biocontrolul exercitat de metaboliți de origine microbiana asupra unor infecții fungice poate decurge prin unul din următoarele tipuri de mecanisme: a) competiția directă cu organismul țintă; b) antibioza, când agentul de biocontrol produce compuși chimici, care pot să fie antibiotice sau anumite tipuri de toxine ce afectează într-o

¹ Mencinicopschi Gheorghe, Biblia alimentară, Litera, București, 2007, 112 p.

² Roman Gh. Viorel Ion, Epure L, Toader M. et. al. Istoricul agriculturii ecologice // <http://informatics.aua.gr:8080/scam/3/resource/19>

³ Găină B. Viitorul alimentației raționale aparține produselor ecologice nepoluante. Buletin informativ-analitic AITT, februarie, p. 2, 2009.

¹ Voloșciuc L. Protecția plantelor : probleme și perspective, Știința Agricolă, nr. 1 , p. 33, 2009

măsură mare sau totală organismul țintă; c) parazitarea organismului țintă; și d) inducerea unei rezistențe la planta infectată.²

Utilizarea organismelor de control biologic, care sunt competitori sau inhibitori ai organismelor dăunătoare, este limitată de faptul că este dificil de aplicat biocontrolul pe arii largi și de a asigura reținerea organismelor vii în aria tratată, pentru o perioadă îndelungată. Antibioza este bazată pe producerea de antibiotice, enzime litice etc. de către microorganisme le antagoniste celor patogene.

Procesul de biocontrol al fitopatogenului *Penicillium expansum* care afectează merele soiului *Golden Delicious* în perioada post recoltă poate fi eficientizat prin combinarea utilizării a doi antagoniști (*Metschnikowia pulcherrima*, *Cryptococcus laurentii*) cu atmosfera controlată și soluții de bicarbonat de sodiu 2%.³

Y. Wang și alți cercetători chinezi au utilizat tulpina *EXWB1* a bacteriei *Bacillus subtilis* ca agent de control biologic pentru a inhiba ciuperca *Alternaria alternata* care provoacă putregaiul pe penelul galben.⁴ Această bacterie se răspândește rapid pe suprafețele fructelor, nu numai că inhibă eficient agenții patogeni micotici din perioada de păstrare a fructelor, dar și contribuie la suprimarea producției de etilenă și a respirației. Astfel se previne senescența fructelor care le face mai sensibile la boli și diminuează valoarea comercială. Această bacterie nu prezintă pericol pentru om deoarece există în mod natural și pe suprafața fructelor sănătoase. Actualmente este necesară producerea acestui preparat cu o mare perspectivă economică, bazat pe utilizarea tulpinii *EXWB1* a bacteriei *Bacillus subtilis*, în cantități suficiente pentru a deveni produs comercial.

În ultimii s-a demonstrat experimental că metaboliții unor microorganisme pot contribui la îmbunătățirea controlului agenților patogeni ai plantelor în perioada de vegetație și post recoltă fie prin intensificarea acțiunii microorganismelor antagoniste, fie prin furnizarea de instrumente pentru dezvoltarea de alternative mai sănătoase decât fungicidele chimice sintetice. În special, sideroforii, agenți de chelare ferici cu greutate moleculară mică, produși de drojzii și bacterii, pot îmbunătăți semnificativ controlul prin microorganisme antagoniste, în special dacă mecanismul lor de acțiune este concurența pentru substanțe nutritive.

M. I. Sanz Ferramola și coautorii propun utilizarea acidului rhodotorulic, un hidroxamat de tip siderofor, produs de drojdia *Rhodotorula glutinis* și a sideroforului *Enterochelină*, un catecolat produs de bacteria *Rahnella aquatilis*, ca instrumente pentru îmbunătățirea sau intensificarea controlului fitopatogenilor *Penicillium expansum* și *Botrytis cinerea*.¹ Acești metaboliți microbieni utilizați împotriva fungilor fitopatogeni ce afectează merele au demonstrat atât efect preventiv cât și efect curativ.

Sunt eficiente și măsurile speciale în cadrul tehnologiei de valorificare în stare proaspătă a merelor. Protejarea peliculară a fructelor se poate realiza cu substanțe inerte din punct de vedere alimentar, care nu le modifică aspectul exterior. Dintre acestea putem menționa triacetilamiloza, dextransii, chitosanul. Chitozanul are efect fungicid, menține fermitatea structuro-texturală, aciditatea, conținutul de acid ascorbic și antociani a fructelor. O protejare peliculară cu clorură de calciu dă rezultate apreciabile împotriva *Penicillium expansum*. Substanțele antimicrobiene naturale din plante sunt folosite pentru tratarea post recoltă a fructelor împotriva bolilor microbiologice. Majoritatea compușilor antimicrobieni sunt metaboliți secundari: fitoalexine, acizi organici, compuși fenolici, uleiuri esențiale.

Lupta împotriva fungilor fitopatogeni, care cauzează boli micotice ale fructelor în perioada post recoltă durează de multe decenii dar nu este încă câștigată. Comparativ controlul biologic al agenților patogeni care afectează plantele în perioada de vegetație, cercetarea în domeniul controlului biologic în perioada post recoltă este în fază incipientă. Cu toate acestea, s-au făcut progrese substanțiale, primele produse comerciale *bio* antimicotice au fost înregistrate în Statele Unite de către Agenția de Protecție a Mediului din SUA.

Progresele înregistrate în controlul biologic al patogenilor fructelor în timpul păstrării pot fi atribuite simplității relative a sistemului post recoltă. Rănile făcute în timpul recoltării și manipulării

² Gheorghe A., F. Chelu, A.Rosu, F. et al., Biological control of phytopathogen microorganisms with antagonist bacteria, Rom. J. Biochemistry, vol.45, nr.1, p.110, 2008

³ Conway W. S., Wojciech J. Janisiewicz, Britta Leverentz, et al. Control of blue mold of apple by combining controlled atmosphere, an antagonist mixture, and sodium bicarbonate, Postharvest Biology and Technology, vol. 45, p.326, 2007

⁴ Y. Wang, Z. Xu, P. Zhu, Y. Liu, Z. Zhang, Y. Mastuda, H. Toyoda, L. Xu. Postharvest biological control of melon pathogens using *Bacillus subtilis* EXWB1. Journal of Plant Pathology 2010, V. 92, nr.3, pp. 645-652.

¹ Sanz Ferramola M.I., D. Benuzzi, V. Calvente, J. Calvo, G. Sansone, S. Cerutti, J. Raba. The use of siderophores for improving the control of postharvest diseases in stored fruits and vegetables. In: Microbial pathogens and strategies for combating them: science, technology and education (A. Mendez-Viilas.Ed.), Formatex, 2013, pp. 1385-1394.

fructelor pot fi protejate cu o singură aplicare post-recoltare a antagonistului direct pe leziuni. Suprafața fructelor este o sursă excelentă de antagoniști naturali împotriva agenților putregaiurilor care afectează fructele după recoltare. Mecanismele controlului biologic nu sunt definitiv elucidate. Diverse mecanisme au fost descrise, inclusiv antibioza, producția de enzime litice, parazitismul, inducerea rezistenței fructelor și concurența pentru limitarea substanțelor nutritive și a spațiului. S-a sugerat că interacțiunea a microorganismelor antagoniste cu hifele ciupercilor reprezintă un factor important în competiția pentru nutrienți între *Enterobacter cloacae* și *Rhizopus stolonifer* pe piersici precum și între drojdia *Pichia guilliermondii* și *Penicillium italicum* pe citrice.²

Fitopreparatele reprezintă mijloace de perspectivă ale protecției biologice ale plantelor având mai multe avantaje: sunt în mare măsură eficiente, sunt inofensive pentru mediu și oameni, se descompun rapid în agrocenoză. Controlul biologic al bolilor plantelor prin intermediul extractelor din plante câștigă din ce în ce mai multă importanță, literatura de specialitate demonstrând faptul că utilizarea de produse naturale extrase sau fermentate, din diverse surse, amestecuri de ingrediente naturale, cu efecte multiple asupra organismului gazdă și asupra agentului patogen este un mecanism de control biologic important.

Pentru testarea eficacității extractelor din plante asupra fructelor depozitate (struguri, tomate Cherry, fructe de căpșun.) infectate cu specia *Botrytis cinerea* Pers. Miclea R. V a folosit extracte de *Aloe* sp., *Tagetes* sp. *Satureja hortensis*, *Aristolochia clematidis*, *Helleborus purpurascens*, *Sambucus nigra* și *Allium sativum*. Cele mai eficiente extracte care au efect fungistatic asupra *Botrytis cinerea* au fost cele de *Satureja hortensis*, *Tagetes* sp. și propolis.¹

O strategie de perspectivă în dezvoltarea metodelor de păstrare a produselor alimentare reprezintă elaborarea foliilor alimentare antimicrobiene pentru ambalaje alimentare, capabile să elibereze substanțele active, printr-un proces de difuzie antimicrobiană față de patogenii care contaminatează alimentele și aditivi biodegradabili (amidon) ca parte din matricea polimerică constituindu-se într-un biopolimer. Foliile alimentare antimicrobiene vor aduce beneficii sănătății consumatorilor prin reducerea riscului de îmbolnăviri cauzate de contaminarea microbiană a alimentelor și a cantității de substanțe chimice care pot migra în alimente din ambalajele convenționale.²

Concluzii

Din punct de vedere al avantajelor aduse mediului înconjurător, agricultura ecologică poate determina beneficii semnificative în plan economic și social în zonele rurale, dar și urbane. Dezvoltarea sectorului agricol, asigurată de realizarea unei agriculturi durabile, este susținută de ajutoare financiare sau alte măsuri stimulative care să favorizeze conversia către o agricultură ecologică și care să stimuleze dezvoltarea sectorului în ansamblu.

Agricultura ecologică trebuie privită ca parte integrantă a unui mod durabil de producție agricolă și, în același timp, ca o alternativă viabilă față de agricultura tradițională. Ceea ce deosebește agricultura ecologică de alte moduri de producție agricolă, este faptul că pune accent pe utilizarea resurselor neconvenționale și pe reciclare, restituind solului elementele nutritive obținute din deșeurile. Ea respectă sistemele naturale de autoreglare în lupta contra bolilor și dăunătorilor la plante, evită folosirea exagerată și necontrolată a pesticidelor, erbicidelor, îngrășămintelor sintetice, precum și folosirea hormonilor de creștere sau a antibioticilor. În locul acestora se utilizează tehnici ce favorizează crearea și menținerea unor ecosisteme durabile și care contribuie la reducerea poluării.

Strategiile de control biologic al fungilor fitopatogeni patogeni în perioada post-recoltă sunt o componentă obligatorie a agriculturii ecologice, dar punerea în practică la scară a acestor strategii este limitată de mai mulți factori: cost, eficacitate, fiabilitate. Pentru a deveni accesibile pentru fermierii din agricultura ecologică biopesticide trebuie să fie înregistrate și disponibile în comerț.

² Janisiewicz W. J., Korsten L. Biological control of postharvest diseases of fruits, Annu. Rev. Phytopathol., vol.40, p. 411, 2002

¹ Miclea R. V., Carmen E. P., 2012, Characterization of *Botrytis Cinerea* Pers. isolates and their Biological Control with Hydroalcoholic Plant Extracts, Bulletin USAMV Agriculture, vol. 69, nr.1, p. 312.

² Anton, L. M.Radu, E. Dobre, C. Rovinaru, et al. Extracte botanice cu acțiune antimicrobiană pentru ambalaje alimentare active, Materialele Simpozionului național cu participare internațională- Prioritățile chimiei pentru o dezvoltare durabilă - PRIOCHEM, ediția aVIa, p.19, 2010.

STUDIUL PARTICULARITĂȚILOR TEHNOLOGIILOR DE OBTINERE A SOSURILOR ALIMENTARE CU SCOPUL ELABORĂRII DOCUMENTAȚIEI TEHNICE

Tatiana STREȚCO, lector universitar,
Universitatea Cooperatist - Comercială din Moldova

Abstract: *The technology of making sauces correlates with the science of healthy eating. Sauces improve the organoleptic properties of the dishes and ensure a good digestion. For these reasons, the particularities of the technologies of sauces production in national and international cuisine have been researched. In order to satisfy consumer demand, some innovation technologies are being implemented to produce new sauces or to improve the quality of existing ones. For the sauces with innovative technologies and modified ones, the economic agent elaborates a normative document which prescribes the technical conditions to which the manufactured product must correspond. The obtained results imply the correct application of the process of making the sauces, the correct association of the sauces with the served dishes. The normative-technical documentation of the Adjica Sauce firm Standard was elaborated.*

Keywords: *roux, technological process, basic sauces and gravies derived, béchamel, emulsion food type mayonnaise, vegetable raw materials, spices, quality indices, calorific value.*

Rezumat: *Tehnologia preparării sosurilor corelează cu știința unei alimentații sănătoase. Sosurile îmbunătățesc proprietățile organoleptice ale bucatelor și asigură o bună digestie. Din aceste considerente au fost cercetate particularitățile tehnologiilor de producere a sosuri din bucătăria națională și internațională. În scopul satisfacerii cererii consumatorilor, se implementează unele tehnologii de inovație în producerea sosurilor noi sau se ameliorează calitatea celor existente.*

Pentru sosurile cu tehnologii inovative și cele modificate agentul economic elaborează un document normativ, care prescrie condițiile tehnice la care trebuie să corespundă produsul fabricat.

Rezultatele obținute presupun aplicarea corectă a procesul tehnologic de obținere a sosurilor, asocierea corectă a sosurilor cu bucatele servite. A fost elaborată documentația normativ-tehnică a Standardului de firmă pentru sosul Adjica.

Cuvinte cheie: *dextrinizare, proces tehnologic, sosuri de bază și sosuri derivate, béchamel, emulsie alimentară de tip maioneză, materii prime vegetale, condimente, indici de calitate, valoare calorică.*

La prepararea bucatelor, un loc important îl ocupă sosurile. Acestea acordă o savoare deosebită diferitor bucate. Bucătarii profesioniști cunosc ca sosul este regele gastronomiei. Efectul pe care îl poate acorda un simplu sos asupra unui preparat culinar poate fi unul marcant, transformând o friptura, o garnitură sau o salata, într-o adevărată feerie a gustului.

Sosurile sunt semipreparate de consistență lichidă sau vâscoasă, sub formă de pastă, care au ca scop principal îmbunătățirea gustului preparatelor culinare prin:

– creșterea apetitului și ușurarea digestiei, prin stimularea secreției gastrice datorită componentelor din compoziție;

– îmbunătățirea proprietăților organoleptice ale preparatelor pe care le însoțesc;

– diversificarea sortimentelor de preparate culinare;

– mărirea valorii nutritive datorită conținutul de factori nutritivi din compoziție;

– au rol de legătură între componentele preparatului;

– micșorează timpul de pregătire a preparatelor culinare.

Astfel pentru efectuarea unei analize a tehnologiilor de obținere a diferitor sosurilor alimentare au fost formulate următoarele obiective:

– Analiza caracteristicii merceologice a materiei prime necesare pentru obținerea diferitor sosurilor¹

¹ ”Hotărârea guvernului Nr. 957 din 21.08.2007, cu privire la aprobarea Reglementării tehnice „Fructe și legume proaspete destinate consumului uman ca atare” monitorul oficial Nr. 136-140, art Nr: 997;

”Hotărârea guvernului Nr. 929 din 31.12.2009, cu privire la aprobarea Reglementării tehnice „Cerințe de calitate și comercializare pentru fructe și legume proaspete” monitorul oficial Nr. 5-7 art Nr: 26;

”Hotărârea guvernului Nr. 1323 din 27.11.2008, cu privire la aprobarea Reglementării tehnice „Ciuperci. Produse din ciuperci”, Monitorul oficial Nr. 215-217, art Nr: 1340;

- Criteriile clasificării sosurilor;
 - Analiza amplă a tehnologiilor de obținerea a diferitor sosuri; indicarea sosurilor derivate, condiții de calitate a acestora; asocierii lor corecte cu preparatele servite;
 - Elaborarea *standardului de firmă* pentru Adjica, conform cerințelor în vigoare.
- Sosurile preparate la întreprinderile de alimentație publică se clasifică după următoarele criterii:
1. în funcție de tehnologia de preparare și temperatura de servire se deosebesc: *sosuri calde și reci*.
 2. în funcție de culoarea obținută în tehnologie: *sosuri albe și sosuri colorate*;
 3. după consistența: *sosuri emulsionate și sosuri vâscoase*
 4. în funcție de prezența agenților de îngroșare, de deosebesc:
 - sosuri cu agenți de îngroșare: *sos de carne*, obținut pe bază fondului de carne și oase; *sos de pește*, obținut pe bază fondului de pește; *sos de ciuperci*, pe bază fierturii de ciuperci; *sos de lapte*; *sos de smântână*; *sos de fructe și pomușoare*;
 - sosuri fără agenți de îngroșare: sosurile calde pe bază de ouă-unt; sosuri reci pe bază de ulei vegetal; sosurile reci pe bază de oțet; sosurile reci –amestecuri pe bază de unt;
 5. după gust, de disting: sos picant, dulce, acru.
 6. *sosuri de bază sau derivate*¹

Cele mai multe sosuri își au originea în Franța. Odata cu *sosurile de bază* sau ”sosurile mama” apare și termenul *roux*, cuvânt francez ce înseamna *rântas*.

Rântasul este un „sos” ce se obține în rezultatul omogenizării și dextrinizării făinei într-o cantitate de grăsime, după care se adaugă un lichid. Rântasul poate fi alb sau brun.

În secolul al IX-lea bucătarul șef Marie-Antoine Carême a clasificat sosurile în 4 categorii mari, atribuindu-le termenul de *sosuri pe bază*:

- Sos Bechamel, pe bază de lapte, îngroșat cu rântas alb;
- Sos Spaniol (Espagnole), pe baza de fond brun de vită, îngroșat cu rântas brun;
- Sos Velouté, pe bază de fond alb de pui sau vânat, pește și îngroșat cu rântas alb; cuvântul *veloute* tradus în limba română înseamnă *catifelat*.
- Sos Allemande (sos german derivat din sosul Velouté), acesta are la bază supă de pui și este îngroșat cu gălbenuș, smântână și suc de lămâie;

La începutul secolului al XX-lea, bucătarul francez Auguste Escoffier, a adăugat listei inițiale următoarele sosuri:

- Sos tomat, pe bază de roșii;
- Sosuri pe bază de unt;
- Sosul emulsionat maioneza;
- Sosul olandez

Majoritatea sosurilor preparate în prezent derivă din unul dintre sosurile de mai sus.

Tabel 1 Asocierea corectă a sosurilor cu preparatele servite: sosuri pentru bucate din carne²

Nr. rețetei	Denumirea preparatului	Sosuri recomandate
-------------	------------------------	--------------------

¹Hotărârea guvernului Nr.68 din 29.01.2009, cu privire la aprobarea Reglementării tehnice „Făina, grișul și târța de cereale”, Monitorul oficial Nr. 23-26, art Nr: 107;

²Hotărârea guvernului Nr. 611 din 05.07.2010, cu privire la aprobarea Reglementării tehnice „Lapte și produse lactate”, Monitorul Oficial Nr. 119-120 art Nr: 692;

Hotărârea guvernului Nr. 434 din 27.05.2010, cu privire la aprobarea Reglementării tehnice „Uleiuri vegetale comestibile”, Monitorul Oficial Nr. 87-90 art Nr: 510;

Hotărârea guvernului Nr.1208 din 20.10.2008 cu privire la aprobarea Normei sanitar veterinarie privind comercializarea ouălor pentru consum uman, Monitorul Oficial Nr. 198-200, art Nr: 1226;

Hotărârea guvernului Nr. 1403 din 09.12.2008, cu privire la aprobarea Reglementării tehnice „Oțeturi și acid acetic de uz alimentar”, Monitorul Oficial Nr. 226-229 art Nr:1422;

Hotărârea guvernului Nr. 350 din 04.05.2010, cu privire la aprobarea Reglementării tehnice ”Zahăr. Producerea și comercializare”, Monitorul Oficial Nr.68-69 art Nr: 417;

¹ Pârjol Gabriela, Elizaveta Paraschiv ș.a Tehnologia culinară: manual pentru clasele a X–a, a XI–a și a XII–a, licee economice și de drept administrativ, cu profil de alimentație publică și SAM–București: Editura Didactică și Pedagogică, 2006

²Сборник рецептов блюд и кулинарных изделий: Для предприятий общественного питания/ Авторы–составители: А.И Здобнов, В.А Цыганенко.– Киев «АРИЙ», Москва «ЛАДА», 2011.–680с

1	2	3
532	Carne fiartă în bucăți mari, maximum 2 kg	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun de bază; – sos de ceapă; – sos alb cu vin alb – sos alb cu ou; – sos de smântână cu hrean;
534	Limbă fiartă cu sos	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun de bază; – sos brun cu vin (Madera); – sos alb de bază; – sos de smântână cu hrean;
541	Pârjoală naturală	– sos alb cu vin alb
548	Biftecul natural	– sos de unt verde
551	File (mușchiuleț) cu sos	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun cu vin (Madera); – sos brun cu ciuperci și roșii; – sos brun cu estragon;
553	File (mușchiuleț) cu ciuperci și sos	– sos brun cu vin (Madera);
554	File (mușchiuleț) cu roșii și sos	– sos brun cu vin (Madera);
557	Langhetul cu sos	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun de bază; – sos brun cu vin (Madera); – sos de ceapă; – sos brun cu ceapă și castraveți; – sos de smântână cu ceapă
570	Escalopul cu sos	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun cu vin (Madera); – sos brun cu ceapă și castraveți; – sos brun cu estragon; – sos tomat;
592	Ficat înăbușit în sos	<ul style="list-style-type: none"> – sos de smântână; – sos de smântână cu ceapă; – sos de smântână cu pireu de tomate și ceapă;
598	Carne de bovină în sos acid-dulce	– sos brun acid –dulce;
608	Pârjoale, bitocuri, șnițel tocat	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun de bază; – sos de ceapă; – sos brun cu ceapă și castraveți; – sos brun de ceapă cu muștar; – sos de smântână; – sos de smântână cu pireu de tomate; – sos de smântână cu ceapă;
614	Zraze tocate	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun de bază; – sos de ceapă; – sos brun de ceapă cu muștar;
615	Zraze din carne de vită umplute cu orez (la aburi)	<ul style="list-style-type: none"> – sos alb cu vin; – sos de lapte; – sos de smântână;
616	Ruladă cu paste făinoase sau ouă	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun de bază; – sos de ceapă;
618	Chifteluțe	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun de bază; – sos brun cu rădăcinoase (pentru chifteluțe); – sos tomat; – sos de smântână cu pireu de tomate

620	Perișoare cu sos	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun cu rădăcinoase (pentru chifteluțe); – sos tomat; – sos de smântână; – sos de smântână cu pireu de tomate; – sos de smântână cu ceapă;
621	Bitocuri la aburi	<ul style="list-style-type: none"> – sos alb cu vin alb – sos alb cu ou; – sos alb cu legume;
623	Cneli din carne de bovină	<ul style="list-style-type: none"> – sos de lapte;
626	Budincă sau ruladă din cartofi cu carne sau subproduse	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun de bază; – sos de ciuperci; – sos de ciuperci cu pireu de tomate;
631	Pârjoale naturale gratinate cu sos	<ul style="list-style-type: none"> – sos brun de bază; – sos brun cu vin (Madera);
635	Dovlecei, vinete, ardei gras umpluți cu carne și orez	<ul style="list-style-type: none"> – sos tomat; – sos de smântână; – sos de smântână cu pireu de tomate;
636	Sarmale cu carne și orez	<ul style="list-style-type: none"> – sos de smântână; – sos de smântână cu pireu de tomate;

Indici de calitate și păstrarea sosurilor

Sosurile calde: Partea lichidă a sosurilor cu făină trebuie să fie omogenă, să nu prezinte aglomerări. Grăsimea, să nu se separe la suprafață. Garniturile încorporate în sos trebuie să fie moi, bine fierte. Gustul și aroma sosurilor - bine pronunțate, plăcute, specifice materiilor prime folosite. Să se servească calde fie în structura preparatului, fie separat în sosieră, la masă. În restaurante la servirea sosurilor se folosesc *sosiere de ceramică și metalice* de diferite volume.

Sosurile calde cu făină se păstrează pe suporturi calde în vase cu capac, durata maximă 3 ore. La linia de distribuție ele se aduc în partide mici pentru a fi realizate în decurs de 1- 1,5 ore.

Sosurile olandeze sunt foarte instabile, deaceia ele trebuie păstrate la baia de apă la temperaturi maximum 80°C.

Sosurile reci trebuie să fie proaspăt preparate, să aibă gust și aromă corespunzătoare, să nu se ridice grăsimea la suprafață, ci să-și mențină emulsia omogenă. Acestea se aduc la linia de distribuție în astfel de cantități, care pot fi realizate în decurs de 1-2 ore.¹

Standardele de firmă pot fi elaborate și aprobate de către orice agent economic, în limitele activității și competenței acestuia, având drept scop soluționarea problemelor de ordin organizatoric sau de producție referitoare la produse și servicii, inclusiv la cele prevăzute a fi plasate pe piață. Standardele de firmă trebuie să cuprindă toate cerințele referitoare la fabricarea, verificarea calității, recepționarea și livrarea produselor, precum și cerințele de securitate și de protecție a mediului, impuse produselor conform reglementărilor tehnice respective. Standardele de firmă pentru un produs concret trebuie să fie coordonate cu autoritatea abilitată cu dreptul de a stabili cerințele esențiale față de acest produs. Standardele de firmă se identifică prin simbolul SF.

Standardul de firma este baza pe care se eliberează *certificatul de conformitate* și cel de *garanție* pe care un producător trebuie să le emită în favoarea clienților săi. Clientul trebuie să știe ce cumpără, iar calitatea aceluși produs este definită în standardul de firma.²

Modul de elaborare a standardelor de firmă se stabilește de către *organismul național de standardizare*. Modul de aprobare, de evidență, de modificare și de anulare a standardelor de firmă se stabilește de către *agentul economic de sine stătător*.

Un standard de firma este valabil atâta timp cât nu se modifică procesul tehnologic și principalii parametri ai produsului.

Omologarea reprezintă activitatea de confirmare, pe baza de încercări și probe, la care este supus prototipul sau seria zero, a faptului ca produsul corespunde cu cel proiectat. Omologarea unui produs este

¹ Анфимова, Н., Татарская, Л., *Кулинария*, Издательский центр «Академия» 2006

² Suport de curs în domeniul standardizării, INSO, Chișinău 2015

făcuta de o *comisie de omologare*. Aceasta comisie poate să fie o comisie internă, formată din specialiști ai firmei, dar poate să conțină și membrii care nu fac parte din personalul firmei, reprezentantul institutului de cercetare și proiectare de specialitate care a participat la proiectare.

După analiza documentației, în principal a *standardului de firmă și al buletinului de încercări*, comisia eliberează un proces verbal de omologare pe baza căruia produsul este introdus în producție și oferit pe piața, clienților.

Concluzii: Producerea sosurilor noi sau ameliorarea calității celor existente necesită elaborarea unui document normativ de către agentul economic, care prescrie condițiile tehnice pe care trebuie să le îndeplinească un produs fabricat. A fost elaborat standardul de firmă pentru sosul Adjica respectând cerințele în vigoare. Adjica este un condiment picant de origine georgiană pe bază de ardei roșu și sare, cu usturoi. Are de obicei culoare roșie, dar poate fi folosit în compoziție și piper verde. Acest sos picant foarte delicios și aromat care poate fi consumat imediat sau conservat pentru iarnă. Este un sos ce poate fi un antreu, dar poate asezona și carnea de pește sau de pui.

ETAPELE CREĂRII ȘI DEZVOLTĂRII PRODUSELOR ALIMENTARE. ASPECTE GENERALE

**Maricica STOICA,
Petru ALEXE,
Dimitrie STOICA,**

“Dunarea de Jos” University of Galati, 47 Domneasca St, 800201 - Galati, Romania

Abstract: *To be profitable and to survive, the food companies seek to introduction of new products. New product development is extremely important for continued growth of a food company. The product development process has a structure which remains the same, the activities within the structure depend on the knowledge, the resources and the organization of the company, as well as the company philosophy, business strategy and attitude to risk-taking. The new product development is fluid and loosely structured so that changes can be made. A new product evolves over a sequence of stages, beginning with an initial product concept or idea that is evaluated, developed, tested and launched on the market. Between these stages there are critical points where top management evaluate the project of new food development and give go/no-go decisions. This paper was designed to provide up-to-date relevant information on the stages of new food product development. The scientific information presented here could help food scientists in new food development, and food companies that are constantly searching for ways to revitalize, restructure and redesign their new food development processes for better results.*

1. Introducere

Crearea și dezvoltarea produselor alimentare noi se derulează într-o succesiune de etape, pornind de la stabilirea strategiei de produs și până la comercializarea / lansarea acestuia. Între etape pot exista puncte critice în care managementul de vârf ar trebui să evalueze proiectul de dezvoltare a noului produs și să ia decizia de a merge mai departe, de a revizui, sau chiar de a opri derularea proiectului. Etapele dezvoltării produsului (generarea ideilor, selecția acestora, dezvoltarea și testarea conceptului de produs, proiectarea produsului și a procesului, comercializarea / lansarea și evaluarea post-lansare) sunt comune în toate proiectele de dezvoltare a produselor alimentare noi. Succesiunea logică a acestora se păstrează, însă descrierea lor se poate modifica dacă procesul de creare și dezvoltare este mai amplu. Această lucrare oferă informații relevante, actualizate, cu privire la etapele de dezvoltare a produselor alimentare noi. Informațiile științifice prezentate sunt valoroase pentru studenții facultăților de inginerie a produselor alimentare, dar și pentru companiile care caută în mod constant modalități de revitalizare a produselor existente și modalități de creare și dezvoltare de produse alimentare noi.

2. Etapele dezvoltării produselor alimentare noi

2.1. Generarea ideilor

Dezvoltarea unui nou produs alimentar începe cu generarea ideilor^{1, 2, 3}. Ideile noi trebuie să satisfacă nevoile și dorințele consumatorilor, să îndeplinească obiectivele companiei și să se încadreze în capacitățile tehnice și resursele manageriale și financiare ale companiei^{4, 5}. Ideile de produse noi pot veni din diverse surse, și anume: de la angajații companiei, din piața de desfacere, de la consumatori, retailerii, distribuitori, competitorii, din literatura științifică, tehnică și literatura afacerilor, cercetarea de marketing, expoziții, târguri, Internet (Blogging, Facebook, Instagram, LinkedIn, Tweeter)^{6, 7, 8, 9, 10, 11},¹². La baza generării ideilor noi stau diferite tehnici, precum: Brainstorming, Think Tank, tehnica Delphi, hărțile Kano, TRIZ *etc*^{13, 14}.

2.2. Evaluarea ideilor

După generare, ideile sunt supuse unei etape de selecție, deoarece nu toate sunt potrivite să se dezvolte. Se dezvoltă doar ideile compatibile cu obiectivele strategice ale companiei și care conduc la produse de succes. Etapa de selecție a ideilor nu elimină ideile. Ideile abandonate (chiar și cele ilogice sau bizare) nu se pierd, ci se păstrează împreună cu celelalte activități de dezvoltare a produsului nou.

2.3. Dezvoltarea / testarea conceptelor de produs

Ideea posibilă de produs (clarificată) se dezvoltă într-un concept de produs (versiunea detaliată a ideii). Pentru construirea profilului de produs ideal este foarte importantă investigarea consumatorului (*focus group*), în vederea identificării nevoilor și a beneficiilor pe care acesta și le dorește în noul produs (culoarea, forma, mărimea; ambalajul; pregătirea ușoară; prezentarea atractivă, rețetele și informațiile nutriționale *etc*)^{15, 16}. Pe baza profilului de produs ideal, fiecare caracteristică a produsului poate fi construită până la specificațiile de proiectare a acestuia. După construire, conceptele de produs vor fi evaluate și filtrate de către consumatori, de personalul companiei, de grupuri tehnice și de marketing, pentru a găsi conceptul de produs cel mai potrivit¹⁷. Odată clarificată propunerea de produs, se stabilesc specificațiile de proiectare a produsului pe baza unor informații tehnice (materii prime, variabile de prelucrare, variabile de ambalare / depozitare și comercializare), apoi se elaborează strategia de marketing inițială (piața țintă, profitul, vânzările prognozate, prețul, distribuția, bugetul pentru promovare, mixul de marketing). În finalul acestei etape, se realizează o analiză financiară referitoare la estimarea vânzărilor, a costurilor și profitului, în vederea respectării obiectivelor strategice ale companiei, fapt ce permite trecerea la etapa de design a produsului nou și a procesului.

2.4. Designul produsului / procesului

Odată trecut de analiza financiară, conceptul de produs se va dezvolta într-un produs tangibil, potrivit unui set de activități de proiectare, și anume: percepția la nivel mental, selecția variabilelor de intrare, studiile *ball-park*, optimizarea la nivel de producție și la nivel de marketing. Percepția la nivel mental continuă dezvoltarea conceptului de produs și a specificațiilor de proiectare a acestuia, iar selecția variabilelor de intrare (materii prime, ingrediente, tipul procesării și condițiile de procesare) se realizează în vederea unei procesări sistematice și a accelerării proiectării produsului. În cadrul studiilor *ball-park*, se clarifică proporțiile materiilor prime și limitele variabilelor de procesare. Se testează tehnic prototipurile de produse și acceptabilitatea din partea consumatorului de asemenea, și se compară costurile totale de procesare a prototipurilor pentru a identifica efectele variabilelor de intrare asupra

¹Bhuiyan N. A framework for successful new product development. *Journal of Industrial Engineering and Management*, 4(4) 2011 746-770.

²Komninos I., Milossis D., Komninos N. *Product Life Cycle Management A Guide to New Product Development*. 2015.

³Stoica M., Alexe P. 2016. *Elemente de proiectare a produselor alimentare noi*. Ed. Academica, Galați.

⁴Fuller GW. *New Food Product Development. From Concept to Marketplace*. CRC Press, New York, 2011.

⁵Stoica M., Alexe P. 2016. *Elemente de proiectare a produselor alimentare noi*. Ed. Academica, Galați.

⁶Earle MD., Earle RL. *Creating New Foods. The Product Developer's Guide -the Web Edition*, 2001.

⁷Pride WM., Ferrell OC. *Foundations of Marketing*. Houghton Mifflin Company, Boston, 2009.

⁸Kotler P., Armstrong G. *Principles of Marketing*. Pearson Education, New Jersey, 2010.

⁹Aramouni F., Deschenes K. *Methods for Developing New Food Products: An Instructional Guide*, 2014.

¹⁰Komninos I., Milossis D., Komninos N. *Product Life Cycle Management A Guide to New Product Development*. 2015.

¹¹Rowlands I., Nicholas D., Russell B., Canty N., Watkinson A. Social media use in the research workflow. *Learned Publishing*, 24(3) 2011 183-195.

¹²Krishen AS., Berezan O., Agarwal S., Kachroo P. The generation of virtual needs: Recipes for satisfaction in social media networking, *Journal of Business Research*, 2016.

¹³Mandal HK. *Brainstorming Approach And Mind Mapping In Synergy Creating Activity*. *Global Journal of Finance and Management*, 6(4) 2014 333-338.

¹⁴Bhuiyan N. A framework for successful new product development. *Journal of Industrial Engineering and Management*, 4(4) 2011 746-770.

¹⁵Turauskas L., Vaitkijnieno Z. *Planning and conducting focus group discussions in marketing research*. *Problems and Perspectives in Management*, 2 2004 304-308.

¹⁶Gill P., Stewart K., Treasure E., Chadwick B. *Methods of data collection in qualitative research: interviews and focus groups*. *British Dental Journal*, 204(6) 2008, 291-295.

¹⁷Kahn KB. *Product Planning Essentials*. M.E. Sharpe, New York, 2015.

costurilor. Ajustarea producției (testul în instalații pilot / testul în fabrica principală) și ajustarea comercializării (definirea pieței, descrierea strategiei de piață, anticiparea posibilelor venituri din vânzări) reprezintă ultima etapă a proiectării tehnice a produsului și procesului de dezvoltare a acestuia¹. Proiectarea produsului se finalizează cu prototipul și cu raportul de fezabilitate a produsului. Testarea produsului este o parte integrantă a proiectării acestuia și poate avea loc în orice etapă a procesului de dezvoltare^{2, 3, 4}. Produsul este testat tehnic (fizico-chimic, microbiologic) și senzorial pentru a confirma că toate reglementările sunt îndeplinite, că siguranța consumatorilor este asigurată și că toate cerințele de etichetare sunt confirmate. Formularea produsului (combinarea materiilor prime) și proiectarea ambalajului sunt foarte importante în această etapă. Factorii ce trebuie luați în considerare în proiectarea ambalajului în această etapă sunt: consumatorul; produsul și procesul; distribuția și mediul (resurse utilizate, deșeurii). În această etapă se construiește strategia de marketing (baza lansării noului produs), apoi se testează produsul la scară largă, astfel încât să poată confirma metoda de introducere pe piață. Testarea prototipului de produs final la scară largă se realizează la nivelul consumatorilor și la nivelul marilor procesatori (în instalații pilot sau în fabrică)⁵. Este foarte important momentul testării, acesta ar putea influența produsul alimentar. Din specificațiile de calitate a produselor, punctele de control al procesului și metodele de testare a produsului, se scriu specificațiile de produs și de proces și se determină costul aproximativ al produsului. Din informațiile privind acceptarea produsului de către consumator și din datele despre vânzări pot fi determinate previziunile de vânzări, iar din studiile de piață se poate dezvolta strategia de marketing. Se va prognoza cash-flow-ul și profitul, investițiile de capital pentru echipamentele de producție, pentru sistemul de distribuție și capitalul de lucru pentru lansarea și comercializarea produsului⁶. Neabordarea consumatorilor în dezvoltarea și optimizarea produsului poate influența, nedorit, succesul acestuia⁷.

2.5. Comercializarea / lansarea produsului nou

Comercializarea se construiește în trei planuri, și anume: planul de marketing (set de activități complexe eșalonate în timp și spațiu privind produsul, ambalajul, prețul, piața țintă, canalul de distribuție și de piață, promovarea și vânzările), planul de producție (analiză atentă a specificațiilor produsului, a materiei prime, procesării, distribuției, asigurării calității, personalului, cheltuielilor și programelor de sincronizare) și planul financiar (instrument de planificare orientat în direcția gestionării fondurilor companiei), ce vor fi combinate într-un plan operațional pentru lansare^{8, 9}. În această etapă, se aduc ajustări finale produsului, se testează produsul și ambalajul său în producție și distribuție, se testează efectele diferitelor prețuri și promoții și se fac comparații cu produsele competitive de pe piață, în vederea detalierii pieței produsului și a elaborării planului de marketing pentru lansarea produsului. Se proiectează echipamentele de procesare, se studiază costurile și prețurile, se estimează investițiile necesare pentru comercializare și producție, se realizează o analiză financiară, apoi se ia decizia de a merge / nu merge mai departe cu testarea planurilor de marketing și de producție sau se permite produsului să meargă spre lansare. Odată ce managementul de vârf a luat decizia de lansare, produsul nou trebuie lansat la nivelul companiei (la nivelul publicului intern: personalul care a achiziționat materiile prime, personalul de producție, contabili și personalul de birou; tehnicienii de asigurare a calității și inginerii din fabrică, organizatorii de vânzări din zonă și agenții de vânzări), la nivelul pieței (către retaileri și distribuitori) și la nivelul consumatorului^{10, 11}. Lansarea la nivelul companiei trebuie finalizată înainte de a începe lansarea pe piață, influențând direct succesul lansării externe. Lansarea la nivelul pieței este influențată de investițiile în publicitate și distribuție, de stabilirea unor prețuri adecvate, o reputație de brand puternic etc, în timp ce lansarea către consumator depinde de tipul de produs, de bugetul și politica generală a

¹Earle MD., Earle RL. *Creating New Foods. The Product Developer's Guide -the Web Edition*, 2001.

²Bhuiyan N. A framework for successful new product development. *Journal of Industrial Engineering and Management*, 4(4) 2011 746-770.

³Komninos I., Milosiss D., Komninos N. *Product Life Cycle Management A Guide to New Product Development*. 2015.

⁴Zwietering MH., Jacxsens I., Membre J-M., Nauta M., Peterz M. Relevance of microbial finished product testing in food safety management. *Food Control*, 60 2016 31-43.

⁵Baker MJ., Hart S. *The Marketing Book*. Routledge, New York, 2016.

⁶Stoica M., Alexe P. 2016. *Elemente de proiectare a produselor alimentare noi*. Ed. Academica, Galați.

⁷Singh-Ackbarali D., Maharaj R. *Sensory Evaluation as a Tool in Determining Acceptability of Innovative Products Developed by Undergraduate Students in Food Science and Technology at The University of Trinidad and Tobago*. *Journal of Curriculum and Teaching*, 3(1) 2014 10-27.

⁸Earle MD., Earle RL. *Creating New Foods. The Product Developer's Guide -the Web Edition*, 2001.

⁹Komninos I., Milosiss D., Komninos N. *Product Life Cycle Management A Guide to New Product Development*. 2015.

¹⁰Kuester S., Homburg C., Hess SC. *Externally Directed and Internally Directed Market Launch Management: The Role of Organizational Factors in Influencing New Product Success*. *Journal of Product Innovation Management*, 29(S1) 2012 38-52.

¹¹Baker MJ., Hart S. *The Marketing Book*. Routledge, New York, 2016.

companiei. Activitățile de lansare trebuie să fie bine coordonate, planificările din planul operațional fiind de primă importanță pentru a se asigura că distribuția are loc la momentul potrivit pentru producție, pentru forța de vânzări, supermarketuri și consumator. Analiza finală după lansare va decide viitorul produsului. Acesta poate fi abandonat, îmbunătățit sau acceptat imediat în mixul de produse al companiei¹.

3. Concluzii

Cunoscând schimbările rapide în ceea ce privește cerințele consumatorilor, concurența și tehnologia, cererea de produse alimentare în continuă creștere și schimbările demografice, companiile de produse alimentare nu se pot baza doar pe revitalizarea produsele existente (deși este ieftină și mai puțin riscantă). Acestea trebuie să își mențină performanțele printr-o activitate de inovare continuă și să facă față concurenței prin dezvoltarea de produse inovatoare sigure și sănătoase și pe care să le ducă pe piață înaintea competitorilor. Idei de produse noi există peste tot în lume, însă acestea trebuie supuse unui criteriu riguros de selecție pentru a le evidenția doar pe cele semnificative, ce pot fi dezvoltate ulterior prin atente cercetări de marketing. Nu este suficientă apariția ideii, aceasta trebuie să se transforme într-un produs realizat de către companie, distribuit și vândut prin canalul său de distribuție și capabil să atingă volumul planificat de vânzări. Companiile trebuie să își formuleze strategii de dezvoltare cu asigurarea resurselor necesare (financiare, organizaționale, tehnice) fără de care orice idee sucombă într-un exercițiu neproductiv și risipitor.

ANALIZA SIGURANȚEI ALIMENTELOR – PREROGATIVA AUTORITĂȚILOR REGLATOARE

Irina TODOS, conf.univ., dr.,

Catedra de Economie și Management în Afaceri și Sercivii

***Abstract:** As the extensive process of globalization, the issue of food safety persists, both global and European level, due to extreme diversification of all categories of food.*

The food safety concerns the harmlessness of food goods, with the focus on reducing, eliminating and avoiding risks, to avoid risks that food might present for human and animal health.

The food safety and its analysis, involves a quite complex, actual and permanent approach, from regulating authorities.

La nivelul filierei agroalimentare, atât, la nivel mondial, regional, cât și național, problema ce vizează siguranța alimentară și analiza acesteia, presupune o abordare destul de complexă și deosebit de actuală. Astfel, tradițional, în cadrul procesului de producție/fabricație elementele ce vizează siguranța alimentară sunt analizate/evaluate, treptat, etapă cu etapă, totodată, aspectele de siguranță alimentară vizează întreg lanțul alimentară (materii prime, prelucrare primară, transport, procesare, depozitare, transport, comercializare, etc.).

Operatorii din sectorul alimentară² sunt cei, care direct, se fac responsabili pentru conceperea, implementarea și ținerea unui sistem sigur de producere-furnizare a produselor. Ei au responsabilitatea legală principală pentru siguranța produselor alimentare furnizate, precum și, trebuie să garanteze că produsele alimentare fabricate de ei nu reprezintă un risc pentru consumator.

În momentul când se determină dacă un produs alimentară prezintă sau nu siguranță, trebuie să se aibă în vedere:

✚ „condițiile normale de folosire a produsului alimentară de către consumator și în fiecare etapă de producție, prelucrare și distribuție;

✚ informațiile furnizate consumatorului, inclusiv informațiile de pe etichetă sau alte informații general disponibile pentru consumator în privința evitării unor anumite efecte negative asupra sănătății ale unui anumit produs alimentară sau ale unei anumite categorii de produse alimentare.

¹Stoica M., Alexe P. 2016. *Elemente de proiectare a produselor alimentare noi*. Ed. Academica, Galați.

² „Operator în sectorul alimentară” înseamnă persoanele fizice sau juridice care răspund de îndeplinirea cerințelor legislației alimentară în cadrul întreprinderii cu profil alimentară aflată sub controlul lor. (JOCE L31/1 15/vol.8, p.74)

✚ *efectele probabile imediate și/sau pe termen scurt sau lung ale acelui produs alimentar asupra sănătății unei persoane care îl consumă, dar și asupra generațiilor următoare;*

✚ *efectele toxice cumulative probabile;*

✚ *sensibilitatea deosebită, din punct de vedere al sănătății, a unei categorii specifice de consumatori, atunci când produsul alimentar este destinat acelei categorii de consumatori”¹.*

În aceeași ordine de idei, la nivel central, în statele membre ale UE, se practică, conform prevederilor din art.17 alin 2 al Regulamentului (CE) nr. 178/2002 din 28 ianuarie 2002² un sistem de controale oficiale și alte activități, conform împrejurărilor, inclusiv comunicarea către public a siguranței și riscului produselor alimentare și hranei pentru animale, supravegherea siguranței alimentelor și a hranei pentru animale și alte activități de monitorizare cuprinzând toate etapele de producție, prelucrare și distribuție. De asemenea, la nivel central, în statele membre ale UE, se stabilesc normele privind măsurile și penalizările aplicabile pentru încălcarea legislației alimentare și hranei pentru animale. Măsurile și penalizările prevăzute trebuie să fie eficiente, proporționale și cu efect de descurajare.

Astfel, putem menționa că limitele de responsabilitate ale producătorilor sunt:

➤ *Aplicarea și respectarea cu strictețe a legislației alimentare în vigoare, pe tot lanțul alimentar, precum și regulile impuse de autoritățile de reglementare;*

➤ *Aplicarea bunelor practici în materie de siguranță alimentară;*

➤ *Asigurarea trasabilității procesării și a materiilor prime și auxiliare folosite;*

➤ *Tinerea sub control a riscurilor;*

➤ *Retragerea de pe piață a produselor neconforme, informarea autorităților și rechemarea produselor suspecte;*

➤ *Responsabilitatea integrală pentru producere de alimente, etichetare, ambalare și materiale de ambalaj.*

La nivel European organul competent, creat cu scopul de a rezolva problemele științifice și tehnice ce vizează siguranța produselor alimentare și a hranei pentru animale este **Autoritatea Europeană pentru Siguranța Alimentară**, instituită în anul 2002 prin Regulamentul (CE) Parlamentului European și al Consiliului nr. 178 din 28 ianuarie. Prin crearea acestei autorități s-a urmărit scopul creșterii nivelului de protecție a vieții și sănătății umane, sănătății animalelor, plantelor și mediului înconjurător.

Autoritatea Europeană pentru Siguranța Alimentară are următoarele **atribuții**:

⇒ *să furnizeze instituțiilor comunitare și statelor membre cea mai bună consultanță științifică în toate cazurile prevăzute de legislația comunitară și în privința oricărui probleme care sunt de competența sa;*

⇒ *să promoveze și să coordoneze realizarea unor metodologii uniforme de evaluare a riscului în domeniile ce fac parte din atribuțiile sale;*

⇒ *să furnizeze asistență științifică și tehnică Comisiei în domeniile care țin de competența sa și, atunci când i se cere aceasta, în interpretarea și analiza avizelor privind evaluarea riscului;*

⇒ *să comande studii științifice necesare pentru realizarea misiunii sale;*

⇒ *să caute, să colecteze, să colaționeze, să analizeze și să rezume date științifice și tehnice din domeniile care se încadrează în misiunea sa;*

⇒ *să întreprindă acțiuni de identificare și caracterizare a riscurilor ce pot apărea în domeniile aflate în cadrul misiunii sale;*

⇒ *să instituie un sistem de rețele de organizații funcționând în domeniile care țin de competența sa și să răspundă pentru funcționarea lor;*

⇒ *să asigure asistență științifică și tehnică, la cererea Comisiei, pentru procedurile de gestionare a crizelor implementate de Comisie cu privire la siguranța produselor alimentare și a hranei pentru animale;*

⇒ *să asigure asistență științifică și tehnică, la cererea Comisiei, în vederea îmbunătățirii cooperării dintre Comunitate, statele candidate, organizațiile internaționale și țările terțe, în domeniile care se încadrează în misiunea sa;*

¹ Regulamentul (CE) Parlamentului European și al Consiliului nr. 178/2002 din 28 ianuarie 2002 de stabilire a principiilor și a cerințelor generale ale legislației alimentare, de instituire a Autorității Europene pentru Siguranța Alimentară și de stabilire a procedurilor în domeniul siguranței produselor alimentare

² <http://eur-lex.europa.eu> – Site-ul oficial al Uniunii Europene, Legislația/Dreptul UE. accesat on-line 20.05.2017

⇒ să ia măsuri pentru ca publicul și părțile interesate să primească informații rapide, demne de încredere, obiective și cuprinzătoare în domeniile care se încadrează în misiunea sa;

⇒ să își exprime, în mod independent, propriile concluzii și orientări în problemele care se încadrează în misiunea sa;

⇒ execute oricare altă sarcină care i se atribuie de către Comisie în cadrul misiunii sale¹.

În Republica Moldova, pe plan național, organul competent în analiza siguranței alimentare este **Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor (ANSA)**.

Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor este autoritatea administrativă cu activitate națională responsabilă de implementarea politicii statului în domeniul de reglementare și control pentru siguranța alimentelor și în domeniul sanitar-veterinar, zootehnic, al protecției plantelor și al carantinei fitosanitare, controlului semincer, calității produselor primare, produselor alimentare și a hranei pentru animale².

ANSA fost creată la 16 ianuarie 2013 prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 51, în baza reorganizării prin fuziune și în scopul optimizării structurale a mai multor instituții cu funcții de control și supraveghere în domeniul siguranței alimentelor: *Agenția Sanitar-Veterinară și pentru Siguranța Produselor de Origine Animală și Inspectoratul General de Supraveghere Fitosanitară și Control Semincer*.

În activitatea sa de bază ANSA se ghidează de următoarele acte normative:

❖ **Legea nr. 113 din 18 mai 2012** cu privire la stabilirea principiilor și a cerințelor generale ale legislației privind siguranța alimentelor;

❖ Legea nr. 221-XVI din 19 octombrie 2007 privind activitatea sanitar-veterinară;

❖ Legea nr. 228 din 23 septembrie 2010 cu privire la protecția plantelor și la carantina fitosanitară;

❖ Hotărârii Guvernului nr. 51 din 16.01.2013 privind organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Siguranța Alimentelor.

În vederea realizării funcțiilor sale de bază, ANSA are următoarele atribuții principale³:

↪ în domeniul siguranței, calității și igienei produselor alimentare;

↪ în domeniul sanitar-veterinar;

↪ în domeniul identificării animalelor;

↪ în domeniul fabricării și utilizării furajelor și materialelor furajere;

↪ în domeniul fabricării și utilizării produselor farmaceutice și de uz veterinar;

↪ în domeniul activității de selecție și ameliorare a raselor de animale;

↪ în domeniul protecției și sănătății plantelor;

↪ în domeniul controlului produselor de uz fitosanitar și al fertilizanților;

↪ în domeniul supravegherii condițiilor de igienă în localurile publice, locurile de agrement și instituțiile de deservire;

↪ în domeniul evaluării riscului;

↪ în domeniul controlului semincer;

↪ în domeniul Sistemului rapid de alertă;

↪ în domeniul sistemului informațional.

Concluzionînd, putem menționa, că siguranța alimentară este un domeniu prioritar al autorităților centrale, care trebuie abordat complex, interdisciplinar și revizuit în permanență.

STUDIUL PRIVIND UTILIZAREA FĂINII DIN SEMINTE DE STRUGURI ÎN PANIFICAȚIE

Iurie RUMEUS, doctorand, lector universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: Bread is the food that is consumed daily, thus currently are tendencies to increase the biological value of these products. The following research was aimed to obtain a new product - bread

¹ Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr.15, vol 8, pag. 80

² <http://www.ansa.gov.md> - Site-ul oficial al Agenției Naționale pentru Siguranța Alimentelor din Republica Moldova (accesat on-line 30.04.2017)

³ Hotărârii Guvernului nr. 51 din 16.01.2013 privind organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Siguranța Alimentelor. Anexa 1.

with high biological value, which is rich in food fiber and biologically active substances, and is intended for people suffering from obesity and deficiencies in vitamins, micro and macroelements, and the other disturbances of the human organism. It was studied the possibility of using of grape seed flour for the fortification of the bakery products.

Introducere

Pâinea constituie alimentul care se consumă zilnic, de aceea în prezent sunt tendințe de a mări valoarea biologică a acestor produse^{1,2,3}. Valoarea biologică a produselor alimentare reflectă conținutul de substanțe biologice active care participă în diferite procese biochimice și sunt indispensabile organismului uman – vitamine, substanțe minerale, aminoacizi esențiali, acizi grași polinesaturați⁴. Produse alimentare cu valoarea biologică ridicată sunt incluse în categoria produselor alimentare cu **destinație nutrițională specială (dietetică)** care reprezintă produse alimentare care, prin compoziția lor specială sau prin procesul de prelucrare, se disting în mod evident de produsele alimentare destinate consumului curent, au o compoziție corespunzătoare scopurilor nutriționale pretinse, cum ar fi satisfacerea cerințelor nutriționale ale anumitor categorii de persoane cu dereglări ale proceselor digestive sau metabolice ori aflate în condiții fiziologice speciale⁵. **Produse de panificație dietetice** reprezintă un grup de produse care se consumă în scopuri terapeutice sau pentru profilaxia anumitor boli și care cuprinde următoarele categorii prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Categoriile de produse de panificație dietetice și destinația acestora

Nr. d/o	Categoria de produse de panificație dietetice	Destinația produselor
1.	Produse de panificație fără sare	Persoanele care suferă de boli cardiovasculare
2.	Produse de panificație cu aciditate redusă	Persoanele care suferă de dereglări ale sistemului digestiv
3.	Produse de panificație cu conținut sporit de iod	Persoanele care suferă de dereglări ale glandei tiroide
4.	Produse de panificație cu conținut redus de proteine	Persoanele care suferă de boala celiacă și alte dereglări ale sistemului digestiv
5.	Produse de panificație cu conținut redus de glucide	Persoanele care suferă de obezitatea și/sau diabet zaharat
6.	Produse de panificație cu conținut sporit de fibre alimentare	Persoanele care suferă de obezitatea, diabet zaharat sau dereglări ale sistemului digestiv
7.	Produse de panificație cu adaos de lecitină	Persoanele care suferă de boli cardiovasculare

Sursa: Elaborat de autor în baza⁶

¹ Rumeus Iu., Turtoi M. Inovații – ca factor al sporirii calității produselor de panificație. În: Conferința științifico-practică Inovația - factor al dezvoltării social-economice, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul, Facultatea de Economie, Inginerie și Științe Aplicate, 2016, p. 306-311;

² Costin G.M., Segal R.. *Alimente funcționale*. Galați: Academica, 1999;

³ Мякинков А.Г. Диетические хлебобулочные изделия для здорового питания. В: *Пищевая и перерабатывающая промышленность*, Москва: Государственное научное учреждение центральная научная сельскохозяйственная библиотека РАСХН, (4) 2001;

⁴ Dupouy E., Coșciug L. *Bazele nutriției în cifre și calcule*. Chișinău: U.T.M, 2011, 112 p.;

⁵ HG nr. 0104 din 31.05.2004 Cu privire la aprobarea și implementarea Normelor sanitare privind etichetarea nutrițională, etichetarea produselor alimentare cu destinație dietetică specială, etichetarea produselor genetic modificate sau provenite din organisme genetic modificate;

⁶ ГОСТ 25832-89: Изделия хлебобулочные диетические. Технические условия.

Rezultă că produse de panificație dietetice pot fi divizate în două grupe principale (figura 1.1).

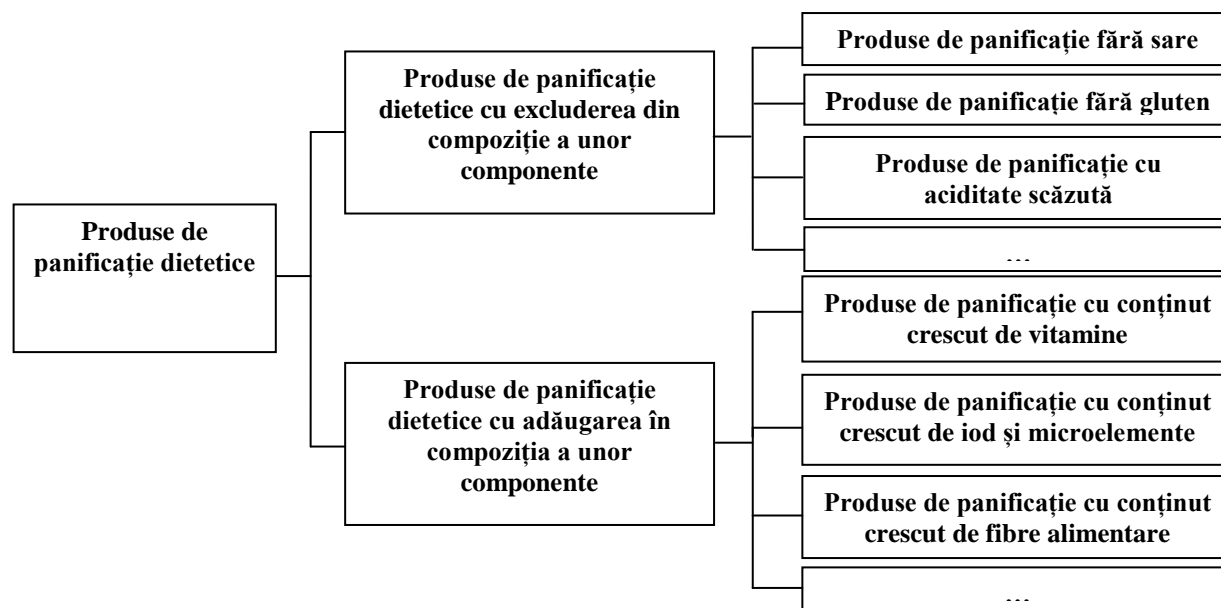

Figura 1. Grupe principale de produse de panificație dietetice

Sursa: Elaborat de autor în baza ¹

Sporirea valorii biologice se realizează prin fortifierea produsului alimentar, care reprezintă operația de adăugare de nutrienți în produsele sărace sau lipsite de substanțe biologice active. Conform recomandărilor Organizației Mondiale a Sănătății se consideră că cerealele și produsele de panificație sunt **alimente vectoriale** potrivite pentru fortifierea, deoarece sunt produse consumate practic de întreaga colectivitate ².

Fortifierea produselor alimentare presupune folosirea unor surse eficiente și stabile de compuși biologici activi. În foarte multe cazuri pentru sporirea valorii biologice a produselor de panificație se practică utilizarea la prepararea aluatului a diferitelor tipuri de făinuri, cum ar fi făina de soia, de mazăre, de porumb și altele ^{8,3,4}. În cercetare realizată s-a atras atenție deosebită la făina din semințe de struguri.

Utilizarea făinii din semințele de struguri în panificație contribuie la îmbogățirea acestor produse cu fibre alimentare, un complex de proteine și lipide, antioxidanți și alte substanțe biologice active, respectiv contribuie la reducerea valorii energetice și sporirea valorii biologice a acestor produse, fiind destinate persoanelor care suferă de obezitatea, boli cardiovasculare, diabet zaharat, carențe în unele substanțe biologice active ^{5,6}.

Tabelul 2. Compoziția chimică a făinii din semințe de struguri

Nr. d/o	Substanțe	Conținut, %
1.	Apa	6,5...8,0
2.	Lipide	14,2...16,5
3.	Proteine	16,6...18,1

Tabelul 2. Compoziția chimică a făinii din semințe de struguri (continuare)

Nr. d/o	Substanțe	Conținut, %
4.	Glucide total	46,3...48,6
5.	Celuloza	21,3...22,8

¹ Rumeus Iu., Turtoi M. Inovații – ca factor al sporirii calității produselor de panificație. În: Conferința științifico-practică Inovația - factor al dezvoltării social-economice, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul, Facultatea de Economie, Inginerie și Științe Aplicate, 2016, p. 306-311;

² Segal R. *Principiile nutriției*. Galați: Academica, 2002, 288 p.;

³ Дробот В. И. *Использование нетрадиционного сырья в хлебопекарной промышленности*, Киев: Урожай, 1988, 152 стр.;

⁴ Румеус Ю., Гендов-Мощану А., Боиштян О. Использование кукурузы в качестве основы в технологии производства диетических хлебобулочных изделий. În: *Lucrări științifice a Universității Agrare de Stat din Moldova*, vol.24: 297-303, 2010;

⁵ Тагирова П. Р., Касьянов Г. И. Пищевые добавки из семян и кожицы ягод винограда. В: *Научные труды КубГТУ*, (9), 2015, стр. 1-16;

⁶ Решетник Е. И., Максимюк В. А. Перспективы использования муки из винограда Амурского для получения функционального творожного продукта. В: *Национальная ассоциация учёных (НАУ) III* (8), 2015 / Технические науки, стр. 80-82.

6.	Substanțe tanante	5,7...6,3
7.	Acizi organici	2,1...2,3
8.	Teobromină	3,8...4,2
9.	Cenușa	2,5...2,8

Sursa: Elaborat de autor în baza ¹

Scopul cercetărilor realizate a fost studierea posibilității utilizării făinii din semințe de struguri în tehnologia de fabricare a produselor de panificație.

Materiale și metode

Pentru realizarea scopului propus au fost elaborate probe de pâine cu ponderea diferită a făinii din semințe de struguri față de masa totală a făinii, precum urmează:

- Proba de pâine fără adaos de făina din semințe de struguri (proba martor);
- Proba de pâine cu adaos de făina din semințe de struguri în cantitate de 5% față de masa totală a făinii;
- Proba de pâine cu adaos de făina din semințe de struguri în cantitate de 10% față de masa totală a făinii.

Ca bază pentru elaborarea probelor de coacere s-a utilizat rețeta standard pentru „Pâinea cu lapte și tărâțe”, modificată prin introducerea făinii din semințe de struguri.

Tabelul 3. Rețeta pentru elaborarea probelor de pâine

Nr. d/o	Materia	Consumul materiei, % față de masa totală a făinii
1.	Făină de calitate a II-a	ponderea diferită (95, 90 și 85)
2.	Făina din semințe de struguri	ponderea diferită (0, 5 și 10)
3.	Tărâțe	5,0
4.	Lapte praf	6,0
5.	Ulei vegetal	2,0
6.	Drojdie comprimată	3,0
7.	Sare	1,25

Sursa: Elaborat de autor în baza ²

La obținerea probelor de pâine s-a utilizat metodă monofazică de preparare a aluatului și s-a respectat regimul tehnologic prezentat în tabelul 4.

Tabelul 4. Regimul tehnologic pentru elaborarea probelor de pâine

Nr. d/o	Parametrii	U.M.	Valoarea
1.	Umiditatea aluatului	%	45,0±1
2.	Temperatura inițială a aluatului	°C	32±2
3.	Aciditatea finală a aluatului	grad.	5±0,5
4.	Durata de fermentare	min.	180±10

Tabelul 4. Regimul tehnologic pentru elaborarea probelor de pâine (continuare)

Nr. d/o	Parametrii	U.M.	Valoarea
5.	Masa bucăților de aluat	g	360±2
6.	Umiditatea relativă a aerului în dulapul de dospire	%	75±5
7.	Temperatura în dulapul de dospire	°C	40±2

¹ Решетник Е. И., Максимюк В. А. Перспективы использования муки из винограда Амурского для получения функционального творожного продукта. В: *Национальная ассоциация учёных (НАУ) III* (8), 2015 / Технические науки, стр. 80-82;

² Кочергин В. В. *Сборник рецептов на хлеб и хлебобулочные изделия*, М. Агропромиздат, 1986, 72 стр.;

8.	Durata de dospire	min.	40±10
9.	Temperatura camerei de coacere	°C	230±5
10.	Durata de coacere	min.	25±5

Sursa: Elaborat de autor

La probele de pâine elaborate au fost apreciate proprietățile senzoriale și fizico-chimice, precum urmează: aciditatea, umiditatea și volumul produselor finite. Analize au fost realizate conform metodelor standarde prezentate în tabelul 5.

Tabelul 5. Metode de analiză a probelor de pâine

Nr. d/o	Denumirea metodei	Standardul de referință
1.	Analiza senzorială a probelor de coacere	ГОСТ 27669-88 Метод пробной лабораторной выпечки хлеба
2.	Determinarea umidității produsului	ГОСТ 21094-75 Хлеб и хлебобулочные изделия. Метод определения влажности
3.	Determinarea acidității produsului	ГОСТ 5670-96 Хлебобулочные изделия. Методы определения кислотности
4.	Determinarea volumului produsului	ГОСТ 27669-88 Метод пробной лабораторной выпечки хлеба

Sursa: Elaborat de autor

Pentru aprecierea proprietăților senzoriale a probelor de pâine a fost formată comisia de degustare, care a evaluat produsul conform a 10 indicatori.

Discutarea rezultatelor

În urma analizei senzoriale a probelor de pâine elaborate au fost obținute rezultate prezentate în figura 2

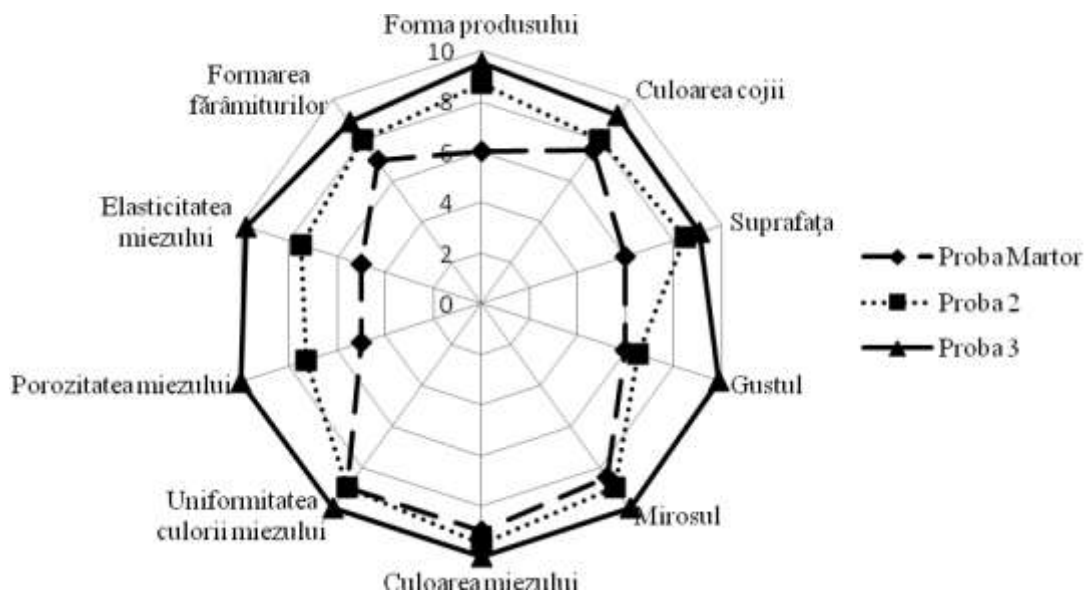

Figura 2. Rezultatele analizei senzoriale a probelor de pâine

Sursa: Elaborat de autor

Din rezultatele prezentate în diagrama de mai sus putem constata că proba de pâine nr. 3 a fost apreciată cel mai bine de către comisia de degustatori. Produsul dat are forma regulată, volum destul de mare, suprafața coajii este mată și se orservă crăpături și adâncituri mici, culoare cafenie închisă, porozitatea este bine dezvoltată, uniformă, cu bule mici în întregul volum al miezului, culoarea miezului este sură cu nuanță cafenie, elasticitatea miezului este bună, formează cantități mici de fărâmituri la tăierea, gustul și mirosul plăcut.

Figura 3. Proba de pâine cu adaos de făina din semințe de struguri 10% față de masa totală a făinii

Sursa: Elaborat de autor

În urma analizei proprietăților fizico-chimice a probelor de pâine au fost obținute rezultate prezentate în tabelul 6.

Tabelul 6. Rezultatele analizei fizico-chimice a probelor de pâine

Nr. d/o	Proprietăți	Probe de pâine		
		Proba martor	Proba 2	Proba 3
1.	Aciditate, grade	4,4	4,8	5
2.	Umiditate, %	46	46	46
3.	Volum, cm ³	820	815	805

Sursa: Elaborat de autor

Analizând proprietățile fizico-chimice a probelor de pâine elaborate observă o diminuare nesemnificativă a volumului pâinii ceea ce se poate de explicat că făina din semințe de struguri nu conține gluten și respectiv nu are capacitate de a reține gazele de fermentare, rezultă că majorarea ponderii făinii din semințe de struguri la prepararea aluatului duce la scăderea volumului produsului finit, ceea ce prezintă un dezavantaj la utilizarea făinii din semințe de struguri în panificație.

Concluzii

În urma cercetărilor realizate a fost obținut un produs nou – **pâinea cu adaos de făina din semințe de struguri** cu conținut ridicat în fibre alimentare și substanțe biologic active, destinat persoanelor care suferă de obezitate, diabet zaharat și carențe în unele substanțe biologic active. Proba de pâine elaborată a fost apreciată din punct de vedere senzorial și s-a constatat că are aspect apetisant, gust și miros plăcut, porozitatea dezvoltată și volum destul de mare.

Putem concluziona că făina din semințe de struguri poate fi utilizată la fabricarea produselor de panificație, însă numai în amestec cu făina de grâu, deoarece făina din semințe struguri nu conține gluten și aluatul obținut din această nu are proprietate de a reține gazele de fermentare și majorarea ponderii de făina din semințe de struguri față de masa totală a făinii duce la scăderea volumului pâinii și înrăutățirea proprietăților senzoriale.

Bibliografie:

1. Costin G.M., Segal R.. *Alimente funcționale*. Galați: Academica, 1999;
2. Dupouy E., Coșciug L. *Bazele nutriției în cifre și calcule*. Chișinău: U.T.M, 2011, 112 p.;
3. Rumeus Iu., Turtoi M. Inovații – ca factor al sporirii calității produselor de panificație. În: *Conferința științifico-practică Inovația - factor al dezvoltării social-economice, Universitatea de Stat “B.P. Hasdeu” din Cahul, Facultatea de Economie, Inginerie și Științe Aplicate*, 2016, p. 306-311
4. Segal R. *Principiile nutriției*. Galați: Academica, 2002, 288 p.;
5. Мякиньюв А.Г. Диетические хлебобулочные изделия для здорового питания. В: *Пищевая и перерабатывающая промышленность*, Москва: Государственное научное учреждение центральная научная сельскохозяйственная библиотека РАСХН, (4) 2001;

6. Дробот В. И. *Использование нетрадиционного сырья в хлебопекарной промышленности*, Киев: Урожай, 1988, 152 стр.;
7. Кочергин В. В. *Сборник рецептур на хлеб и хлебобулочные изделия*, М. Агропромиздат, 1986, 72 стр.;
8. Решетник Е. И., Максимюк В. А. Перспективы использования муки из винограда Амурский для получения функционального творожного продукта. В: *Национальная ассоциация ученых (НАУ) III (8)*, 2015 / Технические науки, стр. 80-82;
9. Румеус Ю., Гендов-Мошану А., Боиштян О. Использование кукурузы в качестве основы в технологии производства диетических хлебобулочных изделий. În: *Lucrări științifice a Universității Agrare de Stat din Moldova*, vol.24: 297-303, 2010;
10. Тагирова П. Р., Касьянов Г. И. Пищевые добавки из семян и кожицы ягод винограда. В: *Научные труды КубГТУ*, (9), 2015, стр. 1-16;
11. HG nr. 0104 din 31.05.2004 **Cu privire la aprobarea și implementarea Normelor sanitare privind etichetarea nutrițională, etichetarea produselor alimentare cu destinație dietetică specială, etichetarea produselor genetic modificate sau provenite din organisme genetic modificate;**
12. ГОСТ 25832-89: Изделия хлебобулочные диетические. Технические условия.

STUDIUL MATERIALELOR PLASTICE BIODEGRADABILE PENTRU AMBALAREA PRODUSELOR ALIMENTARE

Marina BUNEA, lector universitar, doctor științe tehnice,
Catedra de Inginerie și Științe Aplicate

Abstract: *This paper reveals the importance of researches on biopolymers for packaging in food industry. Taking in account the negative influence of thermoplastic polymers on the environment, the biopolymers are a solution for diminishing the huge waste quantity.*

Keywords: *biopolymers, packaging materials, food industry*

INTRODUCERE

În ultimele decenii materialele plastice ocupă o arie largă de utilizare domenii variate cum ar fi construcții, aeronautică, telecomunicații, electronică, alimentară, medicină, construcții de mașini, etc. În industria alimentară materialele polimerice se utilizează atât în construcția utilajelor cât și la ambalarea produselor alimentare. În general, materialele plastice se împart în două categorii: termorigide și termoplastice. Pentru realizarea ambalajelor din materiale plastice, de obicei, se utilizează polimerii termorigizi și cu durată mai scurtă de timp. După exploatare, aceste materiale pot fi încălzite și remodelate, recăpătând proprietățile inițiale. Pot fi reciclate ușor, ceea ce permite folosirea acestora pe o durată de timp foarte lungă și în producție de serie mare. Este foarte important, că deșeurile formate din materiale termoplastice pot fi refolosite. Aceste materiale prezintă un interes deosebit datorită proprietăților, greutatea mică și a costului redus, influențând pozitiv dezvoltarea tehnologică din ultimii ani, dar în același timp având un impact negativ asupra mediului înconjurător. Cu părere de rău, colectarea deșeurilor din materiale plastice costă mai mult comparativ cu costul de fabricare a acestora și din această cauză, acestea au devenit foarte periculoase pentru mediul ambiant, deoarece aceste deșeuri s-au extins enorm asupra câmpiilor și bazinelor cu apă. Statisticile la nivel mondial au arătat că aproximativ 43% din speciile mamiferelor marine, 86% din speciile de broaște țestoase și 44% din speciile de păsări marine sunt sensibile la ingerarea reziduurilor din mase plastice^{1,2}.

Astfel, pentru reducerea deșeurilor din mase plastice și protecția mediului, există tendința în întreaga lume de înlocuire a materialelor plastice sintetice procesate din produse petroliere cu materiale

¹ Y. Pan, M. Farmahini-Farahani, P. O'Hearn, H. Xiao, H. Ocampo, *An overview of bio-based polymers for packaging materials*, Journal of Bioresources and Bioproducts, 2016, 1 (3): 106-113.

² A. Guzman, N. Gnutek, H. Janik, *Biodegradable polymers for food packaging – factors influencing their degradation and certification types – A comprehensive review*, Chemistry and Chemical Technology, Volume 5, Number 1, pages 115-122, 2011.

bioplastice, care sunt biodegradabile și pot fi supuse compostării. Materialele biodegradabile sunt materialele, care pot fi descompuse natural de microorganisme în condiții aerobe în apă, bioxid de carbon și biomasă, iar în condiții anaerobe în hidrocarburi, metan și biomasă¹. Pentru protecția mediului ambiant și reducerea cantității imense de deșeuri din materiale plastice sintetice, Comisia Europeană și institutele independente de standardizare au emis o multitudine de standarde conform cărora pot fi evaluate revendicările, care privesc materialele bioplastice și alte produse bio. De exemplu, în ceea ce privește compostarea industrială și digestia anaerobă a materialelor biodegradabile, au fost emise următoarele standarde: EN 13432 „*Requirements for packaging recoverable through composting and biodegradation*” care cere ca descompunerea bioplasticelelor să fie de cel puțin 90% după 12 săptămâni, biodegradarea de 90% a materialului în 6 luni, incluzând și teste de determinare a ecotoxicității și a conținutului de metale grele; EN 14995 cuprinde aceleași cerințe, dar se referă nu numai la materialele destinate ambalării produselor alimentare ci, în general, la toate materialele plastice; EN ISO 18606 „*Packaging and the environment – Organic Recycling*” descrie o serie de proceduri și cerințe pentru ambalaje, care corespund reciclării organice; EN ISO 17088 „*Specifications for compostable plastics*” cuprinde o serie de proceduri și cerințe pentru identificarea și etichetarea plasticelor și produselor plastice, care se vor descompune și biodegrada în condiții de compostare fără să lase reziduuri toxice².

Pentru soluționarea problemei poluării mediului ambiant cu deșeuri din ambalaje plastice și alte produse plastice și în Republica Moldova au fost emise o serie de legi, cum ar fi: Legea nr.1540 din 25.02.1998 privind *plata pentru poluarea mediului*, art. 11 „*Taxa pentru mărfurile, care în procesul utilizării cauzează poluarea mediului*” cere achitarea unei taxe stabilite pentru produsele ambalate în ambalaje din materiale plastice sau în ambalaj din carton neondulat cu sau fără folie din aluminiu și /sau polietilenă de către importatori la momentul importării, de către cei care procură de la agenții economici de pe teritoriul Republicii Moldova, care nu au relații fiscale cu sistemul ei bugetar și de către producători la momentul livrării³. Din 23.12.2016 a intrat în vigoare Legea nr. 209 din 29.07.2016 privind *deșeurile*, care conform articolului 54 „*Deșeurile de ambalaje*” interzice distribuirea gratuită a pungilor din plastic, cu excepția pungilor din plastic foarte subțiri începând cu data de 01 ianuarie 2017⁴. De asemenea, această lege art. 54 alin. 6 p. 3 cuprinde patru cerințe importante specifice ambalajelor, care se vor aplica începând cu data de 01.01.2018. Conform acestor cerințe ambalajele vor fi fabricate cu condiția ca aceste ambalaje, când vor deveni deșeuri: să permită reciclarea unui procent anumit din greutatea materialelor utilizate în funcție de tipul materialului folosit la fabricarea ambalajului; să permită obținerea unei valori calorice minime de deșeurile de ambalaj tratate în vederea valorificării energetice și, de asemenea să permită optimizarea valorificării de energie; să fie suficient de biodegradabile în ceea ce privește compostarea acestora; să se descompună fizic, chimic, termic sau biologic până la transformarea celei mai mari părți din material în bioxid de carbon, apă și biomasă.

POLIMERI BIODEGRADABILI

Materialele bioplastice pot fi clasificate în funcție de sursele regenerabile ale acestora în bioplastice fabricate din biomasa și biopoliesteri. Pentru producerea bioplasticelor din biomasă se folosesc resursele agricole cum ar fi: polizaharidele și proteinele (plante și animale). Pentru producerea materialelor bioplastice din grupa polizaharidelor pot fi folosite amidonul (cartofi, porumb, grâu, orez, etc.), produse lignocelulozice (lemn, paie) și alte polizaharide ca citozanul, pectinele, alginatele, caregananul, glucanul, curdlanul, gelanul, pululanul, guma, etc.

Amidonul este un carbohidrat format din aproximativ 10-30% amiloză și 70-90% amilopectină în funcție de plantă. O moleculă de amidon este formată mai multe unități de glucoză unite prin legături glicozidice. Cu toate că amidonul nu se dizolvă în apă, acesta în contact cu apa formează o rețea ce conține apă, măbind vâscozitatea amestecului. Amidonul fiind un produs regenerabil și biodegradabil se folosește neprelucrat. Din această cauză amidonul poate fi folosit numeroase aplicații industriale ca agent de stabilizare, agent de retenție a apei și agent de gelifiere. În industria polimerilor amidonul poate fi folosit ca material de umplutură sau ca material de bază. În primul caz cantitatea amidonului utilizat ca material de umplutură este de până la 15%, iar în al doilea caz, când amidonul prezintă materialul de bază al polimerului sintetic cantitatea acestuia este mai mare de 40 %. Proprietățile biopolimerilor pe bază de

¹ A.N. Malathi, K.S. Santhosh, N. Udaykumar, *Recent trends of biodegradable polymers: Biodegradable films for food packaging and application of nanotechnology in biodegradable food packaging*, Current Trends in Technology and Science, Volume 3, Issue 2, pages 73-79, 2014.

² http://docs.european-bioplastics.org/2016/publications/fs/EUBP_fs_standards.pdf.

³ <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311615>.

⁴ <http://lex.justice.md/md/368030/>.

amidon depind de cantitatea de apă și umeditatea relativă a mediului în care sunt utilizați datorită naturii hidrofilice a acestuia. S-a determinat că proprietățile mecanice ale acestor biopolimeri și biodegradabilitatea acestora depinde de cantitatea de amiloză în structura amidonului, astfel încât cu creșterea cantității de amiloză se îmbunătățesc proprietățile biopolimerilor la tracțiune și capacitatea acestora de a se descompune în condiții aerobe sau anaerobe. De exemplu, pentru fabricarea ambalajelor în industria alimentară polistirenul (PS) poate fi înlocuit cu amidonul termoplastice (TPS), care prezintă proprietăți mecanice bune cum ar fi rezistența ridicată la încovoiere și tracțiune, dacă pentru procesarea amidonului se folosesc plastifiantii cum ar fi sorbitolul sau glicerina, după care amestecul fiind supus tratamentelor mecanice și termice¹.

Celuloza este un compus organic, care se găsește din abundență pe planeta noastră. De asemenea acest compus este cel mai biodegradabil, compostabil, reutilizabil și se folosește în multe aplicații. Pe lângă aceste proprietăți celuloza mai prezintă proprietăți specifice de interes cum ar fi densitate joasă, rezistență mecanică ridicată, performanță bună pentru fabricarea filmelor, durabilitate, cost redus și stabilitate chimică. Este insolubil în apă, dar este de natură hidrofilică ridicată și din această cauză este dificil de utilizat. Celuloza este compusă dintr-un monomer unic din glucoză de forma β -D-glucopiranoză, formând o structură regulată de forma unei matrici de grupe hidroxile². Un derivat al celulozei este celofanul. Pentru obținerea acestui derivat, celuloza se dizolvă într-un amestec de hidroxid de sodiu și disulfură de carbon și se obține xantat de celuloză (xantogenat). După care urmează prelucrarea xantatului de celuloză cu acid sulfuric și se formează filmul de celofan. Prin adăugarea de aditivi în structura esterilor de celuloză se pot fabrica materiale termoplastice³. Pentru îmbunătățirea proprietăților de barieră ale celulozei ambalajele sunt acoperite cu un strat subțire de polimer sintetic, micșorând permeabilitatea ambalajului la vapori de apă și gaz.

Citozanul este un derivat al citinei, care se obține prin tratarea carapacelor crustaceelor cu hidroxid de sodiu. Citozanul este compus din legături liniare β -1,4 cu unități de deacetilat (D-glucozamină) și acetilat (N-acetil-D-glucozamină). Pentru producerea citozanului, citina este supusă hidrolizei pentru îndepărtarea acetatului din moleculă. Citozanul este utilizat pentru fabricarea ambalajelor în industria alimentară datorită proprietăților antimicrobiene și antifungice, de asemenea este antioxidant, antiseptic și antiviral. Citozanul este utilizat la fabricarea ambalajelor biodegradabile și ca material de umplură și, de asemenea în combinație cu alți compuși organici. De exemplu, cercetătorii S. Woranuch, R. Yoksan și M. Akashi³ au studiat stabilitatea termică a filmelor biodegradabile utilizate pentru ambalaje în industria alimentară, la formarea cărora au fost folosite materialele de umplură din acid ferulic și citozan. Pentru a determina efectul citozanului asupra proprietăților materialelor biodegradabile, au fost formate materiale cu conținut de acid ferulic în combinație cu citozan denumite FA-CTS și materiale formate doar cu acid ferulic denumite FA. De asemenea, cercetătorii au studiat și efectele amestecului FA-CTS asupra morfologiei, proprietăților la tracțiune, proprietăților de barieră și asupra activității antioxidante a filmelor. Amestecul din acid ferulic și citosan cu raportul de 1:1 s-a realizat prin reacția de cuplare de carbodiimidă mediată. Materialul biodegradabil pentru ambalaje a fost fabricat din acid polilactic (PLA), amidon termoplastice (TPS) și poli (butilen adipat-co-tereftalat) (PBAT) cu raportul de greutate 50:40:10. Conținutul amestecului FA-CTS varia de la 0.02 la 0.16%. Rezultatele experimentale au arătat că materialele biodegradabile formate din amestecul FA-CTS în comparație cu conținut de FA au prezentat o stabilitate termică mai bună, o activitate antioxidantă mai mare și aceste materiale au suferit o pierdere mai mică de acid ferulic, ceea ce este foarte important, deoarece acidul ferulic este un antioxidant foarte puternic. Permeabilitatea la vaporii de apă a filmelor biodegradabile a crescut cu 11.7-29.8%, în timp ce permeabilitatea la oxigen a scăzut cu 0.1-20.6% când s-a utilizat un conținut al amestecului de FA-CTS mai mare 0.08%, însemnând că proprietățile de barieră ale filmelor din acid polilactic (PLA), amidon termoplastice (TPS) și poli (butilen adipat-co-tereftalat) (PBAT) depind de hidrofilicitatea materialelor de umplură.

Pectina este o heteropolizaharidă cu o structură formată din lanțuri liniare α -1.4 acid D-galacturonic cu proprietăți bune de stabilizator coloidal, emulgator și agent de îngroșare.

¹ N. Jabeen, I. Majid, G. Ahmad Nayik, *Bioplastics and food packaging: A review*, Cogent Food & Agriculture, Volume 1, ISSN 2331-1932, 2015.

² A.R.V. Ferreira, V.D. Alves, I.M. Coelho, *Polysaccharide-Based Membranes in Food Packaging Applications*, Membranes 2016, 6 (2), 22.

³ S. Woranuch, R. Yoksan, M. Akashi, *Ferulic acid – coupled chitosan: Thermal stability and utilization as an antioxidant for biodegradable active packaging film*, Carbohydrate Polymers 115, pages 744 - 751, 2015.

O altă polizaharidă cu proprietăți bune stabilizator coloidal și agent de gelifiere este alginatul, care se extrage din algele *Laminaria* și *Macrocystis*. Această polizaharidă prezintă structură formată din monomeri de acid β -D-manuronic și de acid α -L-guluronic uniți prin legătură de α -1.4-glicozidă¹.

Un alt agent de gelifiere și stabilizator este careganul, care se extrage din alge marine și prezintă o rețea formată din unități de galactoză și 3.6 anhidrogallactoză, care sunt unite prin legături alternante glicozidice de α -1.3 și β -1.4.

Materialele biodegradabile utilizate în aplicațiile de ambalare a produselor alimentare pot fi fabricate și prin folosirea proteinelor plantelor (soia, porumb, grâu, mazăre, etc) și proteinelor animalelor (cazeina, colagenul, zer, cheratina, gelatina, etc.). De exemplu, Tainara de Moraes Crizel și alții² au studiat proprietățile materialelor biodegradabile pentru fabricarea ambalajelor formate din deșeurile alimentare industriale. Pentru acest studiu la formarea materialelor pentru ambalaje biodegradabile și antioxidante, autorii au folosit deșeurile industriale din producerea capsulelor de gelatină ca material de bază a polimerului și extract etanolic și fibre din deșeurile prelucrării sucului de afine ca materiale de umplutură cu concentrații de 0.05, 0.10 și 0.15 g/ml. Rezultatele experimentale au arătat că adaosul materialelor de umplutură nu au afectat macrostructura filmului și a îmbunătățit proprietățile de barieră la razele ultraviolete, activitatea antioxidantă, devenind stabil la lumina și la temperatura mediului ambiant.

Categoria biopoliesterilor cuprinde trei grupe de biopoliesteri în dependență de procesele lor de sinteză, după cum urmează: polilactidele (PLA) obținute prin sinteza convențională a monomerilor bio-derivați (biotehnologie); polihidroxialcanoati (PHA) obținuți prin metoda de extragere (microorganismele); policaprolactonele (PCL), poliesterii alifatici și poliesterii aromatici obținuți prin sinteza convențională a monomerilor sintetici (produse petroliere).

Din grupa polilactidelor cel mai utilizat biopoliester în aplicațiile de ambalare este acidul polilactic (PLA), cu proprietăți optice și mecanice foarte bune. Acest compus organic se produce prin fermentarea carbohidraților cu bacterii lactice. Acidul polilactic este instabil termic, deoarece greutatea moleculară a acestuia scade rapid în timpul tratamentului termic la temperatura de procesare³. Comparativ cu polisterenul (PS) și polietilena tereftalat (PET), coeficienții de permeabilitate la bioxidul de carbon și oxigen ai acidului polilactic sunt mai mici, iar modulul de elasticitate la tracțiune și modulul de elasticitate la încovoare ai PLA indică valori mai ridicate comparativ cu cele ale polisterenului (PS), polipropilenei (PP) și ale polietilenei cu densitate ridicată (HDPE). De exemplu, P. Cinelli și alții⁴ au studiat efectele stratului de acoperire din proteine din zer aplicat filmelor biodegradabile din acid polilactic (PLA) și copoliesteri asupra proprietăților de barieră fără modificarea biodegradabilității filmului. S-a determinat că stratul de acoperire din proteine de zer nu au lezat compostabilitatea ambalajului și au îmbunătățit esențial proprietățile de barieră la oxigen ale acestuia. Dacă se vor folosi mai multe straturi din aceste proteine pe interiorul materialului destinat ambalării produselor alimentare, atunci ambalajul poate fi protejat de apă și de contactul direct cu alimentele.

Polihidroxialcanoatii (PHA) sunt poliesteri biodegradabili care se formează în natură prin fermentație sau microbial, conțin acizi grași cu grupe hidroxile în poziția a patra sau a cincea și cu catene laterale diferite⁵. Există trei tipuri de polihidroxialcanoati: a) PHA_{SCL} cu catenă scurtă și o catenă laterală alchil și sunt produse de bacteria *Ralstonia eutropha* cu un conținut de 3 – 5 atomi de carbon; b) PHA_{MCL} cu catenă medie și o catenă laterală alchil sunt produse de bacteriile *Pseudomonas oleovorans* și *Pseudomonas sensu stricto* cu un conținut de 6 - 14 atomi de carbon; c) PHA_{LCL} cu catenă lungă sunt obținuți din catenele lungi ale acizilor grași și conțin mai mult de 14 atomi de carbon. În funcție de tipul monomerului 3-hidroxid de acid gras, poliesterii PHA pot fi: a) homopolimeri, care conține un tip de monomer; b) copolimeri, care conține două tipuri de monomeri; c) heteropolimeri, care conțin mai multe

¹ D. Gabor (Naiaretti), O. Tita, *Biopolymers used in food packaging: A review*, Acta Universitatis Cibiniensis Series E: Food Technology, Volume XVI, Number 2, 2012.

² T. de Moraes Crizel, T. M. Haas Costa, Al. de Oliveira Rios, S. Hickmann Flores, *Valorization of food-grade industrial waste in the obtaining active biodegradable films for packaging*, Industrial Crops and Products 87, pages 218 – 228, 2016.

³ M. Jamshidian, E. Arab Tehrani, M. Imran, M. Jacquot, St. Desobry, *Poly-Lactic Acid: Production, Applications, Nanocomposites, and Release Studies*, Comprehensive Review in Food Science and Food Safety, Volume 9, Issue 5, pages 552-571, 2010.

⁴ P. Cinelli, M. Shmidt, E. Bugnicourt, J. Wildner, A. Bazzichi, I. Anguellesi, A. Lazzeri, *Whey protein layer applied on biodegradable packaging film to improve barrier properties while maintaining biodegradability*, Polymer Degradation and Stability 108, pages 151-157, 2014.

⁵ P.M. Visakh, *Polyhydroxyalkanoates (PHAs), their Blends, Composites and Nanocomposites: State of the Art, New Challenges and Opportunities*, Polyhydroxyalkanoates (PHAs) based Blends, Composites and Nanocomposites, ISBN 978-1-78262-231-4, 2014.

tipuri de monomeri cu lungimi diferite¹. Proprietățile polihidroxiclcanoatilor depind de compoziția lor chimică. Comparativ cu acidul polilactic (PLA), acești polieșteri prezintă proprietăți de barieră mai bune și o rezistență mecanică mai ridicată², fiind, astfel, utili în fabricarea materialelor de ambalare biodegradabile.

Policaprolactona (PCL) este rezistentă la apă, solvenți și uleiuri. În industria alimentară pentru fabricarea ambalajelor, acest poliester biodegradabil se utilizează în combinație cu amidonul, deoarece amestecul format prezintă proprietăți mecanice și termice bune³. Poate fi utilizat și amestecul PCL/citozan, însă pentru îmbunătățirea proprietăților mecanice și termice amestecul poate fi modificat cu o cantitate de până la 1% de nanoparticule de CaCO₃, deoarece o cantitate mare de nanoparticule formează aglomerații în structura materialului⁴.

În ceea ce privește proprietățile copoliesterilor alifatici și aromatici, copolimerii aromatici prezintă proprietăți fizice și mecanice excelente în comparație cu proprietățile copolimerilor alifatici. Însă proprietățile antibacteriene și antifungice ridicate ale copoliesterilor aromatici reduc biodegradabilitatea acestora în condițiile mediului ambiant. Dacă biopolimerii destinați fabricării ambalajelor industriei alimentare vor fi formați prin amestecarea copolimerilor alifatici și aromatici, se vor obține biopolimeri cu combinația biodegradabilității și biocompostabilității a copoliesterilor alifatici și proprietățile fizice și termice ale copoliesterilor aromatici⁵.

CONCLUZII

Datorită consumului mare de materiale plastice în industria alimentară, poluarea mediului ambiant cu mase plastice a devenit o problemă mondială și pentru soluționarea ei, oamenii de știință au început să caute alte resurse de fabricare a polimerilor pentru diminuarea deșeurilor din mase plastice. Astfel, au început să fie studiate materialele biodegradabile și biocompostabile formate din materiale regenerabile, biodegradabile, neprelucrate și deșeuri, care îndeplinesc cerințele în ceea ce privește protecția mediului înconjurător, dar prezintă unele limitări ale proprietăților mecanice, termice și de barieră, a căror modalități de îmbunătățire mai trebuie să fie studiate. Una dintre posibilitățile de îmbunătățire a performanței biopolimerilor, dar, în același timp, păstrând biodegradabilitatea și biocompostabilitatea acestora, este modificarea structurii bioplasticelor cu materiale de umplutură sau aditivi regenerabili și biodegradabili.

EPECTELE NANOPARTICULELOR DE METALE ȘI DE OXIZI METALICI ASUPRA PROPRIETĂȚILOR MATERIALELOR DE AMBALAJ

Marina BUNEA, lector universitar, doctor științe tehnice,
Catedra de Inginerie și Științe Aplicate

Abstract: *This review reveals the effect of metal nanoparticles on the mechanical, thermal and barrier properties of the plastic materials used in food packaging applications, which it is very important for the extension of the product shelf life.*

Keywords: *packaging application, plastic materials, nanocomposite, metal oxides*

Materialele plastice se utilizează în toate domeniile datorită proprietăților acestora, a greutății mici și costului redus. În industria alimentară materialele plastice sunt utilizate atât în construcția echipamentelor, cât și în aplicații de ambalare a produselor alimentare. Aplicarea nanotehnologiilor în

¹ P. K. Sharma, R. I. Munir, W. Blunt, Ch. Dartiailh, J. Cheng, T. C. Charles, D. B. Levin, *Synthesis and Physical Properties of Polyhydroxyalkanoate Polymers with Different Monomer Compositions by Recombinant Pseudomonas putida LS46 Expressing a Novel PHA SYNTHASE (PhaC1₁₆) Enzyme*, Applied Science 7, 2017.

² E. Bugnicourt, P. Cinelli, A. Lazzeri, V. Alvarez, *Polyhydroxyalkanoate (PHA): Review of synthesis, characteristics, processing, and potential applications in packaging*, eXPRESS Polymer Letters, Volume 8, Number 11, pages 791 – 808, 2014.

³ E. A. J. Al-Mulla, *A new biopolymer-based polycaprolactone/ starch modified clay nanocomposite*, Cellulose Chemistry and Technology 48, pages 515 – 520, 2014.

⁴ S. Abdolmohammadi, S. Siyamak, N. A. Ibrahim, W. Md Z. W. Yunus, M.Z. Ab Rahman, S. Azizi, A. Fatehi, *Enhancement of Mechanical and Thermal Properties of Polycaprolactone/Chitosan Blend by Calcium Carbonate Nanoparticles*, International Journal of Molecular Sciences 13, pages 4508 – 4522, 2012.

⁵ Y. Chen, L. Tan, L. Chen, Y. Yang, X. Wang, *Study on biodegradable aromatic/aliphatic copolyesters*, Brazilian Journal of Chemical Engineering, Volume 25, Number 02, pages 321 – 335, ISSN 0104 – 6632, 2008.

realizarea ambalajelor din materiale plastice este importantă pentru studiul disciplinelor privind ambalarea produselor în industria alimentară de către studenți, deoarece oamenii de știință au determinat că nanoparticulele de oxizi metalici, cum ar fi ZnO, MgO, SiO₂ și TiO₂ au efect de îmbunătățire a proprietăților ambalajelor și de prelungire a duratei de valabilitate a produselor.

Scopul acestui studiu constă în familiarizarea cu aspectele utilizării nanoparticulelor de metale și de oxizi metalici la fabricarea ambalajelor din materiale plastice.

Din categoria materialelor polimerice în industria alimentară pentru ambalarea produselor se utilizează polimerii termoplastici sintetici pe bază de resurse petroliere cum ar fi: poliamida (PA), policarbonat (PC), polietilena (PE), polietilena tereftalat (PET), polipropilena (PP), polistiren (PS), clorura de polivinil (PVC). Acești polimeri se utilizează datorită faptului că prezintă proprietăți bune antimicrobiene, mecanice, de barieră, rezistență chimică ridicată, sunt flexibile, slabe conducătoare de căldură, pot fi utilizate într-un interval larg de temperaturi și cost redus¹. Cu toate acestea, totuși materialele plastice prezintă și unele dezavantaje în ceea ce privește utilizarea acestora în formarea ambalajelor, cum ar fi: instabilitate dimensională sub acțiunea umedității și temperaturii; îmbătrânesc; se pot electriza static și sunt inflamabile. Dacă, de exemplu, se vor compara proprietățile polipropilenei (PP) cu cele ale polihidroxibutiratului (PHB), atunci se va putea determina că PHB este un polimer mai puțin elastic decât PP, deoarece rezultatele testelor mecanice, la care au fost supuse aceste materiale au arătat, că PHB a suferit o deformare cu 50 % mai mică decât PP. Astfel, se poate remarca că este mai eficientă utilizarea ambalajelor din PP în condiții de refrigerare și congelare, în timp ce ambalajele din PHB prezintă o performanță mai ridicată în condiții cu temperaturi mai ridicate².

Foarte important este ca materialele de ambalaj să fie regenerabile, biodegradabile și compostabile³, ceea ce contribuie la soluționarea problemei privind eliminarea deșeurilor și protecția mediului ambiant^{4,5,6}. Pentru formarea materialelor de ambalare complet regenerabile și biodegradabile este necesar ca atât matricea cât și materialele de umplutură să provină din resurse regenerabile. Pentru formarea ambalajelor regenerabile și biodegradabile se folosesc biopolimeri ca poliprolactonă (PCL), acid polilactic (PLA), polihidroxialcanoati (PHA), polihidroxibutirat (PHB), polietilenglicol (PEG) și unii poliesteri alifatici⁷.

Având în considerație că o mare parte dintre materialele plastice de ambalaj nu sunt biodegradabile, de asemenea, se utilizează în structura acestora nanoparticule de metale sau oxizi metalici, ceea ce contribuie la îmbunătățirea proprietăților ambalajelor, la mărirea termenului de valabilitate a produselor alimentare și la reducerea deșeurilor din mase plastice. Proprietățile ambalajului, care a fost format prin mixarea materialului plastic cu nanoparticulele de oxizi metalici depinde de calitatea interfeței matrice-nanoparticule. Calitatea interfeței depinde de mărimea particulelor, deoarece cu micșorarea dimensiunilor acestora se modifică și proprietățile materialului. La scara nanometrică dimensiunile particulelor trebuie să fie cuprinse între 1 și 100 nm. Astfel, din cauza dimensiunilor nanoparticulele prezintă o suprafață proporțional mai mare și cu mai mulți atomi de suprafață, ceea ce contribuie la o dispersie mai bună a particulelor în matricea materialului și la îmbunătățirea proprietăților interfeței. Pentru îmbunătățirea proprietăților antibacteriale și a permeabilității, în structura polimerilor se adaugă diverse tipuri de nanoparticule de metale și oxizi metalici, nanotuburi de carbon și componente organici³, deoarece investigațiile privind activitatea antibacterială a acestor materiale de umplutură la scara nanometrică au prezentat că pot fi utilizate în realizarea materialelor de ambalaj cu rol de inhibitor sau antibiotic. Însă trebuie să se ia în considerație că cantitatea de nanoparticule metalice sau de nanoparticule de oxizi metalici, de obicei, nu trebuie să depășească cantitatea de 5 % din volumul total al polimerului, deoarece formează aglomerații și afectează performanța mecanică a materialului termoplastic

¹ Z. A. Nur Hanani, Y. H. Roos, J. P. Kerry, *Use and application of gelatin as potential biodegradable packaging materials for food products*, International Journal of Biological Macromolecules, Volume 71, pages 94-102, 2014.

² D. Z. Bucci, L. B. B. Tavares, I. Sell, *PHB packaging for the storage of food products*, Polymer testing 24, 2005.

³ A. Marra, Cl. Silvestre, D. Duraccio, S. Cimmino, *Polylactic acid/ zinc oxide biocomposite films for food packaging application*, International Journal of Biological Macromolecules, Volume 88, pages 254-262, 2016.

⁴ K. S. Tumwesigye, J. C. Oliveira, M. J. Sousa-Gallagher, *New sustainable approach to reduce cassava borne environmental waste and develop biodegradable materials for food packaging applications*, Food Packaging and Shelf Life, Volume 7, pages. 8-19, 2016

⁵ K. Klaiman, D. L. Ortega, Cl. Garnache, *Perceived barriers to food packaging recycling: Evidence from a choice experiment of US consumers*, Food Control, Volume 73, pages 291-299, 2017.

⁶ Y. Echegoyen, M. J. Fabra, J. L. Castro-Mayorga, A. Cherpinski, J. M. Lagaron, *High throughput electro-hydrodynamic processing in food encapsulation and food packaging applications: Viewpoint*, Trends in Food Science & Technology, Volume 60, pages 71-79, 2017.

⁷ K. Majeed, M. Jawaid, A. Hassan, A. Abu Bakar, H. P. S. Abdul Khalil, A. A. Salema, I. Inuwa, *Potential materials for food packaging from nanoclay/natural fibres filled hybrid composites*, Materials and Design, Volume 46, pages 391-410, 2013.

modificat, diminuând rezistența acestuia la tracțiune¹. Pentru îmbunătățirea proprietăților mecanice, termice și de barieră a ambalajelor se utilizează nanopulveri de SiO₂, TiO₂, MgO, ZnO, CaO și nanopulveri de Ti, Mg, Zn, Ag, Au și Cu. de asemenea, datorită activității antibacteriene a acestor nanopulveri termenul de valabilitate a produselor alimentare ambalate poate fi extins. De exemplu, datorită activității antibacteriene CaO este mai eficient împotriva bacteriei *Escherichia coli* comparativ cu MgO și ZnO, însă ZnO este mai eficient împotriva bacteriei *Staphylococcus aureus*².

Prin modificarea matricei polimerice cu nanoparticule de SiO₂ s-a determinat îmbunătățirea proprietăților mecanice, termice și de barieră a materialului termoplastice modificat. În cazul modificării matricei polimerice de polipropilenă (PP) s-a observat o îmbunătățire semnificativă a proprietăților la tracțiune, având în vedere nu numai rezistența și modulul de elasticitate ale materialului s-au mărit, dar și elongația acestuia³.

Nanoparticulele de TiO₂, cel mai des sunt utilizate ca material dezinfectant fotocatalitic pentru acoperiri de suprafață, care se manifestă prin peroxidarea fosfolipidelor polinesaturate ale membranelor celulare microbiene^{8,4}, deoarece bioxidul de titan prezintă o performanță fotocatalitică ridicată, stabilitate chimică și biocompatibilitate. Fotocataliza bioxidului de titan se utilizează pentru distrugerea diferitor tipuri de microorganisme patogene⁵.

Compusul anorganic ZnO la scara nanometrică este încorporat în matricea polimerică datorită activității antimicrobiene și pentru îmbunătățirea proprietăților ambalajelor⁶. Astfel, oxidul de zinc este utilizat în industria alimentară la formarea materialelor plastice pentru fabricarea ambalajelor datorită proprietăților a acestui oxid de a menține culoarea produsului, de a evita alterarea acestuia și pentru îmbunătățirea proprietăților mecanice, termice, de barieră și stabilitatea chimică a materialului. Nanoparticulele de oxid de zinc au rol dinamic în conservarea produselor alimentare. Prin diminuarea particulelor de oxid de zinc la scara nano, se îmbunătățește raportul dintre volum și suprafață, astfel încât datorită activității antimicrobiene nu permite proliferarea bacteriilor în produsele alimentare, și prezintă proprietăți bune fizice, chimice, ecranare UV, etc.⁷

Oxidul de magneziu (MgO) este un compus anorganic, care este utilizat în multe aplicații cum ar fi cataliza, remedierea deșeurilor toxice, substratuti de filme subțiri superconductoare și feroelectrice, agent antibacterial, etc.⁸

Nanocompozitele utilizate deseori pentru ambalarea produselor alimentare sunt filmele antimicrobiene bazate pe Ag, care sunt toxice pentru gamă largă de microorganisme, prezintă stabilitate la temperaturi ridicate și volatilitate scăzută¹⁰. Nanoparticulele de argint prezintă proprietăți antimicrobiene mai bune decât argintul metalic datorită suprafeței acestora extrem de extinse, îmbunătățindu-se contactul cu microorganisme. Termenul de valabilitate al produselor cum ar fi fructe, carne și produse lactate poate extins semnificativ prin efectele biocide ale nanoparticulelor de argint împotriva bacteriilor *Escherichia coli*, *Salmonella*, *Listeria monocytogene*, *Staphylococcus aureus* și speciile de *Pseudomonas*⁹.

În ref.¹⁰ și¹ s-a studiat calitatea aromei și stabilitatea la depozitare a ciupercilor *Flammulina velutipes* pe parcursul a 21 de zile, fiind ambalate cu diferite tipuri de materiale de ambalare și păstrate la

¹ S. H. Othman, *Bio-nanocomposite Material for Food Packaging Applications: Types of Biopolymer and Nano - sized Filler*, Agriculture and Agricultural Science Procedia, Volume 2, pages 296 – 303, 2014.

² J. Sawai, *Quantitative evaluation of antibacterial activities of metallic oxide powders (ZnO, MgO and CaO) by conductimetric assay*, Journal of Microbiological Methods, Volume 54, Issue 2, pages 177 – 182, 2003.

³ H. M. C. de Azeredo, *Nanocomposites for food packaging applications*, Food Research International, Volume 42, pages 1240-1253, 2009.

⁴ A. Kubacka, M. Suarez Diez, D. Rojo, R. Bargiela, S. Ciordia, I. Zapico, J. P. Albar, C. Barbas, V. A. P. Martins dos Santos, M. Fernandez-Garcia, M. Ferrer, *Understanding the antimicrobial mechanism of TiO₂-based nanocomposite films in a pathogenic bacterium*, Scientific Reports (www.nature.com), Subject areas: Materials Science, Organic-Inorganic Nanostructures, 2014.

⁵ X. Zhang, G. Xiao, Y. Wang, Y. Zhao, H. Su, T. Tan, *Preparation of chitosan – TiO₂ composite film with efficient antimicrobial activities under visible light for food packaging applications*, Carbohydrate Polymers 169, 2017.

⁶ P. J. Perez Espitia, N. de Fatima Ferreira Soares, J. S. dos Reis Coimbra, N. J. de Andrade, R. Souza Cruz, E. A. Alves Medeiros, *Zinc Oxide Nanoparticles: Synthesis, Antimicrobial Activity, and Food Packaging Applications*, Food and Bioprocess Technology, Volume 5, pages 1447-1464, 2012.

⁷ J. L. Castro – Mayorga, M. J. Fabra, A. M. Pourrahimi, R. T. Olsson, J. M. Lagaron, *The impact of zinc oxide particle morphology as an antimicrobial and when incorporated in poly(3-hydroxybutyrate-co-hydroxyvalerate) films for food packaging and food contact surfaces applications*, Food and Bioprocess Processing IOI, 2017.

⁸ Z. X. Tang, B. F. Lv, *MgO nanoparticles as antibacterial agent: preparation and activity*, Brazilian Journal of Chemical Engineering, Volume 31, Number 3, pages 591 – 601, 2014.

⁹ M. Carbone, D. T. Donia, G. Sabbatella, R. Antiochia, *Silver nanoparticles in polymeric matrices for fresh food packaging*, Journal of King Saud University – Science, Volume 28, pages 273 – 279, 2016.

¹⁰ F. Donglu, Y. Wenjian, B. M. Kimatu, A. M. Mariga, Z. Liyan, A. Xinxin, H. Qiuhui, *Effect of nanocomposite-based packaging on storage stability of mushrooms (*Flammulina velutipes*)*, Innovative Food Science & Emerging Technologies, Volume 33, pages 489-497, 2016.

temperatura de 4 °C și cu umeditate relativă de 90 %. Pentru ambalare s-au utilizat nano-PM (materiale de ambalare din polietilenă pe bază de nanocompozite) și normal-PM (materiale de ambalare normale din polietilenă). Materialele de ambalare nano-PM conțineau nano-Ag, nano-TiO₂, nano-SiO₂ și atapulgit. S-a determinat că ambalajul din polietilenă pe bază de nanocompozite sunt mai benefice pentru conservarea ciupercilor comparativ cu polietilena normală, deoarece acest material a reglat nivelul de oxigen și de bioxid de carbon, a eliminat etilena și a inhibat dezvoltarea microbilor.

L. Zhao și alții², de asemenea, au studiat efectul materialului pe bază de nanocompozit asupra calității conservării ceaiurilor verzi Biluochun și Qingfeng pe parcursul unui an la temperatura mediului ambiant. Materialul ambalajului pe bază de nanocompozit a fost format prin amestecarea polietilenei cu nanoparticule de Ag și TiO₂ și atapulgit. După un an de depozitare la temperatura mediului ambiant rezultatele studiului au arătat că umeditatea ceaiurilor verzi Biluochun și Qingfeng ambalate cu polietilenă pe bază de nanocompozite a scăzut cu 10.3 % și 6.1 % comparativ cu cele ambalate cu polietilenă normală, în timp ce a crescut conținutul de aminoacid cu 22.8 %, polifenoli de ceai cu 9.4 %, clorofilă cu 30.4 % și acid ascorbic cu 9.5 % pentru ceaiul verde Biluochun, iar pentru ceaiul verde Qingfeng a crescut conținutul de aminoacid cu 19.2 %, polifenoli de ceai cu 9.3 %, clorofilă cu 27.3 % și acid ascorbic cu 21.6 %.

Iar F. M. Yang și alții³, pentru ambalarea căpșunilor proaspete *Fragaria ananassa* Duch. cv Fengxiang au fost utilizate materiale pe bază de nanocompozite formate prin amestecarea polietilenei cu nanopulberi de Ag și TiO₂, după care au fost depozitate la temperatura de 4 °C. În urma investigațiilor s-a determinat, că ambalarea căpșunilor proaspete cu polietilenă modificată cu nanopulberi permite menținerea calității senzoriale, fizico-chimice și fiziologice la nivel superior comparativ polietilena normală. De asemenea, căpșunile pot fi păstrate foarte bine și prin ambalarea acestora cu un material termoplastice format din polietilenă cu densitate redusă și nanopulberi de TiO₂ și depozitate în condiții de refrigerare⁴.

Există patru clase de metode de preparare a nanopulberilor de metal sau oxizi de metal în funcție de faza în care se realizează sinteza:

- a) metode de sinteză în faza solidă;
- b) metode de sinteză în faza lichidă;
- c) metode de sinteză în faza gazoasă;
- d) metode de sinteză particulare.

Cel mai des pentru prepararea nanopulberilor se utilizează metodele de sinteză în faza lichidă și anume metoda sol-gel. Această metodă, în general, se realizează prin parcurgerea a patru etape: hidroliza, condensarea, gelifierea și calcinarea. În prima etapă se dizolvă precursorul în apă sau solvenți organici, unde gruparea –OR se înlocuiește cu –OH și se obține o suspensie coloidală. Precursorii tipici pot fi alcoxid metallic sau saruri organice și anorganice. Alcoxizii sunt insolubili în apă și pentru dizolvarea acestora se folosesc alcoolii. Pentru realizarea mai rapidă și mai completă a reacției de hidroliză, se pot folosi catalizatori cum ar fi bazele sau acizii. După reacția de hidroliză urmează etapa de condensare și de gelifiere, care se realizează prin agitarea suspensiei până când particulele se aglomerează, formând o rețea în faza lichidă și această suspensie devine gel. În ultima etapă gelul obținut este supus calcinării, etapa în care gelul se transformă în nanopulbere prin încălzire la temperaturi înalte pentru a elimina apa și compușii volatili. Caracteristicile nanoparticulelor pot fi afectate semnificativ de temperatură, timp, catalizatori și condițiile mediului înconjurător.

În concluzie, utilizarea nanopulberilor metalici și nanopulberilor de oxizi metalici este eficientă la formarea materialelor plastice destinate aplicațiilor de ambalare a produselor în industria alimentară, deoarece contribuie la îmbunătățirea proprietăților mecanice, termice, de barieră, a activității antimicrobiene și antifungice ale acestor materiale, măbind termenul de valabilitate a produsului, dar luând în considerație că o concentrație ridicată a nanoparticulelor în volumul polimerului duce la

¹ F. Donglu, Y. Wenjian, B. M. Kimatu, Z. Liyan, A. Xinxin, H. Qiuhui, *Comparison of flavour qualities of mushrooms (*Flammulina velutipes*) packed with different packaging materials*, Food Chemistry 232, 2017.

² L. Zhao, F. Li, G. Chen, Y. Fang, X. An, Y. Zheng, Z. Xin, Y. Yang, Q. Hu, *Effect of nanocomposite-based packaging on preservation quality of green tea*, International Journal of Food Science & Technology, Volume 47, Issue 3, pages 572-578, 2012.

³ F. M. Yang, H. M. Li, F. Li, Z. H. Xin, L. Y. Zhao, Y. H. Zheng, Q. H. Hu, *Effect of Nano-Packing on Preservation Quality of Fresh Strawberry (*Fragaria ananassa* Duch. cv Fengxiang) during Storage at 4 °C*, Journal of Food Science, Volume 75, Issue 3, pages C236-C240, 2010.

⁴ D. Li, Q. Ye, L. Jiang, Z. Luo, *Effects of nano-TiO₂-LDPE packaging on postharvest quality and antioxidant capacity of strawberry (*Fragaria ananassa* Duch.) stored at refrigeration temperature*, Journal of the Science of Food and Agriculture, Volume 97, Issue 4, pages. 1116-1123, 2017.

diminuarea performanței mecanice. Aplicațiile nanotehnologiei în fabricarea materialelor de ambalare extinde și ciclul de viață al ambalajelor, astfel fiind una dintre soluțiile de diminuare a deșeurilor din mase plastice, care au poluat foarte mult mediul ambiant.

ASUPRA UNOR METODE DE SEPARARE A RĂDĂCINILOR REALE ALE ECUAȚIILOR ALGEBRICE

Diana BÎCLEA,

Catedra de Matematică și Informatică

Abstract: *In this paper describes some methods for separating the real roots of an algebraic equation. There are comparisons between the methods described and the efficiency of each. Sometimes it is difficult to graphically represent an equation, having a more complicated form, so it turns into an equivalent equation for which it is easier to represent the graph. Rolle's row for root separation has a disadvantage, and it is necessary to determine the derivatives of the function. Similarly, when applying the Sturm theorem to determine the number of real roots, it is necessary to find the derivative of a particular order, and the interstices we find are sometimes large.*

În acest articol se descriu metodele de separare a rădăcinilor reale a unei ecuații. Se fac comparații între metodele descrise și eficiența fiecăreia. Determinarea soluțiilor reale a unei ecuații algebrice sau transcendente utilizând metodele numerice impune și cunoașterea unor intervale destul de mici în care se află soluțiile căutate.

Există multe metode numerice care determină soluțiile ecuațiilor algebrice sau transcendente având inițial intervalele în care se află soluțiile respective. Procedeele de determinare a soluțiilor ecuațiilor poate fi divizat în două etape: separarea rădăcinilor determinând intervalele în care se află soluțiile, adică în fiecare interval se află o soluție și numai una singură și aflarea soluțiilor propriu zise.

În dependență de numărul de soluții se pot determina și numărul de intervale în care se află soluțiile.

Se cunosc mai multe metode de separare a rădăcinilor¹, printre care cele mai des întâlnite: metoda grafică, schema lui Horner, metoda încercării (calculatorului), șirul lui Rolle și mai puțin cunoscute: teorema lui Sturm, metoda lui Laguerre și metoda lui Budan-Fourier.

Fie ecuația

$$f(x) = 0, \quad (1)$$

cu f continuă și derivabilă pînă la un anumit ordin pe un segment $[a, b]$.

Definiție. Vom spune, că rădăcina α a ecuației (1) este separată în intervalul $[a, b]$, dacă se știe, că el nu conține alte rădăcini ale acestei ecuații².

Se pot separa rădăcinile ecuației $f(x) = 0$, considerînd graficul funcției $y = f(x)$ sau al funcțiilor elementare ce intervin în expresia lui $f(x)$, numită și **metoda grafică**.

De exemplu pentru ecuația

$$y = x^4 + x^3 - 10x^2 - 2x + 4 \quad (2)$$

rădăcinile ecuației vor fi punctele de intersecția a graficul funcției cu axa absciselor (fig. 1). Cele 4 soluții a ecuației (2) și intervalele în care se află soluțiile: $[-4, -3]$, $[-1, 0]$, $[0, 1]$, $[2, 3]$ sunt reprezentate în fig.1.

¹ Dinu Marina; Lincă, Gheorghe. *Algoritmi și teme speciale de metode numerice*. București: Matrix ROM, 2000. pag. 246.

² Secrieru I. *Probleme și exemple la analiza numerică*. Chișinău: Știința, 1985. pag. 205.

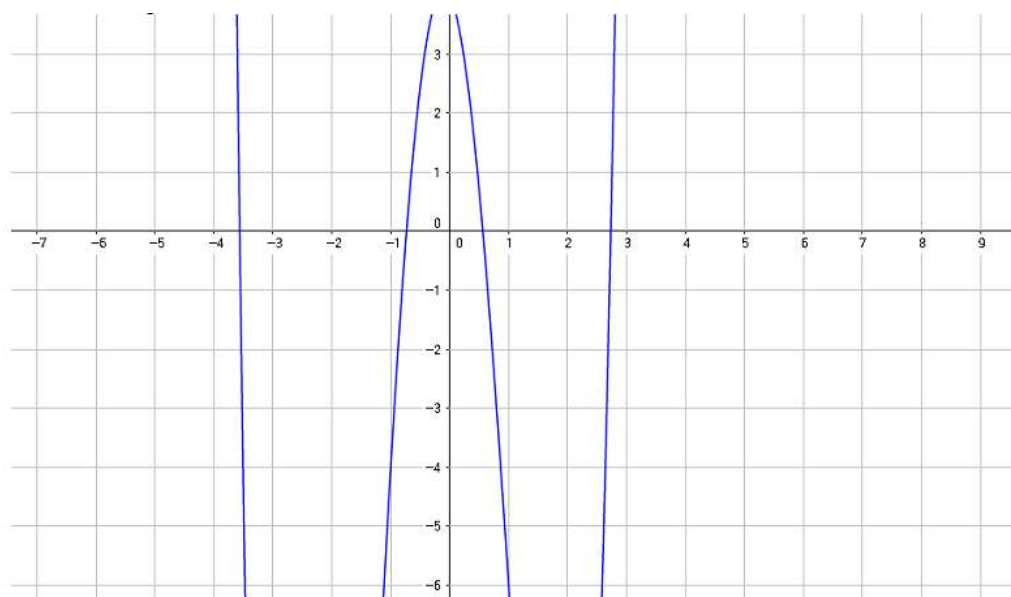

Fig. 1 Graficul funcției $y = x^4 + x^3 - 10x^2 - 2x + 4$

O metodă cunoscută din cursul liceal **Schema lui Horner**¹, utilizată pentru determinarea rădăcinilor polinoamelor, poate fi aplicată și la separarea rădăcinilor reale a unei ecuații. Schema lui Horner constă în determinarea schimbărilor de semn a valorilor funcției în anumite puncte, punctele se vor lua consecutiv pe un anumit interval. Considerând aceiași funcție de mai sus (2) vom obține datele din tabelul 1. Se observă schimbările de semn în intervalele $[-4, -3]$, $[-1, 0]$, $[0, 1]$, $[2, 3]$.

Tabelul 1. Schema lui Horner

x	$a_0 = 1$	$a_1 = 1$	$a_2 = -10$	$a_3 = -2$	$a_4 = 4$
-4	1	-3	2	-10	44
-3	1	-2	-4	10	-26
-2	1	-1	-8	14	-24
-1	1	0	-10	8	-4
0	1	1	-10	-2	4
1	1	2	-8	-10	-6
2	1	3	-4	-10	-16
3	1	4	2	4	16

Fie ecuația (1) scrisă sub forma²

$$P_n(x) = a_0x^n + a_1x^{n-1} + \dots + a_{n-1}x + a_n = 0. \quad (3)$$

Regula lui Decart³ spune dacă N_1 este numărul alternanțelor de semne în șirul a_0, a_1, \dots, a_n , iar N_2 numărul rădăcinilor pozitive ale ecuației (3), atunci $N_1 \leq N_2$ și diferența $N_1 - N_2$ este număr par.

Șirul lui Rolle este o aplicație a teoremei lui Rolle și a proprietății lui Darboux pentru funcția derivabilă $f(x)$, corespunzătoare ecuației $f(x) = 0$ ⁴.

¹ Biclea Diana, Popovici Ilona, *Note de curs la Analiza numerică*, Cahul 2010, pag. 239.

² Secieru I. *Probleme și exemple la analiza numerică*. Chișinău: Știința, 1985. pag. 205.

³ И. С. Березин, Н. П. Жидков. *Методы вычислений*. Москва: Государственное издательство физико-математической литературы, 1962. стр. 635.

⁴ Martin Olga. *Probleme de analiză numerică*. București: Matrix ROM, 1999. pag. 231.

1. Se fixează intervalul studiat $[a, b]$. Se rezolvă ecuația $f'(x) = 0$ și se consideră rădăcinile acestei ecuații în ordine crescătoare $x_n < \dots < x_i < x_j < \dots < x_m$;

2. Se calculează valorile funcției în aceste puncte obținându-se șirul lui Rolle

$$\alpha, f(x_n), \dots, f(x_i), f(x_j), \dots, f(x_m), \beta$$

α și β fiind valorile funcției la capetele intervalului;

3. Dacă pentru două valori consecutive x_k, x_j avem $f(x_k) \cdot f(x_j) > 0$, în intervalul (x_k, x_j) nu există rădăcini reale; dacă $f(x_i) \cdot f(x_j) < 0$, în (x_i, x_j) ecuația are o rădăcină reală; dacă $f(x_k) = 0$, atunci x_k este o rădăcină multiplă a ecuației și în (x_k, x_{k+1}) nu există altă rădăcină.

Pentru ecuația (2) șirul lui Rolle este: $-4, f(-2,599), f(-0,099), f(1,948), 3$ cu semnele corespunzătoare +, -, +, -, +. Astfel că ecuația studiată are 4 rădăcini reale în intervalele: $[-4, -2], [-2, 0], [0, 2], [2, 3]$.

Teoreme importante pentru determinarea intervalelor în care se află soluțiile dar și numărul de soluții pe un anumit interval sunt date de **teoremele lui Șturm**.

Teoremele lui Șturm ne dă pe plan teoretic posibilitatea determinării numărului de rădăcini reale a ecuației (1) de pe un interval dat, însă din punct de vedere practic este necesar un număr mare de operații și duce la un calcul complicat.

Fie $P: X \rightarrow Y, X \subset R, Y \subset R, P$ derivabilă $(a, b) \subset X, a < b$.

Se numește șir Șturm asociat lui $P(x)$, un șir de polinoame P_1, P_2, \dots, P_n cu $x \in [a, b]$, care satisfac condițiile¹:

1. $P_0(x) = P(x)$;

2. $P_m(x) \neq 0$ pentru $(\forall)x \in [a, b]$;

3. Dacă $P_i(x) = 0$ pentru $1 \leq i \leq m - 1$ și $x \in [a, b]$, atunci $P_{i-1}(x)P_{i+1}(x) < 0$;

4. Dacă $P_0(x) = 0$ pentru $x \in (a, b)$, atunci $P'_{i-1}(x)P_{i+1}(x) > 0$;

Teorema 1. Dacă aplicația P are derivată continuă pe $[a, b]$ și $P(a) \neq 0, P(b) \neq 0$, atunci $P(x)$ admite șirul Șturm P_1, P_2, \dots, P_n , iar numărul rădăcinilor reale ale ecuației polinomiale $P(x) = 0$ în intervalul (a, b) este egal cu diferența dintre numărul variațiilor de semn, $N(a)$, în șirul de valori numerice

$$P_1(a), P_2(a), \dots, P_n(a)$$

și numărul variațiilor de semn, $N(b)$, în șirul de valori numerice

$$P(b), P_1(b), \dots, P_n(b).$$

Notînd cu $N(a, b)$ – numărul rădăcinilor reale din (a, b) se obține $N(a, b) = N(a) - N(b)$.

Observație. Dacă se cunoaște: limita inferioară a rădăcinilor reale, r , și limita superioară a rădăcinilor reale R , se va aplica teorema pe $[r, R]$.

Teorema 2. Fie șirul de polinoame $P(x) = P_0(x), P_1(x) = P'(x), P_2(x), \dots, P_n(x)$, în care $P_n(x)$ este constantă diferită de zero, iar $P_{i+1}(x)$ este restul cu semn schimbat al împărțirii lui $P_{i-1}(x)$ la $P_i(x), i = 1, 2, \dots, m$. Atunci numărul rădăcinilor reale ale ecuației $P(x) = 0$, care nu are rădăcini multiple, este egal cu diferența dintre numărul variațiilor de semn în șirurile de numere

$$P_0(-\infty), P_1(-\infty), \dots, P_m(-\infty) \text{ și } P_0(\infty), P_1(\infty), \dots, P_m(\infty).$$

Uneori este dificil de reprezentată grafic o ecuație, avînd o formă mai complicată, astfel că se transformă într-o ecuație echivalentă pentru care se poate mai ușor de reprezentat graficul.

Șirul lui Rolle pentru separarea rădăcinilor are un dezavantaj fiind necesar de determinat soluțiile $f'(x) = 0$. La fel și la aplicarea teoremei lui Șturm pentru determinarea numărului de rădăcini reale este necesar aflarea derivatei de un anumit ordin și intervalele pe care le găsim sunt uneori mari.

¹ Martin Olga. *Probleme de analiză numerică*. București: Matrix ROM, 1999. pag. 231.

SISTEMUL DE MANAGEMENT AL CONȚINUTULUI UNUI SITE WEB

Ana CĂPĂȚÎNĂ,
Svetlana BÎRLEA,

Catedra de Inginerie și Științe Aplicate

Abstract: *The Web Content Management System (CMS) is a tool for building, managing and maintaining template-based websites through a single web-based interface. In the CMS you can easily create and edit web content. In recent times, open source software requirements are growing in an exponential manner.*

Astăzi, una dintre cele mai productive și cu perspectivă direcții de dezvoltare în domeniul utilizării TIC este Internetul: comunicarea, căutare și studiere a diverselor informații din diferite domenii, utilizarea și elaborarea WEBSITE-uri. În ultimii ani, site-urile corporative au devenit obișnuite pentru aproape orice tip de companie/ organizație, mare sau mică, pe tot globul, sistemele de gestionare a conținutului web au crescut în importanță, deoarece tot mai multe își comunică și publică informațiile prin intermediul web-ului. Fiecare întreprindere are nevoie în prezent de un site web pentru a comunica cu clienții, partenerii, acționarii și așa mai departe, furnizând informații actualizate despre întreprindere, produsele și serviciile sale. Din ce în ce mai mult, activitățile comerciale și tranzacțiile sunt efectuate pe site-urile web ale întreprinderilor. Construirea și crearea unui site web pentru fiecare întreprindere este un proiect unic. Diferite departamente din cadrul întreprinderii vor avea domenii de conținut de care trebuie să adauge și să le actualizeze. În plus, site-urile web trebuie să fie întreținute și actualizate în mod regulat, datorită naturii dinamice a afacerilor moderne.

Un sistem de management al conținutului (CMS) este o aplicație software care oferă instrumente de creare a paginilor web, pentru a permite utilizatorilor fără a fi nevoie de cunoașterea limbajelor de programare sau a limbajelor de marcare, pentru ca să creeze și să gestioneze conținutul cu o relativ ușurință de utilizare. De obicei, administratorul/utilizatorul este angajat să creeze, să editeze, să gestioneze conținutul digital care sunt diferite tipuri de medii (text, imagini, videoclipuri etc.) care alcătuiesc un site web.

Un SMC este un pachet software care permite crearea rapidă de site-uri web ce pot fi ușor actualizate/editate de membrii personalului non-tehnic. [2]

Umesha Naik afirmă că CMS înseamnă un instrument pentru gestionarea conținutului, de obicei a unui site web, care separă designul, interactivitatea și conținutul unul de celălalt, pentru a facilita furnizarea de conținut de către autori de conținut. CMS este o aplicație informatică utilizată pentru a crea, edita, gestiona, căuta și publica diverse tipuri de medii digitale și text electronic. Un CMS este responsabil pentru colectarea, gestionarea și publicarea de fragmente de informații cunoscute sub numele de componente de conținut.

Conținutul este, în esență, orice tip sau "unitate" de informații digitale. Poate fi text, imagini, grafică, video, sunet, documente, înregistrări etc. sau cu alte cuvinte, orice este posibil să fie gestionat într-un format electronic. Gestionarea conținutului este în mod eficient gestionarea conținutului descris mai sus, prin combinarea regulilor, a proceselor și / sau a fluxurilor de lucru, astfel încât stocarea sa electronică să fie considerată mai degrabă "gestionată" decât "neadministrată". [3]

Rolurile pe care le poate avea un utilizator în CMS sunt următoarele:

- Proprietar - acesta este un rol special acordat utilizatorilor de către sistem atunci când se creează un element (de exemplu, o pagină Web), acest rol nu-l putem atribui cuiva și se aplică numai unui singur utilizator pentru elementul respectiv;

- Administrator - acest rol este dat acelor utilizatori care vor gestiona site-ul. Administratorii pot șterge sau edita conținutul site-ului, pot adăuga/elimina utilizatori, îi pot atribui rolurile editor-ului sau reviewer-ului și modifică într-o oarecare măsură configurația unui site.

- Reviewer - acesta este un utilizator cu permisiuni limitate, al cărui rol este de a revizui conținutul trimis de editori și care decide când este pregătit pentru publicare. Acest proces de revizuire introduce un element al controlului calității în procesul general de publicare.

- Editor - acest rol este dat scriitorilor de conținut. Cu toate acestea, editorii nu pot publica pe site-ul live. Ei își prezintă modificările la examinator care le aprobă pentru publicare sau le respinge și le trimite spre corectare.

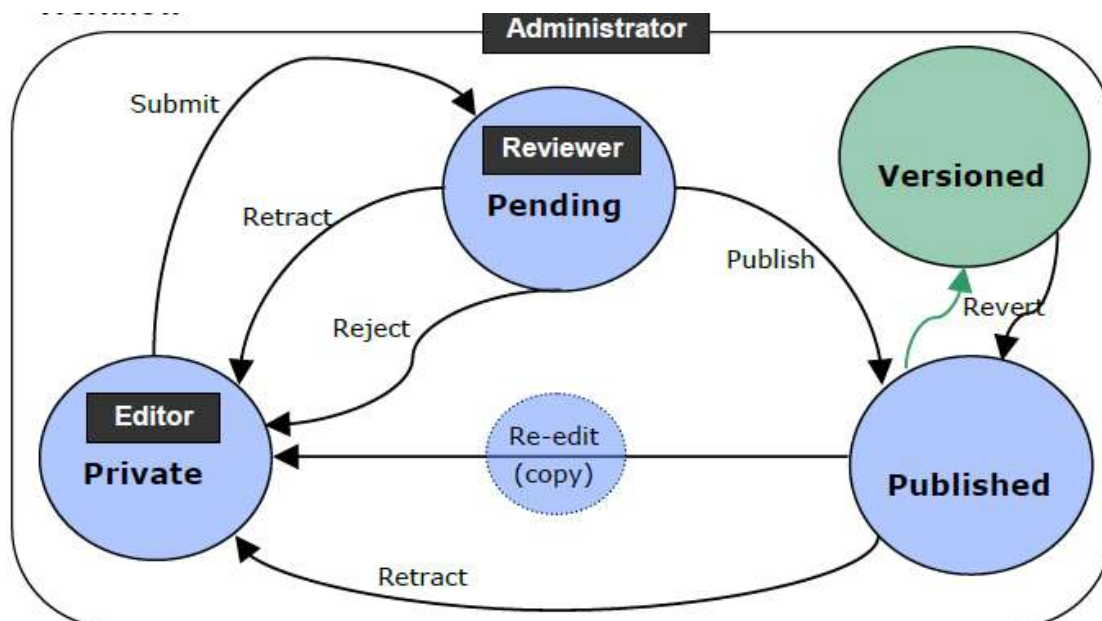

Figura 1. Rolul unui utilizator [5]

În figura de mai sus prezintă diferite roluri care pot fi atribuite unui utilizator (Administrator, Editor, Reviewer), diferite stări (Private, Pending, Published) și relațiile dintre ele într-un CMS.

În viziunea lui Umesha Naik și D Shivalingaiah un CMS este compus din diverse subsisteme care interacționează între ele:

- **Colecție:** subsistemul care gestionează crearea și / sau achiziționarea de informații. Trebuie să ofere suport pentru procesele de creare de conținut, fluxuri de lucru și integrarea surselor externe. În plus, trebuie să ofere suport pentru procesele de conversie între diferite formate, precum și pentru încorporarea conținuturilor din diferite surse în cadrul unor structuri specifice.

- **Gestionare:** subsistemul responsabil cu gestionarea și controlul depozitelor de informații, a grupurilor de utilizatori și a proceselor de sprijin pentru alte subsisteme. Acesta gestionează definirea și controlul fluxurilor de informații utilizate de alte subsisteme, precum și definirea parametrilor pentru funcționarea sistemului.

- **Publicare:** subsistemul responsabil cu producția finală de publicații și produse informatice digitale într-o manieră automată sau semiautomată. Acesta utilizează un model bazat pe șabloane și trebuie să ofere utilizatorilor opțiuni de personalizare, precum și posibilitatea producerii pentru o varietate de platforme și / sau clienți.

Unele dintre caracteristicile și beneficiile CMS includ:

- Interfață ușor de utilizat pentru personal non-tehnic;
- Drepturi și roluri flexibile pentru utilizatori pentru controlul accesului la zonele relevante ale site-ului web;
- Ușor de aplicat module și aspectul consistent;
- Gestione flux flexibil de lucru pentru a asigura controlul calității;
- Accesibilitate web încorporată și respectarea standardelor;
- Timpuri de răspuns mai rapide;
- Dispune de un conținut dinamic;
- Are mai mulți editori, care crează conținutul;
- Protejarea conținutului cu o parolă;
- Consistența designului pe fiecare pagină;
- Securitate îmbunătățită;
- Urmărirea îmbunătățită a versiunilor, integrarea cu serverele de traducere și consistența prezentării paginii prin utilizarea de machete de pagini comune și șabloane controlate.

Fundația de referință pentru comunitatea open source este FSF – Free Software Foundation apărută în 1984. Richard Stallman, fondatorul acesteia, afirmă că software-ul trebuie să fie open source, numai în acest mod se poate dezvolta lumea software în special și societatea în general: prin acces liber la cercetările anterioare. Același Stallman face distincția clar între accesul liber la codul sursă

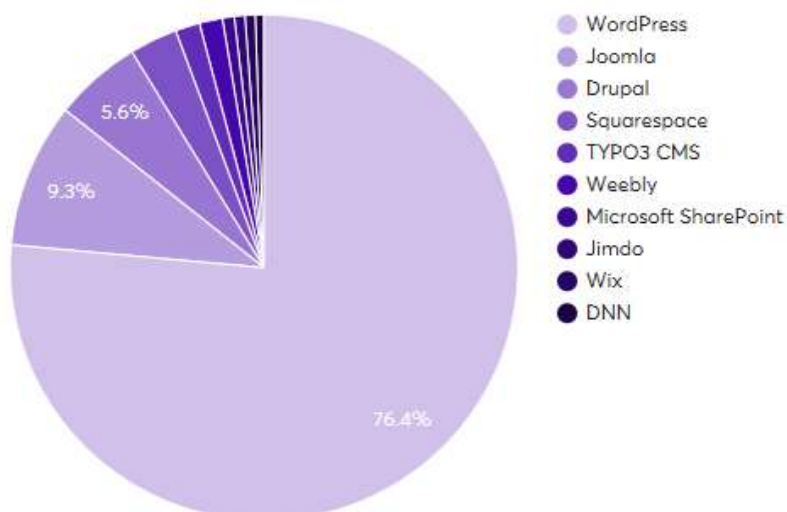
(disponibilitatea codului sursă la copiere, utilizare, redistribuire și modificarea unor părți de cod în scopul rezolvării de erori posibile sau dezvoltării acestuia) și acele produse software gratuite, dar care nu sunt open source pentru că nu li se poate accesa codul sursă. [2]

Multe organizații construiesc instrumente de gestionare a conținutului pentru a satisface nevoile specifice a utilizatorilor, dar în ultimii ani, mai multe organizații au ieșit cu unele software de management al conținutului, câteva xemple sunt prezentate în tabelul de mai jos.

Tabelul 1: Software CMS gratuit / open source [3]

SL.No.	Software	Type	License	OS	Platform	Database
1.	Alfresco	ECM	GPL	MP	Java, JSP	PostgreSQL
2.	Apache Lenya	CMS	AL	J2P	Java, XML	-
3.	CiviCRM	CMS	-	MP	PHP	MySQL
4.	Cyclone3	CMS	GNU	MP	PERL	MySQL
5.	DotCMS	CMS	GNU	MP	Java	PostgreSQL
6.	Drupal	CMS	GNU	MP	PHP	MySQL
7.	eZ Publish	CMS	GNU	MP	PHP	MySQL
8.	ImpressCMS	CMS	GNU	MP	PHP	MySQL
9.	Joomla	CMS	GNU	MP	PHP	MySQL
10.	Mambo	CMS	GNU	MP	PHP	MySQL
11.	MODx	CMS	GNU	MP	PHP	MySQL
12.	Nuxeo	ECM	LGPL	MP	Java EE	PostgreSQL
13.	Nuxeo CPS	CMS	GNU	MP	Python	ZODB
14.	Plone	CMS	GNU	MP	Python	MySQL/ PostgreSQL
15.	PyLucid	CMS	GNU3	MP	Python	MySQL/ PostgreSQL
16.	SilverStripe	CMS	BSD	MP	PHP	MySQL
17.	TYPO3	CMS	GNU	MP	PHP	MySQL

Graficul de mai jos (graficul 2) prezintă rata de piața celor mai populare aplicații din categoria CMS-urilor bazat pe numărul de instalări detectate de Wappalyzer în ultimele 90 de zile.

Grafic 2. Cele mai populare pachete CMS [4]

Implementarea site-urilor de conținut folosind instrumentul Joomla. Pentru a intra în posesia pachetului Joomla, se accesează site-ului oficial al platformei (<https://www.joomla.org>), secțiunea „Download”. Utilizând interfața cPanel a furnizorului de servicii de găzduire, se încarcă pachetul în format arhivat (.zip) pe contul aferent domeniului. După achiziționarea domeniului și a contului de găzduire, se face autentificarea în panoul de control al furnizorului de găzduire conform datelor primite, se verifică domeniul, se creează baza de date folosind sistemul de gestiune MySQL, se creează un nou

utilizator cu drepturi privind modificarea bazei de date. Urmează instalarea CMS Joomla. Astfel, mai întâi se accesează domeniul, se completează și se confirmă datele cerute (utilizator și parola pentru autentificarea în panoul de control al site-ului, adresa de e-mail al administratorului și indexarea site-ului în motoarele de căutare Google), se finalizează instalarea. După instalarea CMS Joomla, se accesează panoul de control prin introducerea numelui de utilizator și parola.

În cazul în care facilitățile oferite de pachetul Joomla nu sunt suficiente pentru îndeplinirea cerințelor impuse și identificate în procesul de proiectare al site-ului, se recurge la adaptarea prin adăugarea modulelor sau modificarea codului sursă aferent a obiectului creat.

Importanța utilizării paginilor și serviciilor WEB, deoarece aceste tehnologii nu implică cerințe semnificative de performanță în domeniul efectuării operațiilor, dat fiind faptul că prelucrarea datelor se efectuează pe server și doar vizualizarea se realizează la mobil. În acest context, menționăm că pe WWW putem găsi foarte multe aplicații din domeniul instruirii în educație, ba chiar și lecții Video.

Integrarea diferitor module pentru a spori capacitate și funcționalitatea magazinului. În prezent, există o serie de module open source viabile, care sunt utilizate pe scara largă. De aceea, se impune o analiză de compatibilitate a modulelor cu CMS, chiar dacă există pe piață o multitudine de variante de module, pentru a putea fi ales acel pachet care să permită obținerea site-ului conform cerințelor clienților. Printre criteriile de comparație, se pot enumera: modul de funcționare, modul de afișare ce ajută la personalizarea site-ului, flexibilitate, structura detaliată a fișierelor componente ale modulului, un panou de administrare complet și prietenos cu utilizatorul.

CONCLUZII

Conform studiilor efectuate în domeniul aplicațiilor de tip open-source, s-a demonstrat faptul că acestea reprezintă un avantaj deosebit pentru utilizatori, și ne referim la categoria de sisteme de management de conținut (CMS) de tip open-source utilizate în dezvoltarea de site-uri, oferta de astfel de sisteme este foarte mare.

De aceea, se impune o analiză comparativă a pachetelor CMS existente pe piață pentru a putea fi ales acel pachet care să permită dezvoltarea de site-uri conform cerințelor beneficiarilor. În timp ce un bun CMS poate facilita întreprinderilor să-și controleze mai bine conținutul web, făcându-l mai receptiv în mediul de afaceri dinamic de astăzi, utilizatorii finali ar trebui să fie conștienți de impactul posibil al securității asupra întreprinderii, dacă materialele inadecvate au fost publicate pe site.

Bibliografie:

1. L. Dobrica, R. Pietraru, *The use of gis open-source systems for the development of web accessible applications*, Theoretical and Empirical Researches in Urban Management, Year 3, Number 8, 2008, ISSN: 1842-5712
2. Marinela Lazarica, Florin Dediu, *Content Management Systems (Cms) Open Source Websites*, Management Strategies Journal, Constantin Brancoveanu University, vol. 19(1), pages 75-82, 2013.
3. Umesha Naik, D Shivalingaiah, *Open Source Software for Content Management System*, 7th International Caliber-2009, Pondicherry University, Puducherry, INFLIBNET Centre, Ahmedabad
4. <http://wappalyzer.com/categories/cms>
5. <http://www.bristol.ac.uk/is/media/training/documentation/webcms-1/webcms-1r.pdf>
6. <http://www.bristol.ac.uk/it-services/learning/documentation/editonpro-1/editonpro-1r.pdf>
7. <https://www.joomla.org>

METODE INTERACTIVE DE EVALUARE PRIN UTILIZAREA TIC

Mihaela GURGUROV,
Ana CĂPĂȚÎNĂ,
Catedra de Inginerie și Științe Aplicate

Abstract: *Assessment has a very important role in both our daily lives and the educational process, as it allows us to identify the weak points and then correct them. For this reason we must address this issue and identify the methods of evaluation that can be implanted in teaching.*

Interactive methods involve ways of cooperating and managing information with students to make evaluations more effective or shorter. Interactive methods will always have that impact on students, because their implementation facilitates the work of the teacher, but students are also more enthusiastic about the subject and its evaluation gives better results.

„Calculatorul te ajută, te stimulează și... nu te ceartă!”

Interacțiunea calculator personal permite diversificarea metodelor didactice, facilitând accesul studentului la informații mai complete, cu argumente mai organizate, structura diversificată, prezentate în modalități diferite de vizualizare.

Prima formă a educației instituționalizate a avut un caracter individual. Chiar dacă mai mulți studenți erau reuniți în jurul magistrului, ei învățau de fapt individual, neexistând colaborare sau conlucrare între studenți. În cadrul învățământului individual educatorul se ocupă într-o anumită unitate de timp de un singur student. Prezintă avantajul că oferă cadrului didactic posibilitatea de cunoaștere a particularităților individuale ale studenților și de adaptare a influențelor și acțiunii educative ritmului propriu de dezvoltare a copilului. Învățământul individual s-a dovedit însă neeconomic, neputând rezolva sarcinile instruirii și educării unui număr mare de studenți. Când nevoia instruirii unui număr mai mare de oameni s-a impus cu acuitate s-a constituit forma colectivă de organizare a procesului de învățământ pe grupe și lecții. Aceasta s-a impus în secolul al XVI-lea în Europa, dar unele elemente ale organizării pe grupe și lecții se cunosc încă din antichitate¹.

Evaluarea are un rol foarte important atât în viața noastră de zi cu zi, cât și în procesul educațional, deoarece ne permite să identificăm punctele slabe și apoi să le corectăm. Din acest motiv trebuie să tratăm această temă și să identificăm care sunt metodele de evaluare care pot fi implantate în procesul didactic.

Noile metode de tehnologii informaționale și comunicare (TIC) schimbă perspectiva asupra practicii educaționale. Implementarea acestor tehnologii în procesul învățării este considerată una dintre cele mai importante probleme la acest moment. Tehnologiile digitale largesc astfel potențialul personalului didactic prin utilizarea (dar și elaborarea, eventual) a unor noi modalități de utilizare a TIC: softuri educaționale, lecții interactive, teste computerizate etc.²

Modernizarea pedagogică interactivă implică echipamente hardware, a software-ul (programele) și a capacității de adaptare ale calculatorului, de receptare și valorificare în mediul interactiv.

Metodele didactice presupun modalități de cooperare și gestionarea informației cu studenții, pentru eficientizarea învățării, evaluării și predării pe un termen mai lung sau mai scurt. Metoda didactica reprezintă o acțiune care are în viziunea sa eficientizarea învățării în termenii unor rezultate imediate, evidente la nivelul unei anumite activități de evaluare.

În didactica modernă „metoda de învățământ este înțeleasă ca un anumit mod de a proceda care tinde să plaseze studentul într-o situație de învățare, mai mult sau mai puțin dirijată care să se apropie până la identificare cu una de cercetare științifică, de urmărire și descoperire a adevărului și de legare a lui de aspectele practice ale vieții”³.

Conceptul de evaluare a evoluat și el de-a lungul timpului. La început se punea semnul egal între evaluare și măsurare, apoi pedagogia prin obiective considera că evaluarea presupune stabilirea congruențelor dintre rezultatele școlare ale studenților și obiectivele operaționale prestabilite. În prezent, evaluarea presupune formularea de judecăți de valoare despre procesul și produsul învățării de către student.

Evaluarea inițială este realizată la începutul procesului de învățare fiind necesară pentru pregătirea optimă a unui program de instruire. Aceasta nu are rolul de control, ci este utilizată pentru a cunoaște comportamentul cognitiv al studentului, dacă acesta dispune de pregătirea necesară procesului educațional (cunoștințe, capacități, abilități, etc). Acest tip de evaluare are două funcții: de diagnostic și predictivă arătând condițiile în care cursanții vor putea să asimileze conținutul noului program de instruire. Astfel, dacă în urma acestei evaluări se constată că cursanții au anumite curențe, profesorul trebuie să organizeze înaintea începerii noului curs, un modul de recuperare pentru întreaga clasă sau doar cu anumiți studenți.

Procesul de învățământ este, după cum s-a evidențiat anterior, un proces organizat, o activitate deliberat întreprinsă în vederea realizării unor finalități bine precizate. Este un sistem a cărui bună

¹ Oprea, Crenguța, L., *Strategii didactice interactive – repere teoretice și practice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, ed. A IV-a, 2009;

² Oprea, Crenguța, L., *Strategii didactice interactive – repere teoretice și practice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, ed. A IV-a, 2009;

³ Cerghit, Ioan (coordonator), *Perfecționarea lecției în școala modernă*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983;

funcționare depinde de interacțiunea multiplelor sale componente (conținuturi, obiective, metode, mijloace de învățământ, resurse umane, relații pedagogice s. a.)¹.

Pentru a se asigura interacțiunea optimă a tuturor componentelor sale se impune o formă de organizare adecvată a acestuia, prin intermediul căreia urmează să se asigure unitatea, corelarea și articularea armonioasă a activității de predare și învățare.

Formă de organizare a procesului de învățământ unifică elementele componente ale acestuia într-un tot și le imprimă o finalitate educativă concretă. Acest lucru este foarte important pentru că randamentul, eficiența procesului de învățământ nu depind numai de calitatea și contribuția diverselor sale componente, ci și de modul în care "interacționează și se derulează ele într-un cadru organizatoric dat".

Luând în considerare aceste note caracteristice, se poate aprecia că organizarea procesului de învățământ pe clase și lecții a însemnat un moment foarte important în istoria instituției. Noul sistem a permis gruparea studenților pe clase, ceea ce a condus la sporirea considerabilă a efectivelor universitare, a creat condiții pentru desfășurarea unei activități frontale, pentru planificarea și sistematizarea riguroasă a conținutului învățământului.

Asigură o instrucție organizată, sistematică unui număr mare de copii, sub conducerea unor persoane special pregătite în acest sens; Facilitează valorificarea cunoștințelor acumulate în direcția formării personalității integral și armonios dezvoltate; Stimulează spiritul de cooperare și emulație în rândul elevilor ce beneficiază concomitent de ansamblul acțiunii educative.

Programul universitar este compus din activități colective și individuale, în proporții aproximativ egale. Materia de studiu este împărțită în două programe: un program minimal, comun pentru toți studenții și un program diferențial, pentru fiecare student, adaptat intereselor și aptitudinilor individuale.²

Periodic, la fiecare materie se administrează teste de verificare, rezultatele obținute permițând promovarea într-o etapă superioară la respectiva materie. Se creează astfel posibilitatea ca un student să fie într-o grupă superioară la o disciplină de învățământ și într-o clasă inferioară la alta. Sistemul este cunoscut și sub denumirea de sistemul "claselor mobile"³.

Urmărea crearea unui cadru favorabil manifestării trebuințelor și intereselor studenților, concomitent cu ancorarea lor în problemele realității incon-juratoare. Prezintă neajunsul că nu asigură o instrucție sistematică; cunoștințele nu pot fi însușite într-o ordine logică și în același timp să se respecte cerințele diverselor proiecte.

Activitatea didactică centrală în acest tip de lecție este recapitularea și sistematizarea materiei. Este precedată de obicei de anunțarea temei ce ur-meaza a fi recapitulată, de elaborarea unui plan de recapitulare și este urmată de aprecieri făcute de cadrul didactic referitoare la gradul de stăpânire a materiei, de indicații cu privire la continuarea activității de învățare

O cerință importantă este că recapitularea să abordeze tema din perspectiva unei idei centrale în jurul căreia să se organizeze cunoștințele, să nu se reducă la reactualizarea acestora în maniera în care s-a făcut predarea. Pentru a menține treaz interesul studenților și a evita monotonia este necesar ca în lecțiile de acest tip să se introducă un element de noutate care poate constă în organizarea inedită a cunoștințelor, în evidențierea unor corelații intra și inter-disciplinare, în implicarea studenților în diferite activități cu caracter creator, în folosirea unor noi mijloace de învățământ⁴.

Menționăm că tipurile de lecții și variantele lor au o valoare orientativă. Practică educațională evidențiază tendința de constituire a unor noi tipuri și variante: lecții de aplicații practice, lecția de creație, lecția de atitudini/motivație s.a.

Important este că educatorul să opteze pentru acel tip de lecție care servește cel mai bine realizării obiectivelor propuse, iar în desfășurarea să evite schemele rigide, șabloanele. În alegerea tipului și variantei de lecție se vor avea în vedere aspecte multiple, precum: specificul disciplinei, natura conținutului, obiectivele urmărite, particularitățile de vârstă ale studenților.⁵

Și structurile prezentate au o valoare orientativă, organizarea și desfășurarea fiecărei lecții expunând nu numai elemente de tehnică, ci și de creație. În conceperea fiecărei lecții trebuie să se țină cont și de elementele noi pe care le aduce didactică modernă prin analiza sistemică a procesului de învățământ văzut că relație între predare - învățare - evaluare, ca proces bilateral, cu "interacțiune

¹ Oprea, Crenguța, L., *Strategii didactice interactive – repere teoretice și practice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, ed. A IV-a, 2009;

² Landau, Erika, *Psihologia creativității*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979

³ Bocoș, Mușata, *Instruire interactivă. Repere pentru reflecție și acțiune*, Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 2002;

⁴ Cerghit, Ioan (coordonator), *Perfecționarea lecției în școala modernă*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983;

⁵ Oprea, Crenguța, L., *Pedagogie. Alternative metodologice interactive*, Editura Universității din București, București, 2003;

multiformă" între cei doi factori umani - profesori, studenți - angajați în această activitate. Din perspectiva caracterului procesul al activității de instruire, lecția se structurează ca o succesiune de evenimente, secvențe de instruire, care se caracterizează printr-un anume conținut, obiective corespunzătoare conținutului, o anumită sarcină didactică, un anumit tip de interacțiune didactică, metode și mijloace de învățământ utilizate.¹

Hot Potatoes suitea de software include cinci aplicații care pot crea exerciții pentru World Wide Web. Aplicațiile sunt JCloze, JCross, JMatch, JMix și JQuiz. Există, de asemenea, o a șasea aplicație numită Zdrobitorul, care va compila toate exercițiile Hot Potatoes într-o singură unitate. Această metodă ajută profesorul pentru a evalua studentul într-o formă mai accesibilă și prin utilizarea unei game largi de exerciții.

Gama de elemente care conține testul efectuat de profesor, se va afișa prin browser.

MyTestXPro - este un sistem de programe pentru crearea și testarea cunoștințelor de calculator, colectarea și analiza rezultatelor.

Cu ajutorul programului MyTestXPro pot organiza și efectua teste, examene în toate instituțiile de învățământ (universități, colegii, școli) modul de identificare a nivelului de cunoștințe cu privire la orice problemă subiect, cât și cu obiectivele educaționale. Întreprinderile și organizațiile pot efectua evaluarea și certificarea angajaților lor.²

Programul este utilizat pe scară largă de către autor în procesul educațional, astfel încât dezvoltarea sa se bazează pe experiența activă, mai degrabă decât gândirea abstractă. Programul MyTestXPro funcționează cu zece tipuri de sarcini: selecție unică; alegere multiplă; stabilind ordinea; stabilirea de conformitate; indicarea adevărate sau false declarații; introducerea manuală a numerelor (numere); introducerea manuală a textului; alegerea locației pe imagine; Rearanjarea literelor; umplerea golurilor.

Parametrii de testare, setare, sunet și imagini la sarcinile pentru fiecare test în parte - toate stocate într-un singur fișier test. Nu există baze de date, fără fișiere inutile - un singur test - un singur fișier. Fișier cu testul criptat și comprimat. Programul MyTestXPro funcționează cu zece diferite tipuri de sarcini. Testul poate fi folosit ca loc de muncă de același tip sau de tipuri diferite de locuri de muncă. Numărul de grupuri și sarcini nu se limitează la testul. Întrebări cu alegere poate include până la zece variante de realizare. Pentru fiecare loc de muncă este posibil să se stabilească până la cinci întrebări formulare.³

Textul întrebării și să răspundă la alegeri (în cazul în care acestea pot) să sprijine capacitățile de formatare a textului, insera imagini, tabele, simboluri. Programul are un convenabil built-in editor de text. Format text, tabele, figuri și inserați simboluri pot nu numai întrebări, dar, de asemenea, răspunsuri.

Metodele pot fi clasificate din punct de vedere istoric în metode tradiționale și metode moderne sau alternative. Sunt numite metode tradiționale deoarece au fost consacrate în timp și sunt utilizate cel mai frecvent deoarece acestea asigură cadrului didactic un control mare asupra nivelului de pregătire a grupei, o apreciere amănunțită, o ierarhizare, dar și o sancționare. Metodele de evaluare alternative sau moderne indică faptul ca acestea s-au impus în practica universitară în ultimii ani și că se utilizează ori în locul, fie simultan ori în completarea celor tradiționale. Utilizarea metodelor alternative de evaluare, încurajează crearea unui climat de învățare plăcut, relaxat, studenții fiind evaluați în mediul obișnuit de învățare.

Hot Potatoes este o metoda interactivă care ajută profesorul pentru a evalua studentul într-o formă mai accesibilă și prin utilizarea unei game largi de exerciții.⁴

Cu ajutorul programului MyTestXPro pot organiza și efectua teste, examene în toate instituțiile de învățământ (universități, colegii, școli) modul de identificare a nivelului de cunoștințe cu privire la orice problemă subiect, cât și cu obiectivele educaționale. Întreprinderile și organizațiile pot efectua evaluarea și certificarea angajaților lor.

Deoarece și metodele de evaluare moderne au anumite lipsuri, dezavantaje, propun combinarea acestora astfel încât evaluarea să ofere o imagine cât mai reală a cunoștințelor și competențelor pe care le dețin studenții.

¹ Bocoș, Mușata, *Instruire interactivă. Repere pentru reflecție și acțiune*, Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 2002;

² Oprea, Crenguța, L., *Strategii didactice interactive – repere teoretice și practice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, ed. A IV-a, 2009;

³ Oprea, Crenguța-L., *Pedagogie. Alternative metodologice interactive*, București, Editura Universității din București, 2003;

⁴ Bocoș, Mușata, *Instruire interactivă. Repere pentru reflecție și acțiune*, Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 2002;

IMPLEMENTAREA BLOG-URILOR ÎN PROCESUL DE INSTRUIRE A DISCIPLINEI TCI

Iona POPOVICI,

Catedra de Matematică și Informatică

Abstract: *A blog is a publication mechanism, like a journal or bulletin. Blogs can promote open dialogue and encourage community building in which both the bloggers and commenters exchange opinions, ideas, and attitudes. Teachers can use a blog to publish instructional materials that the students can access to and where the students can make comments. Teachers can also let students set up their own blogs for a particular subject or for several subjects and then assign tasks to students. The tasks should be done using blogs (i.e., publishing articles and sharing them with other students). While the students develop their own blogs, teachers can observe and monitor the students' progress, and identify the learning needs that have not been considered (e.g., students may directly or indirectly express their doubts on blogs). As the information on students' blogs are growing, teachers need to classify, summarise and evaluate different students' blogs and then publish the teachers' opinions, directions, and feedback on their own blogs or on class blogs. By doing this, teachers are actually putting students to the right tracks, because if you just let students publish what ever they like, the use of blog could be out of control, and the relevance between the blog and the content being taught and learning will be reduced.*

Una dintre cele mai fascinante unelte care au apărut pe Internet în ultimii ani este blog-ul, un instrument de publicare online, care ajută oamenii să-și publice cu ușurință ideile, cunoștințele, descoperirile și gândurile¹. Definiția unui blog ca o publicație cronologică și frecventă a gândurilor personale și link-urilor web reflectă utilizarea unui blog ca un jurnal personal online. Însă, când mulți oameni, cum ar fi profesorii și studenții, afișează mesaje pe un singur blog, acesta devine un adevărat instrument de predare și învățare².

Definiția de pe Wikipedia spune așa³:

”Un **blog** (cuvânt provenit de la expresia engleză *web log* = jurnal pe Internet) este o publicație web (un text scris), care conține articole, periodice și /sau actualizate neîntrerupt ce au de obicei un caracter personal. De regulă, actualizarea blog-urilor constă în adăugarea textelor noi, asemenea unui jurnal, toate contribuțiile fiind afișate în ordine cronologică inversă (cele mai noi apar imediat, sus, la vedere). Acest gen de publicații web sunt, în principiu, accesibile publicului larg, însă unele pot fi contra cost.”

În ultimul timp blog-urile tot mai des sunt utilizate în scopuri educaționale. Un profesor-blogger poate utiliza blog-ul său educațional cu scopul de a transmite vizitatorilor informații utile și a-și împărtăși punctul său de vedere, în rezultat primind opiniile altora sub formă de comentarii și e-mail-uri.

Scopurile și obiectivele utilizării blog-urilor educaționale sunt⁴:

1. îmbinarea resurselor și atragerea persoanelor cu viziuni similare;
2. determinarea și evoluția profesională;
3. auto-evaluarea profesională;
4. cooperarea la diferite nivele și în diferite formate;
5. schimb de idei, informații, resurse și proiecte metodologice.

Există mai multe modele de blog-uri educaționale. Ele sunt descrise detaliat în sursa⁵.

Avantajele utilizării blog-urilor în educație sunt:

- Utilizarea blog-urilor centrează procesul educațional pe student și transformă învățarea într-un proces de lucru în echipă;
- Utilizarea blog-urilor permite studenților să învețe în orice moment de timp și din orice locație, îi încurajează să lucreze/învețe continuu;

¹ Utilizarea blog-ului în educație. <http://niculaegheorghe.blogspot.md/2013/05/utilizarea-blogului-in-educatie.html>

² Utilizarea blog-urilor în educație. http://www.armyacademy.ro/buletin/articole/bul2ro_2007/a11.pdf

³ Blog. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Blog>

⁴ 10 способов для учителя использовать личный блог в образовательном процессе. <http://ciur.ru/>

⁵ Iona Popovici. *Blog-ul – instrument educațional*. În: Buletinul științific al Universității de Stat ”B. P. Hasdeu”, din Cahul, 2017, vol. 2 – în curs de publicare

- Blogging-ul îi ajută pe oameni să reflecte și să gândească critic, să-și îmbunătățească abilitățile de comunicare, să-și dezvolte creativitatea, încurajează studenții să experimenteze cu diferite tehnologii informaționale și multimedia;

- Blogging-ul dezvoltă abilitățile de cooperare și lucru în echipă, face învățarea mai puțin formală, deschide învățarea și lărgeste orizonturile oamenilor.

În procesul studierii disciplinei *Tehnologii de comunicare informațională* sunt utilizate trei blog-uri:

1. Blog-ul personal – este destinat publicării, partajării și descărcării lucrărilor de laborator la disciplina TCI și opiniilor referitoare la implementarea instrumentelor TIC în instruire (figura 1).

Figura 1. Blog-ul personal

Studenții au avut sarcina ca după realizarea fiecărei lucrări de laborator să lase în acest blog comentarii și opinii despre aplicațiile lucrării respective și propuneri referitoare la modificarea unor aplicații (figura 2).

Figura 2. Publicarea și comentarea lucrărilor de laborator

Această sarcină a avut scopul de a analiza nivelul de dificultate, gradul de atractivitate, interes și creativitate al lucrărilor de laborator propuse studenților și pentru a le modifica oportunități, dacă este necesar. De asemenea, s-a dorit opinia studenților despre aceste lucrări și pentru stabilirea eficienței lor.

Comentariile postate de studenți în acest blog sunt reprezentate în figura următoare:

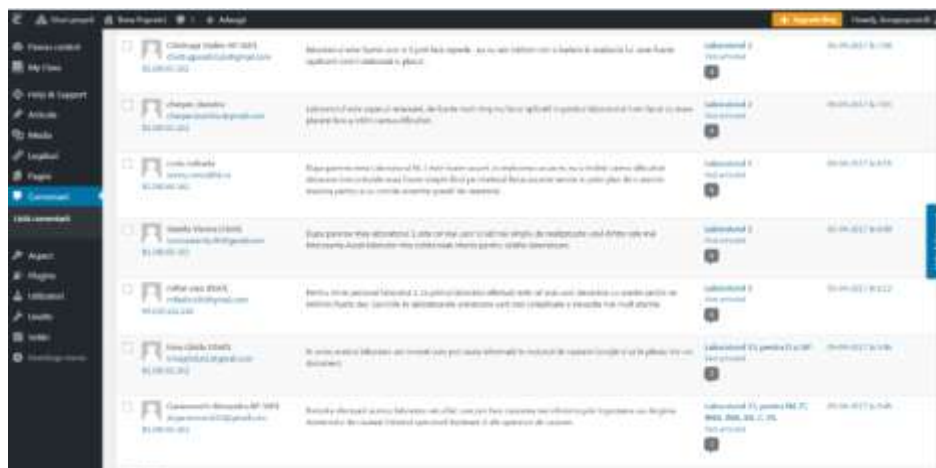

Figura 3. Comentarea lucrărilor de laborator

Tot în acest blog a fost publicată discuția tematică referitoare la avantajele și dezavantajele implementării instrumentelor TIC în procesul educațional (figura 4).

Figura 4. Postarea – Opinii și Propuneri

Studentii au avut sarcina să-și posteze părerile, ideile și propunerile, pentru stabilirea gradului de satisfacție al lor de la organizarea procesului de instruire al cursului dat. Iată câteva din postările lor:

Figura 5. Comentarea postării – Opinii și propuneri

2. Blog-ul – Lucrările studenților. Acest blog este destinat postării, vizualizării și comentării fișierelor video realizate de studenți în cadrul unei lucrări de laborator (figura 6).

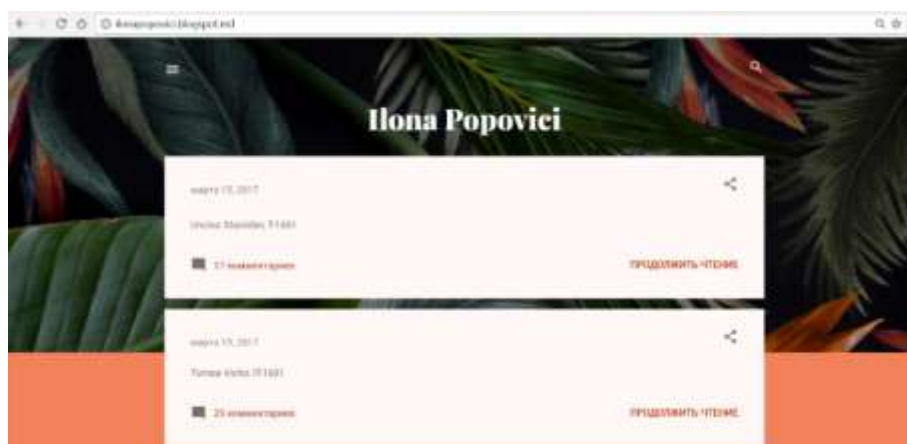

Figura 6. Blog-ul – Lucrările studenților

Studenții au vizualizat reciproc aceste lucrări, au lăsat comentarii și aprecieri, au dat idei și propuneri de modificare a unor secvențe, etc. (figura 7).

Figura 7. Comentarea lucrărilor studenților

Sarcina dată a avut drept scop aprecierea colegială, nu doar a unei persoane – profesorul, comunicarea și schimbul de idei, colaborarea în realizarea acestui proiect, etc.

3. Blog-ul de discuții. După finalizarea și trimiterea testului de evaluare curentă studenții au avut sarcina să-și expună părerile despre evaluarea realizată pe platforma Moodle în comparație cu evaluările tradiționale realizate în sala de clasă și să delimiteze avantajele și dezavantajele testării online (figura 8).

Figura 8. Blog-ul de discuții

Comentariile studenților se afișează în modul următor:

Figura 9. Comentariile studenților

În concluzie se poate spune că publicarea muncii online permite studenților să aducă contribuții clasei, promovează învățarea în echipă și încurajează calitatea muncii. Metoda blog-ului elimină multe dintre piedicile metodei tradiționale prin software-ul său simplu, instruirea minimă și prin munca total distribuită. Profesorii care au utilizat metoda tradițională ar putea realiza multe din scopurile lor, utilizând metoda blog-ului, cu o reducere considerabilă a muncii în ansamblu. Acest tip complementar și reciproc de învățare, dacă este administrat cum trebuie, oferă mult potențial de extindere a activităților de învățare. El oferă o metodă de abordare a problemelor educaționale dificil de manevrat pe alte căi și de refacere și intensificare a unor dimensiuni sociale de învățare pierdute frecvent în ziua de azi în universități.

IMPLEMENTAREA E-PORTOFOLIILOR ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL AL DISCIPLINEI TCI

Iona POPOVICI,
Catedra de Matematică și Informatică

Abstract: *E-Portfolio is a great tool that allows you to store and manage a person's achievements on the web. He illustrates and describes the knowledge acquired by this person, his experience, his progress over the years and the development of his career. E-portfolios are both demonstrations of the user's abilities and platforms for self-expression. If they are online, users can maintain them dynamically over time.*

In education, the electronic portfolio is a collection of a students' work that can advance learning by providing a way for them to organize, archive, and display work. The electronic format allows an instructor to evaluate student portfolios via the Internet. Electronic portfolios have become a popular alternative to paper-based portfolios because they provide the opportunity to review, communicate and give feedback in an asynchronous manner. In addition, students are able to reflect on their work, which makes the experience of creating the e-portfolio meaningful.

E-portfolios can facilitate students' reflection on their own learning, leading to more awareness of learning strategies and needs. The use of an electronic portfolio may lead to better learning outcomes. Student e-portfolios are use in such disciplines such as communications, math, business, nursing, engineering and architecture, etc.

e-Portofoliul este o colecție digitală personală de informații care ilustrează și descriu realizările unei persoane, cunoștințele, experiența și cariera. El este proprietatea privată a autorului său, care gestionează în totalitate cine și când are acces la el și la care resurse ale lui au acces persoanele străine¹.

e-Portofoliul poate fi creat sub forma unui site web, blog, o aplicație integrată sau a unui wiki. Acest instrument permite documentarea digitală a procesului de învățare, nivelului de asimilare a cunoștințelor, a progresului academic și a evaluării.

Avantajele utilizării e-Portofoliilor în procesul educațional sunt²:

- Dezvoltarea profesională continuă;
- Optimizarea cunoștințelor și competențelor individuale;
- Dezvoltarea cunoștințelor și motivației pentru învățare;
- Dezvoltarea creativității;
- Încurajarea individualității și extinderea oportunităților de învățare și autoinstruire;
- Dezvoltarea la studenți a abilităților de evaluare reflexivă;
- Oferă studenților oportunități de participare activă la procesul educațional creativ și permite autoevaluarea rezultatelor proprii;
- Permite profesorului să individualizeze procesul de instruire în funcție de nivelul de cunoștințe a fiecărui student și intereselor sale, să creeze situații de succes pentru orice student, măbind încrederea lor în forțele și capacitățile proprii;
- Servește, pentru profesor și studenți, drept mediu de prezentare multimedia interactivă și de colaborare informațională.

Dezavantajele utilizării e-Portofoliilor în procesul educațional sunt³:

- Utilizarea, crearea și evaluarea conținutului e-Portofoliilor cere de la profesor și studenți anumite cunoștințe și abilități în domeniul TIC (de exemplu: crearea resurselor electronice de orice format, lucrul cu poșta electronică și spațiul personal de stocare Google Drive, arhivarea dosarelor, salvarea și încărcarea datelor pe servere, etc.), lipsa cărora face imposibilă folosirea acestui mijloc educațional;
- Studenții pot interpreta înșăși e-Portofoliul drept un mediu virtual de performanțe personale și să înceapă goana după note mari.

e-Portofoliile pot fi structurate în mai multe pagini cu teme personalizate, comune pentru toate paginile sau diferite pe fiecare pagină. Orice pagină a e-Portofoliului poate conține:

- Texte;
- Imagini;
- Adrese URL;
- Încorporări Google (Youtube, Calendare, Hartă, etc);
- Fișiere Google încărcate și păstrate în spațiul personal Google Drive (documente, prezentări, foi de calcul, formulare, diagrame).

Portofoliile digitale, în dependență de obiectivele și scopurile trasate în procesul de creare a lor, se clasifică în⁴:

- **Portofolii de prezentare** – un set vast de documente importante ce prezintă progresul personal, dezvoltarea profesională, creșterea în carieră, etc. (de exemplu: CV, diplome de merit, certificate, titluri, participări la diferite activități, etc.);
- **Portofolii de activitate** – colecții compuse din resursele create și/sau adunate pe parcursul activității (referate, eseuri, lucrări de laborator, proiecte, etc.);
- **Portofolii de evaluare** – colecții ce cuprind instrumente de evaluare, obiective, strategii, etc.

În procesul de instruire al disciplinei **Tehnologii de comunicare informațională** sunt utilizate două tipuri de e-Portofolii: portofoliul personal al cadrului didactic și portofoliul de învățare-evaluare a studentului realizate cu ajutorul instrumentului Google Sites.

1. Portofoliul personal al cadrului didactic – o resursă ce cuprinde informații personale despre titularul cursului, experiența sa profesională, educația și formarea sa profesională, competențele și abilitățile personale; orarul cursurilor, consultățiilor, evaluărilor curente, pe semestrele I și II al anului de

¹ Êlthes Z. *Posibilități pentru e-portofoliu oferite de aplicația Ilias 4.2.*

http://www.icvl.eu/2012/disc/cniv/documente/pdf/sestiuneaB/sestiuneaB_lucrarea4.pdf

² Boico T. *Ghid de utilizare a platformei Mahara.* http://terec.usarb.md/files/9713/9938/7079/ghid_mahara.pdf

³ Boico T. *Ghid de utilizare a platformei Mahara.* http://terec.usarb.md/files/9713/9938/7079/ghid_mahara.pdf

⁴ Êlthes Z. *Posibilități pentru e-portofoliu oferite de aplicația Ilias 4.2.*

http://www.icvl.eu/2012/disc/cniv/documente/pdf/sestiuneaB/sestiuneaB_lucrarea4.pdf

studiu 2016-2017; colecția de note și suporturi de curs; publicațiile profesorului; lista temelor de licență și galeria foto (figura 1).

Figura 1. Portofoliul personal al profesorului

Studentii au acces la această resursă de pe platforma Moodle a Universității de Stat ”B. P. Hasdeu,, din Cahul, unde în modulul *Resurse personale ale profesorului* este afișat link-ul la ea.

2. Portofoliul de învățare-evaluare a studentului – o resursă personală a fiecărui student, ce conține CV-ul cu date personale, galeria foto, orarul cursurilor și dosarul personal la TCI (figura 2).

Figura 2. Portofoliul de învățare-evaluare a studentului

Pe parcursul procesului de instruire al cursului dat studenții realizează un set din 15 lucrări de laboartor, salvându-le pe flash-ul personal într-un dosar denumit cu *Numele, Prenumele studentului și grupa academică* din care face parte. Acest dosar este organizat în modul următor (figura 3):

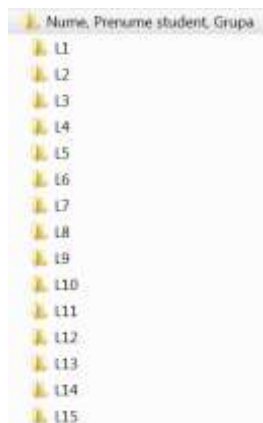

Figura 3. Organizarea dosarului personal

Fiecare lucrare de laborator este salvată în mapa corespunzătoare din acest dosar. La finele acestei activități dosarul dat se arhivează și se încarcă în spațiul personal de stocare Google Drive, iar după elaborarea e-Portofoliului de învățare-evaluare fiecare student își încarcă în pagina *Dosar personal TCI* varianta arhivată a colecției de lucrări de laborator (figura 4).

Figura 4. Dosarul personal la TCI

După finalizarea realizării e-Portofoliului de învățare-evaluare fiecare student îl partajează cu profesorul și/sau colegii (sau trimite link-ul la el pe adresa de e-mail a profesorului). Toate mesajele de deshidere a accesului la aceste portofolii (sau cu link-urile la ele) se păstrează în poșta electronică a profesorului sub formă de arhivă de resurse, clasificate pe ani de studii și grupe academice (figura 5).

Figura 5. Arhiva de portofolii

Utilizarea e-Portofoliilor în procesul de instruire al disciplinei *Tehnologii de comunicare informațională* oferă următoarele oportunități:

- Partajarea cu studenții a informațiilor despre titularul cursurilor și cu progresele sale profesionale;
- Dezvoltarea la studenți a abilităților de învățare, evaluare și reflecție;
- Cu ajutorul lor profesorul poate evalua progresul academic și creșterea profesională a studenților;

- Schimbul ideilor și opiniilor de creare și editare a e-Portofoliilor;
- Îmbogățirea metodelor de predare-evaluare;
- Stabilirea nivelului de asimilare a cunoștințelor;
- Dezvoltarea deprinderilor de utilizare a instrumentului Google Site;
- Formarea colecției de resurse personale de învățare-evaluare a studenților;
- Economia consumului de hârtie și cerneală;
- Economia spațiului de stocare (a arhivelor) a instituției, etc.

PRINCIPIILE DE BAZĂ ALE INSTRUIRII ASISTATE DE CALCULATOR

Doina MORARU, doctorand, asistent universitar,
Catedra de Inginerie și Științe Aplicate

Abstract: *The computer use in the educational process is becoming a necessity today when Information and Communication Technology (ICT) is rapidly evolving. The young generation, already accustomed to the avalanche of multimedia information, perceives the concept of assisting of the educational process with the computer as an internal requirement, all the more so as people have to ensure a rapid professional development and this can only be achieved if everyone has necessary skills to live and work in a society which is constantly changing.*

Cerințele societății actuale și concurența acerbă pe piața muncii impun acordarea unei atenții deosebite sistemului de învățământ și tehnologiilor moderne de predare-învățare-evaluare. Pentru mulți, instruirea asistată de calculator înseamnă începutul unei noi ere în educație.

Conform rezoluțiilor, Comisia Europeană, lansând apelul către țările-membre ale Uniunii Europene, convocă statele participante spre: continuarea eforturilor privitoare la integrarea eficientă a tehnologiilor informației și comunicațiilor în sistemele de educație și formare profesională (formare profesională inițială și continuă) a cadrelor didactice și a formatorilor; valorificarea potențialului rețelei Internet, a tehnologiilor multimedia și a mediilor virtuale de învățare; accelerarea, în acest context, a integrării TIC și revizuirea programelor școlare și de învățământ superior; încurajarea celor care se ocupă de integrarea și gestionarea eficientă de TIC în școli; stimularea dezvoltării de înaltă performanță a predării digitale și de elaborare a materialelor didactice în vederea asigurării calității resurselor disponibile on-line; sprijinirea evoluției și adaptării sectorului de predare inovatoare care include aplicarea tehnologiilor; sporirea cercetărilor în domeniul e-Learning; monitorizarea și analiza procesului de integrare și utilizare TIC în procesul de predare.^{1, 2}

Instruirea asistată de calculator (IAC) este o metodă didactică sau o metodă de învățământ, care valorifică principiile de modelare și analiză cibernetică a activității de instruire în contextul noilor tehnologii informatice și de comunicații, caracteristice societății contemporane. Sinteza dintre resursele pedagogice ale instruirii programate și disponibilitățile tehnologice ale calculatorului (sistem de procesare a informației) conferă acestei metode didactice (metoda IAC) importante calități privind:

- informatizarea activității de predare-învățare-evaluare;
- îmbunătățirea instruirii prin intermediul unor acțiuni de gestionare, documentare, interogare;
- simularea automatizată interactivă a cunoștințelor și capacităților angajate în procesul de învățământ, conform documentelor oficiale de planificare a educației.³

IAC este o aplicație a TIC cu o metodă didactică ce valorifică principiile de modelare și analiză cibernetică (sistemul cibernetic este un sistem cu componente de: feedback – autoreglare și control - monitorizare) a activității de instruire în contextul noilor tehnologii informatice și de comunicații.⁴

¹http://europa.eu/%20legislation_summaries/%20education_training_youth/%20lifelong%20_learning%20/c11052_en.htm

²Natalia Burlacu, Repere metodologice ale elaborării și implementării softwarelor educaționale din perspectiva formării competențelor transversale la informatică, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Crangă”, Chișinău, 2015, teză de doctorat în științe pedagogice.

³Adrian Adăscăliței, Instruirea asistată de calculator – Didactica informatică, Iași, Editura Polirom, 2007. <http://www.elearning.ro/adrian-adscliei-instruire-asistat-de-calculator-didactic-informatic>

⁴Chirchina Ol. Fundamente metodologice ale formării inițiale a profesorilor de informatică. Teza de doctor în pedagogie. Chișinău, 2010. 258 p

Metoda IAC valorifică următoarele operații didactice integrate la nivelul unei acțiuni de dirijare euristică și individualizată a activităților de predare-învățare-evaluare:

- organizarea informației conform cerințelor programei adaptabile la capacitățile fiecărui student/elev;
- stimularea cognitivă a studentului prin secvențe didactice și întrebări ce vizează depistarea unor lacune, probleme, situații-problemă;
- rezolvarea sarcinilor didactice prezentate anterior prin reactivarea sau obținerea informațiilor necesare de la resursele informatice apelate prin intermediul calculatorului;
- realizarea unor sinteze recapitulative după parcurgerea unor teme, module de studiu, lecții, grupuri de lecții, capitole, discipline școlare;
- asigurarea unor exerciții suplimentare de stimulare a creativității studentului.¹

Instruirea reprezintă activitatea principală realizată în cadrul procesului de învățământ.

IAC se bazează pe activitatea practică drept sursă principală a cunoașterii (învățarea prin descoperire), pe orientarea prioritară a procesului educativ spre satisfacerea intereselor și trebuințelor de cunoaștere ale celui care studiază, pe necesitatea organizării de către tutore a unui mediu care să stimuleze activitatea și interesele spontane de cunoaștere ale elevului. Organizarea instruirii cu ajutorul calculatorului presupune foarte multă muncă. În primul rând, predarea cu ajutorul tehnologiei informației și a comunicațiilor impune mai mult efort din partea cadrelor didactice decât abordarea tradițională. Profesorul trebuie să pregătească nu doar materiale în format electronic, ci și să motiveze și să contribuie la formarea cognitivă a studenților. În al doilea rând, este greșit conceptul care promovează ideea conform căreia cursul predat în sala de studiu digitizat, prin prezentări electronice sau resurse multimedia, este suficient pentru o instruire satisfăcătoare. Conținutul electronic poate oferi informații notabile pentru instruiți numai într-un context motivațional și interactiv mai mare. În ansamblul modalităților de abordare a procesului de predare-învățare, calculatorul se constituie ca un instrument auxiliar al profesorului, instrument de lucru al instruitului și instrument de individualizare a procesului instructiv.²

Calculatorul preia, multe dintre funcțiile și sarcinile care aparțineau profesorului. De exemplu, funcția profesorului de distribuitor de cunoștințe va avea un rol redus. Mai mult, calculatorul devine un mijloc de intervenție directă în organizarea situațiilor de învățare, preluând o serie de sarcini legate de organizarea activităților de repetiție, de exersare, de evaluare ș.a. ușor transferabile acum asupra noii tehnologii. Sau, calculatorul poate îndeplini un rol tutorial, ajutând elevii să progreseze mai rapid și cu rezultate mai bune.³ Calculatorul poate fi considerat astfel un mijloc de informare, de exersare, de simulare, de aplicare și de consolidarea cunoștințelor, deosebit de util în procesul educațional.

Însă instruirea asistată de calculator îi oferă profesorului disponibilități de timp și posibilități de a folosi acest timp ocupându-se mai mult de organizarea învățării, de structurarea conținuturilor, de exersarea gândirii la elevi, de stimularea creativității acestora, aspecte adeseori neglijate până acum. Astfel, profesorului îi rămâne mai mult timp să se ocupe de cercetarea și rezolvarea pe această bază a problemelor specifice cu care se confruntă în cadrul procesului instructiv-educativ și, mai mult timp pentru perfecționarea proprie.

Condiții ale instruirii asistate de calculator

Instruirea eficientă cu utilizarea calculatorului este condiționată de:

- Asigurarea resurselor hardware – dotare, instalare de soft, gestionare, întreținere, asistență tehnică – aspecte care presupun oarecare competențe în folosirea calculatorului;
- Asigurarea resurselor software – instalarea de softuri educaționale specifice;
- Asigurarea unui mediu organizat pentru implementarea acestei metode.⁴

Orice profesor care utilizează IAC își crează propriile strategii în funcție de disciplinele pe care le predă și în funcție de aplicațiile și mijloacele pe care le utilizează la un moment dat.

Tipurile de aplicații specifice IAC sunt:⁵

¹ <http://www.elearning.ro/adrian-adscliei-instruire-asistat-de-calculator-didactic-informatic>

² Leonard Alexandru Pop, Instruire asistată de calculator – Suport de curs, Universitatea din Craiova, 2013,

<http://www.ubm.ro/sites/al/images/docs/cursul%201.pdf>

³ http://iota.ee.tuiasi.ro/~aadascal/curs_iac/IAC_Manual_Draft.pdf

⁴ Tatiana Croitor-Chiriac, Valențe metodologice ale instruirii asistate de calculator în învățământul superior, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Crangă”, Chișinău, 2013, teză de doctorat în pedagogie

⁵ Ana Nicoleta Avramescu, Utilizarea calculatorului în procesul educațional - instruirea asistată de calculator, Colegiul Tehnic Matei Corvin, Hunedoara, 2014.

1. Tutorialele sau lecțiile interactive ghidate sunt alcătuite din prezentări și ghiduri de prezentare a anumitor aplicații, cu acestea neefectuându-se exerciții practice și nici nu se aplică nici un tip de test. Acestea sunt indicate în etapa de prezentare și ghidare a activității de instruire. Sunt utilizate pentru însușirea principiilor și regulilor și pentru învățarea unor strategii în rezolvarea problemelor. Structura lor este în principal următoarea: introducere, asigurarea controlului elevului în desfășurarea lecției, întrebări și răspunsuri, cu analizarea răspunsurilor, remedierea cunoștințelor asimilate și încheierea tutorialului. Tutorialele sunt deosebit de utilizate în învățarea aplicațiilor informatice: Microsoft Office, Adobe, Internet, creare pagini web, etc.

2. Exerciții practice: constau în executarea de către elevi a unor sarcini practice în scopul aplicării cunoștințelor la soluționarea unor probleme practice, sau în vederea însușirii unor deprinderi. Există exerciții practice de următoarele tipuri: aplicații obișnuite, aplicații de proiectare, aplicații de execuție, construcție, producție sau fabricație și creație. Utilizarea exercițiilor practice are ca etapă inițială demonstrații executate de către profesor, prin care li se explică elevilor cum anume se vor derula exercițiile practice. Etapele necesare în parcurgerea exercițiilor practice sunt: familiarizarea cu mediul de lucru și cu acțiunile care trebuie desfășurate, planificarea și organizarea individuală a muncii în raport cu sarcina practică, efectuarea propriu-zisă a exercițiului, controlul și autocontrolul muncii efectuate, cu însușirea erorilor și corectarea acestora. Se pune accent pe corectitudinea execuției și se are în vedere principiul creșterii progresive a gradului de dificultate.

3. Simulări și experimente: prin simulare se încearcă reproducerea unor fenomene, procese sau situații reale. Elevii interacționează cu programul de instruire în mod similar cu modul de interacțiune al unui operator cu un sistem real, într-un mod simplificat. Simularea este bazată pe analogia cu sistemul real. Simulările conțin prezentarea inițială a fenomenului, procesului sau situației reale, ghidează activitatea elevului, oferă situații practice pe care elevul trebuie să le rezolve și eventual, poate atesta nivelul de cunoștințe și deprinderi pe care elevul le posedă după parcurgerea programului de instruire.

4. Jocuri pentru instruire: jocurile sunt dominate de activități de simulare; elevul este pus în fața unor situații problemă pe care trebuie să le rezolve cu ajutorul unor reguli și prin diferite modalități de acțiune care să vizeze atingerea scopurilor. În derularea jocului elevul trebuie să aibă posibilitatea să se corecteze atunci când greșește, atenționat fiind că a greșit. Prin astfel de jocuri se pot învăța limbi străine, operațiile elementare în matematică, ș.a.¹ Foarte mult se întâlnesc jocurile în învățământul primar, dar și în învățământul gimnazial, odată cu introducerea unor noi discipline precum chimia sau fizica.

5. Teste pedagogice: sunt poate categoria cea mai des întâlnită, fie independente, fie ca parte integrantă a unor aplicații complexe. Specificitatea lor depinde de mai mulți factori: momentul testării, scopul testării, tipologia acțiunii (feed-back sau nu). Există o multitudine de teste: teste inițiale aplicate la începutul unui ciclu școlar, an școlar, semestru; teste aplicate după parcurgerea unor teme sau capitole; teste de lucru sau simulare; teste bazate pe gândire sau memorare; teste cu răspunsuri standardizate sau deschise, ș.a. un test trebuie să conțină scopul și setul de cunoștințe pentru care se aplică, obiectivele testului, durata de timp în care se aplică, afișarea rezultatelor și a erorilor cu procentajul de corectitudine. Aceste teste pot fi întâlnite pentru marea majoritate a disciplinelor.²

Mai jos sunt evidențiate o serie de avantaje și dezavantaje în instruirea asistată de calculator.

Avantaje:

- Posibilități mari de a transmite conținuturi noi;
- Tratarea interdisciplinară a conținuturilor;
- Interactivitate intensă;
- Implicarea elevilor în rezolvarea unor probleme complexe;
- Permite simularea unor procese sau fenomene naturale;
- Se realizează feed-back-ul imediat – sunt oferite rezultatele și progresele imediat obținute, semnaleză erorile ivite, facilitează corectarea greșelilor;
- Este întreținută motivarea și stimulată învățarea;
- Apare o autonomie în învățare;
- Dezvoltă creativitatea, perspicacitatea, atenția și distributivitatea;
- Se utilizează eficient timpul în instruire;

¹ http://www.cnaa.md/files/theses/2015/23231/natalia_burlacu_thesis.pdf

² <https://www.moodle.ro/preparandia/index.php/liceal7/item/468-utilizarea-calculatorului-in-procesul-educational-instruirea-asistata-de-calculator>

- Implicarea activă a resurselor umane și utilizarea metodelor active.

Dezavantaje:

- Componenta hardware și software este foarte costisitoare;
- Componenta software nu se poate testa înainte de achiziționare;
- Instruire insuficientă a resursei umane, fie profesori, fie elevi;
- Programul nu permite alocarea de timp suficient instruirii asistate de calculator;
- Comunicarea elevilor/studentilor are de suferit: se pierde obișnuința discuțiilor, capacitatea de a argumenta un subiect, se reduce capacitatea de exprimare verbală;
- Apare o izolare a elevului/studentului față de profesor și colegii săi; relațiile sociale și umane sunt diminuate;
- Nu toți elevii/studentii agreează o astfel de instruire.

Internetul și Calculatorul sunt considerate a fi instrumente tehnologice reprezentative ale prezentului, care urmează să fie adaptate și valorificate în actul educațional. Apariția și răspândirea instruirii asistate de calculator și a e-learning-ului desemnează demersul educativ modern, care nu doar favorizează construcția activă și flexibilă a cunoștințelor, ci și reduce restricțiile de ordin temporal, social și spațial. În același timp, progresul ascendent al tehnologiei informației și comunicațiilor a generat preocupări serioase în ceea ce privește utilizarea calculatorului în procesul de instruire. Prin urmare, putem spune că instruirea asistată de calculator contribuie la o învățare eficientă, fiind o consecință a introducerii informatizării în învățământ.

Bibliografie:

1. Adrian Adăscăliței, Instruirea asistată de calculator – Didactica informatică, Iași, Editura Polirom, 2007. <http://www.elearning.ro/adrian-adscliei-instruire-asistat-de-calculator-didactic-informatic>.
2. Natalia Burlacu, Repere metodologice ale elaborării și implementării softwarelor educaționale din perspectiva formării competențelor transversale la informatică, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Crangă”, Chișinău, 2015, teză de doctorat în științe pedagogice.
3. Chirchina Ol. Fundamente metodologice ale formării inițiale a profesorilor de informatică. Teza de doctor în pedagogie. Chișinău, 2010. 258 p.
4. Leonard Alexandru Pop, Instruire asistată de calculator – Suport de curs, Universitatea din Craiova, 2013, <http://www.ubm.ro/sites/al/images/docs/cursul%201.pdf>.
5. http://iota.ee.tuiasi.ro/~aadascal/curs_iac/IAC_Manual_Draft.pdf.
6. Tatiana Croitor-Chiriac, Valențe metodologice ale instruirii asistate de calculator în învățământul superior, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Crangă”, Chișinău, 2013, teză de doctorat în pedagogie.
7. Ana Nicoleta Avramescu, Utilizarea calculatorului în procesul educațional - instruirea asistată de calculator, Colegiul Tehnic Matei Corvin, Hunedoara, 2014.
8. http://www.cnaa.md/files/theses/2015/23231/natalia_burlacu_thesis.pdf.
9. <https://www.moodle.ro/preparandia/index.php/liceal7/item/468-utilizarea-calculatorului-in-procesul-educational-instruirea-asistata-de-calculator>.
10. http://europa.eu/%20legislation_summaries/%20education_training_youth/%20lifelong%20_learning%20/c11052_en.htm.

IMPACTUL GEOMETRIEI DESCRIPTIVE ȘI A DESENULUI TEHNIC ÎN FORMAREA COMPETENȚELOR INGINEREȘTI

Tudor DUNAS, lector superior universitar,
Catedra de Inginerie și Științe Aplicate

***Abstract:** Descriptive geometry occupies an important place in engineering skills. It is that scientific-practical discipline that creates thought and imagination, in the technical drawing environment is the most appropriate means for the graphical presentation of a technical or mathematical conception.*

During the study of Descriptive Geometry and Technical Drawing, and later in the process of implementing this knowledge in an interdisciplinary aspect, the future engineer acquires skills,

manifested through the formation of skills in engineering graphics, such as knowledge of body representation methods by performing orthogonal and axonometric projections according to standards, as well as demonstration of the ability to present a body or part of the body by executing the drawing in two-dimensional and three-dimensional projections, to reproduce in full graphics assembly information and / or necessary information.

Roata, pîrghia, scripetele, planul înclinat sunt doar cîteva exemple cu utilizare largă a căror invenție se pierde în trecutul neolitic. Epoca de bronz cunoaște îmbinarea nituită, sudată a metalelor iar în epoca fierului apar roțile hidraulice, manivela, fusurile metalice. Mecanica a obținut o dezvoltare foarte largă în Grecia Antică. Grecii sau inspirat de la Egipteni, preluînd multe elemente iar Egiptenii sau inspirat de la Mesopotamieni.

Tales din Milet (624-548 p.c), **Anaximandru** (610-546 p.c), **Aristotel** (384-322 p.c), ei au fost cei mai renumiți în această perioadă.

Figura cea mai de seamă a mecanicii antice grecești rămîne, fara îndoială **Arhimede** (287-212 p.c), celebru geometru, mecanician și inginer. În lucrările sale „ Mecanica ”, „Pneumatica ” și „ Automatica ” au fost descrise diferite mecanisme și mașini, havuzuri, pompe. În epoca Renașterii **Leonardo Da Vinci** (1452-1519) este inventatorul șurubului elicoidal utilizat la războaiele de țesut, aparate de zbor.¹

Cuvîntul desen se întîlnește pentru prima dată în documentele referitoare la secolul XVII. Desenele de atunci reprezentau planurile unor loturi de pămînt sau unor drumuri, iar ceva mai tîrziu planurile unor clădiri și chiar a unor orașe întregi. Desenele construcțiilor și mașinilor apar abia în a doua jumătate a sec.XVII. Creionul (piatra neagră) a început să se folosească abia la sfîșitul sec.XVII, pînă atunci, însă, desenele se efectuau în cerneală și tuș cu pene de gîscă.

Desenele efectuate prin metoda ce se folosește și în zilele noastre, adică prin metoda protecțiilor ortogonale, au apărut pentru prima dată la începutul sec.XVIII, atunci se efectuau desenele unor mașini în două vederi. În a doua jumătate a sec.XVIII au apărut reprezentări intuitive, care sînt de fapt prototipul axionometriei.²

Geometria descriptivă ocupă un loc important în sistemul de formare a inginerilor. Ea este acea disciplină științifico-practică care formează gîndirea spațială și imaginația. Geometria descriptivă este tînră, există de la sfîșitul secolului XVII, întemeietorul căreia este considerat savantul și inginerul francez Gaspard Monje (1746-1818). Lucrarea lui principală fiind „Geometrie descriptivă”. Rolul important al lui G.Monje este determinat și de faptul că el a aranjat într-un sistem diversul material al desenului care a existat pînă la el.³

Secolele XVI-XVIII au fost marcate printr-o mecanică modernă, grație marilor savanți ca : **Galileo Galilei, Kepler, Huygens, Newton, Rene Descartes, Leonhard Euler, Jean le Rond D'Alembert, Charles Coulomb, Carnot, Cariolis.**

În jumătatea a doua a sec. XIX-lea s-au pus bazele mecanicii actuale. Progresul tehnic, necesitățile producerii au dus la dezvoltarea și aprofundarea mai departe a tuturor domeniilor mecanicii clasice. În România este cunoscut faptul că, elemente de geometrie descriptivă au fost predate la Iași, la școala de ingineri hotarnici (1894) și la București, la Sf.Sava. Reprezentanții acestei perioade sunt : **Nikolai Egorovici Jukovskii** (1847-1921) fondatorul aerodinamicii moderne.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului XX-lea a apărut o mulțime de maeștri al ingeniozității românești ca exemplu : **Andrei G.Ioachimescu** (1868-1943) mecanician, a scris lucrarea „ Curs de mecanică rațională ”

Henri Coandă (1886-1971) autor a peste 250 invenții cu caracter de pionierat în diverse domenii (transport, mecanică, chimie, fizică, medicină). **Gogu Constantinescu** (1881-1965) autor a peste 120 invenții și brevete în domeniul transportarea energiei prin vibrații. **Gheorghe de Botezat** (1883-1940) directorul laboratorului de Aerodinamică din Dayton (S.U.A), inventează un elicopter cu 4 elice portante, cel mai perfecționat elicopter al epocii și alți mari inventatori care au dezvoltat avansat Desenul Tehnic, datorită progresului tehnic.⁴

¹ Valeriu Dulgheru și alții, Mecanica aplicată, Editura „Tehnica”, UTM Chișinău, 1999, pag 11.

² N.S. Drujin, P.P. Țîlboc, „Curs de desen geometric șo proiectiv”, editura „Lumina”, Chișinău, 1972, pag. 3-5.

³ Alexandru Vatavu, „Geometria descriptivă în probleme și exerciții”, Chișinău, 1997, pag. 4.

⁴ Valeriu Dulgheru și alții, Mecanica aplicată, Editura „Tehnica”, UTM Chișinău, 1999, pag.12-14.

Un curs sistematic de geometrie descriptivă a început să fie predat la Iași, odată cu înființarea celei mai vechi universități românești, în toamna anului 1860, primul profesor fiind Șt.Emilian.

O dezvoltare mai amplă a acestei discipline este strâns legată cu etapa contemporană de după război, în această perioadă învățământul superior ia avânt puternic, disciplinele grafice de la toate instituțiile, facultățile tehnice, precum și artă simt un nou impuls, studiul fiind bine fundamentat științific și măiestros orientat spre practică.

În calitate de obiectivele specifice vizând impactul Geometriei descriptive și a desenului tehnic în formarea competențelor ingineresti pot fi abordate :

- 1) Determinarea relațiilor interdisciplinare ale geometriei descriptive și desenului tehnic.
- 2) Determinarea legăturii dintre metodele de reprezentare grafică a articolelor ortogonal și axonometric ale geometriei descriptive și desenului tehnic.
- 3) Perceperea esenței metodelor de reprezentare grafică a articolelor ortogonal și axonometric ale geometriei descriptive și desenului tehnic.
- 4) Aplicarea adecvată a metodelor necesare pentru rezolvarea grafică a diverselor tipuri de probleme.
- 5) Aplicarea spiritului de observație, de formare a vederii în spațiu.
- 6) Aplicarea deprinderilor de a lucra ordonat, cu acuratețe și proporție.
- 7) Cunoașterea normelor de executare și citire a desenelor.
- 8) Aplicarea abilităților de determinare a construcției și funcționării diferitor mecanisme, cât și legăturii dintre piesele lor componente.
- 9) Cunoașterea metodelor de reprezentare grafică a articolelor ortogonale și axonometrice ale Geometriei Descriptive.¹

Desenul tehnic dezvoltă ghîndirea spațială, iar geometria descriptivă dezvoltă reprezentarea grafică a punctelor, liniilor, suprafețelor și obiectelor.

Grație desenului tehnic se obține abilitatea de a determina imaginar configurațiile diverselor obiecte înconjurătoare ca mai apoi să fie reprezentate pe hîrtie de desen cu mărimi bidimensionale.

Din categoria competențelor specifice ale disciplinei duble de studiu pot fi considerate

- *Cunoașterea metodelor de reprezentare grafică a articolelor în aspect ortogonal și axonometric ale Geometriei Descriptive exprimate prin următoarele:*

- 1) Determinarea coordonatelor punctelor în sistemul de coordonate rectangular.
- 2) Distingerea proiecțiilor ortogonale de cele axonometrice.
- 3) Determinarea urmelor punctului, dreptei și planului.
- 4) Reprezentarea secțiunilor plane și intersecțiilor reciproce referitor la poliedre, suprafețe de rotație și curbe.

- *Cunoașterea metodelor de reprezentare grafică a articolelor în aspect ortogonal și axonometric ale Desenului Tehnic:*

- 1) Cunoașterea documentației de proiectare.
- 2) Cunoașterea tipurilor de reprezentări a vederilor, secțiunilor și secțiunilor cu vederea.
- 3) Cunoașterea succesiunilor procesului de citire a fiecărui tip de document de proiectare.
- 4) Cunoașterea succesiunilor procesului de executare a fiecărui tip de document de proiectare.
- 5) Distingerea tipurilor de asamblări.

Pe parcursul studierii desenului tehnic se utilizează o terminologie științifică adecvată și standardizată precum urmează:

- 1) Utilizarea regulilor și normelor de reprezentare și executare a desenelor și altor documente de proiectare stabilite de standardele de stat (STAS).
- 2) Transformarea ideilor imaginare în reale prin proiecții ortogonale și axonometrice.
- 3) Prin exersare, învățare independentă se obține dezvoltarea valorilor imaginației, vederii spațiale, creativității, simțului către frumos, precizie și calitate în domeniile : Tehnică, Mecanică, Desen, Matematică, Rezistența materialelor, Elemente de inginerie mecanică.

În condițiile industriei moderne, proiectantul unei instalații sau construcții industriale- care de obicei nu este o singură persoană ci un colectiv, adeseori foarte numeros- trebuie să-și exprime concepția tehnică în așa fel încît cei care execută lucrarea trebuie să înțeleagă în cele mai mici amănunte, modul în care trebuie realizate numeroasele elemente ce compun instalația sau construcția respectivă.

¹ Valeriu Dulgheru și alții, Mecanica aplicată, Editura „Tehnica”, UTM Chișinău, 1999, pag. 12-14

Din experiența acumulată pe parcursul timpului s-a constatat că mijlocul cel mai rațional pentru a exprima și a reprezenta cu eforturi minime o concepție sau o idee tehnică ori științifică este desenul tehnic, care poate reprezenta și determina obiectivele din spațiu prin mijloace grafice, cu ajutorul anumitor reguli și convenții stabilite în acest scop.

În faza de proiectare, utilizând calcule necesare, desenul canalizează fantezia creatoare spre soluții simple, proporționale și armonioase, care de regulă sunt cele mai avantajoase din punct de vedere economic.

În industria contemporană atât opera de proiectare cât și cea de execuție se desfășoară între colectivele care, uneori, nici nu se găsesc în aceeași localitate, sau chiar între colective care se găsesc în diferite țări. În asemenea cazuri cooperarea nici nu s-ar putea imagina fără ajutorul desenului tehnic. Ca exemplu servește **figura nr.1** care reprezintă (Pompa în ansamblu) pentru a fi asamblată la o uzină concretă.¹

Desenul a devenit un limbaj tehnic internațional, care trebuie alcatuit după anumite principii, metode și conversații care să permită o reprezentare clară, exactă și completă.

Geometria descriptivă este o parte componentă a geometrie în general și prin urmare este o disciplină matematică, având obiectul și metoda de studiu. Studiind formele spațiale, cu ajutorul metodei grafice, ea ne dă posibilitatea să înțelegem forma figurii spațiale, să determinăm dimensiunile ei și poziția reciprocă a unora față de altele.

Scopul Geometriei descriptive este elaborarea, cercetarea și fundamentarea metodelor de construire și citire a desenelor, cât și a procedurilor de rezolvare pe aceste desene a problemelor geometrice legate de figura spațială dată. Ea trebuie să conțină o informație compactă despre forma geometrică și dimensiunile originalului, să corespundă cerințelor:

✓ **Intuitivitate**- desenul trebuie să creeze impresia vizuală spațială despre original, pentru a reduce timpul necesar de a obține informația geometrică.

✓ **Simplitate**- imaginea grafică trebuie să emită desrierea univocă, consecutive a operațiilor de reprezentare.

✓ **Precizie**- operațiile de reprezentare grafică, executare a desenului trebuie să asigure suficient și precis soluționările practice necesare.

✓ **Reversibilitate**- posibilitatea univocă a soluționării problemei executării formei spațiale după desenul ei și invers posibilitatea prezentării pe desen a unui obiect concret după forma unică lui spațială.²

Metoda proiecțiilor grafice se consideră metoda de bază a geometriei descriptive, iar desenele construite în baza metodei proiecțiilor se numesc desene proiecționale. Realizarea metodelor menționate poate fi reprezentate în figura nr.4 (Asamblarea prin bulon, piuliță și șaibă) și figura nr.5 (Prelucrarea suprafeței metalului cu ajutorul diferitor instrumente)³, care exprimă îmbinarea bulonului-piuliță-șaiaba piese și respectiv utilizarea diverselor instrumente de așchiere a metalelor în funcție de tipul operației de prelucrare a piesei. Aici s-a demonstrat impactul direct al Geometriei Descriptive și Desenului Tehnic și al studiului multor discipline tehnico-ingenerești și în procesul de producție.

Aceste condiții fundamentale pentru alcătuirea desenelor tehnice se realizează, în esență, prin combinarea și utilizarea rațională a desenului geometric, a desenului de proiecție și a standartelor de stat (STAS) care împreună constituie cele trei izvoare ale desenului tehnic.

¹ J. Moncea, Al. Săucan și alții, Geometrie Descriptive și Desenului Tehnic, editura Didactica pedagogică, București, 1970, pag. 380.

² Alexandru Vatavu, „Geometria descriptivă în probleme și exerciții”, Chișinău, 1997, pag. 3.

³ I.S. Vișnepolischii „Tehnicoscoe cercenie”, editura Vișșaiia Școla, Moscova, 1984, pag. 156.

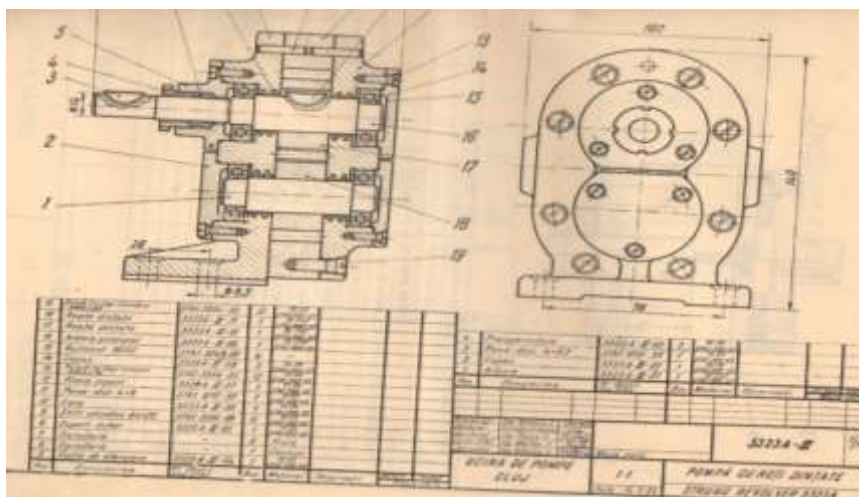

Figura 1. (Pompa în ansamblu)¹

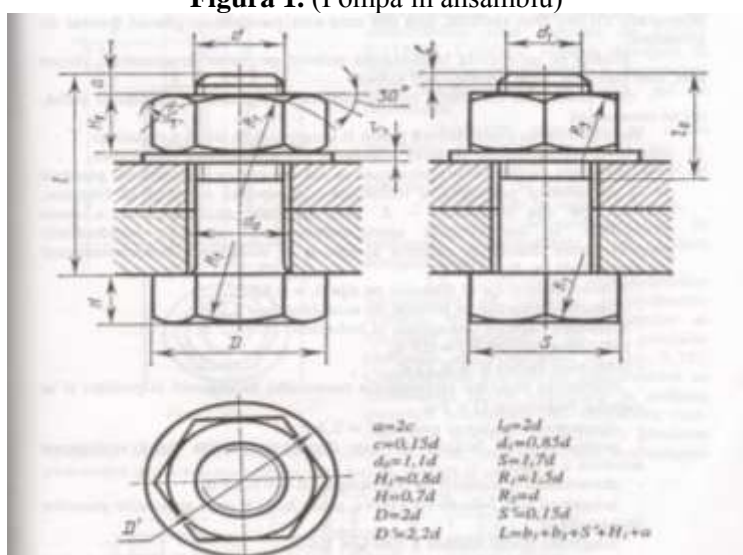

Figura 2. (Asamblarea prin bulon, piuliță și șaibă)²

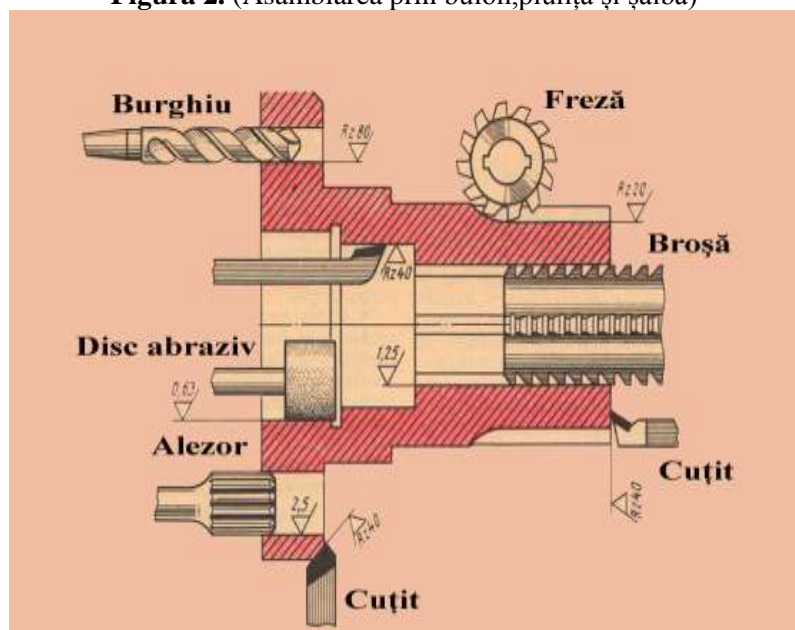

Figura 3. (Prelucrarea suprafeței metalului cu ajutorul diferitor instrumente)¹

¹ J. Moncea, Al. Săucan și alții, Geometrie Descriptive și Desenului Tehnic, editura Didactica pedagogică, București, 1970, pag. 380.

² Tudor Pleșcan „Grafica Inginerească”, editura Tehnica-Info Chișinău, 2003, pag. 177.

Importanța standartizării în procesul studiului Geometriei Descriptive și a Desenului Tehnic.

Odată cu dezvoltarea producției industriei moderne, a apărut necesitatea acută pentru a aplica unele norme și prescripții privitoare la proiectarea și executarea în condiții identice a anumitor piese de mașini de utilizare generală și care pot fi întâlnite la o mare parte din mașini.

Cu ajutorul standartizării se obțin numeroase avantaje. Avantajele standartizării au devenit atât de evidente încât cu timpul, pentru unele piese de mașini cu utilizare generală de exemplu : șuruburile, rulmenții s-a găsit necesară adaptarea standardelor cu valabilitate internațională.

Standardele incluse în Sistemul unic al documentației de proiectare (SUDP) stabilesc regulile și principiile elaborării, prezentării și circulației documentației de proiectare.

Sistemul de standartizare SUDP unifică elaborarea tuturor tipurilor de documentație de proiectare, evidența ei, păstrarea, dublarea și introducerea modificărilor, reglementează toate etapele de elaborare a documentației de proiectare în condițiile de producție. Standardele SUDP stabilesc divizarea tuturor articolelor pe tipuri pentru toată industria.

După cum s-a menționat anterior, desenele trebuie întocmite după anumite norme și convenții care trebuie să fie cunoscute și aplicate de către toți cei care lucrează în ramura industrială respectivă.

Prin urmare, desenul tehnic este unul din domeniile producției industriale, unde standardizarea este indispensabilă și aduce foloase imediate, simplificând și ușurând munca.

Grupele de clasificare a standartelor SUDP, utilizate în Geometria Descriptivă și Desenul Tehnic²

Codul grupei	Conținutul standartelor în grup	Nr. standartului
1.	Principii generale	STAS 2.001-70 STAS 2.034-83
2.	Principii de bază	STAS 2.101-68 STAS 2.123-88
3.	Clasificarea și notarea articolelor în documentele de proiectare	STAS 2.201-80
4.	Reguli generale de executare a desenelor tehnice	STAS 2.301-68 STAS 2,321-84
5.	Reguli de executare a desenelor tehnice	STAS 2.401-68 STAS 2.427-75
6.	Reguli de circulație a documentelor de (proiectare evidența, păstrarea, dublarea,)	STAS 2.501-68 STAS 2.505-82
7.	Reguli de executare a documentației de exploatare și reparație	STAS 2.701-76 STAS 2.609-79
8.	Reguli de executare a schemelor	STAS 2.701-76 STAS 2.797-81
9.	Reguli de executare a documentelor de construcții	STAS 2.801-74 STAS 2.857-75

Către competențele obținute de studenți la finele studiului Geometriei Descriptive și Desenului Tehnic se referă:

1. Abilități de elaborare și citire a diverselor desene tehnice aplicate pe parcursul studiului disciplinelor tehnico-ingenerești.

2. Dobândirea și stăpânirea cunoștințelor fundamentale din studiul disciplinelor tehnico- ingineresti, care vor fi studiate ulterior (elemente de inginerie mecanică, mecanica teoretică, rezistența materialelor, organele de mașini, electrotehnica, studiul materialelor si alte discipline de specialitate).

3. Transformarea ideilor imaginare în idei materiale (pe hîrtie) prin proiecții ortogonale și axonometrice

4. Exersarea, învățarea independentă pentru obținerea performanțelor în dezvoltarea imaginației vederii spațiale, creativității, simțului pentru frumos și precizie.

¹ I.S. Vișnepolischii „Tehnicoscoe cercenie”, editura Vișșaiia Școla, Moscova, 1984, pag. 156.

² G.P.Viatkin și alții (traducere Iu. Căpățină), „Desen tehnic de construcții de mașini”, editura „Lumina”, Chișinău. 1999, pag. 5-6.

5. Determinarea relațiilor interdisciplinare ale geometriei descriptive și desenului tehnic.
 6. Aplicarea metodelor necesare pentru rezolvarea grafică a diverselor tipuri de probleme.
 7. Distingerea proiecțiilor ortogonale de cele axonometrice.
 8. Reprezentarea secțiunilor plane și intersecțiilor reciproce referitor la poliedre, suprafețe de rotație și curbe.
 9. Cunoașterea tipurilor de documente de proiectare.
 10. Cunoașterea tipurilor de reprezentări a vederilor, tăieturilor și secțiunilor.
 11. Cunoașterea succesiunii a procesului de citire referitor fiecărui tip de document de proiectare.
- Competențele obținute pe parcursul studiului Geometrie Descriptive și Desenului Tehnic sunt demonstrate prin elaborarea lucrărilor grafice și studiul individual practic a unui student, care în ansamblu formează portofoliul studentului. Spre exemplu finalitatea lucrării grafice nr 8 (figura nr.4) reprezintă secționarea prisme, dar ia conține în sine câteva procedee ale geometriei descriptive și desen tehnic prin reprezentarea:

- Proiecțiilor ortogonale.
- Secționarea cu un plan secant oblic.
- Desfășurata.
- Axonometria
- Cotarea desenului
- Caracterele desenului
- Liniile desenului.

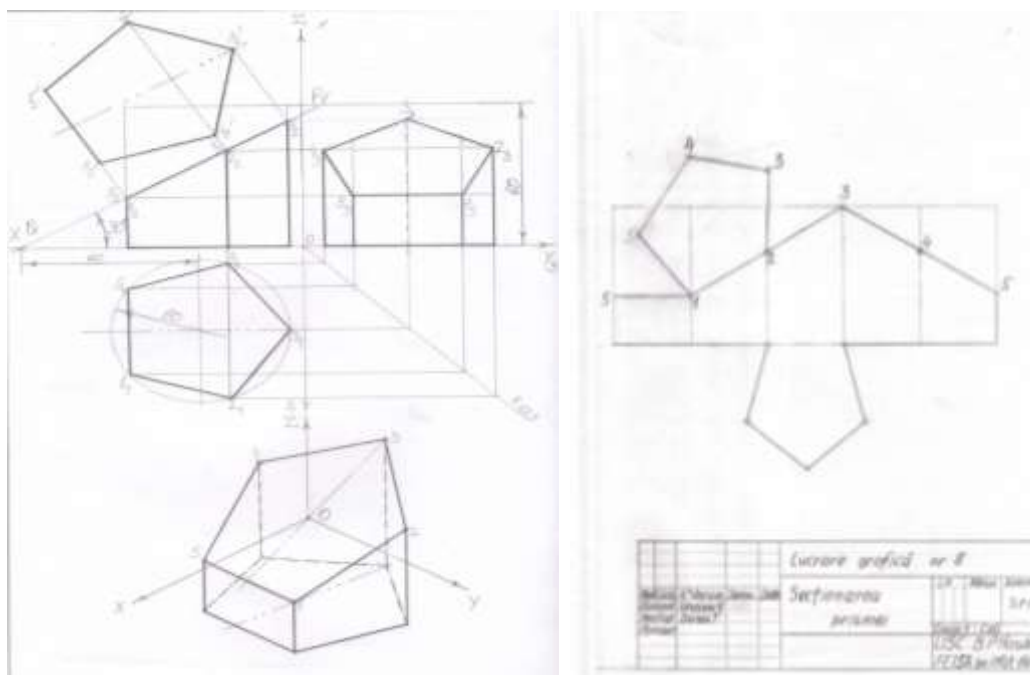

Figura 4. (Secționarea prisme)

Concluzii, propuneri și perspective.

Motto: „ Geometrie Descriptivă și Desenul tehnic constituie cel mai potrivit mijloc pentru a reprezenta grafic o concepție tehnică ”

Geometrie Descriptivă și Desenul tehnic constituie nu numai o disciplină de studiu, mai mult ca atât servește ca un suport reprezentativ, fără de care este imposibil de a concepe studiul cursurilor „Organele de Mașini ” „Rezistența materialelor” și altele, prin diversele reprezentări, desene, axonometrii, scheme, figuri, grafice, diagrame, etc. O importanță deosebită revine și faptului că prin alcătuirea judicioasă a desenelor tehnice, se dezvoltă simțul proporțiilor, al preciziei, al ordinii, disciplinei științifice și tehnice, precum și simțul estetic.

Toate acestea sunt absolut necesare pentru exercitarea profesiei de inginer, deoarece ele stau la baza activității tehnice și științifice de orice natură.

Disciplina dublă Geometrie Descriptivă și Desenul tehnic oferă posibilitatea formării capacității de abstractizare geometrică a formelor reale ale obiectelor tehnice precum și formarea capacității de a vedea în spațiu. Problema principală în domeniul tehnic și ingineresc este reprezentarea obiectelor din spațiul tridimensional în planul bidimensional. Geometria Descriptivă și Desenul tehnic au ca obiect studiul proprietăților spațiului considerat ca mulțime continuă a unei infinități de elemente.

Se poate spune că desenul tehnic s-a dezvoltat în același timp cu perfecționarea și dezvoltarea industriei. Regulile privind reprezentarea construcțiilor de mașini ca de altfel, a oricăror produse, au un domeniu de aplicare universal. Acest lucru permite colaborarea nu numai între întreprinderile dintr-un stat dar și o cooperare internațională în domeniul tehnic, științific și economic.

Studentul trebuie să dobândească deprinderea analizei și dimensionării organelor de mașini studiate pe lângă relațiile de calcul, se dau și indicații de alegere a materialelor prescripției tehnologice și noțiuni de exploatare, întreținere, fiind corelate cu standardele STAS.

Reieșind din lipsa pregătirii inițiale ale studenților în domeniul Desenului Liniar se recomandă instituțiilor competente să fie introdusă ca disciplină obligatorie, ” Desenul Liniar ” în curricula ciclului gimnazial, fiindcă testarea efectuată la începutul studiului Geometrie Descriptivă și Desenul tehnic a demonstrat carențe foarte mari în cunoașterea celor mai elementare cunoștințe în domeniul desenului , nota medie în grupa IMIA 1601, în anul universitar 2016-2017 a fost cotate cu numai 2,5 puncte.

**Conferința științifică internațională
„Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul,
7 iunie 2017,**

Volumul I

**Atelierul II. Științe juridice
Atelierul III. Științe economice
Atelierul IV. Științe exacte și ingineresti**

Piața Independenței 1,
Cahul, MD-3909
Republica Moldova

tel: 0299 22481
e-mail: rectorat@usch.md

Bun de tipar: 30.08.2017
Format: 21 cm x 29,7 cm
Coli de tipar: 22,12
Tirajul 100 ex.
Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul
Tel. 0299 25949